

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (1453 - 1909)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΜΕΤΑ 45 ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ

ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΗ ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΚΑΙ ΣΤ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΝΔΕΚΑΤΗ

Τιμᾶται μετὰ τοῦ βιβλιοσήμου καὶ φόρου δρχ. 96.10

Βιβλιόσημον καὶ φόρος Ἀναγκαστικοῦ Δανείου δρχ. 32.90

Ἀριθμὸς ἐγκριτ. ἀποφάσεως 33/418/1938

Ἀριθμὸς ἀδείας κυκλοφορίας 115779/23-10-40

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ Σ^{ΙΑΣ} Α.Ε.
46 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46

1940

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ
ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΟΥ ΤΟΥ Θ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1453 - 1924)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Μετά 45 εικόνων και χαρτών.

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ ΣΙΑΣ Α.Ε.
45 ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ 46

1940

Πᾶν γνήσιον ἀντίτυπον φέρει τὴν σφραγίδα τοῦ βιβλιοπω-
λείου τῆς «Ἑστίας».

Τύποις Ἑλληνικῆς Ἑκδοτικῆς Ἑταιρείας Α. Ε.
Ἑργοστάσιον Γραφικῶν Τεχνῶν.—Παπαδιαμαντοπούλου 44. Ἀθῆναι.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἑκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(1453 - 1924)

ΚΑΙ Η ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΤΗΣ ΟΛΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

1. Σχέσις κατακτητῶν Τούρκων καὶ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ.

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος ἦτο κράτος μὲ θεοκρατικὴν κυβέρνησιν. Συμφώνως δὲ μὲ τὴν ἰσλαμικὴν θρησκείαν μία μόνη νόμιμος ἀρχὴ ὑπῆρχεν εἰς αὐτό, ἡ τοῦ διαδόχου τοῦ προφήτου (χαλίφη), εἷς δὲ μόνος νόμος, ὁ τοῦ ἱεροῦ βιβλίου (Κοράνιον), τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ ἱερὰ ἱστορία περιλαμβάνουσα τὰ δόγματα τῆς πίστεως καὶ κῶδιξ πολιτικὸς περιέχων τὴν νομοθεσίαν τοῦ κράτους. Εἰς τὸ κράτος αὐτὸ ὅλοι οἱ πιστεύοντες εἰς τὸ Ἰσλάμ (μουσουλμάνοι) ἦσαν ἴσοι, πολῖται ἅμα καὶ στρατιῶται. Οἱ μὴ μουσουλμάνοι ἀπεκλείοντο καὶ οὐδενὸς ἀπῆλυνον δικαιώματος ἀνθρωπίνου. Ἐξαίρεσις ἐγένετο μόνον διὰ τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐπίστευον μὲν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ Κορανίου, ἀλλ' ἦσαν λαοὶ τῆς Βίβλου καὶ ἐπίστευον εἰς τοὺς ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Χριστοῦ συμπεριλαμβανομένου ἢ μὴ προφήτας, δηλ. διὰ τοὺς χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἰουδαίους. Διὰ τοῦτο, ἐν ᾧ κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπεβάλλετο πόλεμος ἐξολοθρεύσεως, ἂν δὲν προσήρχοντο εἰς τὸ Ἰσλάμ, εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἰουδαίους ἐπετρέπετο νὰ ζοῦν ἐν τῇ ἰσλαμικῇ πολιτείᾳ ἐξαγοράζοντες τὴν ζωὴν των διὰ τοῦ φόρου «χαράτζι». Ἐθεωροῦντο δὲ οὗτοι ὄχι δοῦλοι, ἀλλ' ἔθνος ὑποτελές,

προσηρητημένον εἰς τὸ ἰσλαμικὸν κράτος καὶ ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον κράτος θρησκευτικόν.

Αὕτῃ ἤτο ἡ ἀρχή, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐστηρίχθησαν αἱ σχέσεις μεταξὺ τῆς ἰσλαμικῆς πολιτείας καὶ τῶν εἰς αὐτὴν ζώντων χριστιανικῶν λαῶν. Σύμφωνανα δὲ μετ' αὐτὴν αἱ χριστιανικαὶ κοινότητες ἀπέλαυνον πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινοτικῶν πραγμάτων καὶ ὑπέκειντο ὡς πρὸς ὅλας τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀκόμη τὰς ποινικὰς εἰς τὴν δικαιοσύνην τῶν ἐπισκόπων των, οἱ ὅποιοι ὡς ἡγεμόνες δὲν ἐπλήρωνον φόρον. Ἐπομένως σύμφωνα μετ' τὴν ἀρχὴν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ἐπετέλεσε πραγματικῶς *κράτος ἐν κράτει*, ὃ δὲ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ πατριάρχης, ἀνεγνωρίσθη ὡς *ἐθνάρχης*. Ἀνεγνωρίσθη δηλ. οὗτος ὄχι μόνον θρησκευτικὸς, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸς ἀρχηγός, εἰς αὐτὸν δὲ ὑπῆχθησαν καὶ ὅλα τὰ χριστιανικὰ ἔθνη, ὅσα ὑπέταξαν οἱ Τούρκοι (Σέρβοι, Βούλγαροι, Βλάχοι).

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ Μωάμεθ Β' προστατεύων οὕτω τὴν ἑλληνικὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν του, ὅτι προσέτι παρεσκεύαζεν ἐν ὅπλον ἡθικὸν ἐναντίον τῆς παπικῆς Εὐρώπης. Εἶναι ὡσαύτως πιθανὸν ὅτι καὶ ὁ Μωάμεθ, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτὸν πολιτικοὶ ἄνδρες τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, διέβλεπον εἰς τὸ ἑλληνικὸν στοιχεῖον δύναμιν κοινωνικὴν ἀναγκαιοτάτην διὰ τὴν διατήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου καὶ τῆς εὐημερίας τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ ὁ κυριώτερος λόγος τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς τοῦ κατακτητοῦ ὑπῆρξεν αὐτὸς ὁ χαρακτήρ τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

Ἐν ᾧ ὅμως ἡ μωαμεθανικὴ ἐξουσία κατὰ τύπους ἐπέτρεπε πλήρη ἐλευθερίαν καὶ αὐτονομίαν εἰς τοὺς κατακτηθέντας χριστιανούς, συνάμα ἐπέβαλλεν εἰς αὐτοὺς ὅρους, διὰ τῶν ὁποίων καθίστα τὸν βίον των ἀφόρητον. Πρῶτον ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὸ μέγιστον καὶ κάλλιστον μέρος τῶν κτημάτων των. Ἐκ τούτων ἄλλα μὲν παρεχωρήθησαν εἰς Τούρκους ἀξιωματικούς, ὡς τιμάρια εἰς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσέφερον κατὰ τὸν πόλεμον, ἄλλα δὲ ὑπὸ τὸ ὄνομα βακούφια εἰς τζαμί. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ὀλίγα ἀπομείναντα εἰς τοὺς χριστιανούς κτήματα οὗτοι δὲν ἐθεωροῦντο ἰδιοκτῆται, ἀλλὰ ἀπλῶς νομεῖς, ἦσαν δ' ὑποχρεωμένοι νὰ πληρῶνουν τόσους φόρους, ὥστε μόλις κατώρθωνον ἐξ αὐτῶν νὰ ἀποζοῦν. Ἐπειτα ἡ μωαμεθανικὴ δεσποτεία ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς χριστιανούς περιορισμοὺς καταπιεστικούς καὶ ἐξευτελιστικούς, ἀντικειμένους εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ στοιχειωδευτάτου ἀνθρω-

πισμοῦ. Πλὴν τοῦ φόρου τοῦ χαρατζίου ἐπεβάλλετο εἰς αὐτοὺς νὰ μὴ ἔχουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ἔξωτερικοῦ τῶν ἐκκλησιῶν των, νὰ μὴ καλοῦν τὸν λαὸν διὰ κωδωνοκρουσίας εἰς προσευχήν, νὰ διαφέρουν τῶν Μωαμεθανῶν κατὰ τὰ χρώματα τῆς ἐνδυμασίας, νὰ μὴ μετέρχονται ὠρισμένα ἔργα καὶ μυρία ἄλλαι καταπιέσεις καὶ δουλικοὶ ἐξευτελισμοί. Ἐκτὸς τούτων οἱ κατακτηθέντες οὐδαμοῦ εὗρισκον δικαιοσύνην. Προσερχόμενοι ἢ προσαγόμενοι ἐνώπιον τοῦ Τούρκου δικαστοῦ οἱ ῥαγιαδες ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένοι. Ἡ τιμὴ των, ἡ ζωὴ των, ἡ περιουσία των ἦσαν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Βλέπων ὁ ῥαγιας αὐξανομένην τὴν περιουσίαν του καὶ τὰ τέκνα του προκόπτοντα εἰς ὑγείαν καὶ κάλλος, ἀντὶ νὰ χαίρῃ, κατείχετο ὑπὸ μεγάλης ἀνησυχίας, μὴ κεντήσουν τὴν ὄρεξιν τοῦ Τούρκου Ἀγᾶ.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄξιον ἀπορίας ὅτι αἱ ἀφόρητοι αὗται καταπιέσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ ἄλλους μὲν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἠνάγκασαν νὰ φύγουν, τοὺς μὴ ἔχοντας σταθερὸν τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἔκαμαν νὰ ἀλλαξοπιστήσουν, ἀπὸ δὲ τοὺς παραμείναντας πιστοὺς εἰς τὴν χώραν καὶ τὰ πάτρια πολλοὺς ἠνάγκασαν νὰ τραποῦν εἰς τὰ ὄρη, ὅπου ὑφίσταντο μὲν παντοίας στερήσεις ἦσαν ὅμως ἐλεύθεροι καὶ ἄνθρωποι. Οἱ λοιποὶ τέλος ἀπώλεσαν πᾶσαν διάθεσιν πρὸς ἐργασίαν. Ἐνεκα ὅλων τούτων φυσικὰ ἡ μὲν χώρα ἐρημώθη, τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία αὐτῆς κατεστράφη, τὰ γονιμώτερά της ἐδάφη ἔμενον ἀκαλλιέργητα, ὁ δὲ ἑλληνισμὸς δεινῶς ἐδεκατίσθη.

2. Μείωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἡ μείωσις ὄντως, τὴν ὁποίαν ὁ ἑλληνισμὸς ὑπέστη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῆς δουλείας, εἶναι φοβερά. Τὰ δὲ αἷτια αὐτῆς ὑπῆρξαν πολλὰ καὶ ποικίλα.

Πρῶτον οἱ περισσότεροι ἐκ τῶν λογίων καὶ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἀλλ' ἰδίως μετ' αὐτήν, νομίζοντες ἀδύνατον τὴν μετὰ τῶν Τούρκων συμβίωσιν, ἐξήτησαν ἄσυλον εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ μάλιστα εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ἄνδρες αὐτοὶ συνετέλεσαν μὲν, ὥς θὰ ἴδωμεν, εἰς τὸ νὰ ἀναζωπυρῇσουν εἰς τὴν Δύσιν τὴν σπουδὴν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, συνετέλεσαν ὡσαύτως εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρουν τὴν πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος συμπάθειαν τῶν λογιωτέρων τάξεων τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἀφῆκαν τὸ ἔθνος ἄνευ διδασκάλων, ἔνεκα δὲ τούτου ἐπεκράτησεν ἐπὶ πολὺ εἰς αὐτὸ δεινὴ ἀμάθεια.

Ἐπειτα, καθόσον αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ὑπετάσσοντο εἰς τὴν ὁσμανικὴν κυριαρχίαν, καὶ οἱ προύχοντες αὐτῶν διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἔφευγον τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων καὶ κατέφευγον εἴτε εἰς τὰς ὑπολειπομένας ἀκόμῃ ἐνετικὰς κτήσεις εἴτε εἰς Ἑνετίαν καὶ εἰς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης. Καὶ οὗτοι ἐξημίωσαν δεινῶς τὸ ἔθνος, διότι ὄχι μόνον αὐτοὶ ἐχάθησαν διὰ τὸν ἑλληνισμόν, ἀλλὰ τὸ χειρότερον ἀφῆκαν τὸ ἔθνος ἄνευ ἡγεμόνων.

Ἡ σπουδαιότερα ὅμως μείωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπῆλθε διὰ τῆς ἐκουσίας ἢ ἀκουσίας **ἐξισλαμίσεως**. Εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶδομεν, πῶς τὸ ὁσμανικὸν κράτος ἰδρῦθη ἐν μέσῳ ἑλληνικῶν χωρῶν, ὅτι ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπετελέσθη ἐκ χριστιανῶν ἐξισλαμισθέντων ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως, καὶ ὅτι ὁ στρατός, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπετέλεσε τὰς θαυμασίας κατακτήσεις, συνεκροτήθη κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκ τοιούτων Ἑλλήνων, τὸ δὲ γενιτσαρικὸν μάλιστα τάγμα ἀποκλειστικῶς ἀπετελεῖτο ἐξ ἑλληνοπαίδων ἄρπαζομένων ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας ἀπὸ τὰς οἰκογενεῖς των καὶ ἐξισλαμιζομένων. Ὁ ἐκούσιος καὶ ἀκούσιος αὐτὸς ἐξισλαμισμὸς τῶν χριστιανῶν ἠὔξησε τεραστίως μετὰ τὴν κατάκτησιν ὅλης τῆς Ἑλλης. Αὐτοκρατορίας.

Τὸ **παιδομάζωμα** ἐγένετο τώρα συχνότερον καὶ εἰς εὐρυτέραν κλίμακα. Πρὶν τοῦτο ἐγένετο κατὰ ἑτέραν, ἐξελέγοντο δὲ παῖδες 6 ἢ 7 ἐτῶν, καὶ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παίδων ἐκάστου τόπου ἀφηρεῖτο τὸ $\frac{1}{6}$. Κατόπιν ὅμως καὶ ἡ στρατολογία κατήντησε νὰ γίνεται κατ' ἔτος, καὶ παῖδες ἐξελέγοντο 10—15 ἐτῶν, καὶ ἀφηρπάζοντο ὄχι μόνον τὸ $\frac{1}{6}$ ἐκ τοῦ συνόλου τῶν παίδων ἐκάστου τόπου, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐχρειάζοντο. Καὶ τὸ χειρότερον, οἱ στρατολόγοι ἤρπαζον περισσοτέρους τῶν ἀπαιτουμένων, τοὺς δὲ περισσεύοντας ἐπώλουν ὡς δούλους. Συνήθως δὲ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς εὐπορωτέρους τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν υἱῶν των ἐπὶ πληρωμῇ. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ σύστημα τῆς στρατολογίας τῶν Γενιτσάρων ἐνοθεύθη βραδύτερον πρὸς ὠφέλειαν τῶν χριστιανῶν. Οἱ Τούρκοι βλέποντες τὰ προνόμια, τὰ ὁποῖα τὸ σῶμα τοῦτο εἶχε, μετεχειρίζοντο μυρίους τρόπους, ἵνα οἱ χριστιανοπαῖδες ἀντικαθίστῶνται διὰ τῶν τέκνων των, καὶ οὕτω κατήντησε τὸ σῶμα νὰ ἀποτελεῖται ἐκ τουρκοπαίδων. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ 1638 κατηγορήθη καὶ ἐπισήμως τὸ παιδομάζωμα. Ἀλλ' ὅμως ἡ ἐπὶ δύο ἑκατονταετηρίδας ἀποκλειστικῶς ἐκ χριστιανοπαίδων συγκρότησις τοῦ τάγματος τῶν Γενιτσάρων ὑπολογίζεται, ὅτι ἀφῆρπασαν ὑπὲρ τὸ ἐν ἑκατομμύριον χριστιανοπαίδων. Ἡ ἐκ τούτου δὲ ἐπελθοῦσα μείωσις τοῦ

έλληνισμού είναι δυσυπολόγιστος, διότι τὸ ἐν ἑκατομμύριον αὐτὸ ἀντιπροσωπεύει ἰσαριθμούς οἰκογενείας.

Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκούσιος ἐξισλαμισμὸς δὲν ἐπέφερε μικροτέραν μείωσιν τοῦ ἑλλήν. πληθυσμοῦ. Πρῶτος λόγος προκαλέσας τοῦτον εἶναι, ὅτι οἱ σουλτᾶνοι κατ' ἀρχὰς τὰ μεγαλύτερα ἀξιώματα ἀπένεμαν κατὰ κανόνα εἰς τοὺς ἐξωμότας. Οἱ πλεῖστοι τῶν μεγάλων βεζυρῶν, τῶν ἐπιφανεστέρων στρατηγῶν καὶ ἄλλων ἀνωτέρων τοῦ κράτους λειτουργῶν ἦσαν ἐξωμόται. Δεύτερος δὲ σπουδαιότατος λόγος τοῦ ἐκουσίου ἐξισλαμισμοῦ πολλῶν ἦτο ὁ πόθος τῆς ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν ἀφορητῶν καταπιέσεων. Εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἰδίως τὸ πλῆθος τῶν προσελθόντων ἀθρόων εἰς τὸν μωαμεθανισμόν ἦτο παμμέγιστον.

Παρ' ὅλον ὅμως αὐτὸν τὸν δεκατισμὸν τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐκ τῆς μεταναστεύσεως καὶ ἐκ τοῦ ἐκουσίου ἢ ἀκουσίου ἐξισλαμισμοῦ, τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ παρέμεινε πιστὸν εἰς τὴν χώραν του καὶ διέσωσε τὸ ἐθνικόν του φρόνημα. Αὐτοῦ δὲ τὴν ὀργάνωσιν ἤδη θὰ ἐξετάσωμεν, ἵνα ἐξηγηθῇ, πῶς κατώρθωσαν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοιαύτην δουλείαν νὰ διατηρήσουν τὸν ἐθνισμόν των καὶ ἐπὶ τέλους νὰ ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν αὐτῆς.

3. Ἐκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

Ἀνέκαθεν ἡ χριστιανικὴ ἐκκλησία ἐν τῇ Ἀνατολῇ προσλαβοῦσα τὸν ἀστικὸν ὀργανισμόν τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν πόλεων, ὀργανώθη καὶ πολιτικῶς διὰ τῆς ἱεραρχίας τῶν διαφόρων ἀξιωματῶν καὶ τῆς κατὰ τὰ διάφορα αὐτὰ ἀξιώματα διανομῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως. Οἱ αὐτόνομοι δὲ τῆς ἐκκλησίας θεσμοὶ συνεδυσάσθησαν ἁρμονικῶς πρὸς τοὺς θεσμοὺς τοῦ κράτους καὶ ἐσχηματίσθη ἐκκλησία ἐλευθέρα εἰς κράτος ἐλεύθερον. Αὕτη λοιπὸν ἡ διοικητικὴ αὐτονομία τῆς ἑλλήν. ἐκκλησίας καὶ τὰ μετ' αὐτῆς συνδεόμενα δικαιώματα τοῦ κλήρου διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν, ὥς ἐκ τῆς φύσεως δὲ καὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ὀσμανικοῦ κράτους καὶ ἐπεξετάθησαν.

Οὕτω εὐθύς μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ κατακτητὴς διέταξε νὰ προχειρισθῇ κατὰ τὰ περὶ τούτου εἰθισμένα πατριάρχης τῶν χριστιανῶν ἢ μᾶλλον τῶν Ρωμαίων κατὰ τὴν ἐπίσημον ὀνομασίαν τῆς Ἑλλήν. Αὐτοκρατορίας, ὁ **Γεώργιος Σχολάριος**, ὁ ὁποῖος ἦτο γνωστὸς διὰ τὰ ἐναντίον τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν φρο-

νήματά του. Είχε δὲ μέγα συμφέρον ὁ κατακτητὴς νὰ διατηρῇ ἄσβεστον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῆς δυτικῆς Ἐκκλησίας, ἵνα μὴ ἔχη νὰ φοβῆται ἐπέμβασιν τῆς Δύσεως ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ διαταγὴ τοῦ Σουλτάνου ἐξετελέσθη. Ἡ ἐκλογὴ καὶ ἡ χειροτονία τοῦ νέου πατριάρχου ἔγινε κατὰ τὰς ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων βασιλέων συνθηκίας, ἀλλ' ὅχι εἰς τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, διότι οὗτος εἶχε μεταβληθῇ εἰς τζαμίον, ἀλλὰ εἰς τὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων. Ἐκεῖ συναθροισθέντες τινὲς ἐκ τῶν πλησιέστερον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐδρευόντων ἀρχιερέων καὶ οἱ περιλειφθέντες κληρικοὶ καὶ ὁ λαὸς ἐχειροτόνησαν πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, μετονομασθέντα Γεννάδιον. Μετὰ τοῦτο δὲ ὁ σουλτᾶνος προσκαλέσας αὐτὸν εἰς γεῦμα εἰς τὰ ἀνάκτορα τὸν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλας τιμὰς, ὑπεσχέθη εἰς αὐτὸν πολλὰ προνόμια, καὶ κατὰ τὴν ἀναχώρησίν του προσέφερεν εἰς αὐτὸν ἰδιοχείρως **σκῆπτρον** (πατερίτσαν) χρυσοῦν ὡς σύμβολον τῆς ἐξουσίας του, ὅπως ἔκαμνον οἱ Ἑλληνες αὐτοκράτορες. Ἐπειτα χάριν τιμῆς τὸν συνώδευσε μέχρι τῆς αὐλῆς τῶν ἀνακτόρων καὶ τὸν ἐβοήθησε νὰ ἀναβῇ ἐπὶ πολυτελῶς στολισμένου ἵππου, διέταξε δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἄρχοντας νὰ τὸν συνοδεύσουν μέχρι τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ὅπως ἄλλοτε ἔπραττεν ἡ Σύγκλητος.

Ποῖα ἀκριβῶς ἦσαν τὰ δικαιώματα, τὰ ὁποῖα προσέθεσεν ὁ κατακτητὴς εἰς τὰ μέχρι τοῦδε προνόμια τοῦ πατριάρχου, ἀν ταῦτα προφορικῶς ἢ διὰ γραπτῆς διαβεβαιώσεως (βερατίου) ἀπενεμήθησαν, δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐκ τοῦ βερατίου ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐδίδετο βραδύτερον εἰς τὸν ἐκάστοτε νέον πατριάρχην, συνάγομεν ὅτι: α') ὁ πατριάρχης ἀνεγνωρίζετο ὡς ὑπέρτατος ἄρχων ὅλων τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων, δυνάμενος κατὰ τὴν κρίσιν του νὰ καθαιρῇ ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους· β') ὁ πατριάρχης ἦτο ὑπέρτατος ποινικὸς δικαστὴς ὅλου τοῦ κλήρου. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν λαϊκῶν εἶχεν δικαστικὴν δικαιοδοσίαν ὅχι μικράν. Αὐτὸς ἐδίκαιζεν ὅλας τὰς εἰς τὸν γάμον ἀναφερομένας ὑποθέσεις τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ καὶ ἐκείνας ἐκ τῶν ἀστικῶν ὑποθέσεων, ὅσας αὐτοὶ οἱ διάδικοι ἤθελον νὰ ὑπαγάγουν ὑπὸ τὴν κρίσιν του· γ') ὁ πατριάρχης ἐδίκαιοῦτο νὰ φορολογῇ ὅχι μόνον τὸν κλῆρον, ἀλλὰ καὶ τοὺς λαϊκοὺς καὶ νὰ συντηρῇ ἀστυνομικοὺς φύλακας· δ') εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ἐπετρέπετο ἡ κατοχὴ ὅλων τῶν ἀνέκαθεν διὰ τὴν λατρείαν ὀρισμένων κτιρίων καὶ τῶν κτημάτων αὐτῆς διὰ τὰ ὁποῖα οὐδένα φόρον ἐπλήρωνε· καὶ ε') οἱ ἐπίσκοποι δὲν ἠδύναντο νὰ κατηγο-

ρηθούν παρὰ μόνον ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ πάλιν μόνον κατόπιν συναινέσεως τοῦ πατριάρχου.

Διὰ τῶν προνομίων τούτων, τὰ ὁποῖα ἠϋξάνοντο ἢ ἐλαττοῦντο ἐκ τῶν περιστάσεων, ὁ πατριάρχης δὲν ἀνεγνωρίζετο μόνον ὡς ἐκκλησιαστικὸς τοῦ ἔθνους ἄρχων, ἀλλὰ καὶ ὡς **πολιτικός**, πραγματικὸς **ἐθνάρχης**, ὅπως καὶ ἐλέγετο ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Ἡ δὲ δικαιοδοσία του δὲν ἐπεξετείνετο μόνον εἰς τοὺς Ἑλληνας, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὀρθοδόξους ὅλους τῆς Ἀνατολῆς, Ἀλβανούς, Βουλγάρους, Σέρβους καὶ τοὺς ὀρθοδόξους Ἀρμενίους. Ὡς ἐθνάρχης δὲ ἦτο ἀντιπρόσωπος τῶν ὀρθοδόξων καὶ ἐνώπιον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν καὶ ἐνώπιον τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως, μετὰ τῆς ὁποίας ἐπεκοινώνει διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὰ προνόμια ταῦτα τῆς ἐκκλησίας πολλάκις παρεβιάζοντο. Εὐθύς ἔξ ἀρχῆς ἀφηρέθη ἀπὸ τοῦ πατριάρχου ὁ παραχωρηθεὶς ναὸς τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων μεταβληθεὶς εἰς τζαμίον. Τὸ πατριαρχεῖον ἔκτοτε περιπλανηθὲν εἰς διαφόρους ναοὺς ἀφαιρουμένους ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν Τούρκων, κατέληξε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸν ἐν Φαναρίῳ εὐτελεῖ ναὸν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ὅπου ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ μέχρι σήμερον. Τῆς παραβιάσεως ταύτης τῶν προνομίων κυριωτάτη βεβαίως αἰτία ὑπῆρξεν ἡ αὐθαίρεσία τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως, ἐναντίον τῆς ὁποίας ὁ πατριάρχης δὲν ἠδύνατο ν' ἀντισταθῇ. Ἀλλὰ συγχρόνως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι εἰς τὴν παραβίασιν τῶν προνομίων συνέτεινεν ἡ φιλαρχία καὶ ἡ διχόνοια τῶν ἡμετέρων. Μὲ ὅλας ὅμως τὰς παραβιάσεις, ὁ πολιτικὸς ὀργανισμὸς τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἰσχυρότατος καὶ ἡ ἐπιρροὴ αὐτῆς εἰς τὸ ἔθνος μεγάλη.

Ἐπὶ κεφαλῇς τοῦ ὅλου ὀργανισμοῦ τῆς ἐκκλησίας ἴστατο ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, ὁ ἀντικαταστήσας τὸν Ἑλληνα αὐτοκράτορα ἐν τῇ διοικήσει τοῦ ὅλου ἔθνους. Αὐτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἀρχιερέων διηύθυνεν ἀπὸ τοῦ κέντρου τὰς τύχας ὅλου τοῦ δουλωμένου γένους. Ἐξ αὐτοῦ ἐξηρτῶντο ἀπ' εὐθείας οἱ κατὰ τόπους ἱεράρχαι, ἐθνάρχαι καὶ αὐτοὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας των θεωρούμενοι. Ἐξ αὐτοῦ δὲ πάλιν ἐξηρτῶντο οἱ ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων καὶ ὁ κατώτερος κληρὸς. Πάντες οὗτοι ἀποτελοῦντες ἅλυσιν ἱεραρχίας ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τοῦ δεινοπαθοῦντος λαοῦ, προστατεύοντες αὐτὸν κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῆς τουρκικῆς διοικήσεως καὶ χύνοντες βάλσαμον παρηγορίας εἰς τὰς πληγὰς του, φροντίζουσιν περὶ τῆς ἐκπαιδεύσεώς του καὶ τῆς διατηρήσεως τῆς γλώσσης καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεώς του καὶ ἐν γένει συγκα-

τοῦν ἄσβεστον ἄφ' ἐνὸς μὲν τὸ μῖσος πρὸς τοὺς τυράννους ἄφ' ἐτέρου δὲ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν πατρίδα.

Ἡ ἐκκλησία λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ κιβωτὸς τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν παραδόσεων καὶ τοῦ πνευματικοῦ βίου τοῦ ἔθνους. Εἰς αὐτὴν δὲ πρωτίστως ὀφείλεται ἡ διατήρησις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ.

4. Οἱ Φαναριῶται.

Ἡ ἀνάδειξις τοῦ οἰκονομικοῦ πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς κέντρον ὅχι μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν τοῦ δουλεύοντος γένους, ὅπως ἐλέγετο εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐπίσημον γλῶσσαν τὸ ἔθνος, προεκάλεσεν, ὥς ἦτο φυσικόν, καὶ τὴν περὶ αὐτὸ συγκέντρωσιν ὅλων τῶν λογίων καὶ προυχόντων, οἱ ὅποιοι διεξῆγον τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις. Οὗτοι πάντες, ἐπειδὴ κατόικουν εἰς τὴν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Φανάριον, εἰς τὴν ὁποίαν, ὥς εἵπομεν, ἐγκαθιδρύθη τὸ πατριαρχεῖον, ὠνομάσθησαν **φαναριῶται** καὶ ἀπετέλεσαν τὴν κυβερνῶσαν ἀριστοκρατικὴν τάξιν τοῦ ἔθνους. Δὲν ἦτο ὁμῶς ἡ ἀριστοκρατικὴ αὕτη τάξις ἡ παλαιὰ τῆς ἑλληνικῆς ἀριστοκρατίας. Ἐκείνη ἐξέλιπεν ἢ μεταναστεύασα εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἐξολοθρευθεῖσα ὑπὸ τῶν κατακτητῶν. Αὕτη ἐσχηματίσθη μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰς τὴν ἐκ νέου ὑπὸ Ἑλλήνων συνοικισθεῖσαν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ φαναριῶται οὗτοι δὲν περιορίσθησαν εἰς τὸ νὰ διεξαγάγουν μετὰ τῶν κληρικῶν τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις, ἀλλὰ καὶ κατώρθωσαν κατὰ μικρὸν νὰ καταλάβουν ἐπίσημον θέσιν εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος.

Ἀνέκαθεν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ προσλαμβάνῃ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της χριστιανούς ὡς **γραμματικούς** ὅπως ἐλέγοντο, διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν πραγμάτων τοῦ κράτους. Οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀνίκανοι νὰ ἐξακολουθήσουν τὴν προτέραν διοίκησιν τοῦ κράτους, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν ἐμπειρίαν καὶ ἐπιτηδειότητα τῶν κατακτηθέντων. Ἰδίως ἠναγκάσθησαν νὰ μεταχειρισθῶν αὐτοὺς εἰς τὰς λογιστικὰς ὑποθέσεις αὐτοῦ καὶ μάλιστα εἰς τὰς διπλωματικὰς μὲ τὰ γειτονικὰ χριστιανικὰ κράτη. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ συνήκαι καὶ ἡ διπλωματικὴ ἀλληλογραφία τοῦ τουρκικοῦ κράτους κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν εἶναι συντεταγμένοι. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται θέσεις δὲν εἶχον πολιτικὴν σπουδαιότητα. Οἱ ὀθωμανοὶ σουλτᾶνοι εἰς

τὰς σχέσεις των μὲ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη δὲν ἡσθάνοντο κατ' ἀρχὰς τὴν ἀνάγκην ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας σπουδαίας, διότι ἐφάρνοντο μὲ ὑπεροψίαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τοὺς εὐρωπαίους ἡγεμόνας. Ἐπομένως τὸ ἔθνος δὲν ἐπωφελήθη ἐκ τῆς χρησιμοποιοῦσας ταύτης τῶν ἡμετέρων. Ἄλλως τε οἱ γραμματικοὶ οὗτοι ἦσαν ἄνθρωποι μέτριοι καὶ ἀμαθεῖς. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἀθλιότητος τῆς γλώσσης, εἰς τὴν ὁποίαν συντάσσον τὰς συνθηκάς καὶ τὰ διπλωματικά ἔγγραφα. Ἐν τούτοις τινὲς πολλαχῶς διὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν μὲ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν ἐφάνησαν χρήσιμοι εἰς τὸ ἔθνος.

Ἀπὸ τῶν μέσων ὅμως τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετέβαλον ὅψιν. Ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἶχεν ἀναζωπυρωθῇ ἡ παιδεία τοῦ γένους, ἐπομένως ἐμορφώθησαν νέαι γενεαὶ πεπαιδευμένων καὶ ἐπιτηδείων ἀνθρώπων. Ἐξ ἄλλου τότε αἱ πρὸς τὴν Εὐρώπην σχέσεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους κατέστησαν συχνότεραι καὶ πολυπλοκώτεραι, καὶ ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἤρchiσε νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην διερμηνέων, δυναμένων νὰ ἐννοοῦν τὰ συμφέροντα καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους καὶ ἱκανῶν νὰ διεξάγουν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτοῦ ἀλληλογραφίαν. Τούτους λοιπὸν ἐλάμβανον οἱ Τοῦρκοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι μόνον ἐσπούδαζον χάριν τῆς τοιαύτης ὑπηρεσίας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ τὴν τουρκικὴν ἐγνώριζον ἄριστα. Οὗτοι τώρα, ὥς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνατιθεμένου εἰς αὐτοὺς ἔργου, ἀπέβαινον μυστικοὶ σύμβουλοι τοῦ Κράτους καὶ σχεδὸν ἀνεπίσημοι ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ πολλάκις ἐπέμποντο καὶ ὡς πρέσβεις πρὸς συνομολόγησιν συνθηκῶν. Ὄνομάζοντο δὲ **μεγάλοι διερμηνεῖς ἢ ἐξ ἀπορρήτων**. Πρῶτος ἐκ τούτων ὑπῆρξεν ὁ Παναγιωτάκης Νικουσίος, ἄλλοι δὲ κατόπιν οἱ Μαυροκορδαῖτοι, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότερος ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδαῖτος, ὁ πρῶτος λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ ἐξ ἀπορρήτων, οἱ Καλλιμάχαι, οἱ Καρατζάδες, οἱ Σοῦτσοι, οἱ Ὑψηλάνται, οἱ Μουροῦζαι, οἱ Ράλληδες, οἱ Ἀργυρόπουλοι, οἱ Ἀριστάρχαι. Οἱ Ἕλληνες οὗτοι κατὰ μικρὸν ἀπετέλεσαν εἶδος λαϊκῆς ἀριστοκρατίας, ἡ ὁποία, ὥς συνδεομένη μετὰ τῶν κρατούντων, ὑπερήσπιζε τὰ γενικὰ συμφέροντα τῶν ὁμογενῶν καὶ ἰδίως τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπροστάτευε τὴν ἐκπαίδευσιν καὶ τὰ ἐκπαιδευτικὰ τοῦ ἔθνους ἱδρύματα.

Ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλου τρόπου ἡ ἀριστοκρατικὴ αὕτη τάξις ἀπέβη ἐθνικῶς ὠφέλιμος. Αἱ παραδουνάβειοι ἐπαρχίαι τῆς Βλαχίας καὶ

Μολδαύτας, ἂν καὶ ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος ἦσαν ὑποτεταγμένοι εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνῶντο ὑπὸ ἰθαγενῶν ἡγεμόνων, διοριζομένων ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἐντόπιοι αὐτοὶ ἡγεμόνες συχνὰ ἔκαμνον ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν τούρκων, ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἔπαυσε νὰ διορίζῃ ἐντοπίους ἡγεμόνας καὶ διώριζεν ὡς τοιοῦτους Ἑλλήνας φαναριώτας διαπρέψαντας εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ φαναριῶται οὗτοι, ἐρχόμενοι εἰς τὰς παραδουναβεῖους χώρας ὡς ἡγεμόνες, παρελάμβανον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, εἰς τοὺς ὁποίους ἀπένεμον τὰ διάφορα ἀξιώματα τῶν ἡγεμονιῶν, εἶχον σωματοφυλακὴν καὶ χωροφυλακὴν ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ἐν γένει κατήρτιζον περὶ ἑαυτοὺς αὐτὴν ἑλληνικὴν. Προσέτι δὲ ἴδρυσαν σχολεῖα ἑλληνικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκάλουν διδασκάλους περιφήμους διὰ τὴν παιδείαν των. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς αὐτὰς τῶν ἡγεμόνων ἐπίσημος γλῶσσα ἦτο ἡ ἑλληνικὴ, ἡ ἐγγχώριος ἀριστοκρατία τῶν βογιάρων ἠναγκάζετο καὶ ἐκ συμφέροντος καὶ λόγῳ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς θέσεώς της νὰ μιμῆται τὴν αὐτὴν τοῦ ἡγεμόνος καὶ νὰ ἐκπαιδεύεται ἑλληνιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ καθόλου νὰ ζῇ. Ἐκτὸς τούτου καὶ μέγα πλῆθος Ἑλλήνων εἴτε χάριν ἐμπορίου εἴτε χάριν ἐκπαιδεύσεως ἔσπευδεν εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῶν ἡγεμονιῶν. Ὡστε αἱ ἡγεμονίαι κατήντησαν ἀληθῆ κέντρα ἑλληνισμοῦ καὶ κράτη ἑλληνικά μᾶλλον ἢ βλαχικά. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἑξελληνισμὸς τῆς χώρας δὲν ἔγινε, διότι ὁ λαὸς ἀπετελεῖτο ἐκ δουλοπαροίκων ἐργαζομένων εἰς τὰ κτήματα τῶν εὐπατριδῶν, καὶ ἐπομένως ἡ ἑλληνικὴ μόρφωσις δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσδύσῃ μέχρις αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅμως ἡ εἰς τὰς ἡγεμονίας μεγάλη ἐκπαιδευτικὴ καὶ ἐκπολιτιστικὴ κίνησις συνετέλεσεν εἰς τὴν πνευματικὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ἔκαμε τὰς χώρας αὐτὰς ἐν ἐκ τῶν ὀρμητηρίων τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Οὕτω οἱ φαναριῶται διὰ τῆς προστασίας τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῆς ἑλληνικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς τὰς ἡγεμονίας συνετέλεσάν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους. Αἱ αὐταὶ αὐτῶν εἰς τὰς ἡγεμονίας καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρά των εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπῆρξαν τὰ κέντρα, ὅπου συνεζητήθη πολλάκις ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ δουλεύοντος ἔθνους καὶ ἐδημιουργήθη *ἡ μεγάλη ἰδέα*.

5. Αἱ Κοινότητες.

Εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ ὄχι ὀλιγώτερον

ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὁργάνωσιν καὶ τὴν πολιτικὴν ἀριστοκρατίαν συνετέλεσεν ἡ **κοινοτικὴ τοῦ ἔθνους ἀνεξαρτησία**.

Ὁ ὁργανισμὸς τῶν κοινοτήτων ὑπῆρξε προῖόν γνήσιον τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων. Ἐχει τὴν ἀρχὴν του εἰς τὰ αὐτόνομα ἀστικά πολιτεύματα τῶν ἀρχαίων χρόνων. Ταῦτα μεταρρυθμιζόμενα σύμφωνα μὲ τὰς ἐκάστοτε περιστάσεις διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων καὶ κατόπιν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ ὁσμανικὴ λοιπὸν κυριαρχία εὔρε τὰς κοινότητας προϋπαρχούσας καί, σύμφωνα μὲ τὸν χαρακτῆρά της, νὰ θεωρῇ τοὺς κατακτηθέντας ὡς ἀποτελοῦντας κράτος ἴδιον, τὰς διετήρησε. Καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐπομένως πᾶσα πόλις καὶ πᾶν χωρίον εἶχον τοὺς ἰδιαιτέρους τῶν ἀρχοντας, οἱ ὅποιοι ἐκλεγόμενοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν χριστιανῶν ὠνομάζοντο **δημογέροντες** ἢ **προεστοί**, τουρκιστὶ δὲ κοτσαμπάσηδες. Αὐτοὶ διώκουν τὰς κοινότητας καὶ ἔκρινον ὡς διαιτηταὶ τὰς ἀστικάς διαφορὰς (τὰς ποινικάς ἔκρινεν ὁ ὀθωμανὸς δικαστής, καδῆς, ἢ μολλᾶς). Αὐτοὶ προσέτι διεχειρίζοντο τοὺς κοινοτικούς φόρους καὶ διένεμον εἰς τὰς οἰκογενείας τοὺς πληρωτέους διὰ τὸ δημόσιον φόρους ἀναλόγως τῶν πόρων των. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ φυσικοὶ προστάται καὶ σύμβουλοι παντὸς καταδιωκομένου ἢ καταπιεζομένου κατοίκου τῆς κοινότητος. Καὶ τέλος αὐτοὶ μετεῖχον τῆς διοικήσεως τῆς ὅλης ἐπαρχίας ὡς σύμβουλοι ἢ πάρεδροι τοῦ ὀθωμανοῦ διοικητοῦ εἴτε οἱ ἴδιοι εἴτε δι' ἀντιπροσώπων.

Ὁ ὁργανισμὸς ὅμως τῶν κοινοτήτων δὲν ἦτο εἰς ὅλας ὁ αὐτός, οὐδὲ ἦσαν αἱ κοινότητες ἀπηλλαγμέναι τῶν ἐπεμβάσεων καὶ τῶν αὐθαίρεσιῶν τῶν τυράννων. Εὐτυχέστεραι ὑπῆρξαν αἱ ὀρεινὰ κοινότητες τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος καὶ πολλαὶ ἐκ τῶν μικροτέρων νήσων, ὅπου ἐλάχιστοι ἢ οὐδόλως κατόκουν Ὀθωμανοί. Αὗται δυνηθεῖσαι νὰ ἀναπτυχθοῦν ὁπωσοῦν ἐλευθέρως εὐημέρησαν περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας. Οὕτω προώδευσαν εἰς πλοῦτον καὶ εὐτυχίαν αἱ κοινότητες τῆς Χαλκιδικῆς αἱ ὀνομαζόμεναι Μαδεμοχώρια, πολλαὶ κοινότητες τῆς Ἡπείρου, τὰ 24 χωρία τοῦ Βόλου καὶ ἡ εἰς τὴν Θεσσαλίαν κοινότης τῶν Ἀμπελακίων. Τῆς τελευταίας μάλιστα ἄξιος μνείας εἶναι θαυμάσιος ὁργανισμὸς τῆς νηματοουργικῆς βιομηχανίας της, ὁ ὅποιος στηριζόμενος εἰς τὸν συνεταιρισμὸν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας ἀπέδωκεν ἐξαίσια ἀποτελέσματα. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων κοινοτήτων, εἰς τὰς ὁποίας περισσότερον ἐπενήργει ἡ ὁσμανικὴ κυριαρχία, ἤκμασαν αἱ τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Λεβαδείας, τῆς

Χίου, τῶν Κυδωνιῶν, αἱ πελοποννησιακαί, ἡ τῶν Ἀθηνῶν.

Ὅλαι ὁμως συνετέλεσαν εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ ἔλλ. ἐθνισμοῦ, διότι, ὅπως διὰ τῆς ἐκκλησίας, οὕτω καὶ διὰ τῶν αὐτονόμων κοινοτικῶν ὁργανισμῶν οἱ Ἕλληνες ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ συνδεδεμένοι μεταξύ των. Διειτῆρουν ἐπομένως τὴν συνείδησιν τοῦ ἰδιαιτέρου των ἐθνισμοῦ, καὶ ὥς ἐκ τῆς ταπεινωτικῆς αὐτῶν θέσεως ἐξεκαίετο εἰς τὰς ψυχὰς των ὁ πόθος τῆς ἀπελευθερώσεως.

6. Αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Τὸ ἔθνος δὲν ἔστερξεν ἀπολύτως τὴν νέαν του τύχην μετὰ τὴν κατάκτησιν. Ὡς εἶδομεν, ὅχι ὀλίγοι ἀπεδήμησαν, οἱ πλείστοι ὑπέκυψαν ἐξ ἀνάγκης καὶ συμβιβασθέντες ὠργανώθησαν, διειτῆρσαν τὸν ἐθνισμόν των, καὶ διὰ συχνῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων πάντοτε διεμαρτύροντο κατὰ τῆς κατακτιήσεως. Ἐκτὸς αὐτῶν ὁμως ὑπῆρχον καὶ Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι οὐδέποτε ὑπετάχθησαν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ πολυθρύλητοι κλέφτες, οἱ Σουλιώται καὶ οἱ Μανιάται. Αὐτοὶ δὲ μετὰ τῶν ναυτικῶν νήσων ἀπετέλεσαν τὰς πολεμικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους ἐπὶ τουρκοκρατίας καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Οἱ κλέφτες καὶ οἱ ἀρματολοί. Μετὰ τὴν κατάκτησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν ἔλλ. χωρῶν ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν, πολλοὶ κάτοικοι τῆς μεσημβρινῆς ἰδίας Ἑλλάδος, φεύγοντες τὴν εἰς τὰς πόλεις τυραννίαν, προετίμων ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον εἰς τὰ ὄρη βίον.

Ἡ μάχιμος ἀνατροφή, τὴν ὁποίαν ἔλαβον οἱ κάτοικοι τῶν χωρῶν τούτων ἐπὶ τῆς φραγκοκρατίας, τοὺς ἔκαμε νὰ μὴ δύνανται νὰ ὑποκύβουν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Κατέφευγον λοιπὸν εἰς τὰ δυσπρόσιτα ὄρη, ἐκεῖ ἐσχημάτιζον στρατόπεδα (λιμέρια) καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενοι ἔκαμον ἐπιδρομὰς ἐναντίον τῶν εἰς τὰς πεδιάδας Ὀθωμανῶν, ἐλήστευον αὐτοὺς καὶ διὰ μικρῶν κλεφτοπολέμων ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἐλευθερίας ἐναντίον τῆς τουρκικῆς δεσποτείας. Οὗτοι ὠνομάσθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ **κλέφτες**. Οἱ Τούρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ καθυποτάξουν αὐτοὺς καὶ νὰ ἀπαλλαγθοῦν τῶν ἐπιδρομῶν των ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετ' αὐτῶν. Ἀλλως τε οἱ κλέφτες ἀπέβαινον εἰς τὴν Τουρκίαν πολὺ ἐπικίνδυνοι, διότι μὲ τοὺς ἀδιακόπους πολέμους, τοὺς ὁποίους αὕτη εἶχεν ἐναντίον τῶν δυτικῶν Δυνάμεων, πάν-

τοτε συνεμάχουν με αὐτὰς καὶ ἰδίως με τοὺς Ἑνετούς. Ὅθεν ἡ ὀσμανικὴ κυβέρνησις ἀπεφάσισε νὰ προσλάβῃ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὴν φρουρῶσιν ὀρεινῶν διαμερισμάτων, καὶ ἰδίως τῶν στενοπορειῶν (κλεισουργῶν ἢ δερβενίων). Οὗτοι ὠνομάσθησαν **ἀρματολοὶ** καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν διοικούμενα διαμερίσματα **ἀρματολίκια**. Ἐκάστου δὲ ἀρματολικίου ὁ μὲν ἀρχηγὸς ὠνομάζετο **καπετᾶνος**, οἱ δὲ ἄνδρες **παλληκάρια**.

Ἄλλὰ οὕτε ὅλοι οἱ κλέφτες ἐσυνθηκολόγησαν, οὕτε ὅλοι οἱ ἀρματολοὶ ἔμμενον πιστοὶ εἰς τὴν ὀσμανικὴν ὑπηρεσίαν. Οἱ ἀρματολοὶ πολλάκις ἤρχοντο εἰς ἐχθροπραξίας με τοὺς Τούρκους, διότι πάντοτε συνεπάθουν τοὺς κλέφτας, ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν ὁποίων προήρχοντο. Φυσικὰ τότε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις τοὺς καθήρει καὶ ἠγωνίζετο νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ. Οἱ ἀρματολοὶ λοιπὸν ἐγίνοντο πάλιν κλέφτες. Ἐνίοτε ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠναγκάζετο διὰ τῆς βίας νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς καὶ πάλιν τὰ ἀρματολίκια, πάντοτε ὅμως τοὺς ὑπώπτευε καὶ πολλάκις ἐπεχείρει νὰ τοὺς ἐκδικηθῇ. Ἐκ τούτου ἡ μετὰβασις ἀπὸ τῆς ἰδιότητος τοῦ κλέφτου εἰς τὴν τοῦ ἀρματολοῦ καὶ τἀνάπαλιν ἐγίνετο τόσον συχνά, ὥστε τὰ ὀνόματα ταῦτα κατήντησαν νὰ ἐκλαμβάνωνται ἀδιαφόρως τὸ ἐν ἀντὶ τοῦ ἄλλου καὶ ἐκ παραλλήλου νὰ ἀποδίδωνται εἰς τὰ ἴδια πρόσωπα.

Οἱ κλέφτες διαμένοντες εἰς χώρας ἀγόνους καὶ μὴ δυνάμενοι οὐδὲ στιγμὴν νὰ ἀφήσουν τὰ ὅπλα, ἔζων ἐξ ἀνάγκης ἀπὸ τῆς ληστείας. Συνήθως ἐπέπιπτον κατὰ τῶν τούρκων, διήρπαζον τὰ ποίμνιά των ἢ ἀπῆγον μπέηδες καὶ ἀγάδες, τοὺς ὁποίους δὲν ἀπέλυνον παρὰ μόνον ἐπὶ λύτροις. Ἐνίοτε ὅμως ἐλήστευον καὶ τοὺς Ἑλληνας προεστούς, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς ὑπηρέτας τῶν Τούρκων.

Ἄλλ' οὐδὲ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀνέσεως ἄφινον τὰ ὅπλα. Ἐκαμμον διαφόρους πολεμικὰς ἀσκήσεις. Ἦσκούντο εἰς τὴν σκοποβολίαν, εἰς τὸν δίσκον, εἰς τὸ ἄλμα καὶ εἰς τὸν δρόμον, καὶ εἰς αὐτὰ εἶχον ἀποκτήσει δεξιότητα παροιμιώδη. Ὡσαύτως παροιμιώδης ἦτο ἡ καρτερία των εἰς τὴν πείναν, τὴν δίψαν καὶ τὴν ἀγρυπνίαν. Θαυμασία ἐπίσης ἦτο ἡ καρτερία, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυν εἰς τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπιβαλλόμενα εἰς αὐτοὺς βασανιστήρια, ὅσαςκις συνελαμβάνοντο. Ἐσφυροκοποῦντο, ἐσουβλίζοντο ζωντανοί, χωρὶς νὰ ἐκβάλλουν κανένα στεναγμόν, μάλιστα καὶ ὕβριζον τοὺς βασανιστάς. Φοβερὸν ἐπίσης ἐθεώρουν νὰ κό-

ψουν τὴν κεφαλὴν των οἱ Τούρκοι καὶ νὰ τὴν περιῦβρίσουν. Δι' αὐτὸ οἱ πληγωνόμενοι κατὰ τὴν μάχην παρεκάλουν τοὺς περὶ αὐτοὺς νὰ κόψουν τὴν κεφαλὴν των καὶ νὰ τὴν πάρουν μαζί των διὰ νὰ τὴν θάψουν.

Ἐν ᾧ ὅμως ἔζων βίον τόσον ἄγριον, καὶ συλλαμβανόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων τοιαῦτα βασανιστήρια ὑφίσταντο, δὲν ἦσαν θηριώδεις. Ἐφόνευον ὅσους ἠδύναντο περισσοτέρους Τούρκους. Τοῦτο ἦτο ἡ διακαὴς ἐπιθυμία των. Οὐδέποτε ὅμως ἐβασάνιζον αὐτοὺς. Πρὸς δὲ τὰς γυναῖκας ἐδείκνυν ἱπποτικὴν εὐγένειαν. Καὶ τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα εἶχον πολὺ ἰσχυρόν. Εἰς οἶαν δῆποτε ἀνάγκην καὶ ἂν εὕρισκοντο οὐδέποτε ἐσύλων ἐκκλησίας ἢ μοναστήρια, καὶ ποτὲ κλέφτης δὲν ἀλλαξοπίστησεν. Τέλος οὐδέποτε ἐγκατέλειπον ἀλλήλους διὰ νὰ σωθοῦν.

Ἐν γένει ὁ βίος τῶν κλεφτῶν ὁμοίαζε πολὺ μὲ τὸν βίον τῶν ἀκριτῶν. Ὅπως ἐκείνοι κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἑλλ. αὐτοκρατορίας ἐναντίον τῶν Ἀράβων καὶ κατόπιν ἐναντίον τῶν Σελτζούκων Τούρκων, καὶ οἱ κλέφτες ἠγωνίζοντο διαρκῶς ἐναντίον τῶν ἀπίστων καὶ δι' ἡρωϊκῶν μαχῶν καὶ ἀνδραγαθημάτων εἰς αὐτοὺς μὲν ἐνέβαλον τρόμον, εἰς δὲ τοὺς κατοίκους θάρρος καὶ φρόνημα. Ὅπως δὲ ὁ βίος τῶν ἀκριτῶν ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν γένεσιν τῶν ἀκριτικῶν τραγουδιῶν, οὕτω καὶ ὁ βίος τῶν κλεφτῶν ἐδημιούργησε τὰ **δημοτικὰ τραγούδια**, εἰς τὰ ὁποῖα κατοπτρίζεται ὁ βίος αὐτῶν καὶ τὰ αἰσθήματα.

Τὰ τραγούδια αὐτά, ὥς καὶ αἱ προφορικαὶ διηγήσεις περὶ τῶν ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, τῆς καρτερίας των καὶ τοῦ ἱπποτισμοῦ των, ἐνίσχυνον τὰς περὶ ἐλευθερίας καὶ πατρίδος ἰδέας τοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειρον τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ φρόνημα. Ἐπὶ τέλους δὲ οἱ κλέφτες καὶ ἀρματολοὶ ὑπῆρξαν τὰ στηρίγματα ὅλων τῶν ἐπαναστατικῶν κινήματων, ὅσα οἱ πατέρες ἡμῶν διεξήγαγον ἐπὶ τετρακόσια ἔτη, καὶ αὐτοὶ ἀπετέλεσαν τὸν κυρίως περικλὸν στρατὸν τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως.

Οἱ Μανιάται. Ἡ Μάνη οὐδέποτε ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τούρκους. Μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1770 τὸ μόνον σημεῖον ὑποταγῆς αὐτῆς ἦτο φόρος ἐτήσιος 4 χιλ. γροσίων, ὁ ὁποῖος εἶναι ἀμφίβολον, καὶ ἂν ποτὲ ἐπληρώθη. Ἦσαν τελείως ἀνεξάρτητοι καὶ εἶχον ἰδίαν διοίκησιν. Ἐκάστη πόλις ἢ χωρίον εἶχεν ἀρχοντα ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ὠνομάζετο **καπετᾶνος**. Ὅλοι δὲ οἱ καπετᾶνοι ἀπετέλουν συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὑπὸ

τὴν ἀρχηγίαν ἐνὸς ἐξ αὐτῶν ἐκλεγομένου διὰ πλειοψηφίας συνεζήτει καὶ ἀπεφάσιζε περὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς χώρας. Οὔτε ὁ ἀρχηγὸς τῶν καπετανέων ὅμως οὔτε οἱ καπετᾶνοι εἶχον ποτὲ τὴν ἐλαχίστην δικαστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπεκράτει ἡ **αὐτοδικία**. Ἐνίοτε δὲ τὴν ἐκδίκασιν τῶν ποινικῶν καὶ ἀστικῶν ὑποθέσεων ἀνελάμβανεν οἰκογενειακὸν συμβούλιον ἐκ τῶν δύο ἀντιδίκων μερῶν.

Ἀπὸ τοῦ 1770 αἱ σχέσεις τῶν Μανιατῶν καὶ τῶν Τούρκων ὅπως δῆποτε ἐτροπολογήθησαν. Ὁ ἐτήσιος φόρος ἀνῆλθεν εἰς 15 χιλ. γρόσια, ὃ δὲ ἀρχηγὸς τῶν καπετανέων (Μπέης) ἐξελέγετο μὲν ὑπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἡ ἐκλογή του ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως. Πάντοτε ὅμως διετήρουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Οὕτω οἱ Μανιάται ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων τοῦ Ταυγέτου καταφυγίων των ἐνέπνεον μὲν θάρος εἰς τοὺς ἄλλους ὑποτεταγμένους, παρεῖχον δὲ μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἀπελευθερώσεως.

Οἱ Σουλιῶται. Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμῖς τοῦ 17ου αἰῶνος ποιμένες τινὲς χριστιανοὶ (Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ἀναμίξ), φεύγοντες τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν ἀνέβησαν εἰς τὰ ἄγρια τῶν ἀρχαίων Κασσωπαίων ὄρη καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τῶν ἀποκρήμνων κλιτύων ὄρους, εἰς τὸ ὅποιον δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἀνέλθῃ παρὰ διὰ μιᾶς μόνης ὀφιοειδοῦς στενωποῦ, ἔκτισαν 4 χωρία, τὸ **Σοῦλι**, τὴν **Κιάφαν**, τὸ **Ἀβαρικὸν** καὶ τὴν **Σαμονίβαν**. Ἀφ' οὗ δὲ ἐποπλασσιάσθησαν οἱ ἔποικοι, ἔκτισαν καὶ ἄλλα ἑπτὰ χωρία εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους. Σὺν τῷ χρόνῳ κατέκτησαν καὶ ἄλλα 60 περίπου χωρία εἰς τὰς πέριξ πεδιάδας. Μόνον ὅμως οἱ κάτοικοι τῶν 11 χωρίων ὠνομάζοντο **Σουλιῶται**. Οἱ ἄλλοι ἦσαν ὑποτελεῖς τῶν πρώτων καὶ ὠνομάζοντο **παρασουλιῶται**.

Οἱ Σουλιῶται, ὠχυρωμένοι εἰς τὰ δυσπρόσιτα αὐτῶν χωρία, ἔζων ἐλεύθεροι καὶ αὐτόνομοι. Ἦσαν διηρημένοι εἰς γένη (φάρα). Ἐκάστης δὲ φάρας προϊστάτο ὁ ἐπισημότερος ἢ ὁ ἀνδρειότερος αὐτῆς ἀνὴρ, ὃ ὁποῖος καὶ διώκει τὰ κατ' αὐτήν. Οἱ προϊστάμενοι τῶν φαρῶν ἀπετέλουν συνέδριον, τὸ ὅποιον ἀπεφάσιζε περὶ τῶν γενικῶν συμφερόντων. Ἐν καιρῷ πολέμου οἱ κάτοικοι τῶν ἑπτὰ χωρίων καὶ τῶν ἄλλων οἱ ἀνδρειότεροι ἀνῆρχοντο εἰς τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους τέσσαρα. Οἱ ἄλλοι ἔμενον εἰς τὰ χωρία διὰ νὰ καλλιεργοῦν τοὺς ἀγροὺς καὶ τροφοδοτοῦν κρυφίως τοὺς Σουλιώτας. Ἐν καιρῷ εἰρήνης (ὅπερ σπανίως συνέβαινεν) ἐπλήρωνον εἰς τοὺς Τούρκους φόρον τινά.

Ὁ βίος τῶν Σουλιωτῶν διήρχετο εἰς τὸν πόλεμον ἢ εἰς τὴν περὶ τὰ ὅπλα ἀσκησιν, ὅπως καὶ τῶν κλεφτῶν. Ὅπως οἱ κλέφτες οὕτω καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀγωνιζόμενοι διαρκῶς ἐναντίον τῶν Τούρκων, ὅχι μόνον ἀπετέλουν διαμαρτυρίαν ἐναντίον τῆς τουρκικῆς τυραννίας καὶ ἐνίσχυσον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς μεγάλῃς ἐπαναστάσεως πρῶτον μὲν διὰ τῆς ἀντιστάσεώς των ἔδωσαν καιρὸν εἰς αὐτὴν νὰ κραταιωθῇ ἐν Πελοποννήσῳ, ἔπειτα δὲ τὴν συνετήρησαν εἰς τὴν δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Αἱ ναυτικαὶ κοινότητες. Αἱ ἑλληνικαὶ παραλίας καὶ νῆσοι οὐδέποτε ἔπαυσαν ἐπιδιδόμεναι εἰς τὸν ναυτικὸν βίον. Αὗται ἀφ' ἑνὸς μὲν παρῆχον τοὺς ἀναγκαίους ναύτας εἰς τὸν ὁσμανικὸν στόλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας, ἔσους ἕκαμαν αἱ χριστιανικαὶ δυνάμεις καὶ ἰδίως ἡ Ἑνετία καὶ Ρωσία ἐναντίον τῶν Τούρκων. Καὶ αἱ μὲν μεγαλύτεραι νῆσοι Κρήτη, Ρόδος, Κύπρος, Μυτιλήνη κλπ., αἱ ὅποια ἄλλοτε εἶχον στόλους ἰσχυροὺς, ἰώρα εὐρισκόμεναι ὑπὸ τὸ πέλμα Τούρκων πασάδων ἔμαραίνοντο. Δὲν εἶχεν ὁμως ὁμοίως τὸ πρᾶγμα διὰ τὰς μικροτέρας καὶ ἀγόνους. Εἰς αὐτάς Τοῦρκοι δὲν κατῴκουν καθόλου, δὲν εἶχον ἰδιαίτερον ἐκάστη πασσάν, ἀλλ' ὅλαι ὑπέκειντο εἰς τὸν καπετὰν πασσάν, ὅστις κατὰ πολὺν ἀραιὰ διαλείμματα ἐπεσκέπτετο αὐτάς καὶ τὰς μετ' αὐτῶν ὑποθέσεις διεξῆγε διὰ τοῦ Ἑλληνος διερμηνέως τοῦ στόλου, πάντοτε προστατεύοντος αὐτάς. Ἐπομένως ἐκάστη ἐξ αὐτῶν αὐτοδιοικεῖτο διὰ τῶν δημογερόντων της. Ἐνεκα τούτου πολλὰ ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως ἡ Ὑδρα, αἱ **Σπέτσαι** καὶ τὰ **Ψαρά**, ἐπρόκοψαν θαυμασίως καὶ μάλιστα ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὅτε ἐβοήθησαν αὐτάς πολλὰ εὐνοϊκαὶ περιστάσεις.

Πρῶτον διὰ συνθήκης μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας ἐπετράπη εἰς ὅλα τὰ ὑπὸ τὴν ρωσικὴν σημαίαν πλοῖα νὰ ταξιδεύουν ἐλευθέρως ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ τὰ νάπαλιν. Τοῦτο ὠφέλησεν ἑξαισίως τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ τὸ ἑλλην. ἐμπόριον. Τὰ σιτηρὰ τῆς Πολωνίας καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ρωσίας ἐτράπησαν πρὸς τὴν Μεσόγειον, ἠνοίχθησαν δὲ οἱ παρὰ τὸν Βόσπορον λιμένες εἰς τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας καὶ τῆς βιομηχανίας τῶν χωρῶν τῆς Μεσογείου. Μεσῖται δὲ τῶν ἐμπορικῶν τούτων συναλλαγῶν ἔγιναν οἱ Ἕλληνες ἔμποροι καὶ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὅποια μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἀνήκον εἰς Ρώσους ἰδιοκτήτας, ἐταξίδευον ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν καὶ ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τῆς Ρωσίας. Εἰς τὴν

Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εἰς ὅλας ἐν γένει τὰς μεγάλας πόλεις τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ὡσαύτως εἰς τὴν Ὀδησὸν καὶ τὸ Ταϊγάνιον καὶ εἰς ὅλους τοὺς κυριωτέρους λιμένας τῆς Εὐρώπης ἰδρύθησαν πλούσια ἑλληνικὰ καταστήματα. Ἐκ τούτου αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι, αἱ ὁποῖαι πρότερον εὐρίσκοντο εἰς μεγάλην πενίαν, ἐξωγογήθησαν. Τὰ προϊόντα αὐτῶν, οἱ οἶνοι τῆς Θήρας καὶ τῆς Σκοπέλου, αἱ ξηραὶ ὀπῶραι τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Σμύρνης, τὸ ἔλαιον τῆς Κρήτης καὶ τῶν Κυδωνιῶν, τὰ βαμβακερὰ καὶ μάλλινα προϊόντα τῆς βιομηχανίας τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου, ἔνθεν μὲν ἀνήρχοντο εἰς τοὺς βορείους λιμένας τοῦ Εὐξείνου, ἔνθεν δὲ εἰσέδουν εἰς τὴν Εὐρώπην. Πρὸ πάντων ὁμῶς ὠφελήθη ἡ ἑλληνικὴ ναυτιλία. Κατ'ὥρθωσε νὰ κατασκευάσῃ πλοῖα πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους ἐπωφελουμένη ἐκ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν εὐρωπαϊκῶν παραλίων ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας συνεκέντρωσεν ὅλον τὸ ἐμπόριον τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖράς της. Οὕτως αἱ ναυτικαὶ ἑλληνικαὶ κοινότητες, καὶ ἰδίως αἱ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως εὐρέθησαν ἔχουσαι καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυρούς.

Ἐκεῖνο ὁμῶς, τὸ ὁποῖον κατέστησεν ἰδίως τοὺς Ἕλληνας ναύτας ἱκανοὺς νὰ ἀντιπαραταχθῶν ἐν καιρῷ ἐναντίον ὀλοκλήρων στόλων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους ἦτο ἡ λυμαιομένη τότε τὴν Μεσόγειον πειρατεία. Οἱ ἐν τῇ βορείῳ Ἀφρικῇ βάρβαροι τῆς Ἀλγερίας, τῆς Τριπόλεως καὶ τῆς Τύνιδος φανερὰ ἐλήστευον ὅλα τὰ πλοῖα τὰ ταξιδεύοντα τὴν Μεσόγειον ὑπὸ οἶαν δὴποτε σημαίαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν πλοίων, διήρπαζον τὰ φορτία των, συνελάμβανον αἰχμαλώτους ὅλους τοὺς εὐρισκομένους ἐπ' αὐτῶν ἀνθρώπους, τοὺς ὁποίους ἐπῶλουν κατόπιν ὥς δούλους καὶ ἐβύθιζον τὰ πλοῖα. Ἐκ τούτου παρίστατο ἀνάγκη τὰ πλοῖα νὰ εἶναι ταχέα καὶ ὀπλισμένα, διὰ νὰ δύνανται νὰ ἀντεπεξέρχωνται κατὰ τῶν πειρατῶν, μετὰ τῶν ὁποίων πολλάκις συνῆπτον ἀγῶνας πεισματώδεις.

Εἰς τὰ αἷτια, τέλος, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν, ὅπως καὶ τῆς βιομηχανίας πολλῶν κοινοτήτων, πρέπει νὰ καταλέξωμεν τὸν συνεταρισμὸν κεφαλαίου καὶ ἐργασίας. Ἐκαστος ναύτης εἶχε μερίδιον ἐπὶ τοῦ πλοίου ἢ τοῦ φορτίου. Εἶχε λοιπόν, ὥς συνεταῖρος, κοινὸν συμφέρον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως καὶ ἀπέβαινε προσεκτικός, ἄγρυπνο

οικονόμος, διότι οὕτω μόνον ἐγνώριζεν ὅτι θὰ προήγετο. Ἡ ἀδελφικὴ δὲ αὕτη σύμπραξις κεφαλαίου καὶ ἐργασίας συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν ἡθικὴν ἀνύψωσιν αὐτῶν, ἐξ οὗ καὶ ἐξαίρετος χρηστότης ἐπεκράτει εἰς ὅλας τὰς ἐμπορικὰς συναλλαγὰς.

7. Ὁ πνευματικὸς βίος τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας.

Ἡ παιδεία. Καὶ ἡ πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἰδίως ὅμως ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν ἀποδημία τῶν λογίων ἀνδρῶν εἰς τὴν Εὐρώπην ἔσχεν ὀλεθρίας συνεπειὰς διὰ τὴν παιδείαν τοῦ ἔθνους. Εἶναι ἀληθές ὅτι, ὥς θὰ ἴδωμεν, δι' αὐτῶν ἤρχισεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ μεγάλη καὶ λαμπρὰ περίοδος τῆς **Ἀναγεννήσεως**. Εἶναι ὡσαύτως ἀληθές, ὅτι δι' αὐτῶν τὰ πανεπιστήμια καὶ αἱ Ἀκαδημαίαι τῆς Εὐρώπης κατέστησαν κέντρα ἑλληνικῆς παιδεύσεως καὶ ὅτι οἱ εἰς τὴν ἐπιστήμην καὶ τὰ γράμματα καθόλου διαπρέποντες εὐρωπαῖοι κατέστησαν λάτρες καὶ θαυμασταὶ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης, φιλολογίας καὶ ἱστορίας, οὕτω δὲ ἀνεπτύχθη ὁ φιλελληνισμὸς ἐν Εὐρώπῃ. Εἶναι ἀληθές, τέλος, ὅτι οὗτοι προσελκύνοντες διὰ τοῦ παραδείγματός των εἰς τὴν Εὐρώπην πλείστους Ἑλλήνας συνετέλεσαν εἰς τὴν κατὰ μικρὸν πρόοδον τοῦ ἔθνους. Ἀλλὰ παρ' ὅλα ταῦτα ἔγιναν αἵτιοι φοβεροῦ κακοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἀφῆκαν αὐτὴν ἄνευ διδασκάλων, ἡ ἀναγέννησις τῶν ἀρχαίων σπουδῶν, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας, ἔπαυσεν, αἱ σχολαὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν διδασκάλων ἐκλείσθησαν καὶ ἡ χώρα ἐπὶ 200 ἔτη περίπου ἔστερηθῇ πάσης παιδεύσεως. Ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους εἶχε περιορισθῇ εἰς ὀλίγα κολλυβογράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδίδασκον τοὺς Ἑλληνοπαῖδας οἱ ἱερεῖς εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν ἢ εἰς τὰ μοναστήρια, πολλάκις μάλιστα κρυφίως διὰ τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων.

Εὐτυχῶς ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Εἰς τοῦτο πρὸ παντὸς συνετέλεσεν ἡ ἐν **Ἑνετίᾳ** ἑλληνικὴ κοινότης. Οἱ πολυάριθμοι Ἕλληνες, οἱ συρρεύσαντες εἰς Ἑνετίαν εἴτε χάριν ἀσφαλείας εἴτε κυρίως δι' ἐμπορικοὺς σκοποὺς, πρῶτον μὲν ἐσχέφθησαν περὶ τῆς ἰδρύσεως ἰδίας ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ καὶ περὶ τῆς ἑλληνικωτέρας τῶν παίδων τῶν ἀγωγῆς. Ἰδρυσαν λοιπὸν τὸ 1621 ἐκεῖ σχολεῖον, ὀνομασθὲν Φλαγγίνειον φροντιστήριον, ἀπὸ τοῦ πρώτου ἰδρυτοῦ καὶ προικοδότου τοῦ Κερκυραίου Θωμᾶ

Φλαγγίνου, εἰς τὸ ὅποῖον ἐγίνοντο δεκτοὶ νέοι μόνον Ἕλληνες καὶ ὀρθόδοξοι. Ἡ Ἑνετικὴ αὕτη κοινότης κατόπιν, γνωρίζουσα τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπικρατοῦσαν ἀμάθειαν, ἔσπευσε προθύμως εἰς θεραπείαν τοῦ κακοῦ, τὸ δὲ παράδειγμα αὐτῆς ἠκολούθησαν κατόπιν καὶ ἄλλαι ἐξωτερικαὶ ἡμῶν κοινότητες. Ἕλλην ἐξ Ἑνετίας ἰδρύσκει κατὰ πρῶτον τὸ 1647 δύο σχολεῖα, ἓν εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ ἄλλο εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὰ ὅποια ἐδιδάσκοντο γραμματικὴ, φιλολογία καὶ θετικαὶ ἐπιστῆμαι. Τὰ σχολεῖα ταῦτα ἐπροικοδοτήθησαν κατόπιν καὶ ὑπ' ἄλλων ὁμογενῶν. Τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν ἔπειτα καὶ ἄλλοι καὶ ἰδρύσαν καὶ ἐπροικοδόμησαν καὶ ἄλλα σχολεῖα εἰς τὰ Ἰωάννινα, τὰς Ἀθήνας, τὴν Λεβάνδειαν, τὴν Πάτμον καὶ ἀλλαχοῦ. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἰδίως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὅλαι αἱ πόλεις καὶ τὰ χωρία τῆς Ἑλλάδος ἐφιλοτιμοῦντο νὰ ἰδρύσουν σχολεῖα καὶ ἰδρύθησαν τοιαῦτα εἰς Μέτσοβον, Τρίκαλα, Λάρισσαν, Τύρναβον, Θεσσαλονίκην, Ἀδριανούπολιν καὶ εἰς πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς Πελοποννήσου, τῆς Στερεᾶς, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν Χίον, τὸ Ἰάσιον, τὸ Βουκουρέστιον. Ὡσαύτως τῇ φροντίδι τῶν πατριαρχῶν ἰδρύθησαν σχολαὶ εἰς τὸν Ἀθῶν καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, τὸ φυτώριον αὐτὸ τῶν ἀρχιερέων τοῦ ἔθνους. Ὅλα ὅμως αὐτὰ τὰ σχολεῖα κατωρθώθη νὰ προικισθοῦν δι' ἐπιτηδείων διδασκάλων, ἔνεκα τῶν σχολείων τῶν Ἰωαννίνων, τὰ ὅποια ἰδρύσεν ἡ ἐνετικὴ κοινότης.

Ὅντως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἤκμασαν διδάσκαλοι ὀνομαστοί, οἱ ὀνομασθέντες διδάσκαλοι τοῦ γένους. Ἐκ τούτων ἐπιφανέστεροι ὑπῆρξαν ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας, ὁ Πάριος Ἀθανάσιος, ὁ Δωρόθεος Πρώτος, ὁ Βενιαμίν, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, ὁ Κωνσταντῖνος Κούμας, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος κ. ἄ. Ἀπὸ τῶν χειλέων τούτων χιλιάδες μαθητῶν δὲν ἐδέχοντο μόνον τὰ νάματα τῆς ἀρχαίας καὶ τῆς νέας ἐπιστήμης, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἐλάμβανον ἐπίγνωσιν τῶν δεσμῶν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος πρὸς τὸν μεσαιωνικὸν καὶ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνισμόν. Οὕτω δ' ἐτρέφετο καὶ ἐνισχύετο ἡ ἐθνικὴ συνείδησις. Εἰς τοὺς διδασκάλους τούτους τέλος τοῦ γένους κατατάσσεται καὶ ὁ σοφὸς Κοραΐς, ἂν καὶ αὐτὸς οὐδέποτε ἐδίδαξεν εἰς σχολεῖον, διότι διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων συνετέλεσε περισσότερον παντὸς ἄλλου εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους.

Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς. Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην τὸ 1748 ἐκ πατρὸς ἐμπόρου Χίου. Τὰ πρῶτα γράμματα ἐδιδάχθη ἐκεῖ. Ἀνδρωθεὶς ἐστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς Ἀμστελέρδαμον χάριν τῶν ἐμπορικῶν του ἐργασιῶν. Ἐνταῦθα ὁ Κοραῆς εὗρεν εὐκαιρίαν νὰ κορέσῃ τὴν πρὸς εὐρυτέρας σπουδὰς δίψαν του. Ἦκουσε ἀνώτερα φιλοσοφικὰ καὶ φιλολογικὰ μαθήματα, ἡσχολήθη μὲ τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων καὶ ἐξέμαθε τὴν γαλλικὴν, γερμανικὴν, ἀγγλικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν. Ἐπανελθὼν μετὰ ἐπταετίαν εἰς Σμύρνην δὲν ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐν τῇ δουλωμένῃ Ἑλλάδι βλέπων τὰς καταπίσεις τῶν ὁμοεθνῶν. Κατέπεισε τοὺς γονεῖς νὰ πέμψουν αὐτὸν εἰς Montpellier τῆς Γαλλίας ἵνα σπουδάσῃ τὴν Ἱατρικὴν, διότι μόνον τοὺς ἱατροὺς ἐσέβοντο ὅπωςδῆποτε οἱ Τοῦρκοι. Ἐκεῖ ὁ Κοραῆς διέτριψεν ἕξ ἔτη καὶ ἀνηγορεύθη διδάκτωρ τῆς Ἱατρικῆς, μεθ' ὃ μετέβη εἰς Παρισίους τῷ 1788. Ἐπειδὴ δὲ πρὸ μικροῦ εἶχον ἀποθάνει οἱ γονεῖς του, ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ ἐκεῖ, καὶ ἀφίσας τὴν Ἱατρικὴν νὰ ἀφοσιωθῇ εἰς τὰς προσφιλεῖς του φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν διὰ τῶν συγγραφεῶν ἀναμόρφωσιν τοῦ ἔθνους του. Εἰς τοῦτο δὲ ἡσχολήθη μέχρι θανάτου του (1833).

Μὲ τὰ πρῶτα φιλολογικὰ ἔργα του ὁ Κοραῆς κατέστη περίφημος μεταξὺ τῶν Εὐρωπαίων σοφῶν, καὶ ἀπὸ τὴν ἐκτίμησιν ταύτην προσεπάθησε νὰ ἐπωφεληθῇ, ἵνα ἀναπτύξῃ τὸν φιλελληνισμόν ἐν Εὐρώπῃ. Ὁ Κοραῆς δὲν εἶχε μόνον μεγάλην διάνοιαν, ἀλλὰ καὶ μεγάλον πατριωτισμόν. Κατ' ἀρχὰς παρασυρθεὶς καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἠλπίσεν εἰς τὴν διὰ τῆς Γαλλίας ἀποκατάστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τότε ἐξέδωκε τὸ 1801 τὸ «*Πολεμιστήριον σάλπισμα*», διὰ τοῦ ὁποίου προέτρεπε τοὺς συμπολίτας του εἰς ἀγῶνα ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως. Ταχέως ὅμως ἐννοήσας τὰς κατακτητικὰς τοῦ Ναπολέοντος βλέψεις ἔστρεψε ὅλας τὰς ἐνεργείας του κυρίως εἰς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τοῦ ἔθνους του. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ φήμη τοῦ ἀνδρὸς εἶχε γίνεи πολὺ μεγάλη. Οἱ δὲ Ζωσιμάδαι τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐκδώσῃ δαπάναις τῶν ὅσα συγγράμματα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων κρίνει ἀναγκαῖα διὰ τὸ ἔθνος. Οὕτω ὁ Κοραῆς ἀπὸ τοῦ 1805 ἤρχισε τὴν ἔκδοσιν τῆς *Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης* του. Εἰς ταύτην διὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν συγγραφεῶν καὶ τῆς ἐπεξεργασίας τοῦ κειμένου προσεπάθει νὰ συνδέῃ τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν μὲ τὸν νέον, τὰ παρελθόντα μὲ τὰ συμφέροντα τοῦ παρόν-

τος, καὶ νὰ ἐξεγείρῃ τὸν πόθον τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ἔθνους. Προσέτι δὲ διὰ τῶν μακρῶν εἰς ἕκαστον τόμον αὐτῆς προλεγομένων παρῆχεν ἀφθόνους καὶ ὠφελιμωτάτας συμβουλὰς εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις τοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως εἰς τοὺς λογίους καὶ τοὺς πλουσίους. Τέλος ὁ Κοραῆς ἐπελήφθη καὶ τοῦ τότε, ὅπως καὶ τώρα, ἀκανθώδους γλωσσικοῦ ζητήματος.

Τὸ γλωσσικὸν ζήτημα. Ἡ ἀττικομανία ἡ καταλαβοῦσα τοὺς Ἑλλήνας λογίους διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἀρχαίων σπουδῶν ἐπὶ τῶν Κομνηνῶν δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ἐκτοτε ἀναφαίνεται ἡ χρῆσις τῆς δημώδους ὄχι μόνον εἰς τὸ ἐθνικὸν ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα ποιήματα, ἐρωτικά, ἀλληγορικά, ἐπαινετικά, παρακλητικά, καὶ εἰς διαφόρους ἱστορίας. Ἡ ἄλωσις τῆς Κων/πόλεως ἐσταμάτησε καὶ τὰς δύο τάσεις, διότι ἔπαυσε πᾶσα λογοτεχνικὴ δραῖσις. Ἀναφαίνονται μὲν κατὰ τὸν 16^{ον} καὶ 17^{ον} αἰῶνα βιβλία γραμμένα εἰς ἀπλὴν γλῶσσαν, οἱ κληρικοὶ ὅμως, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχε περιορισθῇ ὅλη ἡ παιδεία τοῦ ἔθνους, μετεχειρίζοντο γλῶσσαν τείνουσαν πρὸς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν παράδοσιν. Ἐπομένως αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ γλῶσσα ἡ ἐπικρατήσασα εἰς τὰ σχολεῖα, ὅταν ἤρchiσεν ἡ κατὰ τὸ 18^{ον} αἰῶνα πνευματικὴ ἀναγέννησις τοῦ Ἑθνους.

Τότε ὅμως ἤρchiσε καὶ ὁ ἀγὼν τῶν λογίων περὶ τοῦ τύπου, ὁ ὁποῖος ἔπρεπε νὰ δοθῇ εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ ἔθνους. Ἄλλοι μὲν ἤθελον ἡ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου καθιερωθεῖσα λογία γλῶσσα νὰ τείνῃ αὐστηρῶς καὶ ἀδιακόπως πρὸς τὴν ἀρχαίαν, ὠνειρεύοντο δηλαδὴ νὰ ἀναστήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Περικλέους εἰς τὸ στόμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Τῆς τάσεως ταύτης ὑπέρμαχοι ἦσαν μετριοπαθέστερος μὲν ὁ Παναγιώτης Κοδρικᾶς, ἀδιαλλακτότεροι δὲ ὁ Στέφανος Κομιτᾶς καὶ ὁ Νεόφυτος Δούκας. Ἄλλοι ὅμως, ὡς ὁ Δ. Φωτιάδης (Καρατζής), ὁ Γρηγ. Κωνσταντᾶς, ὁ Δ. Φιλιππίδης, ὁ Ἀθ. Χριστόπουλος, καὶ ὁ Ἰωάννης Βηλαράς ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς καθαρᾶς δημώδους. Ὁ Κοραῆς ἠκολούθησεν ἰδίαν ὁδόν. Ὁ Κοραῆς ἦτο μὲν λάτρης τῆς ἀρχαίας, τὴν δὲ δημώδη ἐθεώρει βάρβαρον ὡς οἱ ἀττικισταί, συγχρόνως ὅμως καὶ κατενόει ὅτι ὁ φωτισμὸς τοῦ ἔθνους, ὁ ὁποῖος ἦτο μόνον τοῦ βίου του μέλημα, δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ ἄλλως παρὰ διὰ γλώσσης καταληπτῆς εἰς τοὺς πολλούς. ἠκολούθησε λοιπὸν μέσσην ὁδὸν μεταξὺ τῶν δύο γλωσσικῶν μερίδων. Ὑπεστήριξε δηλ. ὁ Κοραῆς ὅτι εἶναι ἀνάγκη: α') νὰ ἐκβληθοῦν

ἐκ τῆς γλώσσης οἱ ξενισμοὶ καὶ νὰ ἀναπληρωθοῦν δι' ἑλληνικῶν λέξεων ἔστω καὶ ἀρχαίων, β') νὰ μὴ εἰσάγωνται εἰς τὴν γλῶσσαν ἀρχαῖαι λέξεις καὶ νὰ ἐκβάλλωνται λέξεις τῆς δημώδους σαφεῖς εἰς τὸν λαόν, γ') νὰ διορθῶνται καὶ δίδεται μορφὴ ἑλληνοπρεπῆς εἰς τὰς λέξεις τῆς ὁμιλουμένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Μεταξὺ τῶν τριῶν αὐτῶν μερίδων διεξήχθη ἀγὼν μακρός, ὅστις ἐξετράπη καὶ εἰς ὕβρεις μεταξὺ τῶν ἀντιφρονούντων.

Εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησε συνδυασμός τις τῆς λογίας γλώσσης τῶν ἀττικιστῶν μὲ τὴν γνώμην τοῦ Κοραῆ, ὅτι δηλ. πρέπει νὰ συγκρατηθῇ ἡ τάσις πρὸς τὴν ἀρχαίαν χάριν τῆς ὑπὸ τῶν πολλῶν κατανοήσεως, καὶ οὕτω ἐσχηματίσθῃ ἡ νῦν **καθαρεύουσα**. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε πρῶτον, ὅτι αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἔθνους τότε ἦσαν κυρίως ἐπιστημονικαί, διότι ἔπρεπε νὰ μεταγ-γισθῇ ἡ σοφία τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἑλλάδα, πρὸς τοῦτο δὲ ἡ ἀκαλλίεργητος μείνασα δημοτικὴ ἐθεωρεῖτο πτωχή. Ἐπειτα ἔνεκα τῆς τότε ἐλλείψεως τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης ὑπῆρχεν ἡ ἰδέα ὅτι ἡ λογία γλῶσσα ἦτο εὐγενής, ἡ δὲ δημώδης ἐθεωρεῖτο διεφθαρμένη καὶ χυδαία.

Ἡ λογοτεχνία. Ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τουρκοκρατίας παρήγαγε μὲν ἱκανὰ φιλολογικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ ἔργα, χρήσιμα διὰ τὴν πνευματικὴν διάπλασιν τοῦ ἔθνους, ὀλίγα ὅμως ἔχοντα καὶ λογοτεχνικὴν ἀξίαν. Τοιαῦτα μέχρι μὲν τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὅσα παρήχθησαν εἰς τὴν Ἐπτανήσον καὶ τὴν Κρήτην κατ' ἐπίδρασιν τῆς φραγκοκρατίας, ἡ ὁποία ἐκεῖ ἔσχυσε μακρότερον χρόνον. Οἱ λόγοι τοῦ ἐκ Κρήτης Φραγκίσκου Σκούφου καὶ τοῦ ἐκ Κεφαλληνίας Ἡλίου Μηνιάτη θαυμάζονται δικαίως διὰ τὴν δύναμιν τῆς ἐκφράσεως, τὴν ζωηρότητα τῶν εἰκόνων, τὴν χάριν καὶ τὴν πλαστικότητα. Ὡσαύτως παρήχθη ἐκεῖ φιλολογία ὁλόκληρος ἱπποτικῶν καὶ ἐρωτικῶν ποιημάτων ἔχουσα τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς τύπους τῆς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν. Ἐκ τῶν ἔργων τούτων ἄλλα μὲν εἶναι μεταφράσεις καὶ μιμήσεις, ἄλλα δὲ ἔργα ἰθαγενῆ, ἄλλα μὲ πρόδηλα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ξένης καταγωγῆς. Τὰ κάλλιστα ἐκ τῶν ἔργων τούτων εἶναι τὰ παραχθέντα εἰς τὴν Κρήτην. Τοιοῦτον εἶναι ὁ «Ἐρωτόκοιτος» τοῦ Βιτζέντζου Κορνάρου, ὁποῖος μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὑπῆρξε τὸ προσφιλέστατον ἀνάγνωσμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Βεβαίως τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι μονότονον καὶ ἐκτρέπεται συνήθως εἰς πολυλογίαν ὀχληράν, ἀλλ' ἔχει χάριν καὶ ζωηρότητα μεγάλην, προσέτι δὲ ποικιλίαν καὶ εἰκόνας ὥραιότατας, ὥστε νὰ δεσμεύη

τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου. Ὡσαύτως ἡ τραγωδία τοῦ Γεωργίου Χορτάτζη «Ἐρωφίλη» ἔχει ποιητικὴν χάριν, ζωηρότητα καὶ ποικιλίαν εἰκόνων.

Κατὰ τὸ τέλος δὲ τοῦ 18ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος λογοτεχνικὰ ἔργα πολλοῦ λόγου ἄξια εἶναι πολλὰ τῶν ἔργων τοῦ Κοραΐ. Τότε δὲ ἐμφανίζονται καὶ τρεῖς σπουδαῖοι ποιηταὶ ὁ Ἀθανάσιος Χριστόπουλος, ὁ Ἰωάννης Βηλαράς καὶ ὁ Ρή-

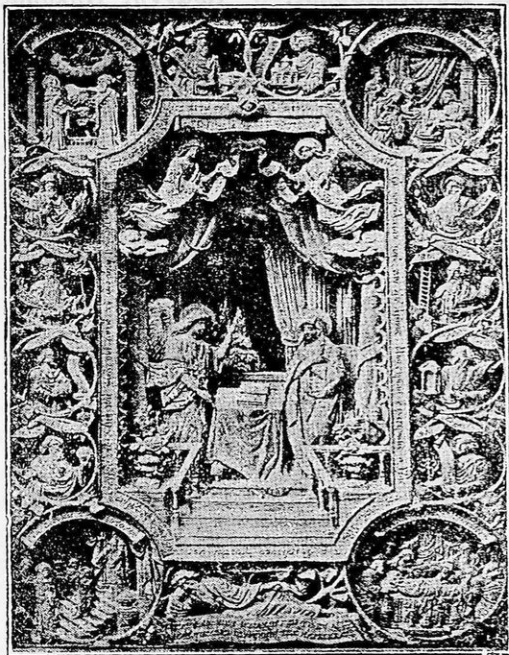

1. Ὁ Σαβαώθ (εἰκὼν ζωγραφιστὴ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει).

γας Φεραῖος. Ἡ ποίησις τοῦ Χριστοπούλου ἔχει εὐγένειαν, λεπτότητα καὶ βάθος ἐννοίας καὶ χάριν περὶ τὴν ἔκφρασιν. Ἡ τοῦ Βηλαρά ἔχει κομψότητα καὶ ἀπλότητα. Ἡ τοῦ Ρήγα ὑπολείπεται τῶν δύο ἄλλων κατὰ τὴν τέχνην, ἀλλ' ἐμπνεομένη ὑπὸ τῆς μεγάλης φιλοπατρίας τοῦ ποιητοῦ καὶ διερμηνεύουσα αὐτὰ τὰ φρονήματα τοῦ δουλεύοντος ἔθνους ἀντήχησεν εἰς τὰς καρδίας αὐτοῦ καὶ τὸ συνεκλόνησεν. Τέλος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἑπανάστασεως ἀνεφάνη ὁ Ζακύνθιος ποιητὴς **Διονύσιος Σολωμός,**

δ'θεμελιωτῆς τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μᾶλλον ἀνήκει.

Ἐν ᾧ ὅμως οἱ λόγιοι παρ' ὅλην τὴν πνευματικὴν κίνησιν πενιχρὰν ὅπως δῆποτε λογοτεχνίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας παρήγαγον, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς διὰ τῆς ἀπλάστου καὶ ἀπροσποιήτου μούσης του ἀνήγειρεν ἀπαράμιλλον λογοτεχνικὸν

2. Ὁ Εὐαγγελισμὸς (εἰκὼν σκαλιστὴ ἐπὶ ξύλου ἐν Ἀγίῳ ὄρει).

μνημεῖον, τὰ **δημοτικὰ τραγούδια**. Ὅπως τὰ δημορικὰ ποιήματα κατὰ τοὺς μυθικοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, ὅπως τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, οὕτω καὶ τώρα, κατὰ τοὺς ἐπίσης ἡρωϊκοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, τὰ δημοτικὰ τραγούδια ψάλλουν τὰ κατορθώματα ἡρώων, τῶν κλεφτῶν, καὶ ἐκφράζουν μὲ ἀνυπέρβλητον κάλλος καὶ ζωηρότητα τοὺς πόθους τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, τὸν πόνον διὰ τὴν δουλείαν, τὸ μῖσος κατὰ τῶν τυράννων, τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν. Τὰ δημοτικὰ αὐτὰ τραγούδια ᾄδόμενα καὶ εἰς τὰ λημέρια τῶν κλε-

πτῶν καὶ εἰς τὰ μέγαρα τῶν πλουσίων καὶ εἰς τὰς καλύβας τῶν πτωχῶν ἐξήγειρον τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρεκίνουν εἰς μίμῃσιν τῶν ὑμνουμένων ἡρώων.

Ἡ τέχνη. Οἱ Τοῦρκοι ὄχι μόνον εἶχον ἀρπάσει ἀπὸ τῶν

3. Στεφάνου Τσαγκαρόλα ἡ Παναγία (εἰκὼν ἐν Κεφαλληνίᾳ).

χριστιανῶν τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἐκκλησίας των, ἀλλὰ καὶ ἀπηγόρευον εἰς αὐτοὺς νὰ κτίζουσιν νέας. Ἐπομένως ἡ τέχνη ἔπαυσε νὰ καλλιεργῇται παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἄλλως τε εἰς ἐποχὴν δουλείας, καταδιώξεως καὶ πενίας τέχνη δὲν δύναται

νά ἀναπτυχθῇ. Ἡ τέχνη θέλει ἐλευθερίαν καὶ ὑλικὴν ἄνεσιν. Μόνον εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους δὲν ἔπαυσεν ἡ ζωγραφικὴ παραγομένη μέχρι σήμερον, ὥς καὶ ἡ ξυλογλυπτική. Εἰς τὴν Κρήτην ὅμως καὶ τὰς νήσους τὰ πράγματα δὲν εἶχον ὁμοίως. Ἐνταῦθα ἡ ἐπίδρασις τοῦ φραγκισμοῦ δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὴν λογοτεχνίαν, ἀλλ' ἐξετάθη καὶ εἰς τὴν τέχνην, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Αὕτη ἀναζωπυρωθεῖσα εἰς τὰς χώρας ταύτας διὰ τῆς ἰταλικῆς Ἀναγεννήσεως παρήγαγεν ἔργα πολλὰ καὶ καλὰ. Μεταξὺ τῶν ζωγράφων, οἱ ὅποιοι συνεδύασαν τὴν βυζαντινὴν ζωγραφικὴν μὲ τὴν ἰταλικήν, πρωτίστην θέσιν κατέχει ὁ ἐκ Κρήτης **Στέφανος Τσαγκαρόλας**.

8. Τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ βίος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐδουλώθη. Οὐδέποτε ὅμως ἔπαυσε διαμαρτυρόμενος καὶ ἐπαναστατῶν κατὰ τοῦ δεσπότη. Τὸ ἔθνικόν αὐτοῦ φρόνημα ὄχι μόνον δὲν ἐξέλιπεν, ἀλλὰ ἠυξήθη καὶ ἐγίγαντόθη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἔθνος ἐδεκατίσθη. Πολλοὶ δελεασθέντες ὑπὸ τοῦ νικητοῦ ἐξιλαμίσθησαν, ἄλλοι δειλιάσαντες ἀπεδήμησαν εἰς τὴν ξένην. Τὸ μέγα ὅμως τοῦ ἔθνους πλῆθος παρέμεινε πιστὸν εἰς τὴν γῆν τῶν πατέρων του καὶ τὸ μέλλον αὐτῆς. Ἐβασανίσθη, ἐταλαιπωρήθη καὶ ἐτυραννήθη. Συγχρόνως ὅμως ὥργανώθη ἐκκλησιαστικῶς καὶ πολιτικῶς εἰσέδυσεν εἰς τὰ συμβούλια καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τυράννων του, ὥργάνωσε πεζικὸν καὶ ναυτικὸν στρατόν, ἠύξησε τὸν πλοῦτόν του καὶ ἐπεμελήθη τῆς ἡθικῆς καὶ διανοητικῆς του μορφώσεως, καὶ οὕτω παρεσκευάσθη διὰ τὸν μέγαν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα.

Ὑπολείπεται πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ βίου τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν μαύρην αὐτὴν περίοδον νὰ ἴδωμεν τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα, τὰ ὅποια ἔκαμε μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ ταῦτα θὰ πραγματευθῶμεν συνυφασμένα μετὰ τῆς ἱστορίας τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἴδωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ἱστορίας τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

1. Αίτια τῆς μεταμορφώσεως τῆς Εὐρώπης
κατὰ τοὺς νέους χρόνους.

Μὲ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς ἐστίας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ συμπίπτει καὶ ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς μεσαιωνικῆς βαρβαρότητος καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν νέων χρόνων, διότι κατὰ τοὺς χρόνους τούτους παρατηροῦνται οὐσιώδεις μεταβολαὶ καὶ εἰς τὸν ἐσωτερικὸν ὄργανισμόν τῶν κρατῶν καὶ εἰς τὰς σχέσεις τῶν κρατῶν μεταξύ των.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα (πλὴν τῆς ἐποχῆς Καρόλου τοῦ Μεγάλου) ἡ δυτικὴ Εὐρώπη εἶναι διεσπαρμένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ ἡγεμονίας, οἱ δὲ βασιλεῖς εἶναι πρόεδροι ἄνευ οὐδενὸς κύρους πολλῶν μικρῶν ἡγεμόνων. Ἐν τούτοις ὑπάρχει μία ἀρχὴ ἐνότητος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, ἡ **θρησκεία**. Ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς δυτικῆς Εὐρώπης, καίπερ κατανεμημένοι εἰς διαφόρους βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας, ἀπετέλουν οὐχ ἥττον ἓνα μόνον λαόν, τὸν χριστιανικόν. Ὁ χριστιανικὸς οὗτος λαὸς εἶχε τὸν ἀρχηγόν του, τὸν **πάπαν**, τοῦ ὁποῦ το πνευματικὸν κύρος ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρόν, ὥστε βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνες νὰ ὑποκοῦν εἰς αὐτὸν καὶ νὰ ἀναλαμβάνουν κατὰ διαταγὴν αὐτοῦ σταυροφορικοὺς πολέμους. Ἡ θρησκεία ἐδέσποζε τῶν πάντων καὶ αὐτῆς τῆς ἐπιστήμης, ἐνέπνεε τὰ πάντα καὶ αὐτὴν τὴν τέχνην. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ μόρφωσις, εἰς τὰ μοναστήρια κατ' ἀρχάς, εἰς τὰ πανεπιστήμια κατόπιν, ἦτο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων. Ἡ τέχνη δλόκληρος ἦτο συγκεντρωμένη εἰς τὰς ἐπισκοπὰς, χάριν τῶν ὁποίων εἰργάζοντο ὅλοι οἱ καλλιτέχναι, ἀρχιτέκτονες, γλύπται, ζωγράφοι. Τέλος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν μεσαίωνα δύο μόνον τάξεις τῆς κοινωνίας ἐλογαριάζοντο ὑπάρχουσαι, ἡ τῶν **εὐγενῶν** καὶ ἡ τοῦ **κλήρου**. Οἱ ἄλλοι ἦσαν δουλοπάροικοι.

Κατὰ τὸν 13ον, 14ον καὶ 15ον αἰῶνα ἀρχίζουν αἱ μεταβολαί, αἱ ὁποῖαι παρασκευάζουν τοὺς νέους χρόνους. Ἐσωτερικῶς εἰς

τὰ διάφορα κράτη οἱ βασιλεῖς διὰ τὸ νὰ ἀποβοῦν πραγματικοὶ βασιλεῖς καταγίνονται εἰς τὸ νὰ ἐπεκτείνουν τὸ κύρος των εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ βασιλείου των καὶ νὰ ἐνώσουν αὐτὰ ἀφαιροῦντες τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ὑποτελῶν των ἡγεμόνων. Τοῦναντίον ἡ ἰδέα τῆς χριστιανικῆς ἐνότητος τῆς πίστεως ἐξασθενεῖ, ἡ δὲ ἰσχὺς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ πάπα πίπτει, διότι οἱ ἡγεμόνες δὲν ὑπακούουν πλέον εἰς αὐτόν.

Ἐξ ἄλλου ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τέχνη ἐκλαϊκεύονται. Δὲν εἶναι πλέον μορφωμένοι μόνον οἱ κληρικοὶ, ἀλλὰ καὶ οἱ λαϊκοί. Ἀντὶ δὲ ἐκκλησιῶν καὶ θρησκευτικῶν ἐν γένει μνημείων οἰκοδομοῦνται καὶ πολιτικὰ οἰκοδομήματα καὶ ἀνάκτορα. Τέλος ἤδη ἐμφανίζεται μὲ ἀὔξανομένην ὁλονὲν ἐπιρροὴν καὶ μία νέα τάξις τῆς κοινωνίας, ἡ λεγομένη **ἀστική**. Ἡ τάξις αὕτη γεννηθεῖσα περὶ τὸν 12ον αἰῶνα, πλουτήσασα κατὰ τοὺς ἐπομένους διὰ τῆς ἐργασίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, ζητεῖ ἤδη νὰ μετασχη τῆς κυβερνήσεως τοῦ κράτους.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται, αἱ ὁποῖαι, ὥς εἵπομεν, ἤρχισαν ἀπὸ τῶν προηγουμένων αἰώνων, ἥδη ἐνισχύονται ἐκ τινων γεγονότων, τὰ ὁποῖα συνέπεσαν μὲ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τὰ γεγονότα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: α') ἡ κατὰ τοὺς χρόνους τούτους γενομένη μεταβολὴ τῆς τακτικῆς τοῦ πολέμου καὶ ἡ ἐκ ταύτης ἐπελθοῦσα μείωσις τῆς δυνάμεως τῶν εὐγενῶν, β') αἱ ἀνακαλύψεις αἱ ὁποῖαι διήνοιξαν νέους ὁρίζοντας εἰς τὸ ἐμπόριον, καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸν πλουτισμὸν τῆς ἀστικῆς τάξεως, γ') ἡ Ἀναγέννησις, τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ἡ ὁποία ἀπηλευθέρωσε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θρησκείας, δ') ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις, ἡ ὁποία κατέρριψε τὸ κύρος τοῦ πάπα ὡς πνευματικοῦ ἀρχηγοῦ ὅλης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης.

2. Ἡ νέα τακτικὴ τοῦ πολέμου καὶ ἡ πτώσις τοῦ Ἱπποτισμοῦ.

Ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶχεν ἐπέλθει μεγάλη μεταβολὴ εἰς τὴν στρατολογίαν. Μέχρι τοῦδε οἱ ἡγεμόνες δὲν ἠδύναντο νὰ κάμουν πόλεμον μακρᾶς διαρκείας, διότι ὥς στρατὸν μετεχειρίζοντο τοὺς ὑποτελεῖς των, οἱ ὁποῖοι μόνον 30 ἡμερῶν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν ὤφειλον κατ' ἔτος εἰς αὐτούς. Ἐνεκα τούτου κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα οἱ ἡγεμόνες ἠναγκάζοντο νὰ προσλαμβάνουν εἰς τὴν στρατιωτικὴν των ὑπηρεσίαν ἀνθρώπους ἐπὶ μισθῷ. Ἐσχηματί-

σθησαν λοιπὸν στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα ἀντὶ ὠρισμένου μισθοῦ προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην αὐτῶν ἡγεμόνας καὶ τὰ ὁποῖα δὲν ἐδίσταζον κατὰ τὰς περιστάσεις νὰ μεταβαίνουν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς στρατοπέδου εἰς τὸ ἄλλο. Κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα δὲ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, κατὰ τὸ παράδειγμα δὲ αὐτῶν κατὰ τὸν 17ον καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες, ἀντὶ νὰ μισθώνουν στρατιωτικὰ σώματα μόνον διὰ τὸν χρόνον τοῦ πολέμου, ἤρχισαν νὰ διατηροῦν στρατοὺς μονίμους καὶ κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὸν ὀπλισμὸν ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπῆλθε σπουδαία μεταβολή. Πολεμισταὶ τινες ἤρχισαν νὰ μεταχειρίζονται τόξα μεγάλα, τὰ ὁποῖα ἠδύναντο νὰ ρίψουν 6 βέλη εἰς τὸ λεπτόν καὶ νὰ φονεύουν ἄνθρωπον εἰς ἀπόστασιν 200 μέτρων. Οὗτοι ἐμάχοντο πεζοὶ καὶ ἄνευ σιδηρᾶς πανοπλίας, ἦσαν δὲ ὅλοι ὄχι εὐγενεῖς. Βραδύτερον δὲ κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα ἐσηματίσθη τὸ πεζικόν. Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ Ἑλβετοί. Οὗτοι ἔφερον μακρὰ δόρατα καὶ ἐμάχοντο πεζοὶ εἰς πυκνὰς δμάδας, ὀρμώντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ τὰ δόρατά των χωρὶς νὰ διασπῶνται αἱ τάξεις των. Κατὰ μίμησιν δὲ αὐτῶν ὀργανώθη εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ τάγμα τῶν λογχοφόρων. Τυχοδιώκται τότε Ἑλβετοὶ καὶ λογχοφόροι Γερμανοὶ ἔλαβον τὸν πόλεμον ὡς ἐπάγγελμα καὶ ὅλοι οἱ ἡγεμόνες προσέλαβον τοιοῦτους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των. Ἐκτοτε ἐπειδὴ εἰς ὅλας τὰς μάχας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν μεταξὺ πεζικοῦ καὶ ἵπποτων, τὸ πεζικὸν ἐνίκη, ὁ ἱπποτισμὸς ἤρχισε νὰ παρακμάζη.

Εἰς τὴν πλήρη παρακμὴν τοῦ ἱπποτισμοῦ κατόπιν συνετέλεσεν ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος. Τὴν πυρίτιδα ἐγνώριζον ἀπὸ μακροῦ χρόνου οἱ Σῖναι, ἀλλὰ ἔκαμνον χρῆσιν αὐτῆς μόνον εἰς πυροτεχνήματα. Οἱ Ἀραβες κατόπιν, τελειοποιήσαντες αὐτήν, τὴν μετεχειρίσθησαν εἰς τὸ νὰ ρίπτουν βλήματα διαπερασμένα ἐντὸς σωλήνος. Οἱ Χριστιανοὶ τοὺς ἐμιμήθησαν καὶ ἡ ἐφεύρεσις εἰσῆλθῃ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ πολὺν βραδέως ἐτελειοποιήθη. Μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος τὰ κανόνια ἔρριπτον σφαίρας ἐκ λίθου καὶ δὲν ἔρριπτον αὐτοὺς εἰς μεγαλυτέραν ἀπόστασιν τοῦ τόξου. Ἀργότερα κατεσκεύασαν κανόνια μακρότερα καὶ λεπτότερα, τὰ ὁποῖα ἔρριπτον σφαίρας ἐκ σιδήρου. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν πολὺ βαρέα καὶ τὰ μεταχειρίζοντο μόνον κατὰ τῶν τειχῶν τῶν πόλεων, ἐπροξένουν δὲ περισσότερον θόρυβον παρὰ βλάβην. Οἱ στρατοὶ λοιπὸν ἐξηκολούθουν νὰ μάχωνται μὲ τὰ δόρατα. Μόλις δὲ κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἤρχισαν νὰ κατασκευάζουν ὅπλα, μακρὰ κινητὰ

λεγόμενα ἀρχεβούζια, τὰ ὁποῖα κατὰ τὸν ἐπόμενον αἰῶνα ἐτελειοποιήθησαν. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα δὲ ἐτελειοποιήθη καὶ τὸ πυροβολικόν. Τὰ κανόνια γίνονται κινητὰ καὶ δὲν χρησιμεύουν εἰς τὰς πολιορκίας ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς μάχας.

Τὰ ἀποτελέσματα τῆς πώσεως τοῦ ἱπποτισμοῦ ὑπῆρξαν μεγάλα. Οἱ βασιλεῖς μὲ τοὺς μονίμους καὶ τελείους στρατοὺς των κατέρριψαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν, ἐπεξέτειναν τὸ κύρος των καθ' ὅλην τὴν χώραν των καὶ ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς λαοὺς των τὴν ἰδέαν τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος.

3. Αἱ ἀνακαλύψεις.

Αἷτια τῶν ἀνακαλύψεων. Αἰτίαι τῶν πρώτων μεγάλων ἀνακαλύψεων ὑπῆρξε τὸ δέλεαρ τοῦ κέρδους καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλουτισμοῦ.

Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ὠρισμένα ἐμπορεύματα παρεῖχον εἰς τοὺς ἐμπορευομένους αὐτὰ ἄπειρα κέρδη, διότι ἦσαν σπάνια. Τὰ ἐμπορεύματα ταῦτα ἦσαν ἡ μέταξα, τὸ βελούδον, οἱ πολύτιμοι λίθοι, αἱ μαργαρίται, τὰ ἀρώματα καὶ ἰδίως τὸ μοσχοκάρυον, ἡ κανέλλα, τὸ πιπέρι καὶ τὰ ὅμοια. Ὅλα ταῦτα προήρχοντο ἐκ τῶν διαφόρων χωρῶν τῆς Ἀσίας, τὰς ὁποίας ὅλοι οἱ Εὐρωπαῖοι ὠνόμαζον Ἰνδίας. Οἱ Εὐρωπαῖοι ὅμως ἐμποροὶ δὲν ἐπρομηθεύοντο αὐτὰ ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ τόπου τῆς παραγωγῆς, ἀλλὰ τῇ μεσολαβήσει αἰσχροκερδῶν Ἀράβων, οἱ ὁποῖοι ἔφερον αὐτὰ διὰ ξηρᾶς εἰς τοὺς λιμένας τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν. Ἐντεῦθεν δὲ πλοῖα γενονατικά καὶ ἐνετικά μετεκόμιζον εἰς τὴν Εὐρώπην. Γενουαῖοι καὶ Ἐνετοὶ ἦσαν λοιπὸν ἐν τῇ Εὐρώπῃ οἱ κύριοι τοῦ ἐμπορίου τῶν ἐξ Ἀνατολῆς ἐμπορευμάτων. Ἐκ τούτου δὲ προήρχετο ὁ πλοῦτος καὶ ἡ πολιτικὴ ἰσχὺς τῶν δύο ἰταλικῶν δημοκρατιῶν. Οἱ ἄλλοι θαλασσινοὶ λαοὶ λοιπὸν ἐπεδίωκον νὰ εὕρουν νέαν τινὰ ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἡ πηγὴ τόσου πλούτου.

Ἀλλὰ οἱ Εὐρωπαῖοι τοῦ μέσου αἰῶνος εἶχον ὀλίγας γεωγραφικὰς γνώσεις. Ἐκτὸς τῆς ἰδίας των χώρας ἐγνώριζον μόνον τὰς περὶ τὴν Μεσόγειον ἀκτὰς. Τὴν δὲ γῆν ἐθεώρουν ὡς μέγα τετράγωνον ἢ ὡς δίσκον. Σύμφωνα μὲ τὰς γεωγραφικὰς αὐτὰς γνώσεις, ἄλλαι ὁδοὶ πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐκτὸς τῶν ἤδη γνωστῶν, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν. Κατὰ τὰς σταυροφορίας ὅμως, καὶ ἰδίως ἅφ' ὅτου αἱ μετὰ τῶν Ἀράβων σχέσεις τῶν Εὐρωπαίων

ἐπολλαπλασιάσθησαν, οἱ Εὐρωπαῖοι ἤρχισαν νὰ γνωρίζουν τὰς ἐργασίας τῶν Ἑλλήνων γεωγράφων. Οὗτοι ἐθεώρουν τὴν γῆν σφαιρικὴν καὶ ἐπίστευον ὅτι ὁ αὐτὸς ὠκεανὸς περιβάλλει τὴν Εὐρώπην, τὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἀσίαν. Οἱ Εὐρωπαῖοι λοιπὸν ἐσκέφθησαν, ἄλλοι μὲν ὅτι κατὰ τὴν πρώτην θεωρίαν ἦτο δυνατόν νὰ κάμῃ τις τὸν γύρον τοῦ κόσμου καί, ὠκεανοπορῶν πάντοτε πρὸς δυσμὰς, νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοι δὲ κατὰ τὴν δευτέραν, ὅτι, περιπλέων τις τὴν Ἀφρικὴν, ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Ἰνδίας. Ἐκ μὲν τῆς τελευταίας ταύτης ἰδέας ἐμπνευσθέντες οἱ Πορτογάλλοι θαλασσοπόροι περιέπλευσαν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἔκαμαν τὰς πρώτας ἀνακαλύψεις. Ἐκ δὲ τῆς πρώτης οἱ Ἰσπανοὶ ἀνεκάλυψαν μίαν νέαν ἡπειρον, τὴν Ἀμερικὴν. Εἰς τοῦτο ὅμως συνετέλεσε πολὺ καὶ ἡ πρόοδος τῆς ναυτικῆς, ἡ προελθοῦσα ἐκ τῆς κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα τελειοποιήσεως τῶν πλοίων καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἐφευρέσεως τῆς ναυτικῆς πυξίδος.

Ἡ *ναυτικὴ πυξίς* στηρίζεται ἐπὶ τῆς ιδιότητος τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφῃ πάντοτε τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς πρὸς βορρᾶν. Ἐφευρέτης δὲ αὐτῆς λέγεται ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας (Flavio Gioia). Δι' αὐτῆς τῶρα οἱ ναυτικοὶ ἠδύναντο νὰ κανονίζουν τὴν διεύθυνσίν των καὶ νὰ γνωρίζουν τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὗρισκοντο εἰς τὸ ἀνοικτὸν πέλαγος.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Πορτογάλλων. Οἱ Πορτογάλλοι ἤρχισαν τὰς ἀναζητήσεις των τὸ 1419. Προσῆγγισαν ἀλληλοδιαδόχως εἰς τὸ ἀκρωτήριον Βογιαδόρον, τὸ Λευκὸν ἀκρωτήριον καὶ τὸ Πράσινον, διέβησαν τὸν Ἰσημερινὸν καὶ ἀνεκάλυψαν τὸ στόμιον τοῦ Κόγκου. Τὸ 1486 ὁ θαλασσοπόρος Βαρθολομαῖος Διάζος (Bartélemy Diaz) προέβη μέχρι τῆς νοτίας ἄκρας τῆς Ἀφρικῆς, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀκρωτήριον τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Τέλος τὸ 1498 ὁ Βάσκος Δεγάμας (Vasco de Gama) ἀνῆλθε κατὰ μῆκος τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ἀφρικῆς, προσωρμίσθη εἰς τὴν ἀκτὴν τῆς Ζανζιβάρης καὶ ἐκεῖθεν, ὀδηγούμενος ὑπὸ Ἀραβὸς πλοηγοῦ, ἔφθασεν εἰς τὴν Καλκούταν, ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῶν Ἰνδιῶν.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλλων. Ἡ ὁδὸς τῶν Ἰνδιῶν εἶχεν εὐρεθῇ. Οἱ Πορτογάλλοι ἤθελον νὰ χρησιμοποιοῦν αὐτὴν μόνοι καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Διὰ τοῦτο κατελάμβανον τοὺς σπουδαιότερους λιμένας καὶ διὰ τοῦ τρόμου προσεπάθουν νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς ἄλλους. Εἰς τῶν διαδόχων τοῦ Βάσκου Δεγάμα, ὁ Ἀλβουκέρκης (Albuquerque), κατέλαβε τὴν Σοκότραν καὶ τὸ

Ἄδεν, εἰς τὴν εἴσοδον τῆς Ἑρυθρᾶς θαλάσσης, καὶ τὸ Ὅρμουζ, εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ κόλπου. Οὕτως οἱ Πορτογάλλοι ἔγιναν κύριοι τῶν στομιῶν τῶν δύο μόνων ὁδῶν, διὰ τῶν ὁποίων τὰ ἐμπορεύματα τῆς Ἀνατολῆς ἤρχοντο εἰς τὴν Μεσόγειον.

Ὁ Ἀλβουκέρκης προσέτι ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλλων. Πρὶν ἢ ἐξασφάλιση πρὸς δυσμὰς τὰς ὁδοὺς ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Εὐρώπην, εἶχεν ἐξασφαλίσαι πρὸς ἀνατολὰς τὸ στόμιον τῶν ὁδῶν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν εἰς τὴν Κίνα, καταλαβὼν τὴν Μαλάγαν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ, ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὸν κόλπον τῆς Βεγγάλης μετὰ τὴν θάλασσαν τῆς Κίνας. Ἀξιωματικοὶ τοῦ δέ τινες προσωορμίσθησαν εἰς τὰς νήσους τῶν ἀρωμάτων Ἰάβαν καὶ Βάνδαν εἰς τὰς Μολούκκας. Κατέλαβον ἔπειτα τὴν Καντοῦν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Κίνας. Πρεσβευτὴς, τέλος, Πορτογάλλος ἔγινε δεκτὸς εἰς τὸ Πεκίνον. Οὕτως εἰς τὸ διάστημα 120 ἐτῶν ἰδρύθη τὸ πρῶτον μέγα ἀποικιακὸν κράτος τῆς Νέας Εὐρώπης, ἐκτεινόμενον ἐπὶ ὅλων τῶν ἀκτῶν ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ. Πλὴν τούτου, τὸ Πορτογαλλικὸν κράτος περιελάμβανε μέρος τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, τὴν Βραζιλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ διαδεχθεὶς τὸν Βάσκον Δεγάμαν Καβράλος (Cabrero) ἐκ τρικυμίας προσωορμίσθη κατὰ τύχην.

Ἀλλὰ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλλων δὲν ὁμοίαζε μετὰ τὰ σημερινά. Οἱ Πορτογάλλοι, ὥς ποτε οἱ Φοίνικες καὶ οἱ Καρχηδόνιοι, κατεῖχον μόνον ὠρισμένα σημεῖα ἐπὶ τῶν ἀκτῶν χωρὶς νὰ προσπαθοῦν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἐσχημάτιζον ἀποικίας ἐξ ἐμπορῶν, δηλ. ἐμπορικὰ πρακτορεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα συνήθιζον τὰ ἐμπορεύματα μετὰ προσορισμὸν νὰ τὰ στέλλουν εἰς τὴν Λισσαβῶνα. Ἄλλως τε ἀπετέλουν πολὺ μικρὸν λαὸν καὶ διέθετον πολὺ ὀλίγους ἀνθρώπους, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὑπερασπίσουν κράτος τόσον ἐκτεταμένον. Ἐνεκα τούτου ἡ ἀποικιακὴ τῶν δύναμις διετηρήθη ὀλίγον χρόνον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ὀλλανδοὶ ἀφῆρσαν ἀπ' αὐτῶν τὰς πολυτιμοτέρας τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν εἰς τὴν Σουμάτραν, τὴν Ἰάβαν καὶ τὰς νήσους τῶν ἀρωμάτων.

Αἱ ἀνακαλύψεις τῶν Ἰσπανῶν. Ἐν ᾧ οἱ Πορτογάλλοι ἐξήλθον τὴν ὁδὸν τῶν Ἰνδιῶν πρὸς νότον καὶ ἔκαμνον τὸν γῦρον τῆς Ἀφρικῆς ὁ **Χριστόφορος Κολόμβος** (Cristoforo Colombo) ζητῶν αὐτὴν πρὸς δυσμὰς διὰ λογαριασμὸν τῶν Ἰσπανῶν ἀνεκάλυπτε χωρὶς νὰ τὸ ὑποπτεύεται νέαν ἡπειρον, τὴν Ἀμερικὴν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος ἐγεννήθη εἰς τὴν Γένουαν περὶ

Εφαντάζοντο ἄλλως τε οἱ γεωγράφοι τότε, ὅτι ἡ Ἀσία ἦτο πολὺ ἐκτεταμένη καὶ ἐπομένως ὅτι τὸ διάστημα τὸ χωρίζον τὴν Εὐρώπην ἀπ' αὐτῆς ἐκ δυσμῶν ἦτο πολὺ μικρότερον τοῦ πραγματικοῦ.

Πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σχεδίου του ὁ Κολόμβος ἀπετάθη πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλλίας, ἀλλ' ἀπέτυχεν. Ἦλθε τότε εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἐδῶ μετ' ἀναμονὴν 7 ἐτῶν κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ εἰσακουσθῇ παρὰ τῶν βασιλέων Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας. Συνῆψε μετ' αὐτῶν συμφωνίαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξησφαλίζετο εἰς αὐτὸν ὁ κληρονομικὸς τίτλος τοῦ μεγάλου ναυάρχου, ἡ ἀντιβασιλεία τῶν ἀνακαλυφθησομένων μερῶν καὶ ἄλλα προνόμια, παρείχοντο δὲ εἰς αὐτὸν πλοῖα καὶ χρήματα διὰ τὴν ἐπιχείρησιν.

Ὁ Κολόμβος ἀνεχώρησεν ἐκ Πάλου τῆς Ἰσπανίας μὲ τρία πλοῖα καὶ πληρώματα 120 ἀνδρῶν τὴν 23 Ἰουλίου 1492. Σταθμεύσας εἰς τὰς Καναρίους νήσους ἐξῆλθεν εἰς τὸ ἄγνωστον πέλαγος. Κατὰ τὸ ταξίδιον οἱ ναῦται κατ' ἐπανάληψιν ἐπτοήθησαν ὑπὸ τοῦ μήκους τῆς ὁδοῦ καὶ ἐξεδήλωσαν τὸν φόβον των ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν δὲν ἐδυστρόπησαν. Τέλος τὴν 30ὴν Σεπτεμβρίου ἐφάνη γῆ. Ἦτο ἡ νῆσος Γουαναχάνη, τὴν ὁποίαν ὁ Κολόμβος ὠνόμασεν Ἅγιον Σωτῆρα, μία τῶν νήσων τοῦ Βαχαμικοῦ συμπλέγματος. Προσωρμίσθη εἰς αὐτὴν καὶ ἀποβιβασθεὶς τὴν κατέλαβεν ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. Κατόπιν ἀνεκάλυψε τὰς νήσους Κούβαν καὶ Ἅγιον Δομίγγον. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἐπτὰ μῆνας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἐξ αὐτῆς. Ἐνταῦθα ἔγινε δεκτὸς θριαμβευτικῶς.

Ὁ Κολόμβος ἔκαμε τρία ἀκόμη ταξίδια (1493, 1498, 1502). Κατ' αὐτὰ ἐπέτυχε νὰ ἀνακαλύψῃ τὰς Ἀντίλλας, νὰ προσορμισθῇ εἰς αὐτὴν τὴν ἡπειρον τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς παρὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὁρενόκου, καὶ τελευταίως κατὰ μῆκος τῶν ἀκτῶν τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς νὰ φθάσῃ εἰς τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ. Ὀλίγον δὲ μετὰ τοῦτο ἀπέθανεν ἐν Ἰσπανίᾳ τὸ 1506. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας εἶχον δειχθῇ πρὸς αὐτὸν ἀχαρίστως, διότι ἀπὸ τοῦ δευτέρου ταξιδίου του παρασυρθέντες ὑπὸ διαβολῶν εἶχον στερήσει αὐτὸν ὅλων τῶν διὰ τῆς συνθήκης παραχωρηθέντων προνομίων.

Ὁ Κολόμβος ἀπέθανε μὲ τὴν πεποίθησιν, ὅτι εἶχε προσεγγίσει εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ ὅτι αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι νῆσοι ἦσαν πλη-

σίον τῶν Ἰνδιῶν. Ἐντεῦθεν ἐδόθη εἰς αὐτὰς τὸ ὄνομα **δυτικά Ἰνδία**, καὶ εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς τῶν τὸ ὄνομα τῶν Ἰνδῶν. Ἀμέσως ὅμως κατόπιν ἤρχισαν νὰ ὑποπτεύωνται οἱ Ἰσπανοί, ὅτι εὐρίσκοντο εἰς ἄλλην χώραν καὶ ὄχι εἰς τὴν Ἀσίαν. Περὶ τούτου ἐβεβαιώθησαν, ὅταν τὸ 1513 ὁ Βαλβόας (Balboas) προσωρμίσθη εἰς τὸν Ἰσθμὸν τοῦ Παναμᾶ, διεπέρασε τὰ ὄρη, καὶ ἀνεκάλυψεν ὠκεανὸν ἄνευ ὁρίων. Οὐδεμία τέλος ἀμφιβολία ὑπελείφθη μετὰ τὸ ταξίδιον τοῦ Μαγγελάνου (Magellano). Οὗτος ἀναζητῶν δίοδον διὰ νὰ φθάσῃ πραγματικῶς εἰς τὰς χώρας τῶν ἄρωμάτων κατήλθε κατὰ μῆκος τῆς νοτίου Ἀμερικῆς καὶ ἀνεκάλυψε τὸν ἐξ αὐτοῦ ὀνομασθέντα πορθμὸν μήκους 60 χιλιομέτρων, ὁ ὁποῖος ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὸν Εἰρηνικὸν Ὠκεανόν. Προσορμισθεὶς ἔπειτα εἰς τὰς Φιλιππῖνας νήσους ἐφονεύθη εἰς τινα μάχην κατὰ τῶν ἰθαγενῶν. Ὁ πλοηγὸς ὅμως αὐτοῦ Δελκᾶνος (Del Cano) ἐξηκολούθησε τὸ ταξίδιον καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Εὐρώπην διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς ἔγινεν.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν. Οἱ Ἰσπανοὶ κατ' ἀρχὰς κατέλαβον μόνον τὰς Ἀντίλλας καὶ ἰδίως τὴν Κούβαν καὶ τὸν Ἅγιον Δομῖγγον. Ἀλλ' οἱ ἀποικοὶ δὲν εὕρισκον ἐδῶ μεγάλην ποσότητα χρυσοῦ, τὸν ὅποιον πρὸ πάντων ἐζήτουν. Ἐκ τῶν διηγήσεων τῶν ἰθαγενῶν ἔμαθον ὅτι τὰ πολύτιμα μέταλλα ἦσαν ἄφθονα ἐπὶ τῆς ἡπείρου. Δεκαπέντε λοιπὸν ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κολόμβου ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν αὐτῆς. Αἱ σπουδαιότεραι ἐκ τῶν ἐπιχειρήσεων, τὰς ὁποίας πρὸς τοῦτο ἔκαμαν, εἶναι ἡ κατάκτησις τοῦ **Μεξικοῦ** ὑπὸ τοῦ Κορτεσίου (Cortez) καὶ ἡ κατάκτησις τοῦ **Περού** ὑπὸ τοῦ Πιζάρου (Pizarro). Τὸ Μεξικὸν περιελάμβανε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Κεντρικῆς Ἀμερικῆς, τὸ ὁροπέδιον τὸ περιλαμβανόμενον μεταξὺ τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ πρὸς δυσμὰς καὶ τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ πρὸς ἀνατολάς. Τὸ Περού ἐπεξετείνετο κατὰ μῆκος τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων τῶν Ἀνδεων, περιελάμβανε δὲ τὰς νῦν χώρας τοῦ Ἰσημερινοῦ, τοῦ Περού, τῆς Βολιβίας καὶ μέρος τῆς Χιλῆς.

Ὅταν ἐπεχείρησαν τὴν κατάκτησιν τῶν Ἀντιλλῶν, οἱ Ἰσπανοὶ εὔρον πρὸ αὐτῶν ὄχι ὠργανωμένους πολιτικῶς λαούς, ἀλλὰ φυλὰς ζώσας εἰς ὁμάδας καλυβῶν. Εἰς τὸ Μεξικὸν ὅμως καὶ εἰς τὸ Περού εὐρέθησαν ἀπέναντι ἀληθινῶν κρατῶν, λαῶν θαυμασίως ὠργανωμένων καὶ προωδευμένων εἰς τὸν πολιτισμόν. Ἀνε-

κάλυψαν μετ' εκπλήξεως ἐκεῖ πόλεις πολὺ ἀνωτέρας τῶν εὐρωπαϊκῶν μὲ μεγάλας καὶ ὠραίας οἰκίας, μὲ ἀνάκτορα, μὲ ναοὺς ὑψωμένους ὡς πυραμίδας, μὲ ὁδοὺς εὐρείας καὶ εὐθείας, μὲ πλατείας καὶ ἀγορὰς κλπ. Καὶ ὅμως κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν τὸ μὲν Μεξικὸν εἰς 4 ἔτη, τὸ δὲ Περού εἰς 3 μὲ μέσα πολὺ μικρά, μὲ ἑκατοντάδας τινὰς ἀνδρῶν. Οἱ λόγοι, διὰ τοὺς ὁποίους κατεκτήθησαν αἱ ἀπέραντοι αὐταὶ χῶραι τόσον εὐκόλως, ἦσαν : α') ἡ κατάπληξις ἀπὸ τῆς ὁποίας κατελήφθησαν οἱ ἰθαγενεῖς, ὅταν εἶδον ἀνθρώπους ἐφίππους (οἱ ἵπποι ἦσαν ζῶα ἄγνωστα εἰς αὐτούς), ὀπλισμένους μὲ κεραυνούς, τὰ κανόνια καὶ τὰ τουφέκια, ἐκ τοῦ ὁποίου τοὺς ἐθεώρησαν ὡς ἀπεσταλμένους ὑπὸ τῶν θεῶν καὶ β') αἱ μεταξὺ τῶν ἐμφύλιοι διαιρέσεις.

Οἱ Ἴσπανοὶ ἐφέρθησαν πολὺ σκληρῶς πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς. Τοὺς ἠνάγκαζον νὰ ἐργάζωνται χάριν αὐτῶν καὶ τοὺς μετεχειρίζοντο ὡς δούλους. Ἰδίως τοὺς μετεχειρίζοντο εἰς τὴν ἀναζήτησιν πολυτίμων μετάλλων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου, ὑποβάλλοντες αὐτοὺς εἰς τὰς σκληροτέρας ἐργασίας εἰς τὰ μεταλλεῖα. Ἐκεῖ ἀπέθανον ἑκατομμύρια. Ἡ νῆσος τοῦ Ἀγίου Δομίγγου, ὅταν ὁ Κολόμβος ἀνεκάλυψεν αὐτήν, εἶχεν ἓν ἑκατομμύριον κατοίκων. Μετὰ δεκαεπτὰ ἔτη ἔμενον 40 χιλιάδες, καὶ μετὰ 5 ἀκόμη 13 χιλιάδες. Οἱ λοιποὶ ἀπώλεσθησαν. Ἱερεῖς τινες ἔλαβον τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἰθαγενῶν. Ἀποτελεσμα τοῦτου ὑπῆρξε νέον κακόν. Οἱ Ἴσπανοὶ εἶχον ἀνάγκην ἐργατῶν. Ἠγόραζον λοιπὸν μαύρους εἰς τὴν Ἀφρικὴν καὶ τοὺς μετέφερον εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἀνεπτύχθη οὕτω τὸ ἀπαισιον ἐμπόριον τῶν δούλων, τὸ ὁποῖον διήρκεσε μέχρι τοῦ 19 αἰῶνος.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν ὑπῆρξεν ὅλως διάφορον τοῦ τῶν Πορτογάλλων. Οἱ Πορτογάλλοι ἦσαν ἔμποροι, οἱ Ἴσπανοὶ ὑπῆρξαν κατακτηταί. Δὲν περιορίζοντο εἰς τὸ νὰ καταλαμβάνουν τὰ κυριώτερα σημεῖα τῶν ἀκτῶν. Κατελάμβανον καὶ τὸ ἐσωτερικόν. Τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περού ἀπέβησαν ὡς προέκτασις τῆς Ἰσπανίας τοῦ Ἀτλαντικοῦ, καὶ ὠνομάζοντο Νέα Ἰσπανία. Οἱ ἀποικοὶ, ὀψοκίνδυνοι καὶ τολμηροὶ Ἰσπανοί, ἐγκαθίσταντο μονίμως ἐκεῖ, καὶ ἵδρουν πόλεις καὶ ἀπετέλουν τὸ στέλεχος ἑνὸς λαοῦ νέου.

Ἀποτελέσματα τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων. Αἱ μεγάλαι ἀνακαλύψεις δὲν ἐνδιαφέρουν μόνον τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας. Τὰ διάφορα ἀποτελέσματα αὐτῶν, οἰκονομικά, πολιτικά, ἐπιστημονικά, ἀνήκουν εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστο-

ρίαν. Ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων ἄλλα μὲν ὑπῆρξαν ἄμεσα, ἄλλα δὲ ἐφάνησαν βραδύτερον. Ὅλα δὲ ἐξειλίχθησαν ἀκόμη. Τὰ σπουδαιότερα τούτων ἐκτὸς τῆς αἰφνιδίας ἀναπτύξεως τῆς ἰσχύος τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας εἶναι τὰ ἑξῆς:

Αἱ μεγάλαι ὁδοὶ τοῦ ἐμπορίου ἀμέσως μετετέθησαν. Τὰ ἐμπορεύματα, τὰ ὁποῖα μέχρι τοῦδε διήρχοντο διὰ τῆς Αἰγύπτου, ἔκτοτε διήρχοντο διὰ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἑλπίδος. Ἐπομένως ἡ Μεσόγειος, ἡ ὁποία ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος ἦτο τὸ κέντρον τῆς ἐμπορικῆς δραστηριότητος, ἔχασε τὴν σπουδαιότητά της πρὸς ὠφέλειαν τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἡ Ἀλεξάνδρεια, ἡ Γένουα, ἡ Ἑνετία, ἡ Μασσαλία ἦσαν πλέον λιμένες δευτερεύοντες. Μόνον δὲ ἡ τομὴ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔδωκε πάλιν εἰς αὐτὰς τὴν προτέραν εὐτυχίαν. Τοῦναντίον οἱ ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ λιμένες τῆς Πορτογαλλίας, τῆς Ἰσπανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ὀλλανδίας καὶ βραδύτερον τῆς Ἀγγλίας ἐκέρδισαν ὅ,τι ἔχασαν οἱ λιμένες τῆς Μεσογείου.

Ἀπὸ τῶν ἀνακαλύψεων μεγάλοι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου μετεφέρθησαν ἐξ Ἀμερικῆς εἰς Εὐρώπην. Ὑπολογίζεται ὅτι κατὰ τὸ μέσον τοῦ 16ου αἰῶνος, 60 ἔτη μετὰ τὸ πρῶτον ταξίδιον τοῦ Κολόμβου, τὸ νόμισμα εἰς τὴν Εὐρώπην ἔδωδεκαπλασιάσθη. Οἱ ὄγκοι οὗτοι τῶν πολυτίμων μετάλλων δὲν ὠφέλησαν σχεδὸν τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ τοὺς Πορτογάλλους. Οὗτοι θεωροῦντες ἑαυτοὺς πλουσίους ἐκ τοῦ τόσου χρυσοῦ καὶ ἀργύρου ἔπαυσαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐργάζωνται. Ἡ γόραζον λοιπὸν ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς ὅσα δὲν κατεσκεύαζον πλέον οἱ ἴδιοι. Οὕτω ὁ χρυσὸς καὶ ἄργυρος περιτλήθον εἰς τοὺς βιομηχάνους καὶ ἐμπόρους ὅλης τῆς Εὐρώπης, δηλ. εἰς τὴν ἀστικὴν τάξιν. Ἐκ τούτου ἐπῆλθε σπουδαία κοινωνικὴ μεταβολή. Ἔως τότε ὁ κυριώτερος πλοῦτος ἦτο ἡ γῆ, ἡ ὁποία κατείχετο ὅλη ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ χρυσὸς καὶ ἄργυρος ἔτεινον νὰ κάνουν τοὺς ἀστοὺς πλουσιωτέρους τῶν εὐγενῶν. Ἐκτοτε ἡ κοινωνικὴ καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπιρροὴ τῆς ἀστικῆς τάξεως δὲν ἔπαυσε νὰ αὐξάνη.

Τέλος ἡ γνῶσις ηὔξηθη τεραστίως. Ἀνεκάλυψαν νέας χώρας νέας ἀνθρωπίνους φυλάς, νέους πολιτισμούς, νέα ζῶα, νέα φιντά, νέους ἀστέρας. Τόσοι ἀπροσδόκητοι νεωτερισμοὶ ἐξήγειραν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν περιέργειαν, συνεκλόνισαν τὰ πνεύματα καὶ ἀνέτρεψαν παλαιὰς θεωρίας ἐπιστημονικὰς.

4. Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν.

Ὅρισμός καὶ χαρακτὴρ τῆς Ἀναγεννήσεως. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος καὶ τὸ πρῶτον ἥμισυ τοῦ 16ου παρουσιάσθη εἰς τὴν Εὐρώπην αἴφνης θαυμασία ἀκμὴ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γραμμάτων. Παρήχθησαν τότε καλλιτεχνήματα ἀνυπέροβλητα μέχρι τοῦδε, καὶ τὸ πεδῖον τῆς σκέψεως καὶ τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας ἐξετάθη τεραστίως. Ἡ ἀκμὴ αὕτη ὠνομάσθη Ἀναγέννησις.

5. Ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς Ῥώμης.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀπατηθῇ τις ἐκ τοῦ ὅρου ἀναγέννησις καὶ νὰ νομίσῃ ὅτι πρὸ τοῦ 16ου αἰῶνος, κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα ἦσαν νεκρά. Ὅπως εἶδομεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, καὶ κατὰ τὸν 13ον καὶ 14ον αἰῶνα εἰς τὴν Δύσιν εἶχον κατασκευασθῇ μνημεῖα ἀνυπέροβλητα καὶ εἶχον ἀναφανῇ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι τῆς Ἀναγεννήσεως.

Τώρα ὅμως ἀναφαίνονται μεγαλοφυεῖς καλλιτέχναι, οἱ ὅποιοι ἐφαρμόζουν εἰς τὰ ἔργα των τοὺς ἀρχαίους τύπους καὶ τὰς ἀρχαίας μορφὰς τῆς τέχνης. Εἰς τὴν *ἀρχιτεκτονικὴν* τὰ τεθλασμένα τόξα καὶ τὸ δευκόρυφον, χαρακτηριστικὰ τῆς γαλλικῆς ἀρχιτεκτονικῆς, ἐγκαταλείπονται καὶ ἐπανερχονται εἰς αὐτὴν τὰ ἡμικυκλικὰ τόξα καὶ αἱ ἀνοικταὶ ἀψίδες. Οἱ κίονες ἀντικαθιστοῦν τοὺς χον-

δροὺς στύλους καὶ ἐμφανίζονται ἐκ νέου αἱ παραστάδες καὶ τὰ κιονόκρανα τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, τὰ δωρικά, τὰ ἰωνικά καὶ κορινθιακά. Γίνεται χρῆσις τῶν τριγωνικῶν ἀετωμάτων καὶ τῶν ἑλληνορωμαϊκῶν διακοσμήσεων, ὧν, ἐλίκων, φύλλων ἀκάνθου, ἀντὶ τῶν ἐθνικῶν φυλλωμάτων, κισσοῦ, δρυός, λαχάνων κλπ.

6. Μιχαὴλ Ἀγγέλου la pietà.

Ὡσαύτως οἱ **γλύπται** καὶ οἱ **ζωγράφοι** ἀποβλέπουν εἰς τοὺς ἀρχαίους. Κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ καλλιτέχναι ἐκ χριστιανικῆς σωφροσύνης καὶ ἐξ ἀποκλειστικῆς ἐκτιμήσεως τῆς ἀθανάτου ψυχῆς ἀπέναντι τῆς σαρκός, ἐκάλυπτον τὸ σῶμα ὑπὸ τὰ ἐνδύματα, καὶ ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὴν ἀπόδοσιν αἰσθημάτων. Τώρα οἱ καλλιτέχναι ἀναπαριστοῦν τὸ γυμνὸν καὶ ἐπιμελοῦνται περιπαθῶς τῆς μορφῆς. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ ἡ φύσις ἐρευνῶνται καὶ ἡ μορφή αὐτοῦ γίνεται ἀντικείμενον ἀπολαύσεως. Προσέτι, ἐν ᾧ

κατὰ τὸν μεσαίωνα οἱ καλλιτέχναι ἀναπαρίστανον μόνον θρησκευτικὰς σκηνάς, σπανίως δ' ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, οἱ καλλιτέχναι τῆς Ἀναγεννήσεως ἐξηκολούθησαν μὲν νὰ λαμβάνουν θέματα θρησκευτικά, ἀλλ' ὡσαύτως ἐλάμβανον τοιαῦτα ἐκ τῆς ἀρχαίας μυθολογίας καὶ Ἱστορίας.

Συγχρόνως ἡ **Ἐπιστήμη** ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας. Τὸ κύρος τῆς βίβλου περιορίζεται. Οἱ Εὐρωπαῖοι σοφοὶ εἰσδύουν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, ἐμπνέονται ὑπ' αὐτῶν, ἀναγκάζονται νὰ τοὺς μιμηθῶν καὶ διὰ τῶν ἔργων των μεταδίδουν εἰς τοὺς συγχρόνους των τὰς ἰδέας ἐκείνων. Οὕτω γίνονται αἰτία νὰ ἀπαλλαχθῇ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας καὶ νὰ ἀναπτυχθῇ ἐλευθέρως. Οὗτοι ὀνομάζονται **ἀνθρωπισταί**.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν λοιπὸν αὐτὴν ἀνεγεννήθη τὸ πνεῦμα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων καὶ εἰς τὴν τέχνην καὶ εἰς τὰ γράμματα. Ἐκ τούτου ἐδόθη καὶ ὁ ὄρισμός **Ἀναγέννησις** εἰς τὴν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πνευματικὴν καὶ καλλιτεχνικὴν κίνησιν. Κατόπιν δὲ ὁ ὅρος ἀναγέννησις ἐδόθη καὶ εἰς τὴν ὅλην περὶ τοὺς διαφόρους κλάδους τοῦ πολιτισμοῦ κίνησιν τῆς ἐποχῆς ταύτης.

Τὰ αἷτια τῆς Ἀναγεννήσεως.

Τὰ αἷτια τῆς Ἀναγεννήσεως εἶναι πολλὰ. Τὰ σπουδαιότερα τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς:

α') ἡ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην αὔξησις τοῦ πλούτου καὶ μάλιστα ἡ μεγάλη οἰκονομικὴ ἀκμὴ τῶν μικρῶν γαυτικῶν καὶ ἐμπορικῶν κρατῶν τῆς Ἰταλίας, ἰδίᾳ τῆς Βενετίας καὶ τῆς Γενούης, καὶ ἡ προ-

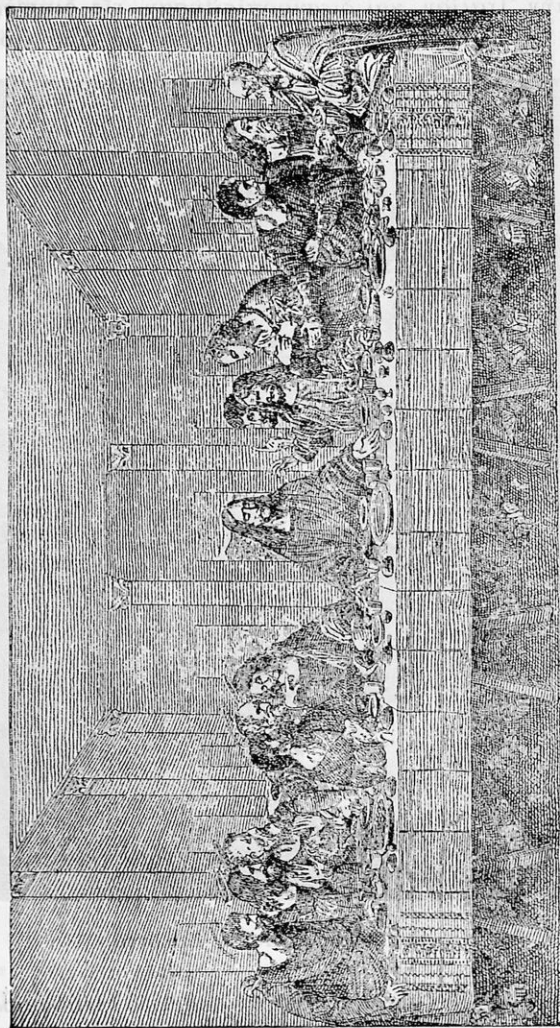
στασία καὶ ἡ ἐνθάρρυνσις ἡ δοθεῖσα εἰς ὅλας τὰς χώρας, εἰς τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα ὑπὸ τινων ἰσχυρῶν προσώπων, ἡγεμόνων, βασιλέων, παπῶν. Περιφανέστεροι τούτων ὑπῆρξαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν ὁ ἡγεμονικὸς οἶκος τῶν Μεδίκων, εἰς τὴν Ῥώμην

7. Μιχαὴλ Ἀγγέλου ὁ Μωϋσῆς.

οἱ πάπαι Νικόλαος Ε΄, Ἰούλιος Β΄, Λέων Ι΄, εἰς τὴν Γαλλίαν
ὁ βασιλεὺς Φραγκῖσκος Α΄.

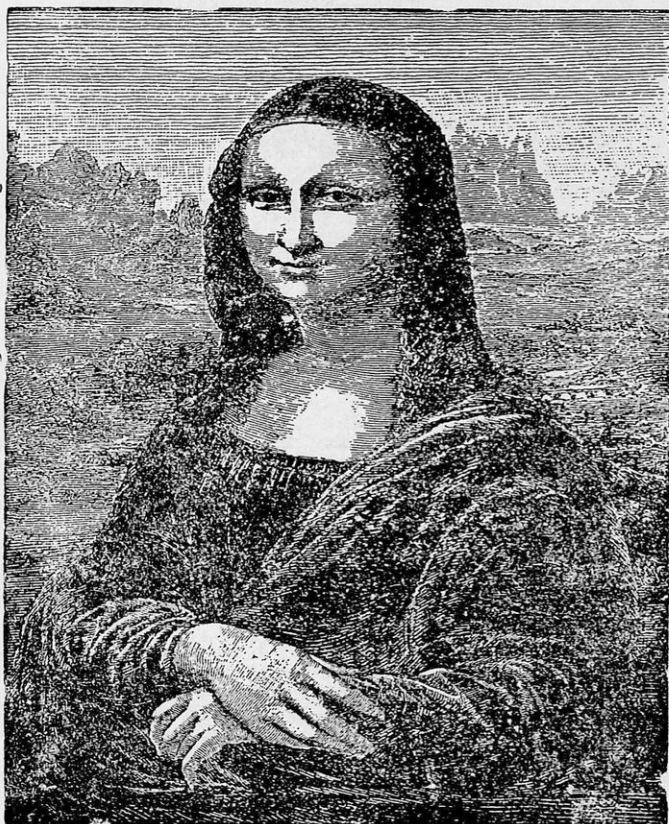
β) ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων μνημείων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἦτο

8. Λεονάρδου da Vinci ὁ Μυστικὸς δείπνος.

πλήρης ἡ Ἰταλία καὶ ἰδίως ἡ Ρώμη. Ταῦτα παρέσχον εἰς τοὺς
καλλιτέχνας τὰ πρότυπα καὶ τὴν ἐμπνευσιν, καὶ ὠδήγησαν αὐ-
τοὺς εἰς τὸ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἀρχαίας μορφὰς τῆς τέχνης,

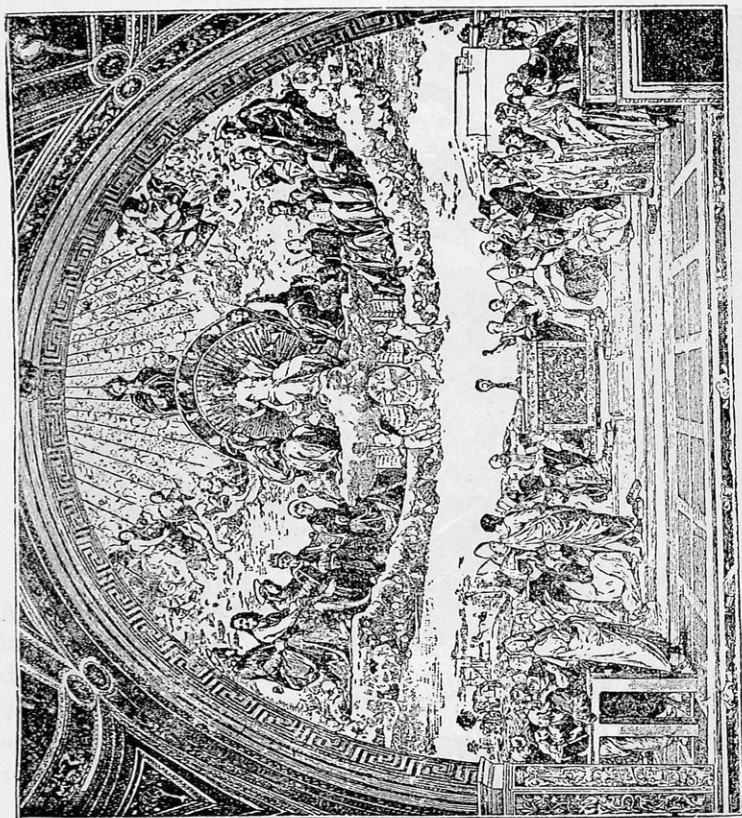
γ') ἡ συρροή πολλῶν λογίων Ἑλλήνων εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ μικρὸν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κων]πόλεως ἰδίως ὅμως κατ' αὐτὴν οἱ Ἕλληνες λόγιοι φεύγοντες τὸν τουρκικὸν ζυγὸν κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους πόλεις αὐτῆς. Οἱ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Λεόντιος Πιλᾶ-

9. Λεονάρδου da Vinci ἡ Ζοκόντα.

τος, ὁ Μανουὴλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος, ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Θεόδωρος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης, ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, ὁ Μάρκος Μουσσοῦρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ λόγιοι οὗτοι καὶ πολλὰ βιβλία ἀρχαίων συγγραφέων ἔφερον

μεθ' ἑαυτῶν καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἥνοιξαν σχολεῖα καὶ ἤρχισαν νὰ διδάσκουν τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν εἰς τοὺς παμπληθεῖς συρρέοντας περὶ αὐτοὺς νέους, οἱ ὅποιοι ἐδίψων παιδείας. Ἡ πλουσία φαντασία, ἡ λαμπρὰ γλῶσσα καὶ τὸ καλλιτεχνικὸν ὕφος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἐξέπληξαν τοὺς Εὐρωπαίους, καὶ τοὺς

10. Ῥαφαήλ ἡ θεία Εὐχαριστία.

ἔκαμαν νὰ ἐπιδιοθοῦν εἰς τὴν μελέτην των. Ἡ ἀρχαία Ἑλλάς οὕτω καὶ πάλιν κατέκτησε τὸν κόσμον.

δ') Ἡ ἐφεύρεσις τῆς τυπογραφίας. Μέχρι τοῦδε τὰ βιβλία ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐπωλοῦντο πολὺ ἀκριβὰ. Ἐπομένως μόνον οἱ πλούσιοι ἠδύναντο νὰ σπουδάζουν. Διὰ τῆς τυπογραφίας τὰ βιβλία γίνονται κτῆμα τοῦ λαοῦ, καὶ ἡ παιδεία ἐξαπλοῦται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων καὶ αἱ ἐπιστῆμαι προοδεύουν ἀλμα-

τικῶς. Ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας εἶναι ὁ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος (Gutenberg), ὁ ὁποῖος πρῶτος (1457) κατεσκεύασε στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου χωριστά, κατ' ἄρχας ξύλινα, ἔπειτα δὲ καὶ μετάλλινα.

Οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς καὶ καλλιτέχναι τῆς Ἀναγεννή-

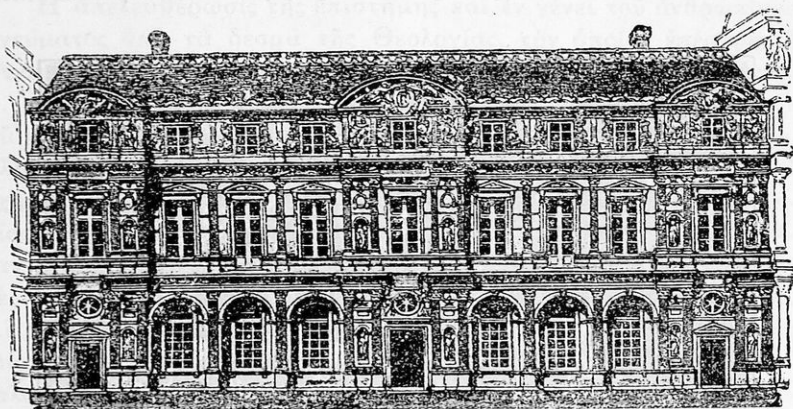

11. Ῥαφαήλ ἡ Παρθένος τοῦ Ἀγίου Σίξτου.

σεως. Ἡ ἀναγέννησις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν. Ἀκολουθῶν δὲ ἐξετάθη εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Γερμανίαν καὶ βραδύτερον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Ἀγγλίαν.

Οἱ περιφημότεροι συγγραφεῖς τῆς Ἀναγεννήσεως ἦσαν οἱ

ἐξῆς : Ἐξ Ἰταλίας μὲν οἱ ποιηταὶ Ἀριόστος (Ariosto) καὶ Τάσσος (Tasso), ποιήσαντες ὁ μὲν πρῶτος τὸν «Μαινόμενον Ῥολάνδον», ὁ δὲ δεύτερος τὴν «Ἐλευθερωθεῖσαν Ἱερουσαλήμ». Καὶ οἱ πεζογράφοι Μακιαβέλλης (Machiavelli) καὶ Γκυῖχαρδίνος (Guicciardini), ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν Γκυῖχαρδίνος συνέγραψεν Ἱστορίαν τῶν συγχρόνων του ἰταλικῶν πολέμων, τοῦ δὲ Μακιαβέλλη τὰ περιφημότερα ἔργον εἶναι ὁ «Πρίγκηψ», εἰς τὸ ὁποῖον μᾶς παρέχει θαυμασίαν εἰκόνα τῶν πολιτικῶν ἡθῶν τῶν χρόνων του ἐν Ἰταλίᾳ. Ἐκ Γαλλίας δὲ οἱ πεζογράφοι Rabelais καὶ

12. Τὸ Λοῦβρον.

Montaigne, οἱ ποιηταὶ Marot, Ronsard καὶ Joachim du Bellay, ἔξ Ἰσπανίας δὲ ὁ Cervantes, ὁ Lope de Vega καὶ ὁ Calderon. Ἐκ Γερμανίας δὲ ὁ Ἑρασμος γράψας λατινιστί. Ἐξ Ἀγγλίας δὲ ὁ μέγας δραματικὸς ποιητὴς Σαίξπηρ (Shakespeare) καὶ ἀργότερα ὁ ποιητὴς τοῦ «Ἀπολεσθέντος Παραδείσου» Μίλτων (Milton).

Οἱ περιφημότεροι δὲ καλλιτέχναι τῆς Ἀναγεννήσεως ὑπῆρξαν : Ἐξ Ἰσπανίας ὁ **Βραμάντιος** (Bramante) ἀρχιτέκτων, ὁ **Λεονάρδος Δαβίντση** (Leonardo da Vinci) ζωγράφος καὶ γλύπτης, ὁ **Μιχαὴλ Ἀγγελος** (Michelangelo) γλύπτης, ζωγράφος καὶ ἀρχιτέκτων, ὁ **Ραφαήλ** (Rafaelo) καὶ ὁ **Τιτσιανὸς** (Tiziano) ζωγράφοι. Ὁ Βραμάντιος ἔκτισε πολλὰ ἀνάκτορα καὶ ἔδωκε τὰ σχέδια τοῦ **Βατικανοῦ** καὶ τοῦ **Ἀγίου Πέτρου** τῆς Ρώμης. Τοῦ Λεονάρδου da Vinci τὰ ὠραιότερα καὶ ἰσχυρότερα ἔργα εἶναι ὁ ἐν Μιλάνῳ **Μυστικὸς δεῖπνος**, κατὰ μέγα μέρος κατεστραμμένος

σήμερον, ἡ *Παρθένος ἐπὶ βράχων*, καὶ μία εἰκὼν γυναικὸς μὲ μεϊδιάμα μυστηριῶδες καὶ εἰρωνικόν, παγκοσμίως γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Ζοκόντα*. Τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου τὰ περιφημότερα γλυπτικὰ ἔργα εἶναι τὸ σύμπλεγμα τοῦ Χριστοῦ νεκροῦ καὶ τῆς Παρθένου (*La pietà*), ὁ *Μωϋσῆς* (ἐν Ρώμῃ) καὶ ὁ *Δαυὶδ* (ἐν Φλωρεντίᾳ), ἀρχιτεκτονικὰ δὲ ὁ τροῦλλος τοῦ ναοῦ τοῦ *Ἁγίου Πέτρου*, καὶ γραφικὰ ἡ διακόσμησις τοῦ *Sistina capella* τοῦ Βατικανοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ προέχει ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου καὶ τῶν πρωτοπλάστων καὶ ἡ σειρὰ τῶν προφητῶν καὶ σιβυλλῶν καὶ

13. Δύρερ ἡ προσκύνησις τῶν μάγων.

ἡ δευτέρα παρουσία. Ὁ Ῥαφαὴλ ὑπῆρξεν ὁ παραγωγικώτερος ζωγράφος. Ἐκ τῶν τοιχογραφιῶν αὐτοῦ περιφημότεραι εἶναι αἱ διακοσμοῦσαι τὰς αἰθούσας τοῦ Βατικανοῦ (ἡ *σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν*, ὁ *Παρνασσός*, ἡ *θεία εὐχαριστία*), ἐκ δὲ τῶν πινάκων ἡ *Παρθένος τοῦ Ἁγίου Σίξτου* (ἐν Δρέσδῃ), ἡ *μεταμόρφωσις* (ἐν τῷ Βατικανῷ). Τοῦ δὲ Τιτσιανοῦ θαυμάσιον ἔργον εἶναι ἡ *κατάθεσις εἰς τὸν τάφον τοῦ Χριστοῦ*.

Εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ περιφημότεροι καλλιτέχναι ὑπῆρξαν οἱ

γλύπται Zean Coujon καὶ Germain Pilon, τῶν ὁποίων κυριώτερὰ ἔργα ἦσαν τάφοι βασιλέων καὶ ἀνάκτορα *).

Εἰς τὴν Γερμανίαν διεκρίθησαν δύο μεγάλοι ζωγράφοι, ὁ **Δύρερ** (Dürer) καὶ ὁ **Χολμπάιν** (Holbein). Τοῦ πρώτου θαυμάσια ἔργα εἶναι ἡ προσκύνησις τῶν μάγων καὶ οἱ τέσσαρες Ἀπόστολοι, τοῦ δευτέρου μία προσωπογραφία.

5. Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις.

Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς ἐπιστήμης καὶ ἐν γένει τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς Θεολογίας, τὴν ὁποίαν ἐπέφερεν ἡ Ἀναγέννησις, προεκάλεσε καὶ τὴν **θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν**.

Κατὰ τὸν μεσαίωνα ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀποκτήσει μεγάλην ἰσχὺν οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ κράτους, τὸ ὁποῖον μέχρι τινὸς ἀπερρόφησεν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς συνειδήσεως τῶν ἀνθρώπων, ἐπιτυχοῦσα νὰ σχηματισθῇ παρ' αὐτῆς ἡ πεποίθησις, ὅτι μόνον διὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ διὰ τῆς παρ' αὐτῆς ἐπιδιαιτουμένης χάριτος καὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἦτο δυνατὴ ἡ ἀπολύτρωσις. Τὴν ἰσχὺν δὲ ταύτην ἐκμεταλλεύμενος ὁ κλήρος εἶχε γίνει πλουσιώτατος. Αἱ ἐπισκοπαί, αἱ ἐφημερίαι, καὶ τὰ μοναστήρια εἶχον μεγάλας ἰδιοκτησίας. Οἱ υἱοὶ τῶν εὐγενῶν λοιπὸν ἐφρόντιζον καὶ νὰ καταλαμβάνουν τὰς ἐπισκοπὰς καὶ ἐφημερίας καὶ νὰ γίνωνται μοναχοὶ εἰς τὰ πλούσια μοναστήρια, διὰ νὰ ἔχουν τὰ εἰσοδήματά των. Ἄλλ' οὗτοι ἐξηκολούθουν, καὶ γινόμενοι κληρικοί, νὰ ζοῦν ὡς φεουδάρχαι. Ἐνεδύοντο ὡς ἱππῶται, μετέβαινον εἰς τοὺς πολέμους, ἐξήρχοντο εἰς κυνήγια, ἔδιδον μεγάλας ἐορτὰς καὶ ἐν γένει διητιῶντο ὡς καὶ πρίν. Ὁ βίος οὗτος, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐπέφερε τὴν ἀπληστίαν καὶ τὴν διαφθορὰν τοῦ κλήρου. Τὸ παράδειγμα ἔδιδεν αὐτὴ ἡ Ρώμη ὅπου ὁ βίος τῶν παπῶν ἦτο σκανδαλώδης.

Ἐνεκα τούτου καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπεκράτει μεγάλη δυσαρέσκεια ἐναντίον τῆς ἐκκλησίας. Ἡ δυσαρέσκεια δὲ αὕτη ἦτο ἀκόμη μεγαλυτέρα εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γερμανίαν. Εἰς τὰς χώρας ταύτας ὅλαι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ θέσεις ἔδιδοντο ὑπὸ τῶν παπῶν ἢ εἰς τοὺς εὐνοουμένους των ἢ εἰς τοὺς ἀγοράζοντας αὐτὰς ἀντὶ μεγαλυτέρας τιμῆς. Κατελάμβανον ἐπομένως αὐτὰς ξένοι καὶ πολλάκις ἀγράμματοι, οἱ ὁποῖοι ἐμισοῦντο καὶ περιεφρο-

*) Περὶ τῶν Γάλλων, Ἰσπανῶν, Φλαμανδῶν καὶ Ὀλλανδῶν ζωγράφων τῆς Ἀναγεννήσεως ἴδε κατωτέρω ἐν τοῖς περὶ τῆς ἐν Εὐρώπῃ πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

*Αντ. Χωραφᾶ, *Ἱστορία τῆς γυμνασίου*, ἐκδόσεις 11η, 1940.

νοῦντο ὑπὸ τῶν χριστιανῶν. Ριζικὴ λοιπὸν μεταρρῦθμισις τῆς ἐκκλησίας ἦτο ἀπαραίτητος.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τῆς ἀγανακτήσεως ἔδωκε τὸ ἐξῆς γεγονός: Ὁ πάπας Λέων Χ', ἔχων ἀνάγκην χρημάτων πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ ναοῦ τοῦ ἁγίου Πέτρου, ἐσκέφθη νὰ πορισθῇ αὐτὰ πωλῶν καθ' ὅλην τὴν χριστιανωσύνην συγχωροχάρτια, ἄφεσιν δηλ. ἁμαρτιῶν. Τοῦτο ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν μοναχὸν **Μαρτίνον Δούθηρον** (Luther), καθηγητὴν τοῦ πανεπιστημίου τῆς Βυρτεμβέργης, νὰ ἐξεγερθῇ ἐναντίον τῶν καταχρήσεων τῆς ἐκκλησίας (1517)*. Τὸ παράδειγμα τούτου ἠκολούθησαν ὁ **Σβίγγλιος** (Zwigli) καὶ ὁ **Καλβίνος** (Calvin) εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Καὶ οἱ τρεῖς ἐκήρυττον ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχεν ἀνάγκην μεταρρῦθμίσεων. Αἱ κυριώτεραι μεταρρῦθμίσεις, τὰς ὁποίας προέτεινον καὶ εἰς τὰς ὁποίας καὶ οἱ τρεῖς ἦσαν σύμφωνοι, ἦσαν αἱ ἐξῆς: α') ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη μεσάζοντος μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων καὶ β') ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐκτέλεσις τῶν θρησκευτικῶν τύπων εἶναι ἀνεπαρκὴς πρὸς σωτηρίαν αὐτῶν. Κατήργουν δηλ. τὸν κλῆρον (πάπαν, ἐπισκόπους, ἱερεῖς, μοναχοὺς). Ἦθελον μόνον ἐξηγητὰς τῶν Γραφῶν, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἔγγαμοι, νὰ ζοῦν μεταξὺ τῶν λαϊκῶν καὶ νὰ μὴ ἀποτελοῦν χωριστὴν τάξιν. Κατήργουν ὡσαύτως τὰς ἐορτάς, τὰς λειτουργίας καὶ τὰς θρησκευτικὰς πομπάς. Ἦθελον μόνον νὰ συναθροίζωνται οἱ χριστιανοὶ κατὰ Κυριακὴν, νὰ ἀκούουν ἐξηγουμένην τὴν ἁγίαν Γραφὴν καὶ νὰ ᾄδουν ὕμνους πρὸς τὸν θεόν. Ταῦτα δὲ νὰ γίνωνται ὅχι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' εἰς τὴν γλῶσσαν τὴν ἐννοουμένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

*) Εἰς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρῦθμιν τοῦ Λουθήρου εἶναι ἀληθές ὅτι ἀφορμὴν παρέσχον αἱ παντοειδεῖς ὑπερβασίαι καὶ καταχρήσεις τῆς παπικῆς αὐλῆς καὶ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας καθόλου. Τὰ βαθύτερα ὁμῶς αἷτια, ἅτινα ἔφεραν αὐτὸν εἰς τὴν ἀποσκίρτησιν ἀπὸ τῆς Καθολικῆς ἐκκλησίας, δέον νὰ ἀναζητηθοῦν ἄλλαχού: εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἀνησυχίαν καὶ τὴν ἀμφιβολίαν, ἣτις ἐγεννήθη ἐν αὐτῷ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀποτελεσματικότητα τῶν μέσων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπηγγέλλετο ἡ ἐκκλησία τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας. Βαθὺς γνώστης τῆς ἁγίας Γραφῆς ὁ Λούθηρος, ἐζήτησεν ἐν αὐτῇ τὸν λιμένα τῆς χειμαζομένης του ψυχῆς καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῇ τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἔνθα ρητῶς ἀναφέρεται, ὅτι μόνον διὰ τῆς πίστεως δικαιοῦται ὁ ἄνθρωπος. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Παύλου ἀπέβη ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος τῆς μεταρρῦθμίσεως τοῦ Λουθήρου, ἡ κεφαλαϊκὴ ἀρχὴ τῆς νέας αὐτοῦ διδασκαλίας. Αἱ ἐπὶ μέρους ἀπαιτήσεις τοῦ Λουθήρου εἶναι ἀπλῶς ἀπόρροια καὶ ἐκδηλώσεις τῆς βασικῆς ταύτης θέσεως.

Ἐναντίον τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐξηγέρθη σχεδὸν δλόκληρος ὁ κλήρος. Ἄλλὰ καὶ οὗτοι εὗρον ὑποστηρικτὰς εἴτε ἔνεκα θρησκευτικῶν εἴτε ἔνεκα ἄλλων λόγων. Διὰ τοὺς ἄστους καὶ τὸ πλεῖστον τῶν τεχνιτῶν, ἰδίως εἰς τὰς βορείους χώρας, ἦτο μέγα θέλημα νὰ δύνανται νὰ ἀναγινώσκουν οἱ ἴδιοι τὴν Γραφὴν καὶ νὰ ἀκούουν ἐξηγουμένην αὐτὴν εἰς τὴν γλώσσάν των, καὶ τὸ νὰ δύνανται νὰ ὑμνοῦν τὸν θεὸν εἰς αὐτήν. Διὰ τὸ πλεῖστον τῶν εὐγενῶν ἢ μεταρρυθμιστῶν ἦτο εὐκαιρία πρὸς ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ κλήρου, ὁ ὁποῖος τοὺς ἠνώχλει. Διὰ τοὺς τυχοδιώκτας ἦτο ἔξοχος ἀφορμὴ νὰ οἰκαιοποιηθοῦν τὰ πολύτιμα ἀντικείμενα, τὰ συσσωρευμένα εἰς τὰς ἐκκλησίας. Εἷς τινες, τέλος, χώρας, ὁ ἴδιος κλήρος ὑπεστήριξε τὴν μεταρρύθμισιν, ἵνα καταστῇ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ πάπα καὶ σχηματίσῃ ἐκκλησίαν ἐθνικὴν. Ἄλλ' οἱ ἰσχυρότεροι σύμμαχοι τῆς μεταρρυθμίσεως ὑπῆρξαν οἱ ἡγεμόνες ἐν γένει καὶ ἰδίως τῆς Γερμανίας. Αἱ ἐπισκοπαὶ καὶ αἱ ἐφημερίαι κατεῖχον ἅπειρα κτήματα (εἰς τὴν Γερμανίαν τὸ $\frac{1}{3}$ τῶν γαιῶν). Οἱ μεταρρυθμισταὶ ἐκήρυττον ὅτι ὁ κλήρος πρέπει νὰ καταργηθῇ, οἱ δὲ ἐξηγῆται τῶν Γραφῶν ὀφείλουν νὰ ἔχουν τὴν πτωχείαν τῶν πρώτων χρόνων τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ νὰ ἀναγνωρίζουν ἐν παῶσι τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν οἱ ἀσπαζόμενοι τὴν μεταρρύθμισιν ἀφῆρουν ἀπὸ τοῦ κλήρου τὰ κτήματά του, ὡς ἀντικείμενα εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ὀικαιοποιῶντο αὐτοί. Ἐξ ἄλλου, ἀσπαζόμενοι τὴν μεταρρύθμισιν οἱ ἡγεμόνες, ἠῤῥξαν ὅχι μόνον τὰς ἰδιοκτησίας των, ἀλλὰ καὶ τὸ κῦρὸς των. Ὁ καθολικὸς κλήρος, πλούσιος καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ πάπα, ἦτο ἐπίφοβος εἰς τοὺς ἡγεμόνας. Οἱ ἱερεῖς τῆς μεταρρυθμίσεως, πτωχοὶ καὶ ἀπομονωμένοι, ἐξηρτῶντο καθ' ὁλοκληρίαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν, ἢ ὅποια τοὺς ἐπλήρωνεν. Ἐπομένως ὁ ἡγεμὼν ἀπέβαινε συγχρόνως καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ ἡγεμόνες λοιπὸν εἶχον μέγα συμφέρον νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ μεταρρύθμισις καὶ ἐπροστάτευον αὐτήν. Διὰ τοῦτο εἰς τὰ Γερμανικὰ κράτη, εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν, εἰς τὴν Δανίαν καὶ εἰς τὴν Νορβηγίαν ἡ μεταρρύθμισις εἰσῆλθη ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Μόνον εἰς τὴν Ὁλλανδίαν καὶ τὴν Σκωτίαν ἐπεβλήθη δι' ἐπαναστάσεων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλίαν πολλοὶ ἡσπασθησαν τὰς ιδέας αὐτῆς.

Οἱ μεταρρυθμισταὶ ὅλοι ὠνομάσθησαν **διαμαρτυρόμενοι** (προτεστάνται). Ἀλλὰ δὲν συνεφώνουν ἀναμεταξύ των. Διὰ τοῦτο διηρέθησαν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας μὲ διαφόρους ὁργανισμούς.

Ἡ μεταρρύθμισις ἐπέτυχεν, ἀλλὰ δὲν ἔμελλε νὰ ἐπικρατήσῃ οὐδ' ἄνευ ἀντιδράσεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οὐδ' ἀναιμάκτως.

Ἡ καθολικὴ ἐκκλησία, πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἐξαπλώσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ, προσέφυγεν εἰς σειρὰν μέτρων τῶν ὁποίων τὸ κορύφωμα ὑπῆρξεν ἡ ἐν Τριεντ σύνοδος. Κατ' αὐτὴν ἐτέθησαν κυρίως αἱ βάσεις τῆς ἐσωτερικῆς περισυλλογῆς καὶ ἀναδιοργάνωσεως τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας.

Τότε δέ, πρὸς καταπολέμησιν τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἰδρυθῆναι καὶ τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν παρὰ τινὸς μοναχοῦ Ἰγνατίου Λογιόλα (Loyola). Ἐξ ὧν τῶν μέσων, τὰ ὁποῖα οἱ Ἰησουῖται μετεχειρίσθησαν πρὸς τοῦτο, τὸ σπουδαιότερον ἦτο, ὅτι ἀνέλαβον τὴν ἀνατροφὴν τῶν νέων. Εἰς ὅλας τὰς πόλεις, ὅπου ἡδύνατο νὰ ἐγκατασταθοῦν Ἰησουῖται, ἵδρυσαν σχολεῖα εἰς τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὰ τέκνα τῶν εὐγενῶν καὶ πλουσίων ἀστῶν καὶ ἔκαμναν αὐτὰ φανατικὸς καθολικοὺς. Συγχρόνως οἱ Ἰησουῖται, ὑπεισέρχοντο εἰς τὰς αὐλὰς τῶν ἡγεμόνων εἴτε ὡς παιδαγωγοὶ τῶν τέκνων των, εἴτε ὡς σύμβουλοι αὐτῶν τῶν ἰδίων καὶ διηύθυνον τὰς συνειδήσεις τῶν ἡγεμόνων καὶ ὥθουν αὐτοὺς εἰς τὸ νὰ λαμβάνουν μέτρα εὐνοϊκὰ εἰς τὸν καθολικισμόν.

Παρ' ὅλα ὅμοις τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ἐλάμβανεν, ἡ ἐξάπλωσις τοῦ προτεσταντισμοῦ καὶ μετ' αὐτῆς ἡ διάστασις μεταξὺ τῶν καθολικῶν καὶ διαμαρτυρομένων ὁλονὲν ἠυξάνετο. Ἐκάστη ἐκ τῶν δύο μερίδων ἐπίστευεν, ὅτι ἔχει τὴν ἀληθῆ θρησκείαν. Οἱ καθολικοὶ ἐθεώρουν τοὺς διαμαρτυρομένους ὡς βεβήλους, διότι ἀπερρίπτον τὰς τελετὰς τῆς ἐκκλησίας. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ὠνόμαζον τοὺς καθολικοὺς εἰδωλολάτραις, διότι ἐπροσκύνουν τὰς εἰκόνας. Καμμία ἐκ τῶν δύο μερίδων δὲν ἠνείχετο τὴν ἄλλην. Ἐλευθερία λατρείας δὲν ἦτο δυνατὴ, διότι τότε ἡ ἐκκλησία ἦτο συνδεδεμένη στενῶς μὲ τὸ κράτος καὶ τοῦτο δὲν ἐννόει, πῶς μία κοινωνία δύναται νὰ ἀποτελῇται ἀπὸ ἀνθρώπων μὲ διαφόρους θρησκείας. Οὔτε λοιπὸν ὁ καθολικὸς κληρὸς, οὔτε οἱ μεταρρύθμισταί, οὔτε οἱ ἡγεμόνες ἐπίστευον ὅτι εἶχον δικαίωμα νὰ ὑπομένουν τὴν ὑπαρξίν θρησκείας ψευδοῦς.

Ἐνεκα τούτου εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐκάστη ἐκ τῶν δύο μερίδων ἐζήτει νὰ ἐξοντώσῃ τὴν ἄλλην διὰ τῆς βίας. Τότε ἤρχισαν εἰς τὰς χώρας μὲν, ὅπου ἐκράτει ἡ μία μερίς, αἱ καταδιώσεις, εἰς τὰς χώρας δέ, ὅπου καὶ αἱ δύο μερίδες ἦσαν ἰσχυραί, οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ πόλεμοι μεταξὺ χωρῶν καθολικῶν καὶ χωρῶν διαμαρτυρομένων. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι

διήρκεσαν πλέον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος. Περὶ αὐτοὺς δὲ περιστρέφεται καὶ ἡ ὅλη πολιτικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Δι' αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ μὲ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐφευρέσεων καὶ ἀνακαλύψεων μετεβλήθη ἡ ὄψις τῆς Εὐρώπης. Πρὶν λοιπὸν πραγματευθῶμεν περὶ αὐτῶν, ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν ὁποῖα ἡ τότε πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης.

6. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος.

Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνος περιελάμβανε τρία μεγάλα βασίλεια, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, καὶ μίαν αὐτοκρατορίαν, τὴν Γερμανίαν. Ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, εἰς τὰ βασίλεια τῆς Σικελίας καὶ τῆς Νεαπόλεως, τὸ παπικὸν κράτος, τὰς δημοκρατίας τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Βενετίας καὶ τὰ δουκᾶτα τοῦ Μιλάνου καὶ τῆς Σαβοΐας.

Ἡ Γερμανία. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν ἦτο τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης. Ὁριζομένη πρὸς βορρᾶν ὑπὸ τῆς βαλτικῆς θαλάσσης καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Δανίας, πρὸς δυσμὰς μὲν ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Γαλλίας διὰ τῶν ποταμῶν Escaut, Meuse καὶ Saône, πρὸς νότον δὲ ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Ἑλβετικῆς ὁμοσπονδίας καὶ τῶν Ἰταλικῶν κρατῶν διὰ τοῦ ὄρους Ἰούρα, τοῦ ποταμοῦ Ῥήνου, τῆς λίμνης Κωνσταντίας καὶ τῶν Ἀλπεων, καὶ προσήγγιζεν εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, πρὸς ἀνατολὰς τέλος, γραμμὴ ἀπὸ τοῦ Φιοῦμε εἰς τὴν Ἀδριατικὴν μέχρι τοῦ Δάντσιγ εἰς τὴν Βαλτικὴν τὴν ἐχώριζεν ἀπὸ τῶν βασιλείων τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Πολωνίας.

Μὲ ὅλην ὅμως τὴν ἔκτασιν τῆς αὐτοκρατορίας ἦτο πολὺ ἀσθενής. Ἡ ἀδυναμία τῆς προήρχετο ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς. Ἦτο διηρημένη εἰς κρατίδια πλέον τῶν 400, ἐκλεκτορᾶτα, ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς, ἐπισκοπικὰς καὶ ἀρχιεπισκοπικὰς, ἱπποτικὰ φέουδα, ἐλευθέραις πολιτείας. Μεταξὺ τῶν κρατῶν τούτων ὑπῆρχόν τινα μεγάλα καὶ πλούσια. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ 7 ἐκλεκτορᾶτα, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον τὸ προνόμιον νὰ ἐκλέγουν τὸν αὐτοκράτορα, δηλ. αἱ ἀρχιεπισκοπαὶ Τρέβες, Cologne, Mayence, τὸ Παλατινᾶτον, τὸ δουκᾶτον τῆς Σαξωνίας, τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας καὶ τὸ δουκᾶτον τοῦ Βραδεμβούργου. Μετὰ τὰ ἐκλεκτορᾶτα μεγάλα κράτη ἦσαν τὸ δουκᾶτον τῆς Βαυαρίας καὶ τὸ ἀρχιδουκᾶτον τῆς Αὐστρίας. Τὰ περισσότερα ἄλλα γερμανικὰ κράτη

ἦσαν συνήθη φρούρια, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἔζων ἀπὸ τῆς ληστείας. Ὅλοι οἱ ἡγεμόνες ἦσαν ἀνεξάρτητοι. Ἰστατο μὲν ὑπεράνω ὅλων ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλ' οὐδεμίαν πραγματικὴν δύναμιν εἶχε. Πρῶτον, ἐπειδὴ ἦτο αἰρετός, ἠναγκάζεται πρὸ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νὰ ἐγγυᾶται εἰς τοὺς ἐκλέκτορας τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν των. Ἐπειτα εἰς ὅλας τὰς πράξεις τοῦ ἔπρεπε νὰ ζητῇ τὴν συνεργασίαν τοῦ συμβουλίου τοῦ κράτους (Reichstag) ἀποτελουμένου ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν ἀνεξαρτήτων γερμανικῶν κρατῶν. Ἄνευ τῆς συναινέσεως αὐτοῦ δὲν ἦδύνατο ὁ αὐτοκράτωρ νὰ κάμῃ μῆτε πόλεμον, μῆτε εἰρήνην, μῆτε συμμαχίαν, μῆτε στρατολογίαν, μῆτε νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους. Ἡ αὐτοκρατορία λοιπὸν ἦτο ὄχι κράτος, ἀλλὰ σύνοδος κρατῶν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ὁ ἐκτελεστής τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἡγεμόνες ἐφρόντιζον μόνον διὰ τὰ ἰδιαίτερά των συμφέροντα καὶ οὐδέποτε διὰ τὰ κοινὰ τῆς αὐτοκρατορίας, αὕτη δὲν εἶχεν οὔτε στρατὸν κοινόν, οὔτε εἰσοδήματα.

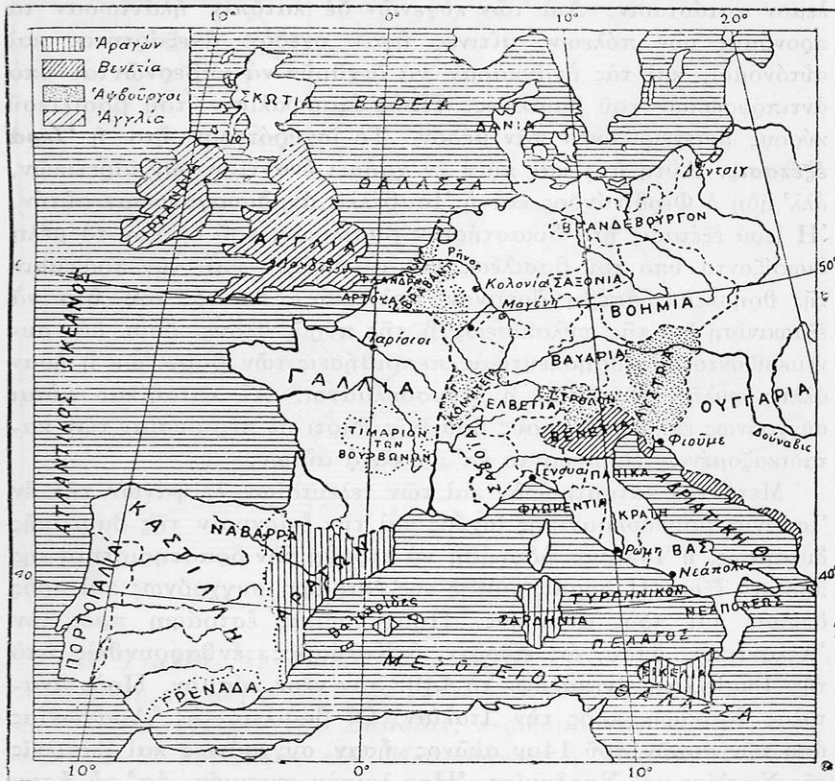
Τὸν αὐτοκρατορικὸν τίτλον κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχεν ὁ **Μαξιμιλιανὸς** τῆς Αὐστρίας ἐκ τοῦ οἴκου Ἀψβουργ (Hapsburg). Οὗτος ὡς κληρονομικὰς κτήσεις εἶχε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας, τὰ δουκάτα τῆς Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, τὴν κομιτείαν τοῦ Τυρόλου καὶ τὴν Ἀλσατίαν. Ἐκτὸς τούτων ὅμως ἐκ τοῦ γάμου τοῦ μετὰ τῆς Μαρίας τῆς Βουργουνδίας ἔλαβε τὴν Φραγκοκομιτείαν, τὸ Λουξεμβούργον, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὁλλανδίαν. Τέλος διὰ τῶν γάμων τοῦ υἱοῦ τοῦ Φιλίππου μετὰ τῆς θυγατρὸς καὶ κληρονόμου τῶν βασιλέων τῆς Ἰσπανίας, καὶ τοῦ ἐγγονοῦ τοῦ Φερδινάνδου μετὰ τοῦ κληρονόμου τοῦ βασιλέως τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας προπαρεσκεύασε τὴν μεγάλην ἰσχὺν τοῦ Αὐστριακοῦ οἴκου κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα.

Ὅντως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ διαδόχου ἐγγόνου τοῦ **Καρόλου Ε'***, ἤδη διαδεχθέντος τὸν πατέρα του Φίλιππον ἐν τῷ θρόνῳ τῆς Ἰσπανίας, εἶχον συνενωθῇ εἰς ἓν Κράτος αἱ ἀψβουργικαὶ κτήσεις τῆς Αὐστρίας, Στυρίας,

*) Γενεαλογία τοῦ Καρόλου Ε'
 Μαρία Βουργ.—Μαξιμ. Αὐστρίας | Ἰσαβέλλα Κασιλ.—Φερδιν. Ἀραγ.

Φίλιππος | Ἰωάννα
 |
 Κάρολος Ε'.

Καρινθίας, Καρνιόλης, μέρος της Βουργουνδίας, τὸ Βέλγιον καὶ ἡ Ὁλλανδία, τὸ βασίλειον τῆς Ἰσπανίας μὲ ὅλας τὰς ἀχανεῖς ὑπερωκεανίους κτήσεις του, καὶ τέλος ὡς κορωνὶς τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Τὸ κράτος τοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον βραδύτερον προσετέθη καὶ ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Βοημία, ἀπέβη τὸ ἰσχυρότερον

14. Ἡ δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος.

κράτος τῆς Εὐρώπης καὶ ἐπομένως προεκάλεσεν ὄχι μόνον τὸν φθόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν φόβον τῶν γειτόνων του, ἰδίως δὲ τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν εἶχε πανταχόθεν περιζωσμένην.

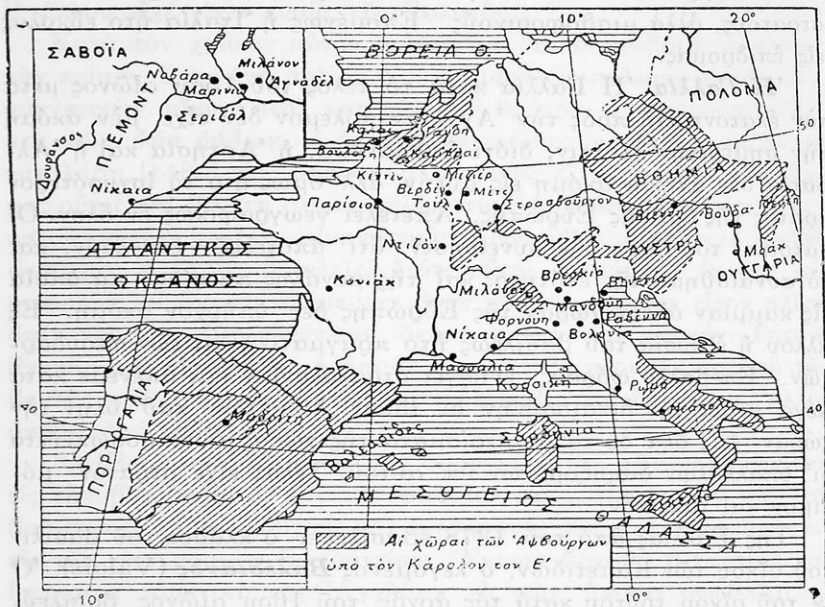
Ἡ Ἰσπανία. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος διὰ τοῦ γάμου τῆς βασιλίσσης τῆς Καστίλις Ἰσαβέλλας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδου ἡ Ἰσπανία ἐνωθεῖσα καὶ ἐκδιώξασα τελείως τοὺς Ἀραβας ἀπετέλεσε κράτος ἰσχυρόν. Συγχρόνως δὲ

ἡ Πορτογαλλία ἀπετέλεσεν ἴδιον κράτος ἀξιόλογον. Ἐπὶ Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ἔλαβε μεγάλην ἐπίδοσιν. Διὰ τῶν ἀστῶν τῶν πόλεων οἱ βασιλεῖς ἡλάττωσαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν περισσότερον παρὰ εἰς πᾶν ἄλλο μέρος ἀνεξαρτήτων καὶ πολεμικῶν, διότι ἐπὶ αἰῶνας εὐρίσκοντο εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν. Διὰ τῶν εὐγενῶν δὲ κατόπιν ἡλάττωσαν τὰ προνόμια τῶν πόλεων, αἵτινες ἦσαν σχεδὸν ἀνεξάρτητοι καὶ αὐτόνομοι, καὶ τὰς ἠνάγκασαν νὰ δεχθῶν νὰ κυβερνῶνται ὑπὸ ἀντιπροσώπων τοῦ βασιλέως. Πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ βασιλικοῦ κύρους μετεχειρίζοντο πᾶν μέσον. Τὸ ἰσχυρότερον ἦτο ἡ **Ἱερὰ ἐξέτασις**. Αὕτη ἦτο καὶ πρὶν ἐν χρήσει ἐναντίον τῶν αἰρετικῶν, ἀλλ' ἤδη ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα ἀναδιωργάνωσαν αὐτήν. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις ἦτο δικαστήριον βασιλικόν, τοῦ ὁποῖου τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ὅποιον ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς θρησκείας ἀπέβη ὄργανον πολιτικόν. Σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ ἐξαφανίσῃ διὰ τῆς φυλακίσεως ἢ τῆς πυρᾶς ὅλους, ὅσοι δὲν συνεμερίζοντο τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις τῶν βασιλέων ἢ ἦσαν ἄλλης φυλῆς, Ἰουδαῖοι ἢ Μουσουλμάνοι. Αἱ καταδίκαι αὐταὶ συγχρόνως ἐπλούτιζον τοὺς βασιλεῖς, διότι αἱ περιουσίαι τῶν καταδικαζομένων ἐδημεύοντο ἐπ' ὠφελείᾳ αὐτῶν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τῶν τελευταίων λειψάνων τῆς ἐν Ἰσπανίᾳ μουσουλμανικῆς ἰσχύος καὶ τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλικῆς δυνάμεως, ἡ Ἰσπανία ἠδυνήθη νὰ στρέψῃ τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὰ ἔξω. Ἡ δραστηριότης της ἐστράφη συγχρόνως καὶ πρὸς δυσμὰς καὶ πρὸς ἀνατολάς. Πρὸς δυσμὰς ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀτλαντικόν, ὅπου, ὥς εἶδομεν, ὁ Κολόμβος, ἐνθαρρυνθεὶς ὑπὸ τῆς Ἰσαβέλλας, ἀνεκάλυψε τὸ 1492 τὸν νέον κόσμον. Πρὸς ἀνατολάς ἐστράφη πρὸς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 14ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως καὶ βασιλεῖς τῆς Σικελίας καὶ Σαρδηνίας. Ἦτο λοιπὸν φυσικόν, ἂν οὗ ἦσαν κύριοι τῶν μεγάλων νήσων τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ θέσουν τὸν πόδα των καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἰδίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ἐνταῦθα ἦλθον εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς βασιλεῖς τῆς Γαλλίας, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔγιναν κύριοι αὐτοῦ.

Μὲ τὸν θάνατον τοῦ Φερδινάνδου καὶ τῆς Ἰσαβέλλας ὁ ἰσπανικὸς θρόνος περιῆλθεν, ὥς εἶδομεν, εἰς τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν των, τὸν υἱὸν τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππον, καὶ μετὰ τοῦτον εἰς τὸν υἱόν του Κάρολον, ὅστις ἔγινε καὶ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὡς Κάρολος Ε'. Οὗτος ὁμως ἀποχω-

ρήσας τοῦ θρόνου ἀφῆκε τὴν μὲν Ἰσπανίαν μετὰ τῶν ἰταλικῶν κτήσεων καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν εἰς τὸν υἱόν του Φίλιππον τὸν Β', τὰς δὲ γερμανικὰς κτήσεις του καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα εἰς τὸν ἀδελφόν του Φερδινάνδον.

15. Αἱ Ἀψβουργικαὶ χώραι ἐπὶ Καρόλου Ε'.

Ἡ Ἰταλία. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος ἦτο διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν. Ἐκ τούτων τὰ ἰσχυρότερα ἦσαν τὸ *δουκάτον τῆς Σαβοΐας*, περιλαμβάνον καὶ τὸ Πεδεμόντιον· τὸ *δουκάτον τοῦ Μεδιολάνου*· ἡ *Ἑνετία*, τὸ ἰσχυρότερον τῶν ἰταλικῶν κρατῶν, τοῦ ὁποίου τὸν ὀργανισμὸν εἶδομεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας· ἡ *Φλωρεντία*, δεσποζουσα τῆς Τοσκάνης, ἡ πλουσιωτέρα μετὰ τὴν Βενετιαν ἐκ τῶν ἰταλικῶν δημοκρατιῶν, ὅπου τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι τόσον ἤκμασαν, ὥστε νὰ ὀνομασθῇ Ἀθῆναι τῆς Ἰταλίας. Τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἦτο δημοκρατικόν. Πράγματι ὅμως ἡ Φλωρεντία ἦτο ὑπήκοος εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Μεδίκων, ἡ ὁποία διὰ τῆς ἐπιρροῆς της διηύθυνε τὴν δημοκρατίαν· τὸ *παπικὸν κράτος*, περιλαμβάνον τμήμα τῆς μέσης Ἰταλίας· τὸ *βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως*, περιλαμβάνον ὅλην τὴν νότιον Ἰταλίαν. Τοῦτο κατὰ

τὸν 15ον αἰῶνα κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀραγωνίας.

Οὕτω ἡ Ἰταλία ἦτο διηρημένη εἰς κρατίδια διαμαχόμενα πρὸς ἄλληλα. Οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἀποβάλλει πᾶν πολεμικὸν πνεῦμα καὶ κατεφρόνουν τὸν πόλεμον. Τὰ κράτη δὲν εἶχον ἐθνικοὺς στρατοὺς, ἀλλὰ μισθοφορικοὺς. Ἐπομένως ἡ Ἰταλία ἦτο εὐκόλος εἰς ἐπιδρομάς.

Ἡ Γαλλία. Ἡ Γαλλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος μετὰ τὸν ἑκατονταετῆ πρὸς τὴν Ἀγγλίαν πόλεμον δὲν εἶχε μὲν ἀκόμη τὴν σημερινὴν ἔκτασιν, διότι ἡ Φλάνδρα, ἡ Ἀρτησία καὶ ἡ Ἀλσατία δὲν ἀνῆκον ἀκόμη εἰς αὐτήν, ἀλλ' ὅμως ἦτο τὸ ἰσχυρότερον κράτος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀπετέλει γεωγραφικῶς ἓν ὅλον. Οἱ κάτοικοί του εἶχον τὴν συνειδήσιν ὅτι ἀποτελοῦν ἓνα λαόν, καὶ τὸ συναίσθημα τῆς ἐνότητος καὶ τῆς μεγάλης πατρίδος, τὰ ὁποῖα εἰς καμμίαν ἄλλην χώραν τῆς Εὐρώπης δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως ἦτο πραγματικὴ ἐπὶ τῶν φεουδαρχῶν. Ἐπέβαλλε φόρους, ἐνῆργει στρατολογίαν καὶ ἀπένεμε κατὰ μέγα μέρος τὴν δικαιοσύνην δι' ἰδίων δικαστῶν καθ' ὅλην τὴν χώραν. Εἰς ὅλα δὲ τὰ διαμερίσματα τῆς χώρας ἀντεπροσωπεύετο δι' ὑπαλλήλων διοριζομένων ὑπ' αὐτοῦ. Τέλος εἶχε στρατὸν μόνιμον καὶ τακτικόν.

Τῆς Γαλλίας ἀπὸ τοῦ 1378 ἐβασίλευεν ὁ κλάδος τοῦ βασιλικοῦ οἴκου τῶν Καπετιδῶν, ὁ λεγόμενος **Βαλεσιανδὸς** (Valois). Ὁ ἐκ τοῦ οἴκου τούτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος βασιλεύσας Φραγκίσκος Α' (1515—1547) μὴ ἀνεχόμενος τὴν ὑπερβολικὴν αὔξησιν τοῦ κράτους τοῦ Καρόλου Ε', διότι τοῦτο ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησε νὰ μειώσῃ τὴν ὑπέρμετρον αὔξησιν τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου τῶν Ἀψβούργων. Ἦγειρε λοιπὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Καρόλου. Ὁ πόλεμος ἤρχισε τὸ 1520 καὶ διήρκεσε 39 ἔτη μέχρι τοῦ 1559. Ὁ Κάρολος Ε' καὶ ὁ Φραγκίσκος Α', οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν αὐτόν, δὲν ἐπέιδον τὸ τέλος του. Ὁ πόλεμος ἐπερατώθη ἐπὶ τῶν υἱῶν των Φιλίππου τῆς Ἰσπανίας καὶ Ἐρρίκου Β' τῆς Γαλλίας. Θέατρον δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ Ἰταλία καὶ ἡ βόρειος καὶ ἀνατολικὴ Γαλλία. Εἰς τὸν ἀγῶνα αὐτὸν ἀνεμείχθησαν ἡ Ἀγγλία, οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες, τὰ ἰταλικά κράτη, ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας, οἱ πάπαι, καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι. Ἀποτέλεσμα δὲ αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὅτι οἱ Γάλλοι ἐγιναν κύριοι τοῦ Καλαί, τὸ ὁποῖον εἶχον ἀφαιρέσει ἀπὸ τῶν Ἀγγλῶν, καὶ τῶν τριῶν ἐπισκοπῶν Metz, Toul, Verdun.

Ἐκτοτε τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γαλ-

λίας ἦτο νὰ ἐπιδιώκη ὡς ὄριά της τὰ φυσικὰ σύνορα τοῦ Ῥήνου.

Ἡ Ἀγγλία. Ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε χάσει σχεδὸν ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς ἀπέναντι ἡπείρου κτήσεις της. Προσέτι ἡ Σκωτία πρὸς βορρᾶν ἀπετέλει ἀνεξάρτητον βασιλείον. Ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶχε γίνει κυρία τῆς Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὸν χρόνον αὐτὸν ἡ Ἀγγλία διῆλθε φοβερὰν ἐσωτερικὴν κρίσιν, ἐξεργάγη δηλ. μακρὸς ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ δύο συγγενικῶν οἴκων περὶ κατοχῆς τοῦ θρόνου, ὁ λεγόμενος πόλεμος **τῶν δύο ἑσόδων**, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὸ νὰ καταλάβῃ (1480) τὸν θρόνον ὁ Ἐρρίκος Ζ' ὁ Τυδώρ. Ὁ πόλεμος οὗτος ἐπὶ 30 ἔτη αἵματοκύλισε τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐπέφερε τὴν καταστροφὴν πολλῶν οἰκογενειῶν. Ἐντεῦθεν ὅμως καὶ ἀπέβη ὠφέλιμος εἰς τοὺς βασιλεῖς, διότι οὗτοι ἐπλούτισαν ἐκ τῶν περιουσιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπέμειναν ἄνευ κυριῶν, καὶ δὲν εἶχον πλέον ἀπέναντί των εἰμὴ εὐγένειαν δεκατισμένην καὶ πτωχήν. Τότε ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων, ἡ ὁποία μέχρι τοῦδε περιοριζέτο ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν εὐγενῶν (Parlement), ἐξετάθη καὶ ὅπως ἐν Γαλλίᾳ ἀπέβη ἀπόλυτος.

Ὁ Ἐρρίκος Ζ' ἔστρεψε τὴν δραστηριότητα τῶν ὑπηκόων του εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον πρὸς πλουτισμὸν καὶ τοῦ βασιλείου του καὶ ἑαυτοῦ, καὶ ἐνεθάρρυνε τὰς πρὸς ἀνακαλύψεις εἰς τὸν νέον κόσμον ἐκστρατείας. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλεται τὸ κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας μεγαλεῖον αὐτῆς.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, ὅτε ἐπελθούσης τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως ἤρχισαν οἱ λεγόμενοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι, οἱ ὁποῖοι συνετάραξαν καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς ὅλα τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης.

7. Ἡ μεταρρυθμῖσις καὶ οἱ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ Γαλλίᾳ.

Εἰς τὴν Γερμανίαν οἱ ἡγεμόνες τῶν βορείων κρατῶν εἶχον ἀσπασθῇ τὴν μεταρρυθμίσιν. Οἱ ἡγεμόνες ὅμως τῶν νοτιῶν κρατῶν, ὡς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, εἶχον μείνει πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμόν. Ἐκ τούτου ἐξεργάγη ὁ λεγόμενος σμαλκανδικὸς πόλεμος, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη τῆς Αὐγούστης (1555). Διὰ ταύτης ἐπετράπη εἰς τοὺς διαφόρους γεο-

μανούς ἡγεμόνας νὰ ἔχουν εἰς τὰ κράτη των οἰανδήποτε θρησκείαν ἤθελον.

Εἰς τὴν Ἑλβετίαν, ἡ ὁποία, κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν της ἀπὸ τῶν Ἀψβούργων καὶ ἀπετέλεσεν ὁμοσπονδίαν ἐξ 8 διαμερισμάτων (cantons), ἅμα ἐμφανισθέντος τοῦ Σβίγγλιου ἐξεργάγῃ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν καντονίων, τὰ ὁποῖα ἡσπάσθησαν τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ, καὶ ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐνέμειναν εἰς τὸν καθολικισμόν. Κατὰ τοῦτον ἐφονεύθη ὁ Σβίγγλιος, ἀλλὰ τὸν διεδέχθη ὁ Καλβῖνος. Ἐπὶ τέλους δὲ ἐπεκράτησεν ἡ μεταρρῦθμισις.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ μεταρρῦθμισις εἰσῆχθη ἐξ Ἑλβετίας. Ἐνταῦθα οἱ βασιλεῖς ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν καθολικισμόν. Ἐν τούτοις πολλοὶ εὐγενεῖς ἀνήκοντες εἰς τὴν βασιλεύουσαν οἰκογένειαν, ὅπως οἱ **Βουρβῶνοι**, εἶχον ἀσπασθῇ τὴν μεταρρῦθμισιν. Ἐπηκολούθησε λοιπὸν περίοδος ἀγρίων ἐμφυλίων πολέμων, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν μέχρι τοῦ 1593. Οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀφορμὴν εἶχον τὸν ἀγῶνα ἐπικρατήσεως καθολικῶν καὶ Οὐγενότων, ὅπως ἐλέγοντο ἐν Γαλλίᾳ οἱ διαμαρτυρόμενοι. Εἶχον ὅμως καὶ χαρακτηριστὰ πολιτικόν. Ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων τοῦ Ἑρρίκου Β' υἱῶν του, Φραγκίσκου Β' (1559—1560) Καρόλου Θ' (1560—1574), καὶ Ἑρρίκου Γ' (1574—1589) ἤριζον διὰ τὴν διαχείρισιν τῆς ἀρχῆς δύο οἰκογένειαι, συγγενεῖς τῆς βασιλικῆς, οἱ Γκυζῆζαι καὶ οἱ Βουρβῶνοι. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ αὐτῶν ὑπῆρξε πολὺ αἱματηρὸς. Ἀμφότεραι αἱ μερίδες ἐνόμιζον ὡς θεάρεστον ἔργον τὴν πρὸς τοὺς ἀντιπάλους σκληρότητα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1570 ἡ εἰρήνη ἐφαίνετο ὅτι ἔμελλε νὰ ἀποκατασταθῇ. Μετὰ δύο ἔτη μάλιστα ὁ Κάρολος Θ' ἔδωκεν εἰς γάμον τὴν ἀδελφήν του Μαργαρίταν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Οὐγενότων Ἑρρίκον τὸν βασιλέα τῆς Ναβάρρας (ἀπλοῦς τίτλος). Ἀλλ' ἡ φίλαρχος μήτηρ τοῦ Βασιλέως Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων συνεννοηθεῖσα μετὰ τῶν Γκυζῆζων ἀπέσπασαν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν συγκατάθεσίν του, νὰ προβοῦν εἰς ἀθρόαν σφαγὴν τῶν Οὐγενότων. Ἐξ ἡμέρας λοιπὸν μετὰ τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου μετὰ τῆς Μαργαρίτας, τὴν νύκτα τῆς 13ης πρὸς τὴν 14ην Αὐγούστου 1572, ἤρchiσεν ἀνὰ τὴν πόλιν ἡ σφαγὴ τῶν Οὐγενότων, οἵτινες εἶχον συρρεύσει πολυάριθμοι εἰς Παρισίους χάριν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου. Ἡ σφαγὴ αὕτη, ἣτις ὀνομάζεται **φονικὸς γάμος τῶν Παρισίων** ἢ **νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου**, διότι τὴν ἐπομένην ἤγετο ἡ εορτὴ αὐτοῦ, διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας. Μόλις δὲ ἐσώθη ὁ Ἑρρίκος δι' ἀκουσίας ἐξωμοσίας. Ὁ

ἐμφύλιος λοιπὸν πόλεμος καὶ πάλιν ἀνενεώθη, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του Ἑρρίκου Γ'. Ἀλλ' ἔπειτα ὁ πόλεμος ἔλαβεν ἄλλην μορφήν πολιτικήν. Δὲν εἶχε πλέον τὴν ὄψιν ἐπικρατήσεως τῆς ἐπιρροῆς Γκυϊζῶν καὶ Βουρβόνων, ἀλλ' ἐγένετο περὶ αὐτῆς τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου, διότι ὁ Ἑρρίκος Γ' δὲν εἶχε τέκνα, νόμιμος δὲ κληρονόμος τοῦ θρόνου ἦτο ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναβάρρας, ὁ ἀρχηγὸς τῶν Οὐγενότων. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ἀντιτίθεντο οἱ Γάλλοι καθολικοί. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος δὲν ἔληξε παρὰ αὐτὸν, δολοφονηθέντος τοῦ Ἑρρίκου Γ' ὑπὸ τινος μοναχοῦ, ὁ Ἑρρίκος τῆς Ναβάρρας ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς προσήλθεν εἰς τὸν καθολικισμόν (1589). Κηδόμενος ὁμως καὶ τῶν Οὐγενότων ἐξέδωκε (1598) τὸ διάταγμα τῆς Νάντης, διὰ τοῦ ὁποῦ ἐχορηγήθη εἰς αὐτοὺς πλήρης θρησκευτικὴ ἐλευθερία καὶ ἴσα πρὸς τοὺς καθολικοὺς πολιτικὰ δικαιώματα.

8. Ἡ μεταρρύθμισις ἐν Ἀγγλίᾳ. Σύγκρουσις Ἀγγλίας καὶ Ἰσπανίας.

Καθ' ὅλον τὸ β' ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος, οἱ μὲν Γάλλοι ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐμφυλίους πολέμους, οἱ δὲ Γερμανοὶ εἶχον μὲν θρησκευτικὴν εἰρήνην, ἀλλ' ἦσαν ἀπησχολημένοι μὲ πολέμους ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀμφοτέραι λοιπὸν αἱ χῶραι αἱ ἄλλοτε πρωταγωνιστοῦσαι ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Εὐρώπης ἤδη εἶναι ἐν ἀφανείᾳ. Ἀντ' αὐτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους πρωταγωνιστοῦν ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Ἀγγλία, ἀγωνιζόμεναι ἡ μὲν πρώτη ὑπὲρ τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ δὲ δευτέρα ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως.

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἡ μεταρρύθμισις εἰσῆχθη ἐπὶ τοῦ Ἑρρίκου Η' (1509 - 1547) υἱοῦ καὶ διαδόχου Ἑρρίκου τοῦ Ζ'. Οὗτος ἐλθὼν εἰς διάστασιν μὲ τὸν πάπαν ἠσπάσθη τὴν μεταρρύθμισιν καὶ ἵδρυσεν τὴν ἀγγλικὴν ἢ ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν, ἥτις μόνον καὶ ὑπέρτατον ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀγγλίας ἀναγνωρίζει τὸν βασιλέα. Ἐπειτα δὲ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ ἐξ ἴσου καθολικοὺς καὶ διαμαρτυρομένους. Τὸν Ἑρρίκον Η' διεδέχθησαν κατὰ σειράν τρία τέκνα του ἐκ τριῶν διαφόρων συζύγων. Πρῶτος διεδέχθη τὸν Ἑρρίκον ὁ Ἐδουάρδος VI (1547 - 1553). Οὗτος ἀνατραφεὶς εἰς τὸν προτεσταντισμὸν προσήγγισε τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν εἰς αὐτόν. Μετὰ τοῦτον ἐβασίλευσεν ἡ Μαρία Τυδώρ

(1553 - 1558). Αὕτη συζευχθεῖσα μὲ τὸν Φίλιππον Β΄ τῆς Ἰσπανίας ἠθέλησε νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Ἀγγλίαν εἰς τὸν καθολικισμόν. Τέλος ἐβασίλευσεν ἡ Ἑλισσάβετ (1558 - 1603), ἐπὶ τῆς ὁποίας διωργανώθη ὀριστικῶς ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία.

Ἡ ἀγγλικανικὴ ἐκκλησία εἶναι μείγμα τοῦ καθολικισμοῦ καὶ τοῦ καλβινισμοῦ. Ἐκ τοῦ καθολικισμοῦ ἡ Ἑλισσάβετ διεφύλαξε τὴν ἐξωτερικὴν παράστασιν, τὰς πομπὰς τῆς λατρείας, τὴν λειτουργίαν, ἀλλὰ τελουμένην ἀγγλιστί, τὰς ἐνδυμασίας τῶν ἱερέων καὶ τὴν ἱεραρχίαν τῶν ἐπισκόπων. Ἐκ τοῦ καλβινισμοῦ παρέλαβε τὰ δόγματα, ἀλλ' ἐπανάφερε τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ἐξ ἄλλου ἡ Ἑλισσάβετ δὲν ἔλαβε μὲν, ὅπως ὁ πατήρ της, τὸν τίτλον τοῦ ὑπεριτάτου ἄρχοντος τῆς ἐκκλησίας, οὐχ ἤττον ὅμως ἐκράτησε τὴν κυβέρνησιν αὐτῆς καὶ ἐπέβαλε τιμωρίας καὶ εἰς τοὺς καθολικοὺς καὶ εἰς τοὺς καλβινικοὺς τοὺς μὴ προσχωροῦντας εἰς τὴν νόμιμον ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης διαρρυθμίσεως τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας, ἡ Ἑλισσάβετ προεκάλεσε τὴν ὀργὴν τοῦ καθολικοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου Β΄, τοῦ ὁποίου μάλιστα εἶχεν ἀποκρούσει πρότασιν γάμου. Ἀφορμὴν δὲ εἰς τὴν κήρυξιν τοῦ μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν πολέμου ἔδωκε τὸ ἐξῆς γεγονός :

Εἰς τὴν Σκωτίαν ἡ μεταρρυθμῖσις εἶχε κάμει μεγάλας προόδους. Ἀλλ' ἐνταῦθα μετὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως Ἰακώβου Στούαρτ, ἡ βασιλεία περιῆλθεν εἰς τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν Στούαρτ, παιδίον ὀλίγων ἡμερῶν. Αὕτη ἐκ παιδικῆς ἡλικίας σταλεῖσα ὑπὸ τῆς ἀντιβασιλευούσης μητρὸς της, ἀδελφῆς τῶν Γκυζῶν, εἰς Γαλλίαν, ἀνετράφη εἰς τὸν καθολικισμόν, δεκαετῆς δὲ ἔλαβε σύζυγον τὸν τότε διάδοχον καὶ κατόπιν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β΄. Μόλις δὲ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της ἦλθεν εἰς Σκωτίαν καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Ἀλλ' οἱ Σκῶτοι, ἐπειδὴ ἡ Μαρία ἦτο καθολικὴ, δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς αὐτήν. Τὴν δυσμένειαν δὲ αὐτὴν ἠῤῥixανε ἀκόμη περισσότερο καὶ ὁ ἀκόλαστος βίος τῆς βασιλίσσης. Ὅτε δὲ ἐνήργησε καὶ τὸν φόνον τοῦ νέου συζύγου της, εὐγενοῦς Σκώτου, χάριν ἑνὸς ἐρωμένου της, οἱ Σκῶτοι ἐπανεστάτησαν κατ' αὐτῆς, καὶ ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου ἐξήτησε τὴν προστασίαν τῆς βασιλίσσης Ἑλισσάβετ. Αὕτη ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐδέχθη αὐτήν, πρὶν ἀποδείξῃ τὴν ἀθωότητά της, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφυλάκισεν. Ὅτε δὲ μετὰ τινὰ χρόνον ἀπεδείχθη, ὅτι ἐκ τῆς φυλακῆς συνωμότη μετὰ τῶν καθολικῶν Ἀγγλῶν πρὸς

ἐκθρόνισιν τῆς Ἑλισσάβετ, εἰσήγαγεν αὐτὴν εἰς δίκην καὶ τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον. Ὁ θάνατος τῆς Μαρίας Στούαρτ παρῆσεν εἰς τὸν Φίλιππον, τὴν ποθητὴν εὐκαιρίαν νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ Ἰσπανία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εὐρίσκετο εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς της. Οὐδεὶς δὲ ἡγεμὼν διέθετε τόσας δυνάμεις, ὅσας ὁ Φίλιππος Β'. Πλὴν τῆς Ἰσπανίας εἶχεν ἐν Εὐρώπῃ μὲν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Ἰταλίας μετὰ τῆς Σαρδηνίας καὶ Σικελίας, τὴν Φραγκοκομιτείαν, τὴν Ἀρτησίαν, τὴν Φλάνδραν καὶ τὰς Κάτω Χώρας, ἐν τῷ νέῳ κόσμῳ δὲ ὅλην τὴν κεντρικὴν καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, ἐκ τῶν μεταλλείων χρυσοῦ καὶ ἀργύρου τῶν ὁποίων ἑκατομμύρια κατ' ἔτος μετεκρίμιζον τὰ πλοῖα διαπλέοντα τὸν Ἀτλαντικόν. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ στέμματα ὁ Φίλιππος προσέθεσε καὶ τὸ τῆς Πορτογαλλίας σβεσθείσης τῆς ἐθνικῆς πορτογαλικῆς δυναστείας καὶ ἔγινε κύριος ὅλου τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων. Ἐκ τούτου κατὰ τοὺς χρόνους τούτου ἐλέγετο ὅτι «ὅταν ἡ Ἰσπανία κινῆται, ἡ Γῆ ὅλη τρέμει». Ἀλλ' ὅμως ὁ Φίλιππος διὰ τοῦ δεσποτικοῦ του χαρακτῆρος καὶ τοῦ τυφλοῦ φανατισμοῦ του ὑπὲρ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας κατέστρεψε τὸ κράτος του. Ἐν πρώτοις διεσκόρπισε διὰ τῆς διώξεως τὰ ὑπολειπόμενα λείψανα τῶν Μαύρων, καὶ κατεδίωξε διὰ τῶν δικαστηρίων τῆς Ἱερᾶς ἐξετάσεως τοὺς ὁπαδοὺς τῆς μεταρρυθμίσεως. Οὕτω ἐξηφάνισε μὲν πᾶν ἔχνος μωαμεθανισμοῦ καὶ αἱρέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐστέρησε τὴν χώραν φιλοπόνων γεωργῶν καὶ παντὸς προοδευτικοῦ στοιχείου. Ἐπειτα ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ καὶ τὰς Κάτω Χώρας ὡς ἐπαρχίας τῆς Ἰσπανίας καταργῶν τὰ προνόμια αὐτοδιοικήσεως, τὰ ὁποῖα ἀνέκαθεν εἶχον, καὶ νὰ καταδιώξῃ τοὺς μεταρρυθμιστάς, ὡς καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἐκ τούτου ἐξεργάγη μακροχρόνιος πόλεμος μεταξὺ Κατωχωριτῶν καὶ Φιλίππου, ὁ ὁποῖος κληροδοτηθεὶς καὶ εἰς τοὺς ἀπογόνους του κατέληξεν εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὀλλανδίας.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τούτου ὁ Φίλιππος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τῆς βασιλείσης τῆς Ἀγγλίας Ἑλισσάβετ. Ὁ φόνος τῆς Μαρίας Στούαρτ, θεωρηθείσης ὑπὸ τῶν καθολικῶν ὡς μάρτυρος, ἐχρησίμευσεν ὡς πρόφασις τοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος ὅμως οὗτος πλὴν τῆς θρησκευτικῆς καὶ προσωπικῆς εἶχε καὶ ἄλλας αἰτίας πολιτικὰς καὶ οἰκονομικὰς. Ἡ Ἑλισσάβετ ἐβοήθει φανερὰ τοὺς ἐν ἐπαναστάσει Κατωχωρίτας. Ἐξ ἄλλου τότε ἤρχισε νὰ ἀναπτύσσεται τὸ ἀγγλικὸν ναυτικόν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ Ἰσπανοὶ

δὲν ἐπέτρεπον εἰς τὰ ξένα πλοῖα νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὰς ἀποικίας των, οἱ θαλασσινοὶ Ἀγγλοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν πειρατείαν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν ἐμπορικῶν πλοίων, ἐλεηλάτουν τὰ παράλια τῆς Ἀμερικῆς καὶ προσήγγιζον καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἰσπανικοὺς λιμένας.

Ὁ Φίλιππος λοιπὸν τὸ 1588 παρεσκεύασε κολοσσιαίαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας. Στρατὸς ἐκ 300 χιλ. ἀνδρῶν συνεκεντρώθη εἰς τὰς Κάτω Χώρας ἑτοιμος νὰ διαπεράσῃ εἰς Ἀγγλίαν, ἀφ' οὗ ἤθελε φθάσει ὁ Ἰσπανικὸς στόλος. Ὁ στόλος οὗτος συγκείμενος ἐξ 135 πλοίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 10 χιλ. ναῦται, μετέφερον ἄλλον στρατὸν ἐκ 19 χιλ. ἀνδρῶν. Ἐφαίνετο ὅτι τίποτε δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιστῇ εἰς τόσας δυνάμεις. Ἐκ τούτου ὁ στόλος οὗτος ὠνομάσθη «*ἡ ἀήττητος ἀρμάδα*». Ἀλλὰ κατὰ τὸν πλοῦν ἡ ἀήττητος ἀρμάδα προσεβλήθη ὑπὸ τρικυμίας εἰς τὴν θάλασσαν τῆς Μάγχης. Τὰ βαρέα πλοῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπετελεῖτο, παρηνωχλοῦντο ὑπὸ τῶν ἐλαφρῶν πλοίων τῶν Ἀγγλῶν. Πυρπολικά (πλοῖα φορτωμένα μὲ εὐφλέκτους ὕλας) ριπτόμενα ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν εἰς τὸ μέσον τοῦ στόλου ἐνέβαλλον εἰς αὐτὸν τὸν τρόμον καὶ προεκάλουν ἀληθῆ πανικόν. Οἱ ἄνεμοι ὤθουν τοὺς φεύγοντας εἰς τὴν βόρειον θάλασσαν. Ἐπεχείρησαν τότε νὰ περιέλθουν τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ πολλὰ πλοῖα ἐχάθησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Σκωτίας. Ἐκ τῶν πλοίων τῆς ἀητιότητος ἀρμάδας 50 μόνον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Πλέον τῶν 20 χιλ. ἀνθρώπων ἐχάθησαν. Οὐδὲ εἷς Ἰσπανὸς εἶχε θέσει τὸν πόδα του ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς Ἀγγλίας.

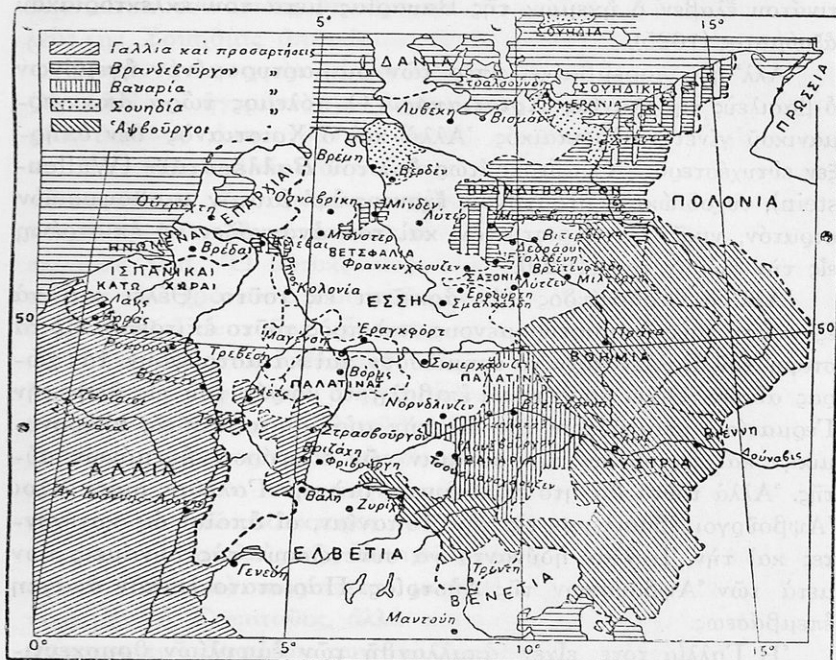
Ἐκτοτε ἐτέθησαν τὰ θεμέλια τοῦ ναυτικοῦ μεγαλείου τῆς Ἀγγλίας. Τοῦναντίον ἡ δύναμις τῆς Ἰσπανίας ἤρχισε νὰ καταρρέῃ.

9. Ὁ τριακονταετὴς πόλεμος.

Τὰ αἷτια τοῦ πολέμου. Ἡ Γερμανία καὶ ἡ Γαλλία, αἱ ὁποῖαι εἶχον περιέλθει ἐν ἀφανείᾳ κατὰ τὸ β' ἡμισί τοῦ 16^{ου} αἰῶνος, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 17^{ου} ἐμφανίζονται καὶ πάλιν πρωταγωνιστοῦσαι ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ ἱστορίᾳ διὰ τοῦ ἀνανεωθέντος ἐν Γερμανίᾳ θρησκευτικοῦ πολέμου, τοῦ λεγομένου *τριακονταετοῦς*. Τὸ θρησκευτικὸν ὅμως ζήτημα εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον ὑπῆρξε μόνον πρόφασις. Ἡ πραγματικὴ αἰτία τῆς ἐκρήξεως αὐτοῦ ἦτο ἡ φιλοδοξία τοῦ Ἀψβούργου αὐτοκράτορος *Φερδινάνδου Β'*, ἐγγόνου Φερδινάνδου Α', τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Καρόλου Ε', ὅστις ἠθέλησε τὴν

μὲ αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν φεουδαλικὴν Γερμανίαν νὰ μεταβάλῃ εἰς κράτος κληρονομικὸν καὶ συγκεντρωμένον ὅπως ἡ Γαλλία.

Αἱ διάφοροι φάσεις τοῦ πολέμου. Κατ' ἀρχὰς ὁ πόλεμος ἦτο ἁπλοῦς ἐμφύλιος πόλεμος τῶν κρατῶν τῶν ὑπαγομένων εἰς τὸν Αὐστριακὸν οἶκον. Τὰ κράτη ταῦτα (Αὐστρία, Στυρία, Καρ-νιόλη, Tyrol, Βοημία καὶ ἐσχάτως Οὐγγαρία) κατακοῦντο ὑπὸ λαῶν διαφόρου καταγωγῆς (Γερμανῶν, Σλαύων, Οὐννων) καὶ

16. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ τριακονταετοῦς πολέμου

διαφόρου γλώσσης. Ταῦτα ὁ Φερδινάνδος ἠθέλησε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓν ὅλον ἤδη, πρὶν γίνῃ αὐτοκράτωρ, καὶ ὡς πρώτην ἀρχὴν τῆς ἐνότητος ἐπεχείρησε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν αὐτὴν θρησκείαν. Ὁμοίως λοιπὸν νὰ καταπιέξῃ τοὺς διαμαρτυρομένους, μὴ ἐπιτρέπων εἰς αὐτοὺς τὴν ἐλευθέραν ἐξάσκησιν τῆς λατρείας των. Ἀλλ' οἱ Βοημοὶ ἐπανεστάτησαν (1618) καὶ ἐκήρυξαν τὸν Φερδινάνδον ἔκπτωτον τοῦ βοημικοῦ θρόνου.

Οἱ ἄλλοι προτεστάνται, τῶν ὁποίων ὁ ἀρχηγὸς **Φρειδερίκος** ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου εἶχεν ἀνακηρυχθῆ βασιλεὺς τῆς Βοη-

μίας, ἔσπευσαν εἰς βοήθειάν των. Ὁ δὲ Φερδινάνδος, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μετὰ εἶχεν ἐκλεχθῇ αὐτοκράτωρ, ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων καὶ ἰδίως τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βαυαρίας **Μαξιμιλιανοῦ**. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἀπὸ βοημικοῦ ἔγινε γερμανικός. Οἱ καθολικοὶ ἐνίκησαν. Ὁ Φρειδερίκος τοῦ Παλατινάτου ἔφυγεν εἰς Ὀλλανδίαν. Τὸ βασίλειον τῆς Βοημίας ἔγινε κληρονομικὸν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας. Τὸ δὲ ἐκλεκτοράτον τοῦ Παλατινάτου ἔλαβεν ὁ ἡγεμὼν τῆς Βαυαρίας μετὰ τοῦ ἐκλεκτοριακοῦ ἀξιώματος (1625).

Ἄλλ' ἤδη παρεμβαίνει ὑπὲρ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας **Χριστιανός**. Ὁ πόλεμος τώρα ἀπὸ γερμανικοῦ γίνεται εὐρωπαϊκός. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστιανὸς δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ὁ αὐτοκράτωρ διὰ τοῦ **Βαλλενστάιν** (Wallenstein), τυχοδιώκτου στρατηγοῦ, ἔχοντος ὑφ' ἑαυτὸν μισθοφορικὸν στρατόν, νικᾷ τὸν Χριστιανὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν χώραν του (1629).

Ἄλλ' ὁ Φερδινάνδος δὲν ἀρκεῖται εἰς τοῦτο. Θέλει καὶ νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς διαμαρτυρομένους, καὶ πρὸς τοῦτο ἐπιτρέπει εἰς τὰ στήφη τοῦ Βαλλενστάιν νὰ ἐρημώσουν καὶ καταστρέψουν τὰς χώρας αὐτῶν. Θέλει προσέτι νὰ ἐπιβάλλῃ τὸ κῦρὸς του εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν, μετατρέπων τὴν αἵρετὴν αὐτοκρατορίαν εἰς κληρονομικὴν καὶ περιορίζων τὴν δύναμιν τῶν διαφόρων ἡγεμόνων αὐτῆς. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἦτο ἐπικίνδυνον διὰ τὴν Γαλλίαν, διότι ἄλλοι Ἀψβούργοι ἐβασίλευον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ ὁποῖοι ὥς κατέχοντες καὶ τὴν Ἰταλίαν ἠδύναντο νὰ συνενώσουν τὰς δυνάμεις των μετὰ τῶν Ἀψβούργων τῆς Αὐστρίας. Παρίστατο λοιπὸν ἀνάγκη ἐπεμβάσεως.

Ἡ Γαλλία τότε εἶχεν ἀπαλλαχθῇ τῶν ἐμφυλίων θρησκευτικῶν πολέμων καὶ εἶχεν ἀναζωογονηθῇ ὑπὸ τὴν νέαν Καπετικὴν δυναστείαν τῶν Βουρβόνων, τὴν ἰδρυθεῖσαν ὑπὸ Ἑρρίκου Δ'. Ἐβασίλευε δὲ τότε εἰς αὐτὴν ὁ υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Δ' **Λουδοβίκος ΙΓ'**, ἔχων πρωθυπουργὸν τὸν περίφημον καρδινάλιον Richelieu, ἄνδρα πανοῦργον, δραστήριον καὶ μεγάλης θελήσεως. Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τούτου ἀπέβλεθεν εἰς τὴν μείωσιν τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀψβουργείου οἴκου. Ἀλλ' ἡ Γαλλία ἐταράσσετο ἀκόμη ἐσωτερικῶς ὑπὸ τῶν ραδιουργιῶν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν συνωμοσιῶν τῶν εὐγενῶν. Ἐπομένως δὲν εἶχε τὴν ἐλευθερίαν νὰ δράσῃ ἐνεργητικῶς εἰς τὰ ἐξωτερικὰ ζητήματα. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν λοιπὸν τοῦ Richelieu τὴν ἐπέμβασιν ἀνέλαβεν ἄλλη δύ-

ναμεις, ἡ **Σουηδία**, ἡ δὲ Γαλλία περὶωρίσθη κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ νὰ εὐκολύνῃ αὐτήν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐσχέδιασε νὰ καταστήσῃ τὴν Γερμανίαν ναυτικὴν δύναμιν ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Ἀλλὰ καὶ οἱ Σουηδοὶ εἶχον τὰ αὐτὰ σχέδια. Ὁ βασιλεὺς τῶν **Γουσταῦος Ἀδόλφος** εἶχε τὴν ἀξίωσιν νὰ κάμῃ αὐτὴν σουηδικὴν λίμνην. Ἡ μόνη δυσκολία διὰ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Σουηδίας ἦτο ὅτι ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος εὕρισκετο εἰς πόλεμον μὲ τὴν Πολωνίαν. Ὁ Richelieu τοῦ ὑπεσχέθη εἰρήνην ἐκ μέρους τούτου καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἀπεφάσισε τὴν ἐπέμβασιν.

Κατὰ τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἐν μέρει ἄοπλος. Οἱ καθολικοὶ ἡγεμόνες μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μαξιμιλιανὸν τῆς Βαυαρίας δικαίως ἀνησυχοῦντες ἐκ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Φερδινάνδου καὶ μυστικῶς ὠθούμενοι ὑπὸ τοῦ Richelieu εἶχον ἀπειλήσει τὸν αὐτοκράτορα, ὅτι θὰ συμμαχήσουν μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων, ἐὰν δὲν ἀπέπεμπε τὸν Βαλλενσταῖν καὶ δὲν διέλυε τὸν στρατὸν του. Ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον ὁ Γουσταῦος ἀπεβίβάζετο εἰς τὴν Γερμανίαν (1630). Ὁ Γουσταῦος εὔρε προὐ τοῦ στρατὸν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων καὶ ἐνίκησεν αὐτὸν παρὰ τὴν Λειψίαν. Ἐπειτα διευθύνεται πρὸς τὸν Ρήνον. Εἰσβάλλει εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ κυριεύει τὸ Μόναχον. Ἐντεῦθεν δὲ σχεδιάζει νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Βιέννης. Ἀλλὰ τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀναγκάζεται νὰ ἀνακαλέσῃ τὸν Βαλλενσταῖν. Οὗτος σχηματίσας νέον στρατὸν εἰσβάλλει εἰς τὴν χώραν τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Σαξωνίας, συμμάχου τοῦ Γουσταῦου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας ἔδραμεν ἐκεῖ. Παρὰ τὴν **Λουσένην** (Lützen) συνάπτεται μεγάλη μάχη (1632). Κατ' αὐτὴν νικᾷ μὲν ὁ Γουσταῦος, ἀλλὰ φονεύεται. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως τῶν, οἱ Σουηδοὶ ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν διαμαρτυρομένων τῆς Γερμανίας. Ἀλλὰ τὸ 1634 ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις δευτέραν φορὰν ἔμεινε κύριος τῆς Γερμανίας. Τότε πλέον ἐπενέβη ἡ Γαλλία.

Ὁ Richelieu συνωμολόγησε μίαν σειρὰν συμμαχιῶν μετὰ τῆς Σουηδίας, τῶν Κάτω Χωρῶν, τῶν διαμαρτυρομένων ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας, πολλῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν Ἑλβετῶν, καὶ κατόπιν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ πόλεμος πλέον δὲν ἦτο περὶ ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας. Ἦτο ἀνανέωσις τοῦ ἀγῶνος Γαλλίας καὶ Αὐστρίας. Οἱ Γάλλοι ἐμάχοντο διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὰς ἐπαρχίας τὰς κατεχομένας ἀκόμη

ὑπὸ τῆς Ἰσπανίας διὰ τὰ ἐπεκτείνουν τὰ ὄρια τῶν εἰς τὸν Ρήνον καὶ δώσουν εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ ὄρια τῆς παλαιᾶς Γαλατίας. Ὁ πόλεμος διήρκεσε 13 ἔτη (1635—1648), διεξήχθη δὲ καὶ εἰς τὰ σύνορα τῶν Πυρηναίων καὶ εἰς τὴν Φραγκοκομιτείαν καὶ εἰς τὰ σύνορα Γαλλίας—Κάτω Χωρῶν καὶ εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Μετὰ πολλὰς δὲ ἥττας, ἀπειληθείσης αὐτῆς τῆς Βιέννης, ὁ αὐτοκράτωρ **Φερδινάνδος Γ'**, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1637 εἶχε διαδεχθῇ τὸν ἀποθανόντα πατέρα του Φερδινάνδον Β', ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ τὴν εἰρήνην τῆς **Βεσφαλίας**.

Ἡ Βεσφαλικὴ εἰρήνη. Πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης συνήλθον ἐν Βεσφαλίᾳ, πλὴν τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Γαλλίας, τῆς Σουηδίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος, ἀντιπρόσωποι καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας, τῶν Κάτω Χωρῶν, τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ὅλων τῶν Ἰταλῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς Βενετίας. Ἀπετελέσθη δηλ. τὸ **πρῶτον πανευρωπαϊκὸν συνέδριον**. Ἡ τότε συναφθεῖσα συνθήκη ἐκανόνισε τρία ζητήματα: τὸ θρησκευτικὸν γερμανικὸν ζήτημα, τὸν πολιτικὸν ὀργανισμὸν τῆς Γερμανίας καὶ τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην.

Ὡς πρὸς τὸ **θρησκευτικὸν** ζήτημα ἡ εἰρήνη τῆς Βεσφαλίας διετήρησεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλουν τὴν θρησκείαν τῶν εἰς τοὺς ὑπηκόους τῶν. Εἶχον ὅμως οὗτοι τὴν ἐλευθερίαν νὰ μεταναστεύσουν χωρὶς νὰ χάνουν τὰς περιουσίας τῶν. Καθιερώθη δηλ. σχετικὴ θρησκευτικὴ ἐλευθερία.

Ὡς πρὸς τὸ **πολιτικὸν** ζήτημα διετηρήθη σχεδὸν ἡ ἀναρχικὴ συγκρότησις τῆς γερμανίας. Ἡ αὐτοκρατορικὴ ἰσχὺς διετηρήθη ἀσθενής. Τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα ἔμεινεν αἰρετόν. Ὁ δούξ τῆς Βαυαρίας διεφύλαξε τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Παλατινάτου, ἐδημιουργήθη ὅμως τὸ δὸν ἐκλεκτορᾶτον χάριν τοῦ υἱοῦ τοῦ Φρειδερίκου Ε'. Οἱ ἐκλέκτορες διετήρησαν τὴν ἀπόλυτον ἀνεξαρτησίαν τῶν εἰς τὰ ἐκλεκτορᾶτά τῶν. Εἰς αὐτὰ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπ' οὐδεμιᾷ προφάσει ἠδύνατο νὰ ἐπεμβῇ. Τὸ δὲ ἐθνικὸν συνέδριον τῆς Γερμανίας (Reichstag) ἐκηρύχθη κύριον τοῦ πολέμου, τῆς εἰρήνης, τῆς ἐπιβολῆς φόρων καὶ τῆς στρατολογίας. Ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε πλέον παρὰ τὸν κενὸν τίτλον. Προσέτι ἔγιναν σπουδαῖαι ἐδαφικαὶ τροποποιήσεις ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας λαβόντος τὸ ἄνω Παλατινάτον, καὶ τοῦ ἐκλέκτορος τοῦ Βρανδεμβούργου λαβόντος τὴν ἀνατολικὴν Πομμερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον καὶ τινὰς ἐπισκοπὰς. Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ ἀναρχικῆς ὀργανώσεως τῆς Γερμανίας ἐτέθη αὕτη ὑπὸ τὴν προστα-

σίαν ὅλων τῶν δυνάμεων, αἵτινες υπέγραψαν τὴν συνθήκην. Ἐκ τούτου ἡ Γαλλία καὶ ἡ Σουηδία ἔλαβον τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς Γερμανίας.

Τέλος ἡ συνθήκη τῆς Βεστφαλίας ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ὀλλανδίας ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας, καὶ τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας, καὶ ἐκανόνισε τὰς πολεμικὰς ἀποζημιώσεις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Σουηδίας. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὴν δυτικὴν Πομερανίαν καὶ ὅλας τὰς ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς Γερμανικὰς ὄχθας. Ἡ Γαλλία ἔλαβε τὴν Ἀλσατίαν.

Αὕτη υπῆρξεν ἡ Συνθήκη τῆς Βεστφαλίας, ἡ πρώτη ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν συνθηκῶν. Αὕτη κατὰ πρῶτον καθιέρωσε τὴν λεγομένην *εὐρωπαϊκὴν ἰσορροπίαν*, τοιαύτην δηλ. κατανόμην τῶν δυνάμεων, ὥστε κανὲν κράτος νὰ μὴ ἀποτελῇ κίνδυνον διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ ἄλλου. Ἡ διατήρησις τῆς συνθήκης αὐτῆς θεωρηθείσης ὡς ἔργον τῆς διπλωματίας, υπῆρξε μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ κύριον μέλημα ὅλων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας, ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ὁποίας ἔγινεν ἡ καταρροάκωσις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ εἰρήνη τῶν Πυρηναίων. Συμπλήρωμα τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας ἀποτελεῖ ἡ τῶν *Πυρηναίων*. Ἡ Ἰσπανία εἶχεν ἀρνηθῆ νὰ ὑπογράψῃ τὴν συνθήκην τῆς Βεσφαλίας. Ἀποθανόντος τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' εἶχε διαδεχθῇ αὐτὸν ὁ ἀνήλικος υἱὸς τοῦ *Λουδοβίκου ΙΔ'*. Ἐπὶ τῆς ἀνηλικιότητος αὐτοῦ ἐξεργάγησαν ἐν Γαλλίᾳ ταραχαί. Ἐκ τούτων ἐνόμισαν οἱ Ἰσπανοὶ ὅτι ἡδύνατο νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν μὲ τὴν Ἰσπανίαν παρετάθη μίαν δωδεκαετίαν. Ἐπὶ τέλους τὸ 1659 υπεγράφη ἡ εἰρήνη τῶν Πυρηναίων διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας τὴν Ἀρτησίαν (Artois) καὶ τὸ Ρουσιλλὸν (Roussillon), ὁ δὲ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔλαβεν εἰς γάμον τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως τῆς Ἰσπανίας Φιλίππου τοῦ Β'.

Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Πυρηναίων ἡ Γαλλία ἐθριάμβευsen ἐπὶ τῶν Ἀψβούργων τῆς Ἰσπανίας, ὅπως διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεσφαλίας ἐθριάμβευsen ἐπὶ τῶν Ἀψβούργων τῆς Αὐστρίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἰσορροπία καὶ ἡ ἀπόλυτος μοναρχία.

Μετὰ τὸ πέρας τοῦ 30ετοῦς πολέμου ἡ Εὐρώπη παρουσιάζε-
ται βαθέως ἀλλοιωμένη καὶ ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς. Διὰ τῶν
θρησκευτικῶν πολέμων κατέπεσε τελείως καὶ τὸ κύρος τοῦ πάπα
ὡς θρησκευτικοῦ ἀρχηγοῦ καὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὡς πολιτικοῦ
ἀρχηγοῦ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Μετὰ τοῦ κύρους ὅμως τοῦ
πάπα καὶ τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἐξηφανίσθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἡθι-
κῆς καὶ πνευματικῆς ἐνότητος τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τῆς Εὐ-
ρώπης. Διὰ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης καθιερώθη νέα ἐνωτικὴ δύ-
ναμις τῆς Εὐρώπης μὲ πραγματικὸν κύρος. Ἡ δύναμις αὕτη εἶναι
ὁ σύνδεσμος πρὸς ἄλληλα τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν διὰ συνθη-
κῶν καθιερουσῶν τὴν ἀμοιβαίαν ἀναγνώρισιν τῶν δικαιωμά-
των αὐτῶν. Ἐντεῦθεν προέκυψε *τὸ σύστημα τῆς εὐρωπαϊκῆς
ἰσορροπίας.*

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο καὶ μετὰ τὴν βεσφαλι-
κὴν εἰρήνην ὑφίσταται σφοδροτάτας προσβολὰς ἀκριβῶς ἐκ μέρους
τῶν δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι παρήγαγον αὐτό, καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας.
Ἡ Γαλλία ἐξεληθούσα ἐκ τοῦ 30ετοῦς πολέμου ἰσχυροτέρα τοῦ
Ἀψβουργικοῦ κράτους πιέζει διὰ μεγάλων καὶ καταστρεπτικῶν
πολέμων τὴν μέσσην καὶ νότιον Εὐρώπην. Ἄλλ' ἀκριβῶς κατὰ τοὺς
χρόνους τούτους ἐμφανίζονται νέοι ὑπέρμαχοι τῆς εὐρωπαϊκῆς
ἰσορροπίας. Ἡ Ἀγγλία καταστάσα κατὰ μικρὸν θαλασσοκράτειρα
ἀγωνίζεται ὑπὲρ αὐτῆς. Σγγχρόνως ἡ διὰ τοῦ Μεγάλου Πέτρου
ἀναμορφωθείσα Ρωσία ἐμφανίζεται ὡς ἰσχυρὸν στήριγμα αὐτῆς.
Τέλος ἐκ τῆς διαλύσεως τοῦ Γερμανικοῦ κράτους παρουσιάζεται
τὸ μικρὸν μὲν, ἀλλ' ἰσχυρὸν στρατιωτικῶς καὶ πολιτικῶς κράτος
τοῦ Βρανδεμβούργου, τὸ ὁποῖον κατὰ μικρὸν ἐξελίσσεται εἰς τὴν
ἰσχυρὰν Πρωσικὴν μοναρχίαν καὶ γίνεται ὑπέρμαχον τῆς εὐρω-
παϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἄλλη ἀλλοίωσις τῆς Εὐρώπης, ἐσωτερικὴ αὕτη, ἡ ὁποία ἐμ-
φανίζεται κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, εἶναι ἡ τελεία πτώσις τῆς
φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας.

Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ἐν γένει ζωῆς, ἡ ἐφευρέσεις τῆς πυρίτιδος καὶ τῶν πυροβόλων ὄπλων, ἡ δημιουργία συστηματικῶν μισθοφορικῶν στρατῶν ἐξησθένισαν τοὺς φεουδάρχας καὶ ἐνίσχυσαν τὰς ἀστικὰς τάξεις. Τοῦτο ἀπέβη πρὸς ὠφέλειαν τῶν βασιλέων. Εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ βασιλεῖς συνενωθέντες μὲ τὴν ἀστικὴν τάξιν συνέτριψαν τὴν δύναμιν τῶν εὐγενῶν καὶ κατέρριψαν τὸ φεουδαρχικὸν καθεστῶς. Ἀλλ' ἡ πτώσις τῆς φεουδαλικῆς ἀριστοκρατίας δὲν ἐπέφερεν ἀμέσως τὸ κράτος τοῦ λαοῦ, δὲν παρήγαγε δηλ. κράτος μοναρχικὸν στηριζόμενον ἐπὶ λαϊκῶν καὶ φιλελευθέρων θεσμῶν. Ἀπλῶς ἐνίσχυσε τὴν θέσιν τῶν βασιλέων καὶ ἐπομένως ἐκ τῶν ἐρειπίων τοῦ φεουδαλισμοῦ ἐσχηματίσθη νέος πολιτικὸς ὀργανισμὸς ἡ **ἀπόλυτος μοναρχία**.

Κατὰ ταύτην ὁ βασιλεὺς εἶναι ὁ μόνος κύριος. Πᾶν ὅτι ἀρᾷ σκει εἰς τὸν βασιλέα εἶναι νόμος. Οἱ ὑπῆκοοι δὲν ἔχουν κανὲν μέσον μήτε νὰ περιορίσουν τὴν θέλησιν τοῦ βασιλέως, μήτε νὰ ἐκλέξουν τὴν κυβέρνησίν του. Ὅφείλουν νὰ σέβωνται τὸν βασιλέα καὶ νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτόν, διότι ἡ δύναμις του προέρχεται ἐκ τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο σημαίνει καὶ ἡ εἰς τοὺς τίτλους των προσθήκη «ἐλέω Θεοῦ».

Ἡ ἔως τώρα ἀτίθασσος ἀριστοκρατία κατανοήσασα, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπάρχῃ τελείως ἀνεξάρτητος παρὰ τὴν μοναρχίαν, διὰ νὰ διαφυλάξῃ τὰ γεωργικὰ καὶ οἰκονομικὰ συμφέροντά της, ὥς καὶ τὰ κοινωνικὰ της προνόμια, συνεφιλιώθη μὲ τὸν ἡγεμόνα καὶ ἔγινε στήριγμα τοῦ θρόνου. Οἱ φεουδάρχαι ἔπαυσαν νὰ εἶναι ἄρχοντες καὶ ἔγιναν αὐλικοί. Τὸ αὐτὸ ἔκαμε καὶ ὁ κληρὸς, ὁ ὁποῖος μέχρι τοῦδε ἠμφισβήτη τὰ πρωτεῖα μὲ τοὺς ἡγεμόνας.

Ἀλλὰ ἡ νέα αὕτη συμμαχία ἡγεμόνος, ἀριστοκρατίας καὶ κλήρου φυσικὰ ἐστράφη ἐναντίον τῶν δουλοπαροίκων χωρικῶν καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ὅλα τὰ προνόμια τὰ κοινωνικὰ καὶ τὰ οἰκονομικὰ ἀγαθὰ ἀπελάμβανον ἡ ἀριστοκρατία καὶ ὁ κληρὸς. Οἱ γεωργοὶ καὶ ἀστοὶ εἶχον ὅλα τὰ βάρη καὶ ἐπλήρωνον ὅλους τοὺς φόρους. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι καὶ τῆς ἀστικῆς τάξεως ἠϋξήσεν ἡ ἐπιρροή. Αὕτῃ ἐπρομήθευεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τὸ περισσότερον μέρος τῶν ὑπαλλήλων. Ἀλλ' ὅσοι ἐξ αὐτῶν κατελάμβανον τὰς σπουδαιότερας θέσεις ἐξηυγενίζοντο, καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη **νέα εὐγένεια**, ἡ ὁποία ἀκολούθως συνεχύθη μετὰ τῆς παλαιᾶς. Οἱ πολλοὶ ἀστοὶ ἔμειναν, ὥς καὶ οἱ γεωργοί, ἄνευ δικαιωμάτων καὶ

μέ την ὑποχρέωσιν νά βαστάζουν ὅλα τὰ βάρη καί νά πληρώνουν ὅλους τοὺς φόρους.

Αὐτὸ εἶναι τὸ σύστημα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοῦ 16ου μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. Ἄλλ' ἤδη ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ περιφρονουμένη ἀστική τάξις προετοιμάζει τὴν ἐκδίκησίν της. Ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας, τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου κατεπλούτισεν αὐτήν, ἐν ᾧ συγχρόνως ὁ ἄεργος καὶ σπάταλος βίος ἐξησθένειζε καὶ ἐξεφύλιζε τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κλῆρον. Οἱ θρησκευτικοὶ δὲ πόλεμοι δὲν ἐξήγειρον ἐν τῷ λαῷ μόνον τὴν συνείδησιν τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας. Μετ' αὐτῆς ἐξηγέρθη καὶ ἡ συνείδησις τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ ἀπέναντι τῆς θεοῦθεν δῆθεν τεταγμένης ἀρχῆς τῆς βασιλείας. Οἱ ἄστοι δὲ ἐπιστήμονες, φιλόσοφοι καὶ καλλιτέχναι ἤρχισαν νὰ ὑποσκάπτουν τὰ θεμέλια αὐτῆς καὶ νὰ ἐξυπνοῦν τοὺς δουλοπαροίκους χωρικούς, τοὺς ἐργάτας τῶν πόλεων καὶ τὰς ἀστικάς τάξεις. Ἔνεκα ὅλων τούτων ἀστικά, ἐργατικά καὶ ἀγροτικά τάξεις συνηνώθησαν εἰς ὅλα τὰ κράτη καὶ ἤρχισαν ἐπαναστάσεις ἐναντίον τῶν βασιλέων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, αἱ ὁποῖαι κατέληξαν εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

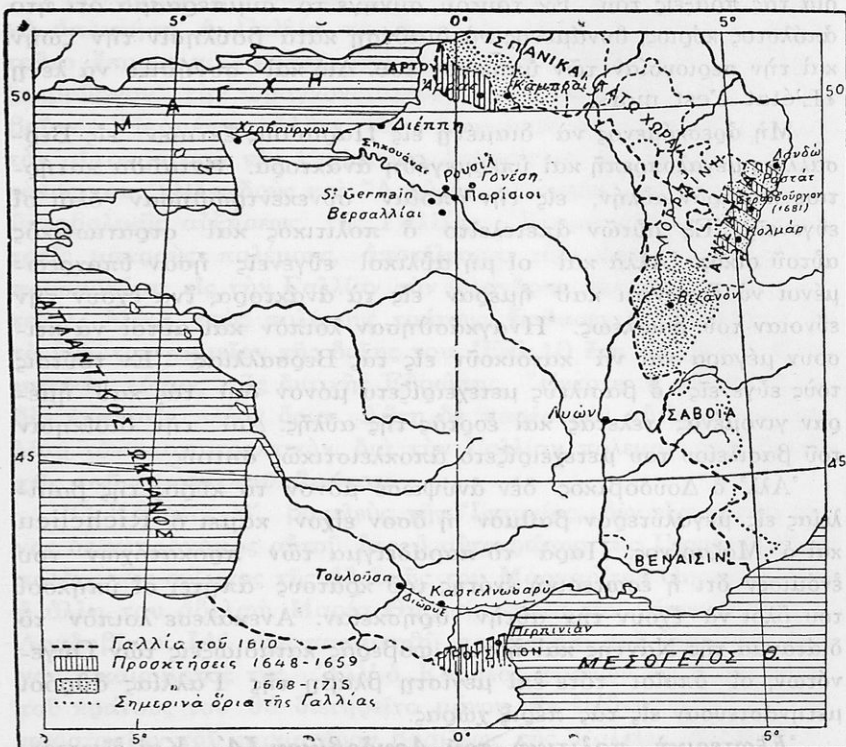
Περὶ τοὺς δύο λοιπὸν τούτους πόλους, τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας καὶ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας, ἐξελίσσεται ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης μέχρι τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

2. Ἡ Γαλλία. Ἀκμὴ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν αὐτῇ.

Ἀπόπειρα αὐτῆς πρὸς ἀνατροπὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐν Γαλλίᾳ. Ἡ Γαλλία μετὰ τὸν 30ετῆ πόλεμον εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς της. Ἐξωτερικῶς εἶχε θριαμβεύσει. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία εὐρίσκετο ὡς πῶμα ὑπὸ τοὺς πόδας της. Ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος καὶ ἐν Αὐστρίᾳ καὶ ἐν Ἰσπανίᾳ εἶχε τόσον ταπεινωθῇ, ὥστε οὐδένα φόβον ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτήν. Ἐσωτερικῶς ἡ ἀπόλυτος μοναρχία εἶχεν ἐδραιωθῇ. Ἐγκαθιδρυθεῖσα διὰ τοῦ Φραγκίσκου Α' καὶ Ἐρρίκου Β' κατ' ἀρχὰς ἐκλονίσθη κατὰ τοὺς ἐμφυλίους θρησκευτικοὺς πολέμους ἐπὶ Φραγκίσκου Β', Καρόλου Θ', Ἐρρίκου Γ' καὶ τὸ κῦρος τῆς βασιλείας εἶχε καταρρεύσει. Ἄλλ' ἀνελ-

θούσης εις τὸν θρόνον τοῦ Ἑρρίκου Δ' τῆς βουρβωνικῆς δυναστείας τὸ κῦρος αὐτῆς ἀνεστηλώθη. Εἶναι ἀληθές ὅτι μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἑρρίκου Δ' ἔνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ διαδόχου τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ', καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' ἔνεκα τῆς ἀνηλικιότητος τοῦ διαδόχου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ',

17. Ἡ Γαλλία μετὰ τὰς κτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

ἐπηκολούθησαν περίοδοι ἐμφυλίων ταραχῶν, τὰς ὁποίας ἐπροκάλλουν οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ διαμαρτυρόμενοι. Ἀλλ' ἡ σιβαρὰ χεῖρ κατὰ τὴν πρώτην μὲν περίοδον τοῦ δαιμονίου πρωθυπουργοῦ Rechelieu, κατὰ τὴν δευτέραν δὲ τοῦ ἀνταξίου διαδόχου τοῦ Μαζαρίνου κατέστειλαν αὐτὰς καὶ τὸ κῦρος τῆς βασιλείας παρέμεινεν ἀπαρασάλευτον.

Ὁ Λουδοβίκος ὁ ΙΔ' καὶ ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ αὐτοῦ. Ὅταν ὁ Μαζαρίνος ἀπέθανε (1661), ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', 22 ἐτῶν,

διεκήρυξεν ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ κυβερνήσῃ ὁ ἴδιος, καὶ τοῦτο ἔκαμε μέχρι τοῦ θανάτου του (1715). Ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἄνευ πρωθυπουργοῦ κατὰ τὴν ἀπόλυτον θέλησίν του. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ βασιλεὺς κατέχει τὸν θρόνον κατὰ θεϊαν χάριν καὶ ὅτι ἐνώπιον τοῦ θεοῦ μόνον εἶναι ὑπεύθυνος διὰ τὰς πράξεις του. Ἐκ τούτου συνῆγε τὸ συμπέρασμα ὅτι ἦτο ἀπόλυτος κύριος, δυνάμενος νὰ διαθέσῃ κατὰ βούλησιν τὴν ζωὴν καὶ τὴν περιουσίαν τῶν ὑπηκόων του. Διὸ καὶ συνήθιζε νὰ λέγῃ «L'état c'est moi».

Μὴ ἀρεσκομένος νὰ διαμένῃ εἰς Παρισίους ἔκτισεν εἰς Βερσαλλίας μεγαλοπρεπὴ καὶ ὑπερμεγέθη ἀνάκτορα. Ἐνταῦθα κατήρτισε λαμπρὰν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκεντρώθησαν ὅλοι οἱ εὐγενεῖς. Ἐξ αὐτῶν ἀπετελεῖτο ὁ πολιτικὸς καὶ στρατιωτικὸς αὐτοῦ οἶκος. Ἀλλὰ καὶ οἱ μὴ αὐλικοὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἔρχονται καθ' ἡμέραν εἰς τὰ ἀνάκτορα, ἵνα ἔχουν τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως. Ἐναγκάσθησαν λοιπὸν καὶ αὐτοὶ νὰ κτίσουν μέγαρα καὶ νὰ κατοικοῦν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐν τούτοις τοὺς εὐγενεῖς ὁ βασιλεὺς μετεχειρίζετο μόνον διὰ τὰς καθ' ἡμέραν γινόμενας τελετὰς καὶ ἑορτὰς τῆς αὐλῆς. Διὰ τὴν διοίκησιν τοῦ βασιλείου του μετεχειρίζετο ἀποκλειστικῶς ἄστους.

Ἀλλ' ὁ Λουδοβίκος δὲν ἀνύψωσε μόνον τὸ κύρος τῆς βασιλείας εἰς μεγαλύτερον βαθμὸν ἢ ὅσον εἶχον κάμει ὁ Richelieu καὶ ὁ Μαζαρίνος. Παρὰ τὸ παράδειγμα τῶν προκατόχων του ἐνόμισεν ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ ἐνότης τοῦ κράτους ἀπῆτει οἱ ὑπήκοοί του ὅλοι νὰ ἔχουν τὴν αὐτὴν θρησκείαν. Ἀνεκάλεσε λοιπὸν τὸ διάταγμα τῆς Νάντης καὶ ἤρχισε φοβερὰς καταδιώξεις τῶν Οὐγενότων, οἱ ὅποιοι τότε ἐπὶ μεγίστῃ βλάβῃ τῆς Γαλλίας ἀθροοὶ μετηνάστευσαν εἰς τὰς πέριξ χώρας.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Καὶ ἐξωτερικῶς ὁ Λουδοβίκος κατώρθωσε νὰ ἀνυψώσῃ τὸ κράτος εἰς τὴν μεγίστην αὐτοῦ δύναμιν. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ Γαλλία ἐκράτησε τὴν πρώτην θέσιν μεταξὺ τῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης καὶ κατέστη τὸ κέντρον τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς. Τοῦτο δὲ κατώρθωσε, διότι εἶχε τὴν ἱκανότητα τὴν ὁποίαν εἶχε καὶ ὁ Ἰουστινιανός, νὰ ἐκλέγῃ ὡς ὄργανά του τοὺς καταλλήλους ἄνδρας. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκ τούτων ἦσαν: 1) Ὁ μέγας οἰκονομολόγος Colbert, ὁ ὁποῖος κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀναδιοργάνωσε τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους καὶ ἐνεψύχωσε τὴν βιομηχανίαν, τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ὥστε νὰ ἔχῃ ὁ Λουδοβίκος τὰ μέσα καὶ τὴν αὐλὴν του τόσον νὰ λαμ-

πρύνη καὶ τόσον δαπανηροὺς πολέμους νὰ διεξαγάγῃ. 2) Ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Lauvois, ὁ ὁποῖος ἀναδιωργάνωσε τὸν Γαλλικὸν στρατὸν καὶ κατέστησεν αὐτὸν τὸν πρῶτον στρατὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. 3) Οἱ στρατηγοὶ Vauban, ὁ ὁποῖος ἐτελειοποίησε τὴν πολιορκητικὴν τέχνην, Condé καὶ Turègne.

Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ἀπέβλεπεν εἰς τοῦτο, νὰ ἀποκτήσῃ ἡ Γαλλία τὰ ὅρια τῆς ἀρχαίας Γαλατίας. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ προσαρτήσῃ εἰς αὐτὴν τὸ Βέλγιον καὶ τὸ Λουξεμβούργον, τὴν Φραγκοκομιτείαν, τὴν Λωραίνην καὶ τὴν Σαβοΐαν. Ἐπομένως ἦλθεν εἰς σύγκρουσιν μὲ τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας Λεοπόλδον, ὥς καὶ μὲ τοὺς γείτονάς του Ὀλλανδοὺς καὶ Ἀγγλοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀνησυχοῦν ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς αὐξήσεως τῆς Γαλλίας. Ἐκαμε λοιπὸν κατ' αὐτῶν τρεῖς μακροὺς πολέμους, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ὑπῆρξε νὰ προσαρτήσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Φραγκοκομιτείαν. Μετὰ τοὺς πολέμους τούτους ἔφθασεν ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης του. Ἐπὶ 10 ἔτη ὑπῆρξεν ὁ πραγματικὸς κύριος τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἐκτοτε ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνώριζε πλέον ὅρια. Αὕτη δὲ παρέσυρεν αὐτὸν νὰ προκαλέσῃ τὸν καταστρεπτικὸν διὰ τὴν Γαλλίαν πόλεμον περὶ *διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου*.

Ὁ Κάρολος Β', βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας, δὲν εἶχε τέκνα. Μόνος δὲ κληρονόμος αὐτοῦ ἦτο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας Λεοπόλδος, ὥς σύζυγος τῆς ἀδελφῆς του Μαργαρίτας Θηρεσίας, διότι ἡ ἄλλη του ἀδελφὴ Μαρία Θηρεσία, κατὰ τὸν γάμον της μὲ τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' εἶχε παραιτηθῇ παντὸς ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου δικαιώματός της. Ἀλλ' ὁ Κάρολος φρονῶν ὅτι ἡ ἀκεραιότης τοῦ κράτους του θὰ διετηρεῖτο μόνον, ἂν ἐτίθετο τοῦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πανισχύρου βασιλέως τῆς Γαλλίας, διὰ διαθήκης ὥρισε διάδοχόν του τὸν Φίλιππον δοῦκα τῆς Ἀνδεγαυίας, τὸν δεύτερον ἔγγονον τοῦ Λουδοβίκου. *Ὁ δούξ τῆς Ἀνδεγαυίας* λοιπὸν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου (1700) ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ὡς *Φίλιππος Ε'*, ἀνεγνωρίσθη δὲ ὡς τοιοῦτος ὑφ' ὅλων τῶν ἡγεμόνων πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἔγινε φανερόν, ὅτι ὁ Λουδοβίκος ἐσκόπει νὰ ἀνακηρύξῃ διάδοχόν του τὸν Φίλιππον Ε' καὶ οὕτω νὰ ἐνώσῃ τὸ ἰσπανικὸν καὶ τὸ γαλλικὸν στέμμα. Τοῦτο ἀπετέλει μέγαν διὰ τὴν Εὐρώπην κίνδυνον. Ἀγγλία, Ὀλλανδία, Πρωσσία, Πορτογαλία, Σαβοΐα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας συνηνώθησαν

ἐναντίον τῆς Γαλλίας, καὶ τὸ 1701 ἤρχισεν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ πόλεμος ἔσχε πολλὰς διακυμάνσεις. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπέθανε καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος (1705) καὶ ὁ τοῦτον διαδεχθεὶς υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ (1711), ἀνῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Κάρολος ΣΤ', χάριν τοῦ οὐοίου ὁ Λεοπόλδος διεξεδίκει τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ὁ πόλεμος λοιπὸν δὲν εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως. Δι' αὐτὸ ἔληξε διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρέχτης (1713) μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, εἰς τὴν ὁποίαν προσεχώρησαν καὶ ἡ Ὀλλανδία, Πρωσσία, Σαβοῦα καὶ Πορτογαλία, καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Ραστάτης (1714) μεταξὺ Γαλλίας καὶ αὐτοκράτορος.

Αἱ συνθηκαὶ τῆς Οὐτρέχτης καὶ Ραστάτης ἐκανόνισαν τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου ὡς ἑξῆς. Ὁ Φίλιππος Ε' διετήρησε τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὰς ἀποικίας τῆς, παρητήθη ὁμως ὅλων τῶν δικαιωμάτων του ἐπὶ τοῦ Γαλλικοῦ θρόνου. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔλαβε τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν τὸ Μεδιόλανον, τὴν Σαρδηνίαν, καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ δούξ τῆς Σαβοῖας ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως. Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε παρὰ τῆς Ἰσπανίας σπουδαῖα ἐμπορικὰ προνόμια εἰς τὰς ἀποικίας, καὶ προσέτε το Γιβραλτάρ καὶ τὴν Μινόρκαν. Ἡ Πρωσσία τέλος ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος τοῦ ἡγεμόνος τῆς.

Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐτερματίσθη διὰ τοῦ θριάμβου τῆς Ἀγγλίας. Αὕτη ἀπέβη εἰς τὸ μέλλον ὁ διαιτητὴς τῆς δυτικῆς Εὐρώπης. Ἡ Γαλλία ἦτο ἡττημένη. Διετήρησε μὲν ὅλας τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἀλλ' ἔπαθε μεγάλην ἐξάντλησιν αἵματος καὶ χρήματος. Αἱ δυνάμεις τῆς κατεσπαταλήθησαν ἄνευ οὐδεμιᾶς ὠφελείας, διὰ τὴν ματαίαν δόξαν νὰ δώσῃ βασιλέα εἰς τὴν Ἰσπανίαν, τῆς ὁποίας τοῦλάχιστον δὲν κατάρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἀκεραιότητα. Ἐν ᾧ δὲ ὅλοι οἱ περὶ αὐτὴν ηὐξήθησαν, αὕτη παρέμενεν ἡ ἰδίᾳ.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἡ κατάρρευσις τοῦ ἔργου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνεπληρώθη ἐπὶ τῶν ἀνικάνων διαδόχων τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καὶ Λουδοβίκου ΙΣΤ'.

Ἐσωτερικῶς, ἅφ' ἑνὸς ἔνεκα τῆς ἀθλίας καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθον τὰ δημόσια οἰκονομικὰ ἐκ τῶν διαρκῶν πολέμων, ἅφ' ἑτέρου ἔνεκα τοῦ ἀκολάστου βίου τῶν βασιλέων καὶ τῆς αὐλῆς, ἡ ἀπόλυτος μοναρχία κλονίζεται. Ἀλλὰ τοῦτο τώρα πλέον γίνεται ὄχι ἐκ τῆς ἀντιδράσεως τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ

κλήρου. Τοῦναντίον οὗτοι ἔχουν ταυτίσει τὴν τύχην των μετὰ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Ὁ κλονισμὸς αὐτῆς ἐπέρχεται ἐκ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς ἀστικῆς τάξεως, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ἐσωτερικῶς ἡ Γαλλία δὲν πρωταγωνιστεῖ πλέον ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἐφεξῆς ἐπικρατεῖ ἡ ἰσορροπία τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν. Πρῶτος δὲ φρουρὸς αὐτῆς γίνεται ἡ Ἀγγλία, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐδραιώθη τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

3. Ἡ Ἀγγλία. Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ἐν αὐτῇ. Ἀγῶνες αὐτῆς ὑπὲρ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας.

Ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάστασις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἡ Ἀγγλία ἐνεργῶς ἀναμιχθεῖσα εἰς τὰ τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἐπὶ Ἐλισάβετ, δὲν ἀνμείχθη πλέον εἰς αὐτὰ κατὰ τὸν 17ον μέχρι τοῦ 1688. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα μακρῶν ἐσωτερικῶν ἐρίδων πολιτικῶν καὶ θρησκευτικῶν.

Ἡ Ἀγγλία ἦτο μοναρχία κληρονομικὴ. Ὁ βασιλεὺς ὅμως δὲν ἦτο μόνος καὶ ἀπόλυτος κύριος, ὅπως ἐν Γαλλίᾳ. Τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος, ὅτε ὁ Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων παρεχώρησεν εἰς αὐτὸ τὸν μέγαν χάρτην τῶν ἐλευθεριῶν, συνειργάζετο μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ μετείχε τῆς διοικήσεως διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του. Οὗτοι ἀπετέλουν τὸ παρλαμέντον, συγκείμενον ἐκ δύο συνελεύσεων, τῆς βουλῆς τῶν λόρδων ἢ ἄνω βουλῆς, ὅπου συνεδρίαζον οἱ ἀνώτεροι εὐγενεῖς καὶ κληρικοί, καὶ τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων ἢ κάτω βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάμβανον μέρος οἱ ἀντιπρόσωποι οἱ ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τῶν εὐγενῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ὑπὸ τῆς ἀστικῆς τάξεως τῶν πόλεων, καὶ ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησε τὴν μεγαλυτέραν δύναμιν. Ἡ συνεργασία τοῦ παρλαμέντου ἦτο κυρίως ἀπαραίτητος εἰς τὸν βασιλέα εἰς δύο περιπτώσεις, εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ κάμῃ νέους νόμους, καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν ἤθελε νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους. Πλὴν τούτων ὅμως τὸ παρλαμέντον εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κάμῃ εἰς τὸν βασιλέα ὑποδείξεις, δηλ. νὰ καθιστᾷ εἰς αὐτὸν γνωστὰ τὰ αἰσθητά τοῦ ἔθνους διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας,

καὶ νὰ κάμνη παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τῶν ὑπαλλήλων καὶ ἐπὶ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.

Ἡ θρησκευτικὴ κατάστασις ἐν Ἀγγλίᾳ ἦτο πολυπλοκωτέρα παρὰ ἐν τῇ ἄλλῃ Εὐρώπῃ. Τοῦτο προήρχετο ἐκ τοῦ ὅτι ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μεταρρῦθμισις προῆλθεν ἐκ δύο αἰτιῶν. Κατὰ πρῶτον αὕτη ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων Ἑρρίκου Η΄ καὶ Ἐλισσάβετ, καὶ ἐντεῦθεν ἐσχηματίσθη ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Ἐπειτα ἡ μεταρρῦθμισις ἐπῆλθεν αὐτόματος ἐξ ἐπιδράσεως καὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Σκωτίας. Ἐκ ταύτης προῆλθεν ἡ πρὸς τὸν καλβινισμόν προσεγγίζουσα πρεσβυτεριανὴ ἐκκλησία ἢ πουριτανή. Ἀλλὰ καὶ αἱ δύο αὗται μεταρρῦθμίσεις δὲν ἀπέπτυνον πλήρως τὸν καθολικισμόν. Οἱ ἀγγλικοὶ διετήρουν τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τοῦ καθολικισμοῦ, τὰς ἐκκλησιαστικὰς πομπὰς καὶ τὴν ἱεραρχίαν, ἐξαρτωμένην ὅμως οὐχὶ ἐκ τοῦ πάπα, ἀλλὰ ἐκ τοῦ ἡγεμόνος. Οἱ πουριτανοὶ δὲν παρεδέχοντο μὲν τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας καὶ τὴν ἱεραρχίαν, εἶχον ὅμως ἱερεῖς (pastores) ἐκλεγόμενους ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐπομένως αἱ δύο μεταρρῦθμίσεις δὲν ἱκανοποιοῦν τοὺς θέλοντας μεταρρῦθμίσιν ριζικὴν. Οὗτοι ὠνομάσθησαν ἀνεξάρτητοι, καὶ δὲν ἤθελον οὔτε ἱεραρχίαν οὔτε πάστορας. Ἐφρόνουν ὅτι ἕκαστος ὥφειλε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἱερεὺς καὶ νὰ ζητῇ ἀπ' εὐθείας ἐκ τῆς Γραφῆς πῶς νὰ κανονίζῃ τὸν βίον του Ὑπῆρχον λοιπὸν ἐν Ἀγγλίᾳ τέσσαρες θρησκευτικαὶ ὁμάδες, καθολικοί, ἀγγλικοί, πουριτανοί, ἀνεξάρτητοι. Ἐκ τούτων νόμιμον ὕπαρξιν εἶχον μόνον οἱ ἀγγλικοὶ, διότι ἡ ἀγγλικανικὴ ἦτο ἡ ἐκκλησία τοῦ κράτους. Οἱ ἄλλοι ἐθεωροῦντο ὡς ἐπαναστάται καὶ κατεδιώκοντο.

Ἐν τοιοῦτῳ πολιτικῷ ὀργανισμῷ καὶ τοιαύτῃ θρησκευτικῇ καταστάσει οἱ Στούαρτ, οἱ κληρονομήσαντες τὸν ἀγγλικὸν θρόνον μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισσάβετ, θέλοντες νὰ καταστοῦν ἀπόλυτοι μονάρχαι ἐπεδίωξαν δύο τινά, ἐν τῇ πολιτικῇ τὴν ἐκμηδένισιν τοῦ παρλαμέντου, ἐν τῇ θρησκείᾳ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ ἀγγλικανισμοῦ καὶ ἰδίως τὴν διατήρησιν τῆς ἱεραρχίας τοῦ κλήρου, διὰ τοῦ ὁποίου, ὡς διοριζομένου ὑπὸ τοῦ βασιλέως, θὰ εἶχον ἐπὶ τῶν ὑπηκόων των καὶ πνευματικὸν κύρος. Ἐκ τούτου προῆλθον αἱ ἐριδες καὶ αἱ ἐπαναστάσεις.

Ἰάκωβος ὁ Α΄. Τὸ 1603 μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισσάβετ τελευταίας ἀμέσου ἀπογόνου τῶν Τυδώρ, τὸ ἀγγλικὸν στέμμα περικεῖτο εἰς τὸν ἐξάδελφόν της Ἰάκωβον Α΄ Στούαρτ, τὸν υἱὸν τῆς ὑπὸ τῆς Ἐλισσάβετ φονευθείσης Μαρίας Στούαρτ, ὅστις ἤδη

ἦτο βασιλεὺς τῆς Σκωτίας. Ἀγγλία λοιπὸν καὶ Σκωτία τῶρα εἶχον ἓνα βασιλέα. Ἀλλ' ἔμενον δύο Κράτη χωριστά.

Ὁ Ἰάκωβος ἀποβλέπων εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν, ἂν καὶ ἦτο υἱὸς καθολικῆς καὶ ἀνετράφη ἐν τῇ πρεσβυτεριανῇ ἐκκλησίᾳ, εὐθύς μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας, κατεδίωξε καὶ καθολικοὺς καὶ πουριτανούς. Συγχρόνως ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸ παρλαμέντον. Ἐπαναλάμβανεν ἀκαταπαύστως εἰς τοὺς βουλευτάς, ὅτι ὅλα τὰ προνόμια τοῦ παρλαμέντου ἦσαν παραχωρήσεις δοθεῖσαι ὑπὸ τῆς εὐμενείας τοῦ βασιλέως, ἐπομένως ὅτι ἡδύναντο νὰ ἀνακληθοῦν κατὰ βούλησιν αὐτοῦ. Τέσσαρα κοινοβούλια διαδοχικῶς συγκληθέντα διελύθησαν, διότι ἐπεχείρησαν νὰ διαμαρτυρηθοῦν κατὰ τῶν θεωριῶν τούτων τοῦ βασιλέως. Ἐν τούτοις ὁ Ἰάκωβος δὲν ἐτόλμησε νὰ ἐπιβάλῃ φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ παρλαμέντου. Οὕτω, ἐλλείψει χρημάτων, κατεδίκαζε τὴν Ἀγγλίαν ἐξωτερικῶς εἰς φιλειθνηκὴν πολιτικὴν, ἕνεκα τῆς ὁποίας αὕτη ἔχασε τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, ἣν εἶχεν ἐπὶ Ἐλισάβετ ὡς προστάτις τοῦ προτεστάντισμου. Ὅλα ταῦτα κατέστησαν ἐν Ἀγγλίᾳ τὸν Ἰάκωβον ἀντιδημοτικόν. Αἱ δὲ μοναρχικαὶ τάσεις κατέστησαν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην νέου ἀκριβεστέρου καθορισμοῦ τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ βασιλέως.

Ὁ Κάρολος Α' καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1640. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἰάκωβον ἀποθανόντα (1625) υἱὸς τοῦ Κάρολος Α' εἶχε τὰς ἀπολυταρχικὰς ἰδέας τοῦ πατρός του. Κατεδίωξε καὶ οὗτος τοὺς καθολικοὺς καὶ ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸ κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον δις διέλυσεν εἰς διάστημα τριῶν ἐτῶν, διότι ἠρνεῖτο νὰ παρᾶσχῃ εἰς αὐτὸν πιστώσεις διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐξωτερικῆς ὑπολήψεως τῆς Ἀγγλίας. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν αἴτησιν τοῦ κοινοβουλίου περὶ ἀναγνωρίσεως τῶν ἐλευθεριῶν τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους (petition of riggts). Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἔπαυε πλέον νὰ συγκαλῇ αὐτὸ καὶ ἐπὶ 11 ἔτη ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς.

Τὸ πραξικόπημα ἔκαμε τῇ εἰσηγήσει τοῦ συμβούλου του λόρδου Στράφορντ (Strafford) καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κασταβριγίας Λῶδ (Laud). Τῇ συστάσει μάλιστα τοῦ τελευταίου εἰσήγαγε νέους τύπους εἰς τὴν ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν, προσεγγίζοντας αὐτὴν περισσότερον εἰς τὸν καθολικισμόν καὶ ἐζήτησε νὰ ἐπιβάλῃ αὐτὴν καὶ εἰς τὴν Σκωτίαν. Ἀλλὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐπέφερε τὸν ὀλεθρόν του.

Οἱ Σκῶτοι ἐπανεστάτησαν, ἐσχημάτισαν στρατὸν καὶ τὸ 1638 εἰσέβαλον εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Κάρολος μὴ ἔχων χρήματα νὰ καταρτίσῃ στρατὸν ἀξιόμαχον, ἵνα καταβάλῃ τοὺς ἐπαναστάτας, συνεκάλεσε τὸ κοινοβούλιον (1640). Τὸ συνελθὸν κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη μακρόν, διότι διήρκεσε 13 ἔτη, ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὸν ἀπολυταρχισμὸν καὶ νὰ μεταρρυθμίσῃ τὴν ἀγγλικανικὴν ἐκκλησίαν κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ πουριτανισμοῦ. Πρώτη προᾶξις τοῦ κοινοβουλίου ἦτο νὰ κατηγορήσῃ ἐπὶ ἐσχάτῃ προδοσίᾳ καὶ νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον τοὺς συμβούλους τοῦ βασιλέως, Στράφορντ καὶ Λῶδ. Ἐπειτα ἐψήφισεν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ στρατολογῇ καὶ νὰ διορίζῃ ὑπουργοὺς ἄνευ τῆς συναινέσεως αὐτῆς. Τότε πλέον ὁ Κάρολος ἐνόμισεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ παύσῃ ὑποχωρῶν εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ διέταξε τὴν σύλληψιν πέντε ἐκ τῶν τολμηροτέρων μελῶν αὐτοῦ. Καὶ αὐτοὶ μὲν κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν. Τοῦτο ὅμως ἐγένεν αἰτία ἐξεγέρσεως τοῦ λαοῦ.

Ὁ λαὸς δυσηρεστημένος καὶ πρὶν κατὰ τοῦ βασιλέως, διότι ἐπανάστασις καὶ σφαγὴ τῶν πουριτανῶν εἰς τὴν Ἰρλανδίαν ἀπεδίδοτο εἰς αὐτόν, τῶρα πλέον ἐξηγέρθη πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀντιπροσώπων του. Ὁ Κάρολος τότε διὰ νὰ προσβάλλῃ τὸ κοινοβούλιον, ἔφυγεν εἰς Εὐδόρακον ὅπου συνήθροισε τοὺς πρὸς αὐτὸν ἀφωσιωμένους καὶ τὸν στρατὸν του. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἤρχισε (1642).

Τὰ βασιλικά στρατεύματα κατ' ἀρχὰς ἐνίκησαν τοὺς ἐπαναστατικούς στρατοὺς. Μετὰ δύο ἔτη ὅμως τὰ πράγματα μετέβαλον ὅψιν διὰ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ **Ὀλιβιέρου Κρόμβελλ** (Cromwell). Οὗτος, ἀφανὴς μέχρι τοῦδε βουλευτὴς τῆς κάτω βουλῆς, ἀνεδείχθη αἵφνης εἰς ἡλικίαν 47 ἐτῶν καὶ στρατηγὸς ἄριστος καὶ πολιτικὸς ἀνὴρ δραστήριος καὶ ἀποφασιστικός. Ὁργανώσας ἐκ πουριτανῶν ἐν ἱππικὸν τάγμα, κατῴρθωσε νὰ ἐμβάλλῃ εἰς αὐτὸ τόσον θρησκευτικὸν φανατισμὸν, ὥστε νὰ καταστῇ τοῦτο ἀήττητον. Οὕτως ἐπέτυχε νὰ νικήσῃ τὰ βασιλικά στρατεύματα ἐπανειλημμένως. Ὁ βασιλεὺς, κινδυνεύων νὰ συλληφθῇ, ἠναγκάσθη νὰ ἐμπιστευθῇ ἑαυτὸν εἰς τοὺς Σκώτους. Οὗτοι ὅμως τὸν παρέδωσαν εἰς τοὺς ἐπαναστάτας, οἵτινες κατεδίκαναν αὐτὸν εἰς θάνατον καὶ τὸν ἀπεκεφάλισαν (1649). Μετὰ τοῦτο ἡ βασιλεία κατελύθη, ἀντικατεστάθη δὲ ὑπὸ δημοκρατικῆς κυβερνήσεως, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους κατέληξεν εἰς στρατιωτικὴν δικτατορίαν τοῦ Κρόμβελλ.

λαβόντος τὸν τίτλον τοῦ *λόρδου προστάτου τῆς δημοκρατίας*.

Ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ Κρόμβελλ ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην ἀκμήν. Ὁ Κρόμβελλ ἐξωτερικῶς μὲν κατώρθωσε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν Ἀγγλίαν εἰς ἣν θέσιν μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εὐρίσκειτο αὕτη ἐπὶ Ἑλισσάβετ, ἐσωτερικῶς δὲ ἐξησφάλισε τὸ ναυτικὸν μεγαλεῖον αὐτῆς διὰ τοῦ δόγματος τῆς ναυτιλίας, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπηγορεύετο ἢ εἰς τοὺς ἀγγλικοὺς λιμένας μεταφορὰ ἐμπορευμάτων δι' ἄλλων πλοίων ἢ τῶν τῆς χώρας, ἐξ ἧς προήρχοντο τὰ ἐμπορεύματα. Διὰ τοῦ μέσου τούτου κατέστρεψε μὲν τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Ὀλλανδίας, ἐνίσχυσε δὲ τὸ ναυτικὸν τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ Κάρολος Β' καὶ ὁ Ἰάκωβος Β'. *Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688.* Ἡ στρατιωτικὴ δικτατορία διετηρήθη ἐν Ἀγγλίᾳ δύο μόνον ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κρόμβελλ. Τὸ 1660 ἀνετράπη ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κρόμβελλ υἱὸς τοῦ Ριχάρδος καὶ οἱ Στούαρτ ἀπεκατεστάθησαν. Ὁ **Κάρολος Β'**, υἱὸς τοῦ Καρόλου Α', ἀναγνωρισθεὶς κατὰ πρῶτον ὑπὸ τῶν Σκώτων ὡς βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη κατόπιν καὶ ὑπὸ τῶν Ἀγγλων (1660—1685). Ἀλλ' αἱ ἀπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ δὲν ἐμετριάζθησαν ἐκ τῆς δυστυχίας. Αἱ καταδιώξεις τῶν πουριτανῶν καὶ αἱ μετὰ τοῦ κοινοβουλίου συγκρούσεις ἤρχισαν καὶ πάλιν.

Τότε ἐψηφίσθη ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐκυρώθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως ὁ περίφημος νόμος τῆς προσωπικῆς ἐλευθερίας (*habeas corpus bill*), καθ' ὃν οὐδεὶς Ἀγγλος δύναται νὰ φυλακισθῇ ἄνευ ἐντάλματος περιέχοντος καὶ τοὺς λόγους τῆς φυλακίσεως, ὁ δὲ φυλακισθεὶς ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν πρέπει νὰ εἰσαχθῇ εἰς δίκην. Τότε ὡσαύτως ἐσηματίσθησαν τὰ δύο πολιτικά κόμματα τῶν **Τόρυων** (συντηρητικῶν) καὶ τῶν **Οὐίγων** (φιλελευθέρων), τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν μέχρι σήμερον. Οἱ Τόρυες ἦσαν ὁπαδοὶ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος, οἱ Οὐίγοι τῆς ὑπεροχῆς τοῦ κοινοβουλίου ἀπέναντι τοῦ βασιλέως.

Ἡ σύγκρουσις βασιλέως καὶ κοινοβουλίου ἐπὶ τέλους ἐτερματίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου Καρόλου ἀδελφοῦ τοῦ **Ἰακώβου Β'** (1685—1688) διὰ δευτέρας ἐπαναστάσεως, τῆς τοῦ 1688. Δι' αὐτῆς οἱ Στούαρτ ἐξεθρονίσθησαν, τὸ Ἀγγλικὸν ἔθνος ἐξέλεξε νέον βασιλέα τὸν σύζυγον τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς τοῦ Ἰακώβου Β' **Γουλιέλμον τῆς Ὁράγγης**, ὅστις εἶχε διαπρέψει εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Εἰς αὐτὸν ἐπεβλήθη νὰ σεβασθῇ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας, αἱ ὁποῖαι καθι-

ερώθησαν διὰ τῆς διακηρύξεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους (Declaration of rights) τῆς ψηφισθείσης ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου. Ἦσαν δὲ αὗται αἱ ἐξῆς: Ὁ βασιλεὺς δὲν δύναται νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν νόμων, νὰ ἐπιβάλλῃ φόρον, νὰ στρατολογήσῃ καὶ διατηρήσῃ μόνιμον στρατὸν ἐν καιρῷ εἰρήνης ἄνευ τῆς συναινέσεως τοῦ παρλαμέντου· αἱ ἐκλογαὶ καὶ αἱ συζητήσεις τοῦ παρλαμέντου πρέπει νὰ εἶναι ἐλεύθεραι, νὰ συγκαληται δὲ τοῦτο συχνά· ὅλαι αἱ λατρεῖαι αἱ προτεσταντικαὶ ὀφείλουν νὰ εἶναι ἐλεύθεραι.

Οὕτω ἡ μονομαχία ἡ ἐπὶ ἓνα αἰῶνα διαρκέσασα μεταξὺ τῆς βασιλείας, ἣτις ἡξίου νὰ εἶναι ἀπόλυτος καὶ νὰ κυβερνᾷ ἐλέφθεοῦ, καὶ τοῦ ἔθνους τὸ ὁποῖον ἡξίου νὰ εἶναι κύριον τῶν τυχῶν του καὶ νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ τῶν ἐκλεκτῶν του, ἔληξε διὰ τοῦ θριάμβου τῆς ἀρχῆς *τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους*. Αἱ πολιτικαὶ ἔριδες διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1688 ἔληξαν. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἔθηκεν ὡσαύτως τέρμα εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἔριδας. Ἐθριάμβευsen ἡ ἀρχὴ τῆς *ἐλευθερίας τῆς λατρείας* δι' ὅλας τὰς δμάδας τῶν διαμαρτυρομένων.

Ἡ Ἀγγλία μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1688. Ἡ ἐσωτερικὴ εἰρήνευσις τῆς Ἀγγλίας ἔσχε σπουδαῖα ἀποτελέσματα ἐξωτερικῶς. Ἡ Ἀγγλία τῶρα ἠδυνήθη νὰ ἀναλάβῃ μονίμως ἐν τῇ εὐρωπαϊκῇ πολιτικῇ τὴν ἐξέχουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν εἶχε κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος. Ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὁράγγης (1688—1702) ἡ Ἀγγλία ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν ὅλων τῶν συμμαχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν ἐναντίον τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐπὶ δὲ τῆς βασιλείας *Ἀννης*, τῆς γυναικαδέλφης τοῦ Γουλιέλμου, ἣτις τὸν διεδέχθη, ἡ Ἀγγλία ἀπέβη ὁ διαιτητὴς τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκανόνισε τὸ 1713 διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Οὐτρέχτης τὸ ζήτημα τῆς διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Ἀννης ὡσαύτως ἐπραγματοποιήθη ἡ πλήρης ἔνωσις τῶν δύο βασιλείων Ἀγγλίας καὶ Σκωτίας. Τὴν προσωπικὴν ἔνωσιν, τὴν προελθοῦσαν ἐκ τοῦ ὅτι αἱ δύο χῶραι εἶχον τὸν αὐτὸν ἡγεμόνα, ἀντικατέστησε τὸ 1707 ἡ πραγματικὴ ἔνωσις, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐλευθέρως συναινέσεως τῶν λαῶν. Συνεφώνησαν δηλ. ὅπως εἶχον ἓνα βασιλέα νὰ ἔχουν καὶ ἓν παρλαμέντον, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ ἐδρεύουν ἀντιπρόσωποι καὶ ἐκ τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐκ τῆς Σκωτίας. Ἀπετελέσθη δὲ οὕτω τὸ *βασιλεῖον τῆς Μεγάλης Βρετανίας*.

Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία ἐπροχώρησε μὲ γοργὸν βῆμα πρὸς τὰ

ἐμπρός. Ἄφ' ἑνὸς μὲν κατέκτησεν, ὥς θὰ ἴδωμεν κανωτέρω, τὰ πολυτιμότερα στοιχεῖα τοῦ ἀποικιακοῦ της κράτους, τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν, καὶ ἤρχισεν ἐν αὐτῇ ἡ βιομηχανικὴ ἐκείνη κίνησις, ἡ ὁποία κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔκαμε τὴν Ἀγγλίαν τὴν πρῶτην οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ κόσμου. Ἄφ' ἑτέρου δὲ ἐγκατεστάθη εἰς αὐτὴν ὁ κοινοβουλευτισμός, δηλ. ἡ κυβέρνησις τοῦ ἔθνους διὰ τῶν ἀντιπροσώπων του. Ἡ ἐγκατάστασις τοῦ κοινοβουλευτισμοῦ ὑπῆρξε συνέπεια τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1688, καθ' ἣν ἐθριάμβευσεν ἡ ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ καὶ τῆς ἀνόδου εἰς τὸν θρόνον μιᾶς νέας δυναστείας, τῆς τοῦ **Ἀννοβέρου**.

Ἡ δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου καὶ ὁ κοινοβουλευτισμός. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς βασιλίσσης Ἀννης ἄνευ τέκνων τὸ παραλαμνέντον ἐκάλεσεν εἰς τὸν Ἀγγλικὸν θρόνον τὸν πλησιέστερον διαμαρτυρόμενον συγγενῇ τοῦ βασιλικοῦ οἴκου, τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἀννοβέρου Γεώργιον (1714). Δι' αὐτοῦ δὲ ἤρχισεν ἡ δυναστεία τοῦ Ἀννοβέρου ἡ ὁποία βασιλεύει ἀκόμη ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Γεώργιος Α' καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ υἱὸς του Γεώργιος Β' ἦσαν ξένοι πρὸς τὸ ἀγγλικὸν ἔθνος, οὐδὲ κἂν ἠννόουν τὴν ἀγγλικήν, καὶ μετὰ τῶν ὑπουργῶν των συνεννοοῦντο λατινιστί. Καὶ οἱ δύο λοιπὸν ἄφινον τοὺς ὑπουργοὺς των νὰ κυβερνοῦν, οὐδὲ παρίσταντο εἰς τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια. Εἰς δὲ τῶν ὑπουργῶν, ὁ πρῶτος, ἀνέφερεν ἔξ ὀνόματος ὄλων εἰς τὸν βασιλέα τὰς λαμβανομένας ἀποφάσεις. Ἐκτοτε ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας περιῆλθεν εἰς τὸν ἀρχηγόν, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν πλειοψηφίαν τοῦ κοινοβουλίου. Χωρὶς δὲ νὰ ψηφισθῇ νέον πολίτευμα, χωρὶς νὰ προστεθῇ κανεὶς ἄλλος νόμος, ἀλλὰ μὲ τὸν μέγαν χάρτην τοῦ Ἰωάννου τοῦ Ἀκτῆμονος, τὴν αἵτησιν τῶν δικαιοματίων τοῦ Καρόλου Α' καὶ μὲ τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιοματίων τοῦ 1788, καὶ διὰ σειρᾶς παραδόσεων καὶ ἔξωον πάντοτε σεβαστῶν ἐμορφώθη τὸ ἀγγλικὸν σύνταγμα.

Δι' αὐτοῦ ἡ ἰσχὺς εἶναι κατανεμημένη μεταξὺ τοῦ βασιλέως, τῶν ὑπουργῶν καὶ τοῦ κοινοβουλίου. Ὁ βασιλεὺς διορίζει τοὺς ὑπουργοὺς, τοὺς ἀνωτέρους ὑπαλλήλους, τοὺς ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατοῦ κ.τ.λ. καὶ ἐπικυρῶνει τοὺς ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου ψηφισθέντας νόμους. Ἀλλὰ πάντα ταῦτα κάμνει ὑποχρεωτικῶς καὶ ἄνευ εὐθύνης, ἡ ὁποία ἐπιβαρύνει τοὺς εἰσηγουμενοὺς αὐτὰ ὑπουργοὺς. Ὁ βασιλεὺς, λέγουν οἱ Ἀγγλοι, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πλανᾶται, ἂν σφάλῃ εἰς τι, τοῦτο γίνεται ἔνεκα κακῆς εἰσηγήσεως τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀναλαμβάνουν τὴν εὐθύνην.

Οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ βασιλέως μεταξὺ τῶν βουλευτῶν τῆς κάτω βουλῆς. Φυσικῶς δ' ἐκλέγονται ἐκ τῆς πλειονοψηφίας αὐτῆς. Τοῦτο τὸ νὰ ἐκλέγηται ἡ κυβέρνησις ἐκ τῆς πλειονοψηφίας ὀνομάζεται **κοινοβουλευτισμός**. Δι' αὐτοῦ ἡ κυβέρνησις τῆς χώρας περιέρχεται εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πλειονοψηφίας.

Τὸ παρλαμέντον συνέκειτο, ὡς εἶδομεν, ἐκ τῆς βουλῆς τῶν λόρδων καὶ ἐκ τῆς βουλῆς τῶν κοινοτήτων. Οἱ λόρδοι ὠνομάζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τὸ ἀξίωμα τῶν ἦτο κληρονομικόν. Ἡ βουλὴ τῶν κοινοτήτων ἀντεπροσώπευε τὸν ἀγγλικὸν λαόν, ἀλλ' ὄχι πιστῶς. Οἱ ἰδιοκτῆται εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν καὶ οἱ ἄστοι οἱ κατεταγμένοι εἰς τὰ σωματεῖα τῶν πόλεων (boroughs) ἦσαν οἱ μόνοι ἐκλέκτορες. Πλὴν τούτου ὁ κατάλογος τῶν πόλεων, τῶν καλουμένων νὰ ἐκλέξουν βουλευτὰς εἶχε γίνει κατὰ τὸν μεσαίωνα. Ἐπομένως αἱ μεγάλαι βιομηχανικαὶ πόλεις τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἐξέλεγον βουλευτὰς. Τὸ ἐκλογικὸν τοῦτο σύστημα μόλις κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα μετερορθμίσθη.

Παρὰ τὴν ἀτέλειαν ὅμως τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὑπῆρξε τὸ μόνον ἐκ τῶν μεγάλων εὐρωπαϊκῶν κρατῶν εἰς τὸ ὅποῖον ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως δὲν ἀπετέλει νόμον καὶ εἰς τὸ ὅποῖον οἱ πολῖται εἶχον μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν ὑποθέσεων αὐτοῦ καὶ ἐπροστατεύοντο διὰ νόμων ἢ περιουσία των καὶ ἡ προσωπικὴ των ἐλευθερία ἀπὸ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν κυβερνώντων.

4. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ῥωσίας.

Ἡ Ῥωσία μέχρι τέλους τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἡ Ῥωσία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ὠρίζετο πρὸς Δ. ὑπὸ τῆς Σουηδίας, κυρίας τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλτικῆς, καὶ ὑπὸ τῆς Πολωνίας, πρὸς Ν. ὑπὸ τῆς Τουρκίας, κυρίας τῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου Πόντου, πρὸς Β. ὑπὸ τοῦ Παγωμένου ὠκεανοῦ καὶ τῆς Λευκῆς θαλάσσης, παγωμένης ἐπὶ 8 μῆνας τὸ ἔτος. Ἐντεῦθεν δὲ μόνον ἡδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν ἀπεμόνωνε ἡ Σουηδία, ἡ Πολωνία καὶ ἡ Τουρκία. Ἡ Ῥωσία λοιπὸν ἦτο χώρα μᾶλλον ἀσιατικὴ. Καὶ ὄντως αὕτη ἐπὶ αἰῶνας ἦτο ἐν ἀμέσῳ ἐπαφῇ καὶ ἐν διαρκεῖ συγκρούσει μετὰ τῶν λαῶν τῆς Ἀσίας, ἰδίως μετὰ τῶν Ταταρομογγόλων, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ἐπὶ μακρὸν ὑπετάχθη κατὰ τὴν μογγολικὴν ἐπιδρομὴν τοῦ 13ου αἰῶνος. Μετὰ τῆς Εὐρώπης συνεδέετο μόνον διὰ

τῆς καταγωγῆς τῶν κατοίκων τῆς, οἱ ὅποιοι ἦσαν Σλαῦοι, πρόγονοι τῶν Πολωνῶν, τῶν Τσέχων καὶ τῶν Σέρβων, καὶ διὰ τῆς θρησκείας τῆς Ἑλληνικῆς ὀρθοδοξίας, τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶχε λάβει παρὰ τῆς Κων)πόλεως μαζί με τὰ πρῶτα στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ.

Ὁ πολιτικὸς ὁργανισμὸς τῆς Ρωσίας ἦτο ὁ ἑξῆς: Ὁ ἡγεμὼν, καλούμενος **τσάρος**, ἐθεωρεῖτο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ὡς πατὴρ τῶν ὑπηκόων του. Ἐπομένως ἦτο ἀπειρίοριστος κύριος αὐτῶν δυνάμενος νὰ διατάξῃ καὶ τὸν θάνατον παντός, ὅστις δὲν ἤρεσκεν εἰς αὐτόν. Εἰς τὸν τσάρον ὠμίλουν πρηνεῖς μετὰ τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν γῆν. Ὁ τσάρος τὴν θέλησίν του ἐξεδήλου διὰ διαταγμάτων (οὐκαζίων), καὶ ἔζη ἐν Μόσχᾳ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κρεμλίνου, τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν ἰδίαν πόλιν ἐντὸς τῆς πόλεως.

Ἡ κοινωνία ἀπετελεῖτο ἐκ δύο τάξεων, τῶν εὐγενῶν ἢ **βουργιάρων** καὶ τῶν χωρικῶν ἢ **μουζίκων**. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν οἱ ἰδιοκτῆται τῆς γῆς. Σκληροί, σκαιοὶ καὶ ὀκνηροὶ ἔζων διὰ τῆς ἐργασίας τῶν χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν δοῦλοι. Ὁ κλῆρος δὲν ἀπετέλει ἰδίαν τάξιν. Οἱ ἱερεῖς ἦσαν ἐν γένει φανατικοὶ καὶ ἀμόρφωτοι ὅπως καὶ ὁ λαός. Τάξις ἀστικὴ ἐν Ρωσίᾳ δὲν ὑπῆρχε. Βιομηχανία δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ἐμπόριον ἦτο σχεδὸν ὁλόκληρον εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὅποιοι ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὰς πόλεις. Εἰς τὴν Μόσχαν δὲν ὑπῆρχεν ἀποικία Εὐρωπαίων ἐμπόρων, τεχνιτῶν, τυχодиωκτῶν.

Ὁ πολιτισμὸς τῶν Ρώσων εἶχε βυζαντινὴν τὴν ἀρχήν. Τὰ σπάνια ἔργα τῆς τέχνης, ἰδίως αἱ ἐκκλησίαι, ἐνεπνέοντο ὑπὸ τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Παρουσίαζον ὅμως καὶ ὠρισμένην πρωτοτυπίαν. Οἱ τεχνῖται δὲν ἦσαν πιστοὶ ἀντιγραφεῖς τῶν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως προτύπων.

Τὰ ἥθη τῶν ἦσαν ἀνατολικά. Ἐτρεφον κόμην καὶ πώγωνα μακρόν. Ἐφόρουν ὑποδήματα ἐκ δέρματος καὶ ἐσθῆτα μακρὰν μετ' εὐρείας χειρίδας. Αἱ γυναῖκες ἔζων σχεδὸν ἄεργοι κλεισμέναι εἰς ἰδιαιτέρον διαμέρισμα, καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξέρχωνται χωρὶς νὰ ἔχουν τὸ πρόσωπον κεκαλυμμένον. Τὰς μετεχειρίζοντο δὲ οἱ ἄνδρες σκληρῶς. Αἱ νεάνιδες δὲ ἐγνώριζον τὸν μέλλοντα σύζυγόν των παρὰ τὴν ἡμέραν τοῦ γάμου των. Ὁ ὄχλος ἦτο ἄεστος καὶ βάναστος.

Τὸν ζυγὸν τῶν Μογγόλων οἱ Ρῶσοι ἀπετίναξαν τὸν 15ον αἰῶνα, κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ 17ου ὁ θρόνος τῆς Ρωσίας πε-

ριῆλθεν εἰς τὸν **Μιχαὴλ Ρωμανώφ** τὸν ἰδρυτὴν τῆς ὁμωνύμου δυναστείας. Τοῦτου οἱ διάδοχοι ἤρχισαν νὰ στρέφουν τὰ βλέμματά των εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐξήτουν νὰ συνάψουν σχέσεις ἐμπορικὰς μετὰ τῶν κυριωτέρων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων.

Πέτρος ὁ Μέγας. Τὸ 1682 τὸ ρωσικὸν στέμμα περιῆλθεν εἰς ἓνα ἔγγονον τοῦ Μιχαὴλ Ρωμανώφ, παιδίον 10 ἐτῶν, τὸν **Πέτρον Α΄**, ὁ ὁποῖος βραδύτερον ἐπωνομάσθη μέγας. Μέχρι τῆς ἐνγλικιώσεως δὲ αὐτοῦ τὴν βασιλείαν ἤσκει ἡ πρεσβυτέρα του ἀδελφὴ Σοφία.

Οἱ υἱοὶ τῶν τσάρων συνήθως ἀνετρέφοντο ἐντὸς τοῦ Κρεμλίνου περιωρισμένοι, ὅπου ἀπεβλακοῦντο. Ὁ Πέτρος εἶχε τὴν τύχην νὰ ἀποφύγῃ τοιαύτην ἀνατροφήν. Ἡ ἀδελφὴ του λίαν φιλόδοξος καὶ ὅλως ἀφωσιωμένη εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ κυβερνᾶν, δὲν ἠσχολήθη καθόλου περὶ αὐτοῦ. Τὸν ἀπεμάκρυνεν ἕξω τῶν τειχῶν τῆς Μόσχας εἰς ἓν χωρίον κείμενον πλησίον τῆς ἀποικίας τῶν Εὐρωπαίων. Ὁ Πέτρος οὕτω ἐγνώρισε τυχεδίωκτας τινὰς Εὐρωπαίους, ὡς τὸν ἐκ Γενεύης Λεφόρτ (Lefort), τὸν Σκῶτον Γόρδωνα (Gordon) καὶ ἄλλους. Οἱ ξένοι οὗτοι ἐξήτουν φυσικὰ νὰ ἀρέσουν εἰς τὸν μέλλοντα τσάρον καὶ προσεπάθουν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν εὐνοϊάν του εἰς τὸ μέλλον. Κατέστησαν λοιπὸν σύντροφοὶ του καὶ φίλοι του.

Ἰδιαιτέραν κλίσιν ἔχων εἰς τὰ στρατιωτικὰ ὁ Πέτρος ὠργάνωσε μετὰ τῶν συνομηλικῶν του παίδων καὶ τῶν ἱπποκόμων του τάγμα, κληθὲν τάγμα τῶν διασκεδαστῶν, ὠπλισμένον καὶ ἐξησκημένον κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Τὸ τάγμα τοῦτο ἔμελλε νὰ ἀποβῇ ὁ πρῶτος πυρὴν τοῦ νέου ρωσικοῦ στρατοῦ. Μὲ τὸ τάγμα αὐτὸ ὁ Πέτρος ἔκαμνε ψευδομάχας καὶ ψευδοπολιορκίας. Ἡ Σοφία ἐνόμιζεν ὅτι τὸ παιδίον παίζει. Ἀλλ' ἤλθεν ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Πέτρος μὲ τὸ τάγμα του κατέλαβε τὴν ἀρχὴν καὶ ἐνέκλεισε τὴν Σοφίαν εἰς μοναστήριον. Ὁ Πέτρος τότε ἦτο 17 ἐτῶν (1689).

Ἡ μετὰ τῶν Εὐρωπαίων τῆς Μόσχας συναναστροφή τοῦ Πέτρου ὑπῆρξε σπουδαῖον γεγονός τῆς νεότητός του. Οἱ Εὐρωπαῖοι δὲν ἠρκέσθησαν εἰς τὸ νὰ ὀργανώσουν τὸ τάγμα τῶν διασκεδαστῶν. Εἶχον μάθει εἰς αὐτὸν τὴν γερμανικὴν καὶ ὀλλανδικὴν στοιχεῖά τινα τῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἐν γένει ἀπεκάλυψαν εἰς αὐτὸν ἓν μέρος τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ. Ταῦτα ἐνέπνευσαν εἰς αὐτὸν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γνωρίσῃ καλλίτερον τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ νὰ ἐπιβάλῃ αὐτὸν εἰς τὸ κράτος του. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο

ἔπρεπεν ἡ Ῥωσία νὰ ἐπικοινωνῇ ἐλευθέρως μετὰ τῆς Δύσεως, καὶ ἵνα διαπεράσῃ τὸ σουηδικόν, πολωνικὸν καὶ τουρκικὸν τεῖχος, ἔπρεπε, καθὼς ἔλεγεν ὁ ἴδιος, νὰ ἀνοίξῃ ἐν παράθυρον. Εἶχε λοιπὸν διπλοῦν σχέδιον νὰ ἐκπληρώσῃ, νὰ μεταμορφώσῃ ἐσωτερικῶς τὴν Ῥωσίαν καὶ νὰ μεταβάλῃ τὴν ἑξωτερικὴν της κατάστασιν. Εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν δὲ τούτου τοῦ σχεδίου τοῦ ἀφωσιώθη δόλοκληρος.

Ἑξωτερικοὶ πόλεμοι. Ἵνα ἡ Ῥωσία ἐπιτίχῃ ἐλευθέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Εὐρώπης, ἔπρεπε νὰ ἀποκτήσῃ λιμένα εἰς θάλασσαν εὐρωπαϊκὴν. Ἐπρεπε λοιπὸν ὁ Πέτρος νὰ προσβάλῃ ἢ τὴν Σουηδίαν, ἢ ὁποία ἀπέκλειεν εἰς αὐτὸν τὴν Βαλτικὴν ἢ τὴν Τουρκίαν, ἢ ὁποία ἀπέκλειεν εἰς αὐτὸν τὴν Μαύρην θάλασσαν. Κατ' ἀρχὰς προσέβαλε τοὺς Τούρκους. Τούτους ἐθεώρησεν ἀσθενεστέρους, διότι εὗρισκοντο εἰς πόλεμον μὲ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ἑνετιάν. Ἐπειτα λόγῳ τοῦ μίσους, τὸν ὁποῖον οἱ Ῥῶσοι ἀνέκαθεν εἶχον κατὰ τῶν Τούρκων ὡς καταλαβόντων τὴν Κων)πολιν, τὴν ἁγίαν πόλιν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἠδύνατο νὰ προσδώσῃ εἰς τὸν κατ' αὐτῆς πόλεμον θρησκευτικὸν χαρακτήρα. Ἐπεχείρησε λοιπὸν νὰ κυριεύσῃ τὸ 1695 τὴν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τανάϊδος ὀχυρὰν Ἀζοφικὴν, καὶ τὸ ἐπόμενον ἔτος τὸ κατώρθωσεν. Ἐκτίσε δ' ἐκεῖ τὴν πόλιν **Ταϊγάνιον**.

Ἄλλ' ὅσον σπουδαία καὶ ἂν ἦτο ἡ κατάκτησις τῆς Ἀζοφικῆς, αὕτη δὲν παρῆγεν εἰς αὐτὸν εἴσοδον εἰς τὴν Εὐρώπην, ἐφ' ὅσον οἱ Τούρκοι ἦσαν κύριοι τῆς εισόδου τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ὅλων τῶν ἀκτῶν αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο τέσσαρα ἔτη μετὰ τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον, ὁ Πέτρος ἐπετέθη κατὰ τῶν Σουηδῶν ἵνα ἀνοίξῃ δίοδον εἰς τὸ κράτος τοῦ ἐκ μέρους τῆς Βαλτικῆς.

Ἡ Σουηδία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχε πραγματοποιήσει τὸ ὄνειρον τοῦ Γουσταύου καὶ εἶχε κάμει τὴν Βαλτικὴν λίμνην Σουηδικήν. Κατεῖχεν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ὀχθῆς πρῶτον τὴν Φιλανδίαν, ἔπειτα τὴν Ἰγγρίαν καὶ Καρελίαν ἀφαιρεθείσας ἀπὸ τῆς Πολωνίας. Πρὸς Ν. ἐπὶ τῆς γερμανικῆς ὀχθῆς κατεῖχε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ὀδέρου καὶ τὴν δυτικὴν Πομμερανίαν. Τέλος εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τὴν Δανίαν τὴν Ν. ἐσχατιὰν τῆς Σκανδιναυικῆς χερσονήσου εἰς τὴν ἑξοδὸν τῶν στενῶν, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰς τὸν Ἀτλαντικόν, καὶ τινες νήσους.

Ἀλλὰ τὰ βασίλεια, πρὸς βλάβην τῶν ὁποίων εἶχεν ἰδρυθῇ ἡ κυριαρχία τῆς Σουηδίας ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς, ἦσαν φυσικοὶ ἐχθροὶ

αὐτῆς καὶ ἐπεξήτουν εὐκαιρίαν, ἵνα ἐκδικηθοῦν. Ἡ εὐκαιρία ἐφάνη, ὅτι παρουσιάσθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας **Κάρολος IB'** ἦτο τότε παῖς 17 ἐτῶν. Ὁ τσάρος Πέτρος Α', ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Αὐγουστος Β', ὁ ὁποῖος ἦτο καὶ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας συνεμάχησαν, καὶ τὸ 1700 ἤρχισαν τὸν πόλεμον. Ἀλλὰ τότε ἐδείχθη ὅτι ὁ 17ετής βασιλεὺς ἦτο ἀνὴρ ταχύς εἰς τὰς ἀποφάσεις του καὶ στρατηγὸς σπουδαῖος.

Ὁ Κάρολος ἐτάραξε τοὺς ἀντιπάλους του διὰ τῆς ὀρμητικότητός του. Πρῶτον ἀναγκάζει τὸν βασιλέα τῆς Δανίας εἰς εἰρήνην. Κατόπιν σπεύδει εἰς τὴν Λιβονίαν πρὸς βοήθειαν τῆς ὑπὸ τῆς Πέτρου πολιορκουμένης Νάρβας. Δι' ὀλιγωτέρων τῶν 9 χιλ. Σουηδῶν νικᾷ καὶ καταστρέφει 40 χιλ. Ῥώσους κακῶς ὀπλισμένους καὶ μὴ ἠσκημένους εἰς τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν. Ὁ Πέτρος τότε θὰ περιήρχετο εἰς μέγαν κίνδυνον, ἂν ὁ Κάρολος μετὰ τὴν νίκην του εἰσέβαλλεν εἰς Ῥωσίαν. Ἀλλ' ἀντὶ τούτου οὗτος ἐστράφη ἐναντίον τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Κατηνάλωσε 6 ἔτη, ἵνα ἐκδιώξῃ αὐτὸν ἐκ τοῦ βασιλείου του καὶ ἔπειτα τὸν καταδιώξῃ εἰς τὴν Σαξωνίαν. Τοῦτο ἔδωσε καιρὸν εἰς τὸν Πέτρον ν' ἀναλάβῃ καὶ νὰ καταλάβῃ διαδοχικῶς τὴν Ἰγγορίαν, τὴν Λιβονίαν καὶ τὴν Ἑσθονίαν. Τότε δὲ ἔθεσεν εἰς τὸ βάθος τοῦ κόλπου τῆς Φιλανδίας τὰ θεμέλια τῆς νέας πρωτεύουσας του **Πετρουπόλεως**. Συγχρόνως ἐπέσπευσε τὴν διοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ του καὶ ὠχύρωσε τὰ μέρη ἐκεῖνα περιμένων ἐπίθεσιν τοῦ Καρόλου.

Ἡ ἐπίθεσις ἔγινε τὸ 1708. Ὁ Κάρολος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ῥωσίαν μὲ 89 χιλ. ἄνδρας. Ἐν ἀρχῇ ὁ Πέτρος ἐπρότεινεν εἰς αὐτὸν εἰρήνην. «Θὰ συνθηκολογήσωμεν εἰς τὴν Μόσχαν», ἀπήτησεν ὁ Κάρολος. Ὁ Πέτρος τότε ἠκολούθησε τὴν ἐξῆς τακτικὴν: Ἀποφεύγων νὰ συνάψῃ μάχην, ὑπεχώρει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας ἐρημῶνων αὐτὴν πρὸ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Σουηδοὶ ἐκ τούτου εἶχον μεγάλην δυσκολίαν νὰ εὗρισκον τροφίμα καὶ ἐξηντλοῦντο εἰς πορείας ἀτελευτήτους. Ἐπειτα ὁ Κάρολος ἀντὶ νὰ προχωρήσῃ δεξιὰ πρὸς τὴν Μόσχαν, ἐλπίζων ἐπανάστασιν τῶν νοτίων λαῶν κατῆλθε πρὸς τὴν Οὐκρανίαν. Ἀλλ' ἠπατήθη. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθε καὶ χειμὼν τρομερός. Ὁ σουηδικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ ψύχους ἀπώλεσε χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ὄλους τοὺς ἵππους καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ καθ' ὁδὸν ὅλα του τὰ κανόνια. Ὅταν δὲ (1709) ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς ὀχυρᾶς θέσεως Πουλτά-

τῆς νίκης τῆς Πουλτάβας νὰ καθοῦν εἰς μίαν ἡμέραν. Οἱ Τοῦρκοι παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ Καρόλου ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Πέτρου. Ὁ Πέτρος ἀνέλαβεν ἐπιθεσιν καὶ ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Προύθου. Ἐδῶ ὅμως περιεκυκλώθη ὑπὸ μεγαλυτέρων δυνάμεων, μόλις δ' ἐσώθη διὰ τῆς συζύγου του Αἰκατερίνης. Αὕτη ἔστειλε χρυσὸν καὶ πολυτίμους λίθους εἰς τὸν Τοῦρκον ἀρχιστράτηγον, καὶ ὁ Πέτρος μὲ τὸν στρατόν του ἠλευθερώθη. Ἡ Ἀζοφικὴ ὅμως ἀπωλέσθη (1711).

Κατόπιν τούτου ὁ Πέτρος ἠσχολήθη εἰς τὸ νὰ στερεωθῇ εἰς τὴν Βαλτικὴν. Συγχρόνως ὁ Αὐγουστος τῆς Σαξωνίας κατέλαβε τὴν δυτικὴν Πομμερανίαν, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας παρεσκευάζετο νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Σουηδίαν. Ὅτε λοιπὸν ὁ Κάρολος τὸ 1714 ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Τουρκίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σουηδίαν, δὲν ὑπελείπετο εἰς τὴν Σουηδίαν καμμία ἐκ τῶν κατακτήσεών της. Ἴνα ἀποζημιωθῇ ἐπετέθη κατὰ τῆς Νορβηγίας. Ἐνταῦθα ὅμως ἐφονεύθη (1718) ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας.

Ἐσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις. Παραλλήλως πρὸς τὸ κατακτητικὸν ἔργον ὁ Πέτρος ἐπεδίωξε τὸ ἔργον τῆς ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως. Ἴνα γνωρίσῃ ἀκριβέστερον τὸν δυτικὸν πολιτισμόν, τὸν ὅποιον ἐσκόπει νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν χώραν του, μὴνὰς τινὰς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀζοφικῆς (1697) ἐπεχείρησε ταξιδίον εἰς τὴν Εὐρώπην ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Πέτρος Μιχαήλοβις. Διέτρεξε μέρος τῆς Γερμανίας, διέμεινε 4 μῆνας εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τρεῖς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἔπειτα ἦλθεν εἰς τὴν Βιέννην. Πανταχοῦ ἐπεσκέφθη τὰ ναυπηγεῖα, τὰ ἐργοστάσια, τὰς ἐπιστημονικὰς συλλογὰς. Εἰργάσθη εἰς ξυλουργεῖα, χαρτοποιεῖα, ἡγόρασε συλλογὰς νομικὰς, ὕλας βιομηχανικὰς, πρότυπα πλοίων καὶ μηχανῶν. Ἐμίσθωσε μηχανικούς, ἀρχιτέκτονας, ἀξιωματικούς, ναυτικούς, τυπογράφους, ἐργοδηγούς, ἐργάτας παντὸς εἴδους. Πάντες οὗτοι ὑπῆρξαν διδάσκαλοι τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ.

Ἡ μεταρρύθμισις τῆς Ῥωσίας προῆλθεν ἐκ πολλῶν μέτρων ληφθέντων ἄνευ σχεδίου μεθοδικοῦ. Τὰ μέτρα ταῦτα δύνανται νὰ ὑπαχθοῦν εἰς τρεῖς κατηγορίας, εἰς τὰ ἀφορῶντα τὴν μεταρρύθμισιν τῶν ἡθῶν, εἰς τὰ οἰκονομικά, καὶ εἰς τὰ πολιτικά, διοικητικά καὶ θρησκευτικά. Εἰς τὰ πρῶτα ἀνήκουν οἱ φόροι οἱ ἐπιβληθέντες εἰς τοὺς ἔχοντας μακρὸν πώγωννα, μακρὰν κόμην καὶ μακρὰ ἐνδύματα, ὡσαύτως ἡ ἀπαγόρευσις τῆς καλύπτρας τῶν γυναικῶν, καὶ ἡ ὑποχρέωσις αὐτῶν νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς συγκεντρώσεις, ὅπου Σουηδοὶ αἰχμάλωτοι ἐδίδασκον εἰς τοὺς νικη-

τάς τρόπους ευρωπαϊκούς. Εἰς τὰ οἰκονομικά μέτρα ὑπάγονται ἡ προστασία τοῦ ἐμπορίου, ἡ ἐνθάρρυνσις τῆς γεωργίας, ἡ ἀναζήτησις καὶ ἐκμετάλλευσις μεταλλείων, ἡ ἴδρυσις ἐργοστασίων, ἡ κατασκευὴ διωρύγων κλπ. Σπουδαιότερα ἦσαν τὰ μέτρα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν πολιτικὴν, διοικητικὴν καὶ θρησκευτικὴν μεταρρυθμίσιν. Ταῦτα σκοπὸν εἶχον εἶτε νὰ δώσουν εἰς τὸν ὥσοικὸν κράτος κυβερνητικὸν ὄργανισμὸν ἀνάλογον πρὸς τῶν ευρωπαϊκῶν κρατῶν εἶτε νὰ αὐξήσουν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Τσάρου. Οἱ σπουδαιότεροι τῶν θεσμῶν τούτων ἦσαν οἱ ἑξῆς: Ὁ Πέτρος ὠργάνωσε κεντρικὴν κυβέρνησιν ἐκ μιᾶς γερουσίας ἐπιφορτισμένης νὰ μελετᾷ τὰς ὑποθέσεις καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὰ πορίσματα τῆς εἰς τὸν τσάρον καὶ νὰ διοικῇ ἐν τῇ ἀπουσίᾳ του, καὶ ἐκ 10 συνεδρίων ἐπεχόντων θέσιν ὑπουργείων, ἐξ αὐτῆς δὲ τῆς κεντρικῆς κυβερνήσεως ἐξήρτησεν ὅλας τὰς ὑπηρεσίας τοῦ κράτους. Ἰδρυσεν ἰσχυρὰν μυστικὴν ἀστυνομίαν τεθεῖσαν ὑπεράνω τῶν νόμων. Κατήργησε τὸν ὑπὸ τοῦ κλήρου ἐκλεγόμενον πατριάρχην καὶ ἀντικατέστησεν αὐτὸν διὰ συνόδου ἐπισκόπων, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἡγεμὼν ἀντιπροσωπεύετο διὰ τοῦ ἰδίου ἐπιτρόπου. Τέλος ὠργάνωσε κατὰ τὸν γερμανικὸν τρόπον στρατὸν 100 χιλ. ἀνδρῶν καὶ κατεσκεύασε στόλον.

Ἄλλ' αἱ καινοτομίαι αὗται ἐσκανδάλιζον πολλοὺς Ῥώσους καὶ πολλαὶ συνωμοσίαι ἔγιναν ἐναντίον τοῦ Πέτρου. Ὅλας ὁμως οὗτος ἐπάταξε διὰ τῆς αὐστηρότητός του καὶ τῆς ἀποκοπῆς πολλῶν κεφαλῶν. Αὐτὸν τὸν υἱὸν του Ἀλέξιον λαβόντα μέρος εἰς μίαν συνωμοσίαν δὲν ἐδίστασε νὰ καταδικάσῃ εἰς θάνατον. Τὸ κνοῦτον, ὁ πέλεκυς, ἡ ἀγχόνη καὶ τὰ βασανιστήρια ὑπῆρξαν τὰ ὄργανα προόδου τῆς Ῥωσίας. Ὁ Πέτρος κατῴρθωσεν οὕτω, ἵνα μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ Ῥωσία θεωρῇται μία ἐκ τῶν μεγάλων ευρωπαϊκῶν δυνάμεων. Ὁ ἐκπολιτισμὸς ὁμως αὐτῆς ὑπῆρξεν ἐπιπόλαιος. Τὸ ἐξωτερικὸν μετερρυθμίσθη, ὅχι ὁμως τὸ πνεῦμα, τὰ αἰσθήματα καὶ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἔθνους.

Αἰκατερίνα ἡ Β΄. Ὁ Πέτρος ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν. Οἱ ἐπὶ 40 ἔτη (1725—1762) διάδοχοί του (Αἰκατερίνα Α΄, Πέτρος Β΄, Ἀννα, Ἐλισάβετ, Πέτρος Γ΄) ἦσαν ὅλοι μέτριοι. Τὸν δρόμον τοῦ μεγάλου Πέτρου ἠκολούθησε κυρίως ἡ αὐτοκράτειρα **Αἰκατερίνα ἡ Β΄**, γερμανὶς ἀνελθοῦσα εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ ἐξεθρόνισε τὸν σύζυγόν της Πέτρον τὸν Γ΄. Αὕτη πιστὴ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ μεγάλου Πέτρου προσεπάθησε, θραύσασα τὰ τουρκικὰ καὶ πολωνικὰ τείχη, νὰ φέρῃ τὴν Ῥωσίαν Ν. εἰς τὴν Μεσόγειον,

Δ. εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ Αὐστριακὰ σύνορα. Δυτικῶς αἱ προσπάθειαι τῆς ἐστέρφησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας διὰ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας μεταξὺ Ῥωσίας, Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας, τὸν ὅποιον θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τοῦναντίον πρὸς Ν. ἀτελῶς μόνον ἐπέτυχεν. Ὡς θὰ ἴδωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον, δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμελίσῃ τὴν Τουρκίαν, ὅπως τὴν Πολωνίαν, διότι αἱ ἄλλαι δυνάμεις ἀνήσυχτοι ἐκ τῆς αἰφνιδίου ἐκτάσεως τῆς Ῥωσίας, τὴν ἠνάγκασαν νὰ σταματήσῃ. Κατώρθωσε μόνον νὰ καταλάβῃ τὴν Κοιμαίαν καὶ τὰς βορείας ἀκτὰς τοῦ Εὐξείνου πόντου.

5. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας.

Ἡ Πρωσσία ὑπῆρξε δημιούργημα τῆς οἰκογενείας τῶν **Χοεντζόλερν**. Εἰς ἓνα ἐξ αὐτῶν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15ου αἰῶνος ἐδόθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας ἀντὶ χρημάτων τὸ ἐκλεκτοράτον τοῦ **Βρανδεμβούργου**. Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα δι' ἐπιγαμιῶν καὶ κληρονομιῶν ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησε τὰ δουκᾶτα τῆς **Πρωσσίας** καὶ τῆς **Κλέβης**. Αὗται αἱ τρεῖς ἀπ' ἀλλήλων κεχωρισμέναι χώραι ὑπῆρξαν τὰ ἀρχικὰ στοιχεῖα τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους. Αὗται δὲν ἀπετέλουν ἓν κράτος. Ὅχι μόνον ἦσαν χωρισμέναι μεταξὺ των, καὶ ἐκάστη εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἀλλὰ καὶ δὲν ἦσαν πλήρως ἀνεξάρητοι. Τὸ Βρανδεμβούργον καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Κλέβης ἀνῆκον εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ δουκᾶτον τῆς Πρωσσίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας. Οἱ Χοεντζόλερν γενόμενοι κύριοι τῶν τριῶν τούτων χωρῶν ἠκολούθησαν ὅλοι τὸ αὐτὸ πρόγραμμα ἐνεργείας. Ἦθελον νὰ αὐξήσουν τὴν χώραν των καὶ νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ πάσης ὑποτελείας. Ἀπέβλεψαν λοιπὸν ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν δημιουργίαν στρατοῦ ὅσον τὸ δυνατόν μεγαλυτέρου, καὶ πρὸς τοῦτο κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῆς χώρας καὶ ἐγκατάστασιν εἰς αὐτὴν ἐνιαίας διοικήσεως.

Τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ προγράμματος τούτου ἐπεδίωξε πρῶτος ὁ μέγας ἐκλέκτωρ **Φρειδερῖκος Γουλιέλμος** (1640—1688). Κατὰ τὸν 30ετῆ πόλεμον τὸ Βρανδεμβούργον εἶχεν ἐρημωθῇ, ὥς ἀποζημίωσιν δὲ ὁ ἐκλέκτωρ αὐτοῦ ἔλαβε διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βεσφαλίας τὴν ἀνατολικὴν Πομμερανίαν, τὸ Μαγδεμβούργον καὶ τὸ Μίνδεν. Δι' αὐτῶν ἐπλησίασε τὸ Βρανδεμβούργον μὲ τὰ ἄλλα τμήματα τοῦ κράτους Πρωσσίαν καὶ Κλέβην, καὶ προπαρασκευάσθη ἡ συνένωσίς των. Κατόπιν ὁ Φρειδερῖκος Γουλιέλ-

μος κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλλῃ εἰς ὅλα ἐνιαίαν διοίκησιν, νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὰ τὴν ἰδέαν ὅτι ἦσαν μέλη τοῦ αὐτοῦ σώματος, καὶ νὰ ἐπιβάλῃ διαρκεῖς φόρους, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ σχηματίσῃ μόνιμον στρατόν. Ὅντως κατήρτισε στρατόν 24 χιλ. ἀνδρῶν τοιοῦτον ὅποιον δὲν εἶχεν ἄλλος Γερμανὸς ἡγεμὼν. Συγχρόνως ἡσχολήθη εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν ἐρήμων χωρῶν του. Προσείλκυσε ξένους διὰ παραχωρήσεως γαιῶν, ἀπαλλαγῆς βαρῶν καὶ ἰδίως διὰ χρηματικῶν βοηθειῶν. Ἦνοιξε τὸ Βραν-

19. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Πρωσσικοῦ κράτους.

δεμβούργον ὡς ἄσυλον εἰς τοὺς καταδιωκομένους ὅλων τῶν χωρῶν. Ἡ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου 14ου καταδίωξις τῶν διαμαρτυρομένων ἐπλούτισε τὸ Βρανδεμβούργον μὲ 20 χιλ. Γάλλους πρόσφυγας, οἱ ὅποιοι ἔκτισαν τὰ πρῶτα ἐργοστάσια καὶ ἔφεραν εἰς τὸ Βρανδεμβούργον τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς βιομηχανίας. Τέλος διὰ πολιτικῆς διπροσώπου προσφέρων ἐπὶ πληρωμῇ τὴν βοήθειάν του ὅτε μὲν εἰς τὴν Σουηδίαν, ὅτε δὲ εἰς τὴν Πολωνίαν, ἐν πολέμῳ εὐρισκομένας, κατώρθωσε νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς ὑποτελείας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ ὡς δούξ τῆς Πρωσσίας. Ἐκτοτε ἀπέβλεπεν εἰς τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα.

Τοῦτο κατώρθωσεν ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του **Φρειδερίκος Α'**

(1688—1713). Εὐκαιρίαν δὲ πρὸς τοῦτο ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ αὐτοκράτωρ Λεοπόλδος διὰ τὴν ναὶ πολεμήσῃ τὸν Λουδοβίκον ΙΔ' εἶχεν ἀνάγκην στρατιωτῶν καὶ χρημάτων. Ὁ Φρειδερίκος προσέφερεν εἰς αὐτὸν καὶ τὰ δύο, εἰς ἀντάλλαγμα δὲ ἐζήτησε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συγκατετέθη, καὶ τὸ 1701 ὁ Φρειδερίκος ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς. Ὁ τίτλος οὗτος ἀνεγνωρίσθη κατόπιν διὰ τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτης (1713) καὶ ὑπὸ τῶν μετὰ τὴν δυνάμεων.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Φρειδερίκον Α' υἱὸς τοῦ **Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'** (1713—1740) ὑπῆρξε κυρίως ὁ διοργανωτὴς τοῦ βασιλείου τῆς Πρωσσίας. Ἀνὴρ δεσποτικὸς καὶ πρακτικὸς, ἀπλοῦς τὸν βίον καὶ φειδωλὸς μέχρι φιλαργυρίας, ἐργατικὸς δὲ εἰς τὸ ἔπακρον, δὲν παρημέλησε τίποτε, τὸ ὅποιον ἡδύνατο νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμιν τῆς Πρωσσίας. Ἀναδιωργάνωσε τὴν διοίκησιν συγκεντρῶσας εἰς ἑαυτὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν οἰκονομικῶν καὶ τῶν στρατιωτικῶν. Ἐδέχθη τοὺς καταδιωκομένους ἐκ πάσης χώρας καὶ ἐδημιούργησεν ἑκατοντάδας χωρίων καὶ πόλεων. Ἀνέπτυξε τὴν βιομηχανίαν καὶ ἠύξησε τὴν εἰσοδήματά του. Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν τὸ ἔργον τοῦ ὑπῆρξεν ὁ στρατός. Τοῦτον συνεκρότησεν ὅχι ὥς μέχρι τοῦδε διὰ συλλογῆς ἐθελοντῶν, ἀλλὰ διὰ στρατολογίας τῶν ὑπηκόων του, καὶ οὕτω ἐδημιούργησεν ἐθνικὸν στρατόν. Πρὸς μόρφωσιν δὲ ἀξιωματικῶν ἵδρυσεν σχολὰς στρατιωτικὰς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, ἐσφυρηλάτησε τὸ ὄργανον τῆς πρωσσικῆς δυνάμεως. Τὴν χρησιμοποίησιν ὅμως αὐτοῦ ἀφῆκεν εἰς τὸν υἱὸν καὶ διάδοχόν του Φρειδερίκον Β'.

Ὁ **Φρειδερίκος Β'** (1740—1786) κατέστησε τὸ μικρὸν βασιλεῖον τῆς Πρωσσίας μεγάλην δύναμιν. Ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον περίπου 18 ἐτῶν. Εἶχε διάνοιαν διαυγῆ καὶ γοργὴν εἰς σύλληψιν ἀποφάσεων καὶ ἐκτελέσιν τῶν ἀποφασισθέντων, τὸ δὲ πνεῦμα δηκτικὸν καὶ σκωπτικόν. Εἰς τὴν πολιτικὴν ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐπιτυχία ἐνομιμοποιεῖ τὴν παραβίαν τοῦ δικαίου. Ἦτο δόλιος καὶ δὲν ἐθεώρει ἑαυτὸν δεσμευόμενον ὑπὸ τοῦ λόγου του, εἰμὴ ἐφ' ὅσον τοῦτο εὗρισκε συμφέρον. Συγχερόνως δὲ ἦτο δραστήριος καὶ ἐργατικὸς ἐπιβλέπων τὰ πάντα καὶ αποφασίζων ὁ ἴδιος περὶ πάντων τῶν ἀφορώντων εἰς τὴν διοίκησιν.

Ὁ Φρειδερίκος κατέστησε μεγάλην τὴν Πρωσίαν προσαρτήσας, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, μὲ περιφρόνησιν πάσης δικαιο-

σύνης τὴν Σιλεσίαν ἀφαιρεθεῖσαν παρὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν πολωνικὴν Πρωσσίαν παρὰ τῆς Πολωνίας. Τὸ ζήτημα τῆς Σιλεσίας ἀπησχόλησε τὰ 23 πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του (1740—1763) καὶ προεκάλεσε τοὺς μακροὺς μετὰ τῆς Αὐστρίας ἀγῶνας. Ἡ κατάληψις τῆς πολωνικῆς Πρωσσίας ἐστοίχισεν ὀλιγώτερον, δι' αὐτῆς δὲ συνεδέθη ἡ Πρωσσία μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ ἤρχισεν ἡ πραγματοποίησις τῆς ἐδαφικῆς ἐνότητος τῆς μοναρχίας. Τὰ τελευταῖα 23 ἔτη τῆς βασιλείας του ὁ Φρειδερίκος μετεχειρίσθη εἰς τὸ νὰ θεραπεύσῃ τὰς πληγὰς τὰς προελθούσας ἐκ τῶν κατὰ τῆς Αὐστρίας πολέμων. Ὡς οἱ πρόγονοί του, ἡσχολήθη εἰς τὸν ἀποικισμὸν προσελκύσας πλέον τῶν 300 χιλ. μετανάστας διὰ τῶν ὁποίων ἐδημιούργησε περισσότερα τῶν 800 χωρίων. Ἐφρόντισε δὲ συγχρόνως καὶ περὶ βελτιώσεως τῆς γεωργίας καὶ ἐνθαυρύνσεως τῆς βιομηχανίας. Οὕτως ἠΰξησε τὸν δημόσιον πλοῦτον διπλασιάσας τὰ εἰσοδήματα τοῦ κράτους. Ὡσαύτως ἐφρόντισε περὶ τῆς πνευματικῆς προόδου τοῦ λαοῦ του, πρᾶγμα σπάνιον διὰ τὴν ἐποχὴν του. Ἦνοιξε σχολὰς καὶ κατέστησε τὴν ἐκπαίδευσιν ὑποχρεωτικὴν. Τέλος πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἐνοποιήσεως ἐξέδωκε κώδικα δι' ἅλην τὴν μοναρχίαν καὶ κατήργησε τὰς ἰδιαιτέρας ἐκάστου μέρους νομοθεσίας.

Τὰ αποτελέσματα τῆς βασιλείας τοῦ Φρειδερίκου ἦσαν τὰ ἑξῆς: Τὸ Πρωσσικὸν κράτος τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἀνοδὸν του εἰς τὸν θρόνον ἦτο 120 χιλ. τετραγωνικὰ χιλιόμετρα, κατὰ τὸν θάνατόν του ἀνῆρχετο εἰς 200 χιλ. Ὁ πληθυσμὸς αὐτοῦ, ὁ ὁποῖος μόλις ἀνῆρχετο εἰς 2 1/2 ἑκατομμύρια, ἤδη ἀνῆρχετο εἰς 6. Ὁ δὲ στρατὸς ἀνελθὼν ἀπὸ 24 χιλ. εἰς 160 χιλ. ἀνδρῶν ἐθεωρεῖτο ὁ καλύτερος τῆς Εὐρώπης. Εἰς τὸν κανονισμὸν τῶν διεθνῶν ζητημάτων ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἔλαβε θέσιν παρὰ τοὺς ἡγεμόνας Γαλλίας, Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσίας. Ὅλη ἡ Γερμανία τέλος ἤρχισε νὰ ἀποβλέπῃ πρὸς τὴν νέαν ταύτην γερμανικὴν δύναμιν, τῆς ὁποίας ἡ αἰφνιδία ὑψωσις ἀφύπνιζεν εἰς αὐτὴν τὸν ἐθνικὸν ἐγωϊσμόν.

6. Ἡ Αὐστρία καὶ οἱ ἀγῶνες αὐτῆς μετὰ τῆς Πρωσσίας.

Ἡ Αὐστρία πρὸ τῆς συγκρούσεως μετὰ τῆς Πρωσσίας.
Ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους περιελάμβανε τὸ ἀρχιδουκάτον τῆς Αὐστρίας, τὰ δουκᾶτα Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, τὰ βασίλεια τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας,

τὴν Τρανσυλβανίαν, τὰς βορείως τῆς Γαλλίας Κάτω Χώρας, τὸ Μεδιόλανον, τὸ δουκάτον τῆς Πάρμης καὶ τὴν Σικελίαν. Ἄπετε-
 λεῖτο οὕτω ἐκ διαφόρων κρατῶν διεσκορπισμένων, μὴ ἀνηκόν-
 των εἰς τὴν αὐτὴν φυλὴν καὶ μὴ ἐχόντων τὴν αὐτὴν γλῶσσαν.
 Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε τὴν πρωτεύουσάν του, τὴν κυβερνήσιν
 του, τὴν βουλὴν του. Ἄλλος σύνδεσμος μεταξύ των δὲν ὑπῆρχε
 πλὴν τοῦ κοινοῦ ἡγεμόνος. Ἐξ ἄλλου ἡ Αὐστριακὴ μοναρχία συ-
 νώρρευε μὲ τὴν Τουρκίαν, τὴν Πολωνίαν, τὴν Πρωσσίαν, τὴν Σα-
 ξωνίαν, τὴν Βαυαρίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Ὀλλαν-
 δίαν, τὸ δουκάτον τῆς Σαβοΐας, τὴν δημοκρατίαν τῆς Βενετίας.
 Ἡ πληθὺς αὕτη τῶν γειτόνων ἐξέθετεν αὐτὴν εἰς πολλὰς συγ-
 κρούσεις. Ἡ σύνεσις λοιπὸν ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς Ἀψβούργους νὰ
 ἔχουν ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ νὰ συγκρατοῦν συνηνωμένα κατὰ τὸ
 δυνατόν τα διεσκορπισμένα στοιχεῖα τῆς μοναρχίας.

Περὶ τούτων ὁ αὐτοκράτωρ **Κάρολος ΣΤ'**, ὁ ὁποῖος ἀπὸ
 τοῦ 1711 εἶχεν ἀνέλθει εἰς τὸν θρόνον διαδεχθεὶς τὸν ἀδελφόν
 του Ἰωσήφ, δὲν ἔλαβε καμμίαν φροντίδα. Τὸ μόνον μέλημά του
 ἦτο, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἄρρενα τέκνα, πῶς νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν δια-
 δοχὴν εἰς τὴν θυγατέρα του **Μαρίαν Θηρεσίαν**, διότι κατὰ τὴν
 διαθήκην τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ, ἐὰν ἀπέθνησκεν ἄνευ ἀρρέ-
 νων τέκνων, ὁ θρόνος ἔπρεπε νὰ περιέλθῃ εἰς τὰς θυγατέρας
 ἐκείνου. Ἐξέδωκε λοιπὸν τὸ 1713 πρὸς τοῦτο διάταγμα κανονί-
 ζον τὰ περὶ διαδοχῆς, ὅπως ἤθελε, καὶ μετεχειρίσθη ὅλην του τὴν
 δραστηριότητα εἰς τὸ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν σεβασμὸν τῆς ἀδίκου
 ταύτης πράξεως. Πρὸς τοῦτο ἀπῆλθε κατὰ πρῶτον ἀπὸ τὰς ἀνε-
 ψιάς του ὅρκον, ὅτι θὰ ὑποταχθοῦν εἰς τὸ περὶ διαδοχῆς διά-
 ταγμα. Ἐπειτα κατώρθωσε διαδοχικῶς ὅλα του τὰ κράτη νὰ
 δώσουν τὴν συγκατάθεσιν των. Τινὰ ὅμως ἐξ αὐτῶν, καὶ ἰδίως
 ἡ Οὐγγαρία, ἔκαμαν αὐτὸν νὰ πληρώσῃ τὴν συγκατάθεσιν των
 διὰ παραχωρήσεων, αἱ ὁποῖαι ἐξησθένουν τὸ κῦρος τοῦ ἡγεμό-
 νος. Τέλος ὁ Κάρολος προσεπάθησε νὰ ἀναγνωρίσουν καὶ αἱ δυ-
 νάμεις τὸν ὑπ' αὐτοῦ γενόμενον κανονισμόν τῆς διαδοχῆς. Ἐκ
 τούτου ὅμως ἠναγκάσθη νὰ περιπλακῇ εἰς πολέμους, ἐξ ὧν ἔχασε
 τὴν Νεάπολιν καὶ τὴν Σικελίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ τὴν Σερβίαν
 καὶ παρέλυσεν τὰ οἰκονομικὰ καὶ τὸν στρατὸν του.

Ὁ περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος. Ἀμέ-
 σως μετὰ τὴν ἀνάρρησιν τῆς Μαρίας Θηρεσίας ἤρχισεν ὁ περὶ
 διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου πόλεμος. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς
 Βαυαρίας Κάρολος Ἀλβέρτος ὡς υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας θυγατρὸς

του Ίωσήφ διεκδικῶν τὴν κληρονομίαν τῆς Αὐστριακῆς μοναρχίας διεμαρτυρήθη. Μετὰ τοῦτου συνεμάχησαν ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας διεκδικῶν μέρος τῆς κληρονομίας ὡς υἱὸς ἄλλης θυγατρὸς τοῦ Ίωσήφ, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Ε' ἐποφθαλμιῶν τὰς ἐν Ἰταλίᾳ αὐστριακὰς κτήσεις, ἡ Γαλλία διὰ τὴν ἀνέκαθεν ἐχθρὰν τῆς πρὸς τὸν αὐστριακὸν οἶκον, καὶ ὁ Φρειδερίκος Β', ἵνα ἐπωφελοῦμενος τῆς εὐκαιρίας ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῆς

20. Ἡ αὐστριακὴ μοναρχία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.

Αὐστρίας τὴν Σιλεσίαν. Πάντες οὗτοι ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Μαρίας Θηρεσίας (1740). Ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν ἔμεινε ἀνευ συμμάχων. Τὴν ὑπεστήριξαν ἡ Ἀγγλία, ἡ Ὁλλανδία καὶ ἡ Ρωσία.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν οἰκτρὰ διὰ τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1741 ἡ καταστροφὴ τῆς ἐφαίνετο βεβαία. Ὁ Φρειδερίκος Β' ἦτο κύριος τῆς Σιλεσίας καὶ εἶχε νικήσει τὸν Ἀντωνίου Χωραφά, Ἱστορία Γ' γυμνασίου, ἔκδοσις 11η, 1940.

πρώτον αὐστριακὸν στρατὸν τὸν πεμφθέντα κατ' αὐτοῦ. Ἐξ ἄλλου ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος τῆς Βαυαρίας βοηθούμενος ὑπὸ 40 χιλ. Γάλλων εἶχε καταλάβει τὴν Βοημίαν καὶ τὴν Πράγαν. Ἡ Μαρία Θηρεσία ἐσώθη τότε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητος καὶ ἐνεργητικότητος της. Κατ' ἀρχὰς ἔλαβε παρὰ τῶν ὑπηκόων της Οὐγγρων μετὰ ἀρκετὰ μακρὰς διαπραγματεύσεις βοήθειαν 100 χιλ. ἀνδρῶν. Ἐπειτα ἐφώπλισε τὸν Φρειδερίκον Β' ἐγκαταλείψασα εἰς αὐτὸν τὴν Σιλεσίαν διὰ συνθήκης, καὶ ἔστρεψεν ὅλας τὰς δυνάμεις της κατὰ τοῦ Ἀλβέρτου Καρόλου. Οἱ στρατοὶ της ἀνακατέλαβον τὴν Βοημίαν (1742), εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον (1743), καὶ τέλος ἐπροχώρησαν πρὸς τὸν Ῥήνον, καὶ ἠπείλησαν τὴν Ἀλσατίαν.

Ἄλλ' αἱ αἰφνίδιαι αὗται ἐπιτυχίαι ἀνησύχησαν τὸν Φρειδερίκον καὶ τὸν ἔκαμαν νὰ ἐπαναρχίσῃ τὸν πόλεμον. Ἐπειδὴ μετ' ὀλίγον ἀποθανόντος τοῦ Καρόλου Ἀλβέρτου ὁ διάδοχος αὐτοῦ Μαξιμιλιανὸς παρητήθη τῶν ἐπὶ τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου δικαιωμάτων του, ὁ πόλεμος πλέον δὲν ἐγίνετο περὶ διαδοχῆς τοῦ αὐστριακοῦ θρόνου, ἀλλὰ διὰ τὴν Σιλεσίαν, τὰς αὐστριακὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Ἰταλίαν. Τὸ ζήτημα τῆς Σιλεσίας ἐκανονίσθη πρῶτον. Νικητὴς εἰς δύο σπουδαίας μάχας ὁ Φρειδερίκος ἐπέβαλεν εἰς τὴν Μαρίαν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς εἰς αὐτὸν παραχωρήσεως τῆς Σιλεσίας (1745).

Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἐξηκολούθησε πολέμων ὄχι μόνον κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν στρατῶν τῶν συμμάχων τῆς Μαρίας Θηρεσίας Ἀγγλῶν καὶ Ὀλλανδῶν τρία ἀκόμη ἔτη. Ἐπὶ τέλους συνήφθη ἡ ἐν Ἀκυισγράνῳ (Aix la Chapelle) εἰρήνη (1748), ἡ ὁποία ὑπῆρξεν ἡ ἐξευτελιστικωτέρα τῶν συνθηκῶν, ὅσας ὑπέγραψεν ἡ Γαλλία. Ὁ Λουδοβίκος καίπερ νικητὴς ἀπέδωκεν ὅλας τὰς κατακτήσεις του, ὑπεχρεώθη δὲ νὰ ἐκδιώξῃ ἐκ τῆς Γαλλίας τὸν ἀνταπαιτητὴν τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Κάρολον Ἐδουάρδον καὶ ἠγγυήθη τὴν κτῆσιν τῆς Σιλεσίας εἰς τὸν Φρειδερίκον Β'. Ἐκ τούτου ἐν Παρισίοις ἠγέρθη μεγάλη ἀγανάκτησις κατὰ τοῦ Λουδοβίκου. Τὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας καὶ τὸ αἶμα τῶν τέκνων της ἐθυσιάσθησαν χάριν ξένων. Ἐκτοτε ἐπεκράτησε νὰ λέγεται παροιμιακῶς διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας.

Ὁ ἐπταετὴς πόλεμος. Ἡ Μαρία Θηρεσία βαρῶς ἔφερε τὴν ἀπώλειαν τῆς Σιλεσίας. Πρὸς ἀνάκτησιν αὐτῆς ἔπρεπε νὰ ἀποσπάσῃ ἀπὸ τῆς Πρωσσίας τὸν Λουδοβίκον ΙΕ'. Γάλλοι τινὲς

ὑπουργοὶ τότε ἦσαν εὐνοϊκῶς διατεθειμένοι διὰ τοιαύτην συμμαχίαν, διότι ἤθελον νὰ ἀπομονώσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀποσπῶντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς Αὐστρίας. Τὴν συμμαχίαν ταύτην ἐπέσπευσεν ἡ γνωσθεῖσα συνεννόησις Φρειδερίκου καὶ Ἀγγλίας. Ἡ συμμαχία Αὐστρίας καὶ Γαλλίας ἀπέβη τότε ἐπιζημία εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι αὕτη παρεσύρθη εἰς νέον πόλεμον ἡπειρωτικόν, καὶ διέθεσεν εἰς αὐτὸν δυνάμεις, τὰς ὁποίας ἡδύνατο νὰ διαθέσῃ εἰς τὸν συγχρόνως τότε ἐναντίον τῆς Ἀγγλίας γινόμενον ἀποικιακὸν πόλεμον. Ἐξ ἄλλου ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξησφάλισε τὴν συμμαχίαν τῆς αὐτοκρατείας τῆς Ῥωσίας Ἐλισάβετ, τοῦ Αὐγούστου Γ' τῆς Πολωνίας, τοῦ βασιλέως τῆς Σουηδίας καὶ τῶν περισσοτέρων γερμανῶν ἡγεμόνων.

Τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου ἐπέσπευσεν ὁ Φρειδερίκος. Ὑποπέυσας τὸν κίνδυνον καὶ κρίνας ὅτι θὰ κατεστρέφετο, ἂν ἄφινε τοὺς ἀντιπάλους του νὰ συμπληρώσουν τὰς προπαρασκευάς των, εἰσβάλλει (1756) εἰς τὴν Σαξωνίαν, καταλαμβάνει τὴν Δρέσδην, καὶ πολιορκήσας τὸν Σαξωνικὸν στρατὸν τὸν ἀναγκάζει νὰ παραδοθῇ. Ἐπειτα δὲ διὰ πράξεως ἀπαραδειγματίστου εἰς τὸ διεθνὲς δίκαιον κατατάσσει διὰ τῆς βίας τοὺς αἰχμαλωτισθέντας στρατιώτας εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατόν. Ὁ πόλεμος οὕτως ἤρχισε. Διεξήχθη δὲ συγχρόνως εἰς τὴν δυτικὴν, εἰς τὴν κεντρικὴν καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Γερμανίαν.

Τὸ κυριώτερον θέατρον τοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ κεντρικὴ Γερμανία. Κατ' ἀρχὰς ὁ Φρειδερίκος εἰσβάλλει εἰς τὴν Βοημίαν καὶ φθάνει μέχρι τῆς Πράγας, ἀλλὰ προσβάλλεται ὑπὸ τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἀναγκάζεται νὰ τὴν ἐκκενώσῃ. Συγχρόνως ἀπειλεῖται ὑπὸ δύο στρατιῶν, γαλλογερμανικῆς ἐν Σαξωνίᾳ καὶ αὐστριακῆς ἐν Σιλεσίᾳ. Νικᾷ ὅμως αὐτὰς τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην. Κατόπιν προσβληθεὶς Ν. ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν καὶ Α. ὑπὸ τῶν Ῥώσων πορεύεται ἀκαταπαύστως ἀπὸ τῆς Σαξωνίας εἰς τὴν Σιλεσίαν, ἀπὸ τῆς Σιλεσίας εἰς τὸ Βρανδεμβούργον καὶ σώζεται διὰ τῆς ταχύτητός του, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς βραδύτητος καὶ τῆς ἐλλείψεως τάξεως εἰς τὰς κινήσεις τῶν ἀντιπάλων του.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους καὶ νικῶν ὁ Φρειδερίκος ἐξηντλεῖτο. Τὸ 1761 εἶχε μόνον 60 χιλ. ἄνδρας, καὶ οὗτοι ἦσαν χωρικοὶ ἀνάσχητοι. Ἐν τούτοις ἐσώθη ἐκ τυχαίου συμβάντος, τοῦ θανάτου τῆς αὐτοκρατείας Ἐλισάβετ. Ὁ διάδοχός της Πέτρος Γ' θανμαστής τοῦ Φρειδερίκου συνεμάχησε μετ' αὐτοῦ. Τοῦτο ἠνάγκασε

τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν νὰ συνάψῃ (1763) μὲ τὸν Φρειδερίκον συνθήκην, δι' ἧς παρητεῖτο τῆς Σιλεσίας.

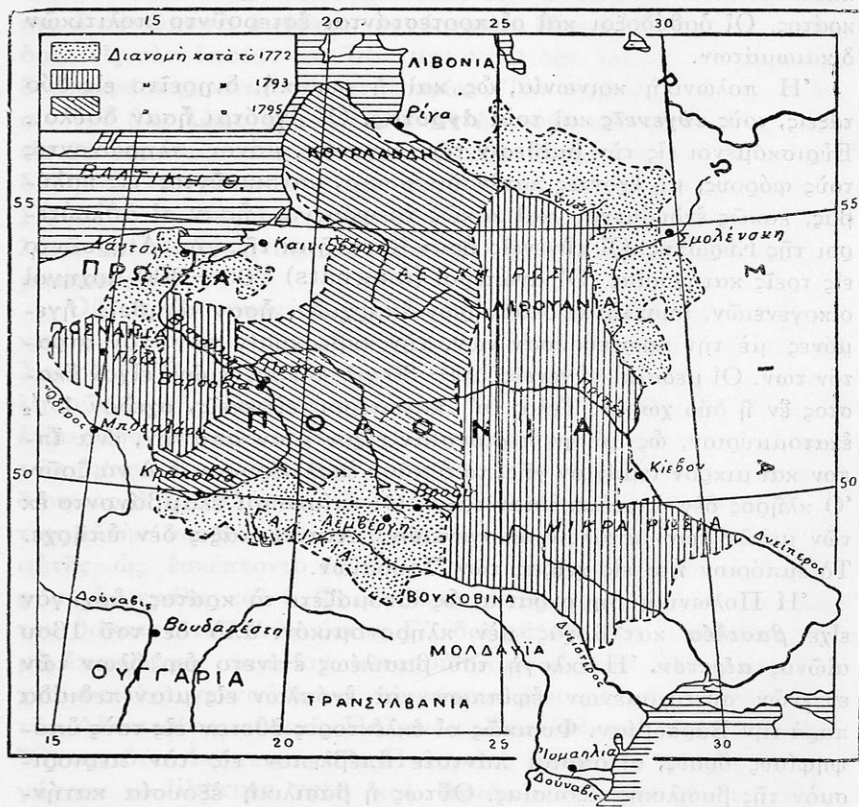
Ἑσωτερικαὶ μεταρρυθμίσεις τῆς Αὐστρίας. Ἡ Μαρία Θηρεσία μετὰ τὸν ἑπτῆ πόλεμον ἐπεδόθη εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἐκ τοῦ πολέμου πληγῶν προστατεύσασα τὴν γεωργίαν καὶ τὴν βιομηχανίαν. Συγχρόνως προέβη εἰς μεταρρυθμίσεις, δι' ὧν καὶ τὸ κῦρος τοῦ ἡγεμόνος εἰς ἕκαστον τῶν κρατῶν τῆς μοναρχίας ἔμελλε νὰ αὐξηθῇ καὶ ἡ ἐνότης τῆς μοναρχίας νὰ παρασκευασθῇ. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως αὐτῆς δὲν ἐστηρίζοντο ἐπὶ ὠρισμένου σχεδίου, ἀλλ' ὑπηγορεύοντο ὑπὸ τῶν ἀναγκῶν τῆς στιγμῆς καὶ τῶν περιστάσεων.

Συστηματικὰς μεταρρυθμίσεις ἐπεδίωξε νὰ ἐφαρμόσῃ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὴν υἱὸς τῆς **Ἰωσήφ Β'** (1780 - 1790) ἐμπνεόμενος ὑπὸ τῶν ἰδεῶν τῶν γάλλων φισσοσόφων. Αἱ μεταρρυθμίσεις τοῦ Ἰωσήφ ἦσαν κοινωνικαί, θρησκευτικαὶ καὶ πολιτικαί. Ἦρχισεν ἀπὸ τὰς κοινωνικάς. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὑφίστατο ἀκόμη τὸ φεουδαλικὸν σύστημα καὶ οἱ χωρικοὶ ἦσαν ἀκόμη δοῦλοι. Ὁ Ἰωσήφ 2½ μῆνας μετὰ τὴν ἀνοδὸν του εἰς τὸν θρόνον κατήργησε τὴν δουλείαν καὶ διένειμε εἰς τοὺς χωρικοὺς τὰς γαίας τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν, μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώσουν τὴν ἀξίαν τῶν χρεωλυτικῶς εἰς τοὺς παλαιοὺς κυρίους. Συγχρόνως δὲ ἐκήρυξεν ἰσότητά τῶν ὑπηκόων του ὅλων ἐνώπιον τῶν νόμων καὶ ὥς πρὸς τὴν πληρωμὴν τῶν φόρων. Αἱ πολιτικαὶ μεταρρυθμίσεις ἀπέβλεπον εἰς τὴν ἐνοποίησιν τῆς μοναρχίας καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ ἀπολύτου κύρους τοῦ ἡγεμόνος. Κατέστησε μοναδικὴν πρωτεύουσιν τοῦ κράτους τὴν Βιέννην καὶ ἐπίσημον γλῶσσάν του τὴν γερμανικὴν. Αἱ συνελεύσεις τῶν διαφόρων κρατῶν ἔπαυσαν νὰ συνέρχωνται καὶ τὸ κράτος διηρέθη εἰς διωικησεις μὲ διοικητὰς διοριζομένους ὑπὸ τοῦ ἡγεμόνος. Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ καθώρισε μὲν ἐπίσημον θρησκείαν τὴν καθολικὴν, ὑπήγαγεν ὅμως τὸν κληρὸν ὑπὸ τὸ κράτος καὶ ἐπέτρεψεν εἰς ὅλας τὰς ἄλλας ἐλευθερίαν λατρείας.

Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως αὗται τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἐπέτυχον ἔνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς ἀριστοκρατίας, ἰδίως δὲ ἐν Οὐγγαρίᾳ. Πολλὰς διατάξεις του ἠναγκάσθη καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἀνακαλέσῃ. Καὶ ὅλας τὰς ἄλλας ὅμως ἀνεκάλεσεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς του **Λεοπόλδος Β'** (1790 - 1792).

7. Ὁ διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας.

Ἡ Πολωνία κατὰ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἐξετείνεται πρὸς Β. μέχρι τῆς Βαλτικῆς, πρὸς Ν. μέχρι τῶν Καρπαθίων καὶ τοῦ Δνειστέρου, διὰ τῶν ὁποίων ἐχωρίζετο ἀπὸ τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τουρκίας, πρὸς Α. ἐπροχώρει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ῥωσίας

21. Ἡ Πολωνία καὶ ὁ διαμελισμὸς αὐτῆς.

σχεδὸν μέχρι τῆς Σμολένσκης, πρὸς Δ. διὰ γραμμῆς παραλλήλου πρὸς τὸν ποταμὸν Ὅδεο ἐξετείνεται μέχρι τῆς Σιλεσίας τοῦ Βρανδεμβούργου καὶ τῆς Πομμερανίας, εἰς τὸ βόρειον δὲ μέρος τῆς εἶχεν ἐγκεκλεισμένον τὸ βασίλειον τῆς Πρωσσίας. Ἡ Πολωνία οὕτως ἦτο ἄνευ φυσικῶν συνόρων. Συγχρόνως ἀποτελεῖτο καὶ ἐκ διαφόρων λαῶν. Εἰς τὸ κέντρον οἱ κάτοικοι ἦσαν Πολω-

νοί, πρὸς δυσμὰς εἰς τὴν πολωνικὴν Πρωσσίαν Γερμανοί, πρὸς ἀνατολὰς Λιθουανοὶ καὶ Ρῶσοι, πανταχοῦ δὲ Ἰουδαῖοι. Ἐκαστὴ ἐκ τῶν ὁμάδων τούτων εἶχε τὴν θρησκείαν της. Οἱ Γερμανοὶ ἦσαν διαμαρτυρόμενοι, οἱ Ρῶσοι ὁρθόδοξοι, οἱ Πολωνοὶ καὶ οἱ Λιθουανοί, οἱ ὅποιοι καὶ ἀπετέλουν τὴν πλειονοψηφίαν, ἦσαν καθολικοί. Ἐκ τούτων μόνον οἱ καθολικοὶ εἶχον θέσιν εἰς τὸ κράτος. Οἱ ὁρθόδοξοι καὶ οἱ προτεστάνται ἐστεροῦντο πολιτικῶν δικαιωμάτων.

Ἡ πολωνικὴ κοινωνία, ὥς καὶ ἡ ρωσικὴ, διηγεῖτο εἰς δύο τάξεις, τοὺς **εὐγενεῖς** καὶ τοὺς **ἀγρότας**. Οἱ ἀγρόται ἦσαν δοῦλοι. Εὐρισκόμενοι εἰς τὴν διάθεσιν τῶν εὐγενῶν, μόνον πληρώνοντες τοὺς φόρους, μὴ ἔχοντες κανὲν δικαίωμα, κατοικοῦντες εἰς καλύβας, κακῶς ἐνδυνάμενοι καὶ κακῶς τρεφόμενοι, ἦσαν οἱ ἀθλιώτεροι τῆς Εὐρώπης. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἰδιοκτῆται τῆς γῆς. Διηγοῦντο εἰς τρεῖς κατηγορίας. Οἱ ἀνώτεροι (magnats) 200—300 ἀρχηγοὶ οἰκογενειῶν, ἰδιοκτῆται ὁλοκλήρων ἐπαρχιῶν, ἦσαν ἀληθεῖς ἡγεμόνες μὲ τὴν πρωτεύουσάν των, τὴν κυβέρνησίν των, τὸν στρατὸν των. Οἱ μεσαῖοι εὐγενεῖς, 20—30 χιλ. οἰκογενειῶν, εἶχον ἕκαστος ἓν ἢ δύο χωρία. Τέλος οἱ κατώτεροι εὐγενεῖς, σχεδὸν 1½ ἑκατομμύριον, ὥς μόνην περιουσίαν εἶχον μίαν σπάθην, ἓνα ἵππον καὶ μικρὸν τεμάχιον γῆς, τὸ ὅποιον ἐκαλλιέργουν διὰ νὰ ζοῦν. Ὁ κληρὸς δὲν ἀπετέλει ἰδίαν τάξιν. Οἱ ἐπίσκοποι ἐλαμβάνοντο ἐκ τῶν μελῶν τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε. Τὸ ἐμπόριον ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἰουδαίων.

Ἡ Πολωνικὴ δημοκρατία, ὥς ὠνομάζετο τὸ κράτος, ἀρχηγὸν εἶχε **βασιλέα** κατ' ἀρχὰς μὲν κληρονομικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ 16ου αἰῶνος **αἰρετόν**. Ἡ ἐκλογὴ τοῦ βασιλέως ἐγίνετο ὑφ' ὅλων τῶν εὐγενῶν συνερχομένων ἐφίππων καὶ ἐνόπλων εἰς μίαν πεδιάδα παρὰ τὴν Βαρσοβίαν. Φυσικῶς οἱ ἐκλέκτορες ἔθετον εἰς τοὺς ὑποψηφίους ὄρους, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἀπέβλεπον εἰς τὸν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας. Οὕτως ἡ βασιλικὴ ἐξουσία κατήντησε νὰ ἐκμηδενισθῇ. Ὁ βασιλεὺς ὄχι μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ νομοθετῇ, νὰ κηρύττῃ πόλεμον, νὰ συνάπτῃ συνθήκας, νὰ στρατολογῇ, νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους ἄνευ τῆς συναινέσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶχε κανὲν κῦρος ἐπὶ τῶν ὑπουργῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἰσόβιοι. Παρὰ τὸν βασιλέα ὑπῆρχε **γερούσια** συγκειμένη ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀνωτέρων εὐγενῶν, καὶ **βουλῇ**, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλαμβάνοντο ἐκ τῆς μέσης καὶ κατωτέρας εὐγενείας. Ἀνὰ δύο ἔτη γερούσια καὶ βουλὴ συ-

νηνοῦντο, ὅπως συσχεφθοῦν περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους καὶ ἀπετέλουν τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἐν αὐτῇ ὁμως οὐδεμία ἀπόφασις ἠδύνατο νὰ ληφθῇ, διότι πρὸς τοῦτο ἀπηρείτο ἡ συναίνεσις ὅλων. Ἡ διαφωνία ἐνὸς ἤρκει, ὅπως ματαιώσῃ πᾶσαν ἀπόφασιν καὶ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν. Τοῦτο εἶναι τὸ καλούμενον *liberum veto*. Ἐνεκα τούτου εἶχον ἐπινοήσῃ τὸ ἐξῆς· ὁσάκις ἡ συνέλευσις διελύετο, συνήρχοντο ὅλοι αἱ εὐγενεῖς εἰς σύνοδον, εἰς τὴν ὁποίαν τὸ *liberum veto* δὲν ἴσχυεν, ἐλαμβάνοντο δ' ἀποφάσεις κατὰ πλειονοψηφίαν. Τὸν στρατὸν πρὸς ἐξασθένεισιν τοῦ βασιλέως εἶχεν ἐλαττώσει ἡ συνέλευσις τὸ 1717 περίπου εἰς 24 χιλιάδας. Ἐκτὸς τούτου οἱ δύο ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἐξελέγοντο διὰ βίου καὶ μόνον ὑπὸ τῆς συνελεύσεως ἠδύναντο νὰ πανθοῦν. Προσέτι, ἐπειδὴ οἱ εὐγενεῖς ὅλοι ὑπηρετοῦν ὡς ἀξιωματικοί, ἀνελόγει πολλάκις εἰς ἀξιωματικὸς εἰς τρεῖς στρατιῶτας ἢ ὑπαξιωματικούς.

Οὕτως ὠργανωμένη ἡ Πολωνία ἦτο προσωρισμένη νὰ ἐξαφανισθῇ. Ἡδὴ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος οἱ γείτονές της Σουηδοί, Ῥῶσοι, Αὐστριακοί, Πρωῦσοι ἐσκέπτοντο νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ἀδυναμίας της καὶ νὰ τὴν διαμελίσουν. Ἰδίως δὲ ἐνδιεφέροντο πρὸς τοῦτο οἱ Πρωῦσοι, ἵνα ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσιν τῶν διαφόρων μερῶν τῆς μοναρχίας των. Ἀλλὰ διὰ νὰ καταστῇ δυνατὸς ὁ διαμελισμός, ἔπρεπεν ἡ Πολωνία νὰ διατηρῇται εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν ἀναρχίας, καὶ νὰ μὴ ἐπιχειρηθῇ θεραπεία αὐτῆς ὡς ἐσκέπτοντο εὐγενεῖς τινες Πολωνοί. Ὅθεν ἡ Αἰκατερίνη ἡ μεγάλη καὶ ὁ Φρειδερίκος ὑπέγραψαν συμφωνίαν μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Αὐγούστου Γ', διὰ τῆς ὁποίας ἀνελάμβανον νὰ μὴ ἐπιτρέψουν καμμίαν μεταρρυθμίσιν εἰς τὴν Πολωνίαν. Συγχρόνως δὲ συνεννοήθησαν νὰ κάμουν βασιλέα εὐνοούμενόν τινα τῆς Αἰκατερίνης εὐγενῆ Πολωνὸν **Στανίσλαον Πονιατόβσκη**. Ὅντως δύο ἀπόπειραι τῶν Πολωνῶν, ὅπως διὰ συνόδου καταργήσουν τὸ *liberum veto* καὶ ἀναδιοργανώσουν τὸ πολίτευμά των, ἐματαιώθησαν ὑπὸ τῶν συμμάχων διὰ τῆς εἰσβολῆς ρωσικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Πολωνίαν μετὰ τὴν πρόφασιν τῆς προστασίας τῶν ὁρθοδόξων καὶ διαμαρτυρομένων. Ἀλλὰ τὴν δευτέραν φοράν Πολωνοὶ τινες ἀντέστησαν εἰς τοὺς Ῥώσους, ἠττηθέντες δὲ κατέφυγον εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Οἱ Ῥῶσοι κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ ἐκεῖ, καὶ ἔσφαξαν καὶ τινες μουσουλάνους (1768). Ὁ σουλτᾶνος τότε παρακινούμενος ὑπὸ τῶν Γάλλων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ῥώσων. Κατὰ τοῦτον, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω,

οἱ Ῥῶσοι ἀνακατέλαβον μὲν τὴν Ἀζοφικὴν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν, ἔκαυσαν δὲ τὸν τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Τσεσμεν ἀπέναντι τῆς Χίου. Ἡ ἥττα τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ἡ αἰτία τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Πολωνίας. Ἡ κατάληψις τῆς Μολδαυίας καὶ Βλαχίας ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἐθορύβησε τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, καὶ ἰδίως τὸν υἱὸν τῆς Ἰωσήφ Β'. Οὗτος ἐσκέπτετο νὰ κάμῃ τὸν Δούναβιν ὁλόκληρον αὐστριακὸν καὶ νὰ φέρῃ τὰ σύνορα τοῦ κράτους του μέχρι τοῦ Εὐξείνου πόντου. Ἄλλ' ἤδη οἱ Ῥῶσοι καταλαβόντες τὰς παραδουναβείους ἐπαρχίας ἀπέκοπτον εἰς αὐτὸν τὴν διάβασιν. Ἡ Αὐστρία λοιπὸν προσήγγισε πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἵνα ἐξαναγκάσῃ τοὺς Ῥώσους νὰ ἐκκενώσουν τὰς κατακτηθείσας ἐπαρχίας. Ἀλλὰ τοῦτο ἀνησύχησε τὸν Φρειδερίκον, ὅστις ὡς σύμμαχος τῆς Αἰκατερίνης ἐβλεπε ὅτι θὰ περιεπλέκετο εἰς νέον μέγαν πόλεμον, ἐκ τοῦ ὁποῖου οἱ Αὐστριακοὶ μὲν καὶ Ῥῶσοι ἠδύναντο νὰ ἱκανοποιηθοῦν λαμβάνοντες τμήματα τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν θὰ ὠφελεῖτο, καὶ ἐπομένως ἡ ἰσορροπία θὰ ἐταράσσετο εἰς βάρος του. Προέτεινε λοιπὸν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀφήσουν τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἀποζημιωθοῦν διὰ πολωνικοῦ ἐδάφους. Ἡ πρότασις ἐγίνε δεκτὴ καὶ συνήφθη ἡ ἐγκληματικὴ συνθήκη τοῦ 1772, διὰ τῆς ὁποίας ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀφορμῆς διεισδιόχετο ἔδαφος οὐδετέρου κράτους, τῆς Πολωνίας.

Διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὴν Γαλικίαν, ἡ Πρωσσία τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν, καὶ ἡ Ῥωσία τὴν Λιθουανίαν. Ἡ πολωνικὴ συνέλευσις συγκληθεῖσα νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν συνθήκην ἀντέστη ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἐν τέλει ὡσικοί, πρωσσικοὶ καὶ αὐστριακοὶ στρατοὶ κατέλαβον κατὰ μικρὸν ὅλην τὴν χώραν καὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Βαρσοβίας. Τότε πλέον ἡ συνέλευσις καὶ ὁ βασιλεὺς συγκατετέθησαν εἰς τὴν διανομὴν, συγχρόνως δὲ ὑπεσχέθησαν νὰ μὴ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα τῆς χώρας.

Τὸ τελευταῖον τοῦτο παρέσχε μετὰ 20 ἔτη εἰς τὰς τρεῖς δυνάμεις τὴν ἀφορμὴν νὰ συμπληρώσουν τὸ ἐγκλημὰ των καὶ νὰ καταστρέψουν ἐξ ὁλοκλήρου τὴν Πολωνίαν. Διδαχθέντες ἐκ τῶν παθημάτων των οἱ εὐγενεῖς Πολωνοὶ ἐπεχείρησαν τὸ 1791 νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμά των. Ῥῶσοι καὶ Πρωσσοὶ ἐξ ὀνόματος τῆς συνθήκης τοῦ 1772 εἰσέβαλον εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ προέβησαν εἰς δευτέρον διαμελισμὸν αὐτῆς [1793]. Οἱ Πολωνοὶ ἐξηγέρθησαν. Μετὰ ἀγῶνα ὅμως ἡρωϊκόν, καθ' ὃν οἱ ἀγρόται στρατευόμενοι μετὰ τῶν εὐγενῶν ὡς μόνον ὅπλα εἶχον

τὰ δρέπανά των, οἱ Πολωνοὶ συνετρίβησαν. Τότε ἐπηκολούθησεν ὁ τρίτος πλήρης διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας μεταξὺ Ῥωσίας, Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας (1795).

8. Ἀποικιακὸς ἀγὼν μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας. Ἰνδία καὶ Καναδάς.

Παραλλήλως πρὸς τὴν αὐстроπρωσικὴν σύγκρουσιν ἐν τῇ Εὐρώπῃ, εἰς τὴν ὁποίαν, ὥς εἶδομεν, μετέσχον Γαλλία καὶ Ἀγγλία, ἄλλη σύγκρουσις ἐξελίχθη ἀπὸ τοῦ 1742 μέχρι τοῦ 1763 μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Αἰτία τῆς συγκρούσεως ταύτης ὑπῆρξεν ὁ οἰκονομικὸς καὶ ἀποικιακὸς ἀνταγωνισμός. Τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον καὶ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας ἀνησύχει τὸ θαλάσσιον ἐμπόριον καὶ τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας. Θέατρον τῆς συγκρούσεως ταύτης ὑπῆρξεν ἐν Ἀμερικῇ ὁ Καναδάς, ἐν Ἀσίᾳ αἱ Ἰνδία. Ἡ σύγκρουσις αὕτη ἐκ σφάλματος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Γάλλων.

Ἐμπορικαὶ ἐπιχειρήσεις καὶ ἀποικιακαὶ κατακτήσεις.
Παρὰ τὰς προσπάθειάς τῶν Ἀγγλῶν καὶ τῶν Γάλλων οἱ Πορτογάλλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ καθ' ὅλον τὸν 16ον αἰῶνα εἶχον κατορθώσει νὰ διατηρήσουν μόνοι εἰς χεῖράς των τὸ κατὰ θάλασσαν ἐμπόριον, καὶ μόνοι αὐτοὶ εἶχον ἀποικίας. Οἱ πορτογάλλοι ἀπέβλεπον ἰδίως εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατηύθυνον τὰς προσπάθειάς των εἰς τὴν Ἀσίαν. Οἱ Ἰσπανοὶ ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατάκτησιν ἐδαφῶν καὶ εἰς τὸ νὰ δημιουργήσουν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιακὸν κράτος ἀποτελοῦν ἐπέκτασιν τῆς μητροπόλεως.

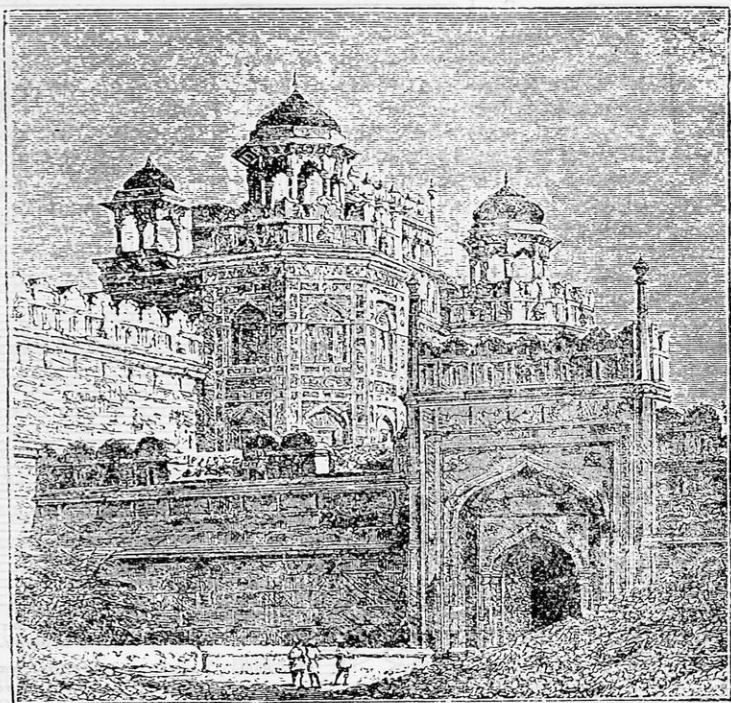
Εἰς τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος οἱ Ἀγγλοὶ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου οἱ Γάλλοι ἠθέλησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμα τῶν Πορτογάλων καὶ Ἰσπανῶν. Ἐπεχείρησαν νὰ ἐπεκτείνουν τὸ ἐμπόριόν των εἰς τὰς Ἰνδίας, ὥς οἱ Πορτογάλλοι, καὶ ἐπεδίωξαν κατακτήσεις ἐν Ἀμερικῇ ὥς οἱ Ἰσπανοί. Αἱ δύο ἐπιχειρήσεις ἔγιναν ὑπὸ συνθήκας διαφόρους. Ἡ κατάκτησις ἐδαφῶν ἐν Ἀμερικῇ ἔγινεν ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων. Ἀλλὰ ἡ πρὸς τὰς Ἰνδίας ἐμπορικὴ προσπάθεια ἔγινεν ὑπὸ ἰδιωτῶν συσσωματωθέντων εἰς ἑταιρείας.

Αἱ ἐμπορικαὶ ἑταιρεῖαι τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ πρώτη ἑταιρεία ἔγινεν ὑπὸ Ὀλλανδῶν. Οἱ Ὀλλανδοὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ἔπλεον εἰς Λισσαβῶνα καὶ ἐκεῖθεν ἐλάμβανον τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν.

Μετά τὴν ἐπανάστασιν ὅμως ὁ Φίλιππος Β' ἀπηγόρευσεν εἰς αὐτοὺς πᾶν ἐμπόριον μετὰ τῆς Πορτογαλλίας. Τὰ Ὀλλανδικὰ πλοῖα τότε ἤρχισαν νὰ πλέουν πρὸς ἀναζήτησιν τῶν προϊόντων τούτων ἀπ' εὐθείας εἰς τοὺς λιμένας τῶν Ἰνδιῶν. Ἀλλὰ τοῦτο ἦτο ἐπικίνδυνον, διότι οἱ Πορτογάλλοι μετεχειρίζοντο ὡς πειρατὰς τοὺς Εὐρωπαίους ἐμπόρους, οἱ ὅποιοι ἐταξίδευον εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Οἱ ἰδιῶται χωριστὰ δὲν ἦσαν τόσον πλούσιοι, ὥστε νὰ καταρτίσουν στόλον πολεμικὸν ἱκανὸν νὰ πολεμήσῃ πρὸς τὰ πορτογαλλικὰ πλοῖα. Ἰδιῶται λοιπὸν καὶ πόλεις τῆς Ὀλλανδίας συνήνωσαν τὰ κεφάλαιά των. Ἐσχηματίσθησαν οὕτω ἐμπορικοὶ οἴκοι, ἕκαστος τῶν ὁποίων ἐξώπλιζεν ἴδια πλοῖα. Ὅλοι κατόπιν οἱ οἴκοι οὗτοι συνηνώθησαν εἰς μίαν ἐταιρείαν, ἡ ὁποία ἐπεφορτίσθη τὴν συντήρησιν στρατοῦ καὶ στόλου καὶ τὴν σύναψιν συνθηκῶν. Ἡ κυβέρνησις δὲ ἔδωκεν εἰς τὴν ἐταιρείαν αὐτὴν τὸ μονοπώλιον τοῦ ἐμπορίου μετὰ τῶν Ἰνδιῶν μὴ ἐπιτρέπουσα τὴν εἴσοδον εἰς τοὺς λιμένας τῆς ἄλλων πλοίων πλην τῶν τῆς ἐταιρείας. Ἡ ἐταιρεία αὕτη ἠὺδοκίμησε τόσον, ὥστε ἐπὶ τέλους, βοηθοῦσης καὶ τῆς εὐγενοῦς πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς συμπεριφορᾶς, κατάρθωσε νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τῶν Πορτογάλλων τὰς νήσους τῶν ἄρωμάτων καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν. Ἡ ἐπιτυχία αὐτῆς ἔκαμε τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ Γάλλους νὰ τὴν μιμηθοῦν.

Ἡ πρώτη ἀγγλικὴ ἐταιρεία διὰ τὸ ἐμπόριον τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἔγινε τὸ 1599 εἰς τὸ τέλος τῆς βασιλείας τῆς Ἐλισσάβετ. Ἡ πρώτη γαλλικὴ ἐταιρεία ἔγινε τὸ 1604 ἐπὶ Ἐρρίκου Δ'. Τὸ 1639 ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία εἶχεν ἰδρύσει ἐπὶ τοῦ κόλπου τῆς Βεγγάλης τὸ ἐμπορικὸνπρακτορεῖον Μαδράς (Madras), τὸ ὁποῖον κατὰ μικρὸν ἀπέβη πόλις σπουδαία καὶ τὸ κέντρον ὅλων τῶν ἐργασιῶν τῆς ἐταιρείας εἰς τὴν Ἰνδικήν. Μετ' ὀλίγον ἡ γαλλικὴ ἀναδιοργανωθείσα διὰ τοῦ Κολβέρτου ἵδρυσεν εἰς τὴν Ἰνδικήν τὸ Πονδυχερὺ (Pondichery) ὀλιγώτερον τῶν 150 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς Μαδράς. Ὀλίγον κατόπιν ἡ γαλλικὴ ἵδρυσεν τὴν Σανδερναγόραν (Chandernagor) εἰς ἓν ἐκ τῶν σημείων τῶν Γάγγου, καὶ 25 χιλιόμετρα μακρὰν αὐτῆς ἡ Ἀγγλικὴ τὴν Καλκούταν. Καὶ αἱ δύο ἐταιρεῖαι προώδευσαν πολὺ. Αἰτία δὲ ἦτο ἅφ' ἐνὸς μὲν ἡ μετὰ τὸν περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πόλεμον συμμαχία τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἡ ὁποία παρείχεν ἀσφάλειαν τῆς θαλάσσης, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν Ἰνδιῶν, ἡ ὁποία ἦτο εὐνοϊκὴ πρὸς διείσδυσιν εἰς αὐτὰς ξένων καὶ ἀνάπτυξιν τῆς πολιτικῆς των ἐπιρροῆς.

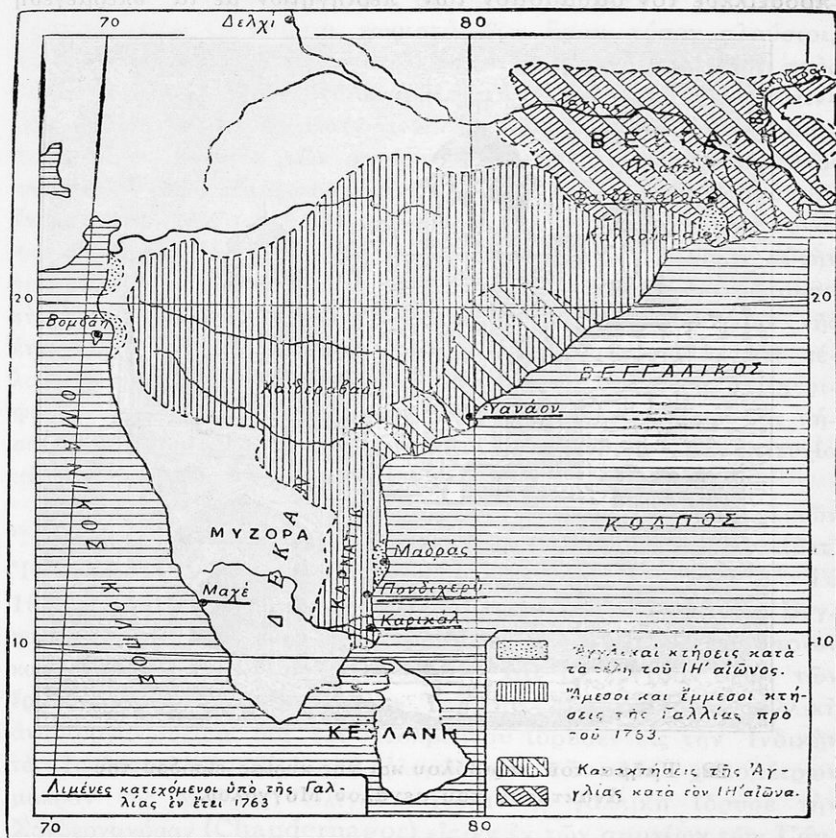
Ἡ Ἰνδικὴ χερσόνησος περιλαμβάνουσα πληθυσμὸν πλέον τῶν 200 ἑκατομμυρίων κατοίκων κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὑπῆγετο εἰς μίαν μουσουλμανικὴν δυναστείαν καταγωγῆς μογγολικῆς. Ἐντεῦθεν δὲ καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς ἐλέγετο μέγας Μογγόλος. Ἡ ἔδρα αὐτοῦ Δέλιον (Delhi) ἐπὶ ἐνὸς παραποτάμου τοῦ Γάγγου προσείλκυε τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν μὲ τὰ ὑπερμεγέθη

22. Τμῆμα τοῦ περιβόλου καὶ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ἀνακτόρου τοῦ μεγάλου Μογγόλου.

τείχη της, μὲ τὰ παραδόξου ἀρχιτεκτονικῆς τεμένη της, μὲ τὰ τεράστια ἀνάκτορά της (ἐν ἑξ αὐτῶν εἶχε χιλίους μαρμαρίνους κίονας) καὶ μὲ τὴν μυρμηκιὰν τῶν δύο ἑκατομμυρίων κατοίκων της. Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ κράτος τοῦ μεγάλου Μογγόλου ἤρχισε νὰ διαμελίζεται. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν κατέστησαν ἀνεξάρτητοι καὶ ἤρχισαν νὰ πολεμοῦν πρὸς ἀλλήλους.

νοβ. Ἡ κατάσταση αὕτη ἐνέπνευσεν εἰς τοὺς διοικητὰς τῶν ἐταιρειῶν, ἰδίως τῆς Γαλλίας, τὴν ἰδέαν νὰ μεταβάλουν τρόπον ἐνεργείας. Κατὰ πρῶτον κατήρτισαν ἴδιον στρατὸν καὶ κατέστησαν τὰς πόλεις τῶν ἀνεξαρτήτους. Ἐπειτα ἀνεμείχθησαν εἰς τὰς ἔριδας τῶν ἐγχωρίων ἡγεμόνων, εἰς τοὺς ὁποίους παρείχον τὴν συν-

23. Ἀγγλικαὶ καὶ γαλλικαὶ κτήσεις ἐν Ἰνδικῇ περὶ τὸ 1750.

δρομήν των ἀντὶ πολλῶν χρημάτων καὶ ἀντὶ παραχωρήσεως ἐδαφῶν. Ἀλλὰ κατόπιν ἡ γειτνίασις τῶν ἐγκαταστάσεων τῶν δύο ἐταιρειῶν προεκάλεσε τὴν ἀμοιβαίαν ζηλοτυπίαν καὶ τὴν σύγκρουσιν αὐτῶν.

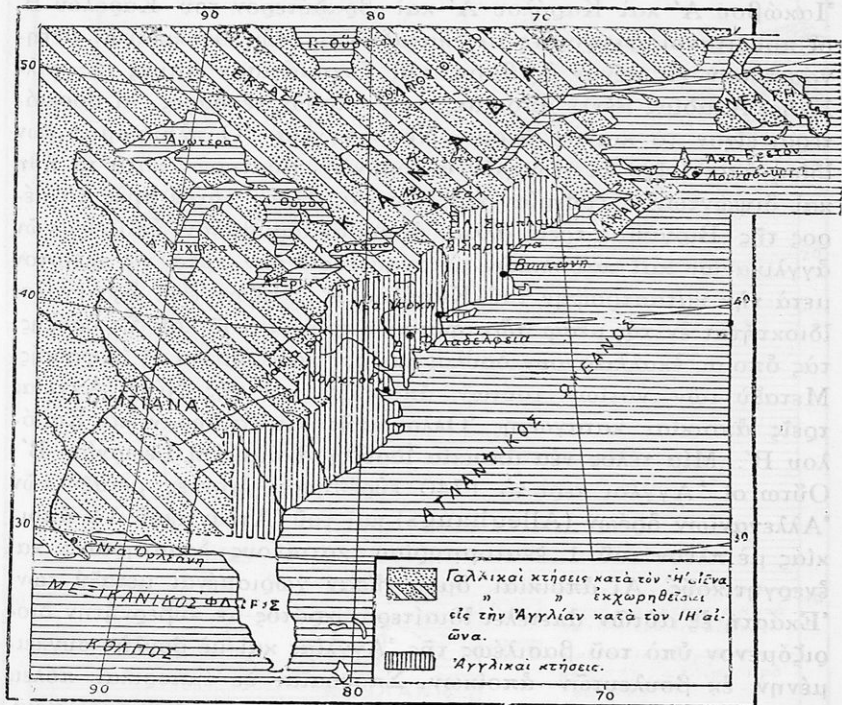
Αἱ ἀποικίαι. Καὶ αἱ πρῶται ἀποικιακαὶ ἐπιχειρήσεις τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας ὑπῆρξαν σχεδὸν σύγχρονοι μὲ τὰς πρῶ-

τας ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις των. Οἱ Ὑγγλοι ἱδρυσαν τὴν πρώτην των ἀποικίαν Βιργινίαν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀκτῆς τῆς βορείου Ἀμερικῆς τὸ 1548. Οἱ Γάλλοι τὸ 1604 ἐγκατεστάθησαν βορειότερον εἰς τὴν Χερσόνησον τῆς Ἀκαδίας.

Αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ τῆς Ὑγγλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἠνόνησαν τὴν ἀποικιακὴν ἐπέκτασιν τῶν Ὑγγλων ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰακώβου Α' καὶ Καρόλου Α' καὶ βραδύτερον τοῦ Καρόλου Β' οἱ πουρίτανοὶ φεύγοντες τὰς καταδιώξεις τῶν ἀγγλικανῶν μετηνάστευσαν εἰς μέγαν ἀριθμὸν, καὶ ἐσχημάτισαν νοτίως τῆς γαλλικῆς Ἀκαδίας πέντε ἀποικίας, τῶν ὁποίων τέσσαρες, αἱ βορειότεραι εἶχον τὸ κοινὸν ὄνομα Νέα Ὑγγλία. Ὁ πληθυσμὸς των ἰδίως ἀπετελεῖτο ἐκ γεωργῶν φιλοπόνων, αὐστηρῶν κατὰ τὰ ἥθη καὶ διψῶντων ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα. Πρὸς νότον πρὸς τὸ μέρος τῆς Βιργινίας τρεῖς ἄλλαι ἀποικίαι ἰδρύθησαν ὑπὸ εὐγενῶν ἀγγλικανῶν καὶ καθολικῶν μεταναστευσάντων κατὰ τὸ πλεῖστον μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Καρόλου Α'. Ἐζων ἐκεῖ ὡς μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἐν τῷ μέσῳ τῶν φυτειῶν τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς ὀρυζῆς, τὰς ὁποίας ἐκαλλιέργουν δοῦλοι μαῦροι κομιζόμενοι ἐξ Ἀφρικῆς. Μεταξὺ τῶν νοτίων τούτων ἀποικιῶν καὶ τῆς Νέας Ὑγγλίας τρεῖς ἀποικίαι καταγωγῆς Ὀλλανδικῆς κατεκτήθησαν ἐπὶ Καρόλου Β'. Μία τέλος νέα ἀποικία ἰδρύθη ἀκόμη ἐπὶ Γεωργίου Β'. Οὕτω οἱ Ὑγγλοι περὶ τὸ 1740 εὐρέθησαν ἔχοντες μεταξὺ τῶν Ἀλλεγανίων ὀρέων (Alleghangs) καὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ 14 ἀποικίας μὲ πλεον τοῦ 1 ἑκατομμυρίου κατοίκους δραστηρίους καὶ ἐνεργητικούς. Αἱ ἀποικίαι ὅμως ἦσαν χωρισμέναι μεταξὺ των. Ἐκάστη ἐξ αὐτῶν ἀπετέλει ἰδιαιτερον κράτος μὲ κυβερνήτην διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Ὑγγλίας καὶ μὲ βουλὴν συγκειμένην ἐκ βουλευτῶν ἀποίκων. Σπουδαῖαι δὲ ἐμπορικαὶ πόλεις εἰς αὐτὰς ἀπέβησαν ἡ Βοστώνη, ἡ νέα Ὑόρκη, ἡ Φιλαδέλφεια. Ἐκτὸς τούτου ὅμως οἱ Ὑγγλοι εἶχον ἀποκτήσει τὴν Νέαν Γῆν καὶ τὴν Ἀκαδίαν, τὴν ὁποίαν ἡ Γαλλία ὑπεχρέωθη νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς κατὰ τὸ τέλος τοῦ περὶ διαδοχῆς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου πολέμου.

Σχεδὸν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν των εἰς Ἀκαδίαν ἐπὶ Ἑρρίκου Δ' οἱ Γάλλοι εἰσέδυσαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν πρὸς τὸν Καναδᾶν. Τὰς χώρας, τὰς ὁποίας κατέλαβον, ὠνόμασαν Νέαν Γαλλίαν. Αἱ χώραι αὗται ἦσαν κεκαλυμμένα ὑπὸ δασῶν μὲ ἀπείρους λειμῶνας, τοὺς ὁποίους διέτρεχον ἀγέλαι βονάσων, καὶ μὲ

θύνακας ἀφθόνων υδάτων. Κατ' ἀρχὰς ἐκεῖ ὑπῆρχον μόνον ἀλιεῖς, κυνηγοί, ἔμποροι δερμάτων καὶ παραγγελιοδόχοι. Ὁ ἀληθὴς ἀποικισμὸς ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ Κολβέρτου. Τότε ὁ Καναδᾶς κατέστη ὄχι πλέον ἀποικία, ἀλλὰ γαλλικὴ ἐπαρχία, καὶ διωφεῖτο ὅπως ἐκεῖναι. Τέσσαρες περίπου χιλιάδες ἀγρόται φιλόπονοι τῆς Νορμανδίας καὶ τῆς Βρεττανίας δαπάναις τοῦ κράτους μετηνάστευσαν εἰς τὴν Νέαν Γαλλίαν. Συγχρόνως οἱ Γάλλοι ἐφέρθησαν

24. Γαλλικαὶ καὶ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς βορείου Ἀμερικής.

πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς ἀντιθέτως ἢ οἱ Ἰσπανοί. Ἐπεχείρησαν νὰ τοὺς ἐκχριστιανίσουν καὶ νὰ τοὺς κάμουν φίλους. Αὕτη ἡ πολιτικὴ προσεῖλκυσε αὐτοὺς. Ἐξ ἄλλου τολμηροὶ ἐξερευνηταὶ ἐπρωχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, κατὰ μικρὸν δ' ἐφθασαν μέχρι τοῦ κόλπου τοῦ Μεξικοῦ. Ὅλην τὴν χώραν ταύτην ὠνόμασαν Λουϊζιανὴν πρὸς τιμὴν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας Λουδοβίκου. Τὸ 1717 δὲ ἔθεσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Μισισσιπὶ τὰ πρῶτα θεμέλια τῆς Νέας Ὀρλεάνης. Τὸ 1740 ὁ γαλλικὸς πληθυσμὸς τοῦ Καναδᾶ

καὶ τῆς Λουϊζιανῆς δὲν ἀνέρχοντο εἰς 24 χιλ. κατοίκους. Ἐν τούτοις αἱ ἀποικίαι αὐταὶ ἔθιτον εἰς κίνδυνον τὴν περαιτέρω ἀνάπτυξιν τῶν ἀγγλικῶν πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

Ὡστε καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ, ὅπως καὶ ἐν ταῖς Ἰνδίαις, ἡ σύγκρουσις μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἦτο ἀναπόφευκτος.

Ἡ σύγκρουσις Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Ἡ σύγκρουσις καὶ ἐν τῇ Ἰνδικῇ καὶ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐπῆλθε, καθ' ὃν χρόνον καὶ ἐν Εὐρώπῃ Γαλλία καὶ Ἀγγλία συνεκρούσθησαν κατὰ τὸν ἐπταετῆ πόλεμον (1756—1763). Καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν ὁ πόλεμος ἐπερατώθη διὰ τῆς ἡττης τῶν Γάλλων. Διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων (1763) ἡ Γαλλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιανὴν πλὴν τῆς Νέας Ὁρλεάνης, καὶ παρητήθη πάσης πολιτικῆς διεκδικήσεως ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς. Αἱ πέντε ἐκεῖ γαλλικαὶ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον κυριευθῇ ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν, ἀπεδόθησαν εἰς τὴν ἑταιρείαν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μείνουν ἀνοχύρωτοι καὶ ἄνευ φρουρᾶς.

9. Ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς.

Δώδεκα ἔτη μετὰ τὸ πέρας τοῦ μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας ἀποικιακοῦ πολέμου, αἱ 13 ἐν Ἀμερικῇ ἀγγλικάι ἀποικίαι ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τῆς μητροπόλεως. Ἡ ἐξέγερσις ὑπῆρξε κατὰ μέγα μέρος ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου ἐκείνου. Ὁ πόλεμος εἶχε κοστῖσει μεγάλα ποσὰ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Τὸ χρέος τῆς ἀνέχετο εἰς 2½ δισεκατομμύρια. Οἱ φόροι ἦσαν τόσον βαρεῖς ὥστε ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ τοὺς αὐξήσουν ἀκόμη. Ὁ Γεώργιος Γ' καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐνόμισαν, ὅτι διὰ νὰ πληρωθοῦν τόσαι θυσίαι ἔπρεπεν οἱ Ἀγγλοὶ νὰ λάβουν ἐκ τῶν ἀποικίων τῶν τὰς εὐρύτερας ἐμπορικὰς ὠφελείας. Ἐκρίναν ὡσαύτως ὀρθόν, ὅτι αἱ ἀποικίαι ὀφείλον νὰ ὑποστοῦν τὸ ἀναλογοῦν εἰς αὐτὰς μέρος ἐκ τῶν κοινῶν βαρῶν. Παρήγγειλαν λοιπὸν νὰ ἐφαρμόζωνται αὐστηρῶς οἱ νόμοι, οἱ ὁποῖοι ἐξησφάλιζον εἰς τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὸ μονοπώλιον τοῦ κατὰ θάλασσαν ἐμπορίου εἰς τὰς ἀποικίας, μετ' ἀπόφασιν δὲ τοῦ κοινοβουλίου ἐπέβαλον καὶ εἰς τὰς ἀποικίας τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρχε καὶ εἰς τὴν μητρόπολιν.

Αἱ ἀποφάσεις αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ ἐμπορικὸν μονοπώλιον δὲν συνεκίνησαν τοὺς Ἀμερικανούς, διότι ἦσαν βέβαιοι ὅτι ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐκτάσεως τῶν ἀκτῶν θὰ ἠδύναντο ἐλευθέρως παρὰ

ταύτας νὰ χρησιμοποιοιοῦν τὸ λαθρεμπόριον. Τοῦναντίον ὁμως ἐξηγέρθησαν ἐναντίον τοῦ φόρου τοῦ χαρτοσήμου. Ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων ἀποικιῶν συνήλθον εἰς Φιλαδέλφειαν καὶ διεμαρτυρήθησαν ἀπὸ κοινοῦ ἐξ ὀνόματος τῶν ἀγγλικῶν ἐλευθεριῶν. «Ἐγκαταλιπόντες τὴν Ἀγγλίαν, ἔλεγον, οἱ ἀποικοὶ δὲν ἔπαυον νὰ εἶναι Ἀγγλοὶ. Εἶχον διατηρήσει ὅλα τὰ πολιτικὰ δικαιώματα τοῦ Ἀγγλοῦ πολίτου, σπουδαιότερον τῶν ὁποίων ἦτο νὰ μὴ πληρῶνῃ κανένα φόρον, ἐὰν δὲν ἤθελε συναινέσῃ ὁ ἴδιος ἢ δι' ἀντιπροσώπου εἰς τὴν βουλὴν τῶν κοινοτήτων. Ἐπομένως οἱ ἀποικοὶ μὴ ἔχοντες ἀντιπροσώπους εἰς τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν ὤφειλον νὰ πληρῶνουν φόρους».

Αὕτη ἡ θεωρία ἐπεδοκιμάσθη καὶ ὑπεστηρίχθη καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ εἰς τὸ κοινοβούλιον ὑπὸ τῶν Οὐϊγῶν, καὶ ὁ φόρος τοῦ χαρτοσήμου κατηργήθη. Ἀλλὰ τὸν ἀντεκατέστησαν διὰ τελωνειακῶν δασμῶν ἐπὶ ὠρισμένων ἐμπορευμάτων κομιζομένων ἐξ Ἀγγλίας, τοῦ σιδήρου, τοῦ χάρτου, τῆς ὑέλου, τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ τεύου. Οἱ Ἀμερικανοὶ τότε ἔπαυσαν νὰ ἀγοράζουν ἐμπορεύματα ἐπιβεβαρυμένα μὲ τὸν τελωνειακὸν φόρον καὶ τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον ἐξέπεσεν εἰς τὸ τρίτον. Μετὰ ἀγῶνα τριῶν ἐτῶν ἡ κυβέρνησις κατήργησε καὶ τοὺς τελωνειακοὺς φόρους πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ τεύου (1770). Οἱ Ἀμερικανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ μὴ ἀφήσουν πλέον νὰ ἐκφορτωθῇ τεῖον. Τὸ 1773 τρία πλοῖα μὲ φορτίον τεύου εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης. Ἀμερικανοὶ μετημφιεσμένοι εἰς ἰθαγενεῖς εἰσέδυσαν εἰς αὐτὰ καὶ ἔρριψαν τὸ φορτίον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πρὸς ἐκδίκησιν ἐκήρυξεν ἐν ἀποκλεισμῷ τὸν λιμένα τῆς Βοστώνης, μέχρις οὗ ἤθελε πληρῶσει τὴν ἀξίαν τῶν καταστραφέντων ἐμπορευμάτων. Ἡ Βοστώνη ἐζήτησε τότε τὴν ὑποστήριξιν τῶν ἄλλων ἀποικιῶν. Ἀντιπρόσωποι συνήλθον εἰς Φιλαδέλφειαν εἰς συνέδριον, τὸ ὁποῖον μετὰ νέαν καὶ πανηγυρικὴν ἔκθεσιν τῶν συνταγματικῶν θεωριῶν εἰς μίαν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων των, ἀπηγόρευσε τὴν εἰσαγωγὴν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἀπεσταλμένοι δὲ εἰς ἐκάστην ἀποικίαν ἀνέλαβον νὰ ἐπαγρυπνοῦν ἐπὶ τῶν ἐμπορευμάτων καὶ τῶν κατοίκων, ἐσχηματίσθησαν στρατιωτικὰ σώματα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀπεσταλμένων τῆς ἐπιτηρήσεως καὶ ἰδρῦθησαν μικραὶ ἀποθῆκαι ὅπλων εἰς διάφορα σημεῖα. Τὴν 9ην Ἀπριλίου 1775 ἀπόσπασμα ἀγγλικοῦ στρατοῦ σταλέν, ἵνα διαρπάσῃ μίαν ἐκ τῶν ἀποθηκῶν αὐτῶν παρὰ τὴν Βοστώνην, συνεκρούσθη μὲ τοὺς Ἀμερικανοὺς στρατιώτας. Ἐπεσαν ἐκατέρωθεν νεκροὶ τινες.

Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τοῦ πολέμου, ὅστις διήρκεσεν ὀκτὼ ἔτη (1775—1783).

Οἱ Ἀμερικανοὶ ἤρχισαν νὰ στρατολογοῦν. Συγχρόνως ὅμως διεκήρυξαν, ὅτι σκοπὸς τῆς ἐξεγέρσεώς των δὲν ἦτο νὰ χωρισθοῦν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ νὰ ἀποτελέσουν κράτος ἀνεξάρτητον. Τὴν διακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας των ἔκαμε τὸ συνέδριον μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς ἐν ἔτος βραδύτερον, τὴν 4 Ἰουλίου 1776. Ταύτης δὲ προηγεῖτο προοίμιον, εἶδος φιλοσοφικῆς ἐκθέσεως τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ ἐδράζεται τὸ πολίτευμα τῶν κρατῶν. Διεκήρυττεν ἰδίως, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἐκ φύσεως ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι καὶ ὅτι δὲν δύναται νὰ ὑφίσταται κυβέρνησις ἄνευ συναινέσεως τῶν κυβερνωμένων.

Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς καὶ λίαν δύσκολος. Οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον κεντρικὴν κυβέρνησιν. Τὸ συνέδριον ἦτο ὁ σύνδεσμος μεταξὺ τῶν κρατῶν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ δίδῃ διαταγὰς εἰς τοὺς αὐτονόμους κυβερνήτας τῶν 13 κρατῶν. Ἐπειτα ὅλοι οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἀπεδέχθησαν τὴν προκήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Εἰς τὰ κεντρικὰ κράτη ἰδίως οἱ ἔμποροι καὶ οἱ μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἦσαν νομιμόφρονες, δηλ. πιστοὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν εἶχον ὅπλα, ἐνδύματα, χρήματα. Ἐπρεπε νὰ κόψουν χαρτονόμισμα, ἀλλὰ τοῦτο ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ μόνον ἐν Ἀμερικῇ. Τέλος εἶχον μεγάλας δυσκολίας εἰς τὸ νὰ σχηματίσουν στρατόν. Ἀλλὰ πάσας τὰς δυσκολίας ὑπερεπῆδησαν, διότι ἔσχον ἓνα Οὐάσιγκτων (Washington), ἕνεκα τῆς φύσεως τῆς χώρας των, καὶ τέλος διὰ τῆς βοηθείας τῆς Γαλλίας.

Ὁ Γεώργιος Οὐάσιγκτων ἦτο πλούσιος ἰδιοκτῆτης φυτειῶν ἐν Βιργινίᾳ. Ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλικίας του, 49 ἐτῶν, καὶ εἶχε διακριθῇ εἰς τὸν πόλεμον τοῦ Καναδᾶ ὡς ἀξιωματικός. Ἐνεκα τούτου τὸ συνέδριον ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ. Ἐδείχθη δὲ ὄντως στρατηγὸς δραστήριος, συνετὸς καὶ ἀφιλοκερδής, συγχρόνως δὲ καὶ πολιτικὸς ἐπιτήδειος.

Μέγα πλεονέκτημα διὰ τοὺς Ἀμερικανοὺς ἦτο ὡσαύτως ἡ ἔκτασις τῆς χώρας των (πλέον τῶν 800.000 χιλιομέτρων) με ὁδοὺς σπανίας, με πολλοὺς ποταμοὺς ἄνευ γεφυρῶν, με δάση, με ἀπειρα διαστήματα χέρσα. Αὐταὶ αἱ φυσικαὶ δυσκολίαι ἔδωσαν εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς μετὰ δύο ἐτῶν συμπλοκάς, συνήθως ἀτυχεῖς, τὴν πρώτην των μεγάλῃν ἐπιτυχίαν. Τὸ 1777 παρὰ τὴν **Σαρατόγαν**,

περικυκλώσαντες ἓνα ἀγγλικὸν στρατὸν τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῇ. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη ἐξησφάλισε τὴν ἐπανάστασιν, διότι μετ' αὐτὴν ἡ Γαλλία ἀπεφάσισε νὰ τοὺς βοηθήσῃ.

Ἡ σύγκρουσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ τῶν ἀποικιῶν τῆς εἶχε προσελκύσει εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν τῆς Γαλλίας. Ἀπὸ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων οἱ Γάλλοι εἶχον ἐργασθῇ πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου των μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι ἡ ἀγγλοαμερικανικὴ σύγκρουσις θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἀφορμὴν τῆς ἀνταποδόσεως. Ἀλλὰ τινες τῶν ὑπουργῶν ἐδίσταζον. Διὰ τοῦτο κατ' ἀρχὰς ἠρκοῦντο εἰς τὸ νὰ προμηθεύουν κρυφίως εἰς τοὺς Ἀμερικανοὺς χρήματα καὶ ὅπλα. Νεαροὶ ἄξιωματικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ μαρκήσιος Lafayette, μετέβησαν ὡς ἐθελονταί, ὅπως τεθοῦν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Οὐάσιγκτων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς Σαρατόγας ἡ μερὶς τῶν φιλοπολέμων ὑπερίσχυεν. Οἱ Γάλλοι ἦλθον εἰς διαπραγματεύσεις μετ' ἀπεσταλμένου τῶν ἐπαναστατῶν, τοῦ **Φραγκλίνου**, καὶ ὑπέγραψαν μετ' αὐτοῦ ἐμπορικὴν συνθήκην καὶ συνθήκην συμμαχίας (1778).

Ὁ ἀγγλοαμερικανικὸς πόλεμος ἔγινε τώρα καὶ ἀγγλογαλλικὸς, καὶ ἐξετάθη συγχρόνως εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν, εἰς τὰς Ἀντίλλας, εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς θαλάσσας, εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν. Ὁ Οὐάσιγκτων, ἐνισχυθεὶς ὑπὸ τῶν Γάλλων, ἐνίκη τοὺς Ἀγγλους ἐν Ἀμερικῇ. Κατὰ θάλασσαν ὁ γαλλικὸς στόλος κατώρθωσε νὰ ἀντιπαρατάσσεται εἰς τὸν ἀγγλικόν. Οἱ Ἀγγλοι εἰς τὸ τέλος τοῦ 1782, ἐξηντλημένοι οἰκονομικῶς, ἔκαμαν προτάσεις εἰρήνης. Αἱ διαπραγματεύσεις κατέληξαν εἰς τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιών (1783). Δι' αὐτῆς οἱ Ἀγγλοι ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν καὶ ἀφῆκαν εἰς αὐτὰς τὴν ὀπισθεν χώραν μέχρι τοῦ Μισισσιππῆ.

Ὁργάνωσις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν. Τὸ νέον κράτος ὀργανώθη ὁμοσπονδιακῶς κατόπιν πολλῶν συζητήσεων (1783—1787). Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν αὐτόν, ἐκάστη ἐκ τῶν Ἠνωμένων πολιτειῶν εἶναι κυρίαρχος καὶ ἀνεξάρητος. Ἐχει τὸν κυβερνήτην τῆς, ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ὅστις ἀσκεῖ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ τὸ νομοθετικόν της σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελούμενον ἐκ δύο βουλῶν, ψηφίζει τοὺς νόμους. Ἐχει, τέλος, τὰ δικαστήριά της. Αἱ πολιτεῖαι συνδέονται μεταξὺ των διὰ γενικοῦ συντάγματος. Τοῦτο διακρίνει τρεῖς ἐξουσίας, τὴν ἐκτελεστικὴν, τὴν νομοθετικὴν καὶ τὴν δικαστικὴν. Περιορίζονται ὅμως αἱ ἐξουσίαι αὐταὶ εἰς τὰς ἐξωτερικὰς ὑποθέσεις, εἰς τὴν διπλωματίαν, τὸν στρα-

τόν, τὸν στόλον, εἰς τὰ ἐμπορικὰ ζητήματα καὶ εἰς τὸν καθορισμὸν τῶν τελωνειακῶν δασμῶν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς ἓνα **πρόεδρον**, ἐκλεγόμενον κατὰ τετραετίαν ἐφ' ἅπαξ ὑπὸ συλλόγου ἐκλεκτόρων, διοριζομένων ὑπὸ τῶν κρατῶν. Ὁ πρόεδρος εἶναι ὁ μόνος ὑπεύθυνος καὶ αὐτὸς διορίζει οἷους δήποτε θέλει ὑπουργούς. Εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου καὶ ὑπογράφει συνθήκας μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῆς ἐπικυρώσεως ὑπὸ τῆς γερουσίας. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἔξασκεῖ τὸ **συνέδριον** (Congrès), συγκαίμενον ἐκ δύο συνελεύσεων, τῆς **γερουσίας** καὶ τῆς **βουλῆς** τῶν ἀντιπροσώπων. Οἱ ψηφιζόμενοι ὅμως νόμοι πρέπει νὰ ἐπικυρωθοῦν καὶ ὑπὸ τοῦ προέδρου. Οἱ γερουσιασταὶ ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων τῶν διαφόρων κρατῶν, οἱ βουλευταὶ διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία εἶναι ἐμπεπιστευμένη εἰς ἀνώτατον δικαστήριον ἐξ 9 μελῶν, διοριζομένων ἰσοβίως ὑπὸ τοῦ προέδρου. Τοῦτο δικάζει τὰς ἔριδας μεταξὺ τῶν κρατῶν ἢ μεταξὺ προέδρου καὶ γερουσίας.

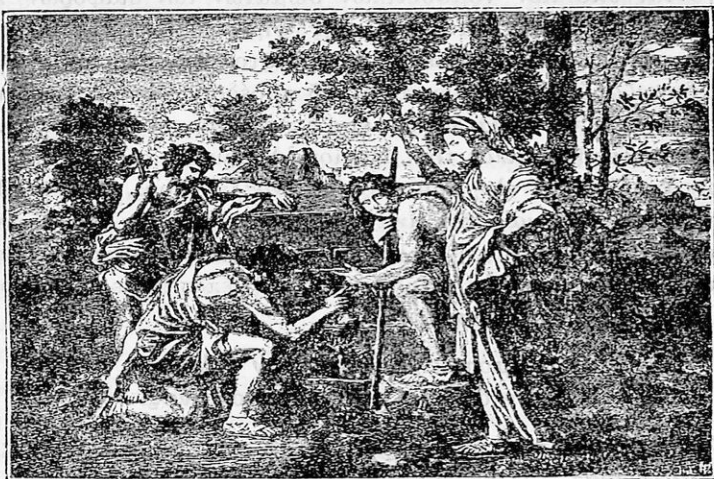
Ὁ ἀπελευθερωτικὸς τῆς βορείου Ἀμερικῆς πόλεμος δὲν ἔσχε μόνον ἀποτέλεσμα τὴν δημιουργίαν ἑνὸς κράτους, τὴν ἑξασθένεισιν τῆς Ἀγγλίας καὶ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς τιμῆς τῆς Γαλλίας. Οὗτος ἔσχεν ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ ἀποτελέσματα πολιτικὰ σοβαρά. Οὗτος ἐχρησίμευσεν ὡς παράδειγμα καὶ ἐπέσπευσε τὴν ἑκρηξιν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

10. Ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ἡ πρόοδος τῶν ἐπιστημῶν. Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ὁ τρόπος τῆς θεραπείας τῶν ἐπιστημῶν μετεβλήθη. Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἀνεζήτουν τὴν ἐπιστήμην εἰς τὰ ἀρχαῖα βιβλία. Σοφὸς ἐθεωρεῖτο ὁ γνωρίζων, τί εἶχον γράψει οἱ ἀρχαῖοι, ὁ Γαληνὸς εἰς τὴν ἰατρικὴν, ὁ Ἀριστοτέλης εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὴν ἀστρονομίαν. Ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως κατὰ μικρὸν κατενόησαν, ὅτι τὸ μόνον μέσον τῆς γνώσεως τῶν πραγμάτων εἶναι ἡ παρατήρησις τῶν φαινομένων. Οἱ σοφοὶ ἠσχολοῦντο ὀλιγώτερον εἰς τὸ νὰ κατανοοῦν ὅ,τι εἶχε λεχθῇ πρὸ αὐτῶν, παρὰ εἰς τὸ νὰ μελετοῦν ὅ,τι ἡδύναντο νὰ ἴδουν οἱ ἴδιοι. Κατεγίνοντο εἰς τὸ νὰ κάμνουν πειράματα καὶ συλλογὰς. Ἐφεῦρον τότε οἱ σοφοὶ διάφορα ὄργανα διὰ τῶν ὁποίων διηκόλυνον τὰς παρατηρήσεις των, τὸ **μικροσκόπιον**, τὸ **τηλεσκόπιον**, τὸ **βαρόμετρον**, τὸ **θερμόμετρον**, τὴν

*πνευματικήν αντίλιαν τὴν ἡλεκτρικὴν μηχανήν. Διὰ τὰ ἀνακοινώσουν δὲ τὰς παρατηρήσεις τῶν καὶ τὰς θεωρίας τῶν οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, δὲν ἤρχοντο πλέον τὰ βιβλία. Ἰδρυσαν ἑταιρείας ἐπιστημονικάς, αἱ ὁποῖαι ἔκαμναν τακτικὰς συνεδριάσεις καὶ ἐξετύπωνον πρακτικὰ τῶν διαλέξεων. Αἱ περιφημότεραι ἐξ αὐτῶν ἦσαν ἡ **βασιλικὴ ἑταιρεία τοῦ Δονδίνου** (1665), ἡ **Ἀκαδημία τῶν Παρισίων**, ἰδρυθεῖσα ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καὶ ἡ **Ἀκαδημία τοῦ Βερολίνου**, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ Φρειδερίκου Β'.*

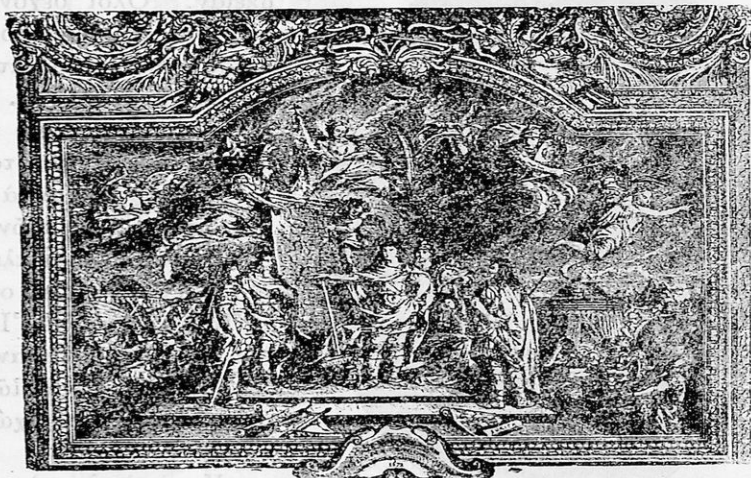
Τὰς μεγαλυτέρας προόδους ἔκαμεν ἡ **ἀστρονομία**. Μέχρι τέλους τοῦ μεσαιῶνος οἱ ἀστρονόμοι παρέμειναν εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου. Κατὰ τοῦτο ἡ γῆ εἶναι ἀκίνητος εἰς τὸ κέντρον τοῦ

25. Poussin : Οἱ ποιμένες τῆς Ἀρχαδίας.

κόσμου, περὶ αὐτὴν δὲ στρέφονται οἱ ἀστέρες, ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη. Κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα οἱ μεγάλοι ἀστρονόμοι ἤρχισαν νὰ ἀνατρέπουν τὸ σύστημα τοῦτο. Πολωνός τις ἱερεὺς, ὁ **Κοπέρνικος** (Copernic), ἀνεκάλυψεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι πλανήτης, στρεφόμενος περὶ τὸν ἥλιον. Γερμανός τις διδάκτωρ τοῦ πανεπιστημίου, ὁ **Κέπλερος** (Kepler), ἐκανόνισε τοὺς νόμους τῆς κινήσεως τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον. Ἄλλος διδάκτωρ, ὁ Ἰταλὸς **Γαλιλαῖος** (Galileo), προσέθεσεν ὅτι ἡ γῆ στρέφεται περὶ ἑαυτὴν εἰς 24 ὥρας. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ ἀστρονομία ἐτελειοποιήθη κατόπιν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀγγλοῦ **Νεύτωνος** (Newton) ἐξευ-

ορέσεως τοῦ γενικοῦ νόμου τῆς βαρύτητος. Αἱ θεωρίαι αὗται κατ' ἀρχὰς ἐπεριφρονήθησαν. Ἦναντιοῦντο εἰς τὸ σύστημα τοῦ Πτολεμαίου τὸ καθιερωμένον ὑπὸ τῆς παραδόσεως. Συνεκροῦντο πρὸς τὴν κοινὴν αἴσθησιν, ἥ ὁποία σπανίως εἶναι σύμφωνος μὲ τὴν ἐπιστήμην. Οἱ καθηγηταὶ τῶν πανεπιστημίων δὲν τὰς ἀπεδέχθησαν. Ἡ Ἱερὰ ἐξέτασις ἀπηγόρευσε νὰ διδάσκεται ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνίκου καὶ διέταξε νὰ ἐξαφανισθοῦν τὰ ἔργα του. Ὁ Γαλιλαῖος ἤχθη εἰς τὴν Ρώμην καὶ κατεδικάσθη (1632) νὰ ἀποκηρύξη τὰς θεωρίας του καὶ πρὸς ἐξίλασμον νὰ ἀπαγγέλλῃ ἀπαξ

26. Lebrun : ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐν Ὀλλανδία
(τοιχογραφία τῶν Βερσαλλίων).

τῆς ἐβδομάδος ἐπὶ τρία ἔτη τοὺς 7 ψαλμοὺς τῆς μετανοίας. Ἐκρατήθη δὲ ὑπὸ ἐπιτήρησιν μέχρι τοῦ θανάτου του.

Ἡ **ἀριθμητικὴ καὶ ἡ γεωμετρία** καὶ ἡ στοιχειώδης **ἀλγεβρα** τὸν 17ον αἰῶνα προήχθησαν πολὺ ὑπὸ τοῦ **Δειβνιτίου** (Leibnitz) καὶ ἄλλων.

Ἡ **φυσικὴ** τοῦ μεσαίωνος περιορίζετο εἰς τοὺς νόμους τοῦ Ἀρχιμήδους. Ὁ Γαλιλαῖος τώρα ἐφεῦρε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων. Ὁ Τορρικέλης (Torricelli) τὸ βαρόμετρον καὶ τὴν πίεσιν τοῦ ἀέρος. Ὁ Νεύτων τοὺς νόμους τῆς βαρύτητος.

Ἡ **φιλοσοφία**. Οἱ φιλόσοφοι τῆς ἀναγεννήσεως ἐθαύμαζον ἀκόμη παρὰ πολὺ τοὺς ἀρχαίους, ὥστε δὲν ἐτόλμων νὰ σκέπτωνται αὐτοτελῶς. Ἡ νέα φιλοσοφία χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 17ου

αἰῶνος, ἐδημιουργήθη δὲ ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνου **Βάκωνος** (Bacon) τοῦ Γάλλου Descartes, τοῦ Γερμανοῦ **Λειβνιτίου** (Leibnitz) καὶ τοῦ Ἰουδαίου Ὀλλανδοῦ Σπινόζα (Spinoza). Οἱ φιλόσοφοι τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν ἐδέχοντο ὥς οἱ σχολαστικοί, ἀσυζητητεῖ πλέον πᾶν ὅ,τι ἐλέχθη ὑπὸ τῶν ἀρχαίων. Ζητοῦν διὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς παρατηρήσεως νὰ καταρτίσουν σύστημα, τὸ ὁποῖον νὰ καθιστᾷ τὸν κόσμον νοητὸν καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὰς σχέσεις μεταξὺ

27. Mignard: Ὁ Μολιέρος.

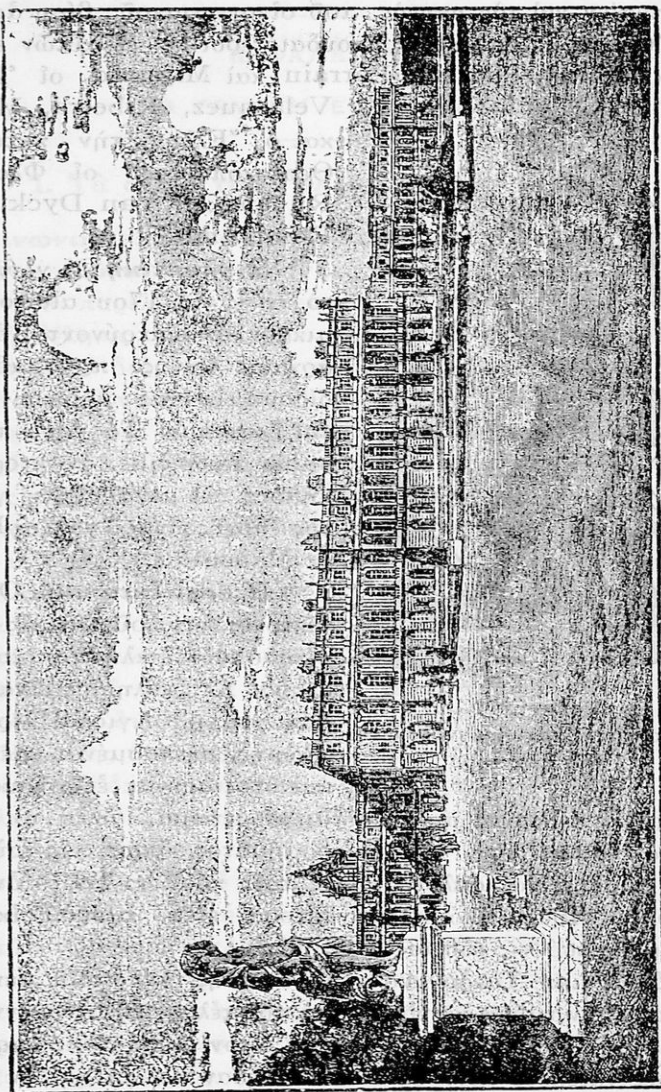
σκέψεως καὶ ὕλης. Ἀλλὰ δὲν πολεμοῦν τὴν θρησκείαν. Ὅλοι δέχονται τὴν ὑπαρξιν ψυχῆς διακεκριμένης τοῦ σώματος.

Ἡ λογοτεχνία. Ἡ λογοτεχνικὴ κίνησις τῆς ἀναγεννήσεως περατοῦται ἐν Εὐρώπῃ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος. Δὲν ἀναφαίνονται πλέον μεγάλοι συγγραφεῖς οὔτε ἐν Ἰσπανίᾳ, οὔτε ἐν Ἰταλίᾳ, οὔτε ἐν Γερμανίᾳ. Ἡ Γαλλία ἐπὶ ἕνα αἰῶνα ἀπομένει ἡ μόνη χώρα τῆς λογοτεχνίας.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἡ ὁποία ὀνομάζεται αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' ἀναφαίνονται πολ-

λοὶ μεγάλοι συγγραφεῖς εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας, τὴν τραγωδίαν, τὴν κωμωδίαν, τὴν βουκολικὴν ποίησιν, τοὺς μύθους, τὴν ἑητορικὴν. Οἱ μεγαλύτεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Corneille, ὁ πατὴρ τῆς γαλλικῆς τραγωδίας, καὶ ὁ Racine, ὁ τελειωτὴς αὐτῆς, ὁ Descartes ὁ πατὴρ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας, ὁ μέγας φυσικομαθηματικὸς Pascal, ὁ Molière, περίφημος διὰ τὰς κωμωδίας του, ὁ Boileau διὰ τὸ περὶ ποιητικῆς τέχνης ἔργον του, ὁ La Fontaine διὰ τοὺς μύθους του, ὁ Bossuet διὰ τὴν ἑητορικὴν του τέχνην καὶ διὰ τὴν εὐγλωττίαν του, ὁ Fénelon διὰ τὸ ἔργον του «ὁ Τηλέμαχος», ὁ La Bruyère διὰ τὸ ἠθικὸν σύγγραμμά του περὶ χαρακτήρων καὶ πλεῖστοι ἄλλοι.

Διὰ τῶν ἔργων τούτων ἡ γαλλικὴ φιλολογία κατέστη παγκόσμιος, ἡ δὲ γαλλικὴ γλῶσσα, γλῶσσα τῆς καλῆς κοινωνίας ὅλου

28. Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλίων.

τοῦ κόσμου, καὶ ἡ γλῶσσα τῆς διπλωματίας καὶ τῶν συνθηκῶν.

Ἡ ζωγραφικὴ. Ἡ μεγάλη ζωγραφικὴ τῆς ἀναγεννήσεως

ἐξακολουθεῖ ἀκόμη κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Κατ' αὐτὸν ἐξέχουν πρὸ πάντων οἱ Γάλλοι, οἱ Ἰσπανοί, οἱ Φλαμανδοὶ καὶ οἱ ἰδίως εἰς τὸ τοπίον καὶ τὰς σκηνὰς τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου ἀσχολούμενοι Ὀλλανδοὶ ζωγράφοι. Σπουδαιότεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι οἱ Γάλλοι Lebrun, Poussin, Lorrain καὶ Mignard, οἱ Ἰσπανοὶ

Velasquez, Ribeira, Murillo καὶ ὁ Ἕλλην τὴν καταγωγὴν Θεοτοκόπουλος, οἱ Φλαμανδοὶ Rubens καὶ Van Dyck, καὶ ὁ Rembrandt.

29. Pouget. Μίλων
ὁ Κροτωνιάτης καταβροχθιζόμενος
ὑπὸ λέοντος.

Ἡ γλυπτική. Οἱ γλύπται εἰς τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος κατὰ μικρὸν ἀπομακρύνονται ἀπὸ τῆς ἀρχαίας τέχνης, προσπαθοῦν νὰ δίδουν εἰς τὰς μορφὰς κίνησιν καὶ ἔκφρασιν. Τὰ ἔργα των κοσμοῦν ἐκκλησίας, ἀνάκτορα καὶ κήπους. Ὁ μεγαλύτερος γλύπτης τῆς ἐποχῆς εἶναι ὁ γάλλος Pouget ἐκ Μασσαλίας.

Ἡ ἀρχιτεκτονική. Οἱ ἀρχιτέκτονες ἀσχολοῦνται εἰς τὸ νὰ οἰκοδομοῦν ἐκκλησίας καὶ ἀνάκτορα. Αἱ ἐκκλησίαι εἶναι συνήθως, ὥς ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς Ῥώμης, σκεπασμένοι μὲ θόλον καὶ στολισμένοι ἐσωτερικῶς μὲ κίονας. Ἡ πρόσοψις στεφανοῦται μὲ ἀέτωμα, ἀλλὰ τὸ ἀέτωμα ἀντὶ νὰ εἶναι κορυφὴ τοῦ οἰκοδομήματος, ὅπως εἰς τοὺς ἑλληνικοὺς ναοὺς, εἶναι ἀπλοῦς τοῖχος πρὸς κόσμον. Τοῦτο ὀνομάζεται ῥυθμὸς Ἰησουϊτικὸς. Τὰ ἀνάκτορα εἶναι μικρὰ οἰκοδομήματα μὲ προσόψεις εὐθείας καὶ ὁμαλὰς.

Ἡ μουσική. Τὰ ὄργανα τῆς μουσικῆς, τὰ ὁποῖα μεταχειρίζομεθα, εἶχον σχεδὸν ἐφευρεθῇ ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἀναγεννήσεως. Οἱ ἡγεμόνες ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος εἶχον ὀρχήστρας μουσικῶν διὰ τοὺς ναῖσκους των. Οἱ συνθέται ἦσαν πολλοὶ καὶ ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Κατ' ἀρχὰς μὲν συνέθετον μόνον τεμάχια ἀπομεμονωμένα χορῶν, λειτουργικῶν, ψαλμῶν. Κατὰ

τὸν 17ον ὁμως αἰῶνα ἐγεννήθησαν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἡ ὄπερα (κοσμικὸν μελόδραμα) καὶ τὸ δρατόριον (θρησκευτικὸν μελόδραμα).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. Τὰ αἷτια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐνῷ πέραν τῆς Μάγχης ἐν Ἀγγλίᾳ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐθριάμβευεν ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἡ θέλησις τοῦ βασιλέως ἔπαυε νὰ ἀποτελῇ νόμον, καὶ ἐπροστατεύετο διὰ νόμου ἡ περιουσία καὶ ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν, — ἐνῷ πέραν τοῦ Ὁκεανοῦ ἐν τῇ βορείῳ Ἀμερικῇ ἐθριάμβευον αἱ ιδέαι τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἐλευθερίας, καὶ οἱ πολῖται ἀπέκτων τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγουν αὐτοὶ τοὺς κυβερνήτας των — οἱ Γάλλοι διετέλουν ὑπὸ ἀνυπόφορον δεσποτισμόν. Ὁ ἡγεμὼν ἐθεωρεῖτο, ὅτι εἶχε τὸ ἀξίωμα του ἐκ Θεοῦ, τοῦ ὁποῖου ἦτο ἀντιπρόσωπος ἐπὶ τῆς γῆς, κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀπόλυτον φθάνον μέχρι τοῦ νὰ διαθέτῃ τὴν περιουσίαν, τὴν ἐλευθερίαν καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν τῶν ὑπηκόων του.

Ἐξ ἄλλου ἡ γαλλικὴ κοινωνία ἐξηκολούθει νὰ ἀποτελῇται ἐκ τριῶν τάξεων, δύο προνομιούχων τοῦ *κλήρου* καὶ τῆς *εὐγενείας*, καὶ μιᾶς τρίτης ἄνευ προνομίων, τῆς οὕτω λεγομένης τρίτης *τάξεως*, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐπιπτον ὅλα τὰ βάρη.

Τέλος ὡς πρὸς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπεκράτει ἡ ιδέα, ὅτι ταῦτα ἔπρεπε νὰ κανονίζωνται ὑπὸ τοῦ κράτους. Ἐπειδὴ ὡς πλοῦτος ἐθεωρεῖτο ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος, ἐνομίζετο ὅτι μία χώρα καθίσταται εὐτυχής, ὅταν ἐξαγάγῃ περισσότερα ἐμπορεύματα τῶν εἰσαγομένων, διότι εἰσάγει περισσότερον χρυσὸν τοῦ ἐξαγομένου. Τὸ κράτος λοιπὸν ὥφειλε νὰ λαμβάνῃ τὰ μέτρα του. Ὁφείλε νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν βιομηχανίαν, ἵνα παράγῃ αὕτη καὶ ὅσα χρειάζονται εἰς τὴν χώραν, καὶ ὅσα ἐπωλοῦντο εὐκόλως ἔξω αὐτῆς. Ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον ὥφειλε τὸ κράτος ἢ νὰ ἀπαγορεύῃ τελείως τὴν εἰσαγωγὴν ξένων ἐμπορευμάτων (σύστημα ἀπαγορευτικὸν) ἢ νὰ ἐπιβάλλῃ μεγάλους τελωνειακοὺς δασμοὺς εἰς αὐτὰ (σύστημα προστατευτικόν).

Οὕτω ἐν τῇ πολιτικῇ τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα τοῦ θείου δικαίου, ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὸ σύστημα τῆς ἀνισότητος τῶν δικαιωμάτων καὶ καθηκόντων, ἐν τοῖς οἰκονομικοῖς τὸ σύστημα τοῦ κανονισμοῦ καὶ περιορισμοῦ ἦσαν αἱ οὐσιώδεις γραμμαὶ τοῦ οργανισμοῦ τῆς Γαλλίας μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος.

Αἱ νέαι κοινωνικαὶ καὶ πολιτειακαὶ ιδέαι. Ἐνῶ οὔτε ὁ πολιτειακὸς οὔτε ὁ κοινωνικὸς ὁργανισμὸς τῶν Γάλλων μετεβλήθη κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, τοῦναντίον μετερρυθμίσθη βαθέως ὁ τρόπος τῆς σκέψεως. Νέαι ιδέαι, αἱ. ιδέαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, διεδόθησαν εἰς τὸ κοινόν. Ἡ γενικὴ ἐν Γαλλίᾳ ἀθλιότης κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῶν τελευταίων Στούαρτ εἶχον ἐξυπνήσει τὸ κριτικὸν πνεῦμα. Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ Vauban προσέβαλε τὰ προνόμια καὶ τὴν ἀνισότητα εἰς τὸ ζήτημα τῶν φόρων, ὁ δὲ Fénelon ἐκήρυξε τὸν ἀπολυταρχισμὸν ὡς ἐναντίον πρὸς τὰ δικαιώματα τῆς ἀνθρωπίνης ἀδελφότητος. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὁ φιλόσοφος Λῶκ (Locke) ἐδίδασκεν, ὅτι ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης ἦσαν τὰ ἀρχικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ προεκήρυξε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐλευθερίας τῶν λαῶν. Ὁ Vauban, ὁ Fénelon καὶ ὁ Locke ὑπῆρξαν οἱ πρόδρομοι δύο ὁμάδων διανοουμένων καὶ συγγραφέων ἐμφανισθέντων ἐν Γαλλίᾳ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἐκ τούτων οἱ ἀσχολούμενοι μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν ὁργάνωσιν ὠνομάσθησαν **φιλόσοφοι**, οἱ σπουδάζοντες τὰς ἀρχὰς τοῦ πλούτου, τοὺς ὅρους τῆς ἐργασίας, βιομηχανίας καὶ ἐμπορίου καὶ τὰ συστήματα τῶν φόρων **οἰκονομολόγοι**.

Οἱ φιλόσοφοι. Ἐκ τῶν φιλοσόφων περιφημότεροι εἶναι τρεῖς, ὁ Montesquieu, ὁ Voltaire καὶ ὁ Rousseau.

Ὁ Montesquieu (1689—1755) ἀνῆκεν εἰς τὴν τάξιν τῶν νέων εὐγενῶν. Κατὰ πρῶτον ἔγινε γνωστὸς διὰ τῶν «Περσικῶν ἐπιστολῶν», εἰς τὰς ὁποίας σατυρίζει τὴν γαλλικὴν κοινωνίαν καὶ τὰ ἥθη της. Μετὰ ταξίδιον ἀνὰ τὴν Εὐρώπην, διαμονὴν ἐν Ἀγγλίᾳ δύο ἔτων, καὶ 20 ἔτων διαρκῆ ἐργασίαν ἐδημοσίευσεν τὸ μέγα του ἔργον «Πνεῦμα τῶν νόμων». Ἐν αὐτῷ ἀναλύει συστηματικῶς ὅλας τὰς μορφὰς τῶν πολιτευμάτων, τοὺς ὅρους ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθησαν, καὶ τὰς ἀρχὰς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθησαν. Παριστάνει ὡς ἰδεώδη τὸν ὁργανισμὸν τῆς ἀγγλικῆς μοναρχίας, ὅστις ἐγγυᾶται εἰς ὅλους τοὺς πολίτας τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Φρονεῖ ὅτι εἰς ἕκαστον κράτος καλῶς ὀργανω-

μένον πρόπει τρεῖς ἔξουσiai νὰ εἶναι διακεκριμένοι, ἡ νομοθετική, ἡ ἐκτελεστική καὶ ἡ δικαστική, καὶ ὅτι ἡ διάκρισις αὕτη εἶναι ἀναπόφευκτος ἐγγύησις τῆς ἐλευθερίας. Ἐπικρίνει τὴν γαλλικὴν ἀπολυταρχίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ὅλαι αἱ ἔξουσiai εἶναι συγκεχυμέναι καὶ θέτει εἰς κυκλοφορίαν τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ βασιλεία πρέπει νὰ περιορίζεται καὶ ἐλέγχεται ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἔθνους. Τὸ «Πνεῦμα τῶν νόμων» ἔσχε μεγάλην ἐπιτυχίαν. Ἐντὸς 18 μηνῶν ἔσχεν 22 ἐκδόσεις. Αἱ ἰδέαι αὐτοῦ ἐνέπνεον 40 ἔτη βραδύτερον τὰς πρώτας συνελύσεις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ περιφημος θεωρία του τοῦ χωρισμοῦ τῶν τριῶν ἐξουσιῶν δεσπόζει εἰς τὴν σύνταξιν ὅλων τῶν συνταγματικῶν πολιτευμάτων ἀπὸ τοῦ 1789.

Ὁ Voltaire (1694—1778) ἦτο υἱὸς συμβολαιογράφου τῶν Παρισίων. Εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν φυλακίσθη ἐπὶ 11 μῆνας διὰ τина σάτυραν κατὰ τοῦ βασιλεύοντος. Ὁκτὼ ἔτη βραδύτερον φυλακίσθη δευτέραν φορὰν ἐπὶ ὀκτὼ μῆνας, διότι κτυπηθεὶς ὑπὸ τινος εὐγενοῦς ἐτόλμησε νὰ ἐπικαλεσθῇ δικαιοσύνην ἢ ἱκανοποίησιν διὰ τῶν ὅπλων. Ἀποφυλακισθεὶς ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε 4 ἔτη. Ὡς ὁ Montesquieu, ἐθαύμαζε τὴν ἐλευθερίαν, τῆς ὁποίας ἀπέλαυνον οἱ Ἀγγλοι. Ἐπανελθὼν εἰς Γαλλίαν ἐδημοσίευσε τὰς φιλοσοφικὰς ἐπιστολάς του, εἰς τὰς ὁποίας ἐγκωμίαζε τὸ πολίτευμα τῆς χώρας, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἡγεμὼν εἶναι πανίσχυρος εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὸ ἀγαθόν, ἀλλ' ἔχει τὰς χεῖρας δεμένας εἰς τὸ νὰ κάμῃ τὸ κακόν. Ὑποστηρίζει συγχρόνως τὰς θεωρίας τοῦ Λώκ, προσβάλλει τὸν ἀπολυταρχισμόν, τὴν ἔλλειψιν ἀνεξιθρησκείας, τὸ κύρος τοῦ κλήρου. Τὸ βιβλίον τοῦ Voltaire ἐθεωρήθη ἀνατρεπτικὸν καὶ κατεδικάσθη νὰ καῇ, αὐτὸς δ' ἐσώθη ἀπὸ τῆς φυλακίσεως διὰ τῆς φυγῆς. Μετὰ 20 ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα ἡσχολήθη ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐπιστήμας, τὸ θέατρον καὶ τὴν ἱστορίαν ὁ Voltaire, κάτοχος μεγάλης περιουσίας, ἐγκατεστάθη εἰς τι κτῆμά του ἐπὶ τῶν συνόρων Γαλλίας καὶ Ἑλβετίας. Ἐντεῦθεν ἡσκησε τότε ἐν Εὐρώπῃ ἐν εἰδὸς πνευματικῆς κυριαρχίας. Ἐπὶ 23 ἔτη ἡγωνίσθη διαρκῶς ἐναντίον τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, τῶν καταχρήσεων καὶ ἀδικιῶν τῶν δικαστηρίων, τῶν βασάνων τῶν θρησκευτικῶν διωγμῶν, καὶ ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τοῦ βίου του ἐδημοσίευσεν ὀλίγα μικρὰ ἔργα, ἀλλ' ἔγραψεν ἄπειρα φυλλάδια ἐμπνευσμένα ἐκ τῶν γεγονότων τῆς ἡμέρας. Σύστημα πολιτικὸν δὲν κατέστρωσε. Τὸ ἔργον του ἰδίως ὑπῆρξε κρημνιστικόν.

Ἦ Ο Rousseau ὑπῆρξεν ὅλως διάφορος τῶν δύο ἄλλων. Ὑπῆρξε δημιουργὸς πολιτικοῦ συστήματος καὶ ἀνέπτυξε τὴν θεωρίαν νέου ὀργανισμοῦ τῆς κοινωνίας. Ἐφ' ὃ ὁ Montesquieu καὶ ὁ Voltaire, ἀμφοτέρωθεν μέλη τῶν προνομιούχων τάξεων ἐπεθύμουν πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ περιορισμὸν τοῦ δεσποτισμοῦ, ὁ Rousseau, πληβεῖος αὐτός, υἱὸς ὥρολογιοποιῦ ἐκ Γενεύης, ὑπεστήριξε τὴν ἐξ ὀλοκλήρου ἀνατροπὴν τοῦ κράτους καὶ τῆς κοινωνίας. Ἐξέθηκε διαδοχικῶς τὰς ἰδέας του εἰς ἓνα διάλογον περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνισότητος μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ εἰς τὸ κυριώτερον ἔργον του, τὸ «κοινωνικὸν συμβόλαιον», ἐδίδασκεν ὡς ὁ Λάω, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροι, ὅτι πᾶς κοινωνικὸς καὶ πολιτικὸς ὀργανισμὸς ὀφείλει νὰ ὑπερασπίζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀτόμου, ὅτι ὅμως τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὸ συμφέρον καὶ τὴν θέλησιν τῆς πλειοψηφίας, καὶ ὅτι ὁ λαὸς εἶναι ὁ μόνος κυρίαρχος. Αὗται αἱ ἰδέαι τοῦ Rousseau ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς δημοκρατίας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

Οἱ οἰκονομολόγοι. Ὡπως καὶ οἱ φιλόσοφοι οὕτω καὶ οἱ οἰκονομολόγοι διὰ τῶν θεωριῶν των κατεδίκασαν τὸν ὑπάρχοντα ὀργανισμὸν. Οἱ περιφημότεροι ἐξ αὐτῶν ὑπῆρξαν ὁ Quesnay καὶ ὁ Gournay. Ὁ Gournay, ἱατρὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', διελθὼν τὴν νεότητά του ἐν τοῖς ἀγροῖς, ἐφρόνει ὅτι ἡ γεωργία ἦτο ἡ μόνη πηγὴ τοῦ πλούτου. Ὁ Quesnay, ἔμπορος, ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος πηγάζει ἐκ τῆς βιομηχανίας. Ἀμφοτέρωθεν ὅμως συνεφώνουν εἰς τὸ ὅτι οἱ μεγάλοι τελωνεῖακοι δασμοὶ καὶ οἱ κανονισμοὶ τῶν σωματείων παρημποδίζουν τὴν δραστηριότητα τῶν γεωργῶν καὶ τῶν βιομηχάνων, κατέληγον ὑπὲρ τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθερίας.

Ἐξάπλωσις τῶν νέων ἰδεῶν. Αἱ νέαι ἰδέαι διεδόθησαν διὰ τῶν βιβλίων, τῶν ὁποίων ἡ ἐπιτυχία ἦτο τόσον μεγαλυτέρα, ὅσον κατεδιώκοντο ὑπὸ τῆς ἀστυνομίας. Διεδόθησαν ὡσαύτως διὰ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας. Ἡ *ἐγκυκλοπαιδεία* ἦτο εἶδος λεξικοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον εὗρισκέ τις πληροφορίας περὶ ὅλων τῶν προσπαθειῶν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἰδίως τῶν ἐπιστημονικῶν. Τὴν δημοσίευσιν αὐτὴν ἀνέλαβεν ὁ φιλόσοφος Diderot βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ μαθηματικοῦ Alembert. Οὗτοι συνεργάτας εἶχον σχεδὸν ὅλους τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς γνωστοὺς σοφοὺς, καὶ ἀνθρώπους εἰδικούς. Ὁ Voltaire καὶ ὁ Montesquieu ἐδίδον εἰς αὐτοὺς ἄρθρα.

Αἱ νέαι ιδέαι δὲν διεδόθησαν μόνον εἰς τὴν Γαλλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὰς ιδέας αὐτὰς ὀφείλεται ἡ ἀποπειρα τῶν μεταρρυθμίσεων, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Ἰωσήφ ὁ Β' ἐν Αὐστροίᾳ. Κυρίως ὁμως ἀποτέλεσμα τῶν νέων ιδεῶν ὑπῆρξεν ἡ **Γαλλικὴ Ἐπανάστασις**.

Ὁ Γαλλικὸς λαὸς ἐμπεποτισμένος μὲ τὰς νέας ιδέας ἔβλεπεν ἤδη, ὅτι εἰς τὰ ἐλαττώματα τῆς μοναρχίας ὀφείλεται καὶ ἡ ἀταξία τῶν δημοσίων οἰκονομικῶν καὶ οἱ ἐκ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἐξευτελισμοί, καὶ συνησθάνετο τὴν ἀδικίαν τὴν γινομένην εἰς αὐτὸν διὰ τῆς διακρίσεως τῶν προνομιούχων τάξεων. Ἐξ ἄλλου ἔλαβε συνείδησιν τῆς ἰσχύος. Τὸ παράδειγμα ἔδωκεν ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐξεγέρσεως τῆς βορείου Ἀμερικῆς. Οἱ Γάλλοι πολεμήσαντες εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας ἐπέστρεψαν ἐμπνευσμένοι μὲ τὰς νέας ιδέας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ λαοῦ. Οἱ ἄστοι λοιπὸν ἤρχισαν νὰ συζητοῦν κοινῶς περὶ τῶν δικαιωμάτων τῶν πολιτῶν καὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Δὲν ὑπελείπετο ἐπομένως, παρὰ νὰ δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ τὴν ἀφορμὴν ἔδωκεν ἡ χάριν τῆς ἀναδιοργανώσεως τῶν οἰκονομικῶν σύγκλησις τῶν γενικῶν τάξεων.

Ἡ οἰκονομικὴ κρίσις, ἡ σύγκλησις τῶν γενικῶν τάξεων.

Ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τοῦ Κράτους ἡ κληροδοτηθεῖσα ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' εἰς τὸν διάδοχόν του Λουδοβίκον ΙΣΤ' (1774) ἦτο ἀπελπιστική. Ἀπὸ ἡμίσεος αἰῶνος ἡ κυβέρνησις ἔδαπάνᾳ περισσότερα τῶν ἐσόδων. Τὸ ἔλλειμμα εἶχε καταστῆ ἕξις καὶ ὅλον ἐν ἡϋ΄ανεν. Αἱ ἄμετροι δαπάναι, αἱ σπατάλαι τῆς αὐλῆς καὶ ὁ πόλεμος τῆς Ἀμερικῆς προσέθεσαν νέα χρέα εἰς τὰ ὑπέρογκα ἤδη παλαιά. Ταῦτα προεκάλεσαν οἰκονομικὴν κρίσιν ἣ ὁποία κατέστησεν ἀναπόφευκτον τὴν ἔκκλησιν εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν σύγκλησιν τῶν **γενικῶν τάξεων**. Αἱ γενικαὶ τάξεις ἦσαν σύνοδοι περιλαμβανούσαι ἀντιπροσώπους τῶν δύο προνομιούχων τάξεων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου καὶ τῆς τρίτης τάξεως, τῶν ἄστῶν, τῶν γεωργῶν καὶ τῶν ἐργατῶν. Αἱ σύνοδοι αὗται, τῶν ὁποίων κύριον ἔργον ἦτο συγκαλοῦμεναι ὑπὸ τοῦ βασιλέως νὰ ψηφίσουν φόρους, ἀπετέλουν εἶδος ἀντιπροσωπείας τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1614, δηλ. ἀπὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ, αὗται ἔπαυσαν νὰ συγκαλοῦνται.

Ἡ σύγκλησις λοιπὸν τῶρα τῶν γενικῶν τάξεων ἀπεφασίσθη. Ἀλλ' εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς παρουσιάσθησαν δύο ζητήματα: α') αἱ γε-

νικαὶ τάξεις θὰ περιορίζοντο μόνον εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν οἰκονομικῶν ζητημάτων καὶ εἰς τὴν λήψιν μέτρων πρὸς διόρθωσιν αὐτῶν, ὅπως ἤθελεν ὁ βασιλεὺς καὶ αἱ προνομιοῦχοι τάξεις, ἢ θὰ ἐπελαμβάνοντο καὶ τῆς ὅλης πολιτειακῆς καὶ κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπερ ἀπῆται ἡ κοινὴ γνώμη; β') θὰ ἐξελέγετο ἕσος ἀριθμὸς ἀντιπροσώπων ἐξ ἐκάστης τῶν τριῶν τάξεων καὶ κατόπιν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεδρίαζον ἐκάστη χωριστά, καὶ ἐπομένως θὰ ἐψήφισον κατὰ τάξεις, ὅπως ἀπῆται ἡ παλαιὰ παράδοσις; Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ τρίτη τάξις, ἡ ὁποία ἀντιπροσώπευε τὰ $\frac{98}{100}$ τοῦ ἔθνους θὰ εἶχε μίαν καὶ μόνην ψήφον ἀπέναντι τῶν ψήφων τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, ὅποτε οὐδεμία μεταρρυθμίσις θὰ ἦτο δυνατή. Ἡ ἡ τρίτη τάξις θὰ εἶχε διπλὴν ἀντιπροσώπευσιν, δηλ. θὰ εἶχε τόσους ἀντιπροσώπους, ὅσους αἱ δύο ἄλλαι συνηνωμέναι, αἱ δὲ συνδιασκέψεις θὰ ἐγίνοντο ἀπὸ κοινοῦ καὶ αἱ ψῆφοι θὰ ἐλογαριάζοντο κατὰ κεφαλὴν καὶ ὄχι κατὰ τάξεις, ὅποτε μόνον θὰ ὑπῆρχε ἐλπίς νὰ ἐπέλθῃ εὐρεῖα μεταρρυθμίσις; Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις δὲν ἐτόλμησαν νὰ λύσουν ἐκ τῶν προτέρων τὰ ζητήματα ταῦτα. Ἀπεφάσισαν μόνον ὑπεῖκοντες εἰς τὴν κοινὴν γνώμην νὰ ἐκλεχθῇ διπλάσιος ἀριθμὸς ἀντιπροσώπων ἐκ τῆς τρίτης τάξεως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς καταλύσεως τοῦ ἀπολυταρχισμοῦ.

Αἱ ἐκλογαὶ ἐγίναν καὶ αἱ γενικαὶ τάξεις συνῆλθον (5 Μαΐου 1789), χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀποφασισθῇ, οὔτε ἐπὶ τίνων ἀντικειμένων θὰ ἐγίνετο ἡ διάσκεψις, οὔτε κατὰ ποῖον τρόπον.

2. Ἡ κατάλυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας.

Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο μερίδων, τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου ἅφ' ἑνός, καὶ τῆς τρίτης τάξεως ἅφ' ἑτέρου, ἤρχισεν εὐθὺς μετὰ τὰς ἐκλογάς. Ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ κυβέρνησις ἀκολουθοῦντες τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν ἐτακτοποίησαν τὰ πράγματα οὕτως ὥστε αἱ τρεῖς τάξεις νὰ συνεδριάξουν χωριστά. Ἡ τρίτη τάξις ὅμως ἠρνήθη τὰ ἀρχίσῃ τὴν διάσκεψιν, πρὶν ἢ κανονισθῇ τὸ ζήτημα τῆς ψήφου. Ἐκ τούτου ἡ ἀδράνεια τῆς συνόδου παρετάθη ἐπὶ 6 εβδομάδας· ἐπὶ τέλους ἡ τρίτη τάξις ἔθεσε τέρμα εἰς τὴν κατάστασιν. Ὁδηγουμένη ὑπὸ τοῦ περιφήμου ρήτορος Mirabeau τὴν 17ην Ἰουνίου διεκήρυξεν αὕτη, ὅτι ἡδύνατο νὰ μὴ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ἄλλων τάξεων, διότι αὕτη ἀντεπροσώπευε τὸ ἔθνος.

Συγχρόνως δ' ὠνόμασεν ἑαυτὴν *ἐθνικὴν συνέλευσιν* καὶ ἐκάλεσε τὰ μέλη τῶν δύο προνομιούχων τάξεων νὰ παραστοῦν εἰς τὰς συνεδριάσεις της μὲ ἴσον δικαίωμα ψήφου. Τοῦτο ὑπῆρξε ἡ πρώτη ἐπαναστατικὴ πράξις.

Ἀλλὰ τὴν 20ὴν Ἰουνίου ἡ κυβέρνησις ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι ἤθελε νὰ προετοιμάσῃ τὴν αἴθουσαν, ἐν ᾗ συνεδρίαζεν ἡ τρίτη τάξις, διὰ βασιλικὴν συνεδρίαν, ἔκλεισεν αὐτήν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς τρίτης τάξεως τότε συνῆλθον εἰς τινὰ τῶν ἀνακτόρων αἴθουσαν σφαιριστηρίου καὶ ὠρκίσθησαν νὰ μὴ χωρισθοῦν, πρὶν ἢ ἐγκαταστήσουν πολίτευμα νέον εἰς τὴν χώραν. Τοῦτο ἐσήμαινεν, ὅτι ἡ συνέλευσις δὲν ἠδύνατο νὰ διαλυθῇ ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὅτι ἡ τρίτη τάξις κατέστη δύναμις κυρίαρχος καὶ ἀνεξάρτητος. Μετὰ τῆς τρίτης τάξεως τώρα συνηνώθη καὶ τὸ πλεῖστον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ κλήρου. Ὁ βασιλεὺς ἐζήτησε νὰ ἀντισταθῇ καὶ νὰ διαλύσῃ τὴν συνέλευσιν. Ἀλλὰ μὴ ἔχων πεποίθησιν εἰς τὴν βασιλικὴν φρουρὰν ὑπεχώρησε καὶ παρήγγειλεν εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν νὰ λάβουν μέρος εἰς αὐτήν. Ἀνεγνώρισε λοιπὸν τὴν ὕπαρξιν δευτέρας ἐξουσίας τὴν τῆς συνελεύσεως, ἀντιπροσωπευούσης τὸν λαόν. *Ἀπόλυτος μοναρχία πλέον δὲν ὑπῆρχε.* Ἦδη ἔπρεπε νὰ διαρρυθμισθῇ τὸ πολίτευμα. Τοῦτο ἀνέλαβεν ἡ συνέλευσις κηρύξασα ἑαυτὴν *συντακτικὴν* (9 Ἰουλίου).

Ἐπέμβασις τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων. Κατόπιν τούτου ὅμως ἐγνώσθη ἐν Παρισίοις, ὅτι οἱ περὶ τὸν βασιλέα συνεκέντρωσαν στρατεύματα ἐν Βερσαλλίαις πρὸς διάλυσιν τῆς συνελεύσεως. Τότε ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐξηγέρθη. Διέροξε τὰς ἀποθήκας ὀπλων καὶ τὰ ὀπλοπωλεῖα, ὠπλίσθη καὶ ὥρμησε κατὰ τῆς *Βασιλλῆς* (φρουρίον χρησιμεῦον ὡς φυλακὴ, τὸ ὁποῖον ἦτο σύμβολον τοῦ δεσποτισμοῦ) καὶ ἐκυρίευσεν καὶ κατεκρήμνισεν αὐτήν. Συγχρόνως ὠργάνωσεν ἐθνοφρουρὰν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ La Fayette (14 Ἰουλίου).

Ἡ ἄλωσις τῆς Βασιλλῆς εἶχε σπουδαῖα ἀποτελέσματα.

Πρῶτον τὴν ἐπομένην ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς ἦλθεν εἰς τὴν συνέλευσιν καὶ ἀνήγγειλε τὸν διάλυσιν τῶν συναχθέντων στρατευμάτων. Τὴν 17ην δὲ ἦλθεν εἰς Παρισίους καὶ εἰς τὸ δημαρχεῖον διὰ τῆς παρουσίας του ἐπεκύρωσε τὰ γενόμενα, καὶ ἐδέχθη παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐθνοφυλακῆς τὸ νέον ἐθνόσημον (λευκόν, κυανοῦν καὶ ἐρυθρόν). Οὕτω παρὰ τὰς δύο νομίμους ἐξουσίας, τὸν βασιλέα καὶ τὴν συνέλευσιν, ἐνεφανίσθη καὶ τρίτη, ἡ τοῦ λαοῦ

τῶν Παρισίων. Ὁ λαὸς ὀπλισθεὶς διὰ τὴν σῶσιν τὴν συνέλευσιν παρέμεινεν ὀπλισμένος καὶ μετὰ τὴν νίκην, καὶ μῆνας τινὰς βραδύτερον ἠδυνήθη τὴν δεσπόσιν καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς Συνελεύσεως. Ἐπειτα τοὺς Παρισίους ἐμιμήθησαν αἱ ἐπαρχίαι. Οἱ χωρικοὶ ὀπλισθέντες ἔκαυσαν τοὺς πύργους τῶν φεουδαρχῶν, πανταχοῦ δ' ὠργανώθησαν ἔθνοφρουραί.

Μετὰ ταῦτα ἡ συνέλευσις προχωροῦσα εἰς τὸ ἔργον τῆς ἐψήφισε τὴν 4 Αὐγούστου τὴν **κατάργησιν τοῦ φεουδαλισμοῦ καὶ τῶν προνομίων** τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου. Ἡ πολιτικὴ ἐπανάστασις ἤδη συνεπληρώθη διὰ τῆς κοινωνικῆς, κηρυχθείσης τῆς ἰσότητος ὅλων τῶν Γάλλων. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς παρακινούμενος ὑπὸ τῶν περὶ αὐτὸν ἐδίσταζε νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ψηφίσματα ταῦτα τῆς συνελεύσεως. Τοῦτο ἐκράτει ἐν διαρκεῖ ἐκνευρισμῷ καὶ τὴν συνέλευσιν καὶ τὸν λαόν. Ὅτε δὲ τέλος κατὰ 7)βριον ἐπῆλθεν ἔλλειψις τροφίμων, ἐγνώσθη δὲ καὶ ὅτι ὁ βασιλεὺς συγκεντρώνει εἰς Βερσαλλίας στρατεύματα πρὸς διάλυσιν τῆς συνελεύσεως, ὁμὰς 7—8 χιλ. ἐνόπλων γυναικῶν, ἀκολουθουμένη ὑπὸ πολλῶν χιλιάδων ὄχλου καὶ ὑπὸ τῆς ἐθνοφυλακῆς, ἐβάδισεν εἰς Βερσαλλίας ζητοῦσα ἄρτον, καὶ ἐπολιόρκησε τὰ ἀνάκτορα. Ὁ βασιλεὺς πρὸς καθυσχύασιν τοῦ πλήθους τὴν ἐπομένην ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς Βερσαλλίας καὶ νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς Παρισίους. Ἐνταῦθα μετ' ὀλίγον ἦλθε καὶ ἡ συνέλευσις. Ἐκτοτε βασιλεὺς καὶ συνέλευσις, αἱ δύο νόμιμοι ἐξουσίαι, εὐρέθησαν αἰχμάλωτοι τοῦ λαοῦ τῶν Παρισίων, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ ἐξῆς διευθύνει τὴν ἐπανάστασιν.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1791. Ἡ συνέλευσις μετὰ ταῦτα (Ὁκτώβριος 1789) ἐξέδωκε τὴν διακήρυξιν τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεκύρωσεν αὐτήν. Διὰ ταύτης καθιεροῦται ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ, ἡ ἰσότης ὅλων τῶν πολιτῶν εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, εἰς τὰς φορολογικὰς ὑποχρεώσεις καὶ ἐνώπιον τῶν δικαστηρίων, καὶ τέλος ἡ ἐλευθερία ὡς πρὸς τὰ πολιτικὰ φρονήματα, τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις, τὸν τύπον καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν. Μὲ ὀλίγας λέξεις καθιερώθη ἡ **ἐλευθερία**, ἡ **ἰσότης**, ἡ **ἀδελφότης** (Liberté, égalité, fraternité). Κατόπιν ἐψήφισε τὴν ὑπὲρ τοῦ δημοσίου ταμείου ἐκποίησιν τῶν κτημάτων τοῦ κλήρου καὶ τοῦ στέμματος, καὶ καταργήσασα τὰ προνόμια τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν διήρесе τὸ κράτος εἰς 85 νομοὺς μὲ ὁμοιόμορφον διοίκησιν.

Ἀλλ' ἡ θέσις τοῦ βασιλέως καθίστατο ὅλον ἐν δύσκολος.

Ἦναγκάζετο νὰ ἐπικυρώνη ἅκων πᾶν ὅ,τι ἐψήφισεν ἡ συνέλευσις. Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἐγκατελείφθη καὶ ὑπὸ τῶν εὐγενῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν, οἱ ὁποῖοι διαρκῶς ἔφευγον μεταναστεύοντες ἔξω τῆς Γαλλίας, πολλοὶ δὲ καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἀπόπειρα δὲ φυγῆς τοῦ βασιλέως (20 Ἰουλίου 1791) ἀποτυχοῦσα ἐχειροτέρευσε ἐτι μᾶλλον τὴν θέσιν του. Ἡ εἰς τὸν βασιλέα πίστις ἐκλονίσθη καὶ ἤρχισε νὰ σχηματίζεται κόμμα δημοκρατικόν.

Ὀλίγους μῆνας βραδύτερον (3 Σεπτεμβρίου) ἡ συνέλευσις ἐπεράτωσε τὰς ἐργασίας της καταρτίσασα τὸ νέον πολίτευμα. Τοῦτο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Montesquieu καθιέρου τὸν χωρισμὸν τῶν ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ νομοθετικῆς συνελύσεως, τῆς ἐκτελεστικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ τοῦ βασιλέως διὰ τῶν ὑπουργῶν, καὶ τῆς δικαστικῆς ἀσκουμένης ὑπὸ δικαστῶν διοριζομένων δι' ὥρισμένον χρόνον ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Τὴν 14ην Σεπτεμβρίου 1791 δὲ ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη ἐνώπιον τῆς συνελεύσεως πίστιν εἰς τὸ σύνταγμα. Κατόπιν τούτου ἡ συντακτικὴ συνέλευσις ἐκήρυξε λήξασαν τὴν ἀποστολὴν της.

3. Ἡ κατάλυσις τῆς βασιλείας.

Ἡ Νομοθετικὴ συνέλευσις. Ἡ συνταγματικὴ μοναρχία διήρκεσεν ὀλιγώτερον τοῦ ἔτους. Ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις ἤρχισε τὰς ἐργασίας της τὴν 1 8)βρίου. Αὕτη ἀπετελέσθη ἐκ νέων ἀνδρῶν. Ἡ συντακτικὴ εἶχεν ἀποφασίσει οὐδὲν ἐκ τῶν μελῶν της νὰ λάβῃ μέρος εἰς αὐτὴν ἢ εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Οὕτω ἡ πείρα, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀποκτήσει τὰ μέλη αὐτῆς ἀπέβαινεν ἄχρηστος διὰ τὴν Γαλλίαν. Οἱ νέοι βουλευταὶ ἦσαν ὅλοι ὑπὲρ τῆς βασιλείας. Ἀλλὰ καὶ ὅλοι, ὅπως ὅλη ἡ Γαλλία, ἀπὸ τῆς ἀποπείρας τῆς φυγῆς τοῦ βασιλέως ἐδυσπίστουν πρὸς τὸν Λουδοβίγον ΙΣ'. Δὲν ἦσαν ὅμως καὶ ὅλοι σύμφωνοι ὥς πρὸς τὴν ἀπέναντί του στάσιν. Ἐκ τούτου ἐσχηματίσθησαν πολλὰ κόμματα. Ἄλλοι ἤθελον τὴν αὐστηρὰν ἐφαρμογὴν τοῦ συντάγματος καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐξουσίαν τὴν ἀφειδίσαν εἰς τὸν βασιλέα. Αὐτοὶ ὠνομάζοντο **συνταγματικοὶ ἢ Φυλλῖται**. Τοῦναντίον ἄλλοι ὀλιγαριθμότεροι μὲ δημοκρατικὰς τάσεις ἤθελον νὰ φέρουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς σημεῖον, ὥστε ὁ βασιλεὺς νὰ εἶναι ἄπλοῦς κληρονομικὸς πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας. Ἐν περιπτώσει δέ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελε παραβιάσει τὸ σύνταγμα, νὰ τὸν καθαιρέσουν. Οὗτοι ὠνομάζοντο **Ἰακωβῖνοι**. Βραδύτερον διαφωνήσαντες με-

τριοπαθέστεροί τινες ἐξ αὐτῶν ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον κόμμα καὶ ὠνομάσθησαν **Γιρονδῖνοι** ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ νομοῦ, τὸν ὁποῖον ἀντεπροσώπευον οἱ ἐπιφανέστεροι ἐξ αὐτῶν. Πλὴν τούτων εἰς τὴν συνέλευσιν ὑπῆρχον καὶ οἱ λεγόμενοι **ἀνεξάρτητοι**. Οὗτοι ὑπεστήριζον ἄλλοτε τὸ ἐν καὶ ἄλλοτε τὸ ἄλλο κόμμα.

Τὰ κόμματα ταῦτα ἔξω τῆς συνελεύσεως συνεδρίαζον χωριστὰ εἰς τὰς λέσχας των, αἵτινες ἦσαν πολιτικοὶ σύλλογοι. Ἡ πρώτη ἱδρυθεῖσα λέσχη εἶναι ἡ τῶν Ἰακωβίνων. Αὕτη ἱδρύθη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως, ὠνομάσθη δ' οὕτω ἐκ τῆς μονῆς τῶν Ἰακωβίνων, ὅπου συνεδρίαζον τὰ μέλη αὐτῆς, καὶ περιελάμβανε τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, τοὺς δικηγόρους καὶ τοὺς πλουσίους ἀστούς· μεταξὺ αὐτῶν διεκρίνετο ὁ Robespierre. Οἱ Ἰακωβῖνοι οὗτοι ἦσαν ἐξηπλωμένοι εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας. Ἐκ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων κατόπιν ἀποσπασθέντες οἱ συνταγματικοὶ ἱδρυσαν ἰδίαν λέσχην συνεδριάζουσαν ἐν τῇ μονῇ τῶν Φυλλιτῶν, ἐξ οὗ καὶ ὠνομάσθησαν αὐτοὶ Φυλλῖται. Παρὰ τὰς δύο ταύτας λέσχας τέλος ἐσχηματίσθη καὶ τρίτη ἡ τῶν **Κορδελλιέρων** ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δικηγόρου Danton. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἐκ πολυαριθμῶν μικροαστῶν, ἐργοστασιαρχῶν καὶ ἐργατῶν. Πάντες οὗτοι ἦσαν δημοκρατικοὶ καὶ ἡ δύναμις των συνεκεντροῦτο εἰς Παρισίους.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπὲρ τῆς μοναρχίας ἀντίδρασις δὲν ἦτο μικρά. Εἰς τὰς ἐπαρχίας Ανζου καὶ Vendée ἐκ τῆς δημεύσεως τῶν περιουσιῶν τοῦ κλήρου εἶχεν ἐγερθῇ θρησκευτικὸς πόλεμος. Εἰς τοὺς Παρισίους ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντιωνέττα, ἀδελφὴ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστραλίας, συνωμότουν ἐναντίον τοῦ συντάγματος. Ἐξω δὲ τῆς Γαλλίας οἱ μετανάσται, πολυαριθμοὶ ἤδη, προσεπάθουν νὰ προκαλέσουν ξένην στρατιωτικὴν ἐπέμβασιν καὶ εἶχον καταρτίσει μικρὸν στρατόν, ἠπειλοῦν δὲ ὅτι ἐπερχόμενοι μετὰ Αὐστριακῶν καὶ Πρώσσων θὰ ἀποκαθίστων τὸν βασιλέα εἰς τὴν παλαιὰν ἐξουσίαν του.

Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἤρχισε τὰς ἐργασίας τῆς ἡ νομοθετικῆς συνέλευσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἐξεπήγαγεν ἡ ᾗ ᾗ μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως καὶ ἡ πτώσις τῆς βασιλείας.

Ἡ συνέλευσις, εἰς ἀπάντησιν τῶν ἀπειλῶν τῶν μεταναστῶν καὶ τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Βανδέας, ἐξέδωκε δύο ψηφίσματα. Διὰ τοῦ πρώτου οἱ μετανάσται ἐκηρύσσοντο ἔνοχοι συνωμοσίας κατὰ τῆς πατρίδος, ἐὰν δὲν διελύοντο αἱ παρὰ τὰ σύνορα συγκεντρώσεις των μέχρι τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1792. Διὰ τοῦ δευτέρου οἱ

κληρικοί οἱ μὴ ὀρκισθέντες εἰς τὸ νέον σύνταγμα ἐκηρύττοντο ὡς προδοταὶ καὶ κατεδικάζοντο εἰς φυλάκισιν καὶ ἐξορίαν, ἐὰν δὲν ᾔθελον ὀρκισθῇ ἐντὸς 8 ἡμερῶν. Τὰ ψηφίσματα ταῦτα ἡρνήθη νὰ κυρώσῃ ὁ βασιλεὺς. Τοῦτο κατέστησε τὸν βασιλέα ὑποπτον συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς Γαλλίας. Πράγματι δὲ Αὐστρία καὶ Πρωσσία διακηρύξασαι ὅτι θὰ ἐκστρατεύσουν, ἵνα ἀποκαταστήσουν τὸν βασιλέα Λουδοβίκον ΙΣΤ' εἰς τὰ δικαιώματά του, ἀπέστειλαν στρατοὺς εἰς τὰ γαλλικὰ σύνορα. Ἀλλ' ἡ συνέλευσις δὲν ἐδίστασεν. Ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον ἀμφοτέρων. Ὁ πόλεμος κατ' ἀρχὰς ἀπέβη κακῶς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἡττήθη ὑπὸ τοῦ αὐστριακοῦ. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐπανάστασις τῆς Βανδέας ὅλονεν προώδευεν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἐξορίαν ὅλων τῶν ἀνωμότων κληρικῶν καὶ τὴν σύστασιν στρατοῦ ἐθελοντικοῦ, 20 χιλιάδων ἐθνοφυλάκων. Ὁ βασιλεὺς ἡρνήθη νὰ κυρώσῃ καὶ τὰ ψηφίσματα ταῦτα.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Αὐγούστου. Τὰ πράγματα ἐξετράχυνεν ἡ εἵδησις, ὅτι οἱ Πρωσσοὶ καὶ οἱ Αὐστριακοὶ διέβησαν τὰ γαλλικὰ σύνορα. Τοῦτο ἐξήγειρε τοὺς Παρισίους καὶ τὴν Γαλίαν ἐναντίον τῶν ξένων καὶ τοῦ προφανῶς συνενόχου βασιλέως. Ἡ παρουσία δὲ ἐν Παρισίοις ἀντιπροσώπων ὅλων τῶν νομῶν διὰ τὴν ἐπέτειον τῆς ἀλώσεως τῆς Βαστίλλης ἔδωκεν εἰς τὴν ἐξέγερσιν ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τούτων ἦτο ἐν σῶμα 800 Μασσαλιωτῶν. Οὗτοι εἰσῆλθον εἰς τοὺς Παρισίους ἄδοντες πολεμικὸν ὕμνον, ὅστις εἶχε συντεθῇ διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ῥήνου. Ὁ ὕμνος αὐτός, ὅστις ἔμελλε νὰ ὀδηγήσῃ τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὴν νίκην καὶ νὰ ἀποβῇ ἐθνικός, ὠνομάσθη **Μασσαλιωτὶς**.

Ἡ ἐξέγερσις παρεσκευάσθη εἰς τὸ Δημαρχεῖον ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν διαφόρων τμημάτων τῶν Παρισίων. Τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10ην Αὐγούστου 1792 ἀντιπρόσωποι τῶν τμημάτων τῶν Παρισίων ἐγκατέστησαν εἰς τὸ Δημαρχεῖον εἶδος ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως, τὴν Commune de Paris με ἀρχηγὸν τὸν Danton. Αὕτη ἐπαυσε τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐθνοφρουρᾶς ὡς ἀφωσιωμένον εἰς τὸν βασιλέα. Κατὰ διαταγὴν τῆς δὲ ὁ ἐπαναστατικὸς στρατός, οἱ Μασσαλιῶται, οἱ ἐθνοφρουροί, καὶ οἱ ἐργάται συνεκεντρώθησαν καὶ τὴν 9ην ὥραν τῆς πρωῒας ἐβάδισαν κατὰ τῶν ἀνακτόρων. Ὁ βασιλεὺς μετὰ τῆς ἀκολουθίας του ἐξήτησεν ἄσυλον εἰς τὴν συνέλευσιν. Τὰ ἀνάκτορα ἐκυριεύθησαν ὑπὸ τῶν στασιαστῶν.

Ἡ ἐπαναστατικὴ κυβέρνησις. Ἡ συνέλευσις μετὰ τοῦτο ἐθεώρησε λήξασαν τὴν ἀποστολὴν της. Ἡ μία τῶν συνταγματικῶν ἐξουσιῶν ἢ ἐκτελεστική, εἶχεν ἀνατραπῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐθεώρησε λοιπὸν ἀναγκαῖον νὰ ἀνατρέξῃ εἰς τὴν κυριαρχίαν τοῦ ἔθνους καὶ ἀπεφάσισεν, ἵνα ὁ γαλλικὸς λαὸς προσκληθῇ νὰ ἐκλέξῃ συνέλευσιν συντακτικὴν πρὸς τοιαύτην ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτεύματος*), ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ ἰσότης τῶν πολιτῶν, μέχρι δὲ τῆς συγκλήσεως αὐτῆς ὁ βασιλεὺς θὰ ᾔτο ἐν ἐνεργείᾳ καὶ θὰ διέμενε μετὰ τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας περιορισμένος εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Λουξεμβούργου. Συγχρόνως ἡ κυβέρνησις διώρισε καὶ ἐν ἐκτελεστικὸν συμβούλιον μὲ ἀρχηγὸν τὸν Danton. Ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐκλογὴν ἐκτελεστικοῦ συμβουλίου, ἐπὶ 1 1/2 μῆνα μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς ἀναθεωρητικῆς συνελεύσεως, ἐξηκολούθησε νὰ κυβερνᾷ ἡ Commune de Paris, ἡ ὁποία μετέβαλε τὸν περιορισμὸν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς κάθεiroξιν ἐν τῷ Πύργῳ τοῦ Ναοῦ. Εἰς αὐτὴν δὲ ἐν μέρει ὀφείλονται αἱ ἐπακολουθήσασαι σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου.

Κατὰ τὴν κατάληψιν δηλ. τῶν ἀνακτόρων εἶχον εὑρεθῇ σημειώματα δεικνύοντα, ὅτι ὁ βασιλεὺς ἐπρομήθευε χρήματα εἰς τοὺς ἀρχηγούς τῶν μεταναστῶν καὶ τοὺς στρατοὺς των. Ὁ λαὸς ἔκτοτε ἔβλεπεν εἰς ὅλους τοὺς ὑπερασπιστάς τοῦ Λουδοβίκου προδότας καὶ ἐξήτει τὴν τιμωρίαν των. Ἡ Commune προέβη εἰς πολυαριθμοὺς συλλήψεις καὶ ἀπὸ τῆς 15ης Αὐγούστου αἱ φυλακαὶ ἦσαν πλήρεις ὑπόπτων. Τότε ἐγνώσθη ὅτι οἱ Προῶσοι πλησιάζουν εἰς τοὺς Παρισίους. Ὁ λαὸς ἀπώλεσε τὴν ψυχραιμίαν του. Τὰ δὲ ληφθέντα ὑπὸ τῆς Commune μέτρα ἠΰξησαν τὴν παραφροσύνην του. Διέταξεν αὕτη κωδωνοκρουσίας καὶ πυροβολισμούς καὶ ἀνέπτυξεν ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ Δημαρχείου τεραστίαν σημαίαν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἡ πατρίς εὐρίσκεται ἐν κινδύνῳ». Τέλος προσεκάλεσε τοὺς Παρισίους νὰ σχηματίσουν στρατὸν 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Πρὸ τῆς τραγικῆς ταύτης σκηνῆς καὶ τοῦ θορύβου τῶν κωδῶνων καὶ τῶν κανονίων τὰ νεῦρα τῶν ἀνθρώπων διηγέρθησαν καὶ κανεὶς πλέον δὲν ᾔτο κύριος ἑαυτοῦ. Τότε εἰς πρῶν ἱατρός, ἔπειτα δημοσιογράφος, ἄνθρωπος αἰμοδιψής, ὁ

*) Ἡ συντακτικὴ αὕτη συνέλευσις ὠνομάσθη Convention, διότι τοῦτο τὸ ὄνομα ἔδιδε τὸ σύνταγμα εἰς τὰς συνελεύσεις τὰς ἐπιφορτισμένας τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτεύματος. Διὰ τοῦτο ὀνομάζομεν αὐτὴν ἀναθεωρητικὴν.

Marat, ἐδημοσίευσε προκηρύξεις προσκαλούσας τὸν λαὸν νὰ φονεύσῃ ὁ ἴδιος, προτοῦ ἀπέλθῃ εἰς τὰ σύνορα, τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς, δηλ. τοὺς φυλακισμένους βασιλικούς, ἄλλως αἱ γυναῖκες καὶ τὰ τέκνα τῶν θὰ ἔμενον εἰς τὸ ἔλεος τῶν κακούργων τούτων καὶ θὰ ἐδολοφονοῦντο. Οἱ ἀπαίσιοι οὗτοι λόγοι ἐπιστεύθησαν. Ἡ σφαγὴ τῶν φυλακισμένων ἤρχισε τὴν 2αν μ. μ. τῆς 2ας Σεπτεμβρίου. Ἐπὶ 4 ἡμέρας καὶ 7 νύκτας ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν μελῶν τῆς Commune, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρεισέδυσεν ὁ Marat, στίφη σφαγέων ἐξετέλεσαν μεθοδικῶς τὸ φρικῶδες ἔργον τῶν εἰς ὅλας τὰς φυλακάς. Σχεδὸν 1200 πρόσωπα ἐφονεύθησαν τότε. Ἡ Commune δὲν ἔκαμε τίποτε διὰ νὰ σταματήσῃ τὴν σφαγὴν. Ἡ συνέλευσις συνῆλθεν, ἀλλὰ δὲν διέθετε πρὸς τοῦτο καμμίαν δύναμιν.

Αἱ σφαγαὶ αὗται τοῦ Σεπτεμβρίου 1792 ἔσχον ἀποτέλεσμα πολιτικὸν σπουδαῖον. Οἱ γιρονδῖνοι ἀποδοκιμάζοντες αὐτὰς ἀπεσπάσθησαν ὀριστικῶς τῶν Ἰακωβίνων. 15 ἡμέρας βραδύτερον, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου ἡ νομοθετικὴ συνέλευσις ἀπεχώρει ἀφίνουσα τὴν θέσιν τῆς εἰς τὴν *ἀναθεωρητικὴν*. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ στρατηγοὶ Dumouriez καὶ Kellerman ἔσταμάτων τοὺς Πρώσους καὶ ἔσωζον τὴν Γαλλίαν.

4. Ἡ Δημοκρατία.

Ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις (convention). Ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις εἶχε τάσεις πολὺ δημοκρατικωτέρας τῆς νομοθετικῆς. Πρῶτον δὲν ὑπῆρχον εἰς αὐτὴν πλέον συνταγματικοὶ μοναρχικοί. Τοῦναντίον οἱ κορδελλιέροι δημοκρατικοὶ εἶχον πολλοὺς ἀντιπροσώπους. Οὗτοι μετὰ τῶν Ἰακωβίνων ἀπετέλουν τὸ κόμμα τῶν ὀρεινῶν, ὀνομασθέντων οὕτω, διότι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐκάθηντο ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων ἑδρῶν τῆς αἰθούσης τῆς συνελεύσεως. Ἀντίπαλοι αὐτῶν ἦσαν οἱ Γιρονδῖνοι. Οἱ Γιρονδῖνοι ἦσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀντιπρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδυσπίστουν πρὸς τοὺς Παρισίους, καὶ ἐφρόντιζον διὰ τὴν νομιμότητα καὶ τοὺς τύπους. Διὰ τοὺς ὀρεινοὺς ἡ κοινὴ σωτηρία ὤφειλε νὰ πρωτεύῃ. Οὐδὲν μέτρον ἔπρεπε νὰ θεωρῇται ὑπερβολικόν, ἐὰν ἦτο ἀναγκαῖον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Γαλλίας. Πλὴν τούτων ὑπῆρχεν ἐν τῇ συνελεύσει ὁμὰς βουλευτῶν διστακτικῶν ἐτοίμων νὰ ὑποκύβουν εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἐνεργητικωτέρων. Οὗτοι ἀπετέλουν τὸ κόμμα τῶν πεδινῶν.

Ἀνακήρυξις τῆς δημοκρατίας. Θανάτωσις τοῦ Λουδοβίκου. Μόλις συνήλθεν ἡ ἀναθεωρητικὴ (21 Σεπτεμβρίου 1792) κατέλυσε τὴν βασιλείαν. Τὸ ψήφισμα ἐγένετο δημοθύμως. Τὴν ἐσπέραν οἱ Παρίσιοι ἐφωταγωγήθησαν, καὶ ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸ νέον πολίτευμα τὸ ὄνομα République κραυγάζων «vive la République». Τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεκύρωσε τὴν ἐπομένην ἡ συνέλευσις.

Μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας ὑπελείπετο νὰ κανονισθῇ ἡ τύχη τοῦ βασιλέως. Ἐδικάσθη ὡς συνεννοοῦμενος μετὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Ἡ θανάτωσις δὲ ἐξετελέσθη ἀμέσως τὴν ἐπομένην διὰ τῆς λαιμητόμου (21 Ἰαν. 1793).

Ἑσωτερικοὶ καὶ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι τῆς Γαλλίας. Ἡ θανάτωσις τοῦ Λουδοβίκου ἠΐξανε τοὺς κινδύνους τῆς Γαλλίας. Ὅλα σχεδὸν τὰ κράτη τῆς Εὐρώπης, Αὐστρία, Πρωσσία, Ῥωσία, Ἀγγλία, Ἰσπανία, Ὀλλανδία καὶ τὰ γερμανικὰ καὶ ἰταλικὰ κράτη συνηνώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὴν πρώτην κατὰ τῆς ἐπαναστατημένης Γαλλίας συμμαχίαν. Ἐν αὐτῇ τῇ Γαλλίᾳ 100 χιλ. χωρικῶν τῆς Βανδέας ἐπανεστάτησαν. Εἰς τὸν στρατὸν ὁ στρατηγὸς Dumouriez ἐκηρύχθη κατὰ τῆς ἀναθεωρητικῆς καὶ ἠτοίμασε πραξικόπημα, τοῦ ὁποίου τὴν ἐκτέλεσιν ἐματαίωσεν ὁ πατριωτισμὸς τοῦ στρατοῦ, ἀρνηθέντος νὰ ὑπακούσῃ εἰς αὐτὸν καὶ νὰ αὐτομολήσῃ πρὸς τοὺς ἐχθρούς.

Ἵνα ἀνταποκριθῇ εἰς τοὺς τόσους κινδύνους ἡ ἀναθεωρητικὴ, διέταξε τὴν στρατολογίαν 300 χιλ. ἀνδρῶν, ἐσχημάτισε μίαν **ἐπιτροπείαν κοινῆς ἀσφαλείας** ἐπιφορτισμένην νὰ ἀναζητήσῃ τοὺς ὑπόπτους, **δικαστήριον ἐπαναστατικόν**, ἵνα τοὺς κρίνῃ, καὶ τέλος μίαν **ἐπιτροπείαν τῆς κοινῆς σωτηρίας**, ἵνα παρασκευάσῃ τὰ μέσα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας ἀληθὲς ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ Danton. Συγχρόνως ἡ συνέλευσις ἐψήφισε θάνατον κατὰ τῶν μεταναστῶν καὶ τῶν ἀνωμότων ιερέων. Τὰ μέτρα ταῦτα ἐλήφθησαν ἐν τῷ μέσῳ βιαίων ἀντεγκλήσεων μεταξὺ ὀρεινῶν καὶ Γιρονδίνων, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τέλους κατέληξαν εἰς τὴν ἐπεμβάσει τῆς Commune καταδίκην καὶ θανάτωσιν 34 Γιρονδίνων.

Τὸ πραξικόπημα τοῦτο προεκάλεσε εἰς πλείστας μεγάλας πόλεις, τὴν Μασσαλίαν, τὴν Λυὼν, τὸ Βορδώ, εἰς τὴν Νορμανδίαν, τὴν Προβιγγίαν καὶ ἄλλαχοῦ ἐξέγερσιν ἐναντίον τῆς δικτατορίας τῆς Commune. Πρὸς καθυσχύασιν τῶν κατὰ τῶν Παρισίων ὑπο-

νοιῶν τῶν ἐπαρχιῶν, οἱ ὀρεινοὶ ἔσπευσαν εἰς 17 ἡμέρας νὰ ψηφίσουν νέον σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα τοῦτο, τοῦ ὁποίου ἡ μόνη ἀξία εἶναι, ὅτι ἐγκριθέντα τὴν καθολικὴν ψηφοφορίαν, κατήργει πᾶσαν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὑπῆγε καὶ αὐτὰ τὰ ψηφίσματα τῆς νομοθετικῆς συνελεύσεως εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας κύρωσιν τοῦ λαοῦ. Ἀκριβῶς δέ, ἐπειδὴ ἀφήρει πᾶν μέσον ἐπιδράσεως τῶν Παρισίων ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἔγινε δεκτὸν μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὰς ἐπαρχίας, καὶ ὁ κίνδυνος ἐξεγέρσεως ἀπεσοβήθη.

Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμήν ἐψηφίζετο τὸ σύνταγμα, τὰ σύνορα παρεβιάζοντο ἐξ ὅλων τῶν σημείων. Οἱ Ἰσπανοὶ ἦσαν εἰς τὰ ἀνατολικά Πυρηναῖα. Οἱ Ἀγγλοὶ κατελάμβανον τὸ Τουλὼν πρὸς νότον, καὶ ἐπολιόρκουν τὴν Δουκέρκην πρὸς βορρᾶν. Οἱ Αὐστριακοὶ εἶχαν καταλάβει τὴν Κονδαίαν καὶ τὴν Βαλεντίαν. Οἱ Πρωσσοὶ ἀπώθουν τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὴν Ἀλσατίαν. Εἰς τὴν δυσχερεῖ αὐτὴν περίστασιν ἡ ἐφαρμογὴ τοῦ ἀναρχικοῦ συντάγματος τοῦ 1793 θὰ ἔφερε τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος.

Ὁ κίνδυνος ἀπεσοβήθη διὰ τοῦ Robespierre καὶ τῶν Ἰακωβίνων, οἱ ὁποῖοι ἔπεισαν τοὺς ἐκλεκτοὺς τῶν ἐπαρχιῶν τοὺς ἐλθόντας εἰς Παρισίους πρὸς ἀποδοχὴν τοῦ συντάγματος νὰ ζητήσουν οἱ ἴδιοι τὴν ἀναστολὴν τῆς ἐφαρμογῆς του. Τὴν 10ην δὲ Ὀκτωβρίου 1793 ἡ συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ἵνα ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας παραμείνῃ ἐπαναστατικὴ μέχρι τῆς εἰρήνης. Οὕτω ἐγκατεστάθη ἡ δικτατορία τῆς ἀναθεωρητικῆς.

Ἡ δικτατορία τῆς ἀναθεωρητικῆς (convention). Ἡ συνέλευσις ἔσπευσε νὰ ὀργανώσῃ ὑπὸ τὸ ὄνομα τῆς ἐπαναστατικῆς κυβερνήσεως σύστημα ἀπολυταρχικόν. Τὰ κυριώτερα ὄργανα αὐτῆς ἦσαν αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπεῖαι τῆς κυβερνήσεως, δηλ. ἡ ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ ἡ ἐπιτροπεία τῆς γενικῆς ἀσφαλείας, ἔπειτα τὰ ἐπαναστατικὰ δικαστήρια, οἱ ἀπεσταλμένοι ἀντιπρόσωποι καὶ αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐπιτροπεῖαι τῶν κοινοτήτων.

Ἡ ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας περιῆλθε τώρα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Robespierre (ὁ Danton εἶχεν ἀπομακρυνθῇ, διότι εἶχε κατηγορηθῇ διὰ τὴν κατὰ τῶν Γιρονδίνων ἀπόπειραν). Αὕτη συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς ἐξουσίας καὶ ἀπέκτησεν ἰσχὺν δικτατορικὴν. Συνέκειτο ἐκ 12 μελῶν, ἐκ τῶν ὁποίων περιφημότεροι ὑπῆρξαν ὁ Robespierre, ὁ Couthon, ὁ Saint Just, ὁ ὀργανωτὴς τῶν στρατῶν τῆς ἐπαναστάσεως Carnot, ὁ Campon καὶ ἄλλοι. Διὰ τῆς ἐνεργητικότητός της δὲ κατώρθωσε νὰ ὀργανώσῃ καὶ νὰ ἀναπτύξῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους. Ἡ ἐπι-

τροπεία τῆς γενικῆς ἀσφαλείας ἐν Παρισίοις καὶ αἱ ἐπαναστατικαὶ ἐπιτροπεῖαι εἰς ἐκάστην κοινότητα, ἦσαν εἰδικῶς ἐπιφορτισμένοι νὰ ἐπιβλέπουν τοὺς ὑπόπτους καὶ νὰ διατάττουν τὴν φυλάκισίν των. Τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἐδρεῦον ἐν Παρισίοις ἦτο ἐπιφορτισμένον νὰ δικάζη. Τὰ μέλη αὐτοῦ διωρισμένα ὑπὸ τῆς ἐπιτροπείας τῆς κοινῆς σωτηρίας ἦσαν ἅπλοi ἐκτελεσταὶ τῶν θελήσεων τῆς. Οἱ ἀπεσταλμένοι ἀντιπρόσωποι ἦσαν οἱ πολυτιμότεροι βοηθοὶ τῆς ἐπιτροπείας τῆς κοινῆς σωτηρίας. Ἐκλεγόμενοι ἐκ τῶν βουλευτῶν τῆς ἀναθεωρητικῆς ἐστέλλοντο πανταχοῦ, εἰς τὰ σύνορα, εἰς τοὺς στρατοὺς, εἰς τὰς ἐπαρχίας, μὲ ἀπεριόριστον ἐξουσίαν.

Ἵνα ἀνταποκριθῇ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν καὶ ἐσωτερικὸν κίνδυνον ἡ ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας ἀπεφάσισεν ὁμαδικήν στρατολογίαν, ἣτις ἀπέδωκεν 800 χιλ. ἀνδρῶν, δάνειον ὀνομαστικὸν ἐνὸς δισεκατομμυρίου ἐπὶ τῶν πλουσίων καὶ τέλος τὸν νόμον τῶν ὑπόπτων. Δι' αὐτοῦ ἐκηρύττοντο ἔνοχοι ἐσχάτης προδοσίας, ὅσοι δὲν ἔκαμνον μὲν τίποτε ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τίποτε ὑπὲρ αὐτῆς. Ὡδηγοῦντο καθ' ὁμάδας εἰς τὰς φυλακάς, καὶ τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἔστελλε καθ' ὁμάδας αὐτοὺς καθ' ἑκάστην εἰς τὴν λαιμητόμον. Τὸ σύνολον τῶν θυμάτων ὑπῆρξε κατὰ τὴν περίοδον ταύτην περίπου 12 χιλ. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὑπῆρξε καὶ ἡ βασίλισσα Μαρία Ἀντιωάνεττα. Ἦθελε διὰ τοῦ μέτρου τούτου ἡ ἐπιτροπεία νὰ ἀποθαρρύνῃ τοὺς ἀντιπάλους καὶ νὰ ἀναγκάσῃ τὴν χώραν ὁλόκληρον νὰ ὀπλισθῇ ἐναντίον τῶν ξένων. Ὅντως κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1793 ὁ ἐξωτερικὸς καὶ ὁ ἐσωτερικὸς κίνδυνος εἶχεν ἀποσοβηθῇ. Οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Πρωσσοὶ ἀποθίγησαν μακρὰν τῶν συνόρων. Ἡ Λυὼν καὶ ἡ Τουλὼν εἶχον ἀνακαταληφθῇ. Οἱ κάτοικοι τῆς Βανδέας εἶχον συντριβῇ.

Δικτατορία τοῦ Robespierre. Μετὰ τὴν πάροδον τοῦ κινδύνου ἐφάνη εἰς τὸν Danton, ὅτι τὸ σύστημα τοῦ τρόμου δὲν εἶχε πλέον ἀνάγκην ὑπάρξεως καὶ ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ ἀποκατασταθῇ τὸ κράτος τοῦ νόμου καὶ ἡ δικαιοσύνη δι' ὅλους. Ὁ φίλος του Camille Desmoulins διὰ τῆς ἐφημερίδος του ἐκήρυττεν ἀναγκαῖον τὸν σχηματισμὸν ἐπιτροπείας τῆς ἐπιεικείας. Ὡρισμένους ἀριθμὸς ὄρεινῶν, οἱ ὅποιοι ἠσπάζοντο τὰς γνώμας των, ἐσημείωσαν μετ' αὐτῶν τὸ κόμμα τῶν μετριοφρόνων. Ἀντιθέτως ἄλλο κόμμα, οἱ Enragés, εὗρισκεν ἀνεπαρκῆ τὸν ἀριθμὸν τῶν θανατώσεων καὶ ἐζήτηι νέα μέτρα τρομοκρατικά. Τὸ κόμμα τοῦτο μὲ ἀρχηγὸν τὸν Hebert περιελάμβανε τὰ κυριώτερα μέλη τῆς

Commune καὶ τὴν πλειοψηφίαν τῶν Κορδελλιέρων. Οὗτοι ἐκήρυττον ἑαυτοὺς ἀθέους καὶ ἤθελον νὰ καταλύσουν τὸν καθολικισμόν καὶ νὰ ἀντικαταστήσουν αὐτὸν μὲ τὴν λατρείαν τοῦ λογικοῦ, ἐγκατέστησαν δὲ νέον ἡμερολόγιον, ἐν τῷ ὁποίῳ κατηγοοῦντο αἱ Κυριακαὶ καὶ ἄλλαι θρησκευτικαὶ ἑορταί. Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ Commune διέταξε τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ τοὺς ἱερεῖς. Εἰς ταῦτα ἔθεσε πέρας ὁ Robespierre. Οὗτος ἀπεφάσισε νὰ καταρρίψῃ καὶ τὰ δύο κόμματα, καὶ τῇ βοήθειᾳ τοῦ Couthon καὶ τοῦ Sain - Just τὸ κατάρθωσε εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ μηνός. Μεταχειρισθεὶς ὡς πρόφασιν τὴν σιτοδείαν ἐφυλάκισε τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Enragés, ὡς αἰτίους δῆθεν αὐτῆς καὶ ἐθανάτωσε διὰ τῆς λαιμητόμου. Κατόπιν κατηγορήσας τὸν Danton μὲ τοὺς ἐπιφανεστέρους μετριοπαθεῖς, ὅτι συνωμοτοῦν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς μοναρχίας καὶ ὑποβαλὼν αὐτοὺς εἰς δίκην ἐθανάτωσε διὰ τῆς λαιμητόμου (Ἀπρίλ. 1794).

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Danton οὐδεὶς πλέον ἠδύνατο νὰ ἰσοφαρίσῃ μὲ τὸν Robespierre ὡς πρὸς τὴν ἐπὶ τοῦ λαοῦ ἐπιρροήν. Ἐπὶ 4 μῆνας κατέστη δικτάτωρ. Κατήγγησε τὴν θρησκείαν ταῦ λογικοῦ καὶ τὴν ἀντικατέστησε μὲ τὴν τοῦ ὑπερτάτου Ὁντος. Διὰ νὰ ἀπαλλαγθῇ δὲ τῶν ἀντιφρονούντων ἔκαμε δύο νόμους. Διὰ τοῦ πρώτου οἱ δικασταὶ ὤφειλον νὰ δικάζουν κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἢ ἢ χωρὶς νὰ ἀκούουν οὔτε μάρτυρας οὔτε συνηγόρους. Διὰ τοῦ δευτέρου ἠδύναντο νὰ ὀδηγῶνται πρὸ τοῦ δικαστηρίου αὐτοὶ οἱ βουλευταὶ ἄνευ ἀδείας τῆς συνελεύσεως. Τότε ἤρχισεν ἡ μεγάλη **τρομοκρατία**. Εἰς 40 ἡμέρας ἔπεσαν ἐν Παρισίοις 1376 κεφαλαί.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Γαλλικὸς στρατὸς δι' ἐξόχου νίκης εἶχεν ἀρχίσει τὴν κατάκτησιν τοῦ Βελγίου. Ἡ νίκη αὕτη ἐμαρτύρει, ὅτι ἡ πατρις δὲν ἦτο πλέον ἐν κινδύνῳ. Αὕτη ἐδείκνυε, ὅτι αἱ σφαγαὶ τῶν Παρισίων ἦσαν ἄδικοι. Ὁ ἐπαναστατημένος λαὸς ἀπέδιδε πλέον τὴν ἐξακολούθησιν αὐτῶν εἰς μόνον τὸ πνεῦμα τῆς ἐκδικήσεως καὶ εἰς τὰ προσωπικὰ μίσση τοῦ Robespierre. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα τοῦ δημοσίου ἠνθόουν ὥρισμένος ἀριθμὸς βουλευτῶν καὶ τὰ πλείστα μέλη τῶν ἐπιτροπειῶν τῆς κοινῆς σωτηρίας καὶ τῆς γενικῆς ἀσφαλείας, οἱ ὅποιοι δὲν ἠσθάνοντο ἑαυτοὺς ἀσφαλεῖς. Συνωμοσία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος οἱ ἀρχαῖοι φίλοι τοῦ Hebert καὶ τοῦ Danton, ὁργανώθη κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουλίου. Ὁ Robespierre ἐν τῇ συνελεύσει κατηγορήθη ὡς τύραννος καὶ καταδικασθεὶς εἰς θάνατον μετὰ τῶν ὁπαδῶν

τοῦ Saint-Just καὶ Couthon ἐφονεύθη διὰ τῆς λαιμοτόμου.

Τὸ σύνταγμα τῆς δημοκρατίας. Ἡ πτώσις τοῦ Robespierre ἐσημείωσε καὶ τὸ τέλος τῆς τρομοκρατίας. Ἀμέσως κατόπιν ἡ ἐπιτροπεία τῆς κοινῆς σωτηρίας ὑπῆχθη ὑπὸ τὴν συνέλευσιν. Τὸ ἐπαναστατικὸν δικαστήριον ἀναδιωργανώθη διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως σπουδαίων ἐγγυήσεων διὰ τοὺς κατηγορουμένους. Πολλοὶ τῶν φυλακισμένων ἀπηλευθερώθησαν. Ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν συνέλευσιν οἱ ἐπιζῶντες ὁπαδοὶ τοῦ Danton καὶ οἱ δραπέτεύσαντες Γιρονδῖνοι, καὶ ἡ λέσχη τῶν Ἰακωβίνων ἐκλείσθη. Τέλος ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις ἀπὸ τῆς 7ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 17ης Αὐγούστου 1795 ἐψήφισε νέον σύνταγμα. Κατὰ τοῦτο τὴν μὲν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἔμελλε νὰ ἔχη **πενταμελὲς διευθυντήριον**, τὴν δὲ νομοθετικὴν δύο βουλαί, ἡ **γερουσία** ἐκ 260 μελῶν καὶ **ἡ τῶν 500**. Τὰ μέλη αὐτῶν δὲ κατὰ τὰ δύο τρίτα ἔπρεπε νὰ ἐκλεχθοῦν ἐκ τῶν τῆς συνελεύσεως.

Τότε τὸ κόμμα τῶν βασιλικῶν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τῆς πτώσεως τοῦ Robespierre ἤρχισε νὰ κινῆται καὶ τὸ ὁποῖον ἤλπιζε διὰ νέων ἐκλογῶν νὰ ἐπικρατήσῃ, ἤγειρεν ἐν Παρισίοις στάσιν. Ἡ στάσις ὅμως αὕτη κατεστάλη διὰ τοῦ στρατηγοῦ **Ναπολέοντος Βοναπάρτου**, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνετέθη μετὰ 5 χιλ. ἀνδρῶν ἡ ὑπεράσπισις τῆς συνελεύσεως. 2 χιλ. ἐπαναστάται ἐφονεύθησαν, ὁ λαὸς ἀφωπλίσθη καὶ ἡ τάξις ἀπεκαταστάθη. Τρεῖς ἐβδομάδας ἀργότερον τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1795 ἡ ἀναθεωρητικὴ συνέλευσις ἐκῆρυξε τὴν λῆξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς καὶ διελύθη μετὰ τὴν κραυγὴν «Ζήτω ἡ δημοκρατία».

Ὅντως τὸ ἔργον τῆς Convention ὑπῆρξε μέγα. Κατέβαλε καὶ τοὺς ἐσωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας καὶ συγχρόνως ὠργάνωσεν ἐσωτερικῶς τὸ κράτος, συμπληρώσασα τὸ ἔργον τῆς συντακτικῆς. Ἀναμφιβόλως ἐχύθη πολὺ αἷμα ἐπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ ἡ Γαλλία ἐσώθη.

Τὸ διευθυντήριον. Διὰ τῆς διαλύσεως τῆς ἀναθεωρητικῆς καὶ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ διευθυντηρίου τὴν 27ην Ὀκτωβρίου 1795 ἐγκαθιδρύθη ἐν Γαλλίᾳ νόμιμος δημοκρατικὴ πολιτεία. Ἀλλὰ ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δημοκρατία δὲν ἠδυνήθησαν ἀκόμη νὰ στερεωθοῦν καὶ νὰ ἀναπτυχθοῦν ἐν αὐτῇ. Ἡ ἐπαναστατικὴ κατὰστάσις διηρθεῖτο διαρκῶς διὰ τὸ νέον πολίτευμα, ἐπεβουλεύετο ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑπὸ τῶν θιασωτῶν τῆς παλαιᾶς μοναρχίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπὸ τῶν λειψάνων τῶν Ἰακωβίνων, τῶν διὰ τῆς ἐπαναστάσεως ζητούντων τὴν ἀνατροπὴν παντὸς κανονικοῦ πο-

λιτεύματος καὶ τὴν διαιώνισιν τῆς ὀχλοκρατίας. Τὸ διευθυντήριον ἠναγκάζετο νὰ ἀμύνεται διαρκῶς καὶ κατὰ τῶν ἀνατρεπτικῶν Ἰακωβίνων καὶ κατὰ τῶν ἀντιδραστικῶν μοναρχικῶν, ἡ δὲ πολιτεία δὲν ἔπαυε ταρассομένη καὶ σπαρассομένη ὑπὸ ἐσωτερικῶν ἐμφυλίων πολέμων. Ἐν τοιαύτῃ καταστάσει μόνον διὰ τρίτου στοιχείου, ὅπερ νὰ μὴ εἶναι μήτε ἀνατρεπτικὸν μήτε ἀντιδραστικόν, ἦτο δυνατόν νὰ ἐπέλθῃ μόνιμος κατάστασις. Τὸ στοιχεῖον τοῦτο ἦτο ὁ **Στρατός**.

Καὶ ἦτο φυσικὴ ἡ ἐν μέσῳ τῶν σφοδροτάτων ἀγώνων τῶν πολιτικῶν μερίδων ἐπικράτησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἐπαναστατικὸς στρατὸς τῆς Γαλλίας ἀπετελεῖτο ἐξ αὐτοῦ τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ ἐνόπλου, διαφλεγομένου ὑπὸ τῶν ἰσχυροτάτων αἰσθημάτων ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀγωνιζομένου τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα. Ἀρχηγοὺς δὲ εἶχεν ἄνδρας ἀναδειχθέντας στρατηγούς ἐκ τῶν τάξεων τῶν ἀπλῶν πολεμιστῶν καὶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ τῶν κατωτάτων τῆς κοινωνίας τάξεων. Ὁ στρατὸς εἶχε περιβληθῇ μὲ δάφνας ἀγωνιζόμενος ὑπὲρ τοῦ πατρῴου ἐδάφους ἐναντίον τῶν στρατῶν συμπάσης τῆς Εὐρώπης, τῆς ὁποίας οἱ μὲν στρατιῶται ἦσαν μισθωτοὶ δοῦλοι πολεμοῦντες ὑπὲρ ξένων εἰς αὐτοὺς συμφερόντων, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ ἀντιπρόσωποι τῶν κρατουσῶν κοινωνικῶν τάξεων. Ἦτο λοιπὸν πολὺ φυσικὸν ὁ γαλλικὸς λαός, ἀπηυδημένος ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν ἐμφυλίων ἀγώνων καὶ ἐπαναστάσεων, νὰ ἴδῃ μετ' εὐχαριστήσεως ἐπικρατοῦντα ἐσωτερικῶς τὸν στρατὸν αὐτὸν καὶ νὰ θυσιάσῃ τὴν ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως ἄκρατον ἐλευθερίαν εἰς τὴν μονοκρατορίαν τοῦ μεγαλυτέρου τῶν στρατηλατῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ **Ναπολέοντος Βοναπάρτου**.

Ὁ **Ναπολέων Βοναπάρτης**. Ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης ἐγεννήθη τὸ 1769 ἐν Αἰακείῳ τῆς Κορσικῆς, ἡ ὁποία πρὸ ὀλίγου χρόνου εἶχε πωληθῇ ὑπὸ τῶν Γενουαίων εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΕ'. Ἐμαθῆτευσεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τῆς Βοριέννης καὶ ἔπειτα εἰς τὴν τῶν Παρισίων. Ἐκ ταύτης ἐξῆλθε τὸ 1785 17ετῆς ὡς ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἔλαβε σπουδαῖον μέρος εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλῶν. Τότε ἔλαβε τὸν βαθμὸν τοῦ ὑποστρατήγου εἰς ἡλικίαν 24 ἐτῶν. Παιυθεὶς τὸ 1795, διότι ἠρνήθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ σώματος πεζικοῦ εἰς τὸν στρατὸν τῆς Βανδέας, διέτριβεν ἐν Παρισίοις, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ὀκτωβρίου ἐπεφορτίσθη, ὡς εἶδομεν, τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἀναθεωρητικῆς συνελέουσας ἐναντίον τῶν βασιλικῶν.

Ὀνομασθεὶς ἀντιστράτηγος ἐδέχθη μετ' ὀλίγον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ τῆς Ἰταλίας. Δι' αὐτῆς εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀθανασίαν. Ἦτο δὲ τότε 27 ἐτῶν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἰταλίας. Κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ διευθυντηρίου ἡ Γαλλία εἶχεν εἰρηνεύσει μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ Ἰσπανίας. Ἐπὶ τῆς ἡπείρου μόνος ἐχθρὸς τῆς Γαλλίας ἔμεινεν ἡ Αὐστρία. Οἱ Αὐστριακοὶ ἐκβληθέντες ἐκ τῆς Βελγικῆς ἀπὸ τοῦ 1794 ἠδύναντο νὰ προσβληθοῦν μόνον διὰ μέσου τῆς Γερμανίας ἢ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὑπὸ τοῦ διευθυντηρίου λοιπὸν ἀπεφασίσθη, ἵνα τρεῖς στρατοὶ διευθυνθοῦν πρὸς τὴν Βιέννην, οἱ δύο μὲν διὰ τῆς Γερμανίας, ὁ δὲ τρίτος διὰ τῆς Ἰταλίας. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Jourdan καὶ Moreau ἀπέτυχον ἀναγκασθέντες νὰ ὑποχωρήσουν, ὁ τρίτος ὁμως ὑπὸ τὸν Βοναπάρτην ἔδωκεν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀποφασιστικὸν κατὰ τῶν Αὐστριακῶν κτύπημα.

Τὸ σύνολον τῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐπιχειρήσεων τῆς ἐκστρατείας διήρκεσεν ἓν ἔτος, ἀπὸ Ἀπριλίου 1796 μέχρις Ἀπριλίου 1797. Κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ αὐτῆν τῶν 12 μηνῶν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν Ναπολέοντα ἔδωκε 18 μεγάλας μάχας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἐξέχουν αἱ τοῦ **Δοδίου** καὶ τῆς **Ἀρκολας**, καὶ 65 μικράς. Ἀποτελούμενος ἐκ 36 χιλ. ἀνδρῶν κατέστρεψε πέντε Αὐστριακοὺς στρατοὺς, τῶν ὁποίων ὁ μικρότερος ἀπετελεῖτο ἐξ 60 χιλιάδων ἀνδρῶν. Συνέλαβε πλέον τῶν 100 χιλ. αἰχμαλώτων καὶ ἐκυρίευσεν περισσότερα τῶν 800 κανονίων. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ Ναπολέοντος ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἐγνώριζε νὰ ἐπωφεληται τῶν σφαλμάτων τῶν ἐχθρῶν του. Δὲν ἐγνώριζον οὗτοι νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ἀριθμητικῆς των ὑπεροχῆς, ἀλλ' ἐβάδιζον μὲ διηρημένας τὰς δυνάμεις των. Τοῦτο ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀναπληρώσῃ διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεών του τὴν ἀριθμητικὴν του ἀδυναμίαν. Ἡ μέθοδός του συνίστατο εἰς τὸ νὰ παρεμβάλλεται μεταξὺ τῶν τμημάτων τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τοὺς κτυπᾷ ἀλληλοδιαδόχως, πρὶν λάβουν καιρὸν νὰ συνενωθοῦν. Τὰς ἐπιτυχίας του ὁμως ὥφειλε καὶ εἰς τοὺς ὑπαρχηγούς του Augereau, Massena κλπ. καὶ εἰς τὴν ὁρμητικότητα καὶ ἀντοχὴν τῶν στρατιωτῶν του.

Οἱ Αὐστριακοὶ ἐζήτησαν εἰρήνην. Μετὰ πολλὰς δὲ διαπραγματεύσεις συνήφθη μετὰ τῆς Αὐστρίας (Ὀκτώβριος 1797) ἡ **εἰρήνη τοῦ Καμποφορμίου**. Διὰ ταύτης ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀνεγνώρισεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ σύνορα τοῦ Ρήνου

καὶ παρητήθη τῆς Βελγικῆς. Ἐγκατέλειψεν ὡσαύτως τὸ Μεδιό-
λανον καὶ ἀνεγνώρισε τὰς πολιτικὰς μεταρρυθμίσεις, τὰς ὁποίας
ἔκαμεν ὁ Βοναπάρτης εἰς τὴν Βόρειον Ἰταλίαν, δηλ. τὴν Λιγυ-
στικὴν δημοκρατίαν, ἣ ὁποία ἀντικατέστησε τὴν ἀρχαίαν πολι-
τείαν τῆς Γενεύης, καὶ τὴν δημοκρατίαν τῶν Ἀλπεων τὴν σχη-
ματισθεῖσαν ἐκ τοῦ Μεδιολάνου, τῆς Λομβαρδίας καὶ τινων ἄλ-
λων ἐδαφῶν. Εἰς ἀντάλλαγμα ὁ Βοναπάρτης παρέδωκεν εἰς τὴν
Αὐστρίαν ἐκ τῆς Ἑνετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν κατέλυσεν,
τὴν Ἑνετίαν καὶ τὴν Δαλματίαν. Ἐκ τῶν κτήσεων τῆς Ἑνετίας
ὁ Ναπολέων ἐκράτησε μόνον τὰς Ἰονίους νήσους.

Ἐκστρατεία Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον. Μετὰ τὴν εἰρή-
νην τοῦ Καμποφορίου ἡ Γαλλία δὲν εἶχε πλέον ἄλλον ἐχθρὸν
πλὴς τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ναπολέων ἐπανελθὼν εἰς Παρίσιους μετὰ
τὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας θριαμβευτῆς προέτεινεν εἰς τὸ διευ-
θυντήριον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Αἰγύπτου. Ἡ Αἴ-
γυπτος ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ ἀπετέλει θαυμασίαν ἀποικίαν, θὰ ἐχρη-
σίμευεν συγχρόνως ὥς βάσις ἐπιχειρήσεων πρὸς ἐκστρατείαν κατὰ
τῶν Ἰνδιῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἡ κυριώτερα πηγὴ τοῦ πλούτου τῆς
Ἀγγλίας.

Τὸ σχέδιον τοῦ Βοναπάρτου ἐπεδοκιμάσθη ὑπὸ τοῦ Διευθυ-
τηρίου. Αἱ παρασκευαὶ ἔγιναν ταχέως καὶ ἐν μεγάλῃ μυστικό-
τητι. Τὸν Μάιον τοῦ 1798 στόλος ἐκ 300 περίπου πλοίων φέρων
1000 ἵππους καὶ 30 χιλιάδας ὀπλίτας ἀνεχώρησεν ἐκ Τουλῶν.
Μετὰ 40 ἡμέρας, ἂφ' οὗ προηγουμένως κατέλαβε τὴν Μάλταν, ὁ
γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη εἰς Ἀβουκὴρ καὶ κατέλαβε τὴν
Ἀλεξάνδρειαν.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνῆκεν εἰς τὸ τουρκικὸν κράτος, ἀλλὰ μόνον
ὀνομαστικῶς. Πραγματικῶς ἀνῆκεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν φεου-
δαρχίαν τῶν Μαμελούκων*). Οὗτοι ἐπεχείρησαν νὰ σταματήσουν
τὸν γαλλικὸν στρατὸν βαδίζοντα πρὸς τὸ Κάϊρον καὶ συνῆψαν
μάχην πρὸς αὐτὸν παρὰ τὰς πυραμίδας. Ἀλλ' ὅλαι αἱ ἐπιθέ-
σεις των ἐθραύσθησαν ἐπὶ τῆς σταθερότητος τοῦ γαλλικοῦ πε-

*) Οἱ Μαμελούκοι κατ' ἀρχὰς ἦσαν στρατὸς μισθοφορικός ἐκ δού-
λων τῆς Γεωργίας καὶ τοῦ Τουρκεστάν ὑπηρετῶν εἰς τοὺς σουλτάνους
τῆς Αἰγύπτου. Κατόπιν (1250) ἀρχηγὸς τις τῶν Μαμελούκων ἐξεδίωξε
τὸν σουλτάνον τῆς Αἰγύπτου καὶ κατέλαβεν αὐτὸς τὴν ἀρχήν. Ὅταν δὲ
τὸ 1517 ὁ σουλτάνος τῶν Ὀσμάνων κατέλαβε τὴν Αἴγυπτον, οἱ βέηδες
τῶν Μαμελούκων παραμείναντες ἀπετέλεσαν εἶδος στρατιωτικῆς ἀριστο-
κρατίας.

ζικοῦ. Δύο ἡμέρας κατόπιν ὁ Βοναπάρτης ἦτο κύριος τοῦ Καΐρου. Ἄλλα τὴν 1ην Αὐγούστου ἡ ἐκστρατεία ἔπαθε μεγάλην συμφοράν. Ὁ γαλλικὸς στόλος, ὅστις κατὰ τὸν πλοῦν του εἰς Αἴγυπτον εἶχε διαλάθει τὸν ἀγγλικόν, ὑπέστη αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκῆρ, καὶ σχεδὸν ὅλος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου **Νέλσωνος**. Ὁ Βοναπάρτης εἶχεν ἀποχωρισθῇ τῆς Γαλλίας καὶ ἔκτοτε ἦτο αἰχμάλωτος ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐν τούτοις ἀνέλαβε νὰ ὑπαγάγῃ τὴν χώραν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ ὀργανώσῃ αὐτήν, ὥς ἐν ἔμελλε νὰ διατηρήσῃ αὐτὴν διαρκῶς. Ἡ θέσις τοῦ Βοναπάρτου κατέστη δυσκολωτέρα, ὅταν ὁ σουλτᾶνος παρακινήθῃς ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας (Σεπτέμβριος 1798). Πληροφορηθεὶς τότε ὁ Βοναπάρτης, ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς συνεκεντροῦτο εἰς τὴν Συρίαν, ἔσπευσεν ἐκεῖ. Ἐκυρίευσεν τὴν Γάζαν καὶ Ἰόππην, κατέστρεψε τὸν ἐκεῖ τουρκικὸν στρατὸν παρὰ τὴν Ναζαρετ καὶ τὸ ὄρος Θαβώρ. Ἀλλὰ καὶ δὲν ἠδυνήθη παρὰ τὴν μακρὰν πολιορκίαν καὶ τὰς προσπάθειάς του νὰ κυριεύσῃ τὴν Πτολεμαῖδα. Ἐπέστρεψε λοιπὸν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ὅπου ἄλλος τουρκικὸς στρατὸς ἔμελλε νὰ ἀποβιβασθῇ διὰ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, καὶ ἅμα ἀποβιβασθέντα τὸν κατενίκησεν εἰς Ἀβουκῆρ (1799). Ἀλλὰ ἓνα μῆνα βραδύτερον λαμβάνει διαταγὴν παρὰ τοῦ διευθυντηρίου νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γαλλίαν, διότι δευτέρα συμμαχία τῶν δυνάμεων ἔθετεν ἐν κινδύνῳ τὴν δημοκρατίαν. Ὁ Βοναπάρτης ἀφίνει ὥς ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν Kleber καὶ ἐπιβιβασθεὶς ἐνὸς πλοίου σπεύδει εἰς Γαλλίαν (Αὐγустος 1799).

Ὁ Kleber μετὰ τοῦτο προσβληθεὶς ὑπὸ 70 χιλ. Ἀγγλῶν καὶ Τούρκων ἐνίκησεν αὐτοὺς παρὰ τὴν Ἡλιούπολιν. Ἀλλὰ μετὰ τινὰς μῆνας δολοφονεῖται εἰς Κάϊρον ὑπὸ φανατικοῦ μουσουλμάνου. Ἡ Αἴγυπτος ἔμεινεν ἀκόμῃ ἐν ἔτος εἰς χεῖρας τῶν Γάλλων. Μετὰ τοῦτο οἱ Γάλλοι μὴ λαμβάνοντες οὐδεμίαν ἐνίσχυσιν ἐκ Γαλλίας ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετὰ τῶν Ἀγγλῶν ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ὑποχωρήσουν ἐλευθέρως (Αὐγούστος 1802).

5. Ἡ ὑπάτειά.

Κατάστασις τῆς Γαλλίας κατὰ τὴν ἐπάνοδον τοῦ Ναπολέοντος ἐξ Αἰγύπτου. Ὅταν ὁ Ναπολέων ἐπέστρεψεν ἐξ Αἰγύπτου, ἡ Γαλλία καὶ ἐξωτερικῶς καὶ ἐσωτερικῶς εὕρισκετο ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Σχεδὸν πλήρης ἀναρχία ἐπεκράτει εἰς αὐτήν. Ἡ χώρα ἦτο ἐρημωμένη. Ἡ ληστεία ἐλυμαίνετο αὐτήν. Ἡ βιο-

μηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ἦσαν σχεδὸν κατεστραμμένα. Ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ ἐπιβολὴ τοῦ κράτους οὐδαμοῦ ἐφαίνετο. Φόροι ἢ δὲν ἐπληρώνοντο ἢ ἐπληρώνοντο κακῶς. Οἱ ἀσθενεῖς εἰς τὰ νοσοκομεῖα ἀπέθνησκον ἐκ τῆς πείνης. Οἱ στρατιῶται δὲν εἶχον οὔτε τροφίμα, οὔτε ἐνδύματα, οὔτε μισθόν. Ἐλιποτάκουν κατὰ χιλιάδας. Ἐπειτα οἱ κυβερνῆται καὶ ἡ ἀκολουθία των παρεῖχον τὸ θέαμα σκανδαλώδους ἀνηθικότητος. Τὸ κράτος φανερὰ ἐλεηλατεῖτο ὑπ' ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ φροντίζουν διὰ τὰ συμφέροντά του, ἢ τῇ συνενοχῇ των. Ὁ λαός, ὁ ὅποιος εἶχε πλέον κουρασθῇ ἀπὸ τὴν πολιτικὴν, ἡσθάνετο καταφρόνησιν πρὸς τοὺς πολιτικούς. Ἐξ ἄλλου ἡ ἐπιθετικὴ πολιτικὴ τοῦ διευθυντηρίου, τὸ ὅποιον ἐγκατέστησεν εἰς τὸ Ἑκκλησιαστικὸν κράτος καὶ τὴν Ἑλβετίαν δημοκρατίαν καὶ προσήρτησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Γένουαν καὶ τὸ Πεδεμόντιον, προεκάλεσε τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κατὰ τῆς Γαλλίας συμμαχίας Ἀγγλίας, Νεαπόλεως, Αὐστρίας, Ῥωσίας καὶ Τουρκίας καὶ τὴν ἀνανέωσιν τῶν πολέμων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐνόμιζον, ὅτι ἀπηλλάγησαν διὰ τῆς ἐν Καμποφορμίᾳ εἰρήνης. Ὅχι δὲ μόνον οἱ πόλεμοι ἤρχισαν, ἀλλὰ καὶ οἱ γαλλικοὶ στρατοὶ πανταχοῦ ἠτιῶντο, καὶ ὁ λαὸς ἡσθάνετο ὅτι ἐπανήρχοντο αἱ δυστυχεῖς ἡμέραι τοῦ 1793, τῆς εἰσβολῆς δηλαδὴ τῶν ξένων εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ἡ ἀηδία ἢ προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως καὶ ἡ ἀγωνία ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κινδύνου ἔσχον τοῦτο τὸ ἐπακολούθημα: Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1799 ἐσχηματίσθη ὁμὰς πολιτικῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐφαίνετο ὅτι ἡ ἀναθεώρησις τοῦ πολιτεύματος ἦτο ἀπαραίτητος. Ἡ ὁμὰς αὕτη εἶχεν ἀρχηγὸν τὸν Sieyès, ὅστις ἐξελέχθη διευθυντὴς τὸν Μάϊον τοῦ 1799. Ὁ Sieyès ἐσκέφθη ὅτι, ἵνα δυνηθοῦν νὰ μεταβάλουν τὸ πολίτευμα, ἀπρτεῖτο νὰ ἔχουν εἰς τὴν διάθεσίν των δημοφιλῆ τινα στρατηγόν. Ὅθεν ἐνήργησε τὴν ἀνάκλησιν ὑπὸ τοῦ διευθυντηρίου τοῦ ἐν Αἰγύπτῳ Βοναπάρτου.

Ἀνατροπὴ τοῦ διευθυντηρίου. Ὅταν ἔφθασεν εἰς Παρισίους ἡ εἰδησις τῆς ἀφίξεως τοῦ Βοναπάρτου (15 Ὀκτωβρίου 1799) εἰς τὴν Γαλλίαν, γενικὴ χαρὰ κατέλαβε πάντας. Ἡ εἰς Παρισίους πορεία του ὑπῆρξε θριαμβευτικὴ πομπή. Τὸ πλῆθος εἰς τὰς ὁδοὺς ἦτο τόσον, ὥστε αἱ ἄμαξαι δὲν ἠδύναντο νὰ προχωρήσουν. Ὅταν εἰσῆλθεν εἰς τοὺς Παρισίους, ὁ ἐνθουσιασμὸς μετετράπη εἰς παραφροσύνην. Ἐβλεπον ἐν αὐτῷ τὴν ἐγγύησιν τῆς νίκης εἰς τὸ ἐξωτερικόν, τὸν ἰσχυρὸν στρατηγὸν εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ὁ Sieyès καὶ ὁ Βοναπάρτης ἤρχισαν ἀμέσως νὰ προπαρασκευάζουν τὴν μεταβολὴν τοῦ πολιτεύματος· τοῦτο ἔγινεν εἰς τρεῖς ἑβδομάδας. Ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς ἦσαν δύο ἄλλοι τῶν διευθυντῶν, οἱ κυριώτεροι ἐκ τῶν ὑπουργῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Talleyrand, ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς τῶν πρεσβυτέρων, καὶ ὀλίγοι ἐκ τῶν βουλευτῶν τῆς βουλῆς τῶν 500, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἦτο ὁ Λουκιανὸς Βοναπάρτης, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ βουλὴ τῶν 500 διελύθη τὴν 10ην Σεπτεμβρίου 1799 βιαίως διὰ στρατοῦ. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ ἡ μειοψηφία τῆς βουλῆς τῶν 500 καὶ ἡ βουλὴ τῶν πρεσβυτέρων συνελθοῦσα ἐψήφισαν τὴν κατάργησιν τοῦ διευθυντηρίου καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του διὰ τῆς ἐπιτροπείας **τριῶν ὑπάτων**, συγκειμένης ἐκ τοῦ Sieyès, τοῦ Roger Ducos καὶ τοῦ στρατηγοῦ Βοναπάρτου, οἱ ὅποιοι μετὰ ἐπιτροπείας ἐκ βουλευτῶν ἐπεφορτίσθησαν μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ μεταρρυθμίσουν τὸ πολίτευμα.

Ἐγκαθίδρυσις τῆς ὑπατείας. Τὸ νέον σύνταγμα συνετάχθη ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ Βοναπάρτου καὶ δημοσιευθὲν τὴν 24 Δεκεμβρίου 1799 ἐπεκυρώθη ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ δημοψηφίσματος.

Κατὰ τοῦτο ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία περιόρχετο εἰς τρεῖς ὑπάτους ἐκλεγομένους κατὰ δεκαετίαν. Ὡρίζετο δὲ ὅτι κατὰ μὲν τὴν πρώτην δεκαετίαν ὕπατοι θὰ ἦσαν ὁ Βοναπάρτης πρῶτος, ὁ Cambacerés καὶ ὁ Lebrun δεύτερος καὶ τρίτος, εἰς τὸ μέλλον δὲ θὰ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Γερουσίας. Ἡ πραγματικὴ ὁμως ἐξουσία ἀνῆκεν εἰς τὸν **πρῶτον ὑπάτον**. Οἱ ἄλλοι εἶχον ψήφον συμβουλευτικὴν. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐξησκέιτο ὑπὸ τοῦ πρώτου ὑπάτου καὶ τριῶν νομοθετικῶν συμβουλίων. Φύλαξ τοῦ πολιτεύματος καὶ ἐκλογεὺς τῶν μελῶν τῶν νομοθετικῶν συμβουλίων ὠρίζετο γερουσία ἰσόβιος **80μελής**, τῆς ὁποίας τὰ μέλη τὴν μὲν πρώτην φορὰν θὰ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῶν ὑπάτων, κατόπιν δὲ ὑφ' ἑαυτῆς. Διὰ τοῦ συντάγματος τοῦ 1799 ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ ἐν τῇ πραγματικότητι κατηργεῖτο. Οὗτος θὰ ἐξήσκει αὐτὴν ἐφάπαξ μόνον, κατὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος. Ἄντ' αὐτῆς ἐγκαθίστατο ἡ δικτατορία τοῦ πρώτου ὑπάτου, ὅστις καὶ κατόκησεν εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμικοῦ.

Ἡ ὑπατεία διήρκεσε 4 ἔτη. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἐξωτερικῶς μὲν διὰ τῆς αἰγλῆς καὶ τῶν θριάμβων τῶν γαλλικῶν ὀπλῶν περιεποίησεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡγεμονίαν τῆς Εὐρώπης, ἐσωτερικῶς δὲ ἐδημιούργησε τοιαῦτα διαρκῆ καὶ μόνιμα ἔργα, ὅποια οὐδεμία περίοδος τῆς γαλλικῆς ἱστορίας ἐσημείωσεν.

Ἑσωτερικὰ ἔργα τῆς ὑπατείας. Πρῶτον ἔργον τῆς Ναπολεοντείου ὑπατείας ὑπῆρξεν ἡ διοικητικὴ, ἡ δικαστικὴ καὶ οἰκονομικὴ ἀναδιοργάνωσις τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία, εἰς τὰς κυριωτέρας γραμμάς, ὑφίσταται μέχρι σήμερον. Συγχρόνως ἡσχολήθη εἰς τὸ νὰ συμπληρώσῃ καὶ τακτοποιήσῃ τὸ κοινωνικὸν ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ συνήνωσεν εἰς ἓνα ἄστικὸν κώδικα τὸ σύνολον τῶν νόμων, οἵτινες ἐκανόνιζον τὰς σχέσεις τῶν ἰδιωτῶν ἐν τῇ νέᾳ κοινωνίᾳ.

Ὡσαύτως ὁ Ναπολέων ὡς ὕπατος ἐξησφάλισε τὴν θρησκευτικὴν εἰρήνην, ἐπιτρέψας πλήρη θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ συνάψας μετὰ τοῦ πάπα συμφωνίαν (concordat), ἡ ὁποία παρέμεινεν ἐν ἰσχύϊ μέχρι τοῦ 1905. Διὰ ταύτης ὡς ἐπίσημος θρησκεία ἀνεγνωρίζετο ὁ καθολικισμός. Οἱ ἐπίσκοποι διωρίζοντο ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὁ διορισμός αὐτῶν ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ καὶ ὑπὸ τοῦ πάπα.

Πλὴν τούτων πρὸς μόρφωσιν τῶν ὑπαλλήλων ἵδρυσεν τὰ λύκεια, πρὸς ἀμοιβὴν τῶν στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν ἵδρυσεν τὸ τάγμα τῆς λεγεῶνος τῆς τιμῆς, πρὸς προστάσιαν δὲ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἵδρυσεν τὴν τράπεζαν τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία ἀπέβη ἡ ἰσχυροτέρα μετὰ τὴν τῆς Ἀγγλίας τράπεζα τοῦ κόσμου. Τέλος κατεσκεύασεν σπουδαῖα ἔργα, λιμένας, διώρυγας, ὁδοὺς κλπ.

Ἐξωτερικὰ ἔργα τῆς ὑπατείας. Μόλις κατέλαβε τὴν ἀρχὴν ὁ Βοναπάρτης, ἐπεχείρησεν ἀπ' εὐθείας νὰ ζητήσῃ εἰρήνην παρὰ τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. Ἀλλ' ἀμφότεροι ἐξήτησαν τὴν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀποκατάστασιν τῶν Βουρβόνων. Ὁ πόλεμος λοιπὸν ἐξηκολούθησεν.

Δύο στρατοὶ αὐστριακοὶ ἠπειλουν τὴν Γαλλίαν, ὁ εἰς ἐκ Γερμανίας ἠπεῖλει τὸ μέτωπον τοῦ Ῥήνου, ὁ ἕτερος ἐν Ἰταλίᾳ ἠπεῖλει τὸ τῶν Ἀλπεων. Εἰς τὸν στρατὸν τῆς Γερμανίας, ὁ Ναπολέων ἀντέταξε τὸν Moreau μὲ τὸν καλύτερον στρατὸν ἐκ πλεόν τῶν 100 χιλ. ἀνδρῶν. Εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ἰταλίας ἀντέταξε τὸν Massena μὲ 25 χιλ. ἄνδρας. Εἰς τὸν Massena παρήγγειλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Γένουαν καὶ νὰ κρατήσῃ ἐκεῖ τὸν αὐστριακὸν στρατόν, μέχρις οὗ σχηματίσῃ τρίτον στρατὸν νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ἐκεῖ. Ὁ Massena ἐξεπλήρωσεν ἡρωϊκῶς τὴν ἀποστολὴν του. Πολιορκηθεὶς ἐν Γενούᾳ μὲ τρόφιμα ἐνὸς μηνὸς ἐκρατήθη δύο μῆνας. Ὅταν δὲ παρέδωκεν αὐτήν, ὁ Βοναπάρτης ἦτο ἤδη εἰς τὴν Ἰταλίαν μὲ 40 χιλ. ἄνδρας ὑπερβάς τὰς Ἀλπεὺς χιονο-

σκεπεῖς μὲ μεγίστην δυσκολίαν. Μετά τινας μικρὰς μάχας ὁ Βοναπάρτης ἔδωκε πρὸς τοὺς Αὐστριακοὺς ἔχοντας διπλάσιον στρατὸν τὴν περίφημον μάχην τοῦ **Μαρέγκου** (1800), καθ' ἣν κατενίκησεν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ κενώσουν τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν Λορβαρδίαν. Μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ὁ Moreau νικᾷ αὐτοὺς εἰς τὴν Γερμανίαν ἐν Ὀελίνδῃ. Ἡ Αὐστρία κατόπιν τούτων ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Λινεβίλλης (1801), δι' ἧς ἐπεκυρώθη ἡ συνθήκη τοῦ Καμποφορμίου καὶ ἀνεγνωρίσθησαν ὅλαι αἱ μεταβολαί, τὰς ὁποίας ἡ Γαλλία ἔκαμεν ἐν Ἰταλίᾳ, Ὀλλανδίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ. Δι' ἰδιαιτέρων δὲ συμβάσεων ὁ πάπας ἐπανῆλθεν εἰς τὸ κράτος του καὶ οἱ Γάλλοι ἔλαβον τὸ δικαίωμα νὰ κατέχουν τὰ φρούρια τῆς Νεαπόλεως. Τοῦ λοιποῦ ὅλη ἡ Ἰταλία πλὴν τῆς Βενετίας εὕρισκετο ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας.

Ἡ εἰρήνη ἀποκατεστάθη ἐν τῇ ἡπείρῳ. Μόνη ἡ Ἀγγλία πάλιν ἔμεινεν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν μὲ τὴν Γαλλίαν. Καὶ αὕτῃ ὅμως μετ' ὀλίγον αἰσθανομένη, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ νικήσῃ τὴν Γαλλίαν καὶ πιεζομένη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, διότι ὁ λαὸς ἐπεβαρύνθη μὲ πολλοὺς φόρους, ἠναγκάσθη νὰ συνάψῃ τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιένης (1802). Διὰ ταύτης ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν Γαλλικὴν Δημοκρατίαν καὶ ἀπέδωσε τὰς ἀποικίας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τῶν συμμάχων τῆς Ἰσπανίας καὶ Ὀλλανδίας.

Μεταρρύθμισις τῆς Ὑπατείας. Ὅταν διὰ πραξικοπήματος κατελύετο τὸ διευθυντήριον, οἱ βασιλόφρονες ἤλπιζον ὅτι ὁ Βοναπάρτης θὰ εἰργάζετο διὰ λογαριασμὸν τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ'. Ὁ Λουδοβίκος φυγὰς ἐν Πολωνίᾳ ἔγραψεν εἰς τὸν πρῶτον ὑπατὸν ζητῶν τὴν συνδρομὴν του καὶ προσφέρων εἰς αὐτὸν οἷα δήποτε ἤθελεν ἀνταλλάγματα. Ἀλλ' ἤδη ὁ Ναπολέων ἐσκέπτετο νὰ παραμείνῃ ὁ ἴδιος διαρκῶς ἐν τῇ ἀρχῇ καὶ δημιουργήσῃ ἰδίαν δυναστείαν. Εἰς τοῦτο ἔφθασε διὰ δύο σταθμῶν. Κατ' Αὐγουστον τοῦ 1802 ὠνομάσθη ἰσόβιος ὑπάτος καὶ κατὰ Μάϊον τοῦ 1804 αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων.

Τὴν ἰσόβιον ὑπατείαν ὁ Βοναπάρτης κατέλαβε δι' αἰφνιδισμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς εἰρήνης τῆς Ἀμιένης οἱ πιστοὶ τοῦ Βοναπάρτου ἐπρότειναν εἰς τὴν γερουσίαν νὰ ἐκφρασθῇ εἰς τὸν πρῶτον ὑπατὸν ἡ ἐθνικὴ εὐγνωμοσύνη. Ἡ γερουσία τὸν ἐξέλεξεν ὑπατὸν δι' ἄλλα 10 ἔτη. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἤρκει. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐπικυρώσεως τῆς ἐκλογῆς ὑπεβλήθη

εἰς αὐτὸν τὸ ἐρώτημα, ἂν πρέπει ὁ πρῶτος ὑπάτος νὰ ὀνομασθῇ ἰσόβιος. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη παμψηφεί ὑπὲρ τῆς προτάσεως. Πλὴν τούτου τότε ἐδόθη εἰς τὸν πρῶτον ὑπάτον τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέξῃ τὸν διάδοχόν του. Ἀμέσως δὲ τὸ σύνταγμα μετερρυθμίσθη ἐπὶ τὸ μοναρχικώτερον.

Ἀλλὰ ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἰσοβίου ὑπατείας κατέστρεψε τὰς ἐλπίδας τῶν βασιλικῶν. Ὁρχισαν λοιπὸν νὰ κάμνουν συνωμοσίας κατὰ τοῦ καθεστώτος, ἀποβλέποντες ἰδίως εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ Βοναπάρτου. Αἱ συνωμοσίαι αὗται ἀποκαλυφθεῖσαι ἔδωκαν ἀφορμὴν νὰ ἀνακηρυχθῇ ὑπὸ τῆς γερουσίας ὁ Βοναπάρτης **κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων** ὑπὸ τὸ ὄνομα **Ναπολέων Α΄**. Ἡ μεταβολὴ αὕτη τοῦ πολιτεύματος ὑποβλήθεισα εἰς δημοψήφισμα ἐπεκυρώθη διὰ 3½ ἑκατομμυρίων ψήφων ἀπέναντι 3 χιλιάδων ἀρνητικῶν τοιούτων. Ὁ πάπας Πῖος Ζ΄ προσκληθεὶς εἰς Παρισίους ἔσπεψε τὸν Ναπολέοντα αὐτοκράτορα (1804), τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος (1805) ὁ Ναπολέων μεταβάς εἰς Μεδιόλανον ἐστέφθη βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας μὲ τὸ σιδηροῦν λογγοβαρδικὸν στέμμα, ὅπως οἱ Γερμανοὶ αὐτοκράτορες τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

6. Ἡ Αὐτοκρατορία.

Μὲ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς αὐτοκρατορίας μετερρυθμίσθη πάλιν τὸ πολίτευμα καὶ κατέστη τελείως μοναρχικόν, ἐπανῆλθον δὲ ὅλοι οἱ τύποι τῆς παλαιᾶς μοναρχίας, ἡ αὐλικὴ ἐθιμοτυπία, οἱ τίτλοι, τὰ παράσημα καὶ ἐδημιουργήθη παρὰ τὴν ἀρχαίαν εὐγενεῖαν νέα αὐτοκρατορικὴ. Ἐν τῇ διοικήσει ὡσαύτως ἐπανῆλθεν ἡ συγκέντρωσις καὶ ὁ δεσποτισμὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἀλλὰ ἡ κατάργησις πάσης πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ παντὸς ἐλέγχου καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐξουσία ἀπολυταρχισμὸν ἀπεμάχρουν ἀπ' αὐτοῦ τὸν κλῆρον καὶ τοὺς καθολικοὺς. Μόνον αἱ μεγάλαι λαϊκαὶ μάζαι, οἱ ἐργάται καὶ οἱ ἀγρόται, ἔμειναν μακρότερον πιστοί, διότι ὁ Ναπολέων διετήρει τὴν ἀτομικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα, καὶ ἐξησφάλιζεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἡσυχον κτῆσιν τῆς γῆς, τὰ ὅποια ἦσαν δι' αὐτοὺς τὰ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως οὐσιωδέστερα ἀποκτήματα. Ἐπὶ τέλους ὅμως καὶ ταύτας ἀπεμάχρουν ἀπ' αὐτοῦ αἱ διηνεκεῖς στρατολογίαι.

Ἐξωτερικῶς δὲ τὰ δέκα ἔτη (1804—1814), καθ' ἃ διήρκε-

σεν ἡ αὐτοκρατορία, ὑπῆρξαν ἔτη πολέμων ἀδιακόπων, οἱ ὅποιοι ὠδήγησαν μὲν τοὺς γαλλικοὺς στρατοὺς εἰς τὰς περισσοτέρας πρωτευούσας τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ κατέληξαν εἰς τὴν εἰσβολὴν τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατῶν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν παραίτησιν τοῦ Ναπολέοντος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ πόλεμοι προεκλήθησαν ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς διπλωματίας ἕνεκα ζηλοτυπίας πρὸς τὴν δύναμιν τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τοῦ Ναπολέοντος. Διαιρεῖται δὲ ἡ ἱστορία τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας εἰς δύο περιόδους, τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς καὶ τὴν περίοδον τῆς πτώσεως αὐτῆς.

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ περίοδος τῆς ἀκμῆς τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας διήρκεσεν 8 ἔτη (1804—1812). Οἱ κατὰ τὴν περίοδον δὲ ταύτην διεξαχθέντες πόλεμοι ἐξελίχθησιν ὥς ἑξῆς :

α') *Πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας. Εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου.* Ἡ εἰρήνη τῆς Ἀμιένης διήρκεσεν ἐν μόνον ἔτος. Ἡ ῥῆξις ἐπῆλθεν ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, διότι ὁ Ναπολέων πρὸς προστασίαν τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας εἶχεν ἐπιβάλλει μεγάλους τελωνειακοὺς δασμοὺς εἰς τὰ ἀγγλικά ἐμπορεύματα. Οἱ Ἀγγλοὶ κατέσχον ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ (17 Μαΐου 1803) ὅλα τὰ εἰς τοὺς λιμένας των γαλλικὰ πλοῖα. Ὁ Ναπολέων ἀμέσως εἰσβαλὼν κατέλαβε τὸ Ἀννόβερον, προσωπικὴν κτῆσιν τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ παρασκευάζῃ ἐν Βολωνίᾳ στρατὸν 150 χιλ. ἀνδρῶν, δι' οὗ ἠπεύλει ὅτι θὰ κάμῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Οἱ Ἀγγλοὶ παρεσκευάσθησαν πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῆς, ἀλλὰ συγχρόνως παρεσκευάσαν αὐστρορωσικὴν συμμαχίαν. Τοῦτο ὑπεχρέωσε τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀνοίξῃ πολεμικὸν μέτωπον ἐν ἡπείρῳ.

Ὁ Ναπολέων ἀντεπεξῆλθε κατὰ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ῥώσων μετὰ ταχύτητος ἀπροσδοκίτου. Εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ μηνὸς μετέφερε τὸν στρατὸν του ἐκ τῆς Μάγχης εἰς τὸν Ρήνον. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε δύο μῆνας, καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βιέννης κατέληξε μὲ τὴν μάχην τοῦ *Ἀουστερλίτς* (2 Δεκεμβρίου 1805) ἡ μάχην τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, εἰς τὴν ὁποίαν κατεστράφη τελείως ὁ αὐστρορωσικὸς στρατός. Μετὰ τοῦτο συνήφθη ἡ εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου. Διὰ ταύτης ἡ Αὐστρία παρεχώρησεν εἰς τὴν Γαλλίαν μὲν τὴν Ἰστρίαν, τὴν Δαλματίαν καὶ τὴν Βενετίαν, δηλ. ὅ,τι ἐκέρδισε διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφορμίου, εἰς

τοὺς Γερμανοὺς δὲ συμμάχους τοῦ Ναπολέοντος τινὰς ἐκ τῶν παλαιῶν της κτήσεων.

Ὁ θρίαμβος τοῦ Ἀουστερλίτς ἔκαμε τὸν Ναπολέοντα αὐτοκράτορα τῆς Δύσεως διανέμοντα βασιλεία κατ' ἄρέσκειαν. Κατὰ τοὺς 7 πρώτους μῆνας τοῦ 1806 ἐδημιούργησε τέσσαρας βασιλεῖς. Ἐν Γερμανίᾳ ἀνύψωσεν εἰς βασιλεῖς τοὺς συμμάχους του ἐκλέκτορας τῆς Βυρτεμβέργης καὶ τῆς Βαυαρίας. Ἐν τῇ Ἰταλίᾳ δι' ἑνὸς διατάγματος ἀφῆρσε τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως ἀπὸ τῶν Βουρβόνων καὶ τὸ ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Τέλος τὴν Ὁλλανδικὴν δημοκρατίαν μετέβαλεν εἰς βασίλειον καὶ ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Ὡσαύτως ἐμοίρασε φέουδα πριγκιπικὰ εἰς τοὺς κυριωτέρους συνεργάτας του. Ἐξ ἄλλου διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας, ἐκ τῆς ἀμφιβόλου στάσεως τοῦ ὁποίου ἐπῆλθεν ἡ ἥττα τῆς Αὐστρίας, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐκλεκτοράτον τοῦ Ἀννοβέρου. Τέλος κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἵδρυσεν τὴν *Ῥηνικὴν ὁμοσπονδίαν*, διὰ τῆς ὁποίας κατέλυσε τὴν ἀγίαν ῥωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Γερμανικοῦ κράτους, καὶ οὕτω κατέστησεν ἑαυτὸν κύριον τῆς παραρρηγνείου καὶ παραδουναβείου Γερμανίας. Κατ' ἐμπνευσιν δηλ. αὐτοῦ 15 ἡγεμόνες τῆς μεσημβρινῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Γερμανίας μὲ τοὺς δύο νέους βασιλεῖς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης ἐπὶ κεφαλῇς ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῆς Γερμανίας καὶ ἵδρυσαν τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν κρατῶν τοῦ Ῥήνου μὲ προστάτην αὐτὸν τὸν Ναπολέοντα. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία δὲν εἶχε πλέον λόγον ὑπάρξεως. Ὁ Φραγκίσκος Β' παρητήθη τοῦ τίτλου τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας καὶ ἐπωνομάσθη Φραγκίσκος Α' αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας.

β') *Πόλεμος κατὰ Πρωσσίας καὶ Ῥωσίας. Εἰρήνη τοῦ Τιλσίτ.*

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πρεσβούργου ἐφαίνετο, ὅτι ἔμελλε νὰ εἶναι τὸ προοίμιον γενικῆς εἰρήνης. Ὁ Ναπολέων ἐπεθύμει τοῦτο πολύ. Ἐξ ἄλλου ἡ ὑπεροχὴ του ἐφαίνετο τόσον μεγάλη καὶ ἡ συμμαχία του μετὰ τῆς Πρωσσίας καθίστα τὸν ἀγῶνα τόσον ἀδύνατον ἐπὶ τῆς ἡπείρου, ὥστε ὁ τσάρος καὶ ἡ Ἀγγλία (ἡ τελευταία καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ γαλλικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Νέλσωνος εἰς τὸ Τραφαλγὰρ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1805) ἤρχισαν διαπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης ἐν Παρισίοις. Ἀλλ' αἱ διαπραγματεύσεις αὗται κατέληξαν εἰς νέον πόλεμον. Οἱ Ἀγγλοὶ ἐζήτουν παρὰ τοῦ Ναπολέοντος τὸ Ἀννόβερον καὶ ὁ Ναπολέων ὑπεσχέθη τοῦτο

ἔχων ὑπ' ὄψιν του νὰ ἀποζημιωθῇ ἄλλως ἢ Πρωσσία. Τοῦτο μαθὼν ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ φοβηθεὶς περὶ τοῦ Ἀννοβέρου συμμαχεῖ μετὰ τῆς Ῥωσίας καὶ Ἀγγλίας καὶ κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας.

Ὁ Ναπολέων προσβάλλει πρῶτον τοὺς Πρώσσους, νικᾷ αὐτοὺς εἰς **Ἰέναν** καὶ **Αουσταίδην** (Ὀκτώβριος 1806) καὶ προχωρεῖ εἰς Βερολῖνον, τὸ ὁποῖον καὶ παραδίδεται. Κατόπιν ἐπέρχεται ἐναντίον τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ νικᾷ αὐτοὺς εἰς δύο μάχας, τοῦ **Εὐλῶ** καὶ τῆς **Φρειδλανδίας** (Δεκέμβριος 1806 καὶ Ἰαν. 1807). Ὁ πόλεμος ἔληξε διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Τιλσίτ.

Διὰ ταύτης ἡ Πρωσσία ἔχασε τὸ Ἀννόβερον, ὅλας τὰς χώρας, ὅσας εἶχεν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ῥήνου καὶ ὅσας εἶχε λάβει κατὰ τοὺς τρεῖς διαμελισμοὺς τῆς Πολωνίας. Συγχρόνως συνήφθη συμμαχία ἐπιθετικὴ μετὰ τῶν δύο αὐτοκρατόρων Γαλλίας καὶ Ῥωσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀνεγνώρισεν ὅλας τὰς μεταρρυθμίσεις, ὅσας ἔκαμεν ἐν Εὐρώπῃ ὁ Ναπολέων, καὶ ὑπεχρεοῦτο νὰ μεσολαβήσῃ εἰς εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγγλίας, ἐὰν δὲ αὕτη ἤρνεϊτο, ὥφειλε νὰ συνενωθῇ μετὰ τοῦ Ναπολέοντος κατ' αὐτῆς. Ἐξ ἄλλου ὁ Ναπολέων θὰ προσέφερε τὴν μεσολάβησιν του διὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ἄν ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχετο, θὰ τὴν διεμέλιζον.

Ὁ Ναπολέων κατόπιν συνεπλήρωσε τὰς μεταρρυθμίσεις τῆς Γερμανίας. Μὲ τὰ ἐδάφη τὰ ἀποσπασθέντα ἀπὸ τῆς Πρωσσίας μετὰ τὴν Ἑλβα καὶ Ῥήνου καὶ μὲ μέρος τοῦ Ἀννοβέρου ἐσχημάτισε τὸ βασίλειον τῆς **Βεσφαλίας**, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν τρίτον ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξωνίας ἀνυψώθη εἰς βασιλέα καὶ ἔλαβε προσθέτως τὸ μέγα **δουκάτον τῆς Βαρσοβίας** ἀποτελεσθὲν ἀπὸ τὰς πολωνικὰς χώρας τῆς Πρωσσίας. Τὰ δύο βασίλεια καὶ τὸ μέγα δουκάτον εἰσῆλθον εἰς τὴν ὀθνηκὴν ὁμοσπονδίαν, ἣ ὁποία οὕτω περιέλαβε ὅλην τὴν Γερμανίαν πλην τῆς Πρωσσίας.

γ') **Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός. Πόλεμος κατὰ τῆς Ἰσπανίας.** Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Τιλσίτ ὁ Ναπολέων παρεσύρθη εἰς νέαν σειρὰν πολέμων καὶ προσαρτήσεων διαρκῶν. Ἡ καταστροφή τοῦ γαλλικοῦ στόλου εἰς τὸ Τραφαλγὰρ ἠνάγκασε τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῇ ἐπὶ μακρὸν τοῦ σχεδίου του τῆς ἀπ' εὐθείας προσβολῆς τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Ναπολέων ἐσχέφθη τότε νὰ καταστρέψῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ πλούτου καὶ τῆς

δυνάμειος τῆς Ἀγγλίας, δηλ. τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς. Ἐὰν ἐπετύγχανε νὰ ἀπαγορεύσῃ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς τὴν προσπέλασιν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἀγοράς, τὰ προϊόντα τῶν ἀποικιῶν καὶ τῆς βιομηχανίας των συσσωρευόμενα ἀπώλητα θὰ ἔφερον οἰκονομικὴν κρίσιν, διότι αἱ βιομηχαναὶ των θὰ ἠναγκάζοντο νὰ κλεισθῶν καὶ νὰ ἀποπέμψουν τοὺς ἐργάτας. Ἐκ τῆς οἰκονομικῆς δὲ ταύτης κρίσεως θὰ ἠναγκάζετο ἡ Ἀγγλία εἰς εἰρήνην.

Ἦδη λοιπὸν εὐρισκόμενος ὁ Ναπολέων ἐν Βερολίῳ ἐκήρυξε κατὰ τῆς Ἀγγλίας τὸν **ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν**, δι' οὗ ἀηγόρευεν εἰς τοὺς Γάλλους καὶ τοὺς συμμάχους των πᾶν ἐμπόριον μετὰ τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἠμπόδιζε τὴν πώλησιν παντός ἐμπορεύματος ἐρχομένου ἐξ Ἀγγλίας ἢ ἐκ τῶν ἀποικιῶν τῆς. Ἀλλ' ἵνα φέρῃ ὁ ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός τὰ ἐπιζόμενα ἀποτελέσματα, ἔπρεπεν ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη νὰ κλεισθῇ εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς. Ὁ Ναπολέων ἐπέτυχεν ἀλληλοδιαδόχως τὴν προσχώρησιν εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Ῥωσίας, Αὐστρίας, Πρωσσίας καὶ τέλος τῆς Δανίας, ἀφ' οὗ οἱ Ἀγγλοὶ ὅλως ἀναιτίως βομβαρδίσαντες τὴν Κοπεγχάγην ἠνάγκασαν τὴν Δανίαν νὰ παραδώσῃ εἰς αὐτοὺς τὸν στόλον τῆς. Ἐπειδὴ Σουηδία παρέμεινε πιστὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν συμμαχίαν, ὁ Ναπολέων ὤθησε κατ' αὐτῆς τὸν τσάρον, ὅστις ἐκურίευσεν τὴν Φινλανδίαν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ναπολέων προσήρτησεν εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν ὅλας τὰς παραλίους γερμανικὰς χώρας καὶ τέλος τὸ βασίλειον τῆς Ὁλλανδίας, διότι ὁ ἀδελφός του Λουδοβίκος ἠρνεῖτο νὰ καταστρέψῃ τοὺς ὑπηκόους του προσχωρῶν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἐπειδὴ ὁ πάπας ἤθελε νὰ μείνῃ οὐδέτερος, ὁ Ναπολέων προσήρτησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος ἐν μέρει εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας καὶ ἐν μέρει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Τὴν Πορτογαλίαν, μίαν ἐκ τῶν σπουδαίων ἀγορῶν τῆς Ἀγγλίας, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον προσέβαλεν ἀπὸ συμφώνου μὲ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, κατέλαβε τὴν πρωτεύουσάν της Λισσαβῶνα καὶ ἠνάγκασε τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν νὰ φύγῃ εἰς Βραζιλίαν. Τέλος διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν περιεπλάκη εἰς ἐγκληματικὴν καὶ καταστρεπτικὴν ἐπιχείρησιν ἐν Ἰσπανίᾳ. Ἠνάγκασε δηλ. τὸν βασιλέα αὐτῆς Κάρολον Δ' καὶ τὸν υἱόν του Φερδινάνδον δι' ἀπάτης νὰ παραιτηθῶν τοῦ θρόνου, καὶ ἔκαμε βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, μέχρι τοῦδε βασιλέα τῆς Νεαπόλεως, εἰς τὴν θέσιν δ' αὐτοῦ ἀνύψωσε τὸν γαμβρόν του Μυράτ.

Τοῦτο προεκάλεσε γενικὴν ἐξέγερσιν ἐν Ἰσπανίᾳ καὶ ἔγινεν ἡ ἀρχὴ πολέμου διαρκέσαντος πλέον τῶν 5 ἐτῶν, καθ' ὃν ἐπὶ τέλους ὁ Ναπολέων ἠττήθη. Εἰς αὐτὸν οἱ Ἕλληες εὗρον πεδὶον μάχης, ἵνα κατατρίβουν ἐπὶ μακρὸν τὸν καλύτερον στρατὸν τῆς Γαλλίας. Ὁ πόλεμος τέλος αὐτὸς ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ Ναπολέοντος.

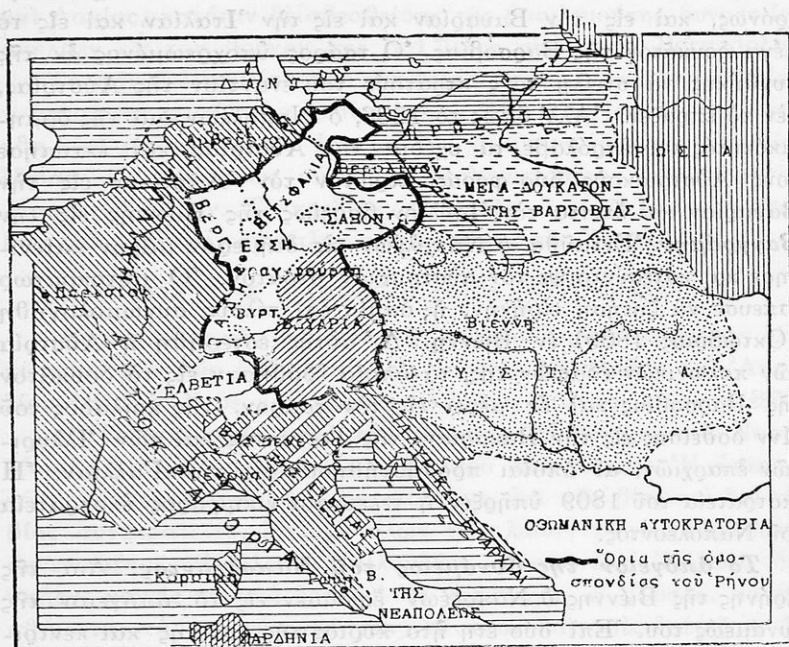
Ὁ πόλεμος τῆς Ἰσπανίας δὲν ὁμοίαζε μὲ τοὺς προηγουμένους

30. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1789.

πολέμους. Ἔως τότε ὁ Ναπολέων ἐπολέμει κατὰ ἡγεμόνων καὶ τῶν στρατιωτῶν των. Οἱ στρατοὶ κατεστρέφοντο, οἱ ἡγεμόνες ὑπετάσσοντο. Οἱ λαοὶ ἔμενον θεαταὶ τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὅμως ἐκτὸς τοῦ κανονικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀγγλικῶν στρατευμάτων, ὁ Ναπολέων εὗρεν ἐνώπιόν του λαὸν ἐξεγερμένον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας του, φανατισμένον ὑπὸ τοῦ κλήρου, ὅστις ἐκήρυξε σταυροφορίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, διότι ἐκράτει τὸν πάπαν αἰχμάλωτον. Εὐρέθη δηλ. ἐνώπιον ἐθνικῆς ἐξε-

γέρσεως. Ἐκαστος χωρικός ἦτο στρατιώτης. Οἱ Ἰσπανοὶ ἐσημάτισαν πολεμικὰ σώματα καὶ βοηθοῦμενοι ὑπὸ τῆς φύσεως τῆς χώρας των ἤρχισαν κλεφτοπόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπέφερον εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφάς. Ὁ βασιλεὺς Ἰωσήφ ἦτο κύριος μόνον τῆς Μαδρίτης, ὅπου ὑπῆρχον γαλλικὰ στρατεύματα. Πανταχοῦ ἄλλου ἐκυβέρνηον τοπικαὶ κυβερνήσεις. Τέλος ὁ Ἰωσήφ ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ ἐκ Μαδρίτης. Τότε ὁ Ναπολέων ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Ἰσπανίαν.

31. Ἡ Κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1810.

Ἀπέκρουσε τοὺς ἀντιταχέντας εἰς αὐτὸν ἐπαναστατικοὺς στρατοὺς καὶ ὑποτάξας τὴν μίαν μετὰ τὴν ἄλλην τὰς ἐπαρχίας εἰσήλθεν εἰς τὴν Μαδρίτην (Δεκέμβριος 1808) καὶ ἐγκατέστησε τὸν ἀδελφόν του ἐκεῖ. Ἀλλ' αἰφνης μετὰ ἓνα μῆνα ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Γαλλίαν ἕνεκα ἄλλου πολέμου.

δ') Πόλεμος κατὰ τῆς Αὐστρίας. Εἰρήνῃ τῆς Βιέννης.

Ὅταν ἐγνώσθησαν αἱ ἐν Ἰσπανίᾳ δυσχέρειαι τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ καὶ ἡ ἐκδίωξις τοῦ Ἰωσήφ, ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζῃ τὸν στρατὸν του, τὸν ὅποιον εἶχεν ἀναδιορ-

γανώσει ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Ἀουστερλίτς καὶ εἶχεν ἀναβιβάσει εἰς 400 χιλ. ἄνδρας. Ἀφοῦ δὲ ὁ Ναπολέων μετέβη ὁ ἴδιος εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ὁ Φραγκῖσκος ἤρchiσε διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τότε ἐσχηματίσθη ἡ πέμπτη συμμαχία κατὰ τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία περιέλαβεν Αὐστρίαν, Ἀγγλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Πορτογαλίαν (1809).

Ὅπως τὸ 1805, οἱ Αὐστριακοὶ ἤρchiσαν τὴν ἐκστρατείαν ἄνευ κηρύξεως πολέμου. Προσέβαλαν τὸν Ναπολέοντα πανταχοῦ συγχρόνως, καὶ εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ὁ τσάρος ὑποχρεωμένος ἐκ τῆς συνθήκης νὰ στείλῃ τοὺς στρατοὺς του ἐναντίον τῆς Αὐστρίας, δὲν τὸ ἐπραξεν. Ἀλλ' ὅπως τὸ 1806, ὁ Ναπολέων διὰ τῆς ὀρμητικότητός του ἐπρόλαβε τὰ σχέδια τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκτύπησε τοὺς Αὐστριακοὺς δύο φορές, πρῶτον τὸν Ἀπρίλιον εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ ἔπειτα τὸν Ἰούλιον βορείως τῆς Βιέννης εἰς τὴν **Βαγγράμην**. Ἐνταῦθα ὁ Ναπολέων εἰς διήμερον μάχην κατενίκησε καὶ κατεσύντριψε τὸν αὐστριακὸν στρατόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ εἰρήνην, ἡ ὁποία ἐπὶ τέλους συνωμολογήθη (Ἰουλίος 1809) ἐν Βιέννῃ. Δι' αὐτῆς ἐστερήθη ἡ Αὐστρία τῶν πολωνικῶν ἐδαφῶν της, τὰ ὁποῖα ἐδόθησαν εἰς τὸ δουκάτον τῆς Βαρσοβίας καὶ ἐν μέρει εἰς τὸν τσάρον, τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνν δοθείσης εἰς τὴν Βαυαρίαν, τῆς Τεργέστης καὶ τῶν Ἰλλυρικῶν ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι προσηρτήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ 1809 ὑπῆρξεν ἡ τελευταία νικηφόρος ἐκστρατεία τοῦ Ναπολέοντος.

Τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεως τοῦ Ναπολέοντος. Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βιέννης ὁ Ναπολέων ἐφθασεν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς δυνάμεώς του. Ἐπὶ δύο ἔτη ἦτο κύριος τῆς δυτικῆς καὶ κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἦτο αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων, καὶ ἡ αὐτοκρατορία του ἐξετείνετο ἀπὸ τῆς Ρώμης μέχρι τοῦ Ἀμβούργου καὶ περιελάμβανε τὸ τρίτον τῆς σημερινῆς Ἰταλίας, τὴν σημερινὴν Γαλλίαν, μέρος τῆς Ἑλβετίας, τὸ Λουξεμβούργον, τὴν Βελγικὴν, τὴν Ὀλλανδίαν, τὴν Ρηνικὴν Πρωσσίαν καὶ τὰς παροχθίους τῆς Βορείου θαλάσσης γερμανικὰς χώρας, προσέτι δὲ τὰς δαλματικὰς καὶ ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Ἦτο προσέτι βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας, ἑνθυμιστὴς τῆς Ἑλβετικῆς ὁμοσπονδίας καὶ προστάτης τῆς Ρηνικῆς, τῆς ὁποίας ὅλοι οἱ βασιλεῖς ὤφειλον εἰς αὐτὸν τὰ στέμματα των. Εἶχε κάμει βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ, βασιλέα τῆς Βεσφαλίας τὸν ἀδελ-

φόν του 'Ιερώνυμον, βασιλέα τῆς Νεαπόλεως τὸν γαμβρόν του Murat. Ἀπ' εὐθείας καὶ διὰ τῶν ὑποτελῶν βασιλέων διώκει πλέον τῶν 70 ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων, τὸ ἥμισυ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην.

Εἶχε συμμάχους ἑκουσίους ἢ ἀκουσίους τὸν Τσάρον τῆς Ῥωσίας, τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, τὸν βασιλέα τῆς Δανίας. Ἡ Σουηδία ἀπομείνασα ἡ τελευταία πιστὴ εἰς τὴν ἀγγλικὴν συμμαχίαν ἐκολοβώθη ὑπὸ τῆς Ῥωσίας καὶ Δανίας, κατόπιν δὲ σβεσθείσης τῆς βασιλευούσης δυναστείας ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς ὁ Γάλλος στρατηγὸς Bernadotte.

Τὸ πᾶν ἔκλινε γόνυ πρὸ τῆς θελήσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἰδίως ἡ ὑπερήφανος αὐστριακὴ δυναστεία. Ὅταν ὁ Ναπολέων διεξεύχθη τὴν αὐτοκρατίειραν Ἰωσηφίναν, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ὡς σύζυγον τὴν θυγατέρα του ἀρχιδουκίσσαν Μαρίαν Λουίζαν. Τὸ παιδίον, τὸ ὁποῖον ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθη, ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ἰταλίας.

ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΥ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Ἡ περίοδος τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας διήρκεσεν ὀλιγώτερον τῶν δύο ἔτων (ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου 1812 μέχρι τοῦ Ἀπριλίου 1814). Οἱ δὲ κατ' αὐτὴν γενόμενοι πόλεμοι εἶναι οἱ ἑξῆς:

α') **Ἐκστρατεία κατὰ τῆς Ῥωσίας.** Ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο μᾶλλον φαινομενικὴ παρὰ πραγματικὴ. Ἡ ὑπερμεγέθης αὐτοκρατορία ἦτο θεμελιωμένη ἐπὶ τῆς βίας καὶ διὰ τῆς βίας συνεκρατεῖτο. Μεταξὺ ὅλων τῶν λαῶν, οἵτινες εὗρισκοντο συνενωμένοι, Γάλλων, Ὁλλανδῶν, Γερμανῶν, Ἰταλῶν, δὲν ὑπῆρχε κανεὶς φυσικὰ δεσμός. Ἡ καταγωγὴ, ἡ γλῶσσα, τὰ αἰσθήματα, τὰ συμφέροντά των διέφερον καὶ τοὺς ἐχώριζον. Δι' ὅλους τοὺς προσηρτημένους ἡ προσκόλλησις εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ ἡ πίστις εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν θὰ διήρκει ὅσον καὶ ἡ ἐπιτυχία αὐτοῦ. Ὀλιγώτερον ἀκόμη θὰ ἠδύνατό τις νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τῶν κρατῶν τῆς ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ αὐτοκρατορικοὶ πόλεμοι, ἐνῶ ἐκόσμιζον πολὺ εἰς χοῦμα καὶ αἷμα, δὲν ἐπέφερον τίποτε. Ὡσαύτως ὡς πρὸς τοὺς συμμάχους Ῥώσους, Πρώσους, Αὐστριακοὺς. Εἶχον συμμαχήσει ἕνεκα ἀνυψήματος καὶ παρόμενον εἰς τὴν συμμαχίαν ἐκ φόβου. Ἡ μόνη των σκέψις ἦτο ἐκδίκησις καὶ ἑκαστος ἐξ αὐτῶν τὴν προπαρεσκεύαζε κατὰ τὸ δυνατόν. Ἐν Πρωσσίᾳ ἰδίως οἱ κυβερνῆται τῆς κατανοήσαντες, ὁποῖα τεράστια στρατιωτικὰ μέσα εἶχεν ἐξασφαλίσαι ἡ ἐπανάστασις εἰς

τὴν Γαλλίαν, ἐνεκολπώθησαν τὰς ἰδέας αὐτῆς, ἵνα ἐξεγείρουν τὸν λαὸν δλόκληρον εἰς μέλλοντα πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπολέοντος. Οὕτω κατήγγησαν τὰς διακρίσεις μεταξὺ εὐγενῶν, ἀστῶν καὶ χωρικῶν, ἀπληθεύρωσαν ἀπὸ τῆς δουλείας τοὺς χωρικοὺς, κατέστησαν τοὺς στρατιωτικοὺς βαθμοὺς προσιτοὺς εἰς ὅλους, καὶ ἐγκατέστησαν ἐθνικὴν στρατολογίαν.

Πρώτη ἐκ τῶν δυνάμεων ἀνενέωσε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Ναπολέοντος ἡ Ῥωσία. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος διὰ τῆς μετὰ τοῦ Ναπολέοντος συμμαχίας ἔλαβεν ἐλευθερίαν νὰ ἀφαιρέσῃ τὴν Φινλανδίαν ἀπὸ τῆς Σουηδίας, τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ πολωνικὰς τινὰς χώρας ἀπὸ τῆς Αὐστρίας. Ἀλλ' εἶχεν ἀκόμη μεγαλυτέρας φιλοδοξίας. Ἦθελε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Βαρσοβίαν, τὸν διαμελισμὸν δηλ. τῆς Τουρκίας καὶ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ βασιλείου τῆς Πολωνίας ἐπ' ὠφελεία του. Ἀλλ' ὁ Ναπολέων τὸ 1809 ἠρνήθη δητῶς νὰ ἀφήσῃ ποτὲ τοὺς Ῥώσους νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ μεγάλου δουκάτου τῆς Βαρσοβίας ἔδειξεν εἰς τὸν τσάρον, ὅτι δὲν θὰ τοῦ ἐπέτρεπε νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Βαρσοβίᾳ. Ἐκτοτε ὁ Ἀλέξανδρος, μολονότι κατὰ τὸ φαινόμενον ἐξακολούθει νὰ εἶναι σύμμαχος τοῦ Ναπολέοντος, πράγματι ἦτο ἐχθρὸς του. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 1810 ἤρχισε τὰς πολεμικὰς του παρασκευὰς καὶ τὰς πρὸς συμμαχίαν διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ 1810 ἤνοιξεν ἐν μέρει τὰ σύνορά του εἰς τὸ ἀγγλικὸν ἐμπόριον. Ἐπομένως αἱ σχέσεις τῶν δύο αὐτοκρατόρων ὁλονὲν ἐτραχύνοντο μέχρις οὗ κατὰ τὸν Ἰούνιον 1812 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος. Ὁ Ναπολέων ἀπεφάσισε νὰ κάμῃ τὴν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐκστρατείαν.

Εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ὁ τσάρος εἶχε συμμαχοὺς τοὺς Ἀγγλους καὶ τοὺς Σουηδοὺς, τοὺς ὁποίους προσεῖλκυσε νὰ ὑποσχεθῇς εἰς τὸν Bernadotte τὴν Νορβηγίαν. Οὗτοι ἀπετέλεσαν τὴν ἑκτὴν συμμαχίαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων εἶχε συμμαχοὺς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας. Ἀλλ' ἀμφότεροι διεβεβαίωσαν τὸν Ἀλέξανδρον, ὅτι θὰ ἐτήρουν παθητικὴν στάσιν.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ῥωσίας διήρκεσε περίπου 6 μῆνας (24 Ἰουνίου—16 Δεκεμβρίου 1812). Ὁ Ναπολέων ἀνέλαβεν αὐτὴν μὲ 350 χιλ. ἄνδρας. Ἐκ τούτων 30 χιλ. Πρώσσοι ἐσχημάτιζον τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, 30 χιλ. Αὐστριακοὶ ἐσχημάτιζον τὴν δεξιὰν πτέρυγα, 290 δὲ χιλ. ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ αὐτο-

κράτορος ἀπετέλουν τὸν πραγματικὸν στρατόν. Ἐκ τούτων πάλιν 180 χιλ. ἦσαν Γάλλοι (εἰς αὐτοὺς περιελαμβάνοντο καὶ οἱ Ὀλλανδοί, Γερμανοὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ῥήνου, Ἑλβετοί, Πεδεμόντιοι). Οἱ λοιποὶ 100 χιλ. ἦσαν ἐπικουρικά στρατεύματα τῆς ὁμοσπονδίας τοῦ Ῥήνου, Πολωνοί, Δανοί, Ἰταλοί, Κροάται, Δαλμάται. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς διέβη τὸν Νεῖμενον κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου 1812. Ὁ Ῥῶσοι δὲν ἠμποδίσαν τὴν διάβασιν. Ὁ τσάρος εἶχεν ἀποφασίσει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐξῆς τακτικὴν: Νὰ ἀποφύγῃ τὰς μεγάλας μάχας, νὰ ἀπομακρύνῃ τοὺς πληθυσμοὺς καὶ νὰ ἀφίσῃ τοὺς Γάλλους νὰ εἰσδύσουν ὅσον τὸ δυνατόν περὶ σσότερον εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἀφίνων εἰς τὸν χρόνον, τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ κλίμα τὴν φροντίδα τῆς ὑπερασπίσεως.

Ὁ Ναπολέων κατενόησε τὸν κίνδυνον τῆς τακτικῆς αὐτῆς, ἀλλ' ἐπέμενε, θέλων πρῶτον νὰ καταστρέψῃ τὸν ὤσικὸν στρατόν, καὶ ἔπειτα νὰ ὑπαγορεύσῃ τὴν εἰρήνην εἰς τὴν Μόσχαν. Ἀλλ' οἱ Ῥῶσοι ἦσαν ἀσύλληπτοι. Ἐσκέφθη νὰ τοὺς κυκλώσῃ εἰς τὴν Σμολένσκη. Ἀλλὰ κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν, θυσιάζοντες εἰς μίαν σφοδρὰν μάχην τὴν ὀπισθοφυλακὴν των καὶ ἀνυψοῦντες μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ Ναπολέοντος πύρινον φραγμὸν διὰ τῆς πυρπολήσεως τῆς Σμολένσκης. Ὁ Ναπολέων μετὰ τοῦτο διηυθύνθη εἰς τὴν Μόσχαν, χωρὶς οἱ Ῥῶσοι νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ τὸν σταματήσουν δι' ἀποφασιστικῆς μάχης. Ἀλλ' ὁ ὤσικὸς λαὸς ἐδυσφόρει διὰ τὴν τακτικὴν αὐτὴν καὶ δὲν ἠνείχετο νὰ ἐγκαταλείψῃ ἄνευ μάχης τὴν ἀρχαίαν πρωτεύουσαν τῆς Ῥωσίας, τὴν ἱερὰν πόλιν τῶν Ῥώσων. Ὁ Ἀλέξανδρος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, καὶ ὁ στρατηγὸς Κουτουςῶφ ἐσταμάτησε τὸν ἔξ 130 χιλ. ἀνδρῶν ὤσικὸν στρατὸν πέντε χιλιόμετρα πρὸ τῆς Μόσχας. Τὴν 7 Σεπτεμβρίου 1812 ὁ Ναπολέων προσέβαλε τὸν Κουτουςῶφ. Ὁ Κουτουςῶφ ἐνίκηθη, ἀλλ' ὑπεχώρησεν ἐν τάξει. Ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὴν Μόσχαν (14 Σεπτεμβρίου 1812). Ἡλιπίζεν, ὅτι ἡ ἄλωσις αὐτῇ θὰ ἠνάγκαζε τὸν Ἀλέξανδρον νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐλογάζριζεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ διέλθῃ τὸν χειμῶνα εἰς τὴν Μόσχαν, ὅτι ὁ στρατὸς του θὰ εἶχεν ἀφθονίαν ὄλων καὶ ὅτι θὰ ἐπροπαρασκευάζετο δι' ἐκστρατείαν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἔτος κατὰ τῆς Πετροπόλεως. Ἀλλ' ὁ ὤσικὸς πατριωτισμὸς ἀνέτρεψεν ὅλα του τὰ σχέδια.

Ὁ Ἀλέξανδρος δὲν ἐζήτησεν εἰρήνην. Τὴν ἐπομένην δὲ τῆς εἰσόδου τοῦ Ναπολέοντος εἰς Μόσχαν οἱ Ῥῶσοι ἐπυρπόλησαν αὐτήν. Ἡ πυρκαϊὰ διήρκεσε 4 ἡμέρας καὶ κατέστρεψε τὸ μεγα-

λύτερον μέρος τῆς πόλεως. Ἐν τούτοις ὁ Ναπολέων ἐπέμενε νὰ μένῃ ἐκεῖ. Ἐφοβεῖτο τὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἔκαμνεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ εἰδήσις τῆς ἐπιστροφῆς του. Ἐχασεν οὕτω τέσσαρας πολυτίμους ἑβδομάδας. Μὲ τοὺς πρώτους παγετοὺς μόνον (13 Ὀκτωβρίου 1812) ἀπεφάσισε νὰ ἀναχωρήσῃ ἐπιστρέφων εἰς Εὐρώπην. Ἡ ἐπιστροφή διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερον τοῦ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος μηνὸς καὶ κατέληξεν εἰς καταστροφὴν ἕνεκα τοῦ ἐν-σκήψαντος προώρου χειμῶνος καὶ τοῦ ἐξαιρετικοῦ ψύχους. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Κουτουσῶφ καὶ παρενοχλούμενος ὑπὸ τῶν Κοζάκων παρουσίαζε τὴν ὄψιν ἀπείρου θορυβώδους ὄχλου ἀνθρώπων δυστυχῶν, ἀποθνησκόντων ἐκ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους. Ὁ θορυβώδης οὗτος ὄχλος ἐβάδιζεν εἰς τὴν χιόνα, καλύπτων τὴν ὁδὸν μὲ πτώματα, ὅπλα, ἀμάξας, κανόνια ἐγκαταλελειμμένα. Καὶ ὅμως ὁ στρατὸς αὐτὸς ἔδωκεν ἀκόμη μίαν μάχην. Ὅταν ἔφθασεν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Βερονζίνῃ εὐρέθη μεταξὺ τριῶν ῥωσικῶν στρατῶν ἔξ 150 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Γάλλοι ἦσαν 65 χιλ., ἐκ τῶν ὁποίων 28 χιλ. ὥπλισμένοι. Δι' ὑπερανθρώπου ἡρωϊσμοῦ κατώρθωσε, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ κατασκευάσῃ γέφυραν καὶ νὰ διαβῇ τὸν ποταμόν. Τὴν 16ην Δεκεμβρίου τὰ λείψανα τῆς στρατιᾶς ἐπέρασαν τὸν Νείμενον. Ἐκ 290 χιλ. ἀνδρῶν 250 εἶχον χαθῆ.

β') *Ἡ ἐκστρατεία τῆς Γερμανίας. Τελικὴ ὑποχώρησις τῶν Γάλλων ὀπισθεν τοῦ Ῥήνου.* Ἡ ἐν Ῥωσίᾳ καταστροφή ἐξήγειρεν τὰς ἐλπίδας τῶν ἡττημένων. Τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως ἦτο πολὺ ἰσχυρόν, ἰδίως παρὰ τοῖς Πρώσσοις, οἱ ὅποιοι ἦσαν τόσον ταπεινωμένοι ἀπὸ τὸ 1806. Οὗτοι λοιπὸν ἐστράφησαν πρῶτοι ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἡ Αὐστρία κατὰ τὸ φαινόμενον ἐτήρει οὐδετερότητα, ἵνα λάβῃ καιρὸν καὶ συμπληρώσῃ τὸν στρατὸν της. Μάλιστα ἀνέλαβε νὰ χρησιμεύσῃ ὡς μεσίτρια. Πράγματι ὅμως διεπραγματεύετο μετὰ τῆς Πρωσσίας, Ῥωσίας καὶ Ἀγγλίας καὶ παρεσκεύασε τὴν εἰσοδὸν της εἰς τὴν 7ην συμμαχίαν. Ἐκ τῆς Γαλλίας, τὴν ὁποίαν οἱ σύμμαχοι ἐνόμιζον ἐξηντηλημένην, ὁ Ναπολέων ἐστρατολόγησε πλέον τῶν 300 χιλ. ἀνδρῶν. Ἄλλ' οὗτοι, νέοι 18—19 ἐτῶν, ἦσαν ἄπειροι τοῦ πολέμου καὶ δὲν ἀντεῖχον εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἐπειτα ὁ Ναπολέων ἐστερεῖτο ἱππικοῦ, ἄνευ τοῦ ὁποίου οὐδεμία νίκη ἡδύνατο νὰ φέρῃ ἀποτελέσματα ἱκανοποιητικά. Πράγματι, ὅταν μετὰ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰσήλασεν εἰς τὴν Γερμανίαν (Μάϊος 1813), ἐνίκησε τοὺς Πρώσσους καὶ Ῥώσους εἰς δύο μάχας, τῆς Λουτσένης καὶ τῆς Μπαουτσέ-

νης καὶ τοὺς ἀπώθησε μέχρι τοῦ Ὀδέρου, ἀλλ' ἐλλείπει ἱππικοῦ δὲν ἡδυνήθη νὰ τοὺς καταστρέψῃ. Οὐχ ἥτιον οἱ σύμμαχοι ἀπεθαρρύνθησαν. Ὅταν ὁμως κατόπιν οἱ Αὐστριακοὶ συμπληρώσαντες τὰς παρασκευὰς τῶν προσετέθησαν εἰς τὴν συμμαχίαν, ὁ Ναπολέων ἠττήθη (Ὀκτώβριος 1813) εἰς τὴν τριήμερον μεγάλην μάχην τῆς *Δεινίας* ἢ μάχην τῶν Ἑθνῶν, καὶ ἔσπευσεν ὑποχωρῶν νὰ διαβῇ τὸν Ῥήνον.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον οἱ Ἀγγλοὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν νικήσαντες τοὺς ἐκεῖ Γάλλους στρατηγούς ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἰσπανίας πέραν τῶν Πυρηναίων. Ὁ Ναπολέων ἤδη ὤφειλε νὰ ὑπερασπίσῃ τὸν Ῥήνον καὶ τὰ Πυρηναῖα.

γ') *Εἰσβολὴ τῶν συμμάχων εἰς τὴν Γαλλίαν. Παραίτησις τοῦ Ναπολέοντος. Πρώτη συνθήκη τῶν Παρισίων.* Ὁ Ναπολέων ἐλογόριαζεν, ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν θὰ ἐτόλμων νὰ ἀναλάβουν ἐκστρατείαν ἐν χειμῶνι, καὶ ἐπομένως ὅτι θὰ εἶχε καιρὸν νὰ παρασκευάσῃ νέους στρατοὺς. Ἀλλ' οἱ σύμμαχοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον. Ἀπευθύναντες πρὸς τοὺς Γάλλους διακήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλουν ὅτι ἐξηκολοῦθουν τὸν πόλεμον, ὅχι κατὰ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος μόνον, εἰσέβαλον εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ 3 στρατοὺς 240 χιλ. ἀνδρῶν, τοὺς ὁποίους παρηκολοῦθουν οἱ δύο αὐτοκράτορες Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας. Συγχρόνως ὁ ἐν Ἰσπανίᾳ Ἀγγλὸς ἀρχιστράτηγος Οὐέλινγκτον (Wellington) προήλαυνεν ἐκ τῆς νοτίου Γαλλίας.

Ὁ Ναπολέων δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ κατ' αὐτῶν παρὰ μόνον 80 χιλ. ἀνδρας. Ἐν τούτοις διὰ τῆς εὐφυΐας του καὶ τῆς τεραστίας ὁρμητικότητος τῶν κινήσεων ἐπολλαπλασίαζε τὰς δυνάμεις του. Διημφισβήτησε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Ἐν ᾧ δὲ αὐτοὶ ἐνόμιζον ὅτι εἰς 8 ἡμέρας θὰ εἶναι εἰς Παρισίους, ἐχρειασθῆσαν πλέον τῶν δύο μηνῶν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατέλαβον τοὺς Παρισίους καὶ εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς αὐτοὺς.

Ὁ Ναπολέων ἐκ Φοντενεβλώ, ὅπου εὗρίσκετο, ἐπρότεινε νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Ἀλλ' ὁ πρῶην ὑπουργὸς τοῦ Ναπολέοντος Talleyrand, ἥδη ἐπὶ κεφαλῇς τῶν βασιλοφρόνων, ἔπεισε τὸν Τσάρον νὰ ταχθῇ ὑπὲρ τῆς ἐπανόδου τῶν Βουρβόνων. Ἡ γαλλικὴ γερούσια ὑπὸ τὰς ἐμπνεύσεις τοῦ ἰδίου Talleyrand, ἐκήρυξεν ἐκπτωτον τοῦ θρόνου τὸν Ναπολέοντα καὶ τὴν δυναστείαν του καὶ κατήρτισε προσωρινὴν κυβέρνησιν ὑπὸ τὴν προε-

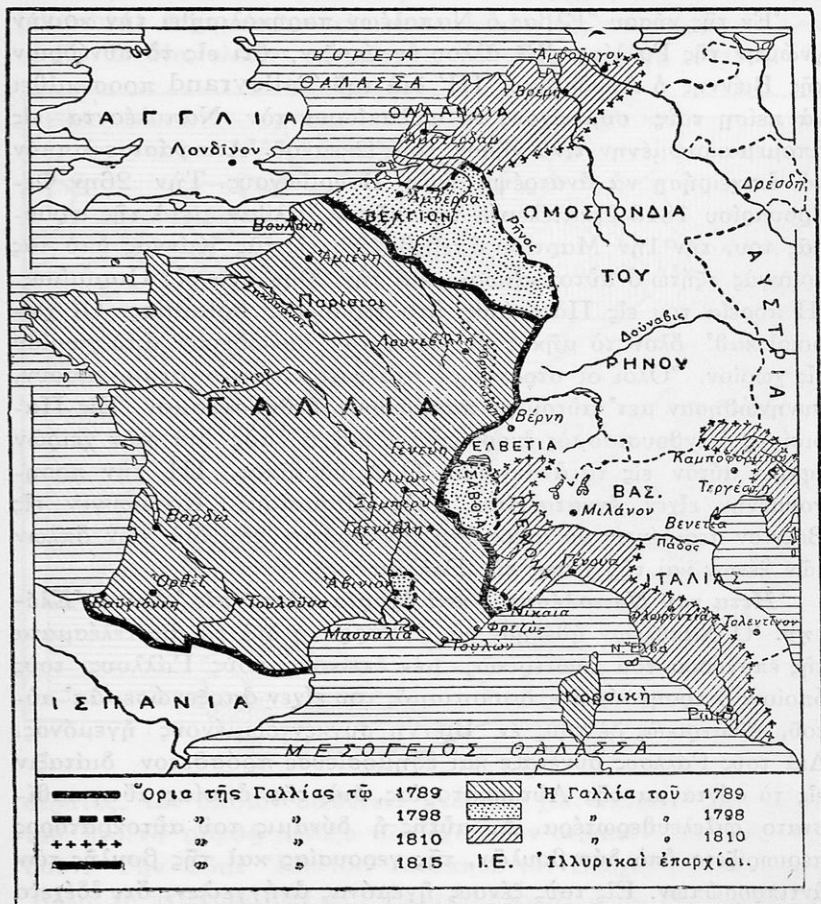
δρίαν τοῦ Talleyrand. Τέλος ὁ στρατηγὸς Marmont ἐγκατέλειψε τὸν Ναπολέοντα μὲ τὸν στρατόν του. Ὁ Ναπολέων τότε ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἄνευ ὅρων. Συνθήκη κατόπιν μετὰ τῶν συμμάχων τοῦ ἐξησφάλισε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τὴν κυριαρχίαν τῆς νήσου Ἑλβας, μεταξὺ Κορσικῆς καὶ Ἰταλίας. Ἐκτὸς τούτου ὤφειλε νὰ πληρώνεται εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς γαλλικῆς κυβερνήσεως ἐτήσιον ἐπίδομα 2 ἑκατομμύρια φράγκων. Τὴν 28 δὲ Ἀπριλίου ἐπιβιβασθεὶς ἀγγλικοῦ πλοίου διηυθύνθη εἰς τὸν τόπον τῆς διαμονῆς του μετὰ φρουρᾶς 700 ἀνδρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ ἔχη.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς παραίτησεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ γερουσία εἶχεν ἀνακηρύξει βασιλέα τὸν **Λουδοβίκον ΙΗ΄**. Μετὰ τοῦτο δὲ συνωμολογήθη μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ τῆς Γαλλίας ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων. Διὰ ταύτης ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1792. Ἡ Ἀγγλία διετήρει τὴν Μάλταν καὶ καὶ τὰς ἀπὸ τῆς Γαλλίας ἀφαιρεθείσας ἀποικίας. Τὸ Βέλγιον προσηγορεῖτο εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ἵνα ἀποτελέσουν τὸ βασίλειον τῶν Κάτω Χωρῶν. Ἡ Ἑνετία καὶ ἡ Λομβαρδία ἐδίδετο εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ διανομὴ τῶν ἄλλων ἐδαφῶν τῶν ἀφαιρουμένων ἀπὸ τῆς Γαλλίας θὰ ἐκανονίζετο ὑπὸ συνεδρίου συνερχομένου μετὰ 2 μῆνας ἐν Βιέννῃ.

7. Ἡ αὐτοκρατορία τῶν 100 ἡμερῶν καὶ ἡ ὀριστικὴ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος.

Ἀντιδημοτικότης τῶν Βουρβόνων. Ἐπάνοδος τοῦ Ναπολέοντος. Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων ἐπλήγωσε κατάκαρδα τοὺς Γάλλους. Ἡσθάνοντο σκληρῶς τὴν πικρίαν τῆς ἥττης. Ἰδίως ἡ δωρεὰν ἐγκατάλειψις τόσον χωρῶν ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς, ὅτι ἦτο δῶρον τῶν Βουρβόνων πρὸς τοὺς συμμάχους. Εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας τὰ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος παράπονα ἐλησημονήθησαν. Δὲν ἔβλεπον πλέον εἰς αὐτὸν παρὰ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς προσβληθείσης Γαλλίας, ἐν ᾧ εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΗ΄ ἔβλεπον βασιλέα ἐπαναχθέντα εἰς τὸν θρόνον του κατόπιν ἥττης τῇ θελήσει τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Βουρβῶνοι ἀντὶ νὰ καταπραΰνουν τὰς δυσανεκτείας ἐπολλαπλασίασαν τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἐξώργιζον τοὺς Γάλλους. Ἐπανεφέρον δηλ. τοὺς τύπους τῆς παλαιᾶς μοναρχίας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἐλέφ Θεοῦ βασιλέως, δηλ. ἡρνεῖτο τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ. Ἡρνήθη ὡσαύτως νὰ δεχθῇ τὸ ὑπὸ τῆς γερουσίας παρασκευασθὲν σύνταγμα, καὶ ἀντ' αὐτοῦ πα-

ορχώρησεν ἄλλο ὑπὸ τὸ ὄνομα «Χάρτης». Ἐχρονολόγει τὰ διατάγματά του ὡς γινόμενα κατὰ τὸν 19ον ἔτος τῆς βασιλείας του, ὡς ἂν μὴ ὑπῆρξε μήτε δημοκρατία, μήτε αὐτοκρατορία. Ἡξίου εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν τοῦ Saint Cyr νὰ εἰσέρχωνται μόνον

32. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1815.

νέοι εὐγενεῖς. Ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῶν οἰκονομικῶν ἀπέβαλε τοῦ στρατεύματος 2 χιλ. ἀξιωματικούς. Τοῦναντίον δὲ ἐπανεφέρεν εἰς αὐτὸ μετανάστας, εἰς τοὺς ὁποίους διὰ τὴν προαγωγὴν ὑπελόγησε καὶ τὰς ἐκστρατείας, τὰς ὁποίας ἔκαμαν ἀπὸ τοῦ 1791 ἕναν-

Ἄντ. Χωραφᾶ, Ἱστορία ΣΤ' γυμνασίου, ἔκδοσις 11η, 1940

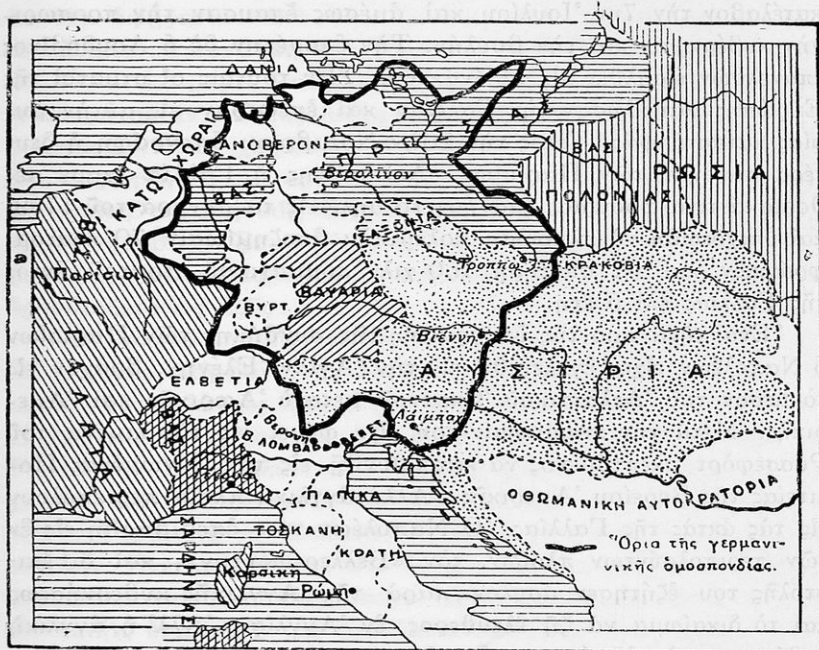
τίον τῆς Γαλλίας. Τέλος εἰς πολλὰ μέρη οἱ ἀρχαῖοι μετανάσται καὶ ὁ κληρὸς ἐζήτουν παρὰ τῶν ἀγοραστῶν τὰ δημευθέντα κτήματά των. Ἐνεκα ὧλων τούτων οἱ μὲν Βουρβῶνοι κατέστησαν ἀντιδημοτικοί, ἐπανήρχετο δὲ ἡ δημοτικότητα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ὅλοι ἐπεθύμουν τὴν ἐπάνοδόν του.

Ἐκ τῆς νήσου Ἑλβας ὁ Ναπολέων παρηκολούθει τὴν κοινὴν γνώμην τῆς Γαλλίας. Ἐξ ἄλλου ἐγνώριζεν, ὅτι εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ διὰ τοῦ Talleyrand προσεπάθει νὰ πείσῃ τοὺς συμμάχους νὰ φυλακίσουν τὸν Ναπολέοντα εἰς ἀπομεμακρυσμένην τινὰ νήσον τοῦ Ὠκεανοῦ. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ ἀνατρέψῃ τοὺς Βουρβῶνους. Τὴν 26ην Φεβρουαρίου 1816 ἐγκατέλειπε τὴν νήσον Ἑλβαν μετὰ τῆς φρουρᾶς του, τὴν 1ην Μαρτίου ἀπεβιβάζετο εἰς τὰς Κάννας ὑπὸ τὰς κραυγὰς «ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ», καὶ τὴν 20ην ἦτο εἰς Παρισίους. Ἡ πορεία του εἰς Παρισίους ἦτο τεράστιος θρίαμβος. Οἱ χωρικοὶ καθ' ὅλον τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ τὸν συνώδευον ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον. Ὅλοι οἱ στρατοὶ οἱ σταλέντες νὰ τὸν σταματήσουν, συνηνώθησαν μετ' αὐτοῦ μὲ παράφορον ἐνθουσιασμόν. Εἰς Παρισίους ὁ ἐνθουσιασμός ἐκορυφώθη, καὶ ὁ λαὸς διὰ τῶν χειρῶν ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ὁ Λουδοβίκος. ΙΗ΄ τὴν προηγούμενην εἶχεν ἐγκαταλείψει τοὺς Παρισίους. Κατέφυγεν εἰς Βέλγιον περιμένων νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του διὰ τῶν ὅπλων τῶν ξένων καὶ τῆς ἡττης τῆς Γαλλίας.

Ἡττα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐξορία αὐτοῦ εἰς Ἀγίαν Ἑλένην. Ὁ Ναπολέων ἠθέλησε νὰ ἐνθαρρύνῃ διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπανόδου του ἐσωτερικῶς μὲν ἐκείνους τοὺς Γάλλους, τοὺς ὁποίους ὁ προηγούμενος δεσποτισμὸς του εἶχεν ἀποξενώσει ἀπ' αὐτοῦ, ἐξωτερικῶς δὲ τοὺς ἐν Βιέννῃ συγκεντρωμένους ἡγεμόνας. Διὰ τοὺς Γάλλους συνέταξε καὶ ἐδημοσίευσεν πρόσθετον διάταξιν εἰς τὸ σύνταγμα τῆς Αὐτοκρατορίας, διὰ τῆς ὁποίας αὕτη καθίστατο φιλελευθερωτέρα. Δι' αὐτῆς ἡ δύναμις τοῦ αὐτοκράτορος περιοριζέτο ὑπὸ δύο βουλῶν, τῆς γερουσίας καὶ τῆς βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων. Εἰς τοὺς ξένους ἡγεμόνας ἀνήγγειλεν, ὅτι ἐδέχετο ἀκεραίαν τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων καὶ ὅτι δὲν ἐπεθύμει πλέον πολέμους, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἀφοσιωθῇ ἐν εἰρήνῃ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ λαοῦ του.

Ἀλλ' οἱ ἡγεμόνες δὲν ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Ναπολέοντος. Ἀπὸ τῆς 13ης Μαρτίου εἶχον κηρύξει αὐτὸν ἐκτὸς νόμου ὡς ἐχθρὸν τῆς ἡσυχίας τοῦ κόσμου. Συνεφώνησαν δὲ νὰ θέσουν

ἐπὶ ποδὸς 300 χιλ. ἄνδρας καὶ νὰ πολεμήσουν μέχρι κατασυντριβῆς τοῦ Ναπολέοντος. Ἐπαναληφθέντος τοῦ πολέμου ὁ Ναπολέων δὲν ἠθέλησε νὰ ἀφήσῃ εἰς τοὺς ἀντιπάλους τὸν καιρὸν νὰ συγκεντρωθοῦν. Στρατὸς ἀγγλικὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Ουέλλινγκτον** καὶ πρωσικὸς ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ **Βλῦχερ** (Blücher) ἐσχημάτιζον τὴν προφυλακὴν τῆς συμμαχίας ἐν Βελγικῇ. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε νὰ κατασυντρίψῃ αὐτούς. Ὁ

33. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1815.

στρατὸς, τὸν ὁποῖον διέθετεν, ἦτο 120 χιλ. ἀνδρῶν. Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ ριφθῇ μεταξὺ τῶν ἐχθρικῶν στρατῶν, πρὶν συνενωθοῦν. Τὴν 16ην Ἰουνίου ἐκτύπησε τὸν Βλῦχερ εἰς τὸ Λιγνύ. Ἀλλὰ τὸ κύπημα δὲν ἦτο ἀποφασιστικόν, ὅπως ἤλπισεν ὁ Ναπολέων. Ὁ πρωσικὸς στρατὸς δὲν κατεστράφη καὶ ὁ Βλῦχερ ἠδυνήθη ἀργότερα νὰ βοηθήσῃ ἐγκαίρως τὸν ἀγγλικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ὁ Ναπολέων προσέβαλε μετὰ δύο ἡμέρας (18 Ἰουνίου) πρὸς νότον τοῦ χωρίου **Βατερλώ**. Ἐκ τούτου ὁ Ναπολέων ἠττήθη, ὁ δὲ γαλλικὸς στρατὸς κατεστράφη τελείως.

Τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὸ Βατερλώ (22 Ἰουνίου) ὁ Ναπολέων

ἐπανελθὼν εἰς Παρισίους παρητήθη τοῦ θρόνου. Ἡ βουλὴ τῶν ἀντιπροσώπων διώρισε προσωρινὴν κυβέρνησιν μὲ πρόεδρον τὸν ὑπουργὸν Fouché, ἵνα διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν συμμάχων. Ὁ Fouché ἤρχισε τὰς διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ τοῦ Οὐέλλινγκτων. Ἄν καὶ οἱ Παρίσιοι δὲ αὐτὴν τὴν φορὰν ἦσαν ὠχυρωμένοι καὶ διέθετον 80 χιλ. ἄνδρας πρὸς ὑπεράσπισιν, ὁ Fouché παρέδωκε τὴν πρωτεύουσαν εἰς τοὺς συμμάχους. Τὴν κατέλαβον τὴν 7ην Ἰουλίου καὶ ἀμέσως ἔπαυσαν τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν βουλήν. Τὴν ἐπομένην δὲ ὁ Λουδοβίκος ἐπανελθὼν εἰσῆλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν τούτοις οἱ στρατοὶ τῆς Εὐρώπης κατέκλυσαν τὴν Γαλλίαν καὶ ἐπέφεραν εἰς αὐτὴν μνηστῆρας καταστροφάς. Τέλος τὴν 20ὴν Νοεμβρίου ὑπεγράφη ἡ δευτέρα συνθήκη τῶν Παρισίων. Διὰ ταύτης ἡ Γαλλία ἔχασε μεθοριακά τινα φρούρια, ἐπανήρχετο δηλ. εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1789, καὶ ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 70 ἑκατομ. φράγκων καὶ νὰ συντηρῇ 150 χιλ. συμμαχικοῦ στρατοῦ ἐντὸς τῆς Γαλλίας ἐπὶ 5 ἔτη.

Ἐνα μῆνα πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων ὁ Ναπολέων εἶχεν ἐγκλεισθῇ εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην, βράχον εἰς τὸ μέσον τοῦ Ἀτλαντικοῦ Ὠκεανοῦ μεταξὺ Ἀφρικῆς καὶ Ἀμερικῆς. Μετὰ τὴν παραίτησίν του εἶχε φύγει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ροσσεφόρτ σκεπτόμενος νὰ κατευθυνθῇ εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ ἀγγλικά πλοῖα περιεπόλουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων τότε ἐπεβίβάσθη εἰς ἓν τῶν περιπολούντων πλοίων, τὸν «Βελλερεφόντην», καὶ δι' ἐπιστολῆς του ἐξήτησεν ἄσυλον παρὰ τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ζῇ ἐλεύθερος ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἀλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὸν ἐθεώρησεν ὡς αἰχμάλωτον πολέμου καὶ τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐλένην. Ἐκεῖ ἔζησε μετὰ τινων πιστῶν του φυλαττόμενος ὑπὸ φρουρᾶς καὶ ἐπαγρυπνούμενος ὑπὸ ἀπεσταλμένων τῶν συμμάχων. Ἀπέθανε δὲ εἰς ἡλικίαν 52 ἐτῶν τὴν 5 Μαΐου 1821. Ὁ νεκρὸς του μεταφερθεὶς τὸ 1840 εἰς Παρισίους ἐναπετέθη εἰς τὸ μέγαρον τῶν Ἀπομάρων.

8. Ἡ παλινόρθωσις τῆς Εὐρώπης.

Μετὰ τὴν ἥτταν τῆς Γαλλίας οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες ἡσχολήθησαν εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν πρὸ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως πολιτικὴν κατάστασιν καὶ νὰ σταματή-

σουν τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἔξω τῆς Γαλλίας. Τὸ πρῶτον ὑπῆρξε τὸ ἔργον τοῦ *συνεδρίου τῆς Βιέννης* τὸ δευτέρον τῆς *Τεράς συμμαχίας*.

Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης. Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης (᾽Οκτώβριος 1814 - ᾽Ιούνιος 1815) εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἐξ ὧσων συνῆλθον ἀπὸ τοῦ συνεδρίου τῆς Βεστφαλίας. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Εὐρώπης ἐν αὐτῷ εἶχον νὰ διανεμίσουν τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἀφῆρεσαν ἀπὸ τῆς Γαλλίας καὶ περὶ τῶν ὁποίων δὲν προέβλεπεν ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων. Τοιαῦται ἦσαν αἱ γερμανικαὶ καὶ ἐν μέρει ἰταλικαὶ χῶραι αἱ προσηρητέναι εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐκτὸς τούτου ὤφειλον νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῶν χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἔξω τῆς Αὐτοκρατορίας εἶχον δημιουργηθῇ ἢ μεταρρυθμισθῇ ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος, ὅπως τὰ κράτη τῆς Ρηνικῆς ὁμοσπονδίας καὶ τὸ μέγαλον δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Συμφώνως μὲ τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ καὶ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης ἐρρυθμίζετο ὡς ἑξῆς :

Ἡ Γαλλία ἐπανάρχετο εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως σύνορα. Ἡ Ἀγγλία ἐλάμβανε τὴν Μάλταν, τῆς ᾽Ιονίους νήσους καὶ ὅλας σχεδὸν τὰς γαλλικὰς ἀποικίας. Ἡ Πρωσσία ἐλάμβανε μέρος τῆς Πολωνίας, τὸ τρίτον τῆς Σαξωνίας, ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχτης τοῦ Ρήνου τὴν Βεστφαλίαν καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς τὸ πλεῖστον τῶν χωρῶν τῶν ἀφαιρεθεισῶν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἡ Αὐστρία ἐλάμβανεν ἐν Γερμανίᾳ τὸ Σαλτσβοῦργον, ἐν Ἰταλίᾳ τὴν Λομβαρδίαν καὶ τὴν Ἑνετίαν καὶ ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου τὴν Δαλματίαν καὶ Ραγούσην. Ὡστε ἡ Αὐστρία ἔχασε μὲν τὴν Βελγικὴν, ἐνωθεῖσαν μὲ τὴν Ὁλλανδίαν, καὶ τινὰς χώρας γερμανικὰς παραχωρηθείσας εἰς τὴν Βαυαρίαν, ἀλλ' ἡ πρόσκτησις τῆς Λομβαρδίας καὶ Βενετίας, καθιστῶσα αὐτὴν κυρίαν τῆς κοιλάδος τοῦ Πάδου, ὑπέσχετο τὴν κυριαρχίαν ὅλης τῆς Ἰταλίας, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ αἰώνιον ὄνειρον τῆς Ἀψβουργικῆς δυναστείας. Ἡ Πρωσία ἐλάμβανεν εἰς τὴν Βαλτικὴν τὴν Φινλανδίαν παρὰ τῶν Σουηδῶν, ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως τὴν Βεσσαραβίαν παρὰ τῶν Τούρκων, ἐπὶ τοῦ Βιστούλα τὸ μέγα δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἐκ τοῦ τελευταίου ὁ Ἀλέξανδρος ἐσχημάτισε τὸ βασίλειον τῆς Πολωνίας, τοῦ ὁποίου βασιλεὺς ἦτο αὐτὸς ὁ ἴδιος.

Περὶ τὴν Γαλλίαν ἰδρύθη φραγμὸς δευτερευόντων κρατῶν προωρισμένων νὰ ἀπομονώσουν αὐτήν. Ὁ φραγμὸς οὗτος ἀπετελεῖτο ἐκ τοῦ βασιλείου τῶν Κάτω Χωρῶν σχηματισθέντος διὰ

τῆς ἐνώσεως τοῦ Βελγίου καὶ Ὀλλανδίας, ἐκ τῆς Ἑλβετικῆς ὁμοσπονδίας σχηματισθείσης ἐξ 22 καντονίων οὐδετέρων, τῶν ὁποίων ἡ οὐδετερότης ἡγγυήθη ὑπὸ τῆς Εὐρώπης, καὶ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανεν ἐκ νέου τὴν Σαβοΐαν, τὴν Νίκαιαν καὶ τὸ Πεδεμόντιον καὶ ἀπέκτα προσέτι τὴν Γένουαν καὶ τὴν ἐνδοχώραν τῆς.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐξηκολούθησαν ὑφιστάμενα τὰ κυριώτερα βασίλεια τὰ δημιουργηθέντα ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος. Τὸ βασίλειον τῆς Βαυαρίας ἠϋξημένον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ῥήνου καὶ ἐπιφορτισμένον μετὰ τῆς Πρωσσίας νὰ ἐπαγρυπνῇ τὰ Ν. Α. σύνορα τῆς Γαλλίας. Τὸ βασίλειον τῆς Βυρτεμβέργης. Τὸ βασίλειον τῆς Σαξωνίας ἐν μέρει κολοβωθὲν ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς Πρωσσίας. Χάριν δὲ τῆς βασιλευούσης οἰκογενείας τῆς Ἀγγλίας ἰδρύθη καὶ τὸ βασίλειον τοῦ Ἀννοβέρου. Ἐκτὸς τοῦ Ἀννοβέρου δὲν ἀνευστήθη σχεδὸν κανὲν ἐκ τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἡ Ἐπανάστασις καὶ ὁ Ναπολέων εἶχον ἐξαφανίσει. Τὰ 38 κράτη τὰ ὑφιστάμενα τὸ 1814 ἐσχημάτισαν πρὸς διατήρησιν τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἀσφαλείας τῶν τὴν Γερμανικὴν ὁμοσπονδίαν. Ἡ ὁμοσπονδία αὕτη, τῆς ὁποίας πρωτεύουσα ἦτο ἡ Φραγκφούρτη προεδρεύετο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Τὰ μὴ γερμανικὰ κράτη τῆς Αὐστρίας (Οὐγγαρία, Ἑνετία κλπ.) δὲν ἀπετέλουν μέρος αὐτῆς. Ὡσαύτως ἡ δυτικὴ Πρωσσία καὶ αἱ προσηρημέναι πολωνικαὶ ἐπαρχίαι ἀπεκλείσθησαν. Ἡ ὁμοσπονδία ὅμως αὕτη ἦτο μᾶλλον συμμαχία ἡγεμόνων ἀνεξαρτήτων παρὰ ἔνωσις λαῶν (εἰκ. 33).

Εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ Πάπας ἀνέκτησε τὸ ἐκκλησιαστικὸν κράτος, καὶ οἱ Βουρβῶνοι τῆς Σικελίας τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, ἐκ τοῦ ὁποίου οἱ Αὐστριακοὶ ἐξεδίωξαν τὸν Murat. Ἡ δημοκρατία τῆς Ἑνετίας καὶ τῆς Γενούης ἐξηφανίσθησαν ὀριστικῶς. Εἰς τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον οὐδεμία ἐδαφικὴ μεταβολὴ ἐνηργήθη. Τὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ τῆς Πορτογαλλίας ἐπανῆλθον εἰς τοὺς ἀρχαίους τῶν ἡγεμόνας. Εἰς τὰ βόρεια τῆς Εὐρώπης ἡ Νορβηγία ἀφαιρεθεῖσα ἀπὸ τῆς Δανίας προσηρητήθη εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ οὕτω ἡ Σκανδιναυικὴ χερσόνησος ἀπετέλεσεν ἓν βασίλειον.

Ἡ ἱερὰ συμμαχία. Μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης ἐκλείσθη μετὰ τῶν συμμάχων ἡγεμόνων τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου μία συμφωνία θρησκευτικῆς ἐμπνεύσεως. Αὕτη ὠνομάσθη Ἱερὰ Συμμαχία. Ἡ ἱερὰ Συμμαχία ἀρχικὸν σκοπὸν εἶχε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν διάρκειαν τῆς γενομένης ἐν τῷ

συνεδρίῳ τῆς Βιέννης διανομῆς καὶ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης διὰ τῆς ἐφαρμογῆς εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ τῶν κρατῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ χριστιανισμοῦ, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ἄλλ' ἡγεμόνες τινές, ἰδίως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ᾗθελον νὰ περιορίσουν τὴν ἐξάπλωσιν τῶν ἰδεῶν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Εὐρώπῃ καὶ νὰ ἀνορθώσουν τὸ κύρος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς μοναρχίας. Πρὸς καταπολέμησιν λοιπὸν τῶν φιλελευθέρων καὶ ἐθνικῶν τάσεων τῶν λαῶν ὁ Αὐστριακὸς καγκελάριος Μέττερνιχ (Mettérnich) μετέβαλε τὴν Ἱερὰν συμμαχίαν εἰς συμμαχίαν ἀμοιβαίας βοηθείας τῶν βασιλέων ἐναντίον τῶν λαῶν των, οἱ ὅποιοι δυσαρεστημένοι ἐκ τῶν γενομένων συνθηκῶν ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρονται.

Ὅντως αἱ συνθήκαι τοῦ 1815 ἱκανοποιοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον τοὺς ἡγεμόνας, ἀλλὰ ἐξήγειραν μεγάλας δυσαρεσκείας εἰς τοὺς λαούς. Οἱ Γάλλοι ἦσαν δυσαρεστημένοι, διότι ἡ ἀπώλεια τῶν φυσικῶν συνόρων των προσέβαλλε σκληρῶς αὐτοὺς. Ἐθεώρουν τὰς συνθήκας τοῦ 1815 ὥς ταπεινώσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε ν' ἀπαλλαγοῦν. Οἱ Βέλγοι ἦσαν δυσαρεστημένοι, διότι εἶχον διατεθῆ χωρὶς νὰ ἐρωτηθοῦν καὶ προσηρτήθησαν αὐτοί, τὸ πλεῖστον γαλλικῆς καταγωγῆς καὶ γλώσσης, εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, χώραν γερμανικὴν, καθολικοὶ εἰς κράτος διαμαρτυρόμενον. Οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Ἱταλοὶ ἦσαν δυσαρεστημένοι, διότι οὐδέτεροι ἐπραγματοποίησαν τὰς ἐπιθυμίας των, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐνοποιήσις τῶν χωρῶν ἑκατέρας καὶ ἐγκατάστασις συνταγμάτων φιλελευθέρων.

Οὕτω αἱ συνθήκαι αὗται διαψεύσασαι τὰς ἐλπίδας τῶν λαῶν ἐσταμάτησαν μὲν τοὺς ἐξωτερικοὺς πολέμους, ὑπῆρξαν ὅμως ἡ ἀφετηρία ταραχῶν ἐσωτερικῶν καὶ πολλῶν ἐπαναστάσεων. Εἰς ἕκαστον κίνημα τῶν λαῶν ἐπενέβαιναν ἡ Ἱερὰ συμμαχία εἰσηγήσει τοῦ Μέττερνιχ καὶ συνεκαλεῖτο ἐν συνέδριον. Εἰς τὰ συνέδρια δὲ ταῦτα οἱ ἡγεμόνες ἐλάμβανον τὰ κατάλληλα μέτρα, διὰ τῶν ὁποίων κατέστελλον τὰς ταραχάς.

Ἄλλ' ἡ Ἱερὰ συμμαχία δὲν ἔζησε πολὺν χρόνον. Ἡ Ἀγγλία ἀπεχώρησε πρώτη, διότι χώρα συνταγματικὴ αὐτὴ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν διατήρησιν ἢ τὴν παλινόρθωσιν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν. Ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γαλλία ἀπεχώρησαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἔμεινε μόνη μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ ἡ Ἱερὰ συμμαχία διελύθη. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐθροιάμβευσαν.

9. Ἡ σπουδαιότης τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ γαλλικὴ ἐπανάστασις θεωρεῖται τὸ σπουδαιότερον μετὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν γεγονὸς τῆς Ἱστορίας τῶν νέων χρόνων, διότι ἀμφότερα τὰ γεγονότα ταῦτα ἔχουν χαρακτηριστὰ παγκόσμιον. Ὅντως ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα αὐτοκρατορία ἐπέφεραν τὴν πολιτικὴν καὶ κοινωνικὴν μεταμόρφωσιν τῆς Εὐρώπης. Δι' αὐτῶν ἐξηπλώθησαν ἔξω τῆς Γαλλίας αἱ νέαι ἰδέαι αἱ συγκεφαλαιούμεναι εἰς τὴν διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, αἱ ἰδέαι τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἰσότητος καὶ ἡ ἰδέα τῆς κυριαρχίας τῶν λαῶν. Πανταχοῦ, ὅπου κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἡ Γαλλία ἐγκατέστησε τὴν κυριαρχίαν της ἢ ἐξέτεινε τὴν ἐπιρροήν της (εἰς τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Ῥήνου, εἰς τὰ μέρη τῆς Γερμανίας τὰ προσηρτημένα εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν, εἰς τὰ κράτη τῆς Ῥηνικῆς ὁμοσπονδίας, εἰς τὸ Πεδεμόντιον, εἰς τὴν Λομβαρδίαν, εἰς τὴν Ἑνετίαν), κατήργησε τὸ σύστημα τῶν προνομίων καὶ τῶν φεουδαλικῶν δικαιωμάτων καὶ ἐπέβαλε τὸν ἀστικὸν γαλλικὸν κώδικα. Εἰς τὰς χώρας ταύτας οἱ βασιλεῖς τὸ 1815 δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν παλινόρθωσιν τῶν κοινωνικῶν διακρίσεων. Πανταχοῦ ὡσαύτως ἡ ἐπανάστασις ἐξήγειρε παρὰ τοῖς λαοῖς τὴν θέλησιν τοῦ νὰ περιορίσουν τὴν ἐξουσίαν τῶν ἡγεμόνων, τὴν ἐπιθυμίαν νὰ μετέχουν αὐτοὶ εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ νὰ καθορίζουν διὰ συνταγμάτων τὰ δικαιώματα καὶ καθήκοντα κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων.

Ἡ ἐπίδρασις λοιπὸν τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸ 1815 καὶ προεκάλεσε καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην δύο σειρὰς κινήσεων, κινήματα *φιλελεύθερα* μὲ σκοπὸν τὴν ἀπόκτησιν συνταγμάτων εἰς τὰς χώρας τὰς ὑπαγομένας ἀκόμη ὑπὸ ἀπόλυτον μοναρχίαν, κινήματα *ἐθνικὰ* μὲ σκοπὸν τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐνότητός των εἰς τοὺς λαοὺς τοὺς διαμελισμένους, ὡς οἱ Ἰταλοὶ καὶ οἱ Γερμανοί.

Περὶ τῶν κινήσεων αὐτῶν θὰ γίνῃ λόγος εἰς ἄλλο κεφάλαιον. Τώρα καιρὸς νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ ἀφορῶντα τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Η ΤΟΥΡΚΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΕΩΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλληνικῆς
Αὐτοκρατορίας.— Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ
κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπὶ 200 ἔτη ἀπετέλει στρατόπεδον κινούμενον ἐπὶ τῶν δύο ἡπείρων, ἄλλοτε μὲν ἐκχυνόμενον ἐκ τῆς Εὐρώπης εἰς τὴν Ἀσίαν, ἄλλοτε δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἦδη διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀποκτῶ τοῦτο κέντρον μονιμότητος καὶ βάσιν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁρμώμενον ἐκτείνεται πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν.

Αὐτὸς ὁ Μωάμεθ Β΄ τὸ 1450 ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν ἐρίδων τῶν δύο ἀδελφῶν δεσποτῶν Θωμᾶ καὶ Δημητρίου Παλαιολόγου καταλύει τὸ *δεσποτιᾶτον τῆς Πελοποννήσου* καὶ ἐκδιώκει ἐκείθεν τοὺς Παλαιολόγους. Ὅλη ἡ Πελοπόννησος, πλὴν τῆς Μονεμβασίας, Κορώνης, Μεθώνης, Πύλου, Ναυπλίου καὶ Ἀργους, κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, περιῆλθεν εἰς αὐτόν. Πολλοὺς ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς ὁ Μωάμεθ τότε μετέφερεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρὸς αὖξιν τοῦ πληθυσμοῦ αὐτῆς, ἄλλους δὲ ὅχι ὀλίγους κατέταξεν εἰς τὸ τάγμα τῶν γενιτσάρων. Ὅλιγον πρότερον ὁ Μωάμεθ εἶχε καταλύσει τὸ *δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν* καὶ μετέβαλε τὸν Παρθενῶνα εἰς τζαμίον. Τὸ 1461 δὲ κατέλυσεν τὴν *αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος*. Ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ αὐτῆς Δαυὶδ Κομνηνὸς μὲ ὅλην τὴν οἰκογένειάν του ἀρνηθέντες ν' ἀσπασθοῦν τὸν ἰσλαμισμόν ἀπεκεφαλίσθησαν. Ὅλιγον κατόπιν ἐκυρίευσεν ἀπὸ τὸν Γενουαίων τὴν *Δέσβον* καὶ τὸ 1470 ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν τὴν *Εὐβοίαν*, τὴν *Δήμνον* καὶ τὴν *Κροδίαν*, τὴν ὁποίαν ὁ ἀποθανὼν (1466) Σκενδέρμπεης εἶχεν ὑποβάλει ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῶν. Οὕτως ὅλη ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία πλὴν ἐλαχίστων μερῶν κατεχομένων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν περιῆλθεν εἰς χεῖρας τοῦ Μωάμεθ.

Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κάτοικοι δὲν ἔμειναν μὲ τὰς χεῖρας δεμένας, ἀλλ' ἀμέσως ἤρχισαν τὰς ἐπαναστάσεις.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν μέγα κίνημα φαίνεται ὅτι ἐμελετήθη ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐγένινεν ἐνέργεια νὰ ἐξεγερθοῦν ὅλοι οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τοῦ Ἰστροῦ μέχρι τοῦ Ταινάρου. Δυστυχῶς εἰς τὸ ἔθνος παρέμεινεν ἡ πεποίθησις, ἡ ὁποία εἶχε σχηματισθῇ ἀπὸ τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Παλαιολόγων καὶ παρέμεινεν ἕκτοτε μέχρι τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως, ὅτι ἐγκαταλελειμμένον εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις δὲν δύναται νὰ πολεμήσῃ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο πλὴν τῶν κλεφτῶν, οἱ ὁποῖοι ἀδιαφοροῦντες, ἂν εἶχον ἢ ὄχι συμμάχους, διεμαρτύροντο εἰς τὰ ὄρη, ὅλον τὸ ἄλλο ἔθνος τότε μόνον ἐξηγείρετο, ὅταν ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἔχῃ ἔξωθεν συμμάχους. Ἐπομένως τότε, ἐπειδὴ δὲν ἤλθεν ἡ ζητηθεῖσα ἐπικουρία, δὲν ἐξεργάγῃ τὸ κίνημα.

Δεύτερον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν Ἑλλήνων ἔγινεν, ὅταν ἡ Ἐνετία περιῆλθεν εἰς πόλεμον (1463) μὲ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἐνετοὶ ἐκάλεσαν εἰς τὰ ὅπλα τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἐπανεστάτησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι ὑπὸ τὸν **Μιχαὴλ Πάλλην** καὶ οἱ Ἀρκάδες ὑπὸ τὸν **Πέτρον Μπούαν**. Εἰς αὐτοὺς ἤλθον ἐκ Κρήτης ἐπικουροὶ. Πολλοὶ δὲ κατετάχθησαν εἰς τὸν ἐνετικὸν στρατὸν ὡς ἄρματολοι ὑπὸ τὸν **Κροκόδειλον Κλαδᾶν**. Οἱ ἐπαναστάται κατήγαγον πολλὰς νίκας ἐναντίον τῶν Τούρκων. Μετ' ὀλίγον ὅμως οἱ Ἐνετοὶ συνῆψαν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἄλλοι ἐκ τῶν ἐπαναστατῶν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι κατέφυγον εἰς ἀπροσίτους δυσχωρίας τοῦ Ταυγέτου, οἱ δὲ λοιποὶ μέιναντες ὑπέστησαν βασανιστήρια ἀνεκδιήγητα. Ὁ Κροκόδειλος Κλαδᾶς μὲ τὸν Θεόδωρον Μπούαν ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην τῶν Ἐνετῶν ἀγωνιζόμενοι κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐπὶ τέλους ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν εἰς Ἰταλίαν.

2. Βαγιαζήτ Β'. — Τρίτον ἐπαναστατικὸν κίνημα.

Πόλεμος Τούρκων καὶ Ἐνετῶν.

Τὸν Μωάμεθ Β' διεδέχθη ὁ υἱὸς τοῦ **Βαγιαζήτ Β'** (1484—1512). Ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ὁ νεαρὸς βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Κάρολος Η' συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ κατόπιν καὶ τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἠγόρασε παρὰ τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, υἱοῦ τοῦ Θωμᾶ τοῦ δεσπότη τῆς Πελοποννήσου, τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματά του. Παρασκευάσας λοιπὸν στρατὸν εἰσβάλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ κυριεύει τὴν Νεάπολιν. Ἐντεῦθεν ἤρχισε συνεννοή-

σεις μετὰ τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς διὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου καὶ ἄλλων προϋχόντων. Μεγάλαι ἀποθῆκαι ὅπλων παρεσκευάσθησαν εἰς τὸ Δυρράχιον, ἀπεσταλμένοι δὲ ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τῆς Θεσσαλίας, τῆς Ἡπείρου, τῆς Ἀλβανίας καὶ πολλῶν μακεδονικῶν ἐπαρχιῶν ἤρχοντο εἰς τὴν Ἰταλίαν πρὸς κανονισμόν τοῦ κινήματος. Κατὰ τὸ καταρτισθὲν σχέδιον ὁ Κάρολος ἀποβιβάζομενος εἰς Αὐλῶνα θὰ ἐπορεύετο ἐκεῖθεν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν ᾧ συγχρόνως ὅλη ἡ χώρα θὰ ἐκήρτυε τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τοῦ Καρόλου δὲν ἔμελλον νὰ πραγματοποιηθοῦν. Ἐγίναν μόνον παραίτια μεγάλων συμφορῶν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ Ἐνετοί, ὁ πάπας καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Ἀραγωνίας καὶ Καστιλίας συμμαχήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Καρόλου καὶ ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἰταλίαν. Συγχρόνως δὲ κατήγγειλαν ὅλα τὰ εἰς τὴν Ἀνατολὴν προπαρασκευασθέντα εἰς τὸν Βαγιαζήτ, ὁ ὁποῖος ἐπέβαλε φοβεράς τιμωρίας εἰς τοὺς Ἕλληνας.

Ταχέως ὅμως οἱ Ἐνετοὶ ἀντημείφθησαν διὰ τὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας προδοσίαν τῶν. Τὸ 1499 ὁ Βαγιαζήτ ἐκήρυξε κατ' αὐτῶν νέον πόλεμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀφῆρσεν ἀπ' αὐτῶν τὴν Ναύπακτον, τὴν Κορώνην, τὴν Μεθώνην, τὴν Πύλον, τὸ Δυρράχιον καὶ τὴν Λευκάδα. Οὕτω εἰς τὴν Πελοπόννησον οἱ Ἐνετοὶ ἔμειναν κύριοι μόνον τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Μονεμβασίας. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον μὲ ὅλην τὴν πρὸ μικροῦ προδοσίαν τῶν Ἐνετῶν οἱ Ἕλληνες ἐβοήθησαν αὐτούς. Οἱ Ἕλληνες ἤθελον νὰ πολεμοῦν κατὰ τῶν Τούρκων. Μόλις λοιπὸν εὗρισκον εὐκαιρίαν, ἐλάμβανον τὰ ὅπλα ἀδιαφοροῦντες ἂν ἐκεῖνοι, ὑπὲρ ὧν ἠγωνίζοντο, ἦσαν πρότερον πολέμοι τῶν, καὶ προσέτι ἂν ἔμελλε μετ' ὀλίγον νὰ τοὺς ἐγκαταλείψουν. Ὄντως δὲ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τῶν Τούρκων καὶ Ἐνετῶν οἱ Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν εἰς τὴν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων.

3. Ὑψίστη ἀκμὴ τῶν Τούρκων.

Τὸν Βαγιαζήτ φονευθέντα κατόπιν συνωμοσίας διεδέχθη ὁ υἱὸς του **Σελῆμ Α'** (1512—1520). Ἐπ' αὐτοῦ ὅλη ἡ προσοχὴ τῶν Τούρκων ἐστράφη εἰς τὴν Ἀσίαν. Ἐνίκησαν τοὺς Πέρσας καὶ κατέκτησαν τὴν Ἀρμενίαν, Συρίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον. Διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Αἰγύπτου τὸ Ὄσμανικὸν κράτος προσέλαβεν ἰδιαίτεράν ἡθικὴν δύναμιν παρὰ τῷ ἰσλαμικῷ κόσμῳ.

Σύμφωνα μὲ τὴν θρησκείαν τοῦ Ἰσλάμ ἐν μόνον κράτος ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ θεοῦ διάδοχος τοῦ προφήτου. Οἱ σουλτάνοι ὅλων τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν ἰδρυθέντων μωαμεθανικῶν κρατῶν, ὥς καὶ τελευταίως τοῦ Ὄσμανικοῦ, ἵνα ἀρχουν νομίμως, ἐθεωροῦντο ἀπλῶς ὥς ἐπίτροποι τῆς χαλιφίας, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἀββασίδαι ὥς συγγενεῖς τοῦ οἴκου τοῦ προφήτου. Οἱ Ἀββασίδαι δὲ οὗτοι χαλίφαι, μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Βαγδατίου ὑπὸ τῶν Μογγόλων φυγόντων εἰς Αἴγυπτον, διέμενον ἐκεῖ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μαμελούκων σουλτάνων ὥς ἀπλοῖ πνευματικοὶ ἀρχηγοί. Ἦδη ὁ Σελήμ καταλύσας τὸ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ κράτος τῶν Μαμελούκων ἠνάγκασε (1518) τὸν τελευταῖον Ἀββασίδην χαλίφην νὰ παραιτηθῇ ἐπισήμως τῆς χαλιφίας καὶ νὰ μεταβιβάσῃ αὐτὴν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ὄσμαν. Τὸ πρᾶγμα ἦτο παράνομον, ἀλλ' ἐθεωρήθη δίκαιον, διότι ὁ οἶκος οὗτος κατέλυσε τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν τὴν ἐπαγγελθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Ἰσλάμ. Οὕτω τὸ Ὄσμανικὸν κράτος προσέλαβε νέαν λάμψιν ἀπέναντι τοῦ μωαμεθανικοῦ κόσμου.

Κυρίως ὅμως ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἐφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς ἀκμῆς ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σελήμ. **Σουλεϊμάν Β'** τοῦ μεγαλοπρεποῦς (1520—1565). Οὗτος πρῶτον ἐκστρατεύσας ἐναντίον τῶν Οὐγγρων ἐκυρίευσεν τὸ Βελιγράδιον (1521). Τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκυρίευσεν τὴν Ῥόδον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Φράγκοι ἱππῶται τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Μετὰ 5 ἔτη κατατροπώσας τοὺς Οὐγγρους κυριεύει τὴν Βούδαν καὶ πολιορκεῖ ἀλλ' ἀνευ ἀποτελέσματος τὴν Βιέννην (1529). Κατόπιν μετὰ μακρὸν πόλεμον μὲ τοὺς Ἑνετοὺς ἐξεδίωξεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Πελοποννήσου κυριεύσας τὴν Μονεμβασίαν καὶ τὸ Ναύπλιον, κατέλαβε δὲ τὰς Κυκλάδας καὶ τὰς νήσους τῆς Μ. Ἀσίας (1540). Οὕτω τὸ τουρκικὸν κράτος ἐπὶ Σουλεϊμάν ἔλαβε τὴν μεγαλυτέραν ἑκτασιν. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ κατὰ πρῶτον οἱ Τοῦρκοι μὴ δυνάμενοι νὰ καταβάλουν τοὺς κλέφτας προσέλαβον πολλοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν των, καὶ οὕτω ἐσχηματίσθησαν τὰ πρῶτα ἀρματολίκια.

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Σουλεϊμάν Β' **Σελήμ Β'** (1566—1574) ἐκυρίευσεν τὴν Κύπρον, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί, καὶ ἐπετέθη κατὰ τῆς Κερκύρας. Ἀλλὰ τότε κατωρθώθη συμμαχία μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου, τοῦ πάπα, τῆς Ἑνετίας καὶ τοῦ Φιλίππου τοῦ Β' τῆς Ἰσπανίας. Μέγας δὲ συμμαχικὸς στόλος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δὸν Ἰωάννου, υἱοῦ τοῦ Κα-

ρόλου Ε', συνῆψε ναυμαχία (1571) παρὰ τὴν **Ναύπακτον** πρὸς τὸν τουρκικόν, καὶ κατέστρεψεν αὐτόν. Τὸ λυπηρὸν ὅμως εἶναι, ὅτι τὰ ἔξοδα ἐπλήρωσαν οἱ Ἕλληνες. Τὰ πληρώματα καὶ τῶν δύο ἀντιπάλων ἀπετελοῦντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ Ἑλλήνων. Ἐπομένως τὸ ἐλληνικὸν αἷμα ἐχύθη ἄφθονον κατ' αὐτήν. Ἐπειτα ἐκ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων τῆς ναυμαχίας ταύτης ἐσείσθησαν ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Μακεδονία καὶ τὸ Αἰγαῖον, καὶ πανταχοῦ ἐξερράγησαν ἐπαναστάσεις. Ἄλλ' οἱ σύμμαχοι ἀντὶ νὰ ἐπωφεληθοῦν ἐκ τῆς ναυμαχίας καὶ τῆς ἐξεγέρσεως τῶν Ἑλλήνων, διαφωνήσαντες πρὸς ἀλλήλους διεχωρίσθησαν καὶ συνῆψαν χωριστὰ ἕκαστος συνθήκας μὲ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες ἐγκατελείφθησαν καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκδίκησιν τῶν Τούρκων. Χῶραι ὁλόκληροι ἠρημώθησαν, οἱ δὲ κάτοικοι αὐτῶν ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἀπῆχθησαν εἰς δουλείαν.

4. Παρακμὴ τῶν Τούρκων.

Μέχρι τοῦδε οἱ Σουλτᾶνοι τῶν Τούρκων ἦσαν οἱ ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης. Ὁ στρατός των, τοῦ ὁποίου ἡγοῦντο οἱ ἴδιοι, ἀποτελούμενος ἐκ τῶν γενιτσάρων, στρατιωτῶν ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἡσκημένων εἰς τὸν πόλεμον ἐκ παιδικῆς ἡλικίας, ἦτο ἀνώτερος ὅλων τῶν συγχρόνων στρατῶν. Τὸ δὲ κράτος των περιελάμβανε ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ ὅλην τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου. Ἀπὸ τοῦ θανάτου ὅμως τοῦ Σουλεϊμάν Β' οἱ σουλτᾶνοι εἶχον παύσει νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἐκστρατείας. Ἐζων εἰς τὰ παλάτια τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιστοιχιζόμενοι ἀπὸ τὰς γυναῖκάς των καὶ τοὺς εὐνοούμενους των, εἰς τοὺς ὁποίους ἄφινον τὴν κυβέρνησιν τῆς χώρας. Οἱ γενίτσαροι ἦσαν παρὰ πολλοί, ἀλλὰ δὲν ἦσαν πλέον ἀληθεὶς στρατιῶται, εἶχον παύσει νὰ στρατολογοῦνται ἀπὸ νέους χριστιανούς καὶ νὰ ἀσκοῦνται εἰς τὰ στρατιωτικά. Οἱ γενίτσαροι τώρα ἦσαν μάγειροι καὶ ἐπαγγελματίαι παντὸς εἶδους, οἵτινες ἠγόραζον τὴν θέσιν τοῦ γενιτσάρου, ἵνα λαμβάνουν τὸν μισθόν. Δὲν ἐξησκοῦντο πλέον εἰς τὰ ὅπλα. Ὅταν ἤρχιζεν ὁ πόλεμος, ἐνήργουν νὰ ἐξαιρεθοῦν ἢ ἐλιποτάκτουν. Ἐν καιρῷ εἰρήνης ἐκακοποιοῦν τοὺς κατοίκους καὶ ἐνίοτε ἐστασίαζον.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἤρχιζεν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Σουλεϊμάν, ἀλλ' ἡ παρακμὴ δὲν ἐξεδηλώθη, διότι ἐπὶ Σελῆμ ἐξηκολούθει νὰ κυβερνᾷ τὸ κράτος ὁ κραταῖος μέγας βεζύρης **Σοκκόλης**.

Ὡστε ἡ κυρίως παρακμὴ τοῦ κράτους ἤρχισεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σελῆμ **Μουράτ Γ'.** Ἐκτοτε ἔπαυσαν οἱ ἐπιθετικοὶ πόλεμοι τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἔπαυσαν οὗτοι εὐρισκόμενοι εἰς πόλεμον μὲ τοὺς Ἑνετοὺς, τοὺς Οὐγγρούς, τοὺς Αὐστριακοὺς, τοὺς Ρώσους. Ἐξ ὅλων δὲ τούτων τῶν πολέμων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς καὶ κατόπιν πρὸς τοὺς Ρώσους ἐπωφελοῦντο οἱ Ἕλληνες, ἵνα ἐπαναστατοῦν, πάντοτε ἐλπίζοντες τῇ συνδρομῇ τῶν ξένων νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των, πάντοτε ἐγκαταλειπόμενοι ὑπὸ τούτων, ἅμα ὥς οὗτοι ἐπετύγχανον τοὺς σκοποὺς των, ἀλλὰ καὶ μὴ ἀπογοητεύμενοι.

5. Πόλεμοι Τούρκων καὶ Ἑνετῶν.

Ὁ περὶ Κρήτης πόλεμος. Ἀπὸ τοῦ 1644 εἶχεν ἐκραγῇ πόλεμος μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων περὶ τῆς κυριαρχίας τῆς Κρήτης. Τὴν Κρήτην κατεῖχον οἱ Ἑνετοὶ ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τῶν Φράγκων. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἔκτοτε οὐδέποτε ἔπαυσαν διαμαρτυρόμενοι καὶ διαρκῶς ἐπαναστατοῦντες κατὰ τῆς ξενικῆς κατοχῆς. Τὰς ἐπαναστάσεις δὲ αὐτὰς μετὰ δυσκολίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ σκληρότητος πολλῆς κατέσπελλον οἱ Ἑνετοὶ. Οἱ Κρητῆς λοιπὸν δὲν διέκειντο εὐμενῶς πρὸς τὴν ἐνετικὴν κυβέρνησιν. Ὅταν ὅμως ἦλθεν ἡ στιγμή νὰ ἐκλέξουν μεταξὺ Ἑνετῶν καὶ Τούρκων, ἐπροτίμησαν τοὺς Ἑνετοὺς καὶ ἠγωνίσθησαν ἐκθύμως κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος.

Τὸ 1645 μέγας τουρκικὸς στόλος ἐκ 450 πλοίων μὲ στρατὸν 50 χιλ. ἀνδρῶν κατέπλευσεν εἰς Κρήτην. Οἱ Τοῦρκοι κατὰ πρῶτον ἐπολιορκήσαν τὰ Χανιά, καὶ μετὰ δύο μῆνας ἔγιναν κύριοι αὐτῶν. Κατόπιν ἐκυρίευσαν τὴν Σούδαν, καὶ τέλος ἐπολιορκήσαν τὸ Ἡράκλειον. Ἡ πολιορκία τοῦ Ἡρακλείου διήρκεσεν ὑπὲρ τὰ 20 ἔτη. Καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν τὸ αἶμα ἔρρευσε ἀφθονον. Ἐπὶ τέλους τὸ εἰς ἐρείπια μεταβληθὲν φρούριον ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ.

Ὁ περὶ τῆς Πελοποννήσου πόλεμος. Οἱ Ἑνετοὶ ἐκδικούμενοι διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Κρήτης ἤρχισαν τὸ 1682 πάλιν τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἀπεφάσισαν νὰ ἀφαιρέσουν ἀπ' αὐτῶν τὴν Πελοπόννησον. Ἀρχηγὸν τῆς ἐκστρατείας ἔκαμαν τὸν **Φραγκίσκον Μοροζίνην**, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε παραδοθῇ τὸ Ἡράκλειον εἰς τοὺς Τούρκους. Οὗτος, ἀφ' οὗ ἐκυρίευσεν τὴν

Λευκάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν, ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Πελοπόννησον μὲ 8 χιλ. ἄνδρας. Ἡ χερσόνησος ὅλη ἐκ τούτου ἀνεστατώθη. Ἄν καὶ οἱ Πελοποννήσιοι εἶχον πικρὰν πεῖραν τῆς προτέρας Ἑνετικῆς διοικήσεως, ἐν τούτοις ἡ ἀποστροφή των πρὸς τοὺς Τούρκους ἦτο τόση, ὥστε δὲν ἐδίστασαν ὅλοι νὰ ταχθοῦν μετὰ τοὺς Ἑνετοὺς. Ἰδίως ἔσπευσαν εἰς βοήθειαν αὐτῶν οἱ Μανιάται. Οὕτω οἱ Ἑνετοὶ κυριεύουν τὴν Κορώνην, τὰ δύο φρούρια τῆς Πύλου Ναυαρίνον καὶ Νεόκαστρον, τὴν Μεθώνην, τὸ Ἄργος, τὸ Ναύπλιον, τὰς Πάτρας, τὸν Μυστράν, τὴν Κόρινθον. Ὁλη ἡ Πελοπόννησος λοιπὸν πλὴν τῆς Μονεμβασίας κατελήφθη ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν. Οὐδ' ἠρκέσθησαν εἰς αὐτά. Ἐκστρατεύουν καὶ εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ πολιορκοῦν τὰς Ἀθήνας. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην συνέβη μέγα δυστύχημα. Βόμβα πεσοῦσα εἰς τὸν **Παρθενῶνα**, ὅπου οἱ Τούρκοι εἶχον ἀποθηκευμένην πυρίτιδα, ἀντετίναξε τὸν μέγαν ναὸν καὶ μετέβαλεν αὐτὸν εἰς ῥεῖπια (1687).

Οὐδ' ὠφέλησε τοῦλάχιστον ἡ καταστροφή αὕτη τοὺς Ἑνετοὺς ἢ τοὺς Ἕλληνας κατοίκους. Ναι μὲν ἐκ τῆς ἐκρήξεως ἐχάθη τὸ τρίτον τῆς φρουρᾶς καὶ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑνετοὺς. Ἄλλ' οὗτοι ἐσκέφθησαν, ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπερασπίσουν τὴν πόλιν καὶ ἐγκατέλειψαν αὐτὴν περιορισθέντες εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκτοτε οἱ Ἑνετοὶ οὐδὲν πλέον κατῴρθωσαν. Ὅλοι των αἱ ἐπιχειρήσεις πρὸς κατάληψιν τῆς Εὐβοίας καὶ τῆς Κρήτης ἀπέτυχον. Μόνον τὴν Μονεμβασίαν κατῴρθωσε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του (1690) νὰ κυριεύσῃ ὁ Μοροζίνης καὶ οὕτω νὰ συμπληρώσῃ τὴν κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου. Ἡ κατοχὴ ὅμως αὐτῆς δὲν διετερήθη ἐπὶ μακρόν. Οἱ Τούρκοι τὸ 1716 ἐκυρίευσαν αὐτήν. Ἡ Τουρκία ἤρχισε νὰ παρακμάζῃ, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἑνετίας τὸ ἄστρον ἔκλινε πρὸς τὴν δύσιν του.

6. Οἱ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πόλεμοι τῶν Τούρκων.

Αἱ ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Εὐρώπης ἐπὶ ἓνα αἰῶνα εἶχον σταματήσει. Ἦδη οἱ Κιουπριλίδαι βεβύραι κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος ἀνανέωσαν αὐτάς. Ὁ βεβύρης **Ἀχμέτ Κιουπριλῆς** μετὰ στρατὸν 120 χιλ. ἀνδρῶν καὶ μετὰ 3 χιλ. κανόνια εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Μοραβίαν καὶ Σιλεσίαν λεηλατῶν καὶ ἀπάγων τοὺς κατοίκους εἰς δουλείαν (1661—1663). Οἱ Γερμανοὶ ἠγεμόνες ἔντρομοι ἔπεμψαν στρατὸν πρὸς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου. Ὡσαύτως ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔστειλεν

εἰς αὐτὸν 6 χιλ. ἄνδρας. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἠττήθη (1664) καὶ συνῆψεν εἰρήνην. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Οὐγγαρίας μὲ τὴν Πέστην ἔμεινεν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Τὸ δυτικὸν μέρος ἔμεινεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ οἴκου τῆς Αὐστρίας ὥς ἰδιαίτερον βασιλεῖον. Ἡ ἡγεμονία τῆς Τρανσυλβανίας πρὸς ἀνατολὰς ἔμεινεν ἀνεξάρτητος.

Δὲν παρήλθον ὅμως πολλὰ ἔτη καὶ ὁ νέος μέγας βεζύρης **Καρᾶ Μουσταφᾶς** ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῶν διαρκῶν ἐπαναστάσεων, τὰς ὁποίας ἔκαμνον οἱ Οὐγγροι κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, μὲ στρατὸν διακοσίων χιλ. ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν καταστρέφων τὰ πάντα καὶ ἀπάγων τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας ἐπροχώρησε μέχρι τῆς Βιέννης καὶ ἐστρατοπέδευσε πρὸ αὐτῆς (1683). Ἀλλὰ ἡ πόλις ἀντέσχεν εἰς τὴν πολιορκίαν. Τοῦτο ἔδωκε καιρὸν εἰς τὸν βασιλεῆα τῆς Πολωνίας νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν τῆς Βιέννης. Οἱ τοῦρκοι ἠττήθησαν καὶ λύσαντες τὴν πολιορκίαν ἔφυγον καταδιωκόμενοι μέχρι τοῦ Βελιγραδίου ὑπὸ τῶν Πολωνῶν. Ἡ μάχη τῆς Βιέννης ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Οὐγγαρίας. Οἱ Αὐστριακοί, οἱ ὅποιοι ἀπὸ δύο αἰώνων ἐκράτουν ἀμυντικὴν θέσιν ἀπέναντι τῶν Τούρκων, ἤδη ἔλαβον ἐπιθετικὴν. Κατέλαβον καὶ συνήνωσαν μὲ τὴν Αὐστρίαν ὅλην τὴν Οὐγγαρίαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ εἰσβαλόντες εἰς τὴν Σερβίαν μετέφεραν καὶ ἐγκατέστησαν εἰς τὴν πρὸς Ν. τῆς Οὐγγαρίας ἔρημον χώραν 100 χιλ. Σέρβους χριστιανούς.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τοῦτο δις ἐπεχείρησαν νὰ ἀνακτήσουν τὴν Οὐγγαρίαν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορὰς ἠττήθησαν. Τέλος συνήφθη (1699) ἡ ἐν Καρλοβιτσιῷ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία παρητήθη τῆς Οὐγγαρίας καὶ Τρανσυλβανίας ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ τῆς Πελοποννήσου ὑπὲρ τῶν Ἑνετῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως (1716) οἱ Τοῦρκοι διὰ μιᾶς νέας ἐκστρατείας ἀνέκτησαν τὴν Πελοπόννησον. Τοῦτο ἔφερε νέον πόλεμον Αὐστρίας καὶ Τουρκίας. Κατ' αὐτὸν οἱ Αὐστριακοὶ ἐνίκησαν καὶ πάλιν τοὺς Τούρκους. Οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Πασσαροβιτσίου (1718) νὰ παραχωρήσουν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τὸ Βελιγράδιον καὶ μέρος τῆς Βοσνίας, Σερβίας καὶ Βλαχίας. Ἐμείναν ὅμως κύριοι τῆς Πελοποννήσου.

7. Οἱ μετὰ τῶν Ῥώσων πόλεμοι τῶν Τούρκων.

Πρῶται ἐνέργειαι τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Ἀνατολήν. Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἑλλὰς τὰς ἐλπίδας της εἶχεν εἰς

τὴν Δύσιν καὶ πάντα μεταξὺ Τούρκων καὶ Φράγκων πόλεμον ἐθεώρει ὡς εὐκαιρίαν, ἵνα ζητήσῃ τὴν ἐλευθερίαν της. Ἄλλ' ἤδη οἱ Ἕλληνες ἔνεκα τῆς ἐγωϊστικῆς καὶ κατακτητικῆς πολιτικῆς τῶν Φράγκων ἔχασαν πᾶσαν ἐμπιστοσύνην πρὸς αὐτοὺς. Ἄλλως τε ἡ μὲν Ἑνετία περιελθοῦσα εἰς πολλὴν ἔκλυσιν δὲν ἐπεχείρησε μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Πελοποννήσου κανένα πλέον πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ δὲ Αὐστρία ἐξηκολούθησε μὲν καὶ κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα νὰ ἀγωνίζεται κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλ' οἱ ἀγῶνες αὐτῆς δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιδράσουν εἰς τὴν τύχην τῶν μακρὰν αὐτῆς Ἑλλήνων. Τότε προέκυψε νέος ἐξωτερικὸς ἐπικουρὸς αὐτῶν, ἡ Ρωσία.

Οἱ κάτοικοι τῆς ἀπεράντου αὐτῆς χώρας, ἀφ' οὗτου διὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας προσέλαβον τὸν χριστιανισμόν, ἐθεώρουν αὐτὴν ὡς μητέρα καὶ εὐρίσκονται εἰς σχέσεις μετ' αὐτῆς. Πολιτικῶς ὅμως ἡ Ρωσία δὲν ἤρχισε νὰ ἐπενεργῇ ἐπὶ τῆς Ἀνατολῆς παρὰ ἀφοῦ τὴν ἀρχὴν κατέλαβεν ὁ **Μέγας Πέτρος**. Ἐκτοτε ἡ Ρωσία ἀπέβη ὁ ἐπικινδυνότερος ἀντίπαλος τῶν Τούρκων. Ἡ πολιτικὴ τῆς ἀπέβλεπε εἰς τὴν κατάλυσιν τοῦ Ὄσμανικοῦ κράτους. Ἐνεκα τούτου οἱ Ρῶσοι, μιμούμενοι κατὰ τοῦτο τὴν πολιτικὴν τῶν δυτικῶν δυνάμεων, ἐκίνησαν πολλάκις εἰς ἐπανάστασιν τοὺς Ἕλληνας, ἵνα ἐξασθενίσουν τὸν ἀντίπαλον δι' ἐσωτερικῶν περισπασμῶν. Καὶ κατὰ φυσικὸν δὲ λόγον οἱ Ἕλληνες ἤδη ἐστράφησαν πρὸς τὴν ὁδόδοξον δύναμιν, ἐξ αὐτῆς ἐλπίζοντες νὰ ἐπιτύχουν ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπέτυχον τασσόμενοι μέχρι τοῦδε μὲ τὰς δυτικὰς δυνάμεις, τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἄν ὁ μέγας Πέτρος ἀπέβλεπεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἶναι πολὺ ἀμφίβολον. Βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐπαναστατοῦντες ἠγωνίζοντο ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας των, καὶ ὅτι πρὸς τὴν Ῥωσίαν ἀπέβλεπον ὡς πρὸς σύμμαχον ὃχι ποτὲ ὡς πρὸς κυρίαρχον.

Οἱ πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Ῥώσων κατὰ τῆς Τουρκίας προῆλθον ἐκ τῆς εὐλόγου ἀνάγκης νὰ καταλάβουν τὴν ἀρκτικὴν παραλίαν τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Καί, ὡς εἶδομεν, τὸ 1696 κατέλαβον τὴν Ἀζοφικὴν. Ἡ πρώτη δὲ γνωστὴ ἐνέργεια τοῦ Μ. Πέτρου πρὸς ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἡ τὸ 1711 προκήρυξις αὐτοῦ, διὰ τῆς ὁποίας ἐκάλει εἰς ἐπανάστασιν ὅλους τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου. Ταύτην ἐπηκολούθησαν πλούσια δῶρα πρὸς τὰ ἑλληνικὰ μοναστήρια τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ τὰ πατριαρχεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Πάμπολλοι δὲ Ἕλληνες

ἐρχόμενοι εἰς Ῥωσίαν ἢ πρὸς ἀποφυγὴν καταδιώξεων ἢ καὶ χάριν ἐμπορίας ἐτύγγανον προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως μεγάλης πολλοὶ δὲ κατετάσσοντο εἰς τὸν ῥωσικὸν στρατόν. Ἡ ἐξ ὧλων τούτων καὶ ἰδίως τῆς προκηρύξεως ἐντύπωσις εἰς τοὺς Ἕλληνας ὑπῆρξε μεγάλη. Οἱ λόγιοι ἔγραφον περὶ τοῦ Πέτρου ὑπέρμετρα ἐγκώμια καὶ προέτρπεον αὐτὸν εἰς ἀδιάκοπον ἀγῶνα κατὰ τῶν Ἀγαρηνῶν. Εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐγίνοντο δεήσεις ὑπὲρ τῆς ἐλεύσεως τοῦ νέου Μεσσίου. Εἰς δὲ τὰ βουνὰ τῆς Ῥούμελης ἀντήχει τὸ δημοτικὸν ῥῆμα: «Ἀκόμα τούτη τὴν ἀνοιξὴ (ῥαγιαδες, ῥαγιαδες) τοῦτο τὸ καλοκαίρι (καυμένη Ῥούμελη) — ὅσο νὰ ῥῖθῃ ὁ Μόσκοβος (ῥαγιαδες, ῥαγιαδες) — Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι (Μωριά καὶ Ῥούμελη)». Τὴν ἐξέγερσιν ὅμως τότε ἐσταμάτησεν ἡ ἥττα, τὴν ὁποίαν ἔπαθεν ὁ Πέτρος παρὰ τὸν Προῦθον. Ἀποκλεισθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠναγκάσθη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην ταπεινωτικὴν μὲ αὐτούς. Ἡ Ἀζοφικὴ ἀπεδόθη τότε εἰς τοὺς Τούρκους. Βραδύτερον ὅμως (1736) κατεκτήθη πάλιν ὑπὸ τῶν Ρώσων.

Ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1768 καὶ ἡ σύγχρονος ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐπιδίωξις τῶν σχεδίων τοῦ Μ. Πέτρου τῆς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων συντριβῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἔγινεν ὑπὸ τῆς Αὐτοκρατείας **Αἰκατερίνης τῆς Β'.** Αὕτη συνέλαβε τὸ σχέδιον τῆς καταλύσεως τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τῆς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῆς ἰδρύσεως χριστιανικῆς αὐτοκρατορίας. Ὑπῆρχε τότε εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ῥωσίας Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Σιάτισταν τῆς Μακεδονίας, ὁ Γεώργιος Παπάζογλους, νέος ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις. Τοῦτον ἡ Αἰκατερίνη τὸ 1766 ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα διὰ νὰ προπαρασκευάσῃ τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων εἰς ἐπανάστασιν. Ὁ Παπάζογλους ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Ἡπειρον. Ὅλοι, κληρικοί, προὔχοντες, ἀρματολοὶ καὶ λαὸς ὑπεδέχθησαν μὲ ἐνθουσιασμόν τὰς προτάσεις του. Ἐπειτα κατῆλθεν εἰς Ἀκαρνανίαν. Συνεννοήθη καὶ ἐκεῖ μὲ διαφόρους προεστοὺς καὶ ἀρματολούς, καὶ ἀπέστειλεν ἄλλους ἀπεσταλμένους εἰς τὴν Ναυπακτίαν, Δωρίδα καὶ Παρνασσίδα. Κατόπιν ἦλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Καὶ ἐδῶ συνεννοήθη μὲ τοὺς προὔχοντας καὶ κληρικοὺς Πατρῶν, Κορίνθου καὶ Σπάρτης. Εἰς τὴν Οἷτυλον οἱ Μανιάται καὶ εἰς τὰς Καλάμας ὁ ἐκεῖ πανίσχυρος Παναγιώτης Μπενάκης καὶ ἄλλοι προὔχοντες, πικρὰν ἔχοντες πείραν ἐκ τῶν προηγουμένων ἐπαναστάσεων, ἔθεσαν ὡς ὄρον τῆς ἐξεγέρσεώς των τὴν ἀφι-

ξιν προηγουμένως εἰς Πελοπόννησον ἰσχυρᾶς ὥσικῆς ἐπικουρίας. Ἐν ᾧ δὲ ὁ Παπαζογλοῦς ἐνήργει ταῦτα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἄλλοι ἀπεσταλμένοι εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον, κατήχουν τοὺς χριστιανοὺς καὶ προέτρεπον αὐτοὺς νὰ ἐξεγερθοῦν. Ὡστε καθ' ὅλην τὴν χερσόνησον ἐπεκράτει μέγας ἐπαναστατικὸς ἀναβρασμός.

Αἱ ἐνέργειαι αὗται τῆς Ρωσίας καὶ ἡ ἐξέγερσις τῶν πνευμάτων τῶν Ἑλλήνων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαφύγουν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων. Ἐξ ἀφορμῆς λοιπὸν καταδιώξεως τῶν Πολωνῶν ὑπὸ τοῦ ῥωσικοῦ στρατοῦ ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, ἡ Τουρκία, ὥς εἶδομεν, κηρύττει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας (1768). Συγχρόνως διατάσσεται γενικὸς ἀφοπλισμὸς τῶν Ἑλλήνων, εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν κοινότητα γίνονται καταδιώξεις, πολλοὶ δὲ χριστιανοὶ σφάζονται. Ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης Μελέτιος, ἀφ' οὗ ἔστρεβλώθη, ἐξωρίσθη ἡμιθανὴς εἰς Τένεδον, ἀπεκεφαλίσθησαν δὲ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Ἰωάννης Καλλιμάχης καὶ ὁ μέγας διερχομὲν Νικόλαος Σοῦτσος. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Ρῶσοι νικοῦν ἐπανειλημμένως τοὺς Τούρκους καὶ καταλαμβάνουν τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν Μολδαβίαν, τὴν Βλαχίαν καὶ προσέτι τὴν Κριμαίαν. Συγχρόνως μοῖρα ῥωσικοῦ σιόλου μὲ ναύαρχον τὸν Ρῶσον Σπυριδῶφ καὶ μὲ πληρώματα ἐξ Ἀγγλων μισθοφόρων καὶ πολλῶν Ἑλλήνων ἐκπλέει ἐκ τῆς Βαλτικῆς καὶ φθάνει εἰς τὴν Μεσόγειον, παραλαβοῦσα δὲ τὸν Θεόδωρον Ὁρλώφ ἐκ τῆς Ἑνετίας καταπλέει εἰς τὴν Πελοπόννησον.

Οἱ Μανιάται ἀμέσως ἐπανεστάτησαν. Ἐκ τούτων καὶ μερικῶν Ῥώσων συνεκροτήθησαν δύο μικρὰ στρατιωτικὰ σώματα, τὰ ὅποια κατέλαβον τὰς Καλάμας, τὴν Κυπαρισσίαν καὶ τὸν Μυστράν, ἀλλὰ καὶ ἐξετράπησαν εἰς λεηλασίαν κατὰ τῶν τουρκικῶν καὶ ἑλληνικῶν χωρίων. Ἐπειτα ὁ Ὁρλώφ μὲ τὰ σώματα αὐτὰ καὶ μὲ τρία πλοῖα ἐπεχείρησε τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἐπαναστάσεως ὑπῆρξε βεβαίως εὐτελής. Ἐξωγκώθη ὁμως ὑπὸ τῆς φήμης καί, ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ἦσαν παρεσκευασμένα ἐπέφερε τὴν ἐξέγερσιν πολλῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἡ σημαία τῆς ἐπαναστάσεως εὐθὺς ὑψώθη εἰς τὸ Αἴγιον, εἰς τὴν Κόρινθον, εἰς τὸ Φανάριον, εἰς τὸν Βάλτον, εἰς τὴν Βόνιτσαν, εἰς τὸ Ξηρόμερον, εἰς τὸ Ἀγγελόκαστρον, εἰς τὸ Μεσολόγγιον, εἰς τὰ Κράββαρα, εἰς τὸ Λιδωρίκιον, εἰς τὴν Παρνασσίδα εἰς τὴν Λεβάρειαν, εἰς τὴν Μεγαρίδα καὶ τέλος εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Κρήτην. Ἐκτὸς τούτου πολλὰ πλοῖα τῶν νήσων ὕψωσαν τὴν ῥωσι-

κὴν σημαίαν, εἰς δὲ τὴν Ἑπτάνησον μὲ ὅλα τὰ πιεστικὰ μέτρα τῶν κατεχόντων αὐτὴν Ἑνετῶν κατηγοτίσθησαν δύο σώματα, ἐν ὑπὸ Ζακυνθίων καὶ ἐν ὑπὸ Κεφαλλήνων, τὰ ὅποια ἀπεβιβάσθησαν εἰς Πελοπόννησον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἔφθασεν εἰς Κορώνην ἄλλη μοῖρα ῥωσικοῦ στόλου ὑπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Θεοδώρου Ἀλέξιον Ὁρλώφ, ὥστε ὁ ῥωσικὸς στόλος ἀπετελέσθη ἐκ 15 πλοίων. Τότε οἱ Ῥῶσοι ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης καὶ ἤρχισαν νὰ πολιορκοῦν τὴν Μεθώνην. Ὁ δὲ ἐκ Μυκόνου Ἀντώνιος Ψαρὸς μὲ μέρος τῶν ἐπαναστατῶν ἐπολιόρχησε τὴν πρωτεύουσιν τῆς Πελοποννήσου Τριπολιτσάν. Ἀλλ' ἡ πολιορκία τῆς Τριπόλεως ἀπέτυχεν. Ὁ σουλτᾶνος πρὸς ματαιώσιν τοῦ κινήματος ἔστειλε πολυάριθμα στίφη Ἀλβανῶν. Χίλιοι ἐκ τούτων δραμόντες μετὰ σπουδῆς εἰς τὴν Τρίπολιν ἠνώθησαν μετὰ τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ ἔτρεψαν τοὺς περὶ τὸν Ψαρὸν εἰς φυγὴν. Οἱ Τοῦρκοι τότε ἐκδικούμενοι ἔσφαξαν 3 χιλ. Ἑλληνας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ ἐπίσκοπος καὶ 5 ἄλλοι κληρικοί. Ἐκτοτε ἤρχισαν αἱ φοβεραὶ συμφοραί, τὰς ὁποίας ἐπέφερε τὸ κίνημα τοῦτο.

Εἰς τὰ Τρίκαλα τρισχίλιοι ἐθανατώθησαν, εἰς τὴν Λάρισαν καθ' ἑκάστην οἱ γενίτσαροι ἐτουφέκισον 10—20 χριστιανούς. Εἰς ὅλην τὴν Ρούμελην οἱ Τοῦρκοι μετεχειρίζοντο τοὺς χριστιανούς, ὅπως ἤθελον, ληστεύοντες, ἀτιμάζοντες καὶ φονεύοντες αὐτούς. Εἰς τὴν Σμύρνην ἄπειροι χριστιανοὶ ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀγίας Φωτεινῆς ἐφονεύθησαν. Εἰς τὴν Λήμνον ἀπεκεφαλίσθησαν ὁ ἀρχιερεὺς καὶ οἱ προεστῶτες τῶν χριστιανῶν.

Ἐξ ὅσων ἔπαθον αἱ μὴ ἐπαναστατήσασαι χῶραι, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν πόσα ὑπέστησαν ὅσαι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἀρματολοὶ τῆς Ρούμελης ἀντέστησαν εἰς τοὺς Ἀλβανούς, ἀλλ' ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἄλλοι ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Εἰς τὴν Πελοπόννησον τέλος πανταχοῦ κατεστάλη ἡ ἐπανάστασις, ἡ δὲ πολιορκία τῆς Μεθώνης ἐλύθη. Μόνον τὴν Πύλον κατεῖχον πλέον οἱ Ῥῶσοι. Ὁ Ἀλέξιος βλέπων ὅτι οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἐγκατέλειψε ταύτην καὶ ἀπέπλευσεν ἀφήσας τοὺς Ἑλληνας εἰς τὸ ἔλεος τῶν Ἀλβανῶν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Ῥωσικὸς στόλος κατόπιν (Ἰούνιος 1770) κατέστρεψε τὸν τουρκικόν, συγκείμενον ἐξ 25 μεγάλων καὶ πολλῶν μικρῶν πλοίων εἰς Τζεσμέν. Ἀλλ' ἐκ τούτου οὔτε οἱ Ἕλληνες, οὔτε αὐτοὶ οἱ Ῥῶσοι ἐπωφελήθησαν. Ἀντί, ὅπως ἐγνωμάτευσεν ὁ ὑποναύαρχος τῶν Ἀγγλῶν Ἐλφιστον, νὰ περάσουν τὰ Δαρδανέλλια καὶ νὰ ἔλθουν πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀπεφάσι-

σαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Μεσόγειον. Μόλις δὲ οἱ νησιῶται κατέπεισαν τὸν ναύαρχον Σπυριδῶφ νὰ μείνῃ εἰς τὰς Κυκλάδας, ἵνα μὴ διαорρηχθῇ πᾶς δεσμὸς μεταξύ Ῥώσων καὶ Ἑλλήνων. Ὅντως ὁ Σπυριδῶφ καταστήσας ὁρμητήριόν του τὴν Πάρον ἔμεινεν ἐκεῖ 4 ἔτη καὶ ἐπροστάτευσεν τοῦλάχιστον τὰς νήσους. Πολλοὶ δὲ Σφακιανοί, Μανιάται καὶ ἰδίως Ψαριανοὶ μὲ πειρατικούς στολίσκους ἐθαλασσοκράτησαν τότε τῆς Μεσογείου.

Ἄλλ' αἱ ἡπειρωτικαὶ χῶραι καὶ ἰδίως ἡ Πελοπόννησος ὑπέστησαν τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Οὗτοι ἀνερχόμενοι εἰς 60 χιλ. κατέστρεψαν πόλεις καὶ χωρία. Τοὺς πλουσιωτέρους ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἠνάγκαζον νὰ ὑπογράψουν χρεωστικὰς ὁμολογίας μεγάλων ποσῶν, τοὺς δὲ πτωχοτέρους ἐπώλουν ὡς κτήνη. Εἴκοσι χιλιάδες Πελοποννήσιοι ἐπωλήθησαν τότε ὡς δοῦλοι. Ἡ χερσόνησος ἐρημώθη κατοίκων. Ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν καὶ δὲν ἐξηνδραποδίσθησαν, μετηνάστευσαν εἰς τὴν Ἐπὶάνησον ἢ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια. Ἡ κατάστασις αὐτὴ ἐξηκολούθησεν ἑννέα ἔτη. Ἐπὶ τέλους ἡ ὑπερβολὴ τοῦ κακοῦ ἐπέφερε τὴν θεραπείαν. Οἱ Ἀλβανοὶ ὄχι μόνον δὲν ἐπέιθοντο πλέον εἰς τὰς διαταγὰς τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως νὰ ἀπέλθουν ἐκ τῆς χώρας, ἀλλ' ἤρχισαν νὰ ἐπιτίθενται καὶ κατ' αὐτῶν τῶν Τούρκων. Τότε ἡ κυβέρνησις ἀνέθεσε τὴν ἐκδίωξιν αὐτῶν εἰς τὸν ἀρχιναύαρχον Χασάν (1777). Οὗτος βοηθούμενος καὶ ἀπὸ τοὺς κλέφτας τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Κολοκοτρῶνην κατετρόπωσε τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ ἄλλους μὲν ἐξ αὐτῶν ἐφόνευσεν, ἄλλους δὲ ἐξεδίωξεν εἰς τὰς πατρίδας των. Κατόπιν ἐπετέθη κατὰ τῶν Μανιατῶν καὶ τοὺς ὑπεχρέωσε νὰ πληρώνουν φόρον ὑποτελείας 16 χιλ. γροσίων, καὶ νὰ ὑποβάλλουν ὑπὸ τὴν ἐγκρισιν τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἡγεμόνος των. Τέλος κατέστρεψε καὶ τοὺς κλέφτας τῆς Πελοποννήσου, οἱ ὅποιοι ἠρνοῦντο νὰ ὑποταχθοῦν, πολιορκήσας αὐτοὺς εἰς δύο πύργους. Τότε κατεστράφη ὅλη ἡ πολυἀριθμὸς οἰκογένεια τῶν Κολοκοτρωναίων, μόνος δ' ἐσώθη ὁ 12ῆς υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Θεόδωρος, ὁ τόσον ἐνδοξος κατὰ τὰς κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Ἐν τῇ ἡ Πελοπόννησος κατεστρέφετο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ἡ Ῥωσία χάριν, ὡς εἶδομεν, τοῦ σπουδαιοτέρου δι' αὐτὴν πολωνικοῦ ζητήματος συνωμολόγησε μὲ τοὺς Τούρκους τὴν ἐν Κιουτσούκ Καϊναρτζῇ (χωρίφ βουλγαρικῷ) εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ἠρκέσθη νὰ ἀποσπᾷ ἐκ τῆς Τουρκίας μόνον τὴν Κριμαίαν. Ἐκ τῆς συνθήκης ὅμως τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῇ καὶ τὸ ἑλληνι-

κὸν ἔθνος ὠφελήθη πολὺ. Δι' αὐτῆς ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀνέλαβε νὰ χορηγήσῃ ἀμνηστείαν, ἡ δὲ Ῥωσία ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ προστατεύῃ τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ὑπὸ τοὺς Τούρκους χριστιανούς. Τοῦτο παρεῖχεν εἰς αὐτὴν διαρκῶς ἀφορμὰς πρὸς ἀνάμειξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Τουρκίας. Εἰς τὴν ἀνάμειξιν δὲ αὐτὴν ὀφείλεται ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου καὶ ἡ ἐπέμβασις τῆς Ῥωσίας καὶ τῆς ἄλλης Εὐρώπης κατὰ τὴν μεγάλην Ἐπανάστασιν.

Ὁ ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1788. Νέοι ἀγῶνες τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ ἡ Αἰκατερίνη δὲν ἐγκατέλειπε τὰ περὶ Ἑλλάδος σχέδιά της. Ἦδη δὲ κατήρτισε πλήρες σχέδιον ἀπελευθερώσεως τῶν χριστιανικῶν χωρῶν. Κατὰ τοῦτο ἔμελλε νὰ καταλυθῇ τὸ τουρκικὸν κράτος καὶ νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μὲ αὐτοκράτορα τὸν δευτερότοκον ἔγγονόν της. Εἰς τοῦτον ὅχι μόνον ἔδωσε τὸ ὄνομα τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορος τῆς Κωνσταντινουπόλεως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ ἐφρόντισε νὰ τὸν διδάξῃ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Χάριν τοῦ σχεδίου της αὐτοῦ συνεννοήθη καὶ μὲ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη εἰς ἀντάλλαγμα νὰ λάβῃ τὴν Σερβίαν, Βοσνίαν καὶ Ἑνέτιαν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν πάλιν Τουρκίας καὶ Ῥωσίας, τὴν ὁποίαν ἤδη ὑπεστήριζε καὶ ἡ Αὐστρία, ἤρχισεν.

Συγχρόνως ἡ αὐτοκράτειρα ἐξέδωκε προκηρῦξεις πρὸς τοὺς Ἕλληνας, διὰ τῶν ὁποίων ἀνήγγελλε τὴν πρόθεσίν της νὰ ἀπελευθερώσῃ τὴν ὁρθόδοξον ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ μουσουλμανικοῦ ζυγοῦ. Ἀπεσταλμένοι δὲ αὐτῆς διέτρεχον τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ ἐκάλουν τοὺς Ἕλληνας εἰς τὰ ὅπλα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας των. Εἰς ταῦτα ἀνταποκρινόμενοι οἱ Ἕλληνες καὶ πάλιν ἐξεγείρονται. Ἡ ἐν Τεργέστη ἑλληνικὴ κοινότης σπεύδει νὰ παρασκευάσῃ ἐξ ἰδίων καταδρομικὸν στολίσκον. Πρεσβεῖαι δὲ καὶ ταύτης καὶ τῶν Σουλωτῶν ἔρχονται εἰς Πετροῦπολιν καὶ προσαγορεύουν ἑλληνιστὶ τὸν νεαρὸν Κωνσταντῖνον ὡς αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπανάστασις ἐξεργάγη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Κατὰ ξηρὰν οἱ ἀρματολοὶ καὶ οἱ κλέφτες ἐνωθέντες μὲ τοὺς Σουλιώτας νικοῦν τὸν σατράπην τῶν Ἰωαννίνων Ἀλὴν πασσᾶν. Κατὰ θάλασσαν δὲ ὁ ἥρως **Δάμπρος Κατσώνης** μὲ στολίσκον 3 πλοίων αὐξηθέντων κατόπιν διὰ 12 τουρκικῶν, τὰ ὁποῖα συνέλαβεν, ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τὸν τουρκικὸν στόλον καὶ

ἐθαλασσοκράτησε τῆς Μεσογείου. Ἐκ τούτου ὁμως οἱ Ἕλληνες οὐδὲν ὠφελήθησαν. Ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Αὐστρία, ἂν καὶ ἐπανειλημμένως ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους, κατενόησαν ὅτι μὲ ὅλην τὴν ἐσωτερικὴν κατάπτωσιν τῆς Τουρκίας ὁ στρατὸς αὐτῆς ἦτο δυσκαταγώνιστος. Ἐξ ἄλλου ἐστενοχῶρει αὐτὰς καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Ἦναγκάσθησαν λοιπὸν νὰ συνομολογήσουν εἰρήνην μὲ τὴν Τουρκίαν, ἡ μὲν Αὐστρία εἰς τὸ Σίστοβον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος, ἡ δὲ Ῥωσία εἰς τὸ Ἰάσιον (1792) μὲ σπουδαίαν ἐκ μέρους τῆς Ῥωσίας ἐκχώρησιν ἐδάφους εἰς τὰ βόρεια παρὰ τὸν Εὐξείνου.

8. Ἡ Τουρκία καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Γαλλ. ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς.

Ἐπίδρασις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις, ἡ ὁποία συνετάραξεν ἀπ' ἄκρου ὅλην τὴν Εὐρώπην, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων. Οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι διετέλουν σχεδὸν εἰς διαρκὴ ἐμπόλεμον κατάστασιν καὶ διαρκῶς ἐπεξήτουν εὐκαιρίαν πρὸς πραγμάτων τῆς μεγάλης τῶν ἐθνικῆς ιδέας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐξεγερθοῦν καὶ μόνον ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν λέξεων «ἐπανάστασις, ἐλευθερία, ἰσότης», πολὺ δὲ περισσότερον, ὅταν εἶδον τὸν μέγαν Κορσικανὸν ἀναμειγνυόμενον εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ἀνάμειξις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἔγινε τὸ 1797. Καταλυθέντος ὑπὸ τοῦ ἐν ἀρχῇ τοῦ σταδίου τοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου τοῦ ἐνετικοῦ κράτους, αἱ μὲν ἄλλαι κτήσεις τούτου διὰ τῆς ἐν Καμποφορμίῳ συνθήκης παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν, αἱ δὲ Ἰόνιοι νῆσοι καὶ ὅσα κατεῖχον οἱ Ἑνετοὶ ἐπὶ τῆς ἀπέναντι Ἠπείρου παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Οἱ Ἑπτανήσιοι ἐδέχθησαν τοὺς Γάλλους ὡς σωτῆρας, διότι ἐπίστευσαν εἰς τὰ περὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κηρύγματα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Τότε ὁ μέγας κατακτητὴς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ ἀδελφοὶ Στεφανόπουλοι, λόγιοι ἄνδρες ἀνήκοντες εἰς οἰκογένειαν, ἥτις μετ' ἄλλων πολλῶν οἰκογενειῶν πρὸ ἐνὸς αἰῶνος εἶχεν ἐγκατασταθῇ εἰς Κορσικὴν, ἐστάλησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν σκοπὸν νὰ παρασκεύασουν γενικὸν ἐπαναστατικὸν κίνημα. Τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων αἶσθημα ἐξηγέρθη. Ἡ ἰδέα δὲ τῆς ἀναστάσεως τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας τῇ βοηθείᾳ τοῦ Ναπο-

λέοντος κατέστη γενική εἰς τοὺς Ἑλληνας. Εἰς τὴν ἐξέγερσιν ταύτην τοῦ ἔθνικοῦ ἑλληνικοῦ φρονήματος πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς ἱστορικῆς σκηνῆς καὶ ὁ τραγικὸς θάνατος Ῥήγα τοῦ Φεραίου, τοῦ προδρόμου τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως καὶ πρωτομάρτυρος αὐτῆς.

Ῥήγας Φεραίος. Ὁ φιλελεύθερος οὗτος καὶ ρωμαλέος νεανίας ἦτο γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίας Νικολάου Μαυρογένους, ὅτε ἐξεργάγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις. Αὕτη ἐξήγειρε τὴν ψυχὴν τοῦ Ῥήγα καὶ ἐνέβαλεν εἰς αὐτὸν τὴν μεγάλην ιδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ἤρχισεν ἐργαζόμενος πρὸς ἐκπλήρωσιν αὐτῆς. Ἀφ' ἐνὸς ἐμύησεν εἰς τὰς ιδέας τοῦ πολλοῦ πλουσίους ἐμπόρους καὶ ἤρχισεν ἀδιάκοπον ἀλληλογραφίαν μετὰ ἀρματολῶν, ἐπισκόπων καὶ ἄλλων προυχόντων τῆς Ἑλλάδος. Ἀφ' ἐτέρου προπαρεσκεύασε τὴν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἀποστασίαν τοῦ δυνάστου τῆς Βουλγαρίας Πασβάνογλου, τὸν ὁποῖον ὁ Ῥήγας πρὸ τινος εἶχε σώσει καταδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ Μαυρογένους, καὶ ἤρχισε νὰ συνεννοῇται καὶ μετὰ διαφόρων ἐπισήμων Τούρκων. Ἡ Τουρκία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐσωτερικῶς εὐρίσκετο εἰς μεγάλην παραλυσίαν, ἐξωτερικῶς δὲ ὑφίστατο διαρκῶς ἥττας. Ὁ τότε Σουλτᾶνος **Σελῆμ Γ'** ἐνόμισεν ὅτι ὠφελεῖ νὰ διοργανώσῃ τὸ κράτος ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον καὶ φέρεται πρὸς τοὺς ὑπηκόους ἐπιεικέστερον. Πρὸς τοῦτο εἰσήγαγε πολλὰς καινοτομίας. Αὗται ὅμως δὲν ἤρεσκον εἰς τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὸν Σελῆμ ὡς ἀποστάτην ἀπὸ τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι, διότι χάριν τῶν μεταρρυθμίσεων κατεπιέζοντο ὑπὸ φορολογίας βαρυτάτης. Ἐκ τούτου λοιπὸν προῆλθεν ἡ συνεννόησις Τούρκων καὶ Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐναντίον τοῦ σουλτάνου.

Δὲν ἠρκέσθη δὲ μόνον ὁ Ῥήγας εἰς τὴν συνεννόησιν μετὰ κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν, ἐπισκόπων καὶ προεστῶν. Συγχρόνως ἡσχολήθη εἰς τὸ νὰ συντάξῃ χάρτην τῆς Ἑλλάδος, πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς κανονισμούς, καὶ πρὸ πάντων τοὺς ὕμνους ἐκείνους, διὰ τῶν ὁποίων προέτρπευεν ὅλους τοὺς κατοίκους τῆς χερσονήσου καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας νὰ λάβουν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν τυράννων. Πρὸς ἐκτύπωσιν δὲ αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν ἐπαναστατημένην Γαλλίαν μετέβη εἰς Βιέννην. Ἐκεῖ ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ πολλοὺς ὁμογενεῖς ἐμπόρους καὶ σπουδαστὰς καὶ κατώρθωσε νὰ ἀρχίσῃ ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ

τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν θριαμβεύοντος στρατηγοῦ Ναπολέοντος Βοναπάρτου. Τὸ σχέδιον τοῦ Ῥήγα ἦτο νὰ ἐπαναστατήσουν συγχρόνως ὁ Πασβάνογλους, ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ἑλλάς, ἡ ἐπαναστάσις δὲ αὕτη νὰ ὑποστηριχθῇ διὰ τῆς ἀποβιβάσεως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον γαλλικοῦ στρατοῦ. Πρὸς τοῦτο παρέστησεν εἰς τὸν Ναπολέοντα τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν του. Ὁ Ναπολέων τότε προσεκάλεσε τὸν Ῥήγαν εἰς προσωπικὴν συνάντησιν ἐν Ἐνείᾳ. Οὗτος δὲ ἔσπευσε πρὸς τοῦτο νὰ κατέλθῃ εἰς Τεργέστην.

Δυστυχῶς μόλις ὁ Ῥήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, συλλαμβάνεται ὑπὸ τῶν αὐστριακῶν ἀρχῶν, καὶ κατόπιν ἀπαιτήσεως τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως παραδίδεται μετὰ 7 συντρόφων του εἰς τὸν πασσᾶν τοῦ Βελιγραδίου, ὅστις ἐστραγγάλισεν αὐτοὺς (1798).

Ὁ Ῥήγας ἔπεσεν. Οὕτω πίπτουν συνήθως οἱ πρόδρομοι τῶν μεγάλων ἰδεῶν. Τὸ αἷμά του ὅμως ἦναψε τὸ πολεμικὸν μένος τῶν Ἑλλήνων. Τὰ ἔσχατά του ἐψάλλοντο εἰς πᾶσαν γωνίαν ἑλληνικῆς γῆς καὶ μετέδωκαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὸν ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐκεῖνος κατείχετο. Ἀληθῶς, ὡς ἐγράφη ὑπὸ τὸν πρὸ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἀνδριάντα αὐτοῦ.

«Σπέρματ' ἐλευθερίας ὁ Φεραῖος σπεῖρεν ἀοιδός.

Καὶ ὁ μὲν ὤλετο φεῦ! σπέρμα δ' ἔβλαστε μέγα».

Ἡ ἐπανάστασις πρώτη αὐτόνομος ἑλληνικὴ πολιτεία. Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1806. Αἱ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον ἐνέργειαι τῶν κατεχόντων τὴν Ἐπτανήσον Γάλλων, πρὸ πάντων ὅμως ἡ ἐκστρατεία τοῦ Βοναπάρτου εἰς Αἴγυπτον (1798), δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἐξερεθίσουν τοὺς Τούρκους ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἐκήρυξαν λοιπὸν κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον καὶ συγχρόνως συνεμάχησαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς Ῥώσων καὶ Αὐστριακῶν καὶ κατόπιν μετὰ τῶν Ἀγγλων. Ῥωσοτουρκικὸς τότε στόλος ἐξεδίωξε τοὺς Γάλλους ἐκ τῆς Ἐπτανήσου κατὰ Μαΐον τοῦ 1799. Συνεκροτήθη δὲ κατόπιν πολλῶν διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν συμμάχων καὶ τῶν ἐπὶ τὰ νήσων πολιτεία αὐτόνομος ἐσωτερικῶς, ἡ ὁποία ἐξωτερικῶς διετέλει ὑπὸ ρωσοτουρκικὴν προστασίαν. Παρεχωρήθησαν δὲ εἰς τὴν τουρκικὴν κυβερνήσιν αἱ ἐπὶ τῆς Ἡπείρου πρώην ἐνετικαὶ κτήσεις Βόνιτσα, Πρέβεζα, Βουθρωτὸν καὶ Πάργα.

Ἀλλ' αἱ φιλικαὶ σχέσεις τῆς Ῥωσίας μετὰ τῆς Τουρκίας δὲν

διετηρήθησαν ἐπὶ πολὺ. Ἐκ τῆς Ἑπτανήσου οἱ Ῥῶσοι προσεπάθουν νὰ προσοικειωθοῦν πάλιν τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν δυσαρεστημένοι κατ' αὐτῶν ἔνεκα τῆς προηγουμένης ἐγκαταλείψεως καὶ κατέταξαν εἰς τὰ τάγματα τῆς Ἰονίου Πολιτείας τοὺς ἐπισημοτέρους ὀπλαρχηγοὺς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐξ ἄλλου τὸ 1803 ἐξεργάγη πρὸς βορρᾶν ἡ σερβικὴ ἐπανάστασις, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι ἐθεώρησαν ἔργον τῆς Ῥωσίας. Ταῦτα πάντα καὶ προσέτι αἱ εἰς τὴν Εὐρώπῃ ἐπιτυχίαι τοῦ Ναπολέοντος, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀνακηρυχθῆ αὐτοκράτωρ, ἔρριψαν τὴν Τουρκίαν καὶ πάλιν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Γαλλίας καὶ τὸ 1806 ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας. Ἡ Ἀγγλία, ἡ ὁποία εἶχε συμμαχήσει μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἠθέλησε νὰ προλάβῃ τὸν Ῥωσοτουρκικὸν πόλεμον. Διὰ νὰ ἀναγκάσῃ λοιπὸν τοὺς Τούρκους εἰς εἰρήνην, ἔστειλε τὸν στόλον της εἰς τὸν Βόσπορον. Ἀλλ' εἰς μάτην. Ἡ ἐπιρροὴ τῆς Γαλλίας ἦτο τόση, ὥστε ὁ Ἄγγλος ναύαρχος ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ὁ Ῥωσικὸς στρατὸς εἶχεν εἰσβάλει εἰς τὴν Μολδαυίαν καὶ Βλαχίαν. Ἀλλ' ἤδη ὁ ὀθωμανικὸς ὄχλος εἶχεν ἐξαγριωθῆ πάρα πολὺ ἐναντίον τοῦ Σελήμ καὶ διὰ τὰς διαρκεῖς ἀποτυχίας ἐξωτερικῶς καὶ διὰ τὰς ἐσωτερικὰς μεταρρυθμίσεις. Στάσεις ἐξεργάγη εἰς Κ)πολιν καὶ ὁ Σελήμ καθηρέθη, ἀνηγορεύθη δὲ σουλτᾶνος ὁ ἐξάδελφός του **Μουσταφᾶς Δ΄**. Ὁ Μουσταφᾶς κατήγγησε τὰς μεταρρυθμίσεις τοῦ Σελήμ καὶ ἡ Κυβέρνησις παρεδόθη εἰς τοὺς φανατικοὺς Τούρκους.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ τουρκικὸς στόλος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ῥωσικοῦ περὶ τὴν Λήμνον καὶ οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὴν Αἴγυπτον. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ πασσᾶς τοῦ Ῥουτσουκίου Μουσταφᾶς Βαϊρακτάρης ἔρχεται μὲ στρατὸν εἰς τὴν Κων)πολιν διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν Σελήμ. Ὁ Βαϊρακτάρης εἰσελθὼν ἀκωλύτως εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβε τὰ ἀνάκτορα. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ περὶ τὸν Μουσταφᾶν εἶχον φονεύσει τὸν Σελήμ, ἀνεβίβασεν εἰς τὸν θρόνον (1808) τὸν νεώτερον ἀδελφὸν αὐτοῦ Μαχμουτ τὸν Β', ὁ ὁποῖος εἶχε τὰς αὐτὰς ἰδέας μὲ τὸν Σελήμ.

Ἐν τῷ μεταξὺ συνωμολογήθη ἡ ἐν Τιλσίτ εἰρήνη Ῥωσίας καὶ Γαλλίας. Κατὰ τὴν σύναψιν αὐτῆς οἱ δύο αὐτοκράτορες ἤλθον εἰς διαπραγματεύσεις περὶ τῆς διανομῆς τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἐλαβον προκαταβολικῶς ὁ μὲν Ναπολέων τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὰ ἐν Δαλματία φρούρια, ὁ δὲ Ἀλέξανδρος τὰς πα-

ραδουναβίους ἐπαρχίας. Μόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν προσέκοψαν. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀντὶ πάσης θυσίας ἀπῆτει αὐτήν. Ὁ Ναπολέων πάλιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε νὰ τὴν παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν λόγῳ τῆς στρατηγικῆς σημασίας. Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν εὗρεθεῖσα ἡ Τουρκία ἐρρίφθη εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς Ἀγγλίας (1809).

Ἐν ᾧ τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας ἐξωτερικῶς εὗρίσκονται εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς εὗρίσκονται εἰς χειροτέραν ἀνωμαλίαν. Εἰς πολλὰ μέρη τῆς αὐτοκρατορίας κληρονομικοὶ βέηδες ἐτρομοκράτουν τοὺς ταπεινοὺς των γείτονας. Μεγάλοι πασσάδες, ὅπως ὁ Πασβάνογλους τοῦ Βιδινίου, ὁ Ἀλῆς τῶν Ἰωαννίνων καὶ βραδύτερον ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου, ἐμάχοντο δι' ἴδιον λογαριασμόν καὶ ἔτεινον ν' ἀποβοῦν ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ σουλτάνου. Οἱ Σέρβοι εὗρίσκοντο ἐν διαρκεῖ ἐπαναστάσει, καὶ ἐπὶ τέλους μετὰ πολλοὺς ἀγῶνας κατὰ πρῶτον μὲν ὑπὸ τὸν Καραγιώργην, κατόπιν δὲ ὑπὸ τὸν Μιλός Ὁβρένοβιτς ἀπέκτησαν ἀνεξαρτησίαν τινά. Οἱ Ἕλληνες τέλος παρακινήθentes ὑπὸ τῶν κατεχόντων τὰς Ἰονίους νήσους Ῥώσων ἤρχισαν καὶ πάλιν νὰ κινοῦνται.

Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς καὶ οἱ Ἕλληνες. Ὁ Ἀλῆ πασσᾶς ἦτο υἱὸς βέη ἐκ Τεπελενίου. Ἄν καὶ ἐστερήθη τοῦ πατρὸς του καὶ τῶν κτημάτων του εἰς παιδικὴν ἡλικίαν, κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του καὶ τοῦ δόλου νὰ προαχθῇ κατὰ μικρὸν καὶ τὸ 1788 νὰ γίνῃ πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων. Ἐκτοτε ἠγωνίσθη νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀρχὴν του ἐφ' ὅλης τῆς Ἡπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας καταβάλλων Ἕλληνας καὶ Τούρκους καὶ νὰ γίνῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σουλτάνου ἡγεμὼν αὐτῶν. Ὡς ἦτο δὲ φυσικὸν κατὰ πρῶτον ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τοὺς ἀρειμανίους καὶ ἀνυποτάκτους Σουλιώτας.

Καὶ πρῶτον ἐπεχείρησε νὰ καθυποτάξῃ αὐτοὺς τὸ ἔαρ τοῦ 1791, ἀλλ' ἀπέτυχε. Δευτέρᾳ ἀπόπειρᾳ γενομένη τὸν Ἰούλιον τοῦ 1792 δὲν ἔσχε καλύτερα ἀποτελέσματα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1800 ἀπεφάσισε μὲ κάθε μέσον νὰ τοὺς καταβάλλῃ καὶ ἐπολιόρχησεν αὐτοὺς στενῶς. Ἡ πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Οἱ πολιορκούμενοι μὲ ὅλας τὰς στερήσεις, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο, ἀπέκρουον ὅλας τὰς ἐφόδους τοῦ Ἀλῆ καὶ δὲν ἐπείθοντο νὰ ὑποταχθοῦν. Ἐπὶ τέλους κατόπιν προδοσίας ἐνὸς προδότου, τοῦ Πηλίου Γούση, οἱ Σουλιῶται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὸν βράχον τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Ἀλλ' ἐνταῦθα ἔστεροῦντο ὕδα-

τος. Συνήνεσαν λοιπὸν νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἀπέλθουν, ὅπου θέλουν, μὲ τὰ ὅπλα των καὶ τὰς ἀποσκευάς των. Ἀλλὰ κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ παρασπονδήσαντος Ἀλῆ (Ζάλογγον) καὶ μόνον ὀλίγοι ἔξ αὐτῶν κατόπιν πολλῶν ταλαιπωριῶν ἔφθασαν εἰς Πάργαν, ὁπόθεν διεπεραιώθησαν εἰς Κέρκυραν.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ἀλῆς ἔγινε πανίσχυρος. Ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς τοῦ Ναπολέοντος κατώρθωσε νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς υἱοὺς του Βελῆν καὶ Μουχτὰρ τὰ πασσαλίκια τῆς Πελοποννήσου καὶ τῆς Ναυπάκτου. Κατόπιν δὲ ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Λευκάδα. Ἀποκρουσθεὶς ὁμως ὑπὸ τῶν Ῥώσων καὶ τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἡ Ἰόνιος πολιτεία εἶχε παραλάβει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της, ἐστράφη κατὰ τῶν ἀρματολῶν τῆς Θεσσαλίας. Εἰς τὸν κατ' αὐτῶν ἀγῶνα ὑπῆρξεν εὐτυχέστερος. Ἄλλοι μὲν διὰ τῆς βίας, ἄλλοι δὲ διὰ δόλου ὑπετάχθησαν. Πολλοὶ ὁμως ἐκ τῶν ἀρματολῶν καταφυγόντες εἰς Σκιάθον συνεκρότησαν ἐκεῖ καταδρομικὸν στόλον ἔξ 70 πλοιαρίων καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα κατὰ θάλασσαν. Οἱ περιφημότεροι ἔξ αὐτῶν ἦσαν ὁ Γιάννης ὁ Σταθάς, ὁ Βλαχάβας, οἱ Λαζαῖοι, ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Νῆκος Τσάρας. Οὗτοι μὲ τὸν στολίσκον των ὄχι μόνον τὰ ὀθωμανικὰ παράλια ἐπολιόρουν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ πολεμικὰ σκάφη ἐτόλμων νὰ ἀντιπαρτάσσωνται. Ἐπὶ τέλους ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις διὰ νὰ ἀπαλλαγθῇ ἀπ' αὐτῶν διέταξε τὸν Ἀλῆν νὰ παύσῃ τὴν κατὰ τῶν ἀρματολῶν καταδίωξιν, ἵνα ἐπιστρέψουν εἰς τὰ λημέρια των καὶ ἀφήσουν ἥσυχον τὴν θάλασσαν.

Καὶ μετὰ τοῦτο ὁμως δὲν ἡσύχασαν οἱ ἄνδρες οὗτοι. Τὸ 1808 ὁ ἀρματολὸς τῶν Χασίων Παπᾶ Εὐθύμιος Βλαχάβας συνέκάλεσε σύνοδον ὄλων τῶν Ἑλλήνων καπεταναίων καὶ διωργάνωσε νέον ἐπαναστατικὸν κίνημα. Ὡρίσθη μάλιστα καὶ ἡμέρα ἐνάρξεως αὐτοῦ ἡ 29η Μαΐου, ἡ ἐπέτειος τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τὸ βούλευμα ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἀλῆν, καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν συνωμοτῶν ὠπισθοδρόμησαν. Ὁ Βλαχάβας μὲ μερικοὺς ὁπαδοὺς διαπεράσας εἰς Σκόπελον ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα διὰ θαλάσσης. Ὁ Ἀλῆς τότε διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ φοβεροῦ ἀντιπάλου κατέφυγεν εἰς τὸν δόλον. Δι' ἀμνηστιῶν καὶ πολλῶν ὑποσχέσεων ἔπεισε τὸν Βλαχάβαν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἀρματολίκια των. Κατόπιν συνέλαβε τὸν ἥρωα καὶ τὸν ἐθανάτωσεν, ἀφ' οὗ τὸν ὑπέβαλεν εἰς φοβερὰς βασάνους. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βλαχάβα

καὶ τὴν ὑποταγὴν τῶν ἀρματολῶν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς Στερεᾶς δ' Ἀλῆς κατέβαλε καὶ τοὺς περιφήμους κλέφτας Κατσαντωναίους. Ὁ Κατσαντώνης συλληφθεὶς διὰ προδοσίας ὑπεβλήθη εἰς μαρτυρικὸν θάνατον. Οἱ ὁπαδοὶ του ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ἀνέλαβον ὑπηρεσίαν παρὰ τῷ Ἀλῇ. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ κατόπιν καταστάς ὀνομαστὸς Καραϊσκάκης.

Ὁ Ἀλῆς ἐφαίνετο πλέον ὅτι ἐπλησίαζεν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν σχεδίων του, νὰ ἰδρύσῃ δηλ. ἴδιον κράτος ἀνεξάρτητον. Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις κατενόει τὰ σχέδια τοῦ Ἀλῆ. Ἀλλ' εὐρισκομένη εἰς τὰς ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς περιπλοκάς, τὰς ὁποίας ἀνεφέραμεν, ἠναγκάζετο νὰ ἀνέχεται αὐτόν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Βουκουρεστίου. Ἡ **Ἐπτάνησος ὑπὸ ἀγγλικὴν προστασίαν.** Ὁ Μαχμούτ Β' καταλαβὼν τὸν θρόνον ἠκολούθησε τὴν πορείαν τοῦ Σελήμ. Ἐπεδίωξε καὶ αὐτὸς τὴν μεταρρυθμίσιν τοῦ κράτους ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον καὶ ἡσυχολήθη περὶ τὴν βελτίωσιν τῶν οἰκονομικῶν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῆς διοικήσεως. Συγχρόνως δὲ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ῥωσίας καὶ δις ἠνάγκασε τοὺς Ῥώσους νὰ ὑποχωρήσουν πέραν τοῦ Δουνάβεως (1810 καὶ 1811). Ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ πάλιν ἠττήθη εἰς τὴν Βλαχίαν. Οἱ Ῥῶσοι ἐν τούτοις γνωρίζοντες τὴν ἐπικειμένην ἐκστρατείαν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐπρότειναν εἰρήνην εἰς τὴν Τουρκίαν μὲ ὅρους πολὺ ἐπιεικεῖς. Τῇ ἐπεμβάσει δὲ τῆς Ἀγγλίας συνωμολογήθη ἐν Βουκουρεστίῳ συνθήκη, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία εἰς μὲν τὴν Ῥωσίαν παρεχώρησε τὴν Βεσσαραβίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Προύθου, εἰς δὲ τοὺς Σέρβους αὐτονομίαν τινά. Προσέτι διὰ τῆς συνθήκης ταύτης ἐπεκυρώθησαν αἱ συνθήκαι τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ καὶ τοῦ Ἰασίου ὥς πρὸς τὴν προστασίαν τῶν χριστιανῶν καὶ ἀνεγνωρίσθησαν τὰ κοινοτικά προνόμια τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἰδίως τῆς Ὑδρας, τῶν Σπετσῶν καὶ τῶν Ψαρῶν. Ὀλίγον κατόπιν ἐπῆλθεν ἡ πτώσις τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ διὰ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης τοῦ 1815 ῥύθμισις τῶν εὐρωπαϊκῶν πραγμάτων. Τότε καὶ οἱ Ἰόνιοι νῆσοι, τὰς ὁποίας ἀπὸ τῆς εἰρήνης τοῦ Τιλσίτ κατεῖχον οἱ Γάλλοι, περιῆλθον εἰς τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας καὶ ἀπετέλεσαν τὴν «Ἡνωμένην πολιτείαν τῶν Ἰονίων νήσων» μὲ αὐτονομίαν τινά.

Πώλησις τῆς Πάργας. Ἡ Πάργα σύμφωνα μὲ τὴν ὡσο-τουρκικὴν σύμβασιν τοῦ 1800, ἡ ὁποία ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης, εἶχε παραχωρηθῇ εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅπως

καὶ τὸ Βουθρωτόν, ἡ Πρέβεζα καὶ ἡ Βόνιτσα. Ἄλλ' ἐν ᾧ τὰ ἄλλα φρούρια παρεδόθησαν, ἡ Πάργα δὲν παρεδόθη οὔτε ὑπὸ τῶν Ῥώων, οὔτε ὑπὸ τῶν κατόπιν καταλαβόντων τὴν Ἐπὶ- νησον Γάλλων. Εἰς μάτην δὲ ἀπέβησαν ὅλαι αἱ πρὸς τοῦτο προσπάθειαι τοῦ Ἀλῆ. Καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν δὲ τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τῶν Ἀγγλῶν ἡ Πάργα διετήρησε τὴν αὐτονομίαν της ὑπὸ τὴν Ἀγγλικὴν προστασίαν μέχρι τοῦ 1810. Ἦδη ἡ Τουρκία ἡξίωσε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς συνθήκης τοῦ 1800, ἡ δὲ Ἀγγλία συγκατετέθη εἰς αὐτήν. Ὑπεχρέωσε μόνον τὸν Ἀλῆν, ὅστις ἔμελλε νὰ καταλάβῃ αὐτήν, νὰ πληρώσῃ εἰς τοὺς θέλοντας νὰ μεταναστεύσουν κατοίκους ἀποζημιώσιν διὰ τὰς οἰκίας των καὶ τὴν ἀκίνητον περιουσίαν των. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι τῆς Πάργας, ὅταν ἔμαθον τὴν καταδίκην των, ὁμοθυμῶς ὅλοι ἐπρο- τίμησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν δυστυχεῖ πατρίδα των παρὰ νὰ γίνουν ὑπήκοοι τοῦ Ἀλῆ. Ἀνορύξαντες λοιπὸν τὰ δσῆ τῶν πα- τέρων των κατέκανσαν αὐτὰ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀγορᾶς. Παραλα- βόντες δὲ τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων καὶ ὅ,τι πολύτιμον εἶχον, ἀπέ- πλευσαν εἰς Κέρκυραν.

Σύγκρουσις τοῦ Ἀλῆ πρὸς τὴν Πύλην. Μετὰ τὴν κατάλη- ψιν τῆς Πάργας ὁ Ἀλῆς εὗρίσκετο εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Εἶναι ἀληθές ὅτι πρὸ τινων ἐτῶν ἡ ἀρχὴ του εἶχε κολοβωθῇ, διότι ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὑπέικουσα εἰς τὰ παράπονα τῶν Πελοποννησίων ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν Ἀλῆν τὴν Χερσόνησον καὶ νὰ μεταθέσῃ τὸν Βελῆν εἰς τὴν Λάρισαν. Ἀλλ' ὅμως ὁ Ἀλῆς ἄρχων ὅλης τῆς πρὸς μεσημβρίαν τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῶν Κεραυνίων μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ χώρας, προσέτι δὲ τῆς Ἀλβανίας, ἦτο ἰσχυρότατος. Τὴν δυνάμιν του ταύτην ἠὔξανον τὰ τεράστια πλούτη του, τὰ ὅποια εἶχε συγκομίσει διὰ τοῦ δόλου καὶ τῶν ἀρπαγῶν. Εἰς ἐκάστην πώλησιν γενινῶς ἐλάμβανε τὸ δέκατον τοῦ τιμήματος. Ἦτο γε- νικὸς κληρονόμος ὅλων τῶν ὑπηκόων του, ὅσοι ἀπέθνησκον ἄνευ ἀρρένων ἀπογόνων. Ἠνάγκαζε τοὺς ὑπηκόους του νὰ ἀνταλλάσ- σουν τὸν εἰς τὰς ἀποθήκας του παλαιὸν σῖτον μὲ νέον. Ὑπὸ μυρίας δὲ προφάσεις καὶ μὲ ποικίλας πιέσεις εἰσέπραττε παντοει- δεῖς φόρους. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἶχεν ἀποταμιεύσει ὑπὲρ τὰ 500 ἑκατομύρια.

Ὁ σουλτᾶνος Μαχμούτ μανθάνων ὅλα αὐτὰ ἀνησύχει πολύ. Εἰς τὰ μεταρρυθμιστικά του σχέδια περιλαμβάνετο καὶ ἡ κατάρ- γησις ὅλων τῶν ἐν Ἀσίᾳ καὶ Εὐρώπῃ κληρονομικῶν τοπαρχῶν.

Ἦδη ἀπαλλαγείς τοῦ ρωσικοῦ πολέμου εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξον-
τώσῃ ὅλους τοὺς μικροτέρους τούτους ἀνεξαρτήτους ἡγεμονίσκους.
Τώρα ἔστρεψε τὴν προσοχήν του εἰς τὸν Ἀλῆν. Ἀφορμὴν πρὸς
προγραφὴν του ἔδωσεν αὐτὸς ὁ Ἀλῆς. Ἐστεῖλεν εἰς Κων)πολιν
δύο δολοφόνους διὰ νὰ δολοφονήσουν τὸν πρῶτον φίλον του, νῦν
δὲ ἐχθρόν του Ἀλβανὸν Παχόμπην, ὅστις εἶχε κατορθώσει νὰ
γίνῃ ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου. Τοῦτο ἐθεωρήθη ἀνευλάβεια,
καὶ ὁ Ἀλῆς ἐκηρύχθη ἀποστάτης. Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων διω-
ρίσθη αὐτὸς ὁ Παχόμπης καὶ διετάχθη νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Ἡ-
πειρον. Ὁ στρατὸς τοῦ σουλτάνου ἀνεδείχθη παντοῦ νικητής.
Ὁ Ὁμέρ Βρυώνης, ὁ κυριώτερος Ἀλβανὸς στρατηγὸς τοῦ Ἀλῆ,
καὶ αὐτοὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Μουχτάρ καὶ Βελῆς τὸν ἐπρόδωσαν. Ὁ
Ἀλῆς ἠναγκάσθη νὰ κλεισθῇ εἰς τὴν πρωτεύουσάν του, ὅπου καὶ
ἐπολιορκήθη.

Τότε εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν βοήθειαν
τῶν **Σουλιωτῶν**. Ἀλλ' οἱ Σουλιῶται μὴ λησιμονοῦντες τὴν προ-
τέραν διαγωγὴν τοῦ Ἀλῆ διεπεραιώθησαν ἐκ Κερκύρας ὑπὸ τὸν
Μάρκον Βότσαρην διὰ νὰ βοηθήσουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν τὸν
πολιορκοῦντα τὰ Ἰωάννινα. Κατόπιν ἐννοήσαντες, ὅτι αἱ περὶ
ἀποδόσεως τῆς πατρίδος ὑποσχέσεις τοῦ Παχόμπη ἦσαν ἀπατη-
λαί, ἤλθον εἰς συνεννόησιν μὲ τὸν Ἀλῆν. Οἱ Σουλιῶται ἐζήτη-
σαν νὰ ἀποδοθῇ εἰς αὐτοὺς τὸ ὑπὸ τῶν ὀπαδῶν τοῦ Ἀλῆ κατε-
χόμενον Σοῦλι διὰ νὰ τὸν βοηθήσουν. Ὁ δὲ Ἀλῆς μὲ ὅλην τὴν
δυσπιστίαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πρὸς αὐτούς, ἀπεδέχθη τὰς προτά-
σεις των. Οἱ Σουλιῶται τότε ἐγκατέλειψαν τὸ τουρκικὸν στρατό-
πεδον, ἐπανῆλθον εἰς τὸ Σοῦλι τῶν (1820) καὶ ἤρχισαν νὰ πολε-
μοῦν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ὃχι βέβαια διὰ νὰ σώσουν
τὸν Ἀλῆν, ἀλλὰ διὰ νὰ δώσουν τὸ σύνθημα τῆς μεγάλης Ἑλλη-
νικῆς ἐπαναστάσεως. Καὶ ὁ Βότσαρης καὶ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἦσαν
μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, ἡ ὁποία, ὥς θὰ ἴδωμεν, πρὸ ἐτῶν
προετοίμαζε τὴν ἐξέγερσιν τοῦ ὅλου ἔθνους.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ σουλτᾶνος πεισθεὶς περὶ τῆς ἀνικανότητος
τοῦ Παχόμπη ἀνέθεσε (1821) τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἰς τὸν Χουρ-
σίτ πασσᾶν τῆς Πελοποννήσου, γενναῖον καὶ ἔμπειρον πολεμιστὴν.
Ἀλλὰ μόλις ὁ νέος στρατηγὸς ἔφθασεν εἰς Ἰωάννινα, ἐπῆλθεν
ἡ ἐκρηγνῆς τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐν ᾧ ὁμως τὸ κίνημα
τοῦ Ἀλῆ ἐξυπηρέτησε τὰ συμφέροντα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἔνεκα
τῆς ἀποδημίας τοῦ Χουρσίτ ἐκ Πελοποννήσου καὶ ἔνεκα τῆς
ἐκ τοῦ ἀποστάτου ἀπασχολήσεως τῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἡ

ἐπανάστασις οὐδόλως ὠφέλησε τὸν Ἑλῆν. Τὸ φθινόπωρον τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Χουρσίτ κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἰωαννίνων, ὁ δὲ Ἑλῆς ἠναγκάσθη νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὴν ἐν τῇ λίμνῃ τῶν Ἰωαννίνων νησιδα. Ἐνταῦθα, ἐν ᾧ περιέμενεν ἀμνηστίαν παρὰ τοῦ σουλτάνου, κατὰ τὰ ἀρχὰς τοῦ 1822 ἐδολοφονήθη, ἡ δὲ κεφαλὴ του μετὰ τῶν κεφαλῶν τῶν τριῶν υἱῶν του ἀπεστάλη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

Ἡ ΜΕΓΑΛΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1. Τὸ προοίμιον τῆς Ἑπαναστάσεως.

Χαρακτὴρ τῆς Ἑπαναστάσεως. Ὁ βίος τοῦ ἔθνους ἐπὶ τουρκοκρατίας κάμνει φανερόν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις δὲν ὁμοιάζει οὔτε μὲ τοὺς ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας τῶν ἄλλων χριστιανῶν τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου, οὔτε μὲ τοὺς ἐν Εὐρώπῃ καὶ Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας τῶν λαῶν. Οἱ ἀγῶνες οὗτοι ἦσαν ἐξεγέρσεις φυλῶν κατ' ἄλλων, ἢ τάξεων κοινωνικῶν ἐναντίον ἄλλων τάξεων ἐν τῷ αὐτῷ κράτει, ἢ ἔθνους ὅλου ἐναντίον τοῦ πολιτικοῦ ἢ θρησκευτικοῦ καθεστώτος αὐτοῦ. Τὰ αἷτια, τὰ ὅποια προεκάλεσαν αὐτούς, ἦσαν ὕλικαὶ καταπιέσεις καὶ δυστυχίαι. Τοῦναντίον τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν δὲν προεκάλεσεν οὔτε ὕλικὴ πίεσις καὶ δυστυχία ἀφόρητος, διότι, ὅταν ἤρχισεν ὁ ἀγὼν, τὸ ἔθνος εὐρίσκετο εἰς ὕλικὴν εὐδαιμονίαν, τὴν ὁποίαν ἐθυσίασε χάριν τοῦ ἀγῶνος, οὔτε ἀφόρητος ζυγὸς καὶ διωγμοί, διότι ταῦτα εἶχον μετριασθῇ. Τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν προεκάλεσεν ἡ μεγάλη ἰδέα τοῦ ἔθνους, τὴν ὁποίαν τοῦτο ἐσχημάτισε συγχρόνως μὲ τὴν ἄλωσιν καὶ τὴν ὁποίαν διερμηνεύει ὁ δημοτικὸς στίχος «πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας εἶναι», ἡ ἰδέα δηλ. τῆς πτώσεως τοῦ κατακτητοῦ καὶ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ κατακτηθέντος.

Διὰ τῆς ἀλώσεως ὁ Ἑλληνισμὸς ἠττήθη, ἀλλὰ δὲν ἀνεγνώρισε τὸν κατακτητὴν ὡς κληρονόμον του, οὐδὲ συνδιηλλάγη μὲ αὐτόν. Ἐστίαθῃ ἀπέναντί του ὡς ξένος καὶ ἐχθρὸς καὶ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς ἐκκλησίας ἤρχισε νὰ προπαρασκευάζεται διὰ νὰ ρίψῃ τὸν ἀντίπαλον. Ἐπεδόθη λοιπὸν τὸ ἔθνος εἰς τὴν διὰ τῆς παιδείας

πνευματικὴν του καὶ εἰς τὴν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας ὑλικὴν του ἀνάπτυξιν. Ἐμορφώθη πολιτικῶς ὁργανῶνον τὰς κοινότητάς του καὶ παρεισδύον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ κατακτητοῦ. Συνεκρότησε διὰ τῶν κλεφτῶν καὶ ἄρματολῶν τὰς στρατιωτικὰς του καὶ διὰ τῶν ναυτῶν τοῦ Αἰγαίου τὰς ναυτικὰς του δυνάμεις. Συγχρόνως ὅμως καὶ δὲν ἄφινεν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐπαναστατῇ. Εἶναι ἀληθές, ὅτι αἱ ἐπαναστάσεις αὗται προεκάλουν συμφοράν. Ἀλλὰ καὶ ἐνίσχυνον τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ τὸ μάχιμον πνεῦμα τοῦ Ἑθνους.

Καὶ τῶν ἄλλων ὅμως τῶν πρὸ αὐτῆς γενομένων ἐπαναστατικῶν κινήματων διέφερε πολὺ ἡ μεγάλη Ἐπανάστασις. Εἰς ὅλα αὐτὰ τὰ κινήματα ἔλειπε τὸ κυριώτατον τῆς ἐπιτυχίας στοιχεῖον, ἡ καθολικότης τῆς ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως καὶ ἡ ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα παρασκευὴ καὶ διοργάνωσις. Κατὰ ταῦτα οὐδεμία γενικὴ συνεννόησις καὶ σύμπραξις ὑπῆρξεν. Ἀλλοτε ἐκινεῖτο ἡ Πελοπόννησος, ἄλλοτε μόνον ἡ Στερεά, ἄλλοτε μόνον νῆσοι τινές. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ ἐπαναστάσεις ἦσαν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμέναι εἰς ἀποτυχίαν. Τοῦναντίον ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 ἔφερε καθολικὸν ἐθνικὸν χαρακτῆρα, ἦτο ἐξέγερσις ὅλου τοῦ ἔθνους σχεδιασθεῖσα καὶ παρασκευασθεῖσα διὰ τῆς συνεννοήσεως ὅλων τῶν δυνάμεων αὐτοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐτελείωσεν ἡ *Φιλικὴ Ἐταιρεία*.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία. Τρεῖς τολμηροὶ καὶ φιλοπάτριδες ἔμποροι, ὁ *Σκουφάς*, ὁ *Τσακάλωφ* καὶ ὁ *Ξάνθος* διαμένοντες εἰς Ὀδησὸν τῆς Ῥωσίας συνέλαβον τὸ σχέδιον νὰ ἐξεγείρουν ὅλον τὸ ἔθνος εἰς ἐπανάστασιν μὲ τὴν πεποιθήσιν, ὅτι τούτου γενομένου ἡ μεγάλη ὁμόδοξος δύναμις τοῦ Βορρᾶ δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀπαθής, ἀλλὰ θὰ ἐπελαμβάνετο τῆς εὐκαιρίας, ἵνα πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδια Αἰκατερίνης τῆς Β'. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν τὸ 1816 νὰ συστήσουν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἑταιρείαν μυστικὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν ἑταιρείαν τῶν Φιλικῶν, ἵνα συγκεντρώσουν τὰς δυνάμεις ὅλου τοῦ ἔθνους. Οἱ ἄνδρες οὗτοι κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν των, διότι ἐνήργησαν μὲ μεγάλην ἐπιτηδειότητα. Παρίστανον ἑαυτοὺς ὡς ἐπιτρόπους ἀφανοῦς τινος Ἀρχῆς, ἡ ὁποία χωρὶς νὰ ἐξηγοῦνται ἄφινον νὰ ὑπονοῇται ὅτι εἶναι αὐτὸς ὁ παντοδύναμος αὐτοκράτωρ τῆς Ῥωσίας. Τὸ ἔθνος, τὸ ὁποῖον ἐπόθει μὲν τὴν ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἤθελε νὰ ἔχη καὶ ἰσχυρὸν ἐπίκουρον, ἐπίστευσεν. Ἐντὸς δὲ ὀλίγων ἔτων ἡ ἑταιρεία ἐξηπλώθη εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας μέχρι τῶν μικροτέρων χωρίων, καὶ πανταχοῦ ὅπου ὑπῆρχον Ἕλληνες. Ὅλοι

οἱ ἔγκριτοι τοῦ ἔθνους ἄνδρες, πατριάρχης, ἀρχιερεῖς, κληρικοί, λόγιοι, φαναριῶται, πρόκριτοι τῶν ἐπαρχιῶν, ἀρματολοί, κλέφτες, ναυτικοί, ἔμποροι, ἔγιναν μέλη τῆς εταιρείας. Ἐν γένει ὁλόκληρον τὸ ἔθνος εἶχεν ἀσπασθῇ τὴν ἰδέαν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἀλλὰ ἡ εταιρεία, ἡ ὁποία εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἑτῶν τῆς ἰδρύσεώς της μετέφερε τὴν ἔδραν της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' οὗ ἔλαβε τοιαύτας διαστάσεις, δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἐπὶ πολὺ ἀκέφαλος. Ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος μὴ ἐξ ἀκαίρου τινὸς τολμήματος τολμηροῦ ἀρχηγοῦ ἢ ἐξ ἀκριτομυθίας τινὸς περιέλθῃ εἰς κίνδυνον τὸ ὅλον ἔργον αὐτῆς. Ἀλλωστε καὶ ὅσῳ ἐξηπλοῦτο ἡ εταιρεία τόσῳ ἡ κοινὴ γνώμη ἀπῆτει τὴν ἀποκάλυψιν τῆς Ἀρχῆς, κατ' ἐντολὴν τῆς ὁποίας ἡ εταιρεία ἐνῆργει. Οἱ διευθύνοντες λοιπὸν τὰ κατ' αὐτὴν κατενόησαν τὴν ἀνάγκην νὰ θέσουν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς εταιρείας ἄνδρα, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς γοητείας τοῦ ὀνόματός του ἠδύνατο νὰ προσελκύσῃ τὴν πίστιν τοῦ ἔθνους. Δύο ἄνδρες ὑπῆρχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων δυνάμενοι νὰ ἀναλάβουν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὅλου ἔθνους. Ὁ **Ἰωάννης Καποδίστριας**, ὑπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας Ἀλεξάνδρου, ἀνὴρ μεγάλης φήμης καὶ εὐρωπαϊκῆς ὑπολήψεως ὥς ἔσχοις πολιτικὸς ἀλλὰ καὶ μεγάλης φιλοπατρίας, καὶ ὁ **Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης**, ἐκ τῆς μεγάλης φαναριωτικῆς οἰκογενείας τῶν Ὑψηλάντων, ὑπασπιστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, γνωστὸς διὰ τὴν φιλοπατρίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἔνεκα τῆς ὁποίας εἶχε χάσει ὑπηρετῶν εἰς τὸν ρωσικὸν στρατὸν κατὰ τοὺς Ναπολεοντείους πολέμους τὸν δεξιὸν του βραχίονα. Δισταγμὸς μεταξὺ τῶν δύο δὲν ἐχώρει. Ἡ ἐπανάστασις εἶχεν ἀνάγκην ἀνδρὸς μᾶλλον στρατιωτικοῦ ἢ πολιτικοῦ. Ἐν τούτοις οἱ διευθύνοντες τὰ τῆς εταιρείας, ἴσως διότι ἐγνώριζον ὅτι ὁ Καποδίστριας ἴσχυε περισσότερον παρὰ τῷ αὐτοκράτορι, ἀπεφάσισαν νὰ ἀποταθοῦν κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Καποδίστριαν καὶ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως τούτου εἰς τὸν Ὑψηλάντην.

Πράγματι ὁ Ἐάνθος ἀποσταλεῖς πρὸς τοῦτο εἰς Ρωσίαν ἀπετάθη κατὰ πρῶτον εἰς τὸν Καποδίστριαν (1820). Ὁ Καποδίστριας ἐγνώριζεν ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, ὅπως εἶχον τότε τὰ τῆς Εὐρώπης, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐνοήσῃ τὸ κίνημα. Θεωρῶν ἐπομένως τοῦτο ἄκαιρον ἀπεποιήθη τὴν ἀρχηγίαν. Ὁ Ὑψηλάντης ὁμῶς εἶχε μὲν ἂν ὄχι μεγαλυτέραν τοῦλάχιστον ἐξ ἴσου μεγάλην φιλοπατρίαν μὲ τὸν Καποδίστριαν, ἀλλ' ἦτο στρατιώτης καὶ ὄχι πολιτικός. Ἐκρίνε λοιπὸν τὰ πράγματα ὄχι μὲ τὴν ψυχρὰν λογικὴν

καὶ τοὺς διπλωματικοὺς ὑπολογισμούς, ἀλλὰ μὲ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς καρδίας του καὶ τὴν ὁρμὴν τοῦ στρατιώτου. Ἐκ τῶν ἰδιαιτέρων συνομιλιῶν του μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἦτο πεπεισμένος, ὅτι ἡ Ρωσία ἀπέναντι τῆς καθολικῆς τοῦ ἔθνους ἐξεγέρσεως δὲν ἠδύνατο νὰ μείνῃ ἀδιάφορος θεατῆς. Ἄλλως τε καὶ αὐτός, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐπίσημοι ἄνδρες τοῦ ἔθνους, εἶχε σχηματισμένην τὴν πεποιθήσιν, ἡ ὁποία κατόπιν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ ἀγῶνος τὸν ἐγκατέλειπεν, ὅτι τὸ ἔθνος καὶ μόνον διὰ τῶν ἰδίων του δυνάμεων ἠδύνατο νὰ ἀναλάβῃ καὶ ἐπιτυχῶς νὰ διεξαγάγῃ τὸν μέγαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα. Ὅθεν ἀπεδέχθη τὴν προσφερομένην ἀρχηγίαν.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἐταιρείας ἐνέπλησε χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐθεωρήθη ὡς πρόδρομος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου ἐν τῇ ἡγεσίᾳ τοῦ ἀγῶνος.

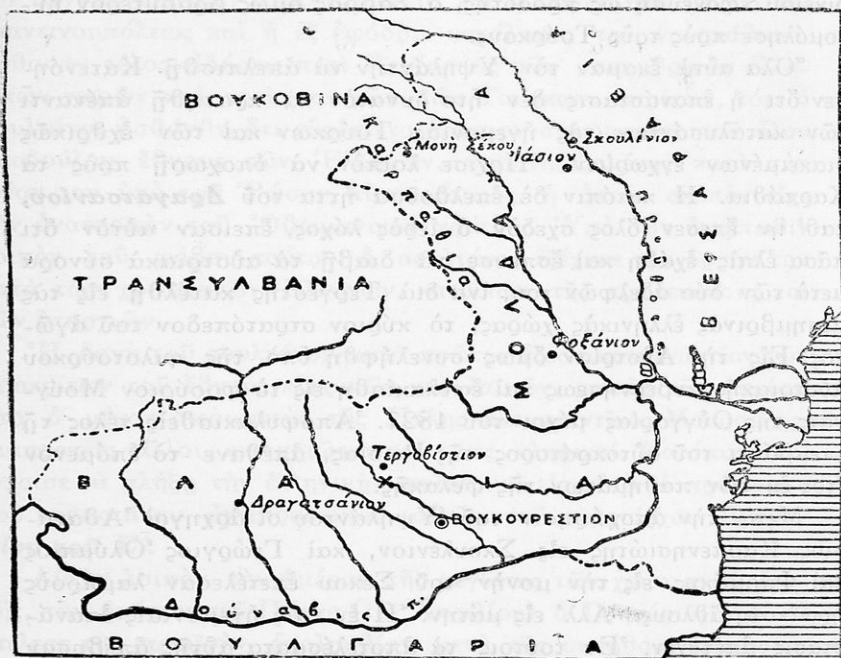
Ἐπανάστασις ἐν Μολδοῦᾳ καὶ Βλαχίᾳ. Ὁ Ὑψηλάντης ἀναλαβὼν τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐταιρείας, κατενόησεν, ὅτι ὑπῆρχεν ἀνάγκη προπαρασκευῆς σπουδαίας καὶ μακρᾶς, καὶ εἰς τοῦτο ἤρχισε νὰ ἀσχολῇται. Ὅτε ὅμως λαβὼν ἄδειαν ἀπουσίας κατέλθιν εἰς τὴν νότιον Ῥωσίαν, ἵνα συνεννοηθῇ μετὰ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐταιρείας καὶ τῶν ἄλλων πολυαρίθμων ἐκεῖ Ἑλλήνων, ἀντελήφθη ὅτι τὰ πράγματα δὲν ἐπεδέχοντο ἀναβολάς. Ἀφ' ἐνὸς ἡ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἀρξαμένη ἐπανάστασις τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἐθεωρήθη εὐλόγως ὡς εὐτυχὴς σύμπτωσις, ἐκ τῆς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἤρχισε νὰ λαμβάνη γνῶσιν καὶ νὰ παρακολουθῇ τὰ τῆς συνωμοσίας. Ὁ Ἀλέξανδρος λοιπὸν ἀπεφάσισε νὰ ἀρχίσῃ τὸ κίνημα ἐκ τῶν ἐνόντων. Ἐδίστασε μόνον, ἃν τὸ κίνημα ἔπρεπε νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τῶν παραδουναβίων ἐπαρχιῶν ἢ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Τέλος μετὰ πολλοὺς δισταγμοὺς καὶ ἀμφιταλαντεύσεις περὶ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου 1821 διαπεράσας τὸν Προῦθον εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδαυίας μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του Νικολάου καὶ Γεωργίου καὶ ὀλίγων ὁπαδῶν.

Οἱ λόγοι οἱ ὠθήσαντες τὸν Ὑψηλάντην εἰς τὸ νὰ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τέλους νὰ κάμῃ ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῶν ἡγεμονιῶν ἦσαν τὸ μὲν νὰ προκληθῇ ἡ ἐπέμβασις τῆς Ρωσίας, τὸ δὲ νὰ ἐμπνευσθῇ ἡ πεποιθήσις εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν καὶ εἰς τοὺς Τούρκους περὶ τῆς ρωσικῆς ἐπεμβάσεως. Ἡ πεποιθήσις αὕτη ἀφ' ἐνὸς μὲν ἠθέλεν ἐνθαρρύνῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἥτις

ἐμέλλε συγχρόνως νὰ ἐκτραγῇ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἤθελε φοβίσῃ τοὺς Τούρκους καὶ ἤθελε προσελκύσῃ ὅλην τὴν προσοχὴν των πρὸς βορρᾶν. Ἄλλως τε ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐφαίνετο παρέχουσα εὐνοϊκὸν ἔδαφος διὰ τὴν ἐπανάστασιν. Ὅλη σχεδὸν ἡ διοίκησις τῶν ἡγεμονιῶν ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς καὶ ἄλλοι ἐκεῖ ὁμογενεῖς, ἦσαν ἐτοιμοὶ νὰ συμπράξουν. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Σοῦτσος εἶχε τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς ἑταιρείας. Ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Ἀλέξανδρος Σοῦτσος εἶχεν ἀποθάνει, ἐγγωρίος τις δὲ ὀπλαρχηγός, ὁ **Θεόδωρος Βλαδιμηρέσκος**, εἶχεν ἐξεγείρει ἐκεῖ ἐπανάστασιν ἐναντίον τῶν ἐγχωρίων εὐγενῶν, ἀλλὰ καὶ ἦτο μεμνημένος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Τοῦρκοι ἐλάχιστοι ὑπῆρχον εἰς τὰς ἡγεμονίας, τουρκικὸς δὲ στρατὸς σύμφωνα μὲ τὰς συνθήκας δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτὰς ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς Ῥωσίας. Τοῦναντίον αἱ φρουραὶ τῶν ἡγεμόνων ἀποτελούμεναι ἐξ ἀρματολῶν καὶ ἄλλων δοκίμων μαχητῶν Ἑλλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων καὶ ἔχουσαι ἀρχηγοὺς ἐμπείρους καὶ πρὸ καιροῦ μεμνημένους εἰς τὰ τῆς ἑταιρείας, τὸν **Σάββαν**, τὸν **Γεωργάκη**ν **Ὀλύμπιον** καὶ τὸν **Φαρμάκη**ν, ἀποτελοῦν δύναμιν ἀξιόμαχον. Ἐκτὸς τούτων ὅλη ἡ ἑλληνικὴ νεότης τῶν σχολείων τῶν ἡγεμονιῶν καὶ τῆς μεσημβρινῆς Ῥωσίας ἀφωσιώθη μετὰ προθυμίας εἰς τὸν ἀγῶνα, 500 δὲ ἐξ αὐτῶν ἀπετέλεσαν ἴδιον τάγμα ὀνομασθὲν **ἱερὸς λόχος**.

Ὅντως κατ' ἀρχὰς τὰ τοῦ κινήματος ἐβαινον καλῶς. Ὁ Ὑψηλάντης ἅμα εἰσελθὼν εἰς τὸ Ἰάσιον ἐξέδωκε προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας προσεκάλει καὶ τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανοὺς νὰ λάβουν τὰ ὅπλα, ὑποσχόμενος τὴν ὑποστήριξιν κραταιᾶς δυνάμεως. Αὕτη ἐνεψύχωσε τοὺς ὁμογενεῖς, καὶ ὡς ἐκ τούτου πολλοὶ ἔσπευσαν νὰ ταχθῶν ὑπὸ τὰς σημαίας του. Κατήρτισε λοιπὸν ἐξ αὐτῶν μικρὸν ἐθελοντικὸν στρατὸν καὶ ἐπροχώρησεν εἰς Φοξάνιον. Ἐνταῦθα διωργάνωσε τὸν ἱερὸν λόχον καὶ κατήρτισεν ἵλας τινὰς ἱππικοῦ. Ἐπειτα ἐξεκίνησε διὰ Βουκουρέστιον, ὅπου ἐκάλουν αὐτὸν οἱ ἐκεῖ εὐρισκόμενοι ὀπλαρχεγοὶ Βλαδιμηρέσκος μὲ 3 χιλ. ἄνδρας καὶ Σάββας μὲ 1000. Καθ' ὁδὸν δὲ συνηνώθη μετ' αὐτοῦ ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος μὲ 200 περίπου ἄνδρας. Ἀφ' οὗ ὁμοως ἐφθασεν εἰς τὸ Βουκουρέστιον, τὰ πράγματα μετέβαλον ὅψιν. Ἡ προκήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου εἶχε δυσαρεστήσει τὴν ρωσικὴν κυβέρνησιν. Ὁ Τσάρος τότε εὐρίσκετο ἐν Λάυβαχ τῆς Αὐστρίας καὶ ἐκεῖ μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας,

τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ ἀντιπροσώπων τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας συνεσκέπτοντο περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ χερσονήσῳ ἐκραγισῶν ἐπαναστάσεων. Πρὸς ἀποφυγὴν λοιπὸν τῆς σχηματισθείσης ὑπονοίας, ὅτι τῇ συγκαταθέσει αὐτοῦ ἐξεροράγη ἡ ἐπανάστασις ἐν ταῖς ἡγεμονίαις, ὁ Τσάρος ὄχι μόνον ἀπεκήρυξε τὸν Ὑψηλάντην καὶ διέγραψε τὸ ὄνομά του ἐκ τῶν καταλόγων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐπέτρεψεν εἰς

34. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαβίᾳ καὶ Βλαχίᾳ.

τὴν Τουρκίαν νὰ στείλῃ εἰς τὰς ἡγεμονίας στρατὸν πρὸς καταστολὴν τοῦ κινήματος. Ἡ ἀποκήρυξις τοῦ Τσάρου ὑπῆρξε καίριον τραῦμα διὰ τὸν Ὑψηλάντην. Οἱ ἰθαγενεῖς τῶν ἡγεμονιῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τοὺς φαναριώτας ὡς τυράννους καὶ ἀρχῆθεν δὲν ἐδείξαν κανένα ἐνθουσιασμόν ὑπὲρ τῆς ἐπαναστάσεως, ἥδη ἔλαβον ἀπέναντι αὐτῆς ἐχθρικὴν στάσιν. Οἱ δὲ ὀπλαρχηγοὶ Βλαδιμηρέσκος καὶ Σάββας ἤρχισαν νὰ δεικνύουν σημεῖα ἀπιστίας. Ὁ Ὑψηλάντης ταλαντευόμενος μεταξὺ δύο σκέψεων, νὰ ὑποχω-

ρήση εἰς τὸ αὐστριακὸν ἔδαφος ἢ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν ἀγῶνα, κατέλιπε τὸ Βουκουρέστιον καὶ ἤλθεν εἰς τὴν παλαιὰν πρωτεύουσαν τῆς Βλαχίας Τεργοβίστιον. Ἐδῶ ἤρχισε νὰ ὀχυρώνεται καὶ νὰ ἐξασκῇ τὸν στρατὸν του. Ἄλλ' ἤδη αἱ τουρκικαὶ στρατιαὶ εἰσέβαλον εἰς τὰς ἡγεμονίας. Τὸ Βουκουρέστιον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Βλαδιμηρέσκος καὶ ὁ Σάββας συνεννοοῦντο φανερὰ μετ' αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν Βλαδιμηρέσκος κατὰ διαταγὴν τοῦ Ὑψηλάντου συλληφθεὶς καὶ δικασθεὶς ὑπὸ εἰδικοῦ στρατοδικείου ἐφρονεύθη ὡς προδότης, ὁ Σάββας ὅμως βραδύτερον ἡυτομόλησε πρὸς τοὺς Τούρκους.

Ὅλα αὐτὰ ἔκαμαν τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἀπελπισθῇ. Κατενόησεν ὅτι ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατηθῇ ἀπέναντι τῶν καταλυσάντων τὰς ἡγεμονίας Τούρκων καὶ τῶν ἐχθρικῶς διακειμένων ἐγγωρίων. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ ὑποχωρῇ πρὸς τὰ Καρπάθια. Ἡ κατόπιν δὲ ἐπελθοῦσα ἤττα τοῦ **Δραγατσανίου**, καθ' ἣν ἔπεσεν ὅλος σχεδὸν ὁ ἱερὸς λόχος, ἔπεισαν αὐτὸν ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐχάθη καὶ ἔσπευσε νὰ διαβῇ τὰ αὐστριακὰ σύνορα μετὰ τῶν δύο ἀδελφῶν του, ἵνα διὰ Τεργέστης κατέλθῃ εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἑλληνικὰς χώρας, τὸ κύριον στρατόπεδον τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ὅμως συνελήφθη ὑπὸ τῆς φιλοτούρκου αὐστριακῆς κυβερνήσεως καὶ ἐφυλακίσθη εἰς τὸ φρούριον Μούγκατς τῆς Οὐγγαρίας μέχρι τοῦ 1827. Ἀποφυλακισθεὶς τέλος τῇ ἐπεμβάσει τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ἀπέθανε τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐκ τῶν παθημάτων τῆς φυλακῆς.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ ἀρχηγοὶ Ἀθανάσιος Καρπενσιώτης εἰς Σκουλένιον, καὶ Γεώργιος Ὀλύμπιος καὶ Φαρμάκης εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σέκου ἐπετέλεσαν λαμπροὺς ἡρωϊκοὺς ἄθλους. Ἄλλ' εἰς μάτην. Ἡ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἐπανάστασις ἀπέτυχεν. Ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ἀπέβησαν ὠφελιμώτατα εἰς τὴν καθόλου πορείαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Πρῶτον ἀπέσπασε πρὸς βορρᾶν τὴν προσοχὴν τῶν Τούρκων, ὑποπτευομένων ὅτι τὸ κίνημα συνεδέετο μὲ ἐπικείμενον ρωσικὸν πόλεμον, καὶ ἔνεκα τούτου οὗτοι δὲν διέθεσαν ἐν ἀρχῇ διὰ τὴν κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος, ὅσον ἠδύναντο νὰ διαθέσουν στρατιωτικὰς δυνάμεις. Ἐπειτα ἔδωκεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν καθολικὸν χαρακτῆρα, ὅπερ εἰς μὲν τὴν ἐπανάστασιν τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος ἐνέβαλε δύναμιν καὶ ζωὴν, τοὺς δὲ Τούρκους ἔκαμε νὰ προβοῦν εἰς τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἀλλαχοῦ σφαγὰς καὶ τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου, διὰ

τῶν ὁποίων ἡθικῶς προήχθη τὸ ἔργον τῆς Ἐπαναστάσεως.

Αἱ σφαγαὶ καὶ ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις καὶ πρότερον εἶχε μάθει ἀμυδρῶς τὰ κατ' αὐτῆς τεκταινόμενα καὶ διὰ καταγγελιῶν τινων καὶ διὰ τινων συλληφθέντων γραμμάτων μελῶν τῆς Φιλικῆς ἑταιρείας, ἀλλὰ δὲν εἶχε δώσει εἰς αὐτὰ μεγάλην σημασίαν. Ὅταν ὅμως ἔμαθε τὴν εἰσβολὴν τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὰς ἡγεμονίας, ἤκουσεν ὅτι εἰς τὰ σχέδια τῶν συνωμοτῶν περιλαμβάνετο καὶ ἡ πυρπόλησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἔξ ἐφόδου κατάληψις τοῦ ναυστάθμου, ἔφθασαν τέλος εἰδήσεις περὶ ἐξεγέρσεως τῶν μεσημβρινῶν ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ περὶ σφαγῶν τῶν Τούρκων κατοίκων, τότε ὁ σουλτάνος ἡσθάνθη ὅτι εὗρίσκετο ἐνώπιον συνωμοσίας τοῦ ὅλου ὑποδούλου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων, ὑποστηριζομένης κατὰ τὴν ἰδέαν τοῦ ὑπὸ τοῦ Ῥώσου αὐτοκράτορος, ἡ ὁποία σκοπὸν εἶχε τὴν ἀνατροπὴν τοῦ Ὄθωμανικοῦ κράτους. Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν λοιπὸν τοῦ φόβου τούτου ὁ σουλτάνος ἐξέχυσε τὴν ὀργὴν του κατὰ τῶν χριστιανῶν Ἑλλήνων, κατοίκων τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Ἡ ὀργὴ τοῦ σουλτάνου κατὰ πρῶτον ἐξέσπασεν ἐναντίον τῶν προκρίτων τοῦ ἔθνους κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο ὁ μέγας διερχομὲν τῆς Πύλης Κωνσταντίνος Μουρούζης, διαπρεπεῖς ἄλλοι φαναριῶται καὶ τινες κληρικοί. Κατόπιν ἀπεφάσισε νὰ πλήξη τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον τοῦ κυριωτάτου ἀντιπροσώπου αὐτῆς, τοῦ πατριάρχου **Γρηγορίου τοῦ Ε΄**.

Αὐτὴν λοιπὸν τὴν ἡμέραν τῆς μεγίστης τῶν χριστιανῶν ἑορτῆς, τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα (10 Ἀπριλίου), ὁ Γρηγόριος, ἀφ' οὗ ἐτέλεσε τὴν πρωϊνὴν ἀκολουθίαν μετὰ τῆς συνήθους ἐκκλησιαστικῆς μεγαλοπρεπείας, διὰ σουλτανικοῦ φερμανίου καθιερέθη ἀπὸ τοῦ ἀξιωματοῦ του ὡς ἐθνάρχου καὶ ἀπήχθη εἰς τὰς φυλακάς. Ἀφ' οὗ δὲ κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου ἡ σύνοδος περικυβερτοῦ καὶ δακρύουσα ἐξέλεξε νέον πατριάρχη, ὁ Γρηγόριος ἐπανήχθη εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ ἀπηγγονίσθη ἀπὸ τῆς μεσαίας πύλης αὐτῶν, ἡ ὁποία εἰς ἀνάμνησιν τοῦ θλιβεροῦ γεγονότος αὐτοῦ παραμένει ἔκτοτε κλειστή.

Τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου ἐπηκολούθησεν ὁ φόνος πολλῶν ἄλλων ἀρχιερέων καὶ φαναριωτῶν καὶ κατόπιν πάσης τάξεως Ἑλλήνων τῆς βασιλευούσης. Ἐπὶ πολλὰς ἑβδομάδας ὁ τουρκικὸς ὄχλος κατὰ στίφη ὀδηγούμενος ὑπὸ γενιτσάρων καὶ οὐλεμάδων

διέτρεχε τὴν πόλιν καὶ τὰ περὶχωρα ληστεύων καὶ σφάζων τοὺς χριστιανούς. Τὰ αὐτὰ τέλος ἀνοσιουργήματα ἔγιναν συγχρόνως καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, Θεσσαλονίκην, Λάρισαν, Σμύρνην, Κυδωνίας, Κῶν, Ῥόδον, Κρήτην, Κύπρον καὶ ἄλλαχοῦ.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ κατὰ τοῦ πατριάρχου τολμήματος καὶ τῶν ἄλλων σφαγῶν διὰ τὴν πορείαν τοῦ ἀγῶνος ὑπῆρξαν πολὺ διάφορα ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἤλπισαν οἱ διαπραξάντες αὐτά. Ἡ ὀθωμανικὴ κυβέρνησις ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐνόμισεν, ὅτι φονεύουσα τὸν ἀρχηγὸν καὶ τοὺς ἡγέτας τοῦ ἔθνους θὰ ἐνέπνεεν εἰς αὐτὸ τὸν τρόμον, καὶ ἡ ἐπανάστασις θὰ κατεστέλλετο. Τοῦτο θὰ συνέβαινεν, ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἐπαναστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ ἔθνους παρέσυραν αὐτό.

Ἄλλ' ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἦτο ἀγὼν ἐθνικός, ὁ ὁποῖος ἐπῆγγαζεν ἐκ τῆς ἐθνικῆς ιδέας καὶ τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως. Ἐπομένως ἡ προσβολὴ καὶ ὁ ὀλεθρὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἔθνους ἐπὶ μᾶλλον ἐξήγειραν καὶ ἐκραταίωσαν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ παρώρμησαν τὸ ἔθνος εἰς ἐκδίκησιν. Ἐξ ἄλλου ὁ φόνος τοῦ πατριάρχου παρέσχε μεγάλην ἠθικὴν δύναμιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἔδωκεν εἰς αὐτὴν χαρακτηριστὴρα θρησκευτικόν. Τέλος ἡ θυσία τοῦ πατριάρχου καὶ ἄλλαι σφαγαὶ ἐξήγειραν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τὰς συμπαθείας τοῦ πολιτισμένου κόσμου καὶ προεκάλεσαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὴν ἀγανάκτησιν τῆς Ῥωσίας καὶ τὴν διακοπὴν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων αὐτῆς μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ρῆξις δὲ αὕτη Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς προόδου τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἑλληνικὰς χώρας ἐπέφερεν ἐπὶ τέλους τὴν ἐπέμβασιν τῶν δυνάμεων.

2. Ἐκρηγξίς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα (1821).

Αἱ περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις. Ἐνα μῆνα μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας, ἤρχισεν αὕτη εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἐντεῦθεν δὲ ἐπεξετάθη εἰς ὅλας τὰς ἐν τῇ Εὐρώπῃ ἑλληνικὰς χώρας καὶ νήσους. Ἐνταῦθα ὅμως καὶ αἱ ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας καὶ ἐκ συμπτώσεως περιστάσεις ἦσαν πολὺ εὐνοϊκαὶ διὰ τὸ κίνημα.

Ἐν πρώτοις ἡ Πελοπόννησος καὶ λόγω τῆς γεωγραφικῆς της θέσεως καὶ λόγω τοῦ ἐν αὐτῇ συμπαγοῦς ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς σπουδαίας πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἀριστοκρατίας της, ἦτο προωρισμένη νὰ ἀποβῇ τὸ στήριγμα τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκτὸς τῆς Πελοποννήσου Ἑλλάς, καὶ ἡ ἀνατολικὴ καὶ ἡ δυτικὴ, ὅπου δὲν ὑπῆρχον μὲν πολιτικαὶ ἀριστοκραταί, ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὑπῆρχεν ὅμως ἡ στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία τῶν ὀρεσιβίων πολεμιστῶν, ἡδύνατο στηριζομένη ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ ὑπερασπίζουσα ταύτην νὰ μετὰσχη τελεσφόρως τοῦ ἀγῶνος. Ἐπειτα αἱ τουρκικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις, αἱ ὑπάρχουσαι καὶ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἀνέκαθεν δὲν ἦσαν μεγάλαι σχετικῶς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν χριστιανῶν κατοίκων, τώρα δὲ εἶχον ἀκόμη περισσότερον ἐλαττωθῇ ἕνεκα τοῦ πολέμου κατὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου εἶχε σταλῇ καὶ αὐτὸς ὁ τῆς Πελοποννήσου διοικητὴς Χουρσίτ πασσᾶς.

Ἐκτὸς τούτου αὐτὴ ἡ ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ ἀπέβη καὶ ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ὠφελιμωτάτη εἰς τὴν ἐπανανάστασιν. Ἐνομίσθη καὶ μάλιστα ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, ὅτι μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπαναστατῶν καὶ τοῦ Ἀλῆ ὑπῆρχε συμμαχία. Τοῦτο διηυκόλυνε πολὺ, καὶ μάλιστα εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ ἔργον τῆς ἐπαναστάσεως. Ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ Πύλη ἕνεκα τούτου δὲν ἔδωκε προσοχὴν εἰς τὰ πρῶτα σημεῖα τὰ δηλοῦντα τὴν ἐπικειμένην ἐπανάστασιν. Ἀπέδιδε ταῦτα εἰς τὰς ραδιουργίας τοῦ Ἀλῆ. Ὅταν δὲ ἐκ τῶν παρὰ τὸν Δούναβιν γενομένων ἐννόησε τὴν ἀλήθειαν, ἦτο πλέον ἀργά, διότι ἐκ τοῦ φόβου ἐπικειμένου ῥωσικοῦ πολέμου ἦτο ἠναγκασμένη νὰ ἔχῃ τὴν προσοχὴν τῆς ἐστραμμένην πολὺ πρὸς τὸ μέρος ἐκεῖνο.

Μεγάλως τέλος συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἐπαναστάσεως ἡ περιβάλλουσα τὰς ἑλληνικὰς χώρας θάλασσα. Τὸ Αἰγαῖον ὥς εἶπομεν ἤδη, ἕνεκα τῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς ναυτιλίας ἦτο ἑλληνικὴ θάλασσα. Ἐπομένως τὸ ἑλληνικὸν ναυτικὸν διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ τῶν ναυτῶν τοῦ ἀφ' ἐνὸς μὲν κατεπόντιζε τοὺς κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν πεμπομένους ὑπερηφάνους τουρκικοὺς στόλους, ἀφ' ἑτέρου δὲ διηυκόλυνε τὴν μεταφορὰν ἐπιτηδείων καὶ ἐνισχύσεων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο ἐπαναστατημένον μέρος.

Μὲ ὅλας ὅμως τὰς εὐνοϊκὰς αὐτὰς περιστάσεις ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον ἀνέλαβε τὸ ἔθνος, ἦτο ἔργον γιγάντιον. Ὀλίγαι χιλιάδες

πολεμισταὶ τῶν ἑλληνικῶν ὁρέων καὶ ἀκόμη ὀλιγώτεροι ναῦται κατώρθωσαν νὰ ἀγωνισθοῦν νικηφόρως ἐπὶ τοσαῦτα ἔτη ἐναντίον κρατοῦς, τὸ ὁποῖον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν εἶχεν ἀντιστῆ εἰς τοὺς ἰσχυροὺς στρατοὺς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσίας, κρατοῦς, τὸ ὁποῖον μὲ ὅλην τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν παραλυσίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκετο, ἦτο ὅπως δῆποτε ὠργανωμένον καὶ στρατιωτικῶς καὶ οἰκονομικῶς καὶ διοικητικῶς, ἐναντίον κρατοῦς τέλος ἀγωνιζομένου μὲ ὅλην τὴν ἡθικὴν δύναμιν τοῦ μωαμεθανικοῦ φανατισμοῦ κατὰ κινήματος ἀπειλοῦντος αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν του. Τοῦτο κατώρθωθη, διότι ὁ ἑλληνικὸς ἀγὼν ἦτο ἀγὼν ἰδέας ἐξελθούσης ἐκ τῆς ἱστορικῆς συνειδήσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἦτο ἐπανάστασις λαοῦ ἐξεγειρομένου ἀθρόου πρὸς τὸν κοινὸν σκοπὸν τῆς ἀνακτίσεως τῶν ἱστορικῶν του δικαιωμάτων.

Κατ' ἀρχὰς μὲν τὸν ἀγῶνα ἀνέλαβε τὸ ἔθνος μὲ τὴν ἐλπίδα ἐξωτερικῆς βοηθείας. Ὅταν δὲ ἡ ἐλπίς ἀπεδείχθη ματαιά, ἐξηκολούθησεν αὐτὸν τὸ μὲν ἐξ αἰσθήματος ἐκδικήσεως, τὸ δὲ ἐκ φόβου παντελοῦς καταστροφῆς. Ἀμφότερα τὰ αἰσθήματα ταῦτα ἐνέπνευσαν εἰς τὸ ἔθνος ὁ φόβος τοῦ πατριάρχου καὶ οἱ τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν τοῦ ἔθνους κληρικῶν καὶ λαϊκῶν. Ἐντεῦθεν ἔμβλημα τοῦ ἀγῶνος ἔγινεν «ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ. Αὕτη προῆλθεν ἐκ γεγονότων τυχαίων. Μία πρόποσις ὑπὲρ τοῦ ἔθνους τοῦ γηραιοῦ προκρίτου Ἀσημάκη Ζαΐμη εἰς τὴν Κερπινήν, μίᾳ ἀσήμαντος καθ' ὁδὸν ἐπίθεσις δύο Ἑλλήνων κλεφτῶν ἐναντίον Τούρκου εἰσπράκτορος, ἐπέφερον περὶ τὰ μέσα Μαρτίου τὴν ἔκρηξιν τοῦ κινήματος. Οἱ Τοῦρκοι προησθάνοντο τὸν κίνδυνον καὶ μὲ τὰ πρῶτὰ ἐλαφρὰ σημεῖα αὐτοῦ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Πανταχόθεν οὗτοι ἐξεκένουν τὰς ἀφρουρήτους πόλεις καὶ κώμας, καὶ ἔφευγον μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των εἰς φρούρια καὶ εἰς ἀσφαλεῖς θέσεις. Ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου ὅλη ἡ Πελοπόννησος πλὴν τῶν ὀχυρῶν θέσεων ἐξεκενώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων. Τοῦτο ἠῦξησε τὸ θάρος τῶν Ἑλλήνων. Ὅλος ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου εὐρέθη ὑπὸ τὰ ὅπλα καὶ μετὰ πάθους ἐπέπεσε κατὰ τῶν διεσκορπισμένων καὶ ἀπροφυλάκτων Τούρκων καὶ ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς πολὺν ὀλεθρον. Ἐξεδικοῦντο τοὺς φόνους καὶ τὰς καταστροφάς, τοὺς ἐξευτελισμοὺς δουλείας 350 ἐτῶν.

Τὴν 21ην Μαρτίου οἱ Ἕλληνες ἐπολιόρησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ μετὰ 5 ἡμέρας τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθῶν. Τὴν 22αν ὁ Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης μὲ τοὺς Μανιά-

τας του, ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Παπαφλέσσας καὶ ὁ Ἀναγνώσταρας μετὰ τὰ σώματά των ἐπολιορκήσαν τὰς Καλάμας. Τὴν 25 ἡ πόλις παρεδόθη καὶ ἐπίσημος δοξολογία ἐτελέσθη παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νέδωνος. Ἀμέσως κατόπιν ἐσχηματίσθη ἐκεῖ τοπικὸν τι συμβούλιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη μεσσηνιακὴ γερουσία, μετὰ πρόεδρον τὸν **Πετρόμπεην**. Πρῶτον δ' ἔργον αὐτῆς ὑπῆρξε νὰ

35. Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

ἀπευθύνη προκήρυξιν πρὸς τὴν χριστιανικὴν Εὐρώπην, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλου ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ ἀποτινάξουν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ ἐπεκαλεῖτο πρὸς τοῦτο τὴν βοήθειαν αὐτῆς. Συγχρόνως μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Καλαμῶν ἐξεργάγη ἡ ἐπανάστασις εἰς τὰς Πάτρας. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Οἱ Ἕλληνες ἔγιναν κύριοι τῆς πόλεως. Ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος

Πατρῶν Γερμανός, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας εἶχεν ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἔρχεται τώρα μὲ τὸν Ἀνδρέαν Ζαΐμην, τὸν Λόντιον καὶ ἄλλους προκρίτους εἰς τὰς Πάτρας, γίνονται κύριοι τῆς κάτω πόλεως καὶ πολιορκοῦν τοὺς ἐν τῇ ἀκροπόλει Τούρκους.

Συγχρόνως μὲ τὴν ἐναντίον τῶν Καλαμῶν προέλασιν τῶν μεγάλων ὀπλαρχηγῶν, ἄλλοι Μανιάται ἐπῆλθον εἰς Λακωνίαν. Οἱ ἐκεῖ Τούρκοι καταπλαγέντες ὑπεχώρησαν. Καὶ ὀλίγοι μὲν ἐτράπησαν εἰς Μονεμβασίαν, ὅπου ἐπολιορκήθησαν ἐπὶ τινα χρόνον κατὰ ξηρὰν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ πλεῖστοι μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των κατὰ πρῶτον ἦλθον εἰς τὸν Μυστράν, ἔπειτα συνενωθέντες μετὰ τῶν ἐκεῖ Τούρκων ἐτράπησαν πρὸς τὴν Τριπολιτσάν καταδιωκόμενοι καὶ ἐξολοθρευόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἐξεδιώχθησαν καὶ ἐδεκατίσθησαν καὶ οἱ ἐν Ἥλιδι Μωαμεθανοί. Ὁμοίως οἱ Δερεβνοχωρῖται ἀνερχόμενοι εἰς δύο χιλιάδας ἐπολιόρκησαν τὴν Κόρινθον. Ἀλλὰ δὲ στίφη Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μεθώνης Γρηγόριον ἐπολιόρκησαν τὸ Ναυαρίνον.

Οὕτω παρήχθησαν εἰς τὴν Πελοπόννησον πολλὰ μικρὰ αὐτοτελῆ θέατρα πολέμου, εἰς τὰ ὁποῖα οἱ ὁαγιαδες κατὰ μικρὸν συνήθιζον εἰς τὸν πολεμικὸν βίον. Ἀλλὰ τὸ κύριον μέρος τοῦ ὅλου ἐν τῇ χερσονήσῳ ἀγῶνος συνεκεντρώθη εἰς τὸν ἐν τῷ κέντρῳ αὐτῆς πόλεμον. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Πελοποννήσῳ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στερεωθῇ, ἂν μὴ ἐκυριεύετο τὸ στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὸν κέντρον τῶν Τούρκων ἐν αὐτῇ, ἡ Τριπολιτσά. Τοῦτο πρὸ πάντων κατενόησεν ὁ **Κολοκοτρώνης**.

Ὁ Κολοκοτρώνης καταγόμενος ἐκ τῆς περιφήμου κλεφτικῆς οἰκογενείας τῶν Κολοκοτρωναίων, ἡ ὁποία εἶχεν ἐξολοθρευθῇ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789, ἠνδρώθη μὲ μόνην σκέψιν τὴν ἐκδίκησιν. Ἐκδιωχθεὶς τὸ 1818 ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχε καταφύγει εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὅπου καὶ ἀνέλαβε σχρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν προαχθεὶς μέχρι τοῦ βαθμοῦ τοῦ Ταγματάρχου. Τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1821 ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τῆς ἐκρήξεως τῆς ἐπαναστάσεως εἶχεν ἔλθει εἰς Πελοπόννησον. Ἡ φήμη του ἤδη ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἡ ἀφίξις του εἶχεν ἐμπνεύσει μέγα θάρρος εἰς ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Καὶ δικαίως. Ὁ Κολοκοτρώνης εἶχε μεγάλην διαύγειαν πνεύματος, εὐγλωττίαν καὶ στρατιωτικὴν ἱκανότητα. Ἐνεκα τούτου δὲ καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐπαναστάσεως ἀπέβη ἡ ἐξοχωτέρα στρατιωτικὴ φυσιογνωμία τῆς Πελοποννήσου.

Οὗτος λοιπὸν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐπεδίωξε νὰ διαπλάσῃ στρατὸν ὅπως δῆποτε ἄξιον τοῦ ὀνόματος καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Τριπολί-
τσάν. Καὶ πρῶτον μὲν μετὰ πολλὰς ἀποτυχίας κατώρθωσε νὰ
συγκεντρώσῃ μικρὸν στίφος ἐνόπλων νοτίως τῆς Τριπόλεως,
ἐπειτα ἔπεισε τοὺς κατ' ἀρχὰς διστάζοντας Πελοποννησίους ἀρχη-
γοὺς νὰ ἀκολουθήσουν τὸ σχέδιόν του, δηλ. νὰ σχηματίσουν εὐρὺ
πολιορκητικὸν ἡμικύκλιον περὶ τὴν Τρίπολιν, ἀποκλειομένων
ὅλων τῶν ὀρεινῶν διόδων, ὅλον ἐν δὲ νὰ περισφίγγουν τὴν πολιορ-
κητικὴν ζώνην, μέχρις οὗ ἡ ὑπερπληρωμένη ἀνθρώπων πόλις
ἀναγκασθῇ ὑπὸ τῆς πείνης καὶ τῆς δίψης νὰ παραδοθῇ.

Ἡ Τρίπολις οὕτω περιεζώσθη πανταχόθεν ὑπὸ τῶν Ἑλλή-
νων, οἱ ὅποιοι καὶ διὰ νέων ἐπικουριῶν ὅλον ἐν ἐνισχύοντο, καὶ
διὰ μικρῶν ἀψιμαχιῶν μετὰ τῶν ἐκ τῆς Τριπόλεως ἐξερχομένων
Τούρκων ὅλον ἐν ἡσχοῦντο εἰς τὰ ὅπλα καὶ συνήθιζον νὰ ἀντιπα-
ρατάσσωνται κατ' αὐτῶν. Τέλος ἐπῆλθεν ἡ ἀθάνατος ἐν Βαλτε-
τσίῳ μάχῃ, ἡ ὁποία ἐξησφάλισε τὴν ἄλωσιν τῆς πολιορκουμένης
πόλεως. Κατὰ ταύτην οἱ ἐν Τριπόλει Τούρκοι ἐνισχυθέντες ὑπὸ
στρατοῦ ἀποσταλέντος ἐξ Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ ἐπῆλθον
κατὰ τῶν πολιορκητῶν. Οἱ Ἕλληνες ὅχι μόνον ἀπέκρουσαν αὐ-
τούς, ἀλλὰ τοὺς ἔτρεψαν καὶ εἰς φυγὴν καὶ ἔγιναν κύριοι πολλῶν
λαφύρων. Ἡ μάχῃ τοῦ Βαλτετσίου ἔχει μεγάλην σημασίαν εἰς
τὴν ἱστορίαν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Οἱ Ἕλληνες ἔκτοτε ἀπέκτησαν
ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις των καὶ τοὺς ἀρχηγούς των. Ἀν-
τιθέτως δὲ τὸ φρόνημα τῶν Τούρκων ἔπαθε καίριον τραῦμα. Δι-
καίως λοιπὸν θεωρεῖται ὁ θεμέλιος λίθος τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρ-
τησίας.

Μετὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου ὁ ἀποκλεισμός τῆς Τριπό-
λεως μετεβλήθη εἰς πολιορκίαν στενὴν. Τότε οἱ Ἕλληνες ἠσθάν-
θησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ιδρύσουν κεντρικὴν τινα ἀρχὴν δυναμέ-
νην νὰ διευθύνῃ τὰ πράγματα κατ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ
μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Καλαμῶν ιδρυθεῖσα μεσσηνιακὴ γερουσία
εἶχε μᾶλλον τοπικὸν χαρακτήρα. Συνῆλθον λοιπὸν εἰς συμβού-
λιον ἐξέχοντες ἄνδρες τῆς Πελοποννήσου τὴν 26ην Μαΐου εἰς τὴν
Μορὴν τῶν Καλτεζῶν, καὶ ἐξ ὀνόματος τῶν κοινοτήτων καὶ τοῦ
στρατοῦ δῶρισαν ἐπιτροπεῖαν ὀνομασθεῖσαν **Πελοποννησιακὴν
γερουσίαν**. Αὕτη ἀποτελουμένη κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξ 6, κατόπιν δὲ
ἐξ 8 μελῶν, σκοπὸν εἶχε νὰ λαμβάνῃ μετὰ τοῦ ἀρχιστρατήγου
Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ὅλα τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὸν ἀγῶνα μέ-
τρα μέχρι τῆς ἄλωσης τῆς Τριπόλεως.

Ἄλλὰ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ ταῦτα ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ νεώτερος ἀδελφὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου **Δημήτριος** ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ. Ἡ ἄφιξις τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐτάραξε τὰ ἐν Καλτεζαῖς ἀποφασισθέντα. Τὰ περὶ ἀποτυχίας τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου δὲν εἶχον ἀκόμη γνωσθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τοῦναντίον διεδίδετο, ὅτι μετὰ μεγάλα στρατιωτικὰ κατορθώματα προήλυνεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, πάντοτε δὲ περιεμένετο ὥσινικὴ βοήθεια. Ἡ ἄφιξις λοιπὸν τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ἐχαιρετίσθη μετὰ χαρᾶς ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ ὅλοι, ὁ Πετρόμπεης, ὁ Κολοκοτρώνης κλπ., ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ὡς ἀντιπροσώπου τοῦ ἀνωτάτου ἀρχηγοῦ. Ἀλλὰ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης δὲν ἦτο ὁ κατάλληλος ἀνὴρ διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὰ ἡνία τῆς διευθύνσεως τοῦ ἀγῶνος. Ὁ Δημήτριος εἶχε φιλοπατρίαν θερμὴν, ἦτο ἀφιλοκερδὴς καὶ ἀγαθός, καρτερικὸς καὶ ἐπίμονος εἰς τὰς ἀποφάσεις του, ἀτρόμητος δὲ εἰς τὸ πεδίου τῆς μάχης, ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ. Ἦτο νεανίας 25ετῆς, μικρὸς τὸ σῶμα λεπτοφυῆς, ἀδέξιος δὲ τοὺς τρόπους, καὶ δὲν εἶχε τὴν τέχνην τοῦ νὰ ἐλκύῃ τοὺς ἀνθρώπους. Ὅταν λοιπὸν ἠθέλησεν εὐθὺς ἔξ ἀρχῆς νὰ διαλύσῃ τὴν γερούσιαν τῶν Καλτεζῶν καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ συμβουλίου ἐξαρτωμένου ἔξ αὐτοῦ, οἱ Πελοποννήσιοι πρόκριτοι δυσηρεστήθησαν καὶ ἠρνήθησαν νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς διαταγὰς του. Μόλις δὲ ἡ ἐπακολουθήσασα στάσις τῶν στρατιωτῶν, οἷτινες πάντοτε διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τοὺς προκρίτους, ἠνάγκασεν αὐτοὺς νὰ ἀναγνωρίσουν τὸν **Ὑψηλάντην ὡς ἀρχιστράτηγον**. Ἐν τούτοις συνεννόησις πλήρης μεταξὺ ἀρχιστρατήγου καὶ προκρίτων δὲν ἐπῆλθε, διαρκῶς δὲ αἱ ραδιουργίαι τῶν τελευταίων παρενέβαλλον δυσχερείας εἰς τὸν ἀρχιστράτηγον ἰδίως εἰς τὴν τροφοδότησιν τοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ὑψηλάντης δὲν εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα μῆτε νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ἀρχὴν τῶν προκρίτων διὰ κεντρικῆς πολιτικῆς διοικήσεως, μῆτε νὰ διοργανώσῃ τὰ παλληκάρια καὶ ὑποβάλλῃ αὐτὰ εἰς πειθαρχίαν τινά. Μόνον μίαν φάλαγγα τακτικοῦ στρατοῦ κατῴρωθσε νὰ καταρτίσῃ, εἰς τὴν ὁποίαν κατετάγησαν καὶ πολλοὶ φιλέλληνες Εὐρωπαῖοι. Τὸ δὲ χειρότερον ὅταν ἐγνώσθη ἡ οἰκτρὰ ἔκβασις τοῦ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀγῶνος ἔχασε καὶ παρὰ τοῖς στρατιωτικοῖς ἀρχηγοῖς πᾶν ἠθικὸν ἀξίωμα.

Μὲ ὅλας ὅμως τὰς ξριδας τῶν περὶ τὴν Τρίπολιν Ἑλλήνων ἡ ἄφιξις τοῦ Ὑψηλάντου ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν

εἰς τοὺς πολιορκουμένους Τούρκους καὶ κατέβαλε τὸ θάρος των. Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλει καὶ ἡ ὅλον ἐν ἀξανομένη ἀπορία τῶν τροφίμων, ὑπὸ τῆς ὁποίας ἔμαστιζοντο οἱ πολιορκούμενοι. Ἐνεκα τῆς αἰτίας αὐτῆς δύο σπουδαιότατα φρούρια τῆς Πελοποννήσου, ἡ Μονεμβασία καὶ τὸ Ναυαρίνον, παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Τέλος τὴν 28ην Σεπτεμβρίου ἔπεσε καὶ ἡ Τρίπολις εἰς χεῖρας τῶν πολιορκητῶν.

Ἡ ἄλωση τῆς Τριπόλεως ἔσχε διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως μεγίστην σπουδαιότητα. Πρῶτον διὰ τοῦ πλήθους τῶν ὅπλων, τὰ ὁποῖα ἐκυριεύθησαν, ὠπλίσθησαν τὰ μέχρι τοῦδε ἄοπλα στίφη διὰ πραγματικοῦ πολεμικοῦ ὀπλισμοῦ. Ἐπειτα διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως ἡ ἐπανάστασις ἀπέκτησε κέντρον πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς διοργανώσεως, ὥστε δι' αὐτῆς κατωρθώθη ὅχι μόνον πολλὰ κατεχόμενα ὑπὸ τῶν Τούρκων ὀχυρὰ θέσεις ἐν Πελοποννήσῳ νὰ καταληφθοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐνισχυθῇ ὁ ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ ἀγών.

Ἡ ἔκρηξις τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Α. Στερεὰν Ἑλλάδα.
Εἰς τὴν εὐνοϊκὴν πορείαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Πελοποννήσῳ ὅχι ὀλίγον συνετέλεσαν αἱ ἐκτὸς αὐτῆς πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Α. Στερεὰν Ἑλλάδα ἐξεργάγη ὑπὸ τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Πανουριᾶ εἰς τὰ Σάλανα. Ἡ ἐξέγερσις τῶν Σαλώνων ἐπέφερε τὴν ἐξέγερσιν τῶν γειτονικῶν Γαλαξειδίου, Λιδωρικίου κτλ. ὥς καὶ τῶν ἀνατολικωτέρων χωρῶν Λεβαδείας, Θηβῶν, Ἀταλάντης, τοῦ κινήματος, τῶν ὁποίων ἐγένινεν ἀρχηγὸς ὁ **Ἀθ. Διάκος**. Μετὰ τοῦτο ὁ Πανουριᾶς καὶ ὁ Διάκος ἔρχονται εἰς Βουδουνίτσαν ὅπου ὁ ἀρματολὸς Ἰωάννης Δυοβουνιώτης εἶχε κηρύξει ἐπανάστασιν. Ἐντεῦθεν δὲ οἱ τρεῖς ὀπλαρχηγοὶ μὲ 2 χιλ. ἄνδρας ἐν ὅλῳ τρέπονται πρὸς τὸν Σπερχεῖον καὶ ἀφ' οὗ ἔπεισαν τὸν δισταζόντα ὀπλαρχηγὸν τῶν Νέων Πατρῶν (Ὑπάτης) νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἐπιτίθενται κατὰ τῶν ἐν Ὑπάτῃ Τούρκων.

Ἐξηκολούθει ἐν Ὑπάτῃ ἀκόμη ἀμφίβολος ὁ ἀγών, ὅτε τὴν νύκτα ἐκ τῆς λάμψεως πυρῶν βορείως τοῦ Σπερχεῖου ἐννόησαν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ἐπέρχεται ἐναντίον των ὁ Τουρκικὸς στρατός.

Ἦτο ὁ ὑπὸ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ Πασσᾶν καὶ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην στρατός, τὸν ὁποῖον εἶχε στείλει ἐξ Ἰωαννίνων ὁ Χουρσίτ πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ Ἕλληνες ἐκ φόβου μὴ ὑπερφαλαγγισθοῦν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ, ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν καὶ νὰ καταλάβουν θέσεις καταλλήλους, ἵνα παρεμ-

ποδίσουν την πορείαν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀλλὰ μεθ' ὅλον τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ Διάκου παρὰ τὰς Θερμοπύλας, τὸν ἀντάξιον πρὸς τὴν ἱστορικὴν δόξαν τῆς θέσεως, μεθ' ὅλην τὴν ἡρωϊκὴν ἄμυναν εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς τοῦ μετ' ὀλίγον καταφθάσαντος **Ὀδυσσέως Ἀνδρούτσου**, ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἠνοιχθῇ εἰς τοὺς πολεμίους.

Ὅντως οἱ πασσάδες μετὰ τὴν μάχην τῆς Γραβιάς ἐστράφησαν ἀνατολικῶς πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Τὸ σχέδιόν των ἦτο νὰ καταλάβουν τὴν Λεβάρδειαν καὶ κατόπιν νὰ καταστείλουν τὴν ἐν τῷ μεταξὺ ἐκραγεῖσαν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Εὐβοίαν ἐπανάστασιν.

Ἡ Ἀττικὴ εἶχεν ἐπαναστατήσῃ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαΐου. Οἱ χωρικοὶ τοῦ Μενιδίου καὶ τῆς Χασιάς συνεννοημένοι μὲ τοὺς κατόικους τῶν Ἀθηνῶν ἐπῆλθον κατὰ τῆς πόλεως. Οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν μὲ τὰς οἰκογενείας των εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ὅπου καὶ ἐπολιορκήθησαν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων, εἰς τοὺς ὁποίους ἤδη ἦλθον ἐπικουραὶ ἐξ Αἰγίνης, Κέας, Κύνου καὶ Ὑδρας. Ἡ δὲ Εὐβοία εἶχεν ἐξεγερθῇ κατὰ Μαΐον ὑπὸ διαφόρους ὁπλαρχηγούς. Οἱ Ὀθωμανοὶ ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῶν βορείων μερῶν τῆς νήσου, καὶ τὸ Ξηροχώριον ἔγινε κέντρον, ὅπου συνηθροίσθησαν 2 χιλιάδες ἐπαναστάται. Οὗτοι ἐτόλμησαν νὰ προσβάλουν τὴν Χαλκίδα, ἀλλ' ἠττηθέντες ὠχυρώθησαν εἰς τὸ Χωρίον Βρυσάκια. Εἰς τὰ νότια μέρη τῆς νήσου ἡ ἐπανάστασις δὲν προώδευσεν. Οἱ Κυμαῖοι ἐξηγέρθησαν, ἀλλὰ κατεβλήθησαν ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τῆς Καρύστου Ὁμέρμπεη.

Οἱ Τοῦρκοι στρατηλάται λοιπὸν τραπέντες πρὸς τὴν Βοιωτίαν κατέλαβον τὴν Λεβάρδειαν. Ἐντεῦθεν δὲ ὁ μὲν Μεχμέτ πασσᾶς προήλασε περαιτέρω εἰς τὴν Βοιωτίαν, ὁ δὲ Ὁμέρ Βρυνῆς μὲ 2 χιλ. ἄνδρας ἐτράπη πρὸς τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν 14ην Ἰουλίου ἔφθασεν εἰς Χαλκίδα. Ἐπίθεσις ὅμως αὐτοῦ κατὰ τῶν ἐν Βρυσάκιοις Ἑλλήνων ἀπεκρούσθη. Ὁ Ὁμέρ τότε ἐστράφη πρὸς τὴν Ἀττικὴν καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρμπεη τῆς Καρύστου ἦλθεν εἰς βοήθειαν τῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει Τούρκων. Οἱ πολιορκηταί, ἅμα ἀνηγγέλθη ἡ προέλασις αὐτοῦ, διεσκορπίσθησαν, ἄλλοι ἀπεχώρησαν εἰς τὰς νήσους, ἄλλοι δὲ εἰς τὸν Ἰσθμόν. Μετὰ τὴν προέλασιν των ταύτην οἱ δύο Τοῦρκοι πασσάδες δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσβάλουν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἠπράκτησαν δὲ ἐπὶ μακρὸν ἀναμένοντες τὴν ἄφιξιν νέου τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀποτελούμενος ἐξ 7000 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Βαϊράμ πασσᾶν ἤρχετο

ἐκ βορρᾶ. Ἀλλὰ δὲν ἠπράκτησαν καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ δπλαρχ-
γοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβον νὰ παρεμποδίσουν τὴν
προέλασιν τοῦ Βαϊράμ. Κατέλαβον θέσιν τινὰ παρὰ τὰ Βασι-
λικά δεσποζούσαν τῆς ὁδοῦ, διὰ τῆς ὁποίας θὰ διήρχετο ὁ τουρ-
κικὸς στρατὸς πορευόμενος ἀπὸ Θερμοπυλῶν εἰς Λεβάδειαν. Ἐν-
ταῦθα οἱ Ἕλληνες τὴν 20ὴν Αὐγούστου ἐνίκησαν νίκην λαμ-
πράν. Ὅχι μόνον ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ συνέλαβον αἰχμαλώ-
τους ἀκόμη περισσοτέρους, ἀλλὰ καὶ ἠνάγκασαν τὸν Βαϊράμ νὰ
ὑποχωρήσῃ πέραν τοῦ Σπερχειοῦ.

Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶναι τὸ δεύτερον μετὰ τὴν τοῦ Βαλ-
τεσίου μέγα διὰ τὰ ἀποτελέσματά του πολεμικὸν γεγονός. Δι' αὐ-
τῆς ἐκρίθη ἡ τύχη τῆς Τριπόλεως καὶ ἐξησφαλίσθη ἀπὸ πάσης
ἐχθρικής προσβολῆς μέχρι τοῦ ἐπομένου ἔτους καὶ ἡ Πελοπόν-
νησος καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς. Ἐνα σχεδὸν μῆνα μετὰ
ταύτην ἐπῆλθεν ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως. Ὁ Ὁμὲρ Βουώνης
ὑπεχώρησεν εἰς Βοιωτίαν καὶ ἐκεῖθεν μὲ τὸν Μεχμέτ δι' Ἀταλάν-
της ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ ἐπα-
νελήφθη ἡ πολιορκία τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ ἀρχηγὸν τὸν Ἡλίαν
Μαυρομιχάλην.

Ἡ ἐκρηξίς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἐξεργάγη βρα-
δύτερον ἢ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὴν ἀνατολικήν. Ἡ γειτονία
τῆς μεγάλης στρατιωτικῆς δυνάμεως τοῦ Χουρσίτ ἐν Ἡπείρῳ
ἐνέπνεε κατ' ἀρχὰς φόβον εἰς τοὺς Ἕλληνας τῆς χώρας ταύτης.
Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν τὰ ἐθνικὰ καὶ θρησκευτικὰ πάθη.

Περὶ τὰ μέσα Μαΐου οἱ ἐν Μεσολογίῳ Ὀθωμανοὶ φοβη-
θέντες ἐκ τῆς ἐμφανίσεως εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν ἐλληνι-
κοῦ στόλου ἀπεχώρησαν μετὰ τοῦ ἐκεῖ τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς
Βραχώρι (Ἀγρίνιον). Τότε οἱ Ἕλληνες τοῦ Μεσολογγίου κατέλα-
βον (20 Μαΐου) τὸ διοικητήριον καὶ ἐκήρυξαν τὴν ἐπανάστασιν,
ἐκάλεσαν δὲ τὸν κλέφτην Δημήτριον Μακρῆν ἐκ Ζυγοῦ. Οὗτος κα-
τόπιν ἐπῆλθε κατὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ καὶ ἠνάγκασε τοὺς ἐκεῖ Ὀθω-
μανοὺς νὰ φύγουν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸ Βραχώρι. Ὅσοι ὅμως ἐξ
αὐτῶν περιῆλθον εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ἢ ἐφονεύθησαν ἢ ἐξην-
δραποδίσθησαν. Μετὰ τοῦτο ὅλη ἡ Αἰτωλία, ἡ Ἀκαρνανία, ἡ
Ναυπακτία, ἡ Εὐρυτανία εὐρέθη ἐπὶ ποδός. Τὸ Ἀγρίνιον, τὸ
ὁποῖον ἦτο τουρκικὸν κέντρον τῶν μερῶν τούτων, ἔπεσεν εἰς χεῖ-
ρας τῶν ἐπιτεθέντων κατ' αὐτοῦ Ἑλλήνων. Κατόπιν οἱ Ἕλληνες
κατέλαβον καὶ τὸ μεταξύ τοῦ κόλπου τῆς Ἀρτης καὶ τοῦ Ἀχε-

λόφου ὄρους Μακρυνόρος καὶ ἀπέκρουσαν νικηφόρως τὰ ἐπανειλημμένως πεμφθέντα ὑπὸ τοῦ Χουρσίτ κατ' αὐτῶν στρατεύματα.

Ἐν ᾧ ὅμως τόσον ηὐδοκίμει ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ὅλα τὰ Β. καὶ Β. Α. αὐτῶν γινόμενα κινήματα

36. Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

εἰς τὰ Ἄγραφα καὶ τὴν Πίνδον ἀπέτυχον πιεσθέντα ὑπὸ μεγάλων τουρκικῶν δυνάμεων ἐκ τῆς πεδινηῆς Θεσσαλίας καὶ τῶν Ἰωαννίνων. Ὡστε μόνοι πρόμαχοι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰ μέρη ταῦτα ἀπέμειναν οἱ Σουλιῶται. Οὗτοι κατ' ἀρχαῖς μὲν

μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, κατόπιν δέ, ὅτε οὗτοι ἐννόησαν ὅτι οἱ Σουλιῶται δὲν ἀγωνίζονται ὑπὲρ τοῦ Ἀλῆ, καὶ μόνοι ἐξηκολοοῦν παρENOXLOUNTEC TON PRO TΩN Ἰωαννίνων Χουρσίτ.

Διοικητικὴ ὁργάνωσις τῆς ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐν ᾧ τὸ κύρος τοῦ Ὑψηλάντου μετὰ τὴν γνωσθεῖσαν ἐν ταῖς ἡγεμονίαις ἀποτυχίαν τοῦ ἀδελφοῦ του κατέρρεεν ἕνεκα τῆς ἀντιδράσεως τῆς πολιτικῆς ἀριστοκρατίας τῆς Πελοποννήσου, ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Ἑλλάδα νεαρὸς φαναριώτης, ὅστις ἔμελλε νὰ ἡγηθῇ τῆς κατὰ τοῦ Ὑψηλάντου ἀντιπολιτεύσεως καὶ ἐπὶ τέλους νὰ ἐπικρατήσῃ αὐτοῦ. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἦτο ὁ **Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος**.

Ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο γόνος ἀρχαίου φαναριωτικοῦ οἴκου καὶ εἶχε λάβει σημαντικὴν ἐπιστημονικὴν παιδείυσιν, προσέτι δὲ ἐγνώριζε πολλὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας καὶ εἶχε μεγάλην διπλωματικὴν ἱκανότητα. Ὅταν ἐξεργράγη ἡ Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, εὐρίσκετο εἰς Πίσαν. Ἀμέσως ἐμπνεόμενος ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῶν εὐγενῶν παραδόσεων τοῦ οἴκου του ἔσπευσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου. Κατὰ πρῶτον ἀπεβιβάσθη εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου συνῆψε σχέσεις πρὸς τοὺς Ῥουμελιώτας ὀπλαρχηγούς. Ἐκεῖθεν προσκληθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἦλθεν εἰς τὸ πρὸ τῆς Τριπόλεως στρατόπεδον. Ἐδῶ ὅμως ἀντελήφθη τὴν σαθρότητα τῆς θέσεως τοῦ Ὑψηλάντου καὶ δὲν ἠθέλησε νὰ γίνῃ ὄργανον αὐτοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀντιπρόσωποι καὶ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἶχον ζητήσῃ παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου πληρεξούσιόν του, ἵνα διοργανώσῃ καὶ ἐκεῖ τοπικὰς διοικήσεις. Ὁ Μαυροκορδάτος τότε ἐζήτησε καὶ ἔλαβε παρὰ τοῦ Ὑψηλάντου τὴν πρὸς τοῦτο ἐντολήν. Καὶ τὴν μὲν ὁργάνωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος, τὴν δὲ τῆς ἀνατολικῆς ἀνέθεσεν εἰς τὸν **Θεόδωρον Νέγγρη**, ἄλλον φαναριώτην ἐλθόντα πρὸ μικροῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Νέγγρης ἔστειλαν ἐγκύκλιον εἰς τοὺς Στερεολλαδίτας, διὰ τῆς ὁποίας προσεκάλουν αὐτοὺς νὰ στείλουν ἐπιτρόπους, οἱ μὲν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ Μεσολόγγιον, οἱ δὲ τῆς ἀνατολικῆς εἰς τὰ Σάλωνα. Οἱ εἰς τὰ Σάλωνα περὶ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου συνελθόντες ἀντιπρόσωποι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Νέγγρη ἐξέδωκαν ψηφίσματα, διὰ τῶν ὁποίων ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλὰς ὀνομάζετο ἀνεξάρτητον κράτος μὲ ἀνεύθυνον ἡγεμόνα αὐτοῦ δωδεκαμελὴ ἐπιτροπὴν ὀνομασθεῖσας **Ἀρειος Πάγος**. Εἰς αὐτὴν ἀνετέθη ὅλη ἡ στρατιωτικὴ καὶ

πολιτική εξουσία. Ἀφένθη δὲ εἰς τὸ ἀπώτερον μέλλον ἡ ἔνωσις τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν δύο ἄλλων τμημάτων, δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ Πελοποννήσου, καὶ ἡ εἰς ἓν συνταγματικὸν βασιλεῖον συγχώνευσις. Πρακτικώτερος ἐδειχθῆ εἰς τὸ Μεσολόγγιον ὁ Μαυροκορδάτος. Ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ συνελθοῦσα κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου συνέλευσις συνεκρότησε προσωρινὸν δεκαμελὲς συμβούλιον ἐκλεγόμενον ἐκ προκρίτων καὶ ὀπλαρχηγῶν. Ἡ **γερουσία** αὕτη, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ ὀπλαρχεγοὶ ὤφειλον ὑπακοήν, καθῆκον εἶχε νὰ προμηθεύῃ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα μέσα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Χαρακτηριστικὸν ὅμως καὶ τῶν δύο ὀργανισμῶν εἶναι, ὅτι εἰς αὐτοὺς οὐδεμία ἐγίνετο μνεῖα τοῦ Ὑψηλάντου, ἐπομένως κατήργουν τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ. Ἐκτοτε ἤρχισε ἡ μεταξὺ Μαυροκορδάτου καὶ Ὑψηλάντου διχόνοια.

Ἡ ἐκρηξίς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε πρωϊμώτατα. Ἀλλ' ἐνταῦθα οὔτε μεγάλην ἔκτασιν ἔλαβεν οὔτε ἐπὶ μακρὸν διετηρήθη. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν τὸ πῦρ τῆς ἐπαναστάσεως ἤναψεν εἰς τὸ Πήλιον, ὅπου πρὸ μακροῦ εἶχε προπαρασκευάσει τὰ πνεύματα ὁ ἐνθερμος θιασώτης αὐτῆς **Ἀνθίμος Γαξῆς**. Τὸ σύνθημα ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου τὴν 7ην Μαΐου. Ἀλλ' ἡ ἐπανάστασις αὕτη δὲν ἐβράδυνε νὰ κατασταλῇ ὑπὸ τῶν ἐκ Λαρίσης ἐπιτεθέντων Τούρκων.

Καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς χώρας καὶ τῆς γειτονίας αὐτῆς πρὸς τὸ κέντρον τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀπαρασκευοῦ τῶν κατοίκων, ἡ ἐπανάστασις δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα. Περιωρίσθη μόνον εἰς τὴν Χαλκιδικὴν, τὴν Νάουσαν καὶ τὸν Ὀλύμπον. Ἀλλὰ καὶ τῶν μερῶν τούτων ἡ ἐπανάστασις δὲν ἐσυγχρονίσθη. Οἱ ἀρματολοὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ οἱ κάτοικοι τῆς νοτίου Μακεδονίας μετὰ μακρὰς ἀνοβολάς, μόλις κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔλαβον τὰ ὅπλα. Τοῦναντίον ἡ Χαλκιδικὴ ἐξηγέρθη ἀπὸ τῆς 16 Μαΐου 1821. Ἡ εἰς τὴν Μολδαυίαν εἰσέλασις τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου ἐπέδρασε πάρα πολὺ εἰς τὰ πνεύματα τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁθῶ, οἵτινες ἀνερχόμενοι εἰς 6 περίπου χιλιάδας ἦσαν ὅλοι μέλη τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας. Οὗτοι ἄλλως τε εἶχον θαυμάσια ἀμυντήρια τὰ ὀχυρὰ μοναστήριά των, τὰ ὅποια μάλιστα ἦσαν ἐφωδιασμένα καὶ μὲ κανόνια πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν πειρατῶν. Οὗτοι λοιπὸν παρέσυραν καὶ τοὺς κατοίκους ὅλης τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως ἐνταῦθα ἐγίνεν ὁ εἰς

τὴν Φιλικὴν ἑταιρείαν ἀνήκων ἔμπορος **Ἑμμανουὴλ Παππᾶς**. Μέχρι τέλους Ἰουνίου οἱ ἐπαναστάται ἦσαν σπουδαίας ἐπιτυχίας κατὰ τῶν Τούρκων καὶ προήλασαν μέχρις ἀποστάσεως δύο ὥρων ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης. Τότε ὅμως ὁ Βαϊράμ πασσᾶς, ὁ ὁποῖος ἔμελλε νὰ προελάσῃ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Πελοπόννησον, ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσουν. Τὸ τελευταῖον κτύπημα κατὰ τῆς ἐν Χαλκιδικῇ ἐπαναστάσεως ἔδωσεν ὁ νέος διοικητὴς τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδουλαβούδ. Οὗτος κατὰ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἐπιτεθεὶς μετὰ μεγάλων στρατιωτικῶν δυνάμεων κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν διεσχόρησεν αὐτοὺς. Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς Χερσονήσου ὑπὲρ τοὺς 10 χιλ. ἐχάθησαν φονευθέντες ἢ ἐξανδραποδισθέντες. Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἁθω πεισθέντες, ὅτι ὀπισθεν τῆς Ἀρχῆς τῶν Φιλικῶν δὲν κρύπτεται ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις, ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ παραδώσουν τὰ ὅπλα καὶ τὰ κανόνια τῶν, νὰ πληρώσουν ἐφάπαξ μὲν μεγάλην χρηματικὴν ποινὴν, κατ' ἔτος δὲ τακτικὸν φόρον καὶ νὰ δεχθοῦν ὀθωμανικὴν φρουράν.

Ἡ ἐναρξὶς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς νήσους Σπέτσας, Ψαρὰ καὶ Ὑδραν. Θυσίαι καὶ ὁμοφροσύνη αὐτῶν. Δάξαρς Κουντουριώτης. Εὐθύς εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἔγινε φανερόν, ὅτι πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ συμμετέχουν αὐτοῦ αἱ ναυτικαὶ νῆσοι, ἵνα ἀποκόπτουν τὴν διὰ θαλάσσης συγκοινωνίαν τῶν Τούρκων μὲ τὰ ἐπαναστατημένα μέρη. Εἴδομεν (σελ. 17 κ. ἐ.), πῶς αἱ ἑλληνικαὶ ναυτικαὶ κοινότητες καὶ ἰδίως αἱ τῶν τριῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρρῶν κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως εὐρέθησαν νὰ ἔχουν καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα πλοῖα καὶ ἀπείρους θησαυρούς. Ἀκριβῶς ὅμως ἡ εὐημερία αὕτη καὶ ἡ ἐλάχιστα βαρύνουσα αὐτοὺς τουρκικὴ ἐξουσία ἦσαν κωλύματα σπουδαῖα διὰ τὴν ἐξέγερσιν αὐτῶν. Ἐν τούτοις ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος θρησκείας ἐνθουσιασμός αὐτῶν ἦσαν τόσον μεγάλοι, ὥστε ὁ σπόρος, τὸν ὁποῖον εἶχε ρίψει εἰς αὐτὰς ἡ Φιλικὴ ἑταιρεία, ἐκαρποφόρησε θαυμασίως. Ἀμα τῷ σαλπίσματι τῆς ἐλευθερίας ἐξηγέρθησαν καὶ ἐθυσίασαν τὰ πάντα ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος. Εἰς τοῦτο ὅμως ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι συνετέλεσε καὶ τι ἄλλο. Ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν Ναπολεοντείων πολέμων οἱ πτωχότεροι κάτοικοι τῶν τριῶν νήσων εἶχον στερηθῇ ἀσχολίας καὶ εὐκαιρίας πρὸς ταχὺ καὶ ἄφθονον κέρδος. Ἐπομένως ἐπεκράτει δυσφορία

τις παρ' αὐτοῖς, ἡ ὁποία συνετέλεσε εἰς τὸ νὰ συμπαθοῦν αὐτοὶ τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδια τῆς ἐταιρείας.

Πρώτη ἐκ τῶν τριῶν νήσων ἐξηγέρθη ἡ τῶν **Σπεισῶν** τὴν 3ην Ἀπριλίου. Τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους νησιώτας. Τὴν 10 Ἀπριλίου ἐπὶ τῷ κατάπλῳ εἰς Ψαρὰ ἐνὸς σπεισιωτικοῦ πλοίου μὲ ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ **Ψαριανοί**. Ὀλίγον βραδύτερον ἠκολούθησε καὶ ἡ **Υδρα** τὰς δύο ἄλλας νήσους. Ἐνταῦθα οἱ πρόκριτοι τῆς νήσου κατ' ἀρχὰς εἶχον φρονήματα ἀντιεπαναστατικά. Δευτερευῶν ὅμως τις τολμηρὸς πλοίαρχος ὁ Ἀντώνιος Οἰκονόμου ὑποκινήσας στάσιν τοῦ λαοῦ, καθήρεσε τὴν δημογεροντίαν ἀνεγνωρίσθη αὐτὸς διοικητὴς τῆς νήσου καὶ ἐκῆρξε τὴν ἐπανάστασιν τὴν 16ην Ἀπριλίου. Ἄλλ' ἡ ἐξουσία τοῦ Οἰκονόμου δὲν διήρκεσε πολὺ. Οἱ πρόκριτοι, οἱ ὁποῖοι κατ' ἀρχὰς ἐδίστασαν ὄχι ἐξ ἀδιαφορίας πρὸς τὴν κοινὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ἐκ βαθείας συνειδήσεως τοῦ μεγέθους τοῦ ἔργου καὶ τῆς εὐθύνης, ἤδη καθήρεσαν καὶ ἐξώρισαν τὸν Οἰκονόμου καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος.

Καὶ δὲν εἶχον καὶ ἄδικον οἱ πρόκριτοι νὰ διστάζουν. Τὸ βάρος ὅλον τοῦ κατὰ θάλασσαν ἀγῶνος ἔπεσεν εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ψαρὰ. Τὸ βάρος τοῦτο δὲν ἦτο μικρόν. Πρῶτον οἱ νησιῶται οὗτοι ἐξέθετον εἰς τοὺς ἐσχάτους τῶν κινδύνων τὸ πολυτιμότερον κεφάλαιον τῆς περιουσίας των, τὰ πλοῖά των. Ἐπειτα τὰ πλοῖα διὰ νὰ ἐκστρατεύσουν εἶχον ἀνάγκην ἐκάστοτε νέων προμηθειῶν εἰς τροφίμα καὶ πολεμοφόδια, καὶ χρηματικῶν καταβολῶν. Ἐδέησε λοιπὸν νὰ προσφερθῇ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλληνικῆς παλιγγενεσίας ὅλος ὁ εἰς ἑκατομμύρια μετρούμενος πλοῦτος τῶν μεγάλων οἰκογενειῶν τῶν νήσων τούτων, Κοτζιάδων, Ἀποστόλῃδων, Ἀναργύρων, Μέξηδων, Μποτασαίων, Τομπαζαίων, Βουδουραίων καὶ πρὸ πάντων τῶν Κουντουριωτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλη σημαντικὴ δυσχέρεια διὰ τὸν κατὰ θάλασσαν ἀγῶνα ἔπρεπε νὰ ὑπερνικηθῇ, ἡ ἐντελὴς ἀπ' ἀλλήλων ἀνεξαρτησὶα τῶν τριῶν νήσων. Αὕτη ὑπερνικήθη διὰ τῆς θαυμαστῆς ὁμοφροσύνης, μὲ τὴν ὁποίαν αἱ τρεῖς νῆσοι διεξήγαγον τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα. Ἐκάστη ἐκ τῶν τριῶν νήσων εἶχε τοὺς δημογέροντάς της, οἱ ὁποῖοι διηύθυνον ἀνεξαρτήτως τὰ κατ' αὐτήν, καὶ ἕκαστη εἶχε τὸν ναύαρχόν της, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου διετέλουν τὰ πλοῖά της. Ἀλλ' αἱ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐγίνοντο πάντοτε ἀπὸ κοινοῦ. Κοινὰ ἦσαν τὰ πάντα, θυσίαι, δόξα, πα-

θήματα. μεταξὺ τῶν τριῶν νήσων. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ Ὑδρα καὶ κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων ὑπερέτει τῶν δύο ἄλλων, ὥς πρὸς τὸ πλῆθος δὲ τῶν ἀνδρῶν καὶ τὸν πλοῦτον τῶν προκρίτων ἰσοφάριζε μόνη πρὸς αὐτὰς ἠνωμένας, σιωπηρῶς ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν προεδρία τις ὥς πρὸς τὴν διοίκησιν τῆς κοινῆς ἐνεργείας, καὶ κατὰ τὰς ναυμαχίας εἰς τὸν ναύαρχον αὐτῆς ὑπῆκουον ὅλα τὰ πλοῖα. Ἐπειδὴ δὲ πάλιν εἰς τὴν Ὑδραν προεβίβηεν ὁ οἶκος τῶν Κουντουριωτῶν καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ **Δάζαρος Κουντουριώτης** ἐθεωρεῖτο ὁ ἀνώτατος τῆς νήσου κυβερνήτης, αὐτὸς κατέλαβε σιωπηρῶς ἐξέχουσαν θέσιν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν τῶν κοινῶν ἐπιχειρήσεων τῶν τριῶν νήσων. Καὶ ἀπεδείχθη ὁ ἀνὴρ ἄξιος τοῦ τοιοῦτου ἀξιώματος.

Ὁ Δάζαρος Κουντουριώτης ἦτο ἀνὴρ μόλις 30 ἐτῶν, μεγαλόψυχος, εὐγλωττος, συνετὸς καί, ὅν καὶ ἐτερόφθαλμος, ὀξυδερκέστατος εἰς τὴν διάγνωσιν τῶν πραγμάτων καὶ τῶν προσώπων, καὶ τὸ σπουδαιότατον εἶχε συνείδησιν τοῦ τί ἡδύνατο καὶ τί δὲν ἡδύνατο νὰ πράξῃ. Διηύθυνε καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου ἐθυσίασεν ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἀλλὰ καὶ ἡρνήθη νὰ ἀναλάβῃ προσφερθεῖσαν τῆς ὅλης Ἑλλάδος τὴν κυβέρνησιν.

Συμμετοχὴ εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν λοιπῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου. Τὸ πρῶτον ναυτικὸν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων. Τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους ἠκολούθησαν τάχιστα καὶ αἱ λοιπαὶ ἑλληνικαὶ νῆσοι. Τὴν 17ην Ἀπριλίου τῇ παρορμήσει τῶν Σπετσιωτῶν προσεχώρησεν εἰς τὸν ἀγῶνα ἡ Σάμος ὑπὸ τὸν φιλόπατριν ἱατρὸν Λυκοῦργον Λογοθέτην. Ἡ Κάσος, ἡ Ἴος, ἡ Κάρπαθος, ἡ Χάλκη, ἡ Δῆλος, ἡ Νίσσηρος, ἡ Κάλυμνος, ἡ Λέρος, ἡ Πάτμος, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Θήρα προσεχώρησαν ἐπίσης ἀμέσως εἰς τὸ κίνημα.

Καὶ τώρα πολυάριθμα πλοῖα ἐξωπλισμένα μὲ πυροβόλα διεσπάρησαν εἰς τὸ Αἶγαῖον καὶ συνελάμβανον τὰ πλέοντα εἰς αὐτὸ φορτηγὰ τουρκικὰ πλοῖα. Οὕτω δ' ἐνέπνεον εἰς μὲν τοὺς Τούρκους τρόμον, εἰς δὲ τοὺς Ἕλληνας θάρρος καὶ ἐλπίδας. Τὸ πρῶτον δὲ σπουδαῖον κατόρθωμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἔγινεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ τῆς Λέσβου. Κατὰ τὰ τέλη Μαΐου ὁ τουρκικὸς στόλος συγκεῖμενος ἐξ ὀκτὼ μεγάλων πλοίων ἐξέπλευσεν ἐκ τοῦ Ἑλλησπόντου, ἵνα κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν τῶν νήσων. Οἱ ψαριανοὶ ἔσπευσαν διὰ ταχύπλου νὰ ἀναγγεῖλουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὰς Σπέτσας καὶ τὴν Ὑδραν. Ταχέως δὲ (23 Μαΐου) οἱ στόλοι τῶν τριῶν νήσων συνηνώθησαν ἀποτελέσαντες δύνα-

μιν 65 μικρῶν πλοίων καὶ ἔσπευσαν πρὸς συνάντησιν τοῦ τουρκικοῦ. Τὴν ἐπομένην εἶδον οἱ Ἕλληνες μίαν τουρκικὴν φρεγάταν μὲ 40 κανόνια καὶ πλήρωμα 1000 ἀνδρῶν φεύγουσαν πρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἑρεσσοῦ. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπλησίασαν, ἀλλ' αἰφνίδιος συμπτροβολισμὸς ἠνάγκασεν αὐτὰ νὰ ὀπισθοδρομήσουν.

Τὴν ἐσπέραν γενομένου συμβουλίου τῶν Ἑλλήνων κυβερνητῶν ἐπὶ τῆς ὑδραῖκῆς ναυαρχίδος ἀπεφασίσθη νὰ γίνη διὰ πρῶτην φορὰν ἀπόπειρα πυρπολήσεως τοῦ τουρκικοῦ πλοίου διὰ πυρπολικῶν. Τὴν 27ην Μαΐου δύο ἥρωες ψαριανοί, ὁ **Παπανικολῆς** καὶ ὁ **Καλαφάτης**, ἂν καὶ σφοδρῶς ἐπυροβολοῦντο, πλησιάζουν εἰς τὸν Τουρκικὸν κολοσσὸν ἐπὶ δύο πυρπολικῶν καὶ προσκολλῶνται εἰς αὐτόν. Καὶ τὸ μὲν πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη δὲν ἐπέφερεν εἰς αὐτὸν καμμίαν βλάβην. Τὸ τοῦ Παπανικολῆ ὅμως προσκολληθὲν εἰς τὸ ἔμπροσθεν μέρος ἀνέφλεξε τὸ ἱστίον. Μάστιν οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν νὰ κατασβέσουν τὸ πῦρ. Τοῦτο μετεδόθη εἰς ὅλον τὸ πλοῖον. Τέλος ἀναφλεχθείσης τῆς πυριτιδαποθήκης ἀνετινάχθη τὸ πλοῖον εἰς τὸν ἀέρα. Ἐκ τῶν 1000 ἀνδρῶν τοῦ πληρώματος ὀκτὼ μόνον ἐσώθησαν. Οἱ δὲ πυρπολῶνται ἐπέστρεψαν σφῶι.

Τὸ κατόρθωμα τῆς 27ης Μαΐου ἀπέβη σπουδαιότατον διὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ. Πρῶτον ὁ τουρκικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὅπερ συνετέλεσεν εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν νήσων. Δεύτερον καὶ σπουδαιότερον, οἱ Ἕλληνες ἐδιδάχθησαν τὴν χρῆσιν τῶν πυρπολικῶν, διὰ τῆς ὁποίας καὶ μόνης κατώρθωσαν νὰ ἀντιπαραταχθοῦν πρὸς τοὺς τουρκικοὺς κολοσσούς. Εἰς τὰς χεῖρας δὲ τῶν τολμηρῶν Ἑλλήνων ναυτῶν τὸ πυρπολικὸν κατέστη ὄπλον φοβερόν. Μετεχειρίζοντο αὐτὸ κατόπιν μετὰ δεξιότητος καὶ τόλμης ὄχι μόνον κατὰ τῶν ἀγκυροβολημένων πλοίων, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἀνοικτὴν θάλασσαν. Διὰ τῆς θαυμαστῆς ναυτικῆς δεξιότητός των κατώρθωνον νὰ προσανεμίζωνται, δηλ. νὰ καταλαμβάνουν κατάλληλον θέσιν σχετικῶς μὲ τὸν πνέοντα ἀνεμὸν, καὶ κατόπιν ἐξέπεμπον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὰ πυρπολικά, τὰ ὁποῖα ἐπέφερον εἰς αὐτὸν καταστροφὴν. Οὕτω κατώρθωσαν νὰ ἐμπνεύσουν εἰς τοὺς Τούρκους ναύτας τὸν τρόμον καὶ νὰ καταστοῦν οἱ ἀδιαφιλονίκητοι κύριοι τοῦ Αἰγαίου.

Καταστροφὴ Κυδωνιῶν, Σμύρνης καὶ ἄλλων παραλίων ἑλληνικῶν πόλεων. Ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ μέγα θάρος καὶ φό-

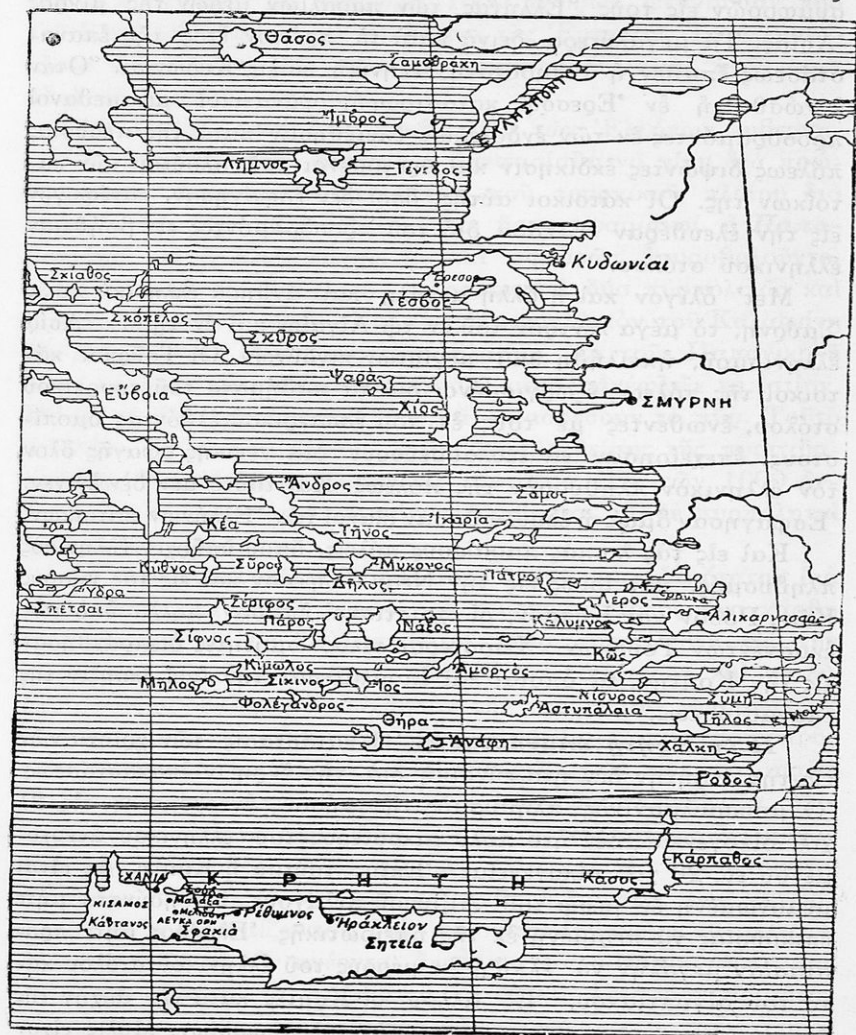
νημα τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν, ἕνεκα τῆς ἐκ τούτου προκληθείσης ὁργῆς καὶ ἀγανακτήσεως τῶν Τούρκων, ἔγινε παραίτιον πολλῶν συμφορῶν εἰς τοὺς Ἑλληνας τῶν παραλίων μερῶν τῆς μικρᾶς Ἀσίας. Τὰ μεγαλύτερα δεινὰ κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἔπαθεν ἡ ἀνθηροτάτη ἑλληνικὴ πόλις Κυδωνία. Ὅταν ἐγνώσθη ἡ ἐν Ἐρεσσῷ καταστροφή, φανατικοὶ μωαμεθανοὶ προσδραμόντες ἐκ τῶν ἐνδοτέρων ἐπετέθησαν κατὰ τῆς πλουσίας πόλεως διψῶντες ἐκδίκησιν καὶ ὀρεγόμενοι τοῦ πλούτου τῶν κατοίκων τῆς. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς, ὅσοι δὲν ἐσφάγησαν, κατέφυγον εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα διὰ τοῦ προσδραμόντος εἰς βοήθειαν ἑλληνικοῦ στόλου.

Μετ' ὀλίγον καὶ ἡ ἄλλη μεγάλη καὶ ἀνθηρὰ ἑλληνικὴ πόλις Σμύρνη, τὸ μέγα κέντρον τοῦ ἐν τῷ Αἰγαίῳ καὶ ἐν τῇ Μ. Ἀσίᾳ ἑλληνισμοῦ, ἠπειλήθη ὑπὸ μεγίστων κινδύνων. Οἱ Τοῦρκοι κάτοικοι τῆς πόλεως ἐξωρισμένοι διὰ τὰ παθήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐνωθέντες μὲ τοὺς ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐλθόντας ὁμοπίστους, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξολοθρεύσουν διὰ γενικῆς σφαγῆς ὅλον τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως. Καὶ τοῦτο μὲν δὲν ἔγινεν. Ἐσφάγησαν ὅμως ἡ ἐδουλώθησαν ἱκανοὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων.

Καὶ εἰς τὰς λοιπὰς παραλίους πόλεις, ὅπου ὑπῆρχεν ἑλληνικὸς πληθυσμὸς, καὶ ἰδίως εἰς τὴν Νέαν Ἐφεσον καὶ εἰς τὰς νήσους Κῶν, Ρόδον καὶ Κύπρον, οἱ χριστιανοὶ ἔπαθον πολλὰ ὑπὸ τῶν ἐκμανέντων Τούρκων. Χειρότεροι τέλος ὠμότητες διεπράχθησαν εἰς τὴν Κρήτην, αἱ ὁποῖαι καὶ ἐπροκάλεσαν τὴν ἐκεῖ ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις. Ἡ κατάστασις τῶν χριστιανῶν εἰς τὴν Κρήτην δὲν ἦτο εὐνοϊκὴ διὰ τὴν ἔκρηξιν ἐπαναστάσεως. Ὁ μουσουλμανικὸς πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνερχόμενος εἰς 21 χιλ. οἰκογενείας δὲν ἦτο πολὺ μικρότερος τοῦ ἑλληνικοῦ ἀνερχομένου εἰς 28 χιλ. οἰκογενείας. Ἐκτὸς τούτου ἡ Κρήτη, ὥς εἶναι μεμονωμένη ἐν μέσῳ τοῦ Λιβυκοῦ πελάγους, δὲν ἠδύνατο μῆτε ἐπικουρίας νὰ περιμένη ἐκ τῆς ἡπειρωτικῆς Ἑλλάδος μῆτε προστασίαν μεγάλην νὰ ἐλπίζῃ ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ αἰγυπτιακοῦ. Ἐξ ἄλλου οἱ Κρητῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως ἐστεροῦντο παντελῶς πολεμοφοδίων. Μόλις εἶχον 360 ὀκάδας πυρίτιδος καὶ 1200 ὅπλα. Ἐν τούτοις ἡ ἀφροσύνη τῶν Τούρκων ἔκαμε τοὺς Κρητῆς νὰ ἐξεγερθοῦν. Ὁ πασσᾶς τῶν Χανίων τὴν 18 Μαΐου ἐπέτρεψεν εἰς τὸν μουσουλμανικὸν ὄχλον νὰ προβῇ εἰς ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ἀπίστων. Ἦρχισε λοιπὸν ἐντὸς

καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως λυσσαλέα ἐπίθεσις τοῦ ὄχλου ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Ἐφόνευσαν τὸν ἐπίσκοπον Κισσάμου καὶ πολλοὺς

37. Τὸ Αἰγαῖον μετὰ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν.

προκρίτους, ἐσύλησαν ναοὺς καὶ ἔκαυσαν καὶ κατέστρεψαν τὰς πέριξ χριστιανικὰς κώμας καὶ τὰ μοναστήρια, καὶ ἔσφαξαν ὄσους

ἡδύναντο ἀνθρώπους. Αἱ βαρβαρότητες αὗται ἐξήγειραν εἰς τὰ ὄπλα τὸν εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου πυκνὸν χριστιανικὸν πληθυσμὸν καὶ ἰδίως τὸν γενναῖον ὀρεινὸν λαὸν τῶν Σφακιῶν. Ἐνοπλοὶ δὲ μαχηταὶ νικῶντες κατὰ τὴν πορείαν τοὺς ἐπιτιθημένους Τούρκους ἐπῆλθον κατὰ τῶν Χανίων καὶ τῆς Ῥεθύμνου καὶ ἄλλων ὅχυρῶν θέσεων. Οἱ Τοῦρκοι τῶν Χανίων καὶ τῆς Ῥεθύμνου ἐξῆλθον ἐκ τῶν πόλεων διὰ νὰ προσβάλουν τοὺς ἐπαναστάτας. Ἡττηθέντες ὁμως ἐκλείσθησαν ἐντὸς τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἐπολιορκήθησαν ὑπ' αὐτῶν.

Κατ' Αὐγουστον καὶ Σεπτέμβριον ἡ ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασις περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ὁ πασσᾶς τῆς Ῥεθύμνου βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τοῦ Ἡρακλείου ἔφθασεν εἰς Ἀποκόρωνον μὲ δύναμιν ἰσχυράν. Οἱ Ἕλληνες τότε ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν τῶν Χανίων, ὃ δὲ πασσᾶς αὐτῶν ἠνώθη μετὰ τῶν συμμάχων των. Καὶ τῶρα οἱ τρεῖς πασσάδες συνενώσαντες τὰς δυνάμεις των ἀνερχομένας εἰς 10 χιλ. ἄνδρας, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Σφακιῶν. Ἄλλ' ἡ ἐπιθesis τῶν ἀπέβη ματαία. Εἰσῆλθον μετὰ μεγάλης θυσίας εἰς τὰ Σφακιά, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν περὶ τὰ μέσα Σεπτεμβρίου νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ φρούριά των χωρὶς νὰ καταβάλουν τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἐπαναστάται ἀπέκλεισαν καὶ πάλιν αὐτοὺς. Ἡ ἐπανάστασις ἐμπεδώθη εἰς τὴν Κρήτην.

Τότε κατ' αἴτησιν τῶν ἐπαναστατῶν ἀπεστάλη μὲ ἀρκετὰ πολεμικὰ ἐφόδια εἰς τὴν Κρήτην ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντου ὡς ἀρχηγὸς ὁ **Μιχαὴλ Κομνηνὸς Ἀφεντούλης**. Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ δὲν ἦτο κατάλληλος διὰ τὸ ἔργον τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε, διότι εἶχε φύσιν μᾶλλον διοικητοῦ ἢ στρατηγοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ ὁργανωτικὰ αὐτοῦ σχέδια ἦσαν ἀντίθετα πρὸς τὴν φύσιν τῶν Κρητικῶν πραγμάτων.

Ἡ **πρῶτη ἐθνικὴ συνέλευσις**. Ἡ διάστασις τοῦ Ὑψηλάντου πρὸς τοὺς προκρίτους τῆς Πελοποννήσου καὶ τὰς δύο ἄλλας τοπικὰς κυβερνήσεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, καὶ ἡ προϋοῦσα ἐλάττωσις τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ὁπλαρχηγοῖς κατέστησαν εἰς αὐτὴν αἰσθητὴν τὴν ἀνάγκην νὰ προσφύγῃ εἰς ὅλον τὸν λαόν. Τοῦτο ἄλλως τε ἀπετέλει τὴν μόνην φυσικὴν διέξοδον διὰ τὴν περίστασιν. Ἀφ' οὗ ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων δὲν κατέστη δυνατόν εἰς ἀνὴρ νὰ λάβῃ εἰς χεῖράς του τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀρχὴ αὐτὴ ἀνῆκεν εἰς τὸ ἔθνος, ἥτοι εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους αὐτοῦ συνερχομένους εἰς τὴν ἐθνικὴν σύνοδον.

Ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τρι-

πόλεως, ἡ ὁποία ἄλλως τε εἶχεν ὁρισθῇ καὶ ὥς ὄριον διαρκείας τῆς γερουσίας τῶν Καλτεζῶν, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἀπεφάσισε νὰ καλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἐξέδωκεν ἐγκυκλίους πρὸς τοὺς Πελοποννησίους καὶ τοὺς Ἑλληνας τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῶν νήσων, διὰ τῶν ὁποίων ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀδελφοῦ του, τοῦ Γενικοῦ ἐφόρου, προσκαλεῖ τὸν λαὸν νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους πρὸς συγκρότησιν ἐθνικῆς συνόδου. Ἄλλ' αἱ ἐλπίδες τοῦ Ὑψηλάντου, ὅτι διὰ τῆς συνελεύσεως θὰ κατώρθωνε νὰ λάβῃ τὴν πρωτεύουσαν θέσιν ἐν τῇ διευθύνσει τοῦ ἀγῶνος, διεψεύσθησαν. Οἱ πληρεξούσιοι ἐξελέχθησαν ὑπὸ τὴν ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν τῶν προκρίτων, εἰς δὲ τὴν Στερεὰν οὐδὲ ἔγινεν ἡ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν τοπικῶν κυβερνήσεων.

Ἡ συνέλευσις κατὰ πρῶτον συνῆλθε κατὰ τὸν Δεκέμβριον εἰς Ἀργος. Ὁ Ὑψηλάντης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶδεν, ὅτι ἡ συνέλευσις ἤτο ἐχθρικῶς διατεθειμένη πρὸς αὐτόν. Ὅτε δὲ καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν νήσων, οἱ ὁποῖοι μέχρι τοῦδε ἐκκλινον μᾶλλον ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐτάχθησαν μὲ τοὺς προκρίτους, βαρυνθεὶς τὰς ἀδιακόπους φατριαστικὰς ἐριδας ἔφυγε μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὸ ἐν Κορίνθῳ στρατόπεδον. Οὕτω ἡ πολιτικὴ μερίς ἔμεινεν ἐπικρατοῦσα. Οἱ πληρεξούσιοι τῆς Πελοποννήσου τότε ἵδρυσαν κατὰ μίμησιν τῶν ἐν τῇ Στερεᾷ κυβερνήσεων, Γερουσίαν πελοποννησιακὴν, ἡ ὁποία καθώρισε τοὺς διὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν πληρεξουσίους. Ἐπειδὴ δὲ οἱ πληροῦντες τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἀργους ὀπλοφόροι παρημποδίζον τὰς ἐργασίας τῆς συνελεύσεως, ὅπως ἀσφαλισθῇ αὕτη κατὰ ἐνδεχομένον πραξικοπήματος τῆς στρατιωτικῆς μερίδος, μετέβη περὶ τὰ τέλη Δεκεμβρίου εἰς τὸ παρὰ τὸν Σαρωνικὸν κόλπον χωρίον Πιάδα, πλησίον τῆς ἀρχαίας Ἐπιδάουρου. Ἐνταῦθα ἡ ἐκ τοῦ χωρίου ὀνομασθεῖσα **συνέλευσις τῆς Ἐπιδάουρου** ἐξέλεξε πρόεδρόν της τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδάτον καὶ ἀνέθεσεν εἰς ἐπιτροπείαν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτοῦ τὸν καταρτισμὸν σχεδίου συντάγματος. Τὸ σχέδιον τοῦτο ὑποβλήθην εἰς τὴν συνέλευσιν ἐψηφίσθη τὴν 1ην Ἰανουαρίου 1822.

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἐπιδάουρου καθώρισε τὴν καθολικὴν ἰσότητά ἐνώπιον τῶν νόμων, τὴν ἀνεξίθρησκείαν, τὴν ἐλευθεροτυπίαν, καὶ δημοκρατικὸν τύπον Κυβερνήσεως. Ἰδρύθη δηλ. βουλὴ ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν, ἐκλεγομένων κατ' ἔτος ὑπὸ τῶν γερουσιῶν, καὶ νομοτελεστικὸν πέντε ἀνδρῶν ἐπίσης κατ' ἔτος ἐκλεγομένων, τὸ ὁποῖον διώριζε τοὺς μινίστρος (ὑπουργοὺς) τῶν ὀκτὼ ὑπουργείων. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς κυβερνήσεως

ἦσαν ἡ προσωρινότης καὶ ἡ μικρὰ διάρκεια. Ταῦτα δὲ ἦσαν συνέπεια τοῦ φόβου τῶν προκριτῶν, μήπως ριζωθῇ ἡ ἐπιρροὴ κατενός ἀντιζήλου. Οὕτω ὅμως δὲν κατωρθώθη νὰ ἰδρυθῇ ἰσχυρὰ κεντρικὴ κυβέρνησις ἱκανὴ νὰ διευθύνῃ τὸν ἀγῶνα.

Πρόεδρος τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξελέγη ὁ Μαυροκορδάτος, λαβὼν οὕτω τὴν θέσιν τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Μαυροκορδάτος οὔτε στρατιωτικὸς ἦτο, οὔτε μὲ τὴν Ρωσίαν εἶχε σχέσεις, ἐπομένως οἱ πρόκριτοι δὲν ἐφοβοῦντο αὐτόν. Εἰς τὸν Ὑψηλάντην ἐδόθη ἡ προεδρία τοῦ βουλευτικοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἄλλην πικρίαν ἔμελλε νὰ δοκιμάσῃ οὗτος. Τὰ σύμβολα καὶ τὰ χρώματα τῆς Φιλικῆς ἐταιρείας κατηργήθησαν, ὠρίσθησαν δὲ ἀντὶ τοῦ φοίνικος καὶ τοῦ μέλανος χρώματος ὡς ἐθνόσημον μὲν ἡ γλαῦξ τῆς Ἀθηνᾶς, ὡς ἐθνικὰ δὲ χρώματα τὸ κυανοῦν καὶ τὸ λευκόν. Ἡ κυανόλευκος δὲ νέα σημαία τοῦ ἑλλ. ἔθνους ὑψώθη ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου, ὃ ὁποῖος τότε ἔπescen εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων (12 Ἰαν. 1822), καὶ ἡ Κόρινθος ἐξελέγη ὡς προσωρινὴ πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρas Ἑλλάδος. Τὴν προτεραίαν τέλος τῆς διαλύσεώς της (15 Ἰανουαρίου 1822) ἡ συνέλευσις ἐξέδωκε προκήρυξιν δικαιολογοῦσαν εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτῆς ἐχωρίζετο αὕτη ἀπὸ τῶν δημαγωγικῶν καὶ στασιαστικῶν κινήματων, τὰ ὁποῖα τότε ἐτρομάζον τὰς κυβερνήσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν, καὶ ἐχαράκτιζετο ὡς ἀγῶς ἱερὸς πρὸς ἀνάκτησιν τῶν δικαίων, τῶν ὁποίων ἀπολαύουν ὅλοι οἱ χριστιανικοὶ λαοί.

3. Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων (1822—1824).

Ἡ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822. Ἡ ἐπανάστασις ἡ κατ' ἀρχὰς ἐπεκταθεῖσα ἀπὸ τῶν ὀχθῶν τοῦ Προσθίου καὶ τῶν ὑπωρειῶν τῶν Καρπαθίων μέχρι τῶν κορυφῶν τῆς Ἰδης, εὐθύς κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος περιορίσθη εἰς τὸ Σοῦλι καὶ τὴν νότιον Ἡπειρον, εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους, εἰς τὴν Σάμον, τὰς Κυκλάδας, τὴν Κάσον καὶ τὴν Κρήτην. Πέραν τῶν χωρῶν τούτων ἡ ἐπανάστασις ἡ ἐκτραγεῖσα κατεστάλη, ἢ ἐξεδηλώθη μόνον διὰ παθημάτων καὶ συμφορῶν.

Ἐν τούτοις ἡ ἐπανάστασις καίπερ περιορισθεῖσα, εἶχε πλέον ἐδραιωθῇ. Διὰ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τῆς Ἐπιδαύρου, ἔληξεν ἡ περίοδος τῶν μεμονωμένων ἐξεγέρσεων. Τώρα ὑφίστατο ἀπέ-

ναντι τῆς Τουρκίας ἑλληνικὴ πολιτεία ἐλευθέρα μὲ ἰδίαν κυβέρνησιν, πολιτεία γεννηθεῖσα ἐξ ὠκεανοῦ αἵματος, ἐκ τοῦ πυρὸς φρικώδους φυλετικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ πολέμου. Εἰς τὴν πολιτείαν δὲ αὐτὴν ἀπέκειτο τὸ βαρὺ ἔργον κυρίως μὲν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ κτηθὲν, εἰ δυνατόν δέ, νὰ δώσῃ εἰς αὐτὸ μεγαλυτέραν ἔκτασιν. Οἱ νέοι λοιπὸν πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμοι εἶναι φανερόν, ὅτι εἶχον χαρακτῆρα κυρίως ἀμυντικοῦ πολέμου. Δυστυχῶς αἱ ἐνέργειαι τῆς κυβερνήσεως δὲν ἐστέφθησαν ὑπὸ ἐπιτυχίας. Ἐν δὲ ἡ Ἑλλάς κατὰ τὸ τέλος τῆς περιόδου εὐρέθη σωσμένη, τοῦτο ὀφείλεται εἰς ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἡρώων της.

Πολεμικὸν σχέδιον τῶν Τούρκων κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως. Ὀλέθριαι ἐριδες Ἀρείου Πάγου καὶ ὀπλαρχηγῶν. Ἡ καταστροφὴ τοῦ Πέτα. Ὁ Χουρσίτ μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Ἀλῆ παρεσκεύαζε διπλὴν κατὰ ξηρὰν ἐπίθεσιν πρὸς κατασβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὸ σχέδιον αὐτοῦ οἱ μὲν Ἀλβανοὶ ἔμελλε νὰ ὑποτάξουν πρὸς δυσμὰς τοὺς Σουλιώτας καί, ἀφοῦ καταλάβουν τὰς περὶ τὸν Ἀχελῶν χώρας, νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Πάτρας. Αὐτὸς δὲ μὲ ἐκλεκτὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια θὰ συνεχρότει ἐν Θεσσαλίᾳ, ἔμελλε νὰ προελάσῃ διὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος εἰς τὸν Ἰσθμόν. Τὸ σχέδιον τοῦτο κατανοήσαντες οἱ Ἕλληνες ἐπεχείρησαν νὰ τὸ ματαιώσουν, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσαν.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ἀρείος Πάγος ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν εἰς Θεσσαλίαν, ἵνα ἀφ' ἐνὸς παρενοχλῇ τὴν ἤδη ἀρξαμένην ἐνταῦθα συνάθροισιν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τοὺς Μακεδόνας τῆς Ναούσης καὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἱ ὅποιοι ἐπανεστίασαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822. Πρὸς τὸν σκοπὸν μάλιστα τοῦτον ἦλθεν ἐκ Πελοποννήσου καὶ ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης μὲ 700 ἄνδρας, καταληφθεὶς ὑπὸ ἀηδίας πρὸς τὰς ἐν Πελοποννήσῳ φατριαστικὰς ἐριδας. Δυστυχῶς ἡ διάστασις τοῦ Ἀρείου Πάγου πρὸς τὸν Ὑψηλάντην καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀξιώσις τοῦ πρώτου νὰ μὴ ἀφίνη αὐτοβουλίαν καὶ ἐλευθερίαν περὶ τὴν δρᾶσιν των εἰς ὀπλαρχηγούς, οἷος ὁ Ὀδυσσεύς, ἐπέφερε τὴν ἀποτυχίαν ὅλων τῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Φθιώτιδα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ἐπανάστασις τοῦ Ὀλύμπου καὶ τῆς νοτίου Μακεδονίας κατεπνίγη εἰς τὸ αἶμά της ὑπὸ τοῦ πασσᾶ τῆς Θεσσαλονίκης Ἀβδουλαβούδ. Συγχρόνως δὲ αἱ ἐπιταθεῖσαι ὀλέθριαι ἐριδες μεταξὺ Ἀρείου Πάγου καὶ Ὀδυσσεύς ἤνοιγον εἰς τὸν ἐν Θεσσαλίᾳ τουρκικὸν στρατὸν τὴν εἰς Κόρινθον ὁδόν.

Καὶ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα τὰ πράγματα δὲν ἀπέβησαν καλύτερα. Ἐνταῦθα ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος εἰς βοήθειαν τοῦ Σουλίου, τὸ ὁποῖον ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τοῦ Ὁμέρ Βρουώνη. Παραλαβὼν τὸ ἐν Κορίνθῳ εὐρισκόμενον τάγμα τῶν τακτικῶν τὸ ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ὀργανωθέν, τὸ εὐρωπαϊκῶς ὀργανωμένον τάγμα τῶν Ἰονίων ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πανᾶν καὶ τὸ τάγμα τῶν φιλελλήνων τὸ ἀποτελεσθὲν ἀπὸ Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι ἐκ φιλελληνισμοῦ εἶχον συρρεῦσαι παμπληθεῖς τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα, προσέτι δὲ χιλίους περίπου Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην ἔσπευσεν εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ στρατὸς τοῦ Μαυροκορδάτου ἦτο μικρὸς, μόλις συνεποσοῦτο εἰς 4 χιλιάδας. Ἐν τούτοις οὗτος ὑπέικων εἰς τὰς ἐκκλήσεις τῶν Σουλιωτῶν ἐξησθένησεν ἔτι μᾶλλον αὐτὸν πέμψας 500 Μανιάτας ὑπὸ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην εἰς τὸ ἐπὶ ὥρας νοτίως τῆς Κιάφας Φανάριον, ὁ ἴδιος δὲ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ **Πέτα** βορείως τῆς Ἀρτας. Ἐνταῦθα τὴν 4ην Ἰουλίου ὁ Ρεσίτ πασσᾶς Κιουταχῆς ἐξορμήσας μὲ 6 χιλιάδας Τούρκους ἐξ Ἀρτης προσέβαλε τοὺς Ἕλληνας. Οἱ φιλέλληνες ἠρωϊκῶς ἀνταχθέντες ἔπесαν ὅλοι. Ὡσαύτως οἱ πλείστοι τῶν τακτικῶν καὶ τῶν Ἰονίων. Τὴν αὐτὴν τύχην ἔσχον καὶ οἱ Μανιάται εἰς Φανάριον, ὅπου προσεβλήθησαν ὑπὸ ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως, ἔπεσε δὲ καὶ ὁ **Κυριακούλης Μαυρομιχάλης**.

Ἡ καταστροφὴ ἦτο πλήρης. Πᾶσα ἐλπίς πλέον σωτηρίας τοῦ Σουλίου ἀπωλέσθη. Οἱ Σουλῶται ἀντέστησαν μέχρι Σεπτεμβρίου, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν. Ἀπῆλθον μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ τέκνα των εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, ὁπόθεν οἱ περισσότεροι πολεμισταὶ πνέοντες ἐκδίκησιν διεπεραιώθησαν εἰς Μεσολόγγιον. Ὁ Μαυροκορδάτος τέλος μὲ τὰ λείψανα τοῦ Πέτα ἦλθεν εἰς τὸ Μεσολόγγιον, ἵνα φροντίσῃ περὶ τῆς σωτηρίας τοῦ τελευταίου τούτου προμαχώνος τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος.

Οὕτω ἡ ἀπόπειρα παρεμποδίσεως τῆς τουρκικῆς ἐκστρατείας ἀπέτυχε καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τὴν δυτικὴν.

Ἐκστρατεία καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη. Αἱ παρασκευαί, τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Χουρσίτ εἰς τὴν Θεσσαλίαν μετὰ τὴν πῦσιν τοῦ Ἀλῆ, εἶχον περατωθῇ. Εἶχον συγκεντρωθῇ τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια ἐν ἀφθονίᾳ καὶ στρατὸς ἐκ 30 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἀλλὰ τῆς ἐκστρατείας δὲν ἔμελλε νὰ ἡγηθῇ ὁ Χουρσίτ. Τῇ ἐνεργείᾳ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐχθρῶν του ἀφηρέθη ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἀρχιστρατηγία καὶ ἀνετέθη εἰς τὸν ἐν Λαρίσῃ Μαχμουτ Δρά-

μαλιν. Ὁ στρατὸς οὗτος διέβη τὸν Σπερχεῖον περὶ τὰ τέλη Ἰουνίου. Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα οὐδεμίαν εὗρεν ἀντίστασιν. Αἱ ὀλέθριαι μεταξὺ Ὀδυσσέως καὶ Ἀρείου Πάγου ξριδες εἶχον ἐπιφέρει παραλυσίαν τῶν πάντων. Οὕτω ὁ Δράμαλης προήλασεν ἀκωλύτως μέχρι Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς, ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς ἀμφοτέρως καὶ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν Μεγαρίδα, χωρὶς νὰ κατατρίψῃ χρόνον περὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ὁποίαν μόνην ἐκ τῶν πολιορκουμένων φρουρίων εἶχον κατορθώσει νὰ κυριεύσουν οἱ Ἕλληνες (9 Ἰουνίου).

Ἡ γερούσια ἀπέστειλε εἰς τὰ στενὰ τῆς Μεγαρίδος ἀνδρας τινάς, ἀλλ' οὗτοι οὐδαμοῦ ἡδυνήθησαν ν' ἀνακόψουν τὴν πορείαν τοῦ Δράμαλη. Ἀλλ' οὕτε εἰς τὸν Ἰσθμὸν ἡδυνήθησαν νὰ ἀντισταθοῦν. Ὁ Δράμαλης προχωρήσας εἰς τὴν Κόρινθον κατέλαβε τὸν Ἀκροκόρινθον. Οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὸ θάρρος των. Οἱ πρόκριτοι οἱ καταλαβόντες τὰ στενὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ Κορίνθου εἰς Ἄργος κατέλιπον αὐτά. Ὁ λαὸς τῆς Ἀργολίδος ἐδραπέτευσεν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰς μακρυνὰς παραλίας. Οἱ Μανιάται καὶ οἱ Μεσσήνιοι ἐτράπησαν εἰς τὴν λεηλασίαν. Ἡ κυβέρνησις τέλος καταληφθεῖσα ὑπὸ τρόμου κατέφυγε εἰς δύο ἐντὸς τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου ἑλληνικὰ πλοῖα.

Εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσαν τὴν Ἑλλάδα ὁ Δ. Ὑψηλάντης καὶ πρὸ πάντων ὁ Θ. Κολοκοτρώνης. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ Ὑψηλάντης εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους καὶ ἠνάγκασε τὸν Δράμαλην νὰ χρονοτριβήσῃ εἰς τὴν πολιορκίαν αὐτῆς, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἐν τῷ μεταξὺ παραγγείλας νὰ ἀπαγάγουν ἢ νὰ καταστρέψουν ὅλα τὰ ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Ἀργολίδος σιτηρὰ καὶ ὅλας τὰς ζωοτροφίας, ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν πρὸς στρατολογίαν. Ἐκεῖ συγκεντρῶσας ἀξιόμαχον δύναμιν, τὸ μὲν κύριον μέρος αὐτῆς ὑπὸ τὸν Πετρόμπετην ἀφῆκεν εἰς τὴν παρὰ τοὺς Μύλους ὄχυναν θέσιν, μὲ τοὺς λοιποὺς δὲ κατέλαβε καὶ τὰς πρὸς δυσμὰς τῆς πεδιάδος ὀρεινὰς παρόδους τοῦ Ἄργους, ἰδίως δὲ τὰς μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου ὀρεῖνὰς ὁδούς. Τὸ σχέδιον ἐπέτυχε καθ' ὁλοκληρίαν. Ἀφοῦ ἐπὶ ἡμέρας ὀλοκληροὺς ἔγιναν πολλαὶ σφοδραὶ ἀψιμαχίαι μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων περὶ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, ὁ Κολοκοτρώνης διηυκόλυσε τὴν ἔξοδον τῶν πολιορκουμένων. Ἀλλ' ἤδη ὁ Δράμαλης εἶχε περιέλθει εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ὁ στρατὸς του εἰς τὴν ἐρημωμένην καὶ πολυδίψιον Ἀργολίδα ἤρχισε νὰ ὑποφέρει ἐξ ἐλλείψεως τροφῶν καὶ ὕδατος. Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος φοβούμενος τὰ ἔλλην. πυρπο-

λικὰ δὲν ἠδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς βοήθειάν του. Ἐπομένως περὶ προελάσεως εἰς Ἀρκαδίαν δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σκεφθῇ ὁ Δράμαλης. Δὲν ὑπελείπετο εἰς αὐτὸν ἢ νὰ ὑποχωρήσῃ τάχιστα εἰς Κόρινθον. Ἄλλ' εἰς τὰς μεταξὺ Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας στενοπορίας ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τὸν Ὑψηλάντην καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς ἐπέφεραν εἰς τοὺς Τούρκους μεγάλας καταστροφάς. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Δράμαλη κατεστράφη, μόλις δὲ τὸ ὑπόλοιπον μὲ αὐτὸν τὸν Δράμαλην διεσώθη εἰς Κόρινθον ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ περικλεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐδεκατίσθη ἐκ τῆς ἑλλείψεως τροφῶν καὶ τῶν ἐπιδημικῶν νόσων. Τέλος ἀπέθανε ἐκ τῆς λύπης αὐτὸς ὁ Δράμαλης, (Ὁκτώβριος), τὰ δὲ λείψανα τοῦ στρατοῦ του ἀποπειραθέντα νὰ ἐκβιάσουν τὴν εἰς τὰς Πάτρας διὰ τῆς παραλίας δδὸν κατεστράφησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ἐκ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη ἐπικρεμασθεὶς εἰς τὴν Πελοπόννησον κίνδυνος ἀπετράπη. Τοῦτο ὑπὸ πάντων ὠμολογεῖτο ὅτι ὠφείλετο εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Αὕτῃ δὲ ἡ γερούσια ἠναγκάσθη νὰ διορίσῃ αὐτὸν ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου.

Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Πέτα καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν πτῶσιν τοῦ Σουλίου, ὁ Ὁμὲρ Βρυώνης καὶ ὁ Κιουταχῆς κατῆλθον περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μεσολογγίου μετὰ 11 χιλ. ἀνδρῶν καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτὸ ἀπὸ ξηρᾶς. Συγχρόνως δὲ ὁ Γιουσούφ πασσᾶς τῶν Πατρῶν ἀπέκλειεν αὐτὸ ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Μαυροκορδάτος κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του παρὰ μόνον 450 μαχητάς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ στρατηγὸς Νόρμαν μετὰ πέντε ἄλλων φιλελλήνων καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης μετὰ 30 Σουλιωτῶν. Ὑπῆρξεν ὅμως μέγα εὐτύχημα, ὅτι ἡ πολιορκία τῆς πόλεως ἤρχισε μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Δράμαλη, διότι ἠδυνήθησαν οἱ Πελοποννήσιοι νὰ ἐνισχύσουν τοὺς πολιορκουμένους. Ὄντως δὲ περὶ τὰ μέσα τοῦ Νοεμβρίου ὑδραϊκὸς στόλος διέλυσε τὸν ἀποκλεισμὸν τοῦ Γιουσούφ, ἔφερε τροφάς καὶ πολεμοφόδια καὶ ἀπεβίβασε 1000 Πελοποννησίους ὑπὸ τὸν Πετρόμπεην, τὸν Ζαῖμην καὶ τὸν Δηλιγιάννην.

Μετὰ τινα θρόνον ἡ θέσις τῶν πολιορκητῶν ἤρχισε νὰ γίνεται δυσχερής, διότι ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν δεινῶς ὑπὸ τῶν ὀργασμῶν βροχῶν καὶ ἑλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ἐπομένως μετὰ ματαίαν ἔφοδον γενομένην τὴν νύκτα τῆς 25 Δεκεμβρίου ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ Μεσολόγγιον. Ἀλλ' ἡ

ὑποχώρησιν των ἀπέβη εἰς αὐτοὺς ὀλεθρία. Οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν αὐτοὺς καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ πλεῖστα πυροβόλα των καὶ ὅλας τὰς ἀποσκευάς. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ὀλίγοι ἐσώθησαν.

Διὰ τῆς σωτηρίας τοῦ Μεσολογγίου ἐσώθη ἡ δυτικὴ Ἑλλάς, τὸ δὲ ἡθικὸν κῦρος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃ ὁποῖος ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος αἷτιος αὐτῆς ἠνωρθώθη.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου. Κατορθώματα τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Ὅπως κατὰ ξηράν, οὕτω καὶ κατὰ θάλασσαν ὁ ἀγὼν κατὰ τὸ β' ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἤρχισε διὰ καταστροφῶν, ἀλλ' ἐτελείωσε διὰ θριαμβευτικῶν κατορθωμάτων.

Τῶν καταστροφῶν θέατρον ὑπῆρξεν ἡ νῆσος Χίος. Οἱ Ἕλληνες τῆς Χίου ἔνεκα τῆς γεινιάσεως αὐτῶν πρὸς τὴν ἀσιατικὴν παραλίαν καὶ τοῦ φιλησύχου χαρακτῆρος αὐτῶν εἶχον ἀποφύγει κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως πᾶσαν εἰς τὸν πόλεμον συμμετοχὴν. Τὸ δευτέρον ὅμως ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως ἡ ἀφροσύνη τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Σάμου Λυκούργου Λογοθέτου, ἐπέφερε τὴν τραγικὴν καταστροφὴν αὐτῆς. Οὗτος χωρὶς νὰ συνεννοηθῇ μήτε μὲ τὴν κεντρικὴν κυβέρνησιν μήτε μὲ τὰς ναυτικὰς νήσους ἀποβιβάζεται τὴν 10ην Μαΐου 1832 εἰς τὴν Χίον μὲ 2.500 ἀνδρας, ἐπαναστατεῖ αὐτὴν καὶ πολιορκεῖ τὴν μικρὰν τουρκικὴν φρουρὰν εἰς τὴν ἀκρόπολιν.

Ὅταν τὰ γεγονότα ταῦτα ἀνηγγέλθησαν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, ἀμέσως 60 μὲν ἔμποροι Χῖοι ἐν Κωνσταντινουπόλει σφάζονται, μέγας δὲ στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον Καρὰ Ἀλὴν ἐκ 46 πλοίων καταπλέει εἰς τὴν νῆσον. Μετὰ σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν ὁ Καρὰ Ἀλὴς ἀποβιβάζει τὸν ἐξ 7 χιλ. ἀποβατικὸν στρατὸν καὶ ἀναγκάζει τοὺς Σαμίους νὰ σωθοῦν διὰ τινων ψαριανῶν πλοίων. Συγχρόνως διεπεραιώθησαν εἰς τὴν νῆσον διὰ τῆς ἀσιατικῆς παραλίας ἄπειρα πλήθη φανατικῶν μουσουλμάνων, κατεχόμενα ὑπὸ ἀγρίας δίψης αἵματος καὶ ἀρπαγῆς. Τότε ἤρχισεν ἡ σφαγὴ καὶ ἡ λεηλασία. Ἐκ τῶν 100 χιλ. κατοίκων τῆς νήσου ὑπολογίζεται ὅτι 23 χιλ. ἐσφάγησαν, 47 δὲ ἐξηνδράποδίσθησαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὰς μωαμεθανικὰς χώρας τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Οἱ λοιποὶ ἐσώθησαν ἐν ἀθλίᾳ καταστάσει, καὶ ἐξ αὐτῶν δὲ 3 χιλ. παρέμειναν εἰς τὴν νῆσον. Ὅλη ἡ ἄλλοτε πλουσία νῆσος μετεβλήθη εἰς σωρὸν ἔρειπών.

Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου ἦτο βεβαίως μεγίστη ἐθνικὴ συμφορά. Ἀλλὰ καὶ ἡ συμφορὰ αὕτη ὅπως καὶ τόσαι ἄλλαι, ὑπῆρξε

θυσία ὠφέλιμος εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος. Ἡ καταστροφὴ αὕτη ἐξήγειρεν εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τῆς Εὐρώπης σφοδρὸν αἰσθημα συμπαθείας ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων καὶ ἀγανάκτησιν κατὰ τῶν σφαγέων. Συγχρόνως ἀπέδειξεν εἰς αὐτόν, ὅτι ἡ ὁσμανικὴ φυλὴ ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν καὶ ὅτι αἱ δύο ἀντιμέτωποι φυλαὶ δὲν ἤδυναντο πλέον νὰ συνδιαλλαγοῦν. Ὁ ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνισμὸς λοιπὸν ἠϋξήθη καὶ μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμὸν ἠκούσθη ἡ διὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ βραχίονος τοῦ Κανάρη ἐπελθοῦσα ἐκδίκησις κατὰ τῶν σφαγέων τῆς Χίου.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ δράμῃ εἰς σωτηρίαν τῆς Χίου. Κατέπλευσεν ἐκεῖ, ὅταν πλέον ἡ καταστροφὴ εἶχε συντελεσθῇ. Ἄλλ' οὗτος δὲν διευθύνεται πλέον ὑπὸ τοῦ Τομπάζη καὶ δὲν ἐνεργεῖ, ὥς πρότερον, μετὰ προφυλάξεως ἐναντίον μεμονωμένων τουρκικῶν πλοίων. Ἦδη τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ κατ' ἐκλογὴν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου ἀνέλαβε ὁ κυματοχαρὴς **Ἀνδρέας Μιαούλης**, ἀνὴρ ἀμόρφωτος μὲν, ἀλλ' ἀποφασιστικὸς καὶ γενναῖος, μὴ δειλιῶν ἀπέναντι καὶ τῶν ἐπικινδυνωτέρων ἐπιχειρήσεων, ἰδίως δὲ ἀρχικὸς καὶ καταπλήττων διὰ τοῦ ἀκάμπτου χαρακτῆρός του τὰ δυσήνια ναυτικὰ πλήθη, συγχρόνως ὅμως μετριόφρων καὶ προσηνής. Ὑπὸ τοιοῦτου λοιπὸν ἀνδρὸς διευθυνόμενος τώρα ὁ ἑλληνικὸς στόλος, δὲν διστάζει νὰ ἀντιπαρατάσσεται ἐναντίον ὀλοκλήρων στόλων καὶ νὰ ἀποτολμᾷ ναυμαχίας κατ' αὐτῶν.

Ὅταν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔφθασεν εἰς τὴν Χίον, πρῶτον μὲν περιέπλευσεν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας τὰ παράλια τῆς νήσου παραλαμβάνων τοὺς εἰς αὐτὰ ζητοῦντας σωτηρίαν φυγάδας Χίου. Ἐπειτα ἐπροκάλεσε τὸν ὀθωμανικὸν στόλον εἰς φανεράν ναυμαχίαν. Δυστυχῶς ἔνεκα τῆς τρικυμίας οἱ Ἕλληνες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ μεταχειρισθοῦν τὰ πυρπολικά των. Ἐπομένως μετὰ τριήμερον κανονιοβολισμὸν ἄνευ ἀποτελέσματος ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ Ψαρά. Τὴν διακοπὴν ταύτην ὅμως ἐπηκολούθησε κεραυνός. Νεαρὸς Ψαριανὸς ναύτης, μέχρι τοῦδε μόνον εἰς τοὺς συμπολίτας του γνωστὸς ὡς ἥρωας, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ ὄνομα ἔμελλε νὰ καταστῇ περιφανὲς μεταξὺ τῶν ναυτικῶν ἡρώων τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, ὁ **Κωνσταντῖνος Κανάρης**, ἀνετίναξε μὲ τὸ πυρπολικόν του τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰουνίου τὴν τουρκικὴν ναυαρχίδα. Δισχίλιοι περίπου Τοῦρκοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Καρᾶ Ἀλῆς, εὗρον οἰκτρὸν θάνατον.

Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὴν συμφορὰν αὐτὴν δὲν ἐτόλμησε μῆτε τὴν Σάμον, μῆτε τὰ Ψαρὰ νὰ προσβάλλῃ ὥς εἶχε σκοπόν, ἀλλ' ἔσπευσε νὰ φύγῃ καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ἡ τολμηρὰ προᾶξις τοῦ Κανάρη ἡσφάλισεν ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τοὺς Ἕλληνας τὸ Κράτος τῆς θαλάσσης. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ὀθωμανικὸς στόλος μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ἐλληνικοῦ ἐξῆλθε πάλιν τοῦ Ἑλλήσποντου, ἵνα τροφοδοτήσῃ τὸν στρατὸν τοῦ Δράμαλι εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ἀλλ' ὅταν ἦλθε πρὸ τοῦ Ἀργολικοῦ κόλπου καταληφθεὶς ὑπὸ τρόμου πρὸ τῶν πυρπολικῶν τοῦ ἐκεῖ ἐλληνικοῦ στόλου ἔφυγε καησχυμένος εἰς Τένεδον. Ὁ ἐλληνικὸς στόλος κατεδίωξεν αὐτόν. Εἰς τὴν Τένεδον δὲ ὁ Κανάρης μὲ τὸ πυρπολικόν του κατέκαυσε τὴν τουρκικὴν ὑποναυαρχίδα θάψας εἰς τὰ ὕδατα τῆς Τενέδου 1600 ναύτας αὐτῆς. Ὁ λοιπὸς τουρκικὸς στόλος ἔσπευσε νὰ κρυφθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Οἱ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι τοῦ Αἰγαίου.

Ἑκστρατεία τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1823. Καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος οἱ Τούρκοι ἠκολούθησαν τὴν αὐτὴν τακτικὴν πρὸς κατάσβεσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Δύο στρατιαὶ εἰσελάυνουσαι ἡ μὲν εἰς τὴν Α., ἡ δὲ εἰς τὴν Δ. Ἑλλάδα ἔμελλον νὰ συνενωθοῦν εἰς τὴν Ναύπακτον, ἐκεῖθεν δὲ νὰ διατετραιωθοῦν εἰς τὴν Πελοπόννησον. Τὰ σχέδια τῶν Τούρκων καὶ κατὰ τὸ 1824 ἀπέτυχον οἰκτρῶς.

Ὁ ἐκ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος εἰσβαλὼν στρατὸς ἔφθασε μὲν μέχρι τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ ἐνσκήψαντος λοιμοῦ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Λαμίαν. Ὁ ἐκ τῆς δυτικῆς ὑπὸ τὸν Ὁμέρ Βρυώνην καὶ τὸν Μουσταφᾶν εὗρεν ἰσχυρὰν ἀντίστασιν παρὰ τὸ Καρπενήσιον. Ἐνταῦθα ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ αὐτοῦ προσεβλήθη ὑπὸ δρακὸς γενναίων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν ἥρωα Μάρκον Μπότσαρην καὶ ὑπέστη μεγάλην καταστροφὴν. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἀπώλεσεν ἓνα τῶν μεγαλυτέρων ἡρώων τῆς, διότι κατὰ τὴν ἐπίθεσιν αὐτὴν ἐφονεύθη ὁ Μάρκος. Ἀλλὰ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἔχασε τὸ θάρος του. Διὰ τοῦτο προχωρήσας μέχρι τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ, τὸ μὲν Μεσολόγγιον δὲν ἐτόλμησε νὰ προσβάλλῃ, εἰς δὲ τὸ Αἰτωλικόν, τὸ ὅποιον ἐπολιορκήσεν ἐπὶ δύο μῆνας, ἀπέτυχεν οἰκτρῶς.

Ὁ ἐν Κρήτῃ ἀγὼν κατὰ τὰ ἔτη 1822 καὶ 1823. Ἐν ᾧ ἡ ἀμυντικὴ δύναμις τῶν Ἑλλήνων κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν τόσον λαμπρὰ ἐδείχθη εἰς ὅλα τὰ θέατρα τοῦ πολέμου κατὰ τὸ ἔτος 1822, μόνον εἰς ἓν σημεῖον τὰ ἐλληνικὰ πράγματα ἤρχι-

σαν νὰ μὴ βαίνουν καλῶς, εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συνετέλεσεν ἡ διχόνοια τῶν Κρητῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Ἀφεντούλης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιβληθῇ. Ὅθεν ἡ ἐπανάστασις περιορίσθη περὶ τὰ Χανιά.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις περισπωμένη εἰς πολέμους διεξαγομένους συγχρόνως εἰς τόσους τόπους εἶχε ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ἰσχυροῦ ὑποτελοῦς Μεχμέτ Ἀλῆ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ὑποταγὴν τῆς Κρήτης. Ὁ Μεχμέτ ἀποδεχθεὶς τὴν αἴτησιν ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κρήτην τὸν ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρόν του Χασάν πασσᾶν μὲ 5 χιλ. ἄνδρας καὶ πολλὰ κανόνια. Ὅταν οἱ Αἰγύπτιοι ἀπεβιβάσθησαν (27 Μαΐου) εἰς τὴν Σούδαν, οἱ Ἕλληνες μετὰ τινα ἔνδοξον μάχην ὑπεχώρησαν πανταχοῦ ἐκ τῶν πεδινῶν μερῶν τῆς νήσου καὶ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη. Ἐπὶ τέλους τὸν Νοέμβριον ἐξεδίωξαν ἐκ τῆς Κρήτης τὸν Ἀφεντούλην καὶ ἐζήτησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐνισχύσεις καὶ νέον διοικητὴν.

Τὸν Μαΐον τοῦ 1823 κατέφθασεν εἰς τὴν Κρήτην ὁ ὑπὸ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διορισθεὶς διοικητὴς **Ἐμμανουὴλ Τομπάζης** μὲ 2 χιλιάδας Πελοποννησίους καὶ Ρουμελιώτας. Ὁ Τομπάζης μετὰ τῆς διακρινοῦσης αὐτὸν δραστηριότητος ἐπετέθη πρῶτον κατὰ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Κισσάμου καὶ ἠνάγκασε τοὺς εἰς αὐτὴν Τούρκους νὰ παραδοθῶν. Ἐπειτα δὲ προσέβαλε τοὺς εἰς Κάνδανον ὠχυρωμένους καὶ ἠνάγκασε καὶ αὐτοὺς εἰς παράδοσιν. Ἐν ᾧ ὅμως ἡτοίμαζεν ἐπίθεσιν καὶ κατὰ τῶν Χανίων, ἡ ἀλαζονία τῶν Σφακιανῶν καὶ ἡ ἔχθρα αὐτῶν μὲ τοὺς πεδινούς Κρητὰς ἐματαιώσεν αὐτήν. Ἐκ τούτου ἐπωφελήθη ὁ νέος ἐξ Αἰγύπτου ἐλθὼν στρατηγὸς μὲ νέα στρατεύματα **Χουσεῖν-Μπέης**. Οὗτος ἐνίκησεν ἐπανειλημμένως τοὺς Ἕλληνας καὶ κατεδίωξεν αὐτοὺς τόσον ἰσχυρῶς, ὥστε μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἡ ἐπανάστασις κατεβλήθη εἰς ὅλας τὰς πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ρεθύμνου χώρας, διετηρήθη δὲ μόνον ἐκτὸς τῶν Σφακιῶν εἰς μικρόν τι τμήμα τῆς νήσου. Οἱ περισσότεροι Ἕλληνες τῆς Κρήτης τότε ἔφυγον εἰς τὰ Κύθηρα καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὁ Τομπάζης ἔμεινεν εἰς Βαφὲ τῶν Ἀποκορώνων ἄνευ ἐλπίδος βελτιώσεως τῶν πραγμάτων.

Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὸ 1822.
Μετὰ τοὺς πολεμικοὺς θριάμβους τοῦ 1822 ἤρχισε πάλιν τὸ ἔθνος νὰ κατασπαράσσεται ὑπὸ διχονοίας. Αἱ κατὰ τοῦ Δράμαλη καὶ τοῦ Ὁμέρ Βρυῶνη πολεμικαὶ ἐπιτυχίαι ἔδωσαν τὴν ἐπικρά-

τησιν εἰς τοὺς στρατιωτικούς. Εἰς τὴν Πελοπόννησον ἐπεκράτει ὁ Κολοκοτρώνης, εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ὀδυσσεύς. Μόνον εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα διετηρήθη τὸ ἡθικὸν ἀξίωμα τοῦ Μαυροκορδάτου. Ὁ Ἄρειος Πάγος καὶ αἱ γερουσίαι ἐξηφανίσθησαν. Τὸ δὲ ἐκτελεστικὸν καὶ βουλευτικὸν μετὰ τὴν φυγὴν τῶν κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Δράμαλι ἀπώλεσαν καὶ παρὰ τῷ λαῷ καὶ παρὰ τῷ στρατῷ πᾶν κῦρος. Διόρθωσιν τῶν πραγμάτων ἀνέμενον ὅλοι ἀπὸ τὴν συγκληθεῖσαν δευτέραν ἐθνικὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία τέλος συνῆλθε περὶ τὰ τέλη Μαρτίου 1823 εἰς Ἄστρους.

Εἰς τὴν νέαν συνέλευσιν ἐδείχθη εὐθύς ἡ μεγάλη ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς στρατιωτικῆς μερίδος, τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ὁποίας ἡγεῖτο ὁ Πετρόμπεης. Ὡς ἦτο φυσικόν, οἱ πλείστοι τῶν πληρεξουσίων ἦσαν πρόκριτοι καὶ ἐπομένως ἡ στρατιωτικὴ μερὶς ἐδείχθη ὥς ἀσθενεστέρα. Ὄθεν ἡ συνέλευσις τοῦ Ἄστρους, τῆς ὁποίας πρόεδρος ἐξελέχθη ὁ Πετρόμπεης, ἐνέμεινεν εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ πολιτεύματος, αἵτινες κύριον σκοπὸν εἶχον νὰ ὑπάρχη κυβερνήσεις ὅσον τὸ δυνατόν ἀσθενέας, ἵνα οἱ πρόκριτοι εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν κάμνουν ὅ,τι θέλουν. Κατηργήθη προσέτι τότε τὸ ἀξίωμα τοῦ μονίμου ἀρχιστρατήγου, τὸ ὁποῖον εἶχε περιβληθῇ ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ ἐδόθη εἰς τὴν κυβερνήσιν δικαίωμα νὰ διορίζῃ τοὺς ἀρχηγούς τοῦ στρατοῦ εἰς ἐκάστην ἐκστρατείαν. Κατηργήθησαν ἐπίσης αἱ κατὰ τόπους γερουσίαι καὶ ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνάγκη ἐξωτερικοῦ δανείου. Τέλος ἡ συνέλευσις προέβη εἰς τὴν ἐκλογὴν τῆς νέας κυβερνήσεως. Καὶ πρόεδρος μὲν τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἐξελέχθη ὁ **Πετρόμπεης**, μέλη δὲ αὐτοῦ ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ὁ Χαραλάμης καὶ ὁ ἐπτανήσιος Μεταξᾶς. Ἡ πέμπτη θέσις ἐπεφυλάχθη εἰς νησιώτην πρόκριτον. Ὁ Μαυροκορδάτος ἠναγκάσθη νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀρχιγραμματέως.

Ἀλλὰ ὁ Κολοκοτρώνης κατόπιν, πρῶτον μὲν κατορθώνει νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὴν πέμπτην θέσιν εἰς τὸ ἐκτελεστικόν, ἔπειτα δὲ νὰ προσελκύσῃ μὲ τὸ μέρος του τὸν Πετρόμπεην καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κυβερνήσεως καὶ νὰ ὀρισθῇ ἔδρα τῆς κυβερνήσεως ἡ Τρίπολις, ὅπου αὐτὸς ἦτο πανίσχυρος. Καὶ τέλος προσεπάθησε νὰ κάμῃ πρόεδρον τοῦ βουλευτικοῦ ἀνθρώπον ἰδικόν του. Τοῦ βουλευτικοῦ πρόεδρος κατ' ἀρχὰς εἶχεν ἐκλεχθῇ ὁ Ὁρλάνδος. Κατόπιν ὁμως κενωθείσης τῆς θέσεως ἐξ ἀναχωρήσεως τοῦ Ὁρλάνδου εἰς τὴν Εὐρώπην, τοῦτο ἐξέλεξεν ὡς πρόεδρον τὸν **Μαυροκορδάτον**. Ἐκ τούτου ἐπῆλθε σύγκρουσις μεταξὺ ἐκτελεστικοῦ

καὶ βουλευτικοῦ. Καὶ ἠναγκάσθη μὲν νὰ φύγῃ ἀπειλούμενος ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνῃ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς Ὑδραν, ἀλλὰ τὸ βουλευτικὸν ἐπέμενε νὰ ἔξῃ κενὴν τὴν θέσιν τοῦ προέδρου καὶ ἔφυγεν ἐκ Τριπόλεως εἰς τὸ Ἄργος. Τότε τὸ ἐκτελεστικὸν μετέθεσε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρῶνῃ κατεχόμενον Ναύπλιον, καὶ ἐδῶ προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ καὶ τὸ βουλευτικόν. Τοῦτο ὅμως ἐπιμένον εἰς τὴν ἀντίστασίν του μετέβη εἰς Ἐρμιόνη, Ἐνταῦθα δὲ ἐνθαρρυνθὲν, διότι αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ἐτάχθησαν μετ' αὐτοῦ, ἐκήρυξε (6 Ἰανουαρίου 1824) ἔκπτωτον τὸ ἐκτελεστικὸν καὶ ἐξέλεξε νέον τοιοῦτο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπλειοψήφουν οἱ νησιῶται καὶ στερεολλαδίται. Τὸ νέον ἐκτελεστικὸν ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ **Γεωργίου Κουντουριώτου**, ἀδελφοῦ τοῦ Λαζάρου ὡς προέδρου, τοῦ Μπότσης, τοῦ Κωλέττη, τοῦ Σπηλιωτάκη καὶ τοῦ Λόντου. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐγίνε γενικὸς γραμματεὺς.

Οὕτω εὐρίσκοντο ἀντιμέτωποι δύο κυβερνήσεις. Ἦτο ὅμως προφανὴς ἡ ὑπεροχὴ τῆς ἐν Ἐρμιόνη. Εἰς αὐτὴν ὁ Κουντουριώτης καὶ ὁ Μπότσης περιεποιῶν μέγα ἀξίωμα διὰ τῶν θυσιῶν καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν νήσων τὰς ὁποίας ἐξεπροσώπων. Ὁ Κωλέττης ὁσαύτως προσέφερεν εἰς αὐτὴν τὴν ἀπαραίτητον δύναμιν προσελκύσας ἐπιτηδεῖας τοὺς τολμηροτάτους ὁπλαρχηγούς τῆς Ρούμελης. Καὶ οἱ ἐπισημότεροι δὲ ἐκ τῶν προκριτῶν (Ζαΐμης, Λόντος, Σισίνης, Νοταρᾶς κλπ.) τῆς Πελοποννήσου ἐτάχθησαν μὲ αὐτούς, διὰ νὰ καταβάλουν τὸν ἀρχαῖον τῆς τάξεώς των ἐχθρὸν τὸν Κολοκοτρῶνῃ. Ἄλλωστε καὶ τὸ ἔθνος ὅλον ἤδη ἐπόθει τὴν καθίδρυσιν κυβερνήσεως ἰσχυρᾶς. Καὶ ἡ κοινὴ δὲ τοῦ ἔξω κόσμου γνώμη ἦτο εὐνοϊκὴ πρὸς τὴν νέαν κυβέρνησιν. Ὅθεν δὲν ἐβράδυνεν αὕτη νὰ κατισχύσῃ. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἀπομείνας μόνος μὲ τὸν Πετρόμπεην ἐθεώρησε σκόπιμον νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ λαβὼν ἀμνηστειὰν ὑπὲρ ἑαυτοῦ καὶ τῶν ὁπαδῶν του διέταξε τὸν κατέχοντα τὸ Ναύπλιον υἱόν του Πάνον νὰ παραδώσῃ αὐτό. Ἐνταῦθα τότε ἐγκατεστάθη ἡ νέα κυβέρνησις.

Ἀλλὰ οἱ πρόκριτοι τῆς Πελοποννήσου συντελέσαντες εἰς τὴν ταπείνωσιν τοῦ Κολοκοτρῶνῃ ταχέως μετεμελήθησαν. Ὅτε κατὰ Ὀκτώβριον ἐγίνε νέα ἐκλογὴ ἐκτελεστικοῦ ἀνεδείχθησαν μέλη αὐτοῦ τὰ αὐτά. Μόνον ἀντὶ τοῦ Λόντου ἐξελέγη ὁ Ἀσημάκης Φωτήλας. Ὅχι δὲ μόνον οἱ Πελοποννήσιοι ἐμειοψήφουν εἰς αὐτό, ἀλλὰ καὶ οὐδεὶς τῶν προεστώτων περιελήφθη. Ὁ Κολοκοτρῶνης τότε ἐπωφεληθεὶς ἐκ τῆς δυσαρεσκείας ταύτης ἔτεινε

τὴν χεῖρα εἰς τοὺς παλαιούς του ἀντιπάλους καὶ ἔξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Νικήτας ἔξεστράτευσε κατὰ τοῦ Ναυπλίου, ὁ Κολοκοτρώνης κατὰ τῆς Τριπόλεως καὶ ὁ Νοταρᾶς καὶ ὁ Λόντος κατὰ τοῦ Ἀκροκορίνθου. Ἀλλ' ἡ κυβέρνησις τότε ἦτο ἰσχυρά. Ἐκ τῶν τακτικῶν πόρων τοῦ κράτους εἶχε τὰ πρῶτα χρήματα τοῦ δανείου τῶν 800 χιλ. λιρῶν, τὸ ὁποῖον πρὸ μικροῦ οἱ εἰς Ἀγγλίαν ἀποσταλέντες Ὁρλάνδος καὶ Λουριώτης εἶχον κατορθώσει νὰ συνομολογήσουν. Εἰσήγαγε λοιπὸν περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου τῇ φροντίδι τοῦ Κωλέττη τὰ ρουμελιώτικα στρατεύματα εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ συνέτριψε καὶ διέσκόρπισε τοὺς ἐπαναστάτας. Αὐτὸς δ' υἱὸς τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος κατὰ τὰς συμπλοκάς ταύτας ἐφονεύθη. Οἱ ἐπαναστάται ἐταπεινώθησαν ὁλοσχερῶς καὶ ἐζήτησαν τὴν ἀμνηστειάν τῆς κυβερνήσεως. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ 15 ἄλλους ἀρχηγοὺς ἐστάλησαν ὡς πολιτικοὶ αἰχμάλωτοι εἰς τὴν Ὑδραν, ὅπου περιορίσθησαν εἰς τὴν μονὴν τοῦ προφήτου Ἡλίου. Ὁ Ἀ. Ζαΐμης καὶ ὁ Νικήτας κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα.

Ἡ νίκη τῆς κυβερνήσεως ἦτο τελεία. Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς πολὺ ὄδρᾳ ἐπλήρωσεν αὐτήν. Καὶ πολὺ μὲν αἷμα δὲν ἐχύθη. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐδρωθή δεινῶς ὑπὸ τῶν ρουμελιωτικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐφέροντο πρὸς αὐτήν ὡς πρὸς ἐχθρικὴν χώραν. Τὰ δὲ χρήματα τοῦ δανείου κατεσπαταλήθησαν διὰ τῶν ἐμφυλίων πολέμων.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλου ἰσχυροῦ συμμαχοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ **Ὀδυσσεῶς**, ἀπηλλάγη τότε ἡ κυβέρνησις. Ὁ Ὀδυσσεὺς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐμφυλίου πολέμου εἶχε τηρήσει εἰς ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στάσιν ἀμφίβολου, ὅτε ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε μὲ ἵλην ἱππικοῦ νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀργολίδα, ἵνα παραστήσῃ πρόσωπον μεσίτου καὶ ταχθῇ μὲ τὸ μέρος τῶν νικητῶν. Ἀλλ' ὅταν περὶ τὰ μέσα Μαΐου ἐφθασεν εἰς τὸ Ἄργος, τὰ στρατεύματα τῶν ἐπαναστατῶν εἶχον ἡττηθῇ. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε συνεχάρη τὴν νέαν κυβέρνησιν, ἀλλ' αὕτη ἐφέρθη ψυχρῶς πρὸς αὐτόν. Ἐπέστρεψε λοιπὸν ἔνεκα τούτου εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα μηνίων, διότι οὐδὲν ἐκ τῶν ἀγγλικῶν χρημάτων ἔλαβεν. Ἐνεκα τούτου ἂφ' ἑνὸς ἤρχισε διαπραγματεύσεις μὲ τὸν ἐν Εὐβοίᾳ Ὅμηρ πασσᾶν πρὸς παραχώρησιν εἰς αὐτὸν τῆς ἀρχηγίας τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου, ἂφ' ἑτέρου ἐφέρετο πειστικῶς πρὸς τοὺς νκατοίκους τῆς Ἀττικῆς. Ἡ κυβέρνησις τότε ἀπέστειλεν ἐναντίο

του τὸν Γκούραν, ἄλλοτε πρωτοπαλλήκαρον νοῦ Ὀδυσσέως. Ὁ Ὀδυσσεὺς μὲ 600 Ἑλλήνας καὶ 400 Ὀθωμανοὺς ὑπεχώρησε μέ-
 χρι Χαιρωνείας. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν
 Γκούραν. Οὗτος ὠδήγησεν αὐτὸν δέσμιον εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν
 ἐνέκλεισεν εἰς τὸν δεξιὰ τῶν Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως ἐνετι-
 κὸν πύργον. Ἀλλὰ τὴν 16 Ἰουλίου εὐρέθη τὸ σῶμά του δια-
 μελισμένον παρὰ τὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς ἀπτέρου Νίκης. Διε-
 δόθη ὅτι ἀποπειραθεὶς νὰ δραπετεύσῃ κατεκρημνίσθη. Τὸ πιθα-
 νώτερον εἶναι ὅτι κατὰ διαταγὴν τοῦ Γκούρα ἐστραγγαλίσθη καὶ
 τὸ πτώμά του ἐρρίφθη ἐκ τῶν ἐπάλξεων τοῦ πύργου.

Οὕτως εἶχον τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, ὅτε εἴ-
 πέροποτε καὶ ἄλλοτε παρίστατο ἀνάγκη νὰ ἔχῃ συνηνωμένας τὰς
 δυνάμεις τῆς ἐναντίον νέου καὶ πολὺ φοβερωτέρου ἀντιπάλου,
 τῶν Αἰγυπτίων. Ἀλλὰ πρὶν πραγματευθῶμεν τὴν δευτέραν αὐτὴν
 φάσιν τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς ἓνα
 σπουδαῖον σύμμαχον τῆς Ἑλλάδος ἐμφανισθέντα κατὰ τοὺς χρό-
 νους τούτους ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἐπαναστάσεως, τὸν **φιλελλη-
 νισμόν**.

Ὁ φιλελληνισμός. Ἡ φιλελληνικότης τῆς δημοσίας ἐν Εὐ-
 ρώπῃ γνώμης ἤρχισεν εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπαναστάσεως.
 Ἀλλ' ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ὀλίγους εἶχε κοινωνοὺς, κατὰ τοὺς χρό-
 νους τούτους κατέστη δύνამις ἰσχυρά. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς
 συνετέλεσαν ποικίλα αἷτια. Ὁ πεπολιτισμένος κόσμος τῆς Εὐρώ-
 πης κατελιημένος ὑπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἥρωας καὶ
 τὴν ἀρχαίαν φιλολογίαν καὶ τέχνην καὶ ἀποβλέπων πρὸς τὸν
 Κοραὴν καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν μεγάλου μέρους
 τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν τοῦ λαοῦ τούτου, ἐνόμιζεν ὅτι ἐν τῇ ἐξεγέρ-
 σει τῶν νέων Ἑλλήνων ἔβλεπε τὴν ἐκ τάφου ἀνάδυσιν τῶν
 ἀρχαίων πολυμνήτων Ἑλλήνων. Ἡ μακρὰ ἀπόστασις καὶ ἡ
 θαυμασία γοητεία τῶν κλασσικῶν ὀνομάτων ἐκάλλυνεν εἰς τὸν
 νῦν ἀναφθέντα ἀγῶνα τὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διαπραττόμενα.
 Σκηναί τινες τοῦ πολέμου ἀναμνησκουσαι ἀληθῶς τὰ ἐνδοξό-
 τερα σημεῖα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ἱστορίας ηὔξανον τὸν ἐνθου-
 σιασμόν. Ἐφαίνοντο ὅτι ἐξηλθον ἐκ τοῦ τάφου τῶν ὁ Μιλτιάδης,
 ὁ Λεωνίδας, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Ἐπαμεινώνδας.

Αὐτὰ ἦσαν τὰ ἐλατήρια, τὰ ὁποῖα ἀνέφλεξαν τὸν φιλελληνισμόν
 ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐνταῦθα καθηγηταί, οἷος ὁ Θεόριος ἐν
 Μονάχῳ καὶ ὁ Κρούγ ἐν Λειψίᾳ ζωηρῶς ἐξήγειραν τὴν δημο-
 σίαν γνώμην. Ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου 1821 φιλελληνικοὶ σύλλογοι

εἰς πλείστας πόλεις τῆς Γερμανίας καὶ Ἑλβετίας εἰσργάζοντο ποικιλοτρόπως πρὸς συλλογὴν χρημάτων ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ὑπὸ τῶν συλλόγων τούτων ἐβοηθεῖτο ἢ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατεῖαν τῶν φιλελλήνων στρατιωτικῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ ἑκατοντάδας ἐπροθυμοποιήθησαν νὰ παρᾶσχουν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν προσωπικὴν των ὑπηρεσίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν τὰ κλασσικὰ ἐλατήρια εἶχον ὡσαύτως μεγάλην σημασίαν. Ἀλλ' ἐνταῦθα εὗρε συμπάθειαν ἰσχυρὰν καὶ ὁ θρησκευτικὸς χαρακτὴρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ φιλελληνισμὸς ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ἐνθουσιασμόν.

Πρακτικὸν κατ' ἐξοχὴν χαρακτῆρα εἶχεν ὁ ἀγγλικὸς φιλελληνισμός. Ἐνταῦθα παρὰ τὴν ἐχθρικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως πολλοὶ ὀνομαστοὶ Ἕγγλοι ἐκ φιλελευθέρων πολιτικῶν φρονημάτων συνεπάθησαν ἰσχυρῶς πρὸς τὸν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου ἀγῶνα λαοῦ καταπιεζομένου ἐναντίον τοῦ σκληροῦ δεσποτισμοῦ ξένης ἀγρίας φυλῆς. Ἐπὶ τέλους δὲ ἡ καταστροφή τῆς Χίου μετὰ τῶν ἐπακολουθημάτων αὐτῆς ἐξηρέθισε τὴν ἀντιπολίτευσιν ἐναντίον τοῦ ἐπισήμου φιλοτουρκισμοῦ, καὶ τὸ φιλελεύθερον φρόνημα τῶν Ἑγγλων τὸ ἀποστρεφόμενον τὸν δεσποτισμὸν μετέβαλε τὴν ἐναντίον τοῦ ἑλλην. κινήματος ἐπίσημον ἀγγλικὴν πολιτικὴν. Ἐκτοτε ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ ἀγὼν τῶν φιλελλήνων προσέλαβεν ἰσχυροτέραν κίνησιν. Ἰδρύθη εἰς Λονδίνον φιλελληνικὸς σύλλογος, τοῦ ὁποῖου μετεῖχον πολλοὶ καὶ ἐπιφανεῖς πολιτικοὶ ἄνδρες. Ὁ σύλλογος οὗτος ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἄλλους εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν φιλελληνικοὺς συλλόγους καὶ ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν ὅλης τῆς ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνικῆς κινήσεως. Τὴν μεγίστην τέλος ἔξαψιν τοῦ φιλελληνισμοῦ προεκάλεσεν ὁ μέγας Ἕγγλος ποιητὴς Βύρων, ὅταν ὁ βαθὺς οὗτος γνώστης τῆς ἐν Ἀνατολῇ καταστάσεως καὶ πολέμιος πάσης δεσποτείας ἔστρεψεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα ὅλην του τὴν ἀγάπην καὶ ὅλην του τὴν δύναμιν.

Ὁ Βύρων διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐν Λονδίνῳ φιλελληνικοῦ συλλόγου ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ ἀπῆλθεν εἰς τὰς Ἰονίους νήσους τὸν Ἰούλιον τοῦ 1823 φέρων μεθ' ἑαυτοῦ σπουδαῖα χρηματικὰ κεφάλαια. Προσορμισθεὶς εἰς Κεφαλληνίαν διέτριψεν ἐνταῦθα μέχρι τοῦ Δεκεμβρίου. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Βύρωνος ἐξέγειρεν εἰς τοὺς Ἕλληνας μεγάλας ἐλπίδας περὶ εἰσροῆς ἀγγλικοῦ χρυσίου. Ὅλαι αἱ μερίδες προσεπάθουν νὰ προσοικειωθοῦν αὐτόν. Ἀλλ' ὁ Βύρων, ἀνὴρ πρακτικοῦ χαρακτῆρος, ἀφοῦ διεφωτίσθη ἐπὶ τῆς κα-

ταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων, συνετάχθη μὲ τὸν Μαυροκορδάτον καὶ ἦλθεν εἰς Μεσολόγγιον, ὅπου εὗρίσκετο οὗτος παρασκευάζων τὴν ἄμυναν αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ὁ Βύρων εἰργάσθη μὲ πνεῦμα πατρικὸν καὶ φιλόστοργον ὑπὲρ τῶν πραγματικῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος. Καὶ πρῶτον μὲν ἐτήρησε συνετὴν ἐπιφυλακτικότητα ἀπέναντι τῶν ἐριδίων, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον περιπλακῇ ὅλοι οἱ ὁπωσδήποτε σημαίνοντες Ἕλληνες καὶ διαρκῶς προέτρεπεν εἰς ὁμόνοιαν. Ἐπειτα ἐζήτησε νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὰ ἐνταῦθα λείψανα τῶν φιλελλήνων, τοὺς δὲ Σουλιώτας, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μ. Μπότσαρη περιεφέροντο εἰς Μεσολόγγιον προκαλοῦντες ἔριδας πρὸς τοὺς κατοίκους, προσέλαβεν εἰς τὴν ἰδιαιτέραν του ὑπηρεσίαν καὶ ἡτοιμάζετο μετὰ τούτων νὰ προσβάλλῃ τὴν Ναύπακτον. Ἀλλὰ τὸ ἐπικίνδυνον κλῖμα τῆς λιμνοθαλασσίας πόλεως ἐπέδρασεν ἐπιβλαβῶς ἐπὶ τῆς ὑγείας τοῦ νεαροῦ λόρδου. Προσεβλήθη ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς 7ης Ἀπριλίου 1824 ἀπέθανε καταλιπὼν μέγα πένθος εἰς τοὺς Ἕλληνας.

4. Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων (1824—1827).

Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Σουλτάνος Μαχμουτ Β' βλέπων τὴν ἀδυναμίαν του νὰ ἀντιμετωπίσῃ μόνος τοὺς ἐπαναστάτας Ἕλληνας ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ ὑποτελοῦς του ἰσχυροῦ πασσᾶ τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆ. Ὁ Μεχμέτ ἐκμεταλλευθεὶς τοὺς ἀφθόνους πόρους τῆς εὐφορώτατης χώρας του εἶχε καταστῇ πλουσιώτατος. Προσελκύσας δὲ πολλοὺς Εὐρωπαίους ἀξιοματικοὺς εἶχε καταρτίσει στρατὸν εὐρωπαϊκῶς γυμνασμένον καὶ μὲ πειθαρχίαν αὐστηράν, καὶ τέλος ἔγινε σχεδὸν ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ σουλτάνου, εἰς τὸν ὁποῖον μικρὸν φόρον ὑποτελείας ἐπλήρωνεν. Ὁ σουλτάνος Μαχμουτ Β' δὲν ἔβλεπε μὲ καλὸν ὄμμα τὴν μεγάλην αὐξήσιν τοῦ ὑποτελοῦς του, ἀλλ' ἡ ἔκρηξις τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἠμπόδισεν αὐτὸν νὰ ἐξολοθρεύσῃ καὶ τοῦτον, ὅπως τὸν Ἀλῆ πασσὰν τῶν Ἰωαννίνων. Μὲ πολλὴν λοιπὸν δυσαρέσκειαν καὶ πιεζόμενος ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν του πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ αἴτησις τοῦ Μαχμουτ συνέπιπτε μὲ τὴν ἄμετρον φιλοδοξίαν τοῦ Μεχμέτ. Συνεφωνήθη λοιπὸν τὸν Μάρτιον τοῦ 1824 ἀντὶ τῆς παρασχεθισομένης ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ βοηθείας νὰ παρα-

χωρηθῇ εἰς αὐτὸν ἡ Κρήτη καὶ ἡ Κύπρος καὶ νὰ διορισθῇ πασσάς τῆς Πελοποννήσου ὁ θετὸς υἱὸς αὐτοῦ **Ἰμβραήμ**, ὁ ὁποῖος ἔμελλε καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς Αἰγυπτιακῆς ἐκστατείας. Κατηρτίσθη δὲ πολεμικὸν σχέδιον, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ μὲν Αἰγύπτιοι ὄφειλον νὰ ὑποτάξουν τὴν Πελοπόννησον, οἱ δὲ Τούρκοι τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Πρὸ τούτου ὅμως ἔπρεπεν ὁ μὲν Αἰγυπτιακὸς στόλος νὰ συμπληρώσῃ τὴν καθυπόταξιν τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀναλάβει οἱ Αἰγύπτιοι κατὰ τὸ 1822 καὶ νὰ καταστρέψῃ τὴν Κάσσον, ὁ δὲ τουρκικὸς νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά, ἔπειτα δὲ συνηνωμένοι νὰ καταστρέψουν τὰς ἄλλας ναυτικὰς νήσους Σάμον, Ὑδραν, Σπέτσας.

Κατάσβεσις τῆς ἐν Κρήτῃ ἐπαναστάσεως. Καταστροφή τῆς Κάσσου καὶ τῶν Ψαρῶν. Αἱ κατὰ θάλασσαν ἐπιχειρήσεις τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων κατ' ἀρχὰς ἔβαινον καλῶς. Οἱ Αἰγύπτιοι ἀφ' ἑνὸς μὲν κατέσβεσαν διὰ τοῦ φοβεροῦ Χουσεῖν τὴν ἐπανάστασιν τῆς Κρήτης καὶ ἠνάγκασαν τὸν Τομπάζην νὰ καταλίπῃ τὴν νῆσον (22 Ἀπριλίου), ἀφ' ἑτέρου δὲ κατέστρεψαν τελείως (6 Ἰουνίου) τὴν παρακειμένην νῆσον Κάσσον, τῆς ὁποίας οἱ ναυτίλοι ἐβοήθουν τὴν ἐν Κρήτῃ ἐπανάστασιν καὶ ἔκαμνον συχνὰς ἐπιδρομὰς εἰς τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου. Ὀλίγον δὲ κατόπιν (20 Ἰουνίου) ὁ τουρκικὸς στόλος ἐξ 176 πλοίων ὑπὸ τὸν Χοσρέφ πασσάν ἐπέφερε δεινὸν κατὰ τῆς Ἐπαναστάσεως κύπημα διὰ τῆς φορικώδους καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν.

Οἱ Ψαριανοὶ ἐγκαταλελειμμένοι εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις, διότι ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐλλεῖπει μέσων δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ, παρὰ τὰς συμβουλὰς τοῦ Κανάρη περιορίσθησαν μόνον εἰς τὴν κατὰ ξηρὰν ἄμυναν. Ὁ Τουρκικὸς στόλος πλησιάσας εἰς τὴν νῆσον ἤρχισε τὸν κατὰ τῆς πόλεως κανονιοβολισμόν. Συγχρόνως ἀπεβίβασεν εἰς τὰ βόρεια τῆς νήσου σῶμα στρατοῦ, τὸ ὁποῖον προσέβαλεν ἐκ τῶν ὀπισθεν τὴν πόλιν, ἐνῶ ἄλλος στρατὸς ἀπεβιβάζετο ἐκ τῶν ἔμπροσθεν. Ἡ πόλις δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ ἀντισταθῇ. Τότε οἱ κάτοικοι καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐρρίπτοντο εἰς τὰ πλοῖα. Πολλὰ τῶν ὑπερπληρωμένων ἀκατίων ἀνετράπησαν. Πολλαὶ γυναῖκες ἐρρίφθησαν μετὰ τῶν τέκνων των εἰς τὴν θάλασσαν διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἐκ τῶν πλοίων μόνον 16 βρῖκια καὶ 7 πυρπολικά κατώρθωσαν μαχόμενα νὰ διαφύγουν καὶ ἔσωσαν φυγάδας τινάς. Ἡ εἰς ἀνθρώπους ἀπώλεια τῶν Ἑλλήνων ἦτο φορικώδης. Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἦτο μικρὸς. Ἐκ τῶν 7 χιλιάδων κυρίως Ψαριανῶν

ἐσχάθησαν 3600, ἐκ δὲ τῶν εἰς τὰ Ψαρὰ διαμενόντων 23 χιλιάδων φυγάδων μόλις 6 χιλ. διεσώθησαν.

Ἡ τραγωδία τῶν Ψαρῶν ἔσχεν ὅμως τέλος ἡρωϊκόν. Εἰς τὴν ἐσχάτην Ν. Δ. ἄκραν ἦτο τὸ φρούριον Παλαιόκαστρον, ἄλλοτε μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Εἰς αὐτὸ ἦσαν ἐγκλεισμένοι 400 Ψαριανοὶ μετὰ πολλῶν γυναικοπαίδων, οἱ ὅποιοι ἀντέστησαν ἐρρωμένως ἐπὶ δύο ἡμέρας εἰς ὅλας τὰς ἐφόδους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὸ πῦρ τοῦ στόλου. Ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ οἱ Ψαριανοὶ πυροβοληταὶ ἐδεκατίσθησαν καὶ ἡ ἄμυνα κατέστη ἀδύνατος, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα μετὰ δύο χιλιάδας τούρκους, οἱ ὅποιοι εἶχον ἤδη ὀρμήσει εἰς τὰ τεῖχη.

Τὸ τραγικώτατον τέλος τῶν Ψαρῶν ὑπῆρξε μὲν ὀλέθριον κτύπημα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ εἰς τῶν μεγίστων ἠθικῶν θριάμβων αὐτοῦ. Ἡ πτώσις τῶν Ψαρῶν ἐξηγείρει τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου καὶ ἐδόξασε τὸ ὄνομα τῆς νήσου.

Αἱ περὶ τὴν Σάμον καὶ τὴν Κῶν ναυμαχίαι. Ἡ ἀγγελία τῆς καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν ἐπροξένησε φρικώδη ἐντύπωσιν εἰς Ὑδραν, Σπέτσας καὶ Ναύπλιον. Ἦδη αἱ λίραι τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου εἶχον ἔλθει εἰς Ναύπλιον καὶ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδίστασε νὰ παραδώσῃ σπουδαῖον μέρος τῶν χρημάτων τούτων εἰς τὰς ναυτικὰς νήσους. Διὰ τούτων δὲ ἐξοπλισθεὶς ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν **Σαχτούρην** ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξ Ὑδρας καὶ Σπετσῶν. Ὅτε λοιπὸν ὁ Χοσρέφ ἐκινήθη ἐναντίον τῆς Σάμου, εὗρεν αὐτὸν εἰς τὸν μεταξὺ Σάμου καὶ Ἀσίας πορθμόν, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν νήσον μεταβίβασιν τοῦ ἐκεῖ κατασκηνωμένου πολυαριθμοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὸν στενὸν ἐκείνον πορθμόν ἀπὸ τῆς 31ης Ἰουλίου μέχρι τῆς 5ης Αὐγούστου ἐγιναν πεισματώδεις συμπλοκαὶ μεταξὺ τῶν δύο ἀντιπάλων στόλων. Ὅλαι ὅμως αἱ προσπάθειαι τοῦ Χοσρέφ πρὸς κατάληψιν τοῦ πορθμοῦ ἀπέβησαν μάταιαι. Ἐχασε μάλιστα μίαν φρεγάταν πυροποληθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κανάρη καὶ δύο ἄλλα μικρότερα πλοῖα. Ὁ Χοσρέφ ἀπελπισθεὶς ἐπλευσεν εἰς Κῶν, ἵνα ἀναμείνῃ ἐκεῖ τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον.

Ὅντως αἱ παρασκευαὶ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ εἶχον πλέον συμπληρωθῇ. Στόλος δὲ 56 πολεμικῶν πλοίων μετὰ 150 φορηγὰ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπεβιβάσθησαν 16 χιλ. πεζοὶ καὶ 2 χιλ. ἵππεις ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ υἱοῦ του **Ἰμβραῖμ**, κατέπλευσε τὴν 30ὴν Αὐγούστου παρὰ τὴν Ἀλικαρνασσὸν καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ ὀθωμα-

νικοῦ. Οὕτω συνήχθη ἐνταῦθα δύναμις κολοσσιαία. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρος των. Ὁ παρὰ τὴν Σάμον ἑλληνικὸς στόλος περὶ τὰ μέσα Αὐγούστου εἶχεν ἐνισχυθῆ σπουδαίως. Ὁ ναύαρχος **Μιαούλης**, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰς ναυμαχίας τῆς Σάμου ἦτο ἀπασχολημένος ἀλλαχοῦ, ἔφθασε φέρων ἰσχυρὸν ἀπὸ τῆς Ὑδρας στόλον, ἐπίσης ἀπὸ τῶν Σπετσῶν ἦλθον 17 νέα πλοῖα. Οὕτω ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀνῆλθεν εἰς 80 πλοῖα καὶ συνεκεντρώθη παρὰ τὴν Πάτμον (22 Αὐγούστου). Μετὰ δύο ἡμέρας οἱ Ἕλληνες ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου πρὸς μεγίστην ἔκπληξιν τῶν Αἰγυπτίων. Ἡ πρώτη αὕτη ναυμαχία δὲν κατέληξεν εἰς οὐδὲν ἀποτέλεσμα. Σπουδαιοτέρα ὑπῆρξεν ἡ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα τὴν 28ην Αὐγούστου γενομένη ναυμαχία. Κατ' αὐτὴν ὁ Μιαούλης ἀπέδειξεν ὅλην τὴν ναυαρχικὴν του ἱκανότητα, τὰ δὲ πυρπολικά τῶν Ἑλλήνων κατώρθωσαν νὰ ἐνεργήσουν τελεσφόρως, καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐχθροὺς νὰ ὑποχωρήσουν εἰς Κῶν.

Μετὰ ταῦτα (4 Σεπτεμβρίου) ὁ τουρκοαἰγυπτιακὸς στόλος ἀποπλεύσας πρὸς βορρᾶν ἀπεπειράθη νὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σάμου, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπόπειραν ταύτην ἐματαιώσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ὁ δὲ τουρκοαἰγυπτιακὸς ἠναγκάσθη νὰ πλεύσῃ εἰς Μυτιλήνην. Τότε ὁ Χοσερέφ ἐλθὼν εἰς διένεξιν πρὸς τὸν Ἰμβραῖμ ἀπέπλευσε μὲ 15 τουρκικὰ πλοῖα εἰς Ἑλλάσποντον. Ὁ Ἰμβραῖμ ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Κῶν, ἀλλ' ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπιτιθέμενος μὲ τὰ πυρπολικά του κατέκαυσε δύο κορβέτας του καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Μυτιλήνην. Ἐπὶ τέλους μόλις τὸν Ὀκτώβριον ἐπιτυχὼν οὖριον ἄνεμον ἔπλευσεν εἰς Ἀλικαρνασσόν. Ἐνταῦθα οὗτος ἔλαβε νέας ἐπικουρίας ἐξ Αἰγύπτου. Ἐπειδὴ δὲ τὰ στρατεύματά του ὑπέφερον ἐκ τῶν ἐπιδημιῶν, ἀπεφάσισε νὰ πλεύσῃ εἰς τὴν Κρήτην, ἵνα ἐκεῖθεν κατὰ τὸ προσεχὲς ἔαρ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἶχε πολὺ ἐλαττωθῆ. Πολλὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἔνεκα τῆς κακῆς συνηθείας τῶν πληρωμάτων νὰ ἐπιστρέφουν κατὰ τὸν χειμῶνα οἰκαδε κατέλιπον τὸν στόλον. Ἐν τούτοις ὁ Μιαούλης προβλέπων τὰ σχέδια τοῦ Ἰμβραῖμ παρέμεινεν ἐπιτηρῶν αὐτὸν μὲ 80 πλοῖα. Ὅταν δὲ ὁ Αἰγυπτιακὸς στόλος τὴν 29ην Ὀκτωβρίου ἀπέπλευσεν ἐξ Ἀλικαρνασσοῦ, ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ παρὰ τὴν Β. Δ. παραλίαν τῆς Κρήτης. Ἡ σύγκρουσις ὑπῆρξε λυσσώδης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ αἰγυπτιακὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν. Τὸν δια-

σκορπισμὸν αὐτοῦ συνεπλήρωσεν ἢ τὴν νύκτα ἐπελθοῦσα χιονοθύελλα. Ἄλλα πλοῖα ἔφυγαν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, πολλὰ ἐνανάγησαν, πολλὰ περιέπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ἄλλα δὲ μὲ τὸν Ἰμβραῖμ ἐπέστρεψαν εἰς τὸν ἀπέναντι τῆς Ρόδου ἐν τῇ παραλίᾳ τῆς Καρίας κόλπον τοῦ Μαρμαρᾶ.

Τώρα καὶ ὁ Μιαούλης ἐνόμισεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ ἴδια. Ἡ κατάστασις τῶν πλοίων ἦτο οἰκτρά, τὰ δὲ πληρώματα ὑπέφερον δεινὰς στερήσεις. Ἄλλως τε δὲ ἐφαντάζετο, ὅτι ὁ Ἰμβραῖμ ἐν καιρῷ χειμῶνος ἤθελε τολμήσῃ νὰ θαλασσομαχήσῃ. Ἀλλὰ δὲν ἐγνώριζε τὴν ἰσχυρογνωμοσύνην τοῦ ἀντιπάλου του. Ὁ Ἰμβραῖμ, ἅψ' οὗ συνεκέντρωσε τὰ διεσκορπισμένα φορτηγὰ καὶ πολεμικὰ πλοῖά του, εὐρὼν τὴν θάλασσαν ἐλευθέραν, κατέπλευσε περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου εἰς Σοῦδαν καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματά του.

Ὁ Ἰμβραῖμ ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡ παραμονὴ τοῦ Αἰγυπτίου στρατηλάτου εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα ἐδείκνυνε, ὅτι αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ἑλλήνων κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς αἰγυπτιακῆς ἐκστρατείας ἦσαν ἐφήμεροι. Ὁ Ἰμβραῖμ εἶχε θέλῃσιν ἀδάμαστον καὶ ἔμμονην εἰς τὰς ἀποφάσεις του ἀκατάβλητον. Οὔτε αἱ ἀποτυχίαι, τὰς ὁποίας ὑπέστη, ἀπεθάρρυνον αὐτόν, οὔτε ὁ ἐπελθὼν χειμὼν ἀνέκοπτε τὰς δραστηρίας παρασκευάς του. Ὅντως δὲ κατώρθωσε νὰ ἀποβιβασθῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καθ' ἣν ὥραν τοῦ ἔτους οὐδόλως ἀνέμενον αὐτόν. Τὴν 11 Φεβρουαρίου 1825 ὁ Ἰμβραῖμ εἰσέπλευσε μετὰ 50 πλοίων εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ ἀπεβίβασε τὴν ἐκ 4 χιλ. πεζῶν καὶ 500 ἱππέων προφυλακὴν του, ἐν ᾧ τὰ πολιορκοῦντα τὴν Μεθώνην ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐτρέποντο εἰς τὰ ὄρη. Ἐκεῖ ὁ Ἰμβραῖμ ὀχυρώσας στρατόπεδον ἔπεμψε τὰς φορτηγίδας του εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἐκόμισαν εἰς αὐτὸν ἄλλους 9 χιλ. καὶ 500 ἱππεῖς καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν. Μετὰ τοῦτο δὲ διασκορπίσας καὶ τοὺς πολιορκοῦντας τὴν Κορώνην Ἑλλήνας ἐστράφη πρὸς τὸ Ναυαρίνον.

Ἀπέναντι τοῦ φοβεροῦ κινδύνου τοῦ ἐπικρεμασθέντος εἰς τὴν Πελοπόννησον ἡ κυβέρνησις Κουντουριώτου ἐδείχθη ἀνεπαρκής. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐφρόντισε διὰ τὴν ἄμυναν τοῦ Ναυαρίνου. Αἱ ἀποθῆκαι ἐπληρώθησαν τροφίμων, ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐνισχύσεις τινές. Ἐν τούτοις ἐκράτει πάντοτε τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους Πελοποννησίους ἀρχηγοὺς ἐγκαθείρκτους ἐν Ὑδρᾷ. Τὸ ἀγγλικὸν δάνειον εἶχε χρησιμοποίησιν εἰς μισθοδοσίας 30 χιλ. φανταστικοῦ στρατοῦ. Ὅταν δὲ κατόπιν ὁ πρόεδρος ἀπεφάσισε

νὰ ἐκστρατεύσῃ αὐτοπροσώπως κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, μόλις εὐρέθησαν ὑπὸ τὰς σημαίας 8 χιλ. Στερεοελλαδῖται καὶ Μακεδόνες μισθοφόροι.

Ἡ ἐκστρατεία ἀπέβη ἀτυχής. Ὁ ναυτικὸς πρόεδρος, ὅταν ἔφθασεν εἰς Καλάμας μὴ ὑποφέρων τὰς ταλαιπωρίας τῆς ἐκστρατείας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πάτριον νῆσον, ἀφῆκε δὲ ἀρχιστρατήγον τὸν γενναῖον μὲν ναυτικόν, ἀλλ' ἐντελῶς ἀπειρον τοῦ κατὰ ξηρὰν πολέμου πλοίαρχον Σκούρτην. Ὁ Σκούρτης ἠττήθη παρὰ τὸ **Κρεμύδι** (δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μεθώνης) ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Οἱ στερεοελλαδῖται ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Ἀν. Ἑλλάδα. Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ μετὰ τὴν εὐκόλον νίκην ἔστρεψεν ὅλην τοῦ τὴν προσοχὴν εἰς τὸ Ναυαρίνον καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταληφθεῖσαν νῆσον Σφακτηρίαν, ἣ ὁποία ἀπετέλει τὴν κλεῖδα τῆς θέσεως ἐκείνης. Ὅντως δὲ μετὰ τὴν ἔνδοξον πτώσιν αὐτῆς, καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ γενναῖος φιλέλλην Σανταροῦζας, ὁ Σαχίνης, ὁ Ἀναγνωστιαρᾶς καὶ Τσαμαδός, μόλις δ' ἐσώθησαν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Σαχτούρης τὰ φρούρια τοῦ **Ναυαρίνου** καὶ τῆς Πύλου δὲν ἦτο πλέον δυνατόν νὰ ἀντισταθοῦν καὶ παρεδόθησαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐπετέλει λαμπρὰ κατορθώματα. Ὁ Μιαούλης ἐλθὼν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Σφακτηρίας εἰσέπλευσε μὲ 6 πυρπολικά εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης καὶ κατέστρεψεν 20 ἐχθρικά πλοῖα καὶ τινὰ εἰς τὴν παραλίαν ἀποθήκην τροφίμων. Ὁ Σαχτούρης ἀργότερα (20 Ἰουνίου) διεσκόρπισε παρὰ τὴν Εὐβοίαν τὸν στόλον τοῦ Χοσρέφ, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν ὀθωμανικὸν στόλον ἐξῆλθε καὶ πάλιν τοῦ Ἑλλησπόντου, καὶ ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν ναυαρχίδα. Μετὰ δύο ἑβδομάδας ὁ Μιαούλης προσέβαλε τὸν αἰγυπτιακὸν στόλον καὶ ἔκαυσε μίαν αἰγυπτιακὴν κορβέταν. Ὁ Κανάρης τέλος ἐτόλμησε διὰ τριῶν πυρπολικῶν νὰ ἀποπειραθῇ τὴν καταστροφὴν τῶν προετοιμασιῶν τῶν Αἰγυπτίων εἰς αὐτὴν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἔνεκα ἐναντίου ἀνέμου. Ἀλλ' ὅλα ταῦτα τὰ κατορθώματα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου δὲν ἐτάρασσον τὸν Ἰμβραῖμ. Κατέχων τὸ ὄχυρόν τετραγώνον τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου, τὸ ἀποτελούμενον ἐκ τῆς Μεθώνης, Κορώνης, Ναυαρίνου καὶ Πύλου καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του λαμπρότατον λιμένα εἶχεν ὀρμητήριον ἀσφαλὲς διὰ τὰς κατὰ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου ἐπιχειρήσεις του.

Ὅντως τὰ τῶν Ἑλλήνων εὐρίσκοντο εἰς χειρίστην θέσιν

Ἡ ἀναχώρησις τῶν Ῥουμελιωτῶν εἶχεν ἀφήσει τὴν κυβέρνησιν ἄνευ στρατοῦ ἀξιωμαχοῦ, ὃ δὲ λαὸς τῆς Πελοποννήσου δὲν ᾔθελε νὰ πολεμήσῃ εἰμὴ ὑπὸ τοὺς φυλακισμένους ἄρχηγούς του καὶ ἰδίως τὸν Κολοκοτρῶνην. Ἄλλ' εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτοῦ οἱ πολιτικοὶ ἀντίπαλοι τοῦ γηραιοῦ στρατηλάτου δὲν ᾔθελον νὰ προβοῦν. Εἰς μάτην ὁ Παπαφλέσσας, ὅστις κατὰ τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς εἶχε συνταχθῇ μετὰ τῆς κυβερνήσεως, ἥδη δὲ ἦτο ὑπουργὸς τῶν ἐσωτερικῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ ὁ ἴδιος κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ, καὶ περὶ τὰς ἀρχὰς Μαΐου μὲ χίλια παλληκάρια κατέλαβε θέσιν τινὰ παρὰ τὸ **Μανιάκι** τοῦ μεσσηνιακοῦ ὄρους Μάλια. Μόλις ἐφάνη ἐπερχόμενος κατ' αὐτῶν ὁ Ἰμβραῖμ μὲ 6 χιλιάδας ἄνδρας, μέγα μέρος τῶν παλληκαριῶν ἐτράπη εἰς φυγὴν. Ὁ **Παπαφλέσσας**, ἄν καὶ ἔμεινε μόνος μὲ 300 ἄνδρας, ἐπροτίμησε ἐνδοξον θάνατον παρὰ αἰσχροὺς φυγὴν. Ὅντως δὲ μετὰ πολύωρον μάχην, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐφονεύθησαν περισσότεροι τῶν 600 Ἀράβων, ἔπεσαν ὅλοι οἱ Ἑλληες.

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους ἡ κυβέρνησις τοῦ Κουντουριώτου, πιεζομένη ὑπὸ τῆς ἐξεγέρσεως τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Ὑδρᾷ, ἀπέλυσε τοὺς ἐν Ὑδρᾷ δεσμώτας. Ὁ γηραιὸς **Κολοκοτρῶνης** ἐχαιρετίσθη εἰς τὸ Ναύπλιον μετ' εὐφημιῶν καὶ διωρίσθη γενικὸς ἀρχιστράτηγος. Καὶ ἡ μὲν πρότασις του, ἵνα πρὸς ἄμυναν κατὰ τοῦ Ἰμβραῖμ ἐρημωθῇ ἡ χώρα ἐν εὐρείᾳ ἐκτάσει, κατασιραφῇ δὲ πᾶσα θέσις δυναμένη νὰ χρησιμεύσῃ εἰς αὐτὸν ὥς στήριγμα καὶ ἰδίως τὸ κάστρον τῆς Τριπολιτσᾶς, δὲν ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρῶνη ἤσκησε τὴν παλαιὰν ἐλκυστικὴν του δύναμιν, χιλιάδες δὲ ὀπλιτῶν μετ' εὐχαριστήσεως συνέρρεον πανταχόθεν ὑπὸ τὰς σημαίας του.

Ὁ Κολοκοτρῶνης ἤλπιζεν, ὅτι θὰ ἠδύνατο ἐγκαίρως νὰ ἀποκλείσῃ τὴν ἀπὸ Μεσσηνίας εἰς Ἀρκαδίαν ὁδὸν καὶ συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὰς δυνάμεις του. Ὅντως δὲ ὁ Ἰμβραῖμ, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχε καταστρέψει τὸ Νησίον καὶ τὰς Καλάμας, καὶ εἶχεν ἐρημώσῃ τὴν παραλίαν τῆς Μάνης μέχρι Κιτρώων, ἐπροχώρει κατὰ τῆς Ἀρκαδίας. Ἄλλ' εἰς μάτην ἐπὶ δύο ἡμέρας ὁ Κολοκοτρῶνης ἐπολέμησεν εἰς τὸ Ἄκοβον κατὰ τῶν Αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων. Δὲν κατώρθωσε νὰ σταματήσῃ αὐτά, καὶ ὁ Ἰμβραῖμ ἐπροχώρησε πρὸς τὴν Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρῶνης συνήθροισε πάλιν τοὺς πολεμιστάς του παρὰ τὸ Χρυσοβίτσι καὶ διέταξε νὰ

πυρποληθῇ ἡ Τρίπολις. Ἀλλὰ μόλις ἤρχισε νὰ ἐκτελῇται ἡ διαταγή του, κατέφθασαν εἰς τὴν πόλιν οἱ στρατιῶται τοῦ Ἰμβραῖμ. Ἡ ταχύτης τῶν κινήσεων αὐτοῦ παρέλυε πᾶν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Μόλις ἀφῆκε μικρὰν ἀνάπαυσιν εἰς τοὺς στρατιώτας ὁ Ἰμβραῖμ ἐν Τριπόλει. Τὴν 12ην Ἰουνίου αἱ φάλαγγες τοῦ Ἀφρικανοῦ ὑπερέβαινον τὰ ὄρεϊνὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὴν Ἀρκαδίαν ἀπὸ τῆς πεδιάδος τοῦ Ἀργους. Εὐτυχῶς ἡ γενναία ἀντίστασις τοῦ Ὑψηλάντου παρὰ τοὺς Μύλους ἔσωσε τὸ Ναύπλιον. Ὁ Ἰμβραῖμ ἀπεφάσισε νὰ παραιτηθῇ τῆς κατὰ τῶν Μύλων καὶ τοῦ Ναυπλίου προσβολῆς καὶ ἀρκεσθεῖς εἰς τὴν πυρπόλησιν τοῦ Ἀργους ἐπέστρεψεν εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπεχείρησε τότε νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Αἰγυπτίους εἰς τὴν Τρίπολιν καταλαμβάνων τὰ περὶ αὐτὴν ὄρη. Ἀλλ' ἡ ταχύτης τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθροῦ ἐματαίωσε καὶ τὸ σχέδιον αὐτοῦ τοῦτο. Ὁ Ἰμβραῖμ ἀπέκρουσε καὶ διεσχόρησε τοὺς Ἑλληνας ἐξ ὅλων τῶν θέσεών των. Ἐκτοτε οἱ Πελοποννήσιοι δὲν ἐπολέμησαν πλέον ἐκ τοῦ συστάδην ἐναντίον τῶν Αἰγυπτίων. Ὁ Κολοκοτρώνης μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς ἀπὸ τὰ ὄρη περιορίζοντο μόνον εἰς κλεφτοπολέμον. Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἀκωλύτως ἔκαμνε καταστρεπτικὰς ἐκστρατείας εἰς τὴν Λακωνίαν, Μεσσηνίαν καὶ Ἡλίδα.

Ἡ τύχη τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν ἐφαίνεται ὅτι εἶχε κριθῇ. Οἱ Ἕλληνες δὲν κατεῖχον παρὰ μόνον τὴν Ἀργολίδα μὲ τὸ Ναύπλιον. Καὶ ὅμως ἡ Χερσόνησος πραγματικῶς δὲν εἶχεν ὑποταχθῇ. Ὁ Ἰμβραῖμ ἤρχε μόνον, ὅπου εὐρίσκετο. Οἱ Ἕλληνες οὐχὶ σπανίως ἔσπειρον καὶ ἐθέρριζον ὀπισθεν τῶν νώτων αὐτοῦ. Ὅταν ἐπήρχετο κατ' αὐτῶν, ἔφευγον εἰς τὰ ὄρη. Περὶ ὑποταγῆς οὐδαμοῦ ἐγένετο λόγος. Ἵνα ὑποταχθῇ ὑπὸ χώρα καὶ καταβληθῇ ἡ ἐπανάστασις, ἔπρεπε νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ πᾶσα κώμη, πᾶν ὄρος, πᾶσα κοιλὰς καὶ χαράδρα, ἔπρεπε νὰ ἐξολοθρευθῇ αὐτὸς ὁ λαὸς ἀθρόος, νὰ μείνῃ ἡ χώρα ἄνευ κατοίκων. Τοῦτο ἐννόησε καὶ ὁ Ἰμβραῖμ καὶ διὰ τοῦτο μετέβαλε τὸ σύστημα τοῦ πολέμου. Ἦδη ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς στρατιώτας του νὰ φονεύουν καὶ αἰχμαλωτίζουν κατὰ τὸ δοκοῦν. Διεδόθη μάλιστα, ὅτι ἐσχόπει ἐρημῶνων κατοίκων τὴν Πελοπόννησον νὰ κατοικήσῃ αὐτὴν διὰ φελλάχων. Ἀλλὰ πρὶν περαιτῶσθαι τὸ ἔργον τῆς καταστροφῆς διετάχθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του νὰ ἀσχοληθῇ εἰς ἄλλην ἐπιχείρησιν, τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Κατὰ τὰς μετὰ τοῦ

Μεχμέτ συμφωνίας οἱ Τοῦρκοι ἔπρεπε νὰ καθυποτάξουν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Ἐν τούτοις κατὰ τὸ 1824 οἱ ἐτοιμασθέντες πρὸς καθυπόταξιν αὐτῆς τρεῖς τουρκικοὶ στρατοὶ μετὰ μίαν ἤτταν, τὴν ὁποίαν ὑπέστη ὁ ὑπὸ τὸν ἀρχιστράτηγον Δεβρὶς πασσᾶν ὑπὸ τοῦ Πανουργιᾶ καὶ τῶν ἄλλων ὀπλαρχηγῶν εἰς Ἀμπλιανὴν ὑπεχώρησαν ἄπρακτοι.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1825) ὁ σουλτᾶνος διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν ἐκ τῆς μάχης τοῦ Πέτα γνωστὸν *Ῥεσίτ πασσᾶν Κιουταχῆν* καὶ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἰδίως εἰς τὸ προπύργιον τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τὸ Μεσολόγγιον. Ἐκ τῆς πείρας τῶν προηγουμένων ἐτῶν ἐννόουν οἱ Τοῦρκοι, ὅτι ἄνευ τῆς καταλήψεως τοῦ Μεσολογγίου θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ καταβληθῇ ἡ ἐπανάστασις. Ὁ Κιουταχῆς χωρὶς νὰ συναντήσῃ κανὲν ἐμπόδιον, διέσχισε τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὴν Αἰτωλίαν καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ Ἀπριλίου ἔφθασε πρὸ τοῦ Μεσολογγίου μὲ 20 χιλ. στρατόν. Ἡ πολιορκία ἤρχισε τὴν 17ην Ἀπριλίου.

Αἱ πρῶται ἔφοδοι τῶν Τούρκων ἀπεκρούσθησαν. Τὴν 28ην Μαΐου 7 ὑδραῖκά πλοῖα ἐκόμισαν εἰς τοὺς πολιορκουμένους τροφάς. Ἐπικουραὶ δὲ ἐλθοῦσαι ἐκ τῆς Πελοποννήσου ἐνίσχυσαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅταν τὴν 28ην Ἰουνίου μέγας τουρκικὸς στόλος ἐκ 55 πλοίων ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης, 40 δὲ ἄβαθῇ πλοιάρια σταλέντα ὑπὸ τοῦ Γιουσούφ διέκοψαν τὴν μετὰ τοῦ Αἰτωλικοῦ συγκοινωνίαν καὶ ἐκανονιοβόλουν ἀπὸ θαλάσσης τὴν πόλιν, οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἀπεθαρρύνθησαν. Καὶ πάλιν ἀπέκρουσαν καὶ τὰς προτάσεις περὶ παραδόσεως καὶ τὰς ἐφοδούς τῶν Τούρκων. Μετ' ὀλίγον δὲ ἐλθὼν ὁ ἐλληνικὸς στόλος διεσκόρπισε μὲν τὸν τουρκικόν, ἐτροφοδότησε δὲ τὸ Μεσολόγγιον. Ἦδη ἡ θέσις τοῦ Κιουταχῆ κατέστη πολὺ δύσκολος. Ἐστερεῖτο τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, αἱ ἐπιδημικαὶ δὲ νόσοι ἤρχισαν νὰ δεκατίζουν τὸν στρατόν του. Συγχρόνως ἐπῆρχετο καὶ ὁ χειμῶν. Ἐν τούτοις ὁ Κιουταχῆς δὲν ἤθελε νὰ σκεφθῇ ὑποχώρησιν. Ἀπεσύρθη εἰς τὰς ὑπωρείας τοῦ Ζυγοῦ, καὶ ἐκεῖ ὀχυρωθεὶς ἐτήρει ἀμυντικὴν στάσιν, ἀναμένων ἐνισχύσεως. Ἄν τότε οἱ πολιορκούμενοι, ὀλιγώτερον παραδιδόμενοι εἰς τὴν χαράν, συνεννοοῦντο μὲ τοὺς ἔξω ὀπλαρχηγοὺς Καραϊσκάκην καὶ Τσόγκαν καὶ ἐπετίθεντο συγχρόνως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, θὰ ἠδύναντο νὰ καταστρέψουν αὐτόν. Ἀλλὰ δὲν ἐφантаζόντο, ὅτι τόσον ταχέως ἔμελλε νὰ ἐνσκήψῃ νέα καταιγίς.

Ὁ σουλτᾶνος μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Κιουταχῆ ἐπεκαλέσθη

τὴν βοήθειαν τοῦ Αἰγυπτιακοῦ στρατοῦ καὶ ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ δὲ Μεχμέτ Ἀλῆς ἔσπευσε νὰ στείλῃ εἰς τὸν υἱόν του νέον ἐκ 10 χιλ. ἀνδρῶν στρατὸν μὲ τὴν διαταγὴν νὰ συμπράξῃ μὲ τὸν Κιουταχὴν πρὸς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ Ἰμβραῖμ ἐκ τοῦ Ναναρίνου σπεύδει εἰς τὸ Ῥίον, ὅπου εἶχεν ἤδη στρατοπεδεύσει ὁ διὰ θαλάσσης ἐλθὼν στρατός. Ἐκεῖθεν διεπεραιώθη εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ ἴδρυσε τὸ στρατόπεδόν του παρὰ τὸ τοῦ Κιουταχῆ (26 Δεκεμβρίου). Συγχρόνως δὲ καὶ τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος ἀπέκλεισε τὸ Μεσολόγγιον ἀπὸ θαλάσσης. Ὁ Ἰμβραῖμ κατ' ἀρχὰς ὑπετίμησε τὴν πρὸς ἀντίστασιν δύναμιν τοῦ «φράκτου» ἐκείνου, ὅπως ὠνόμασε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ἐπεχείρησε μόνος ἄνευ συμπράξεως τοῦ Κιουταχῆ νὰ κυριεύσῃ αὐτό. Ἀλλὰ ταχέως μετέβαλε γνώμην, ὅταν εἶδεν ὅτι ὅλαι του αἱ ἔφοδοι μέχρι τέλους Φεβρουαρίου ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων. Ἡ πόλις ἦτο ἀπόρητος, ἤρκει μόνον νὰ τροφοδοτῆται ὑπὸ τοῦ ἑλλ. στόλου. Ἐως τώρα ὁ Μιαούλης πολλάκις εἶχε κατορθώσει τοῦτο διασπῶν τὸν αποκλεισμόν. Ὁ Ἰμβραῖμ τώρα ἠναγκάσθη νὰ ζητήσῃ τὴν σύμπραξιν τοῦ Κιουταχῆ.

Οἱ δύο στρατηλάται κατενόησαν, ὅτι ὅλαι των αἱ προσπάθειαι θὰ ἀπέβαινον μάταιαι, ἂν δὲν προσέβαλλον τὴν πόλιν καὶ ἀπὸ θαλάσσης. Ἐπεσκεύασαν λοιπὸν καὶ ἐξώπλισαν τὰ λείψανα τῶν πλοιαρίων τοῦ Γιουσούφ, ἔφεραν καὶ ἐκ Πατρῶν νέας σχεδίας καὶ λέμβους ἀβαθεῖς, καὶ οὕτω κατώρθωσαν νὰ κυριεύσουν μετὰ κρατερὰν ἀντίστασιν τὸ φρούριον Βασιλάδι, τὸ ὁποῖον ἦτο ἡ κλεῖς ὅλου τοῦ τενάγου καὶ ἔπειτα τὴν νησίδα Ντολμάς, τὸν προμαχῶνα τοῦ Αἰτωλικοῦ, ἡ ὁποία κατόπιν τούτου ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ. Τότε πλέον μὲ ὅλην τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἐπέφεραν εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ τὴν προσβολὴν τῆς μικρᾶς νήσου Κλεισούβης, ἤρχισαν καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ κατανοοῦντες τὸ ἀπελπιστικὸν τῆς θέσεώς των. Ἐν τούτοις ἀέριψαν ὅλας τὰς προτάσεις τῶν πολιορκητῶν περὶ παραδόσεως. Ἦλπιζαν ἀκόμη ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ σωθῇ τὸ Μεσολόγγιον ἢ διὰ τινος ἀπὸ ξηρᾶς ἐκστρατείας τῆς κυβερνήσεως ἢ διὰ σωτηρίου τινος ἀνδραγαθήματος τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐλπίς αὕτη ἀπεδείχθη ματαιαία. Ἡ Πελοπόννησος, ἂν καὶ ἦτο ἀπληλαγμένη τῆς παρουσίας τοῦ Ἰμβραῖμ, δὲν ἐκινεῖτο. Ὁ δὲ ἐλληνικὸς στόλος ἐλλείπει χρημάτων δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκκινήσῃ.

Ἡ θέσις τῶν πολιορκουμένων κατέστη πλέον φρικτή. Αἱ εἰς

τὰς ἀποθήκας ὑπάρχουσαι τροφαὶ ἐξηγνλήθησαν. Τὸ κρέας τῶν μυῶν εἶχε καταστῆ σπάνιον καὶ περιζήτητον. Ἔτρωγον φύκη, σκώληκας καὶ δέσματα, τὰ ὅποια ἔφερον δυσεντερίαν καὶ θάνατον. Πολλοὶ ἐπιπτον εἰς τὰς ὁδοὺς καταλαμβανόμενοι ὑπὸ σπασμῶν, ὅλοι δὲ εἶχον κοίλους τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἦσαν πελιδνοὶ ὥς φάσματα. Καὶ ὁμως ἀπέρριψαν καὶ πάλιν ὑπερηφάνως προτάσεις τοῦ Ἰμβραῖμ περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ ἀπεφάσισαν ἐν κοινῇ συνελεύσει νὰ διελάσουν ξιφήρεις διὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ἔλθουν ὅσοι ἐπεζήτουν εἰς ἄλλας ἐλληνικὰς χώρας.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς **10 Ἀπριλίου** οἱ πολιορκούμενοι ἐξώρμησαν ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς πόλεως. Ἦσαν ἐν ὧν 9 χιλ. ἄνθρωποι. Προηγούντο οἱ ὑπολειπόμενοι ἀκόμη μάχιμοι ἄνδρες, περίπου τρισχίλιοι διηρημένοι εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὸν Νότην Βότσαρην, Κίτσον Τζαβέλλαν καὶ Μακρῆν. Ἠκολούθουν οἱ γέροντες, αἱ γυναῖκες ἐνδεδυμένοι ὥς ἄνδρες καὶ τὰ παιδιὰ. Καὶ τέλος ἔκλειε τὴν πορείαν ὑπόλοιπόν τι μαχητῶν. Δυστυχῶς, τὸ σχέδιον τῶν Μεσολογγιτῶν εἶχεν ἀνακοινώσει εἰς τοὺς Τούρκους Βούλγαρός τις προδότης, καὶ οὗτοι εἶχον λάβει τὰ μέτρα των. Ἀλλὰ τὴν φοβεράν ξιφήρη ἐπίθεσιν τῶν ἀνδρείων ἀνδρῶν τοῦ Μεσολογγίου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνακόψουν οὔτε τὰ πυροβόλα, οὔτε τὰ ὅπλα τῶν Μουσουλμάνων. Μὲ ἀκατάσχετον ὁρμὴν διέσρηξαν ὅλην τὴν ζώνην τῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν τὰ παλληκάρια ἀκολουθούμενα ἀπὸ πυκνὸν πλῆθος ἀπολέμων. Ἀλλὰ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν συνηντήθησαν μὲ 400 ἐνεδρεύοντας πολεμίους ἱππεῖς, οἱ ὅποιοι κατέσφαξαν μέγα πλῆθος ἐκ τῶν ἀπολέμων. Δευτέρα ἐνέδρα τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὸν Ζυγὸν ἐδεκάτισεν ἀκόμη περισσότερον τοὺς ἥρωας. Τέλος 1800 μόνον ἄνθρωποι, ἐκ τῶν ὁποίων 200 γυναῖκες, ἔφθασαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους καὶ ἐκεῖθεν διεσώθησαν εἰς Πλάτανον. Ἐντεῦθεν κατόπιν ἐπορεύθησαν εἰς Σάλωνα, ἀφ' οὗ καὶ ἐξ αὐτῶν πολλοὶ ἐκ τῆς πείνης καὶ τῆς καταπονήσεως ἀπέθανον.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Μεσολόγγιον διεδραματίζοντο σκηναὶ φοβεραί. Ὅταν τὰ παλληκάρια διέσρηξαν τὰς πρώτας ἐχθρικὰς γραμμάς, μεταξὺ τῶν ὀπισθεν ἀκολουθούντων ἀπολέμων ἠκούσθη, ἄγνωστον πῶς, ἡ κραυγὴ «πίσω στὰ ὀχυρώματα». Τὸ περισσότερον τότε πλῆθος τῶν ἀπολέμων μὲ τοὺς ὀπισθεν ἀκολουθοῦντας μαχητὰς ἐστράφη ὀπίσω πρὸς τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν πόλιν, μετ' αὐτῶν δὲ εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν καὶ οἱ ἐπιτιθέμενοι Μωαμεθανοί. Τὰ ἔρεπια τῆς πόλεως γίνονται θέατρον ἀναριθμῆτων φοβε-

ρῶν συμπλοκῶν, φόνου καὶ διαρπαγῆς. Τὸ μέγα πλῆθος τῶν Μεσολογγιτῶν καὶ μετ' αὐτῶν πολλοὶ ὀνομαστοὶ ἀρχηγοί, ὥς ὁ μηχανικὸς Κοκκίνης, ὁ Στουρνάρας, ὁ γηραιὸς πρόκριτος Παπαδιαμαντόπουλος καὶ πολλοὶ φιλέλληνες εὗρον ἡρωϊκὸν θάνατον. Ἀλλὰ ἐκ τῶν Μουσουλμάνων αἱ ἀπώλειαι ἦσαν μεγάλαι, διότι παντοῦ οἱ Ἕλληνες ἦσαν πτοητοὶ τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ ἀνετινάσσοντο εἰς τὸν ἀέρα μετὰ πολλῶν πολεμίων. Τοῦτο πρὸ πάντων ἔγινεν εἰς ἓνα προμαχῶνα τοῦ κέντρου. Ὁ γηραιὸς πρόκριτος **Χρηστος Καψάλης** συνήθροισεν εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην αὐτοῦ πλῆθος ἐμπολέμων. Ὅταν δὲ καὶ πολλοὶ ἐχθροὶ εἰσῆλθασαν, ἔθηκε πῦρ εἰς τὴν πυρίτιδα ψάλλων τὸ «Μνήσθητί μου Κύριε» καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Μεσολόγγιον δὲν ὑπῆρχε πλέον. Ἀλλ' ἡ πτώσις αὐτοῦ μεθ' ὅλας τὰς φρικώδεις συμφορὰς ἰσοφάριζε πρὸς τὴν περιφανεστάτην νίκην καὶ ἔσχε θαυμασία ἀποτελέσματα διὰ τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι διὰ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἡ Ἑλλάς ἔπαθε συμφορὰν μεγίστην, διότι ἐφονεύθησαν καὶ ἐξηνδραποδίσθησαν χιλιάδες Ἑλλήνων παντὸς φύλου καὶ πάσης ἡλικίας. Εἶναι ἀληθὲς ὡσαύτως, ὅτι ὑπέστη καιριωτάτην πληγὴν ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποψιν. Ὅχι μόνον ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ὑπετάχθη εἰς τοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ ἐκινδύνευεν ἤδη καὶ ἡ ἀνατολική, διότι ὅλη ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ἡ καταλαβοῦσα τὸ Μεσολόγγιον ἦτο διαθέσιμος πρὸς ἐκπόρθησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἀλλ' ὅμως ἡ μεγάλη ἡθικὴ δόξα καὶ λάμψις, τὴν ὁποίαν περιεβλήθη ἡ ἡρωϊκὴ πόλις ἐνώπιον τοῦ πολιτισμένου κόσμου περιεποίησαν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα δύναμιν ἡθικὴν μεγίστην. Ὅλη ἡ πολιτισμένη ἀνθρωπότης ἤδη ἔστρεφε τὰ βλέμματα μετὰ συμπαιθείας καὶ θαυμασμοῦ εἰς τὰ ἐρεῖπια τοῦ πεσόντος προπυργίου τῆς ἐλευθερίας, ὁ δὲ ἐκ τούτου ἐκτραγεῖς ἀκατάσχετος ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἐνθουσιασμός παρέσυρε λαοὺς καὶ κυβερνήσεις εἰς ἐνεργὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀρωγὴν καὶ ἐπέμβασιν. Ἐξ ἄλλου ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου διὰ τῆς συγκινήσεως καὶ τοῦ φόβου, τὸν ὁποῖον ἐνέπνευσεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐνέβαλεν εἰς τοὺς Ἕλληνας αἰσθήματα φιλοπατρίας καὶ αὐταπαρνήσεως, κατηύνασε τὰ πολιτικὰ πάθη καὶ κατέστησε τὴν Ἑλλάδα βιανὴν νὰ ἀντιμετωπίσῃ μετὰ θάρρους τοὺς κινδύνους τοῦ περαιτέρω πολέμου.

Ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἡ ἐκ τῆς ἀναζωπυρώσεως τοῦ φιλελληνισμοῦ βοήθεια. Ἡ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου, ὥς ἦτο ἐπόμε-

νον κατεσίγασε μὲν τὰ πάθη τῶν πολιτικῶν μερίδων, ἐσάρωσε δὲ τὴν τελείως ἀνίκανον ἀποδειχθεῖσαν κυβέρνησιν τοῦ Κουντουριώτου. Εἶχε συνέλθει τότε ἐν Ἐπιδαύρῳ ἡ Γ' ἐθνικὴ συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτε ἡ θλιβερὰ ἀγγελία ἔφθασεν εἰς αὐτήν, ὅλοι κατελήφθησαν ὑπὸ βαρυτάτης καταπλήξεως καὶ ταραχῆς. Ὑπὸ τὴν πίεσιν δὲ τῆς κοινῆς γνώμης, ἥτις κατηγόρει τὴν κυβέρνησιν, ὅτι κατεσπατάλησε τὰ χρήματα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου δι' ἰδιοτελεῖς σκοποὺς καὶ ἀφῆκεν ἀβοήθητον τὴν ἱερὰν πόλιν, αὕτη ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Ἡ συνέλευσις ἐξέλεξε ἀλλήν κυβέρνησιν, ὑπὸ τὸν *Ἀνδρέαν Ζαΐμην*. Ἀλλ' ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἀπελπιστική. Ἐνεκα τῆς δεινῆς ἀχρηματίας οἱ μὲν στρατιῶται ἐστασίαζον, ὅλοι δὲ αἱ ἐπαρχίαι, τῶν ὁποίων εἶχε φεισθῇ ὁ Ἰμβραῖμ, ἐσπαράσσοντο ὑπὸ ἐμφυλίων ταραχῶν.

Εἰς τὴν δεινὴν ἀθλιότητα καὶ ἀμηχανίαν, εἰς τὴν ὁποίαν τότε εὗρίσκετο ἡ Ἑλλάς, ἔσωσεν αὐτὴν ὁ συνεπεία τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου ἀναζωπυρωθεὶς ἐν Εὐρώπῃ φιλελληνισμός. Πρωτοστατοῦντος τοῦ περιφήμου συγγραφέως καὶ πολιτικοῦ Chateaubriand ἰδρύθη ἐν Παρισίοις φιλελληνικὸς σύλλογος. Εἰς ὅλας δὲ τὰς κυριώτερας πόλεις τῆς Γαλλίας ἰδρύθησαν ἄλλοι τοπικοὶ σύλλογοι, οἱ ὅποιοι ἔφερον τὰς προσόδους των εἰς τὸ ἐν Παρισίοις κεντρικὸν ταμεῖον. Ὡσαύτως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς τὰς Κάτω χώρας καὶ τὴν Ἑλβετίαν ὁ φιλελληνισμὸς ἀφυπνίσθη μετὰ νέας δυνάμεις καὶ ἐνεργείας. Τῆς ὅλης δὲ νέας αὐτῆς φιλελληνικῆς κινήσεως ψυχὴ ὑπῆρξεν ὁ ἐν Γενεύῃ τραπεζίτης *Ἐυνάργδος*, ὅστις κατέστησε τὸν ἐν Γενεύῃ φιλελληνικὸν σύλλογον κέντρον τῶν ἐλβετικῶν, γερμανικῶν καὶ τῶν τῆς βορείας Εὐρώπης συλλόγων καὶ διετέλει εἰς στενὴν συνεννόησιν μὲ τὸν ἐν Παρισίοις. Ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἐξ ἀνθρώπων ὅλων τῶν τάξεων καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀγροτῶν, ἡμεροβίων, καὶ ὑπηρετῶν συνέρρεον σημαντικὰ κεφάλαια εἰς τὰ ταμεῖα τῶν ἐν Γενεύῃ καὶ Παρισίοις συλλόγων, οἷτινες ἀπέστελλον αὐτὰ εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα. Δι' αὐτῶν δὲ ἐσώθησαν πράγματι τὰ ναυάγια τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς ἐπεμβάσεως τῶν στόλων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ῥωσίας.

Ὅντως ὁ μὲν Μιαούλης μὲ τὸν ἐλληνικὸν στόλον κατώρθωσεν ἐπανειλημμένως νὰ νικήσῃ τὸν τουρκικὸν καὶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ κλεισθῇ εἰς τὸν Ἑλλήσποντον. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὅταν ὁ Ἰμβραῖμ ἐπανελθὼν εἰς Πελοπόννησον διέτρεχε καὶ πάλιν αὐτὴν

σφάζων καὶ αἰχμαλωτίζων τοὺς ἀπολέμους καὶ καταστρέφων τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κώμας, ἐπανάλαβε τὸν κλεφτοπόλεμον. Παρηκολούθει καὶ προσέβαλλε τοὺς Αἰγυπτίους, ὁσάκις εὗρισκεν εὐκαιρίαν, καὶ ἐπὶ τέλους ἠνάγκασε τὸν Ἰμβραῖμ, ἀφ' οὗ εἰς μάτην δις ἐπεχείρησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Μάνην, νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἐν τῇ δυτικῇ παραλίᾳ τῆς Πελοποννήσου στρατόπεδά του. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως θέατρον τοῦ πολέμου μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου κατέστη ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς.

Ἑκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὁ Ῥεσίτ πασσᾶς μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, πρῶτον κατώρθωσε διὰ τῆς ἐπιτηδειότητός του νὰ ὑποταχθῶν εἰς αὐτὸν πολλοὶ ἐκ τῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἀπελπισθέντες διὰ τὴν εὐόδωσιν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐπειτα ἐτράπη κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1825 εἰς καθυπόταξιν τῆς ἀνατολικῆς. Τὰ Σάλωνα ἐκυριεύθησαν ἄνευ πολλῆς δυσκολίας, ὡσαύτως αἱ Θῆβαι. Μετὰ τοῦτο ὁ Κιουταχῆς ἐνωθεὶς μετὰ τοῦ Ὁμέρ πασσᾶ τῆς Εὐβοίας, ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀττικὴν, προσέβαλε τὰς Ἀθήνας καὶ μετὰ βομβαρδισμόν 24 ὥρῶν κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὴν κάτω Πόλιν. Οἱ Ἀθηναῖοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἡ Ἀκρόπολις ὅμως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κυριευθῇ, ὅπως καὶ ἡ κάτω πόλις. Ἦτο ἐξωπλισμένη μὲ 17 κανόνια, εἶχε δὲ τροφὰς διὰ 18 μῆνας. Ἦναγκάσθη λοιπὸν ὁ Κιουταχῆς νὰ πολιορκήσῃ αὐτήν.

Τότε παρουσιάσθη ὡς πρωταγωνιστὴς ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ **Γεώργιος Καραϊσκάκης**.

Πολεμικὰ ἔργα τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης βραχὺς τὸ ἀνάστημα, ἰσχνός, εὐκίνητος καὶ μὲ ζωηροὺς ὀφθαλμούς, εἶχε μεγάλην παρησίαν πνεύματος, ἀκοίμητον ἐνεργητικότητα καὶ φιλοδοξίαν ἀνυπέρβλητον. Ἐξασκηθεὶς εἰς τὰ ὅπλα, ὅπως τόσοι ἄλλοι ὁπλαρχηγοί, ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τοῦ Ἀλῆ, ἦτο περίφημος διὰ τὴν ἀνδρείαν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς ἀκολάστους τρόπους του καὶ τὸν ἀσταθὴ χαρακτῆρά του. Μολονότι δὲ ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μετέσχεν αὐτῆς, φαίνεται ὅτι δὲν εἶχε καὶ ἐξ ἀρχῆς συνείδησιν τοῦ ὑψίστου σκοποῦ αὐτῆς, τῆς ἐλευθερίας δηλαδὴ τοῦ ἔθνους, καὶ διὰ τοῦτο μέχρι τοῦδε ὑπῆρξεν εἰς ἐκ τῶν κοινῶν ὁπλαρχηγῶν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ὅταν ὅμως ἔπεσε τὸ Μεσολόγγιον, καὶ ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐφαίνετο, ὅτι ἔμελλε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν Κιουταχῆν, τότε ἀφυπνίσθη εἰς τὴν καρδίαν του ὁ εὐγενὴς πατριωτικὸς σπινθὴρ καὶ ἐγένεν ἄλλος ἄνθρωπος.

Ἐν τῇ τότε καταλαβούσῃ τοὺς πάντας ἀπελπισία μόνος ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἀπελπίσθη, καὶ εἰς αὐτὸν ἐστράφησαν τὰ βλέμματα ὄλων. Ἡ κυβέρνησις τοῦ Ζαΐμη, μολονότι ὁ Καραϊσκάκης ἦτο προσωπικὸς ἐχθρὸς τοῦ προέδρου, διώρισεν αὐτὸν ἀρχιστρατήγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Ἐκτοτε ἀρχίζει τὸ βραχὺ μὲν, ἀλλ' ἔνδοξον πολεμικὸν στάδιον τοῦ Καραϊσκάκη.

Ὁ Καραϊσκάκης ἐξορμήσας ἐκ Ναυπλίου (Ἰούλιος 1826) μετὰ 500 ἀνδρῶν ἔφθασεν εἰς Ἐλευσίνα. Ἐνταῦθα ἦλθον καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Κριεζώτης, Βάσσος καὶ Πανουργιάς μετὰ τὰ παλληκάρια τῶν καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Γάλλος συνταγματάρχης **Φαβιέρος** μετὰ 920 τακτικούς. Οὗτοι ὅλοι ἀνῆλθον εἰς 3500 ἀνδρας. Ἐντεῦθεν ὁ Καραϊσκάκης πρῶτον ἐφρόντισε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν φρουρὰν τῆς Ἀκροπόλεως δι' ἐκλεκτοῦ σώματος ἀνδρῶν καὶ ἐπιτηδείου ἀρχηγοῦ, διότι ὁ Γκούρας ἔν τινι νυκτερινῇ περιπολίᾳ ἐφονεύθη ἐκ τουρκικῆς σφαίρας, ὁ δὲ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἐν τῇ ἀρχηγίᾳ Μακρυγιάννης ἔν τινι ἐφόδῳ τῶν Τούρκων εἶχε τραυματισθῇ. Πρὸς τοῦτο κατωρθώθη διὰ καταλλήλων ἀντιπερισμασμῶν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ὁ Κριεζώτης μετὰ 300 ἐκλεκτοὺς στρατιώτας. Μετὰ τοῦτο δὲ συνέλαβε στρατηγικὸν σχέδιον μέγα, τὸ ὁποῖον ἐπιτυγχάνον ἔμελλε νὰ ἐπιφέρει μεγάλα ἀποτελέσματα καὶ στρατιωτικὰ καὶ πολιτικά. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ὁ κατὰ τοῦ Κιουταχὶ πόλεμος δὲν ἔπρεπε νὰ περιορισθῇ εἰς ἀπλοὺν ἀποκλεισμόν τοῦ πολιορκουμένου τὴν Ἀκρόπολιν τουρκικοῦ σταρτοῦ. Ἐπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἀποκλεισμοὶ εἰς εὐρυτάτην ἑκτασιν. Ἐπρεπε νὰ καταληφθοῦν τὰ στενὰ τῶν Θερμοπυλῶν καὶ ὅλαι αἱ θέσεις, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο νὰ συγκοινωνήσῃ δι' ἐπικουρίας καὶ ἐπισιτισμοὺς μετὰ τὴν Θεσσαλίαν, μετὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ μετὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ἀποκλειόμενος ὁ ἐχθρὸς διὰ διπλῆς ζώνης στενωτέρας καὶ εὐρυτέρας ἢ ἤθελεν ἀποπειραθῇ νὰ διαρρήξῃ τὸν εὐρύτερον ἀποκλεισμόν καὶ νὰ ἀφήσῃ τὰς Ἀθήνας, ἢ ἔμελλε τάχιστα νὰ περιέλθῃ εἰς ἔλλειψιν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ἐν οἱαδήποτε δὲ τῶν περιπτώσεων τούτων ἂν ἑνὸς μὲν ἤθελεν ἐλευθερωθῇ ἢ Ἀκρόπολις, ἂν ἑτέρου δὲ ἢ Ἐπανάστασις ἤθελε διατηρηθῇ ἐπεκτεινομένη εἰς ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Τὸ σχέδιον τοῦτο ὁ Καραϊσκάκης ἐπραγματοποίησε μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀραχώβης, καθ' ἣν κατέστρεψε 2 χιλιάδας Ἀλβανοὺς ἀποσταλέντας ἐναντίον τοῦ Κιουταχὶ (Νοέμβριος 1826). Μετὰ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην ὁ Καραϊσκάκης διατρέξας ὅλην τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἀνεπέτρωσε παντοῦ τὴν ἐπανάστασιν. Μετὰ νέαν

δὲ μεγάλην νίκην παρὰ τὸ Δίστομον (Φεβρουάριος 1827) ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐξαιρέσει τῆς Βονίτισης, τοῦ Αἰτωλικοῦ, τοῦ Μεσολογγίου καὶ τῆς Ναυπάκτου, εἶχε περιέλθει πάλιν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων.

Ἀλλὰ μεθ' ὅλα ταῦτα τὰ κατορθώματα τοῦ Καραϊσκάκη ὁ ἄμεσος σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας αὐτοῦ, ἡ σωτηρία τῶν Ἀθηνῶν, δὲν ἐπετυγχάνετο. Ἡ ἐπιμονή, ἡ καρτερία καὶ στρατηγικὴ ἱκανότης τοῦ Ῥεσίτ ἦτο ἐχθρὸς δυσκατάβλητος. Εἶχε μὲν κατορθώσει μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Ἀραχώβης ὁ Φαβιέρως νὰ ἐφοδιάσῃ τοὺς ἐν τῇ Ἀκροπόλει διὰ πολεμοφοδίων. Ἀπεβιβάσθη τὴν νύκτα τῆς 1ης Δεκεμβρίου εἰς Παλαιὸν Φάληρον καὶ ἐκεῖθεν μὲ 500 ἄνδρας, ἐκ τῶν ὁποίων ἕκαστος ἔφερεν ἐπ' ὤμου σάκκον πυρίτιδος, διήλασε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικών τάξεων, καὶ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ ἡ Κυβέρνησις Ζαῖμη ἐνόμισεν, ὅτι ὥφειλε νὰ προβῇ εἰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταχῆ, ἵνα ἀναγκασθῇ ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον νὰ ἄρῃ τὴν πολιορκίαν. Πρὸς τοῦτο ἀπεφασίσθη ὁ μὲν Ἀγγλος φιλέλληνας Γόρδων νὰ ἐπιβιβασθῇ καὶ ὀχυρωθῇ εἰς τὸν φαληρικὸν ὄρμον, ὁ δὲ Βάσσης, τοῦ ὁποίου ὁ στρατὸς εἶχεν ἐνισχυθῇ εἰς 2 χιλιάδας ἄνδρας καὶ ὁ Κεφαλλὴν συνταγματάρχης Βούρβαχης, ὁ ὁποῖος πρὸ μικροῦ εἶχεν ἐπιστρέψῃ ἐκ τῆς ἐν τῷ γαλλικῷ στρατῷ ὑπηρεσίας, νὰ ἐνεργήσουν ἀντιπερισπασμὸν πρὸς τὸ Χαϊδάρι καὶ τὸ Μενίδι. Καὶ ὁ μὲν Γόρδων κατώρθωσε ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου νὰ ἀποβιβασθῇ μὲ 2300 ἄνδρας καὶ νὰ ὀχυρωθῇ ἐπὶ τοῦ λόφου τῆς Μουνιχίας. Ὁ Βάσσης ὅμως καὶ ὁ Βούρβαχης ὑπέστησαν δεινὴν ἥτταν ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ἱππικοῦ παρὰ τὸ Καματερόν, καθ' ἣν αὐτὸς ὁ Βούρβαχης ἐφονεύθη. Οἱ Ἕλληνες τῶρα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Ἐλευσίνα καὶ νὰ διαπεραιωθοῦν εἰς Σαλαμῖνα. Ἡ κατόπιν ὁμως ἀπόπειρα τοῦ Κιουταχῆ, ὅπως ῥίψῃ εἰς τὴν θάλασσαν τὸ σῶμα τοῦ Γόρδωνος, ἀπέτυχεν. Ἠρκέσθη λοιπὸν νὰ ὀχυρώσῃ καλῶς τὴν ὑπ' αὐτοῦ κατεχομένην μονὴν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος ἐν Πειραιεῖ, ἵνα ἀποκόπῃ τὴν συγκοινωνίαν τῶν Ἑλλήνων μετὰ τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ κυβέρνησις μετὰ τοῦτο ἠναγκάσθη νὰ καλέσῃ τὸν Καραϊσκάκη. Οὗτος δὲ σπεύσας μὲ χιλίους ἄνδρας ὀχυρώθη εἰς τὸ ΒΔ. τοῦ Πειραιῶς Κερασίτιον, ἐκεῖθεν δὲ ἀπέκρουσεν ἐπιτυχῶς τὰς ἐπανειλημμένας προσβολὰς τοῦ Κιουταχῆ. Οἱ Ἕλληνες ἀνεπερώθησαν. Ἡ φήμη τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε

ἀμέσως πανταχόθεν προσῆλθον εἰς τοῦτον ἐπικουρικὰ σώματα. Ὁ Ρεσίτ ἐκ τούτου περιῆλθε πάλιν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ὁ Καραϊσκάκης ἤρχισε ἐργαζόμενος δραστηρίως νὰ συγκοινωνήσῃ με τοὺς ἐν Μουνιχίᾳ, ἵνα προχωρῶν βαθμηδὸν πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν συνδέσῃ αὐτὴν μετὰ τὴν θάλασσαν καὶ οὕτω ματαιώσῃ βραδέως μὲν ἄλλ' ἄσφαλῶς τὰς πολιορκητικὰς ἐργασίας τοῦ Κιουταχῆ. Ἡ ἐπιμονὴ καὶ σύνεσις τοῦ Ἑλληνος στρατηγοῦ παρεῖχον τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ κατώρθωνε νὰ φέρῃ τὸ σχέδιόν του εἰς πέρας. Δυστυχῶς ἡ ἄκαιρος σπουδὴ τῶν παρεμβληθέντων φιλελλήνων ἐματαίωσε τὰ σχέδια τοῦ ἀνδρός.

Αἱ ἐν Ἑλλάδι πολιτικαὶ μερίδες. Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις.
Εἶδομεν ὅτι ἐν τῇ δεινῇ ἀπορίᾳ, ἐν ᾗ εὐρέθη ἡ ἐπανάστασις μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἔσωσεν αὐτὴν ἡ πρακτικὴ δρᾶσις τοῦ ἀναζωογονηθέντος καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην φιλελληνισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1826 ἤρχισεν ἡ φιλελληνικὴ Εὐρώπη νὰ ἀποστέλλῃ εἰς τοὺς Ἑλληνας ὅχι μόνον χρήματα, ὅπλα καὶ πλοῖα, ἀλλὰ καὶ στρατηγούς καὶ ναυάρχους. Κατῆλθον τότε εἰς τὴν Ἑλλάδα πολυάριθμοι φιλέλληνες Γερμανοί, Ἀγγλοι, Γάλλοι, ὡς ὁ Αἰδεκ, ὁ Γόρδων, ὁ Φαβιέρος. Εἰς τὰς ἀρχὰς Σεπτεμβρίου κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυπλίου τὸ ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ δευτέρου δανείου ναυπηγηθὲν ἀτμόπλοιον «Καρτερία» (τὸ πρῶτον ναυπηγηθὲν πολεμικὸν ἀτμόπλοιον) με κυβερνήτην τὸν θερμὸν φιλέλληνα Ἀστιγῆ. Τὸν Δεκέμβριον δὲ κατέπλευσεν ἡ εἰς Νέαν Ὑόρκην ἐκ τῶν χρημάτων τοῦ αὐτοῦ δανείου κατασκευασθεῖσα ὠραία φρεγάτα «Ἑλλάς». Ἀνεμένετο δὲ νὰ κατέλθουν εἰς Ἑλλάδα ὁ Ἀγγλος στρατηγὸς **Τζῶρετς** καὶ ὁ περίφημος Βρεττανὸς τῆς θαλάσσης ἥρωας **Κόχραν**. Ὁ Τζῶρετς πρὸ ἐτῶν ὑπῆρξεν ἐν Ἑπτανήσῳ ὁ ἀγαπητὸς ἀρχηγὸς πολλῶν Ἑλλήνων μισθοφόρων εἰς τὴν ἀγγλικὴν ὑπηρεσίαν καὶ αὐτοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐσχάτως δὲ εἶχε διακριθῇ εἰς τοὺς πολέμους τῆς Νεαπόλεως. Ὁ δὲ ναύαρχος Κόχραν εἶχε διακριθῇ εἰς τοὺς πολέμους τῆς Βραζιλίας, ἀντὶ δὲ γενναίας ἀμοιβῆς προσεικύνθη ἤδη εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.

Ἀλλὰ αἱ φιλελληνικαὶ αὗται προσπάθειαι τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης, ὡς καὶ αἱ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν πρὸς διαρκυθμίσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, περὶ τοῦ ὁποίου θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἐπιδράσουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος. Ἦδη ἡ ἀρχαιότερα μεταξὺ τῶν προκρίτων καὶ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἀντί-

θεσις ἤρχισε κατὰ μικρὸν νὰ ἐλαττοῦται. Ἑλλ' ἄντ' αὐτῆς ἐμορφώθησαν τώρα ἀγγλικόν, γαλλικὸν καὶ ῥωσικὸν κόμμα, ἕκαστον ἐκ τῶν ὁποίων ἐστήριζε τὰς ἐλπίδας τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὑποστήριξιν μιᾶς ἐκ τῶς τριῶν τούτων εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν εἶχεν ἡ Ἀγγλία, εἰς τὸ ἀγγλικὸν δὲ κόμμα ἐτάσσοντο οἱ ναυτικοὶ καὶ ἐν τοῖς πρώτοις ὁ Μιαούλης, προσέτι δὲ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ ἡ Κυβέρνησις Ζαΐμη. Τοῦ γαλλικοῦ κόμματος ἡγεῖτο ὁ Κωλέττης, τοῦ δὲ ῥωσικοῦ ὁ Κολοκοτρώνης, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχε ταχθῇ καὶ ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ἐξ ἀντιζηλίας πρὸς τὸν Ζαΐμην. Ἐν τῷ μεταξὺ κατέπλευσεν ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ. Οὗτοι κατώρθωσαν νὰ συνδιαλλάξουν τοὺς ἐρίζοντας, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ συνέλθῃ συνέλευσις ἐθνικὴ εἰς Τροιζῆναν.

Ἡ ἐν Τροιζῆνι αὕτη Δ' ἐθνικὴ συνέλευσις ἐξέλεξε ἀρχηγὸν τῶν μὲν κατὰ ξηρὰν δυνάμεων τὸν Τζώρτζ, τῶν δὲ κατὰ θάλασσαν τὸν Κόχραν. Ὡσαύτως ἐξέλεξε κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν **Γ. Καποδίστριαν** ὀφείλοντα νὰ κυβερνᾷ κατὰ τοὺς ὑφισταμένους νόμους. Μέχρι δὲ τῆς ἀφίξεως αὐτοῦ κατηρτίσθη ἔνεκα τῆς ἀντιζηλίας τῶν κομμάτων κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία ἐκ τριῶν ἀσήμεων ἀνδρῶν, τοῦ Γεωργίου Μαυρομιχάλη, τοῦ ψαριανοῦ Μιλαίτη καὶ τοῦ ἐκ Λεβαδείας Νάκου. Τέλος ἡ συνέλευσις ἐψήφισε νέον σύνταγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφρόντισεν ὅσον τὸ δυνατόν νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξουσίαν τοῦ νέου κυβερνήτου.

Ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζώρτζ εἰς τὴν Ἀττικὴν. Πανωλεθρία Ἑλλήνων. Ἡ ἀφίξις τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζώρτζ καὶ ἡ ἐν Τροιζῆνι ἐπιτευχθεῖσα μεταξὺ τῶν κομμάτων ὁμόνοια ἔκαμε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἀναθαρρήσουν. Τῇ προτροπῇ τῶν δύο ἀρχηγῶν ἀπεφασίσθη νὰ γίνῃ ἐκστρατεία εἰς τὴν Ἀττικὴν πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως. Δυστυχῶς ὁ Κόχραν δὲν περιορίσθη εἰς τὸν κύκλον τῆς ἐνεργείας του ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ἐβιάζετο νὰ περιβάλλῃ τὸ ὄνομά του μὲ νέαν αἵγλην καὶ δόξαν στρατιωτικὴν. Δεσποτικὸς καὶ ἐπίμονος εἰς τὰς γνώμας του διὰ τῆς ἀκαίρου ἀναμειγῶς του εἰς ξένα τῆς εἰδικότητός του πράγματα ἐγίνε παραίτιος, ἵνα ὅλοι οἱ λαμπροὶ καρποὶ τῶν στρατιωτικῶν κατορθωμάτων τοῦ Καραϊσκάκη ἐκμηδενισθοῦν. Ἐκ τῆς γοητείας τοῦ ὀνόματος τοῦ Κόχραν ἀθρόοι συνέρρουσαν περὶ αὐτὸν ἐθελονταὶ Ἕλληνες. Χίλιοι Ὑδραῖοι καὶ 200 Κρητὲς προσελήφθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κόχραν εἰς τὴν ἔμειστον ὑπηρεσίαν του. Ὅλοι οὗτοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὸ Φά-

ληρον. Συγχρόνως δὲ ὁ πλοίαρχος Ἀστυγξ μὲ τὴν «Καρτεριάν» καὶ 5 μικρότερα πλοία ἀνέλαβε ν' ἀνακόψῃ τὴν σιταγωγίαν τῶν Ὀθωμανῶν πλέων πρὸς βορρᾶν. Ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ἀστιγγοῦ ἐπέτυχε θαυμασίως. Εἰς τὸν κόλπον τοῦ Βόλου κατεβύθισε 8 τουρκικὰ πλοία καὶ κατέστρεψε τὰ παρὰ τὸ Τρίκκερι τουρκικὰ πυροβολοστάσια. Κατὰ δὲ τὴν ἐπ' ἀνόδόν του ἐληλάτησε τὰς πλησίον τῆς Κύμης διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ῥεσίτ ἀποθήκας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζῶρτζ συναντηθέντες μὲ τὸν Καραϊσκάκην εἰς Κερατσίνιον διεφώνησαν ὥς πρὸς τὸ σχέδιον τῆς ἐκστρατείας. Ὁ Καραϊσκάκης ἐφρόνει, ὅτι ὥφειλον νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ πάσης ἀμέσου ἀποπείρας πρὸς λύσιν τῆς πολιορκίας, νὰ ἐνεργήσουν δὲ μᾶλλον εἰς τὰ νῶτα τοῦ Κιουταῆ καταλαμβάνοντες τὸν Μαραθῶνα καὶ τὸν Ὠρωπόν, ἵνα στερῇσιν αὐτὸν πάσης συγκοινωνίας καὶ τὸν λιμοκτονήσουν. Οἱ Ἀγγλοι ὅμως καὶ ἰδίως ὁ Κόχραν ἐπέμενον νὰ ἐπιτεθοῦν ἀμέσως κατὰ τοῦ Κιουταῆ. Ὅπως δὴποτε ὅμως συνεφώνησαν εἰς τὸ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν ἀπὸ Φαλήρου μέχρι Κερατσινίου ὀχυρωμάτων αὐτῶν. Περὶ τὰ μέσα δὲ τοῦ μηνὸς Ἀπριλίου διὰ σειρᾶς μαχῶν ἐπιτυχῶν κατώρθωσαν τοῦτο καὶ προῤετί ἠνάγκασαν καὶ τοὺς εἰς τὴν ἐν Πειραιεῖ μονὴν τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος Ἀλβανοὺς ἐλλείψει ὕδατος νὰ παραδοθῶν.

Μετὰ τὰς ἀποτυχίας ταύτας ἤδη εἶπερ ποτε ὁ Κόχραν ἐπέμεινεν εἰς τὴν ἀμεσον κατὰ τοῦ Κιουταῆ ἐπίθεσιν ἀπειλήσας μάλιστα καὶ ἐγκατάλειψιν τοῦ ἀγῶνος, ἂν δὲν εἰσηκούετο. Ὁ Καραϊσκάκης ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ ἐπίθεσις ἀπεφασίσθη διὰ τὴν 23 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην συμφορὰν τῶν Ἑλλήνων ὁ τότε ἀκριβῶς ἀπαραίτητος Ἑλλήν ἦρος, ὑπ' οὐδενὸς ἄλλου δυνάμενος νὰ ἀναπληρωθῇ, ἐξέλιπεν ἀπροσδοκῆτως τὴν παραμονὴν τῆς ἐπιθέσεως τραυματισθεὶς καιρίως ἐν τινὶ ἀψιμαχίᾳ. Ἡ λύπη καὶ ἡ ἀπελπισία τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἀρχηγοῦ των ἦσαν ἀπερίγραφτοι. Εἰς μάτην ὁ Τζῶρτζ προσεπάθει νὰ τοὺς παρηγορήσῃ λέγων, ὅτι αὐτὸς θὰ τοὺς ὠδήγῃ εἰς τὴν μάχην. Εἰς οὐδένα ἠδύναντο νὰ ἔχουν τὴν πεποίθησιν, τὴν ὁποίαν εἶχον εἰς τὸν Καραϊσκάκην. Καὶ τὰ ἐπακολούθησαντα γεγονότα ἀπέδειξαν τὸ πρᾶγμα.

Ἡ ἐπίθεσις ἡ ἀναβληθεῖσα ἔνεκα τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσκάκη μίαν ἡμέραν ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Ἀπριλίου. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἀγγλοι στρατηγοὶ τόσον κακῶς διέταξαν τὰ πράγματα, ὥστε ἡ καταστροφὴ ἦτο ἀναπόφευκτος. Ἄνευ σχε-

δίου και τάξεως οἱ Ἕλληνες διετάχθησαν νὰ προελάσουν ἀπὸ Φαλήρου καὶ ἀπὸ Πειραιῶς πρὸς τὰς Ἀθήνας, ἐνῶ ὁ Κόχραν καὶ ὁ Τζῶρτζ ἔμενον εἰς τὰ πλοῖα των. Οἱ Ἕλληνες ὠδηγήθησαν εἰς πραγματικὴν σφαγὴν, ἀλλ' ἐβάδιζον ἀπτόητοι εἰς τὸν θάνατον. Ὅλοι σχεδὸν οἱ Σουλιῶται καὶ οἱ Κοῤῥητες, 1500 περίπου μαχηταί, ἔπεσαν. Ἐκ τῶν 26 φιλελλήνων 4 ἐσώθησαν, ἐκ δὲ τῶν 3 χιλ. τακτικῶν μόνον 26.

Τὸ σφάλμα τοῦ Κόχραν καὶ τοῦ Τζῶρτζ εἰς μὲν τὸν Κιουταχὴν παρέσχεν εὐκόλον θρίαμβον, εἰς δὲ τὴν Ἑλλάδα ἐπροξένησεν ἀνεπανόρθωτον καταστροφὴν. Μετὰ τὴν πανωλεθρίαν ταύτην τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον διελύθη καὶ ἡ Ἀκρόπολις παρεδόθη ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἐλευθέρως ἀποχωρήσεως τῶν ἐν αὐτῇ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀποσκευῶν των. Οὔτε ὁ Φαβιέρος οὔτε οἱ ἄλλοι ὑπερασπισταὶ αὐτῆς εἶχον τὴν καρτερίαν τῶν Μεσολογγιτῶν. Μετὰ τὴν πτῶσιν τῆς Ἀκροπόλεως ἐσβέσθη καὶ ἡ ἐπανάστασις καθ' ὅλην τὴν στερεάν Ἑλλάδα.

Ὅλον τὸ οἰκοδόμημα τοῦ Καραϊσκάκη κατέρρευσε ἐξ ἑνὸς σφάλματος. Ἡ ἐπανάστασις ἤδη περιοριζέτο μόνον εἰς τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τῆς Πελοποννήσου. Τὸ δὲ χειρότερον, ἐξεργάγησαν καὶ πάλιν ὀρμητικώτεροι αἱ ἐμφύλια ἔριδες. Οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἥριζον καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους, εἰς τοὺς ὁποίους ἔπαυσαν νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνην. Ἰδίως ἔμεφοντο τὸν Φαβιέρον διὰ τὴν παράδοσιν τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλὰ καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι ἥριζον πρὸς ἀλλήλους, ἰδίως ὁ Φαβιέρος μετὰ τὸν Τζῶρτζ, διότι ὁ δεύτερος ἤρπασε τὴν εἰς τὸν Φαβιέρον ἀνήκουσαν ἀρχηγίαν.

Ἐν ᾧ εἰς τόσον ἀθλίαν κατάστασιν εὗρισκοντο τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἤρχισε πάλιν νὰ κινῆται ἐν Πελοποννήσῳ, ὁ Ἀγγλος ναύαρχος *Κόδρινγκτον* καὶ Γάλλος *Δεριννὺ* ἔφθασαν πρὸ τοῦ Ναυπλίου καὶ ἀνεκοίνωσαν ἐμπιστευτικῶς εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ὅτι διὰ τὸ ἑλληνικὸν ζήτημα συνωμολογήθη συνθήκη μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Οἱ Ἕλληνες ἀνέπνευσαν.

5. Ἡ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ πολιτικὴ τῶν δυνάμεων μέχρι τοῦ 1827. Εἶδομεν ἤδη ὅτι κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας ἦσαν συνηγμένοι εἰς Λαῦβαχ τῆς Αὐστρίας οἱ

αὐτοκράτορες τῆς Αὐστρίας καὶ Ῥωσίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ἵνα συσχεφθοῦν περὶ τῆς καταστολῆς τῶν ἐν τῇ Ἰταλικῇ Χερσονήσῳ ἐπαναστάσεων. Ἡ ἀγγελία λοιπὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐπαναστάσεως κατεθορύβησε πάντας, ἐσηματίσθη δὲ ὑπόνοια, ὅτι τὸ κίνημα ὑποθάλλεται ὑπὸ τῆς Ῥωσίας καὶ τὴν ὑπόνοιαν ταύτην ἐνίσχυσεν ἡ γνωσθεῖσα προκλήρυξις τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος ἠναγκάσθη τότε, ἵνα ἄρῃ τὰς ὑπονοίας ταύτας, νὰ ἀποκηρύξῃ τὸ κίνημα, νὰ διαγράψῃ τὸν Ὑψηλάντην ἐκ τῶν τάξεων τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ διαβιβάσῃ στρατὸν εἰς τὰς ἡγεμονίας πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὅταν ὅμως ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις μαθοῦσα τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα προέβη εἰς τὸν φόνον τοῦ πατριάρχου καὶ εἰς ἄλλας σφαγὰς, ἡ Ῥωσία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ μείνῃ ἀσυγκίνητος. Ἀφ' ἑνὸς μὲν ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ῥωσὸς πρεσβευτὴς ἠπειλήσεν, ὅτι ἂν ἡ τουρκικὴ κυβέρνηση δὲν μεταβάλλῃ σύστημα, ἔχει ἐντολὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ τσάρος ἀπέστειλε διακόινωσιν εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, διὰ τῆς ὁποίας ἐπεκαλεῖτο τὴν σύμπραξιν αὐτῶν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἐδήλου, ὅτι ὁ ὁρωσικὸς στρατὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ συντελέσῃ πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν συμμάχων αὐτῶν, δηλ. ἐπρότεινεν ἕξ ἀρχῆς τὴν ἐνοπλον ἐπέμβασιν. Ἀλλ' αἱ ἄλλαι δυνάμεις, ἰδίως αἱ δύο ἐπισημότεραι τότε Αὐστρία καὶ Ἀγγλία, περιορίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ προτρέψουν τὴν Ὑψηλὴν Πύλὴν νὰ μὴ ἐπιμένῃ εἰς τὸ ὀλέθριον τοῦ διωγμοῦ καὶ τῶν σφαγῶν σύστημα καὶ ἠγωνίσθησαν νὰ ἀποτρέψουν τὸν πόλεμον μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας. Ἡ μὲν Αὐστρία ἐπεθύμει νὰ ἀποτρέψῃ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ἐξερεθίσῃ τὰ φιλελεύθερα τῆς Εὐρώπης πνεύματα. Ἡ δὲ Ἀγγλία δὲν ᾔθελε νὰ ἀνατραπῇ ἡ ἐν τῇ Ἀνατολῇ κατάστασις τῶν πραγμάτων, διότι εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐκ τῆς ἀνατροπῆς ταύτης ἡ Ῥωσία λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς τῆς θέσεως καὶ τῆς ταυτότητος τοῦ θρησκευτικοῦ δόγματος ἠθελε προσλάβει δυνάμιν ἐπικίνδυνον εἰς τὰ γενικὰ εὐρωπαϊκὰ συμφέροντα. Ἀλλὰ καὶ μὲ ὅλας τὰς προσπάθειας δὲν κατώρθωσαν νὰ προσλάβουν τὴν μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Τουρκίας ρῆξιν, ὁ δὲ πρεσβευτὴς αὐτῆς ἀνεχώρησεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τὴν 27ν Ἰουλίου. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ποικίλων των παραστάσεων καὶ

μεσολαβήσεως ἐπέτυχον νὰ ἀναβάλουν τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος δὲν ἔσχε τὴν τόλμην νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸν πόλεμον καὶ ἄνευ συναινέσεως τῶν συμμάχων του. Καὶ δὲν ἄρκει τοῦτο. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ 1821 ἐδήλου, ὅτι ὁ σκοπὸς τῆς ἐπεμβάσεως θὰ ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ἐπαναστατῶν, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1822 ἐφάνη πολὺ μετριώτερος. Ἰσως ἐφοβήθη μὴ ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος ἐν Πολωνίᾳ ἀναβρασμοῦ ἐκτραγῇ ἐπανάστασις, ὅταν αὐτὸς περιπλακῇ εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν. Διεσαφηνίσε δηλ. τώρα ὅτι ἠγνώνει νὰ διατηρηθῇ εἰς τὰς ἀπελευθερωθησομένας χώρας ἡ κυριαρχία τοῦ Σουλτάνου. Ὁ Καποδίστριας τότε βλέπων ματαιουμένας τὰς προσδοκίας καὶ τοὺς ἀγῶνάς του, ὑπὲρ ἐπεμβάσεως τοῦ τσάρου, ἐζήτησε καὶ ἔλαβεν ἀπεριόριστον ἄδειαν, δηλ. ἀπεχώρησε τῆς ῥωσικῆς ὑπηρεσίας. Ἐπὶ τέλους εἰς τὴν ἐν Βερῶνῃ συγκροτηθεῖσαν σύνοδον περὶ τῶν ἰσπανικῶν πραγμάτων, ὁ Ῥῶσος αὐτοκράτωρ ἐζήτησεν ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων μόνον σεβασμὸν τῆς θρησκείας των ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς των καὶ τῆς περιουσίας των. Ὡς ἦτο φυσικόν, οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἄλλων δυνάμεων ἔσπευσαν ν' ἀποδεχθοῦν τὰς μετρίας ταύτας προτάσεις τοῦ αὐτοκράτορος. Μετὰ τοιαύτας δὲ ἀποφάσεις οὐδ' ἐδέχθησαν εἰς τὸ συνέδριον τοὺς ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως ἀποσταλέντας ἀντιπροσώπους, ἵνα ζητήσουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας των.

Ὁ **Μέττερνιχ** λοιπόν, ὁ μισέλλην ἀρχικαγκελάριος τῆς Αὐστρίας ἐθριάμβευσεν. Εὐτυχῶς ἡ καταστροφή τοῦ Δράμαλη, ἡ ἀποτυχία τῆς πρώτης πολιορκίας αὐτοῦ Μεσολογγίου καὶ τὰ ναυτικὰ κατορθώματα τοῦ 1822 παρέστησαν τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην σπουδαιότεραν, αἱ δὲ φοβεραὶ τῆς Χίου σφαγαὶ ἐξήγειραν περισσότερον τὰς ὑπὲρ τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος συμπαθείας. Ἐξ ἄλλου, ἀφ' οὗ τὴν 13ην Αὐγούστου ἐγινεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν ὁ **Γεώργιος Κάνιγγ**, ἀνὴρ μεγαλόφρων καὶ φιλελεύθερος, ἤρchiσε νὰ παρουσιάζεται εἰς τὴν ἀγγλικὴν πολιτικὴν σπουδαία μεταβολή. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἐγινε φανερὰ ἀμέσως. Ἡ ἀγγλικὴ κυβερνήσις ἀνεγνώρισε τοὺς Ἕλληνας ὡς ἐμπόλεμον δύναμιν, αἱ δὲ εἰς τὰς Ἰονίους νήσους ἀγγλικάι ἀρχαὶ μετέλλαξαν τὴν πρότερον ἐχθρικὴν των στάσιν. Τότε ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ φιλελληνισμὸς ἤρchiσε νὰ λαμβάνῃ ζωηρότεραν κίνησιν.

Ἀλλ' ὁ Κάνιγγ εἰς τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ταύτας δὲν προέβη

μόνον ἔνεκα τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν του. Ἐξυπηρέτει καὶ πραγματικὸν ἀγγλικὸν συμφέρον. Ἡ Ἀγγλία μέχρι τοῦδε ὑπερμαχοῦσα τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, σκοπὸν κύριον εἶχε νὰ μὴ ἀφήσῃ τὰς χώρας αὐτοῦ νὰ περιέλθουν εἰς τὴν Ρωσίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐν ἀρχῇ τῆς ἐπαναστάσεως ἐδείχθη πολεμία πρὸς αὐτήν. Ὅταν ὅμως ἐκ τῆς ἀντοχῆς καὶ τῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων ἐπείσθη, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐθνότης θὰ ἠδύνατο νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν ὀθωμανικὴν ὥς ἐμπόδιον καθόδου τῆς Ρωσίας, ἤρχισε βαθμιαίως νὰ μεταβάλλῃ πολιτικὴν, καὶ ὁ Κάνιγγ προσεπάθησε νὰ δημιουργήσῃ ἐν Ἑλλάδι φιλικὸν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας ρεῦμα.

Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Ἀγγλίας ἐνθαρρυνθεῖσα ἤδη ἡ Ρωσία ὑπέβαλε κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1823 εἰς τὰς ἄλλας δυνάμεις ὑπόμνημα, διὰ τοῦ ὁποίου προέτεινε νὰ συγκροτηθῶν ἐκ τῶν ἐπαναστατησασῶν χωρῶν τρεῖς ὑποτελεῖς εἰς τὴν Τουρκίαν ἡγεμονίαι, ἡ ἀνατολικὴ Ἑλλάς μετὰ τῆς Θεσσαλίας, ἡ δυτικὴ μετὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἡ Πελοπόννησος μετὰ τῆς Κρήτης, εἰς δὲ τὰς νήσους νὰ δοθῶν ἐλεύθεροι δημοτικοὶ θεσμοί. Αἱ ἡγεμονίαι αὗται ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἰδίαν σημαίαν καὶ ἀντιπρόσωπον ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸν πατριάρχην.

Ἄλλ' αἱ προτάσεις αὗται ὑπ' οὐδενὸς ἔγιναν εὐμενῶς δεκταί, οὔτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οὔτε ὑπὸ τῆς Τουρκίας οὔτε ὑπὸ τῶν ἄλλων δυνάμεων. Οἱ Ἑλληνες οὐδεμίαν ἄλλην λύσιν ἠθελον νὰ στέρξουν εἰμὴ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ Τοῦρκοι ἀπέκρουον ἀποτόμως πᾶν εἶδος ἀναμίξεως εἰς τὴν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ραγιαδῶν ρῆξιν. Αἱ δυτικαὶ δυνάμεις τέλος κατενόουν, ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἰδρυσιν ἁσθενῶν κρατιδίων ὑποτελῶν, ἵνα μεταχειρίζεται αὐτὰ ὡς ὄργανα ἐναντίον τῆς Τουρκίας, Ἡ πρὸς συζήτησιν τῶν ρωσικῶν τούτων σχεδίων συγκροτηθεῖσα κατὰ Ἰούνιον τοῦ 1824 ἐν Πετροπόλει συνδιάσκεψις, ἂν καὶ διήρκεσε πλεόν τοῦ ἔτους, εἰς οὐδὲν κατέληξεν ἀποτελεσμα. Ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὴν πρόφασιν ὅτι μεσολάβησις δὲν ἦτο δυνατὴ ἐναντίον τῆς θελήσεως τῶν διαμαχομένων, δὲν μετέσχεν αὐτῆς. Ἡ δὲ Αὐστρία παρέσυρε τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Πρωσίαν εἰς τὴν γνώμην, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῶν κατὰ τῆς Τουρκίας βίαια μέτρα.

Ἡ ἀποτυχία αὕτη τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων δυσσηρέστησε πάρα πολὺ τὴν ρωσικὴν αὐλήν, ἐν ᾧ συγχρόνως ἡ ὁλονὲν δεινότερα θέσις τῆς Ἑλλάδος ἐξῆπτε τὴν συγκίνησιν τοῦ

ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ καὶ ἐπέτεινε τὴν πολεμικὴν αὐτοῦ ὁρμὴν. Τότε δύο γεγονότα παρεμβληθέντα ἡλλοίωσαν τὴν διπλωματικὴν κατάστασιν. Ἡ Ἀγγλία ἀποσχοῦσα τῆς ἐν Πετροπολὶ συνδιασκέψεως δὲν ἐγκατέλειψε καὶ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα. Ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμοὺς καὶ ἐπέτρεψε νὰ δέχεται ἡ νῆσος Κάλαμος τοὺς Ἑλληνας πρόσφυγας. Ταῦτα δέ, ὥς καὶ ἡ ἰσχυρὰ ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων ἐνέργεια τῶν Ἀγγλῶν φιλελλήνων καὶ ἰδίως τοῦ λόρδου Βύρωνος, ὥς καὶ ἡ ἐν λόγῳ διαπραγματεύσεις τοῦ ἑλληνικοῦ δανείου, ὑπέτρεφον ἰσχυρῶς τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Ἀγγλίας. Ὅτε ὁ Ἰμβραῖμ προήλασε μέχρι τοῦ Ναυπλίου καὶ οἱ καρτερικώτεροι τῶν Ἑλλήνων ἀπώλεσαν τὸ θάρος των, οἱ Ἕλληνες τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Μαυροκορδάτου, δι' ἀναφορᾶς τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν οἱ περισσότεροι τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχηγῶν, ὑπέβαλον τὸ ἔθνος ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ Κάνιγγ ἔδωκεν ἀρνητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Ναυάρχου Μιαούλη, ὁ ὁποῖος ἐκόμισε τὴν ἀναφορὰν εἰς τὸ Λονδίνον. Ἀλλ' ὅμως συγχρόνως ἠὺχαριστήθη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἀνατολικῆς του πολιτικῆς, ἡ ὁποία προέβλεπε ταχεῖαν ἐπίδοσιν τῆς ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος. Ἀπέτρεψε λοιπὸν τοὺς Ἕλληνας νὰ προσφύγουν εἰς ἄλλην τινὰ Δύναμιν καὶ ἐπεφυλάχθη νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν μεσολαβήσεως μεταξὺ Πύλης καὶ Ἑλλήνων. Τὸ δεύτερον γεγονὸς εἶναι ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1825 αἰφνίδιος θάνατος τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου καὶ ἡ ἀνάρρησις εἰς τὸν θρόνον τοῦ ἀδελφοῦ του **Νικολάου**, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπηρεάζετο, ὅπως ὁ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τοῦ Μέττερνιχ. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθεὶς ὁ Κάνιγγ ἐπεμψεν ἰδιαίτερον ἀπεσταλμένον, τὸν δοῦκα **Ὁυέλλινγκτῶνα**, παρὰ τῷ νέῳ αὐτοκράτορι, ὅπως προτείνῃ εἰς αὐτὸν τὴν διὰ κοινῆς συμπράξεως Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὅντως δὲ οὗτος κατώρθωσε νὰ ὑπογραφῇ τὴν **23ην Μαρτίου 1826** μυστικῶς πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ Ρωσία καὶ Ἀγγλία ὑπεχρεοῦντο νὰ μεσολαβήσουν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πρὸς ἴδρυσιν κράτους ἑλληνικοῦ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Πύλης. Τοῦτο δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς σωτηρίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐκτοτε Ρωσία καὶ Ἀγγλία ἤρχισαν ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ πιέζουν τὴν Τουρκίαν πρὸς ἀποδοχὴν τῆς μεσολαβήσεώς των, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἐνεργοῦν ὅπως προσχωρήσουν εἰς τὸ πρωτόκολλον καὶ ἄλλαι δυνάμεις, ἰδίως ἡ Γαλλία. Ἡ ἐπίσημος μοναρχικὴ

Γαλλία μέχρι τοῦδε εἰς τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα ἠκολούθει τὴν Αὐστρίαν εἰς τὰς προσπάθειάς της, ὅπως προλάβῃ ρωσοτουρκικὸν πόλεμον. Τὰ μεγάλα δὲ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα εἶχεν αὕτη μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου, ἔκαμνον αὐτὴν νὰ ἀκολουθῇ μᾶλλον φιλότουρκον πολιτικὴν. Ἐν ᾧ δὲ πολλοὶ Γάλλοι ἀνεμείγνυν εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος τὸ αἷμά των μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ, Γάλλος δὲ ὑπῆρξεν ὁ μόνος σπουδαῖος τοῦ ἑλλην. τακτικοῦ στρατοῦ ἰδρυτῆς καὶ ὁδηγός, ὁ ἀοίδιμος στρατηγὸς Φαβιέρρος, συγχρόνως πολυάριθμοι Γάλλοι ἀξιωματικοὶ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν ναυτικὸν καὶ πεζικὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβραῖμ ὠδήγουν τὰς κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ φιλελληνισμὸς τῆς δημοσίας γνώμης παρέσυρε καὶ τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ προστεθῇ μὲ τὸ μέρος τῆς Ἀγγλίας καὶ Ῥωσίας.

Οὕτω Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ῥωσία ὑπέγραψαν ἐν Λονδίνῳ τὴν **24 Ἰουνίου 1827** συνθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπαναλαμβάνοντο τὰ ἐν τῷ πρωτοκόλλῳ τῆς Παιτρικολέως, ὠρίζετο δὲ προσέτι ὅτι ἔπρεπε παρ' ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερῶν νὰ ἀπαιτηθῇ ἀνακωχή. Εἰς τὴν συνθήκην δὲν ὠρίζετο τί θὰ ἔπραττον, ἐν ᾗ περιπτώσει ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχετο τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν. Ἦτο φανερόν ὅμως ὅτι θὰ ἐπεβάλλετο ἡ ἀνακωχή διὰ τῆς βίας, καὶ ὑπὸ τοιοῦτον πνεῦμα ἐδόθησαν ὁδηγίαι εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ ἐπιβάλλουν τὴν ἀνακωχὴν ναύαρχους τῶν τριῶν δυνάμεων. Πρὸς τοῦτο δὲ ἐνισχύθησαν ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Κοδριγκτώνα** εὐρισκόμενος εἰς τὰ ἐλληνικὰ ὕδατα ἀγγλικὸς καὶ ὁ ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Δεριγνὺ** γαλλικὸς στόλος διὰ νέων πλοίων, παρηγγέλθη δὲ νὰ καταπλεύσῃ εἰς τὴν Μεσόγειον καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ὑπὸ τὸν ναύαρχον **Χεύδεν**.

Ὅντως εἰς τὰ διαβήματα τῶν ἐν Κωνσταντινὶ πόλει πρέσβεων. ἵνα πείσουν τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν νὰ δεχθῇ τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου, ὁ σουλτᾶνος ἐδείχθη ἀνένδοτος. Ὁ Μαχμουτ ὁ Β' ἐπαρθεὶς ἐκ τῶν ἐν τῇ Ἀττικῇ ἐπιτυχιῶν τοῦ Ῥεσίτ οὐδεμίαν ἐδέχετο πρότασιν ἀναφερομένην εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὡσαύτως ματαίᾳ ἀπέβη ἡ ἀπόπειρα νὰ πείσουν τὸν Μεχμέτ νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἐκ τῆς Ἑλλάδος. Οὗτος ὄχι μόνον τὴν πρότασιν ταύτην ἀπέρριψεν, ἀλλὰ καὶ ἔστειλε νέον μέγαν στόλον εἰς τὸν Ἰμβραῖμ.

Ἡ ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχία. Τὴν εἰς Πελοπόννησον ἀποβάσιν τῶν νέων αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων δὲν ἐπρόφθασαν οἱ

ναύαρχοι νὰ ἐμποδίσουν. Ὅταν ὁ Κόδριγκτων (13 Αὐγούστου) ἔφθασεν εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Πελοποννήσου, ταῦτα εἶχον ἀποβιβασθῇ, ὁ δὲ τουρκικὸς στόλος συγκεῖμενος ἐξ 127 πλοίων, συγκεντρωμένος εἰς τὸ Ναυαργῖνον, ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐκπλεύσῃ κατὰ τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Ὑδρας. Ὁ Κόδριγκτων ἠμπόδισε τότε αὐτὸν νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ ἀνεκοίνωσε εἰς τὸν Ἱμβραῖμ τὸ περιεχόμενον τῆς Λονδινείου συνθήκης. Τὴν 7ην Σεπτεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ γαλλικὸς στόλος. Ἐν συνεντεύξει δὲ μὲ τὸν Ἱμβραῖμ ἀμφότεροι οἱ ναύαρχοι ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν νὰ ἀπόσχη πάσης ἐπιχειρήσεως, μέχρις οὗ λάβῃ ὁδηγίας καὶ οὗτος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Μετὰ τοῦτο ὁ μὲν Δεριγνὺ ἀπέπλευσεν εἰς τὰς Ἐλαφονήσους, ὁ δὲ Κόδριγκτων εἰς Ζάκυνθον. Ἐκ τῆς τροπῆς, τὴν ὁποίαν ἔλαβον τὰ πράγματα ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Αὐγούστου, τὸ θάρος τῶν Ἑλλήνων εἶχεν ἀφυπνισθῇ ἰσχυρῶς. Οἱ Ἑλληνες εἶχον ἀποδεχθῇ τὴν ἀνακωχήν. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Πύλη δὲν εἶχεν ἀποδεχθῇ αὐτήν, οὗτοι ἦσαν ἐλεύθεροι εἰς τὰς ἐνεργείας των. Ἀπεφάσισαν λοιπόν, ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης διακανονίσεως τῶν ὁρίων τοῦ κράτους των, νὰ προσπαθήσουν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς ὅσον δυνατόν μεγάλην ἔκτασιν. Προσεπάθησαν νὰ πέμψουν στρατεύματα εἰς Κρήτην, νὰ ἐξεγείρουν ἐπανάστασιν εἰς Θεσσαλίαν καὶ νὰ κάμουν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Χίον ὑπὸ τὸν Φαβιέρων. Ἡ προσοχή των ὅμως κυρίως ἐστράφη εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ὁ Τζώρτζ με 1400 ἄνδρας ὥρμησεν ἀπὸ τοῦ Ἰσθμοῦ παραλιακῶς εἰς αὐτήν. Ὁ δὲ Κόχραν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου προσέβαλε τὸ Μεσολόγγιον. Καὶ ὁ μὲν Κόχραν ἀποτυχὼν ἀπέπλευσεν. Ὁ Ἀστιγξ ὅμως μετὰ τὴν «Καρτεριάν» καὶ ὁ ἄλλα πλοῖα διαβάς τὸν πορθμὸν τοῦ Ῥίου κατέστρεψεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἀμφίσσης τουρκικὸν στολίσκον ἐξ 7 μεγάλων πλοίων εὐρισκομένων ἐκεῖ.

Τοῦτο ἔκαμε τὸν Ἱμβραῖμ ἔξω φρενῶν καὶ παρὰ τὰς μετὰ τῶν ναυάρχων συμφωνίας ἐκπλέει μὲ μοῖραν ὀθωμανικοῦ στόλου ἐκ Πύλου διευθυνόμενος πρὸς τὰς Πάτρας, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Ἀστιγγα. Ἀλλ' ὁ Κόδριγκτων ἰδὼν τοῦτο ἐκ Ζακύνθου ἐκπλέει μὲ δύο μόνον πλοῖα καὶ ἀναγκάζει τὸν Ἱμβραῖμ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ναυαργῖνον. Ὁ Ἱμβραῖμ λυσσᾷ ἤδη ἐξ ὀργῆς διὰ τὴν κατ' αὐτὸν μεροληπτικὴν στάσιν τῶν Εὐρωπαίων, ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, ὅτε λαμβάνει ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐντολὴν νὰ ἐντείνῃ τὰς προσπάθειάς του πρὸς καθυπόταξιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀμέσως καταρτίζει τρία σώματα στρατοῦ καὶ ἐξαποστέλλει αὐτὰ εἰς τὴν

Μεσσηνίαν, τὴν Λακωνίαν καὶ τὴν Ἀρκαδίαν, ἵνα ἐρημώσουν τὴν χώραν. Οἰκίαι καὶ συγκομιδαὶ παρεδόθησαν εἰς τὰς φλόγας, αἱ ἄμπελοι ἐξερριζώθησαν, 60 δὲ χιλ. συκεῶν καὶ 25 χιλ. ἐλαιῶν κατεκόπησαν σύρριζα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Κόδριγκτων εἶχεν ἑνωθῇ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου παρὰ τὴν Ζάκυνθον μὲ τὸν γαλλικὸν καὶ τὸν καταπλεύσαντα ρωσικὸν στόλον. Οἱ ναύαρχοι συνεφώνησαν, ὅτι δὲν ἔπρεπε περισσότερον νὰ ἀνεχθοῦν τὴν κακοπιστίαν τοῦ Ἰμβραῖμ. Ἄλλως τε ὁ ἐπικείμενος χειμὼν καθίστα εἰς αὐτοὺς ἀδύνατον τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν δυτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ πιέσουν αὐτὸν καὶ διηύθυναν τοὺς στόλους των εἰς τὸ Ναυαρίνον, ἔν τῷ μεταξὺ δὲ ἀπέστειλαν ἐπιστολὴν εἰς τὸν Ἰμβραῖμ ἀπαιτοῦντες παρ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ μὲν στόλος του ἀποπλεύσῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ Ἀλεξάνδρειαν, αὐτὸς δὲ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ὁ Ἰμβραῖμ ἀκριβῶς διὰ νὰ ἀποφύγῃ πᾶσαν μετὰ τῶν Φράγκων ἐπικοινωνίαν εἶχεν ἀπέλθῃ τὴν προτεραίαν εἰς Πύργον. Οἱ ναύαρχοι ἐπομένως εἰσέπλευσαν *τὴν 8ην Ὀκτωβρίου* μεθ' ὅλου τοῦ στόλου (27 πολεμικῶν πλοίων) εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, ἵνα μὲ τὴν ἐπίδειξιν τῆς δυνάμεώς των ἐπαναλάβουν τὰς προτάσεις των, ἀλλὰ καὶ ἀποφασισμένοι πρὸς μάχην. Δὲν εἶχον προφθάσει ἀκόμῃ οἱ στόλοι τῶν συμμάχων νὰ τακτοποιηθοῦν ἑντὸς τοῦ λιμένος, ὅτε οἱ Τοῦρκοι πεποιοῦντες εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ στόλου των συγκεκλιμένοι ἐξ 82 πολεμικῶν πλοίων ἔδωσαν ἀφορμὴν πρὸς ἔναρξιν τῆς μάχης πυροβολήσαντες ἑναντίον ἀγγλικῆς λέμβου. Ὁ Κόδριγκτων ἔδωκε τότε τὸ σύνθημα τῆς μάχης καὶ ἑντὸς 4 ὥρων ἐκ τῶν 120 πολεμικῶν καὶ φορηγῶν πλοίων τοῦ τουρκοαἰγυπτιακοῦ στόλου δὲν ὑπελείποντο παρὰ 20 μόνον μικρὰ πλοῖα.

Ἐν τούτοις καὶ μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ στόλου του ὁ Ἰμβραῖμ ἠρνήθη νὰ ἀπέλθῃ ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Οἱ στόλαρχοι μὴ δυνάμενοι νὰ ἔξαναγκάσουν αὐτὸν ἀφῆκαν τὴν περὶ τὸ Ναυαρίνον θάλασσαν. Ὁ δὲ Ἰμβραῖμ ἐπισκευάσας τὰ ὑπολειφθέντα ἐκ τῶν πλοίων του ἐπεβίβασεν ἐπ' αὐτῶν τοὺς τραυματίας, πολλὰς τουρκικὰς οἰκογενείας καὶ δυστυχῶς 2 χιλ. Ἑλλήνας αἰχμαλώτους καὶ τὰ ἔπεμψεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν.

Ἀποτελέσματα τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας. Ἡ εἵδησις τῆς ἐν Ναυαρίνῳ ναυμαχίας ἐξήγειρε μέγαν ἑθνουσιασμὸν καὶ εἰς τοὺς Ἑλλήνας καὶ εἰς τοὺς κύκλους τῶν φιλελλήνων, καὶ εἰς τὰς

κυβερνήσεις Ῥωσίας καὶ Γαλλίας. Μόνον εἰς τὴν ἀγγλικὴν κυβερνήσιν ἔκαμε δυσάρεστον ἐντύπωσιν. Εἶχεν ἀποθάνει πρὸ μικροῦ αἰφνιδίως ὁ Κάνιγγ, οἱ δὲ διάδοχοί του ἐνόμισαν ὅτι ἡ μεγάλη ἐξασθένεισις τῆς Τουρκίας ὠφέλει μόνον τὴν Ῥωσίαν. Ἔνεκα δὲ τοῦ λόγου τούτου δὲν ἐπέφερε ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου τὰ ἐξ αὐτῆς προσδοκώμενα ταχέα καὶ καταπληκτικὰ ἀποτελέσματα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ γεγονὸς ἐπροξένησε φοβερὰν αἰσθησιν εἰς τὸν Μαχμουτ Β' ἀλλ' ὅμως ἔμεινεν, ὥς καὶ πρὶν, ἰσχυρογνώμων καὶ ἐπίμονος. Προέβαλεν εἰς τὰς δυνάμεις ἀξιώσεις πρὸς ἐπανόρθωσιν τοῦ γενομένου· εἰς αὐτὸν ἐν Ναυαρίνῳ ἀδικήματος, καὶ ἀπήτησε παρ' αὐτῶν νὰ ἀπόσχουν τοῦ λοιποῦ πάσης εἰς τὰ ἑλληνικὰ πράγματα ἀναμειξέως. Οἱ πρέσβεις τῶν δυνάμεων ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθησαν νὰ προβοῦν εἰς διπλωματικὴν ῥῆξιν πρὸς τὴν Πύλην καὶ ἀφήσαντες τὴν Κωνσταντινουπόλιν μετέβησαν εἰς Κέρκυραν, ἵνα ἐντεῦθεν εὗρισκωνται εἰς σχέσεις μὲ τοὺς Ἑλληνας. Τότε ἡ Πύλη προέβη εἰς βίαια μέτρα κατὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Εὐρωπαίων, πολλοὺς ἐκ τῶν ὁποίων καὶ ἐξεδίωξεν ἐκ τῆς πόλεως, ἐξέδωκε δὲ προκλήρῳ πρὸς τὸν ὀθωμανικὸν λαόν, διὰ τῆς ὁποίας, ἀναρριπίζουσα τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν αὐτοῦ, ἐκάλει τοὺς πιστοὺς εἰς τὰ ὅπλα κατὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Ῥωσίας, τῆς αἰωνίας ἐχθρᾶς τῆς Τουρκίας καὶ τοῦ Ἰσλάμ.

Κατόπιν τούτων ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος ἐκήρῳξε τὸν ἀπὸ τοῦ 1821 ἀπειλούμενον πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τὴν **25ην Ἀπριλίου 1828** τὰ ῥωσικὰ στρατεύματα διέβησαν τὸν Προῦθον. Ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία περιορίσθησαν μόνον εἰς τὸ νὰ ἀποκλείσουν διὰ τῶν στόλων των ἠνωμένων μετὰ τοῦ ῥωσικοῦ τὰ παράλια, ἵνα περιορίσουν τὰς κατὰ θάλασσαν ἐνεργείας τῶν Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων. Προσθέτως δὲ ἡ Γαλλία ἀπεφάσισε τὴν ἀποστολὴν στρατοῦ εἰς Πελοπόννησον πρὸς ἐκδίωξιν ἐξ αὐτῆς τοῦ Ἰμβραΐμ.

Ὁ Καποδίστριας ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Καποδίστριας, ἀφ' ὅτου τὸ 1822 ἀπεχώρησε τῆς ῥωσικῆς ὑπηρεσίας, μετέβη εἰς Ἑλβετίαν, ὅπου δὲν ἔπαυσεν ἐνεργῶν ὥς ἰδιώτης ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐντεῦθεν, ὅτε ἔμαθε τὴν ἐκλογὴν του ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως ὥς κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, ἀρχίσας ἀπὸ τῆς Πετροπόλεως ἐπεσκέφθη τὰς αὐλὰς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων, ἵνα ἀντιληφθῇ τὰς διαθέσεις των ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος. Τὴν 6ην δὲ Ἰανουαρίου 1828 κατέπλευσεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ

συνοδοευομένου καὶ ὑπὸ ἐνὸς ρωσικοῦ καὶ ἐνὸς γαλλικοῦ εἰς Ναύπλιον. Τὴν ἐπομένην ὑπὸ τὰς ἀνευφημίας τοῦ λαοῦ καὶ τοὺς ἐκ τῶν φρουρίων ριπτομένους κανονιοβολισμοὺς ἀπεβιβάζετο εἰς τὴν ξηράν, ἐν ᾗ συγχρόνως τὰ ξένα πολεμικὰ διὰ πρώτην φορὰν ὑψωνον τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἐχαιρέτων τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τῶν συνήθων κανονιοβολισμῶν. Τοῦτο ἀπετέλει τὴν πρώτην ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τῆς ἑλληνικῆς σημαίας ὑπὸ τῶν συμμάχων δυνάμεων. Ἐκ Ναυπλίου, ἂφ' οὗ συνδιήλλαξε τοὺς ἐνταῦθα ἐρίζοντας ὀπλαρχηγούς, ὁ κυβερνήτης ἐπλευσεν εἰς Αἴγιναν καὶ παρέλαβε παρὰ τῆς προσωρινῆς κυβερνήσεως τὴν κυβερνητικὴν ἐξουσίαν. Ἀπὸ τοῦ νῦν ὁ ἀνὴρ ἤρχισε τὸ δεινὸν ἔργον τῆς ἀνορθώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς φρικώδους θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὗρίσκετο.

Ἡ στερεὰ Ἑλλὰς ἦτο εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἐρημωμένη. Ἡ Πελοπόννησος ὡσαύτως κατεστραμμένη εὗρίσκετο κατὰ τὰ δύο τρίτα εἰς χεῖρας τῶν Αἰγυπτίων. Αἱ νῆσοι εὗρίσκοντο εἰς φοβεράν πενίαν. Ὁ λαὸς ὁ ἐκ τῆς ἐργασίας τοῦ ἀποζῶν καὶ ἰδίως οἱ γεωργοὶ ἦσαν εἰς ἀπόγνωσιν. Αἱ πολιτικαὶ μερίδες διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς ἀλλήλας. Οἱ ὀπλαρχηγοὶ κατείχοντο ὑπὸ πλεονεξίας καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἤριζον πρὸς ἀλλήλους σφοδρῶς. Τὰ ἦθη τοῦ λαοῦ ἐκ τοῦ μακροῦ ἀγρίου πολέμου, τῆς ἀπορίας καὶ τῆς κατὰ ξηράν καὶ θάλασσαν ληστείας ἦσαν ἐξαργιωμένα, πανταχοῦ δ' ἐβασίλευεν αὐθαιρεσία καὶ ἀναρχία. Τὸ δημόσιον ταμεῖον ἦτο κενόν. Αἱ μόναι πρόσοδοι αὐτοῦ ἦσαν αἱ ἐκ τῶν τελωνείων τοῦ Ναυπλίου καὶ ὁ ἐκ τῶν νήσων φόρος τῆς δεκάτης. Τοῦναντίον αἱ ἀπαιτήσεις ἦσαν πολλαὶ καὶ ποικίλαι, 30 δὲ ἕως 40 χιλ. παλληκάκια καὶ ναῦται ἐστεροῦντο ἄρτου.

Καὶ ὁμοῦς ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἀνὴρ στηριζόμενος μόνον ἐπὶ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἀξιώματος, ἐπὶ τῆς ἡμιτελοῦς προστασίας τῶν συμμάχων καὶ τῆς μακρᾶς τοῦ πολιτικῆς πείρας δὲν ἀπέβαλε τὸ θάρρος του. Ὅντως ὁ Κοποδίστριας ἦτο ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος, ὅπως σώσῃ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν δεινὴν ἐκείνην περίστασιν. Ἐνεφορεῖτο φιλοπατρίας ἑλληνικῆς καὶ κατεῖχεν ἐν μεγίστῳ βαθμῇ τὴν τέχνην τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός. Ἐνεκα τῆς μέχρι τοῦδε ἀποχῆς τοῦ ἀπὸ τῶν κομματικῶν ταραχῶν τῆς χώρας δὲν εἶχε κατατριβῇ ὑπὸ τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ὅπως οἱ ἄλλοι πολιτικοὶ ἄνδρες ἐν Ἑλλάδι. Ἐκτὸς τούτου ἦτο ἐπίχαρις καὶ ἀξιοπρεπὴς εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς τρόπους καὶ συμμορφούμενος πρὸς τὴν ὑλικὴν ἀθλιότητα τοῦ λαοῦ ἔζη βίον ἀπλούστατον καὶ

ἐγκρατέστατον. Ἦτο φειδωλός, ἀλλὰ καὶ ἐλεήμων καὶ ἀφιλοκερδέστατος, ἐργατικὸς δὲ εἰς τὸ ἔπακρον καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὴν πάτριον θρησκείαν. Ἐνεκα ὅλων τούτων τῶν προσόντων ἐπεβλήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τε τοὺς πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς καὶ ἰδίως προσεῖλκυσε τὴν συμπάθειαν τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία καὶ παρέμεινε διαρκής.

Ἄλλ' ὅμως ὁ φιλόπατρις οὗτος ἀνὴρ ἐστερεῖτο προσόντων τινῶν πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε. Πρῶτον δὲν εἶχε προσόντα στρατιωτικά, τὸ ὁποῖον δι' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἦτο ἀπαραίτητον. Ἐπειτα καὶ ἐκ τῆς ἀριστοκρατικῆς του ἐν Ἑπτανήσῳ ἀνατροφῆς καὶ ἐκ τῆς μακρᾶς του ἐν Ῥωσίᾳ διαμονῆς εἶχε πνεῦμα ἀπολυταρχικόν. Ἡ συνείδησις δὲ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ὑπεροχῆς του καὶ τῆς ἐργατικότητός του ἐπέτεινε τὴν τοιαύτην τάσιν του. Ἐνεκα τούτου ἐξήγησε τὰ πάντα ἐξ ἑαυτοῦ, ἐν ᾧ κυρίως δι' οὐδένα κλάδον τῆς διοικήσεως ἦτο προπαρασκευασμένος. Δὲν κατενόησεν, ὅτι ἦτο πολὺ ἐπικίνδυνον σφάλμα νὰ θέλῃ νὰ ἀποστερήσῃ τοὺς Ἑλλήνας συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν, λησμονῶν ὅτι μέχρι τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ἐθελοθυσία τῶν νησιωτῶν, ἡ πολεμικὴ ἱκανότης τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν παλληκαρίων, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀξιοθαύμαστος καρτερία καὶ εὐστάθεια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ τῶν προκρίτων του εἶχον βαστάσει ἐπὶ 7 ἔτη τὸ φοβερὸν βάρος τοῦ ἀγῶνος. Ἐγκαθίδρυσε λοιπὸν συγκεκαλυμμένην τυραννίδα.

Ἐν πρώτοις ἠνάγκασε διὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἀναχωρήσεώς του τὴν βουλὴν νὰ παραιτηθῇ. Ἀντ' αὐτῆς δὲ κατήρτισεν ἐν συμβουλευτικὸν σῶμα ἐξ 27 μελῶν ὀνομασθὲν **Πανελλήνιον**, τὸ ὁποῖον διηρεῖτο εἰς τρεῖς ἐπιτροπείας, διοικητικὴν, οἰκονομικὴν καὶ δικαστικὴν, ὑπὸ τοὺς προκρίτους Ζαΐμην, Γ. Κουντουριώτην καὶ Πετρόμπετην. Τὴν κυριωτάτην δ' ἐξουσίαν συνεκέντρωσεν εἰς τὴν περὶ αὐτὸν κυβέρνησιν, τὴν λεγομένην **Γενικὴν Γραμματείαν**, τῆς ὁποίας τὴν προεδρίαν ἀνέθηκεν εἰς τὸν **Σπ. Τρικούπη**.

Τὴν διοργάνωσιν τοῦ κράτους ἤρτισεν ἀπὸ τῶν οἰκονομικῶν. Ἡ οἰκονομικὴ ἀμνηχανία τοῦ κυβερνήτου ἦτο μεγάλη. Πρὸς θεορατείαν αὐτῆς ὁ Καποδίστριας ἵδρυσεν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ἣτις ἐξέδωκε χαρτονομίσματα. Ἄλλ' ἡ Τράπεζα δὲν ἠδυνήθη νὰ θεορατεύσῃ τὴν ἀμνηχανίαν, διότι ταχέως ἀπώλεσε τὴν πίστιν αὐτῆς, ἀφ' οὗ τὰ χρήματα αὐτῆς μετεχειρίζετο ὁ Καποδίστριας διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς. Ἐκοψε προσέτι ὀλίγα ἀργυρᾶ νομίσματα κληθέντα φοίνικας καὶ πρὸ πάντων χαλκᾶ ἐκ τῶν τηλεβόλων τῶν

τουρκικῶν λαφύρων. Ἡ οἰκονομικὴ ἀμηχανία τοῦ κυβερνήτου ἐθεραπεύθη ὅπως δῆποτε μόνον, ὅταν ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1828 Γαλλία καὶ Ῥωσία ἤρχισαν νὰ ἀποστέλλουν μηνιαίας χρηματικὰς βοηθείας. Ἀλλ' οὔτε καλὴ διαρρῦθμισις τοῦ ἐν Ἑλλάδι φορολογικοῦ συστήματος κατωρθώθη ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου. Ἀφ' ἐνὸς οὗτος ἦτο ἄπειρος εἰς τὰ οἰκονομικὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου, ἔνεκα τῆς πενίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταβληθῇ ἡ εἰς εἶδος ἐπικρατοῦσα ἐπὶ τουρκοκρατίας φορολογία.

Καὶ εἰς τὰς διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος ἐνεργείας του ὁ Καποδίστριας ἔνεκα τῆς περὶ αὐτὰ ἀπειρίας του περιέπεσεν εἰς σπουδαῖα σφάλματα. Προσεῖλκυσε μὲν εἰς ἑαυτὸν πολλοὺς τῶν ὀνομαστῶν Ἑλλήνων ἀγωνιστῶν, ὡς τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, τὸν Νικήταν, τὸν Κανάρην, ἀλλὰ καὶ δυσηρέστησεν ἄλλους ἰδίως τὸν Φαβιέρον, ὁ ὅποιος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ τῆς ἑλληνικῆς ὑπηρεσίας. Ἦλθεν ἐπίσης εἰς διάστασιν μὲ τοὺς προκρίτους τῆς Ὑδρας καὶ ἀπέτυχε θελήσας νὰ εἰσαγάγῃ τύπους εὐρωπαϊκοὺς εἰς τὰς φάλαγγας τῶν παλληκαριῶν.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν διοίκησιν διέπραξε μέγα σφάλμα ἔξασθενήσας τὸ ἔκπαλαι ὑπάρχον κοινοτικὸν σύστημα καὶ εἰσαγαγὼν τὴν διοικητικὴν συγκέντρωσιν διὰ τῆς διαιρέσεως τῆς χώρας εἰς ἐπαρχίας. Ἐπροκάλεσε δὲ μεγάλας δυσαρεσκείας διὰ τὴν εἰς τὰς δημοσίας θέσεις προτίμησιν τῶν Ἰονίων καὶ πρὸ πάντων τῶν ἀδελφῶν του Βιάρου καὶ Αὐγουστίνου, οἵτινες οὐδεμίαν ἀξίαν εἶχον.

Ἀλλ' ὅμως ἐν ἀρχῇ τὰ ἀτοπήματα τοῦ Καποδιστρίου δὲν κατέστησαν καταφανῆ. Ἐν ἀρχῇ ἐνεποίησαν μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἡ καλοκάγαθος ἐργατικότης αὐτοῦ, ἡ κτίσις τοῦ προαστείου τοῦ Ναυπλίου Προνοίας, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἄσυλον πλήθους φυγάδων, χρηρῶν καὶ παιδιῶν, ἡ ἱδρυσις προτύπων σχολείων ἐπαγγελματικῶν πρὸς μόρφωσιν ἱερέων, γεωργῶν, στρατιωτικῶν καὶ ναυτικῶν, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους ὑπὸ τῶν δυνάμεων διὰ τῆς εἰς τὸ Ναύπλιον ἀφίξεως ἀντιπροσώπων αὐτῶν, καὶ ἡ κατὰ μικρὸν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπαλλαγὴ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων. Τὸ κυριώτερον ὄντως ἔργον, εἰς τὸ ὅποιον ἐστράφη ἡ προσοχὴ τοῦ Καποδιστρίου, ἦτο ἡ ἐπέκτασις τῶν ὁρίων τῶν ἐπαναστατημένων μερῶν. Πρῶτον κατενόει, ὅτι τοῦτο ἐπὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος

θὰ εἶχε μεγίστην ἐπίδρασιν. Ἐπειτα ἡ τότε γενομένη ἔκρηξις τοῦ ῥωσοτουρκικοῦ πολέμου παρείχεν εἰς τὸν Καποδίστριαν τὴν ἐλπίδα, ὅτι βοηθῶν τὴν Ῥωσίαν δι' ἀντιπερισπασμοῦ θὰ ἡδύνατο νὰ ἀρυσθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα πολλὴν ὠφέλειαν.

Καὶ αἱ μὲν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Χίον ἐκστρατεῖαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει πρὸ τῆς ἀφίξεώς του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀπέτυχον. Ἔστρεψε λοιπὸν ὅλην του τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Εἰς τὴν Αἰτωλίαν καὶ τὴν Ἀκαρνανίαν εὗρίσκετο ἤδη ὁ Τζῶρτζ ἐνεργῶν πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Μεσολογγίου. Ἐνταῦθα συνέβη καὶ τὸ δυστύχημα νὰ πληγωθῇ θανάσιμως εἰς τινὰ ἀποτυχοῦσαν προσβολὴν ὁ χρηστότατος καὶ ἐξ ὅλων τῶν φιλελλήνων ὠφελιμώτατος καταστὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας Ἀγγλος φιλέλλην Ἀστιγξ. Διὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐσημάτισεν ὁ Καποδίστριας στρατόπεδον ἐξ 8 χιλ. ἀνδρῶν μεταξὺ Μεγάρων καὶ Ἐλευσίνος ὑπὸ τὸν Δημ. Ὑψηλάντην. Καὶ ὁ Τζῶρτζ ὅμως καὶ ὁ Ὑψηλάντης δὲν ἐτόλμησαν εὐθύς νὰ προελάσουν πρὸς βορρᾶν, διότι ἐφοβοῦντο, μὴ ὁ Ἰμβραῖμ ἐκ Πελοποννήσου ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Εὐτυχῶς ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεφασίσθη ἡ γαλλικὴ ἐκστρατεία εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὃ δὲ Κόδριγκτων, ἵνα ματαιώσῃ τὸν εὐκόλον θρίαμβον τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ συνῆψε μετὰ τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ συνθήκην περὶ ἀπομακρύνσεως τοῦ ἐν Πελοποννήσῳ στρατοῦ του. Ὅταν λοιπὸν τὴν 18ην Αὐγούστου ὁ γάλλος στρατηγὸς *Μαιζὼν* μὲ 14 χιλ. πεζοὺς καὶ 400 ἵππεῖς ἀπεβιβάσθη εἰς Πελοπόννησον, ὁ Ἰμβραῖμ ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ προθύμως ἐγκατέλιπε τὴν Πελοπόννησον. Τότε ὁ στρατηγὸς Μαιζὼν ἐξεπόρθησε τὰ εἰς τὰς ἰδίας τῶν δυνάμεις ἐγκαταλειφθέντα φρούρια τῆς Μεθώνης, Κορώνης, Ναυαρίνου, Πατρῶν καὶ Ῥίου.

Ἡ ἀπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ἀπαλλαγὴ τῆς Πελοποννήσου ἔδωκε ζωὴν εἰς τὰ κατακτητικὰ σχέδια τοῦ Καποδιστρίου. Εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ στρατηγὸς Τζῶρτζ προήλασε πρὸς τὸν κόλπον τῆς Ἀρτης καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐκυρίευσεν τὴν Βόνιτζαν. Μετ' ὀλίγον ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ Ναύπακτος, τὸ Μεσολόγγιον καὶ τὸ Αἰτωλικόν. Εἰς δὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἐκυρίευσεν τὰ Σάλωνα καὶ ἐπολιόρκησε τὰς Θήβας. Τέλος δὲ συνῆψε παρὰ τὴν *Πέτραν τῆς Βοιωτίας* τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829 τὴν τελευταίαν μάχην Ἑλλήνων καὶ Τούρκων. Κατὰ ταύτην οἱ Τούρκοι ἡττηθέντες συνωμολόγησαν συνθήκην, διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεώθησαν

νὰ ἐκκενώσουν ὅλην τὴν ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα πλὴν τῆς Ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ περαιτέρω τύχη τῆς Ἑλλάδος ἐξηγοτήθη ἐκ τῆς Διπλωματίας.

Ἀναγνώρισις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἀγγλία, ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γαλλία καὶ μετὰ τὴν ἔκρηξιν τοῦ ὄωσοτουρκικοῦ πολέμου δὲν ἔπαυσαν τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑλλάδος. Ἐπρεπε νὰ καθορισθοῦν τὰ ὅρια τοῦ νέου κράτους καὶ αἱ πολιτικαὶ σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν. Αἱ διαπραγματεύσεις αὗται κατέληξαν εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Λονδίνου τῆς 10ης Μαρτίου 1829. Κατὰ τοῦτο ὡς γραμμὴ τῶν ὁρίων τοῦ νέου κράτους ἀπεφασίζετο ἡ διήκουσα ἀπὸ τοῦ Ἀμβρακικοῦ μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου. Περιλαμβάνετο δὲ εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἡ Εὐβοία, αἱ εἰς τὴν Πελοπόννησον παρακείμεναι νῆσοι καὶ αἱ Κυκλάδες. Ὡρίζετο τέλος, ὅτι ἡ χώρα αὕτη ἔμελλε νὰ καταστῇ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας κληρονομικὴ μοναρχία μὲ χριστιανὸν ἡγεμόνα ἐκλεχθισόμενον ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων ἐκτὸς τῶν βασιλευόντων οἰκῶν αὐτῶν τῇ συναινέσει τοῦ σουλτάνου.

Ἡ τοιαύτη διευθέτησις δυσχερέστησε καὶ τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες βαρέως ἔφερον, ὅτι ἀπεκλείετο ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸν κράτος ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη. Ὁ δὲ σουλτάνος ἐδέχετο νὰ παραχωρήσῃ μόνον τὴν Πελοπόννησον μετὰ τῶν παρακειμένων νήσων. Καὶ διεμαρτυρήθη μὲν ὁ Καποδίστριας. Ἰδίως ὅμως ἐματαιώσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ πρωτοκόλλου ἡ ἄρνησις τῆς Πύλης.

Εὐτυχῶς κατ' Αὐγουστον ἡ δύναμις τῶν Τούρκων ἐθραύσθη ὑπὸ τῶν Ῥώσων. Οἱ Ῥῶσοι μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου (Ἀπρίλιος 1828) κατέλαβον τὴν Μολδαυίαν καὶ τὴν Βλαχίαν, μέχρι δὲ τοῦ Ἰουνίου 1828 διεπέρασαν τὸν Δούναβιν. Ἀλλὰ προσέκρουσαν πρὸ τῆς Σιλιστρίας, καὶ ἀσθένειαι τοὺς ἐδεκάτισαν εἰς τρόπον ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθουν καὶ πάλιν τὸν Δούναβιν. Αἱ ἐπιχειρήσεις ἐπανελήφθησαν μὲ ζωηρότητα τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1829. Καταλαβόντες τὴν Σιλιστρίαν (30 Ἰουνίου 1829), διῆλθον τὸν Αἰμον παρὰ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἀδριανούπολιν. Ἡ ὁδὸς πλέον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ἀνοικτή. Ὁ σουλτάνος ἐζήτησεν εἰρήνην.

Ἡ Ῥωσία ἐπέβαλεν εἰς τὸν Σουλτάνον τὴν συνθήκην τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἣτις περιελάμβανε καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς συνθήκης τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10 Μαρτίου.

Ἡ ἥτις τῆς Τουρκίας ὁμως ὑπὸ τῶν Ῥώσων ἔσχε καὶ ἄλλο σπουδαῖον διὰ τὴν Ἑλλάδα ἀποτελεσμα. Ὁ δοῦξ *Οὐέλλινγκτων*, ὁ τότε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, ἐν ᾧ μέχρι τοῦδε ἠκολοῦθει μᾶλλον φιλότουρκον πολιτικὴν, ἤδη ἐγκατέλειπε τὴν ἰδεάν τῆς ὑποτελείας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀπέβη ὑπέρμαχος τῆς ἰδρύσεως ἀνεξαρτήτου ἑλληνικοῦ βασιλείου. Ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἐπίστευσεν ὅτι ἐπέκειτο τὸ τέλος ἢ ἡ παντελὴς ἐξάρτησις τῆς Τουρκίας ἐκ τῆς Ῥωσίας, καὶ πρὸς στιγμὴν ἐσκέφθη νὰ ἀντικαταστήσῃ αὐτὴν διὰ κράτους ἑλληνικοῦ ἢ τοῦλάχιστον νὰ προπαρασκευάσῃ τὴν Ἑλλάδα διὰ τὴν διαδοχὴν αὐτῆς. Μόλις ὁμως μετ' ὀλίγον ἡ Τουρκία ἔδειξε σημεῖα ζωῆς πολιτικῆς καὶ ὑπάρξεως ἀνεξαρτήτου, ἐσημάτισε τὴν γνώμην ὅτι ἡ Ἑλλὰς πρέπει ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ περιορισθῇ εἰς ὅσον τὸ δυνατόν μικρότερα ὄρια, ἵνα μὴ καταστῇ ὑπὲρ τὸ δέον ἰσχυρὰ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ ἀποτελέσῃ κράτος ἀνεξάρτητον, ἵνα μὴ ἀποβῇ ὄργανον ὡσικόν, ὥς αἱ παραδουνάβειοι ἐπαρχίαι. Εἰργάσθη λοιπὸν ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως κράτους μικροῦ μὲν ἀλλ' ἀνεξαρτήτου, καὶ κατώρθωσε νὰ ὑπογραφῇ ἐν Λονδίνῳ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμεων τὴν 3 Φεβρουαρίου 1830 νέον πρωτόκολλον. Δι' αὐτοῦ ἀπεφασίσθη, ὅπως ἡ Ἑλλὰς καταστῇ κράτος ἀνεξάρτητον κυβερνώμενον ὑπὸ κληρονομικοῦ μονάρχου μὴ ἀνήκοντος εἰς τοὺς βασιλεύοντας οἴκους τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσίας. Ἀλλὰ συγχρόνως τὰ πρὸς βορρᾶν ὄρια αὐτῆς περιορίσθησαν, μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Σπερχειοῦ πρὸς Α. καὶ τῶν τοῦ Ἀχελώου πρὸς Δ. Ἀφίνετο δηλαδὴ εἰς τὴν Τουρκίαν ἡ Ἀκαρνανία καὶ μέρος τῆς Αἰτωλίας, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι τόσον εἶχον συνεισφέρει εἰς τὸν ἀγῶνα, καὶ προσέτι τὸ στενὸν τοῦ Μακρονόρους, αἱ Θερμοπύλαι αὗται τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Καὶ περιλαμβάνοντο μὲν εἰς τὰ τοιαῦτα σύνορα αἱ βόρειαι Σποράδες, ἡ Σκῦρος καὶ αἱ Κυκλάδες, ἀλλ' ἀπεκλείοντο ἡ Κρήτη καὶ ἡ Σάμος. Ὡς ἡγεμόνα δὲ τοῦ νέου κράτους αἱ δυνάμεις πρότειναν τὸν πρίγκιπα τοῦ Σαξονικοῦ Κοβούργου Λεοπόλδον, τὸν κατόπιν βασιλέα τοῦ Βελγίου. Ἡ ἐκλογὴ ἦτο ἐξαίρετος. Ὁ Λεοπόλδος ἦτο 40τούτης καὶ εἶχε μεγάλας πολιτικὰς ἀρετάς. Πρὸ πολλοῦ εἶχε βολιδοσκοπηθῇ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀν θὰ ἐδέχετο τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν, καὶ οὗτος εἶχε στείλει ἀντιπρόσωπόν του εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως μελετήσῃ τὰ κατ' αὐτήν. Διὰ τοῦτο δὲ οὗτος καὶ ἐδέχθη ἀμέσως τὴν ἐκλογὴν.

Ἡ Τουρκία κατ' ἀρχὰς ἠρνήθη νὰ συμφωνήσῃ μὲ τὰ ἐν

Λονδίνῳ ἀποφασισθέντα. Κατόπιν ὁμως θέλουσα νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Ἀνδριανουπόλεως μεγαλοφρόνως ἐδώρησεν εἰς αὐτὴν σπουδαῖον μέρος τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως, ἐδέχθη κατ' Ἀπρίλιον τὰ ἀποφασισθέντα. Οὕτω τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα ἐφαίνετο ὅτι εἶχε λυθῇ. Καὶ ὁμως τοῦτο ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ ἔτι ἐκκρεμὲς ἕνεκα τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου καὶ τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος πραγμάτων.

Ἑσωτερικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Καποδιστριαύ
Δολοφονία αὐτοῦ. Ὁ κυβερνήτης μετὰ τὴν ἄφιξίν του εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ὑποσχεθῇ, ὅτι κατ' Ἀπρίλιον τοῦ ἰδίου ἔτους ἔμελλε νὰ καλέσῃ ἐθνικὴν συνέλευσιν. Ἀλλ' ἄφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τοῦ ἀπολυταρχικοῦ του πνεύματος, ἄφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀνωμαλίας τῆς ἐπικρατούσης ἐν Ἑλλάδι ἀνέβαλλε τὴν σύγκλησιν αὐτῆς. Μόλις δὲ μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς 10 Μαρτίου ἀπεφάσισε νὰ πράξῃ τοῦτο. Ἦδη ἡ ἀνάγκη τῆς συγκλήσεως ἦτο ἐπιτακτικὴ, ἵνα ὁ Καποδίστριας ἀρυσθῇ ἐξ αὐτῆς δύναμιν νὰ ἀντιδράσῃ εἰς τὸν ἀποφασισθέντα καθορισμὸν τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος. Διὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ ὁ Καποδίστριας τὴν πλειοψηφίαν τῆς συνελεύσεως δὲν ἠμέλησε πᾶν δυνατὸν μέσον. Καὶ τὸ κατώρθωσεν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις ἡ συνελθοῦσα τὴν 11 Ἰουλίου 1829 εἰς τὸ ἀρχαῖον θέατρον τοῦ Ἀργους παρέσχε πλειοψηφίαν πρόθυμον νὰ ἐκτελέσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτου. Ἡ συνέλευσις κατήρτισε γερούσιαν ἐξ 27 μελῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου μὲ λίαν περιορισμένα δικαιώματα, ἵνα ἀντικαταστήσῃ τὸ Πανελλήνιον, καὶ παρεχώρησεν εἰς τὸν Καποδίστριαν πλήρη ἐξουσίαν νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τῶν συμμάχων. Μόνον τὴν ἐπικύρωσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν συμμάχων ἐπεφύλαξεν εἰς ἑαυτὴν ἡ συνέλευσις ὡς δικαίωμά της, καὶ τοῦτο ἵνα ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη χρησιμεύσῃ ὡς ὄπλον εἰς χεῖρας τοῦ κυβερνήτου.

Ὁ Καποδίστριας ἐφαίνετο, ὅτι εὗρίσκετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δυνάμεώς του. Ἀλλ' ὁμως ἀπὸ τοῦ χρόνου τούτου ἀκριβῶς ἤρχισε νὰ κλονίζεται ἡ μεγάλη δύναμις αὐτοῦ. Αἱ τρεῖς δυνάμεις διὰ τοῦ ἀπὸ 3 Φεβρουαρίου 1830 πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου καθίστων μὲν τὴν Ἑλλάδα κράτος ἀνεξάρτητον καὶ ἐξέλεξαν ὡς ἡγεμόνα αὐτῆς τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον, ἀλλὰ καὶ περιώρισαν τὰ σύνορα αὐτῆς. Ὁ Καποδίστριας τότε δι' ὑπομνήματός του πρὸς τὸν ἐκλεγέντα ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος παρέστησεν εἰς αὐτόν, πόσον ὀλέθριος διὰ τὸ νέον κράτος ἦτο ὁ περιορισμὸς τῶν συνόρων

καὶ ἰδίως ἡ ἀπώλεια τῆς Ἀκαρνανίας, τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, ὅτι ἡ ἀπώλεια αὐτῆς θὰ συνεταυτίζετο μὲ τὸ πρόσωπόν του καὶ ἐπομένως θὰ ἐγέννα εὐθύς ἕξ ἀρχῆς δυσαρεσκείας ἐναντίον του, καὶ ἐν γένει ἐξωγράφισε τὴν κατάστασιν διὰ μελανῶν χρωμάτων. Ὁ Λεοπόλδος ἐκ τούτου ἤρχισεν ἐργαζόμενος ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ὁρίων τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς συμπεριλήψεως τῆς Κρήτης. Ἀφ' οὗ δὲ αἱ ἐνέργειαι τοῦ προσέκρουσαν εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῆς Ἀγγλίας, παρητήθη τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου.

Ταῦτα γνωσθέντα ἐν Ἑλλάδι προὐκάλεσαν μεγάλην δυσαρεσκίαν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ὡς αἰτίου τῆς παραιτήσεως τοῦ Λεοπόλδου, ἵνα μείνῃ αὐτὸς διαρκῶς ὡς κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπύκνωσε τὰς τάξεις τῆς κατ' αὐτοῦ ἀντιπολιτεύσεως. Ἡ ἀντιπολίτευσις συνέκειτο ἕξ ἀνδρῶν ἐμπορομένων ὑπὸ πνεύματος ὑψίστης φιλοπατρίας, οἱ ὅποιοι ἀπεδοκίμαζον τὸ σύστημα τῆς συγκεχυμένης δικτατορίας τοῦ Καποδιστρίου. Ἄνδρες ὅποιοι ὁ Μιαούλης, ὁ Κουντουριώτης, ὁ Τομπάζης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, ἠρνήθησαν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τὴν γερούσιαν. Αὐτὸς ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας. Ἄλλ' ἰδίως προσέδωκεν εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν μεγάλην δύναμιν ἡ ὑπὸ τοῦ Καποδιστρίου ἐπιχειρηθεῖσα κατάλυσις ἀρχαίων τοπικῶν καὶ προσωπικῶν συμφερόντων καὶ προνομίων. Ἐνεκα ταύτης ἡ ἀντιπολίτευσις προσέλαβε δύο σπουδαῖα κέντρα τὴν Ὑδραν καὶ τὴν Μάνην.

Οἱ Ὑδραῖοι πρόκριτοι εὐθύς ἕξ ἀρχῆς δυσηρεστήθησαν κατὰ τοῦ Καποδιστρίου καὶ διὰ τὴν μὴ χρησιμοποίησιν τῶν πλοίων των ὡς ἐθνικοῦ στόλου καὶ διὰ τὴν μὴ ἱκανοποίησιν τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεών των. Καὶ δὲν ἄρκει ὅτι εἶχον περιέλθει εἰς φοβερὰν ἔνδειαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιέζοντο δεινῶς ὑπὸ τῆς δεσποτικῆς συμπεριφορᾶς τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ κυβερνήτου Βιάρου, ὁ ὅποιος εἶχε διορισθῇ διοικητὴς τῶν δυτικῶν Σποράδων καὶ ἀρχιναύαρχος.

Διὰ τοὺς αὐτοὺς περίπου λόγους καὶ οἱ Μανιάται καὶ ἰδίως ἡ οἰκογένεια τῶν Μαυρομιχαλαίων ἦσαν πολὺ ἐρεθισμένοι ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ οἶκος οὗτός, ἐκ τῶν ὁποίων 60 μαχεται ἔπασαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, εἶχε συνεργήσει ζωηρότατα ὑπὲρ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Καποδιστρίου. Ὁ γηραιὸς στρατηγὸς αὐτοῦ Πετρόμπεης, κατ' ἀρχὰς θερμότατος θιασώτης τοῦ κυβερνήτου, συνεμορφώθη συνετῶς πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, ἡ ὁποία κατέλυε βραδέως τὴν ἐξαιρετικὴν θέσιν

τοῦ οἴκου του. Ἄλλ' ὁ ἐξευτελιστικὸς τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον προσεφέρετο ὁ Καποδίστριας ἀπέναντι τῶν χρηματικῶν ἀπαιτήσεων τοῦ οἴκου τούτου τοῦ εἰς παντελῇ ἔνδειαν περιελθόντος, καὶ ὁ διορισμὸς ὡς διοικητοῦ ἐν Μάνη Γενοβέλη τινός, ὁ ὁποῖος εἰς οὐδὲν ἄλλο ἀπέβλεπε παρὰ εἰς τὸ νὰ καταπολεμῇ τὴν ἐπιτροπὴν ἐν Μάνη τοῦ Πετρόμπεη, κατέστησαν αὐτὸν ἀμείλικτον πολέμιον τοῦ κυβερνήτου.

Εἰς φανεράν ἐπανάστασιν ἐξεδηλώθη ἡ κατὰ τοῦ Καποδιστρίου ἀντίδρασις κατὰ πρῶτον εἰς τὴν Μάνην. Οἱ Μανιάται ἐστασίασαν κατὰ τῆς κυβερνήσεως, ὁ δὲ κυβερνήτης ἄλλους μὲν ἐκ τῶν ἐν Ἀργεῖ καὶ Ναυπλίῳ Μαυρομιχαλαίων ἐφυλάκισεν, ἄλλους δέ, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Πετρόμπεην, ἔθεσεν ὑπὸ ἐπιτήρησιν. Ὁ Πετρόμπεης, ἀφ' οὗ εἰς μάτην παρεκάλεσε τὸν κυβερνήτην νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ μεταβῇ εἰς Μάνην πρὸς κατάπαυσιν τῶν ταραχῶν, ἐδραπέτευσεν ἐκ Ναυπλίου, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἤχθη εἰς Ναύπλιον καὶ ἐφυλακίσθη εἰς Ἴτο—Καλέ. Ἐκ τούτου οἱ Μανιάται ἐγίναν μᾶλλον ἀνένδοτοι, πᾶσαι δὲ αἱ πρὸς καταπράυνσιν αὐτῶν ἀπόπειραι ἀπέβησαν μάταιαι.

Τὴν Μάνην ἐνίσχυσε τότε καὶ ἡ ἀποστασία τῆς Ὑδρας. Τὸ ἀρχαῖον δημοκρατικὸν πνεῦμα τῶν ἀτιθάσων Ὑδραίων ναυτῶν καὶ ἡ ὑπερηφάνεια, τὴν ὁποίαν ἡσθάνοντο διὰ τὰς κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπηρεσίας των, ἔφεραν κατὰ μικρὸν τὴν μὲ τὸν Καποδίστριαν ἔριδα, τὴν προσελθοῦσαν ἐκ τῶν περὶ ἀποζημιώσεως ἀξιώσεων των, εἰς φανεράν ρῆξιν. Οἱ πρόκριτοι τῆς Ὑδρας ἐγίναν τὸ ἔρρισμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐστηρίχθησαν ὅλαι αἱ ἐν τῇ χώρᾳ ἀντιπολιτεύσεις. Ἐκεῖ συνεκεντρώθησαν ὁ Μαυροκορδαῖος καὶ ὅλοι, ὅσοι ἐξ οἷας δῆποτε ἀφορμῆς ἠγανάκτουν ἐναντίον τοῦ Καποδιστρίου. Ὅλαι αἱ ἀπόπειραι τοῦ Καποδιστρίου πρὸς συμβιβασμὸν ἀπέβησαν μάταιαι. Ἐπὶ τέλους οἱ Ὑδραῖοι ἀπεστάτησαν φανερά καὶ ἐγκατέστησαν ἰδίαν κυβέρνησιν τὴν ὀνομασθεῖσαν συνταγματικὴν Ἐπιτροπείαν. Τούτους ἠκολούθησαν καὶ οἱ Σπετσιῶται καὶ οἱ Ψαριανοὶ καὶ ἡ νῆσος Σῦρος. Ὁ κυβερνήτης τότε παρεσκεύασε τὸν ἐν Πόρῳ εὗρισκόμενον στόλον συγκείμενον ἐκ τῆς φρεγάτας «Ἑλλάδος», δύο ἀτμοπλοίων καὶ τεσσάρων μικροτέρων πλοίων, ἵνα ὑπὸ τὸν Κανάρην, ὁ ὁποῖος ἔμεινε πιστὸς εἰς τὸν κυβερνήτην, ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Σύρου. Οἱ Ὑδραῖοι μαθόντες τὸ σχέδιον τοῦ Καποδιστρίου ἀποστέλλουν τὸν γηραιὸν ναύαρχον Μιαοῦλην μετὰ σμήνους ναυτῶν εἰς Πόρον, ἵνα διὰ ταχέος τολμήματος κυριεύσῃ τὸν στόλον. Πράγματι δὲ οὗτος κατορθώνει

τὴν ἐπομένην νύκτα νὰ γίνῃ κύριος τοῦ ναυστάθμου καὶ τῶν πλοίων καὶ ὑψώνει ἐπὶ τῆς «Ἑλλάδος» τὴν σημαίαν του. Ἀπειληθεὶς ὁμως ὑπὸ τοῦ φθάσαντος κατὰ διαταγὴν τοῦ Καποδιστρίου ὁ ὡς ναύαρχος Ῥίκορδ, ἔθηκε πῦρ εἰς τὸν ναύσταθμον καὶ εἰς ὅλα τὰ πλοῖα, ἵνα μὴ ὁ κυβερνήτης μεταχειρισθῇ ταῦτα ἐναντίον τῆς ἰδιαιτέρας του πατρίδος. Μετὰ τοῦτο δὲ αὐτοὺς καὶ οἱ σύντροφοὶ του διέφυγον ὑπὸ τὴν χάλαζαν τῶν ὤσικων σφαιρῶν εἰς τὴν Ὑδραν. Ἡ φρεγάτα «Ἑλλάς» καὶ ἡ κορβέτα «Ὑδρα» ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρός. Ὁ ναύσταθμος καὶ τὰ ἄλλα πλοῖα ἐσώθησαν μετὰ κόπου.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ Πόρου κατέστησε τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ Καποδιστρίου καὶ ἀντιπολιτεύσεως ἀδιάλλακτον. Οἱ Ὑδραῖοι τώρα διὰ τῶν πλοίων των ὄχι μόνον ἔφερον εἰς τὴν Μάνην ὅπλα καὶ ὑλικά πολέμου, ἀλλὰ καὶ προσεπάθουν νὰ μεταδώσουν τὸ πῦρ τῆς ἀποστασίας εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ θέσις τοῦ Καποδιστρίου κατέστη προσεὶ δύσκολος ἀπέναντι τῶν Γάλλων καὶ τῶν Ἀγγλων. Θέλων νὰ καταστείλῃ τὴν ἀποστασίαν μετεχειρίζετο τὸν Ῥῶσον ναύαρχον. Ὡς ἐκ τούτου οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοὶ ἐθεώρουν τὸν Καποδίστριαν ὡς Ῥῶσον πράκτορα καὶ ὑπεστήριζον τοὺς ἀποστάτας, ἐφέροντο δὲ μετὰ ψυχρότητος εἰς αὐτόν.

Τέλος ἡ μανιάτικη αὐτοδικία ἀπῆλλαξε τὸν κυβερνήτην τῆς δυσκόλου θέσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθεν. Οἱ Μαυρομιχάλοι Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος, υἱὸς καὶ ἀδελφὸς τοῦ γηραιοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης Πετρόμπεη, ὅστις πρὸ 9 μηνῶν ἐτήκετο κλεισμένος εἰς τὸ Ἴτο - Καλὲ ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου, τὴν **27 Σεπτεμβρίου 1831**, ἐν ᾧ ὁ Καποδίστριας μετέβαινε εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος, ἵνα λειτουργηθῇ, ἐφόνευσαν αὐτόν. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος ἐφονεύθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ προσδραμόντος πλήθους. Ὁ δὲ Γεώργιος συνελήφθη καὶ δικασθεὶς ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου κατεδικάσθη εἰς τὸν διὰ τουφεκισμοῦ θάνατον, ὅστις καὶ ἐξετελέσθη ἀμέσως.

Ἡ ἀγρία δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου ὀφείλεται μὲν πρωτίστως εἰς τὸ ἔθιμον τῆς αἱματηρᾶς ἐκδίκησεως, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἐν Μάνῃ. Οἱ Μαυρομιχάλοι ἀπέβλεψαν πρωτίστως εἰς τὸ ὄνειδος καὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς οἰκογενείας των καὶ εἰς τὰ δεσμὰ τοῦ γενάρχου των, καὶ ἀπηλλάγησαν τοῦ οἰκογενειακοῦ των ἐχθροῦ. Εἶναι ὁμως ἀναφισβήτητον, ὅτι αὕτη εἶχε καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα. Εἰς τὰ ὄμματα τῶν Μαυρομιχαλαίων, ἐκ τῆς οἰκο-

γενείας τῶν ὁποίων τόσοι νεαροὶ βλαστοὶ προσέφερον τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνους ὁ οἰκογενειακὸς ἐχθρὸς ἦτο συγχρόνως καὶ τύραννος τῆς πατρίδος, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ θερίσῃ ἐκεῖ, ὅπου αὐτοὶ ἔσπειραν.

Ἱδρυσις τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου. Ἀμέσως μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καποδιστρίου ἡ γερουσία συνελθοῦσα διώρισε προσωρινὴν ἐπιτροπείαν τριῶν ἀνδρῶν, ἵνα ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἡ ἐπιτροπεία ἀπετελέσθη ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ θύματος Αὐγουστίνου Καποδιστρίου, τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττη. Ἄλλ' ἡ ἐλπίς τὴν ὁποίαν ἠδύνάτο τις νὰ συλλάβῃ, ὅτι ἡ ἔλλειψις τοῦ Καποδιστρίου ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν συνδιαλλαγὴν τῶν κομμάτων ἀπεδείχθη ματαιία, ἔνεκα τοῦ ἀδιαλλάκτου πνεύματος τοῦ Αὐγουστίνου, ὅστις ὑπεστηρίζετο ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη. Οὕτω, ὅτε ἡ Ὑδρα ἠξίωσεν ἀπλῶς νὰ προστεθοῦν εἰς τὴν ἐπιτροπείαν δύο μέλη τῆς ἀντιπολιτεύσεως, νὰ δοθῇ ἀμνηστία καὶ συγκληθῇ ἡ ἐθνοσυνέλευσις ἐν οὐδετέρῳ τόπῳ, ἡ πρότασις ἀπεκρούσθη. Ἡρχισαν λοιπὸν αἱ κατ' ἀλλήλων ὕβρεις καὶ συκοφανταίαι τῶν κομμάτων, τῶν καποδιστριακῶν καὶ τῶν συνταγματικῶν. Καὶ οἱ μὲν καποδιστριακοὶ ὑπεστηρίζοντο φανερὰ ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οἱ δὲ συνταγματικοὶ εὗρισκον προστασίαν εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν δυτικῶν δυνάμεων.

Ὑπὸ τοιαύτην ἀτμόσφαιραν διεξήχθησαν αἱ ἐκλογαὶ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτὰς χάριν ἐξασφαλίσεως τῆς πλειοψηφίας οἱ καποδιστριακοὶ ἠμπόδιον τοὺς πληρεξουσίους τῆς Ὑδρας καὶ τῆς Μάνης νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν συνέλευσιν τοῦ Ἀργους. Τότε ὁ Κωλέττης, ὅστις μέχρι τοῦδε δὲν συνεφώνει μὲ τὸν Αὐγουστίνον καὶ τὸν Κολοκοτρώνη, ἀλλ' ἐτήρει στάσιν ἐπιφυλακτικὴν διέρρηξε τὰς σχέσεις μὲ τοὺς συναδέλφους του. Στηριζόμενος εἰς τοὺς Ρουμελιώτας πληρεξουσίους συνεκρότησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν, ἡ ὁποία ὠνόμασεν ἑαυτὴν συνταγματικὴν, καὶ ἀπήτησε τὴν ἀποδοχὴν τῶν Ὑδραίων πληρεξουσίων. Ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθη, συνῆλθεν εἰς χωριστὴν σύνοδον. Οἱ καποδιστριακοὶ συνελθόντες κατόπιν παραιτήσεως τοῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐξέλεξαν κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Αὐγουστίνον. Ὁ Κωλέττης ὁμως ἠρνήθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἐπηκολούθησεν ἐμφύλιος πόλεμος εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Ἀργους. Οἱ Ῥουμελιῶται ὥς ὀλιγώτεροι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἐλθόντες εἰς Περαχώραν πέραν τοῦ Ἰσθμοῦ διώρι-

σαν Κυβερνητικὴν ἐπιτροπείαν ἐκ τοῦ Κωλέττη καὶ τῶν ἀπόντων Ζαΐμη καὶ Κουντουριώτου. Οὕτω ἡ Ἑλλάς καὶ πάλιν ἦτο διηρημένη εἰς δύο, εἰς τὴν Στερεὰν μετὰ τῶν νήσων ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν Πελοπόννησον ἀφ' ἑτέρου. Αἱ δύο κυβερνήσεις ἀπεκήρυξαν ἀλλήλας καὶ ἡτοιμάζοντο νὰ ἐπέλθουν κατ' ἀλλήλων. Εἰς μάτην δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν δυνάμεων ἐπεχείρησαν νὰ συνδιαλλάξουν αὐτοὺς καί, πιέσαντες τὸν Αὐγουστῖνον, ἀπηλευθέρωσαν ἐκ τῆς φυλακῆς τὸν Πετρόμπεην. Ἐν τῇ τοιαύτῃ οἰκοῦ καταστάσει ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ ἐκλογὴ βασιλέως.

Ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ Καποδιστρίου καὶ ἡ μετ' αὐτὸν ἐπελθοῦσα ἐν Ἑλλάδι ἀναρχία ὥθησαν τὰς τρεῖς δυνάμεις νὰ ἐπιληφθοῦν δραστηριώτερον τῆς λύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος διὰ τῶν ἐν Λονδίνῳ ἀντιπροσώπων των. Ἐπειδὴ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Λεοπόλδου δὲν ἦτο εὐκολος ἡ ἐξεύρεσις ἡγεμόνος, χάριν ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ τῆς ἡ συνδιάσκεψις διὰ τῆς συμβάσεως τῆς **26 Ἀπριλίου 1832**, τὴν ὁποίαν ἡ πύλη ἀπεδέχθη, κατέστησε τὴν Ἑλλάδα βασιλεῖον καὶ ἐπεξέτεινε τὰ βόρεια σύνορα αὐτῆς μέχρι τοῦ Παγασητικοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ Σάμος καὶ ἡ Κρήτη ἔμειναν ἔξω τῶν ὁρίων τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Καὶ ἡ μὲν Σάμος ἔγινεν ὑπόφορος χριστιανικῇ ἡγεμονίᾳ ἀπὸ τῆς παρουσίας τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ δὲ Κρήτη ἐδόθη εἰς τὸν πασὰν τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλὴν μέ τινα προνόμια. Ὁ θρόνος ἐδόθη εἰς τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνης βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου, τὸν 17ετῆ Ὁθωνα. Συνθήκη δὲ μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Βαυαρίας καὶ τῶν τριῶν δυνάμεων ὥρισε τοὺς ὅρους τῆς ὑπὲρ τοῦ Ὁθωνος ἀποδοχῆς τοῦ ἐλληνικοῦ θρόνου. Ὁ Ὁθων ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν προσωνυμίαν «Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος» καὶ θὰ ἦτο ἀνεξάρτητος κληρονομικὸς μονάρχης ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων. Τῇ 20 Μαΐου 1835, γενεθλίῳ ἡμέρᾳ του, ἔμελλε νὰ γίνῃ ἐνήλικος, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ θὰ ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ἀντιβασιλείᾳ τριῶν ἀνδρῶν διοριζομένων ὑπὸ τοῦ πατρὸς του. Αἱ δυνάμεις τέλος ὑπεσχέθησαν νὰ ἐγγυηθοῦν δάνειον 2.400.000 λιρῶν στερλινῶν μὲ τόκον 5% καὶ πληρωτέον εἰς τρεῖς δόσεις, ὃ δὲ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας ἀνέλαβε νὰ παράσχῃ σῶμα ἐκ 3.500 Βαυαρῶν μετὰ Βαυαρῶν ἀξιωματικῶν πρὸς διοργάνωσιν ἐγχωρίου στρατοῦ.

Τὸ ἄγγελμα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὁθωνος δὲν ἔσταμάτησε τὸν ἐν Ἑλλάδι ἐμφύλιον πόλεμον. Οἱ ἐν Περαχώρα συνταγματικοὶ ὑπὸ τὸν Κωλέττην ἀπεφάσισαν νὰ προσβάλουν τοὺς καποδιστρια-

κούς, ἵνα μετέχουν καὶ αὐτοὶ τῆς ἀρχῆς κατὰ τὴν ἀθήοδον τοῦ νέου βασιλέως. Διαβάντες λοιπὸν τὸν Ἰσθμὸν κατήλθον μέχρι Ναυπλίου καὶ κατέλαβον τὴν Πρόνοιαν. Ὁ Αὐγουστῖνος μετὰ τῶν οἰκείων του ἔφυγεν εἰς Κέρκυραν. Τῇ ἐπεμβάσει δὲ τῶν πρέσβειων τῶν τριῶν δυνάμεων ἐπῆλθε συνδιαλλαγή τῶν κομμάτων. Διωρίσθη ἑπταμελής κυβερνητικὴ ἐπιτροπεία, εἰς τὴν ὁποίαν δύο ἦσαν μόνον καποδιστριακοί. Ὁ Κωλέττης ἐθριάμβευεν. Ἀλλὰ τὰ εἰς Πελοπόννησον εἰσελάσαντα ῥουμελιωτικὰ στρατεύματα μὴ πληρωνόμενα ἔλαφυρα γάγουν τὴν Πελοπόννησον. Κατ' αὐτῶν ἠναγκάσθη νὰ ἀμυνθῇ ὁ Κολοκοτρώνης. Πλήρης ἀναρχία ἐβασίλευεν. Ἡ εἰς τὴν Πρόνοιαν συνελθοῦσα τὴν 14ην Ἰουλίου 1832 ἐθνικὴ συνέλευσις μόλις ἐπρόφθασε νὰ ἐπικυρώσῃ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Ὁθωνος ὡς βασιλέως. Τόση ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα ἀναρχία, ὥστε οἱ πεινῶντες στρατιῶται ὥρμησαν εἰς αὐτὴν καὶ ἀπήγαγον τὸν πρόεδρον Νοταρᾶν μὲ ἑπτὰ ἄλλους πληρεξουσίους πλουσίους ὡς ὁμήρους διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ μισθοῦ των. Καὶ οὗτοι μὲν, ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις δὲν εἶχε χρήματα νὰ πληρώσῃ, ἐφρόντισαν οἱ ἴδιοι νὰ ἐξαγοράσουν τὴν ἀπολύτρωσίν των. Ἡ συνέλευσις ὁμῶς διελύθη. Ἐκτοτε ἄλλο κοινοβούλιον μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 δὲν συνῆλθεν. Ἡ ἀναρχία ἐξηκολούθει. Συγκρούσεις μεταξὺ Πελοποννησίων καὶ Ρουμελιωτῶν ἐγίνοντο συχναί, δὲν ἔλειψαν δὲ καὶ μεταξὺ Γάλλων καὶ Ἑλλήνων. Εἰς τὴν ἀναρχίαν αὐτὴν ἔθεσε πέρας μόνον ἡ τὴν **25ην Ἰανουαρίου 1833** **κἀθήδος τοῦ Ὁθωνος** εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ὑπέδεχθη αὐτὸν ἐνθουσιωδῶς ὡς σωτῆρα.

Ἀλλὰ πρὶν ἢ προχωρήσωμεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον, ἀνάγκη πάλιν νὰ ἴδωμεν ποία ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^{ον} ΑΙΩΝΑ

1. Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων.

Ἡ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἔχει ὡς σημεῖα διακριτικὰ δύο οὐσιώδη γεγονότα, τὴν κατὰ μικρὸν γενικὴν σχεδὸν μετατροπὴν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν εἰς συνταγματικὰς μοναρχίας, καὶ τὴν ἀφύπνισιν τῶν ἐθνικοτήτων, ἀμφότερα ἐπακολουθήματα τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως.

Τὸ συνταγματικὸν σύστημα. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἐπανακτήσαντες τὸ 1816 τὰ κράτη των προσεπάθησαν παρὰ τὴν διὰ τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ἐξαπλωθεῖσαν ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους νὰ ἐγκαταστήσουν εἰς αὐτὰ ἐκ νέου κυβέρνησιν, ὁποῖα ἦτο καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ ἐπάνοδος αὕτη εἰς τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν ὠνομάσθη παλινόρθωσις. Ἐκτοτε εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐσηματίσθησαν δύο ἀντίθετα κόμματα, τὸ κόμμα τὸ *ὑπὲρ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ συστήματος* καὶ τὸ ὑπὲρ τοῦ συνταγματικοῦ, τοῦ ὁποῖου οἱ ὀπαδοὶ ὠνομάζοντο *φιλελεύθεροι*.

Τὸ ἀπολυταρχικὸν κόμμα ἐδέχετο τὴν ἀρχὴν τοῦ θείου δικαίου. Ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτὴν ἔχει ἐκ Θεοῦ τὸ δικαίωμα τοῦ διατάσσειν. Οἱ κάτοικοι τῆς χώρας εἶναι ὑπῆκοοί του. Εἰς ὅσα κράτη οἱ ὑπῆκοοι εἶχον διατηρήσει τὴν συνήθειαν νὰ ἐκλέγουν ἀντιπροσώπους, οἷτινες ἀπετέλουν συνέλευσιν, οἱ ἡγεμόνες ἐζήτουν συνήθως νὰ κυβερνοῦν ἐκ συμφώνου μὲ τὴν συνέλευσιν. Ἀλλ' ἐν περιπτώσει συγκρούσεως ἡγεμόνος καὶ ἀντιπροσώπων, οἱ ἀντιπρόσωποι ὥφειλον νὰ ὑποχωρήσουν, διότι ἡ κυριαρχία ἀνήκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα.

Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ὠρμαῖο ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους. Οἱ κάτοικοι σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν εἶναι πολῖται, καὶ αὐτοὶ μόνοι ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις τῆς χώρας των. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι καὶ αὐτὸς ὑπηρέτης τοῦ ἔθνους. Ἡ θεωρία αὕτη ἀναγνωρίζει εἰς τὸν βασιλέα τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλεύειν, ἀλλὰ συμφώνως μὲ τὴν θέλησιν τοῦ ἔθνους. Δὲν ἔχει οὗτος τὸ δικαίωμα οὔτε νόμους νὰ κάμνη, οὔτε φόρους νὰ ἐπιβάλλῃ, οὔτε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς ὑπουργοὺς του ὅπως θέλει. Κυβερνᾷ μόνον ἐκ συμφώνου μὲ τὴν συνέλευσιν, ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει τὸ ἔθνος. Ἐὰν ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ αὐτὴν, ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ ὑποχωρήσῃ, διότι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ ἔθνος. Πρὸς ἐγγύησιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἔθνους συνήθως γράφεται σύνταγμα, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὸν θεμελιώδη νόμον τῆς χώρας. Ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ τὸ διατηροῦν. Ἐὰν τὸ παραβαίνουν, τὸ ἔθνος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀντισταθῇ καὶ οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι. Ἐπειδὴ δὲ τὸ ἀσφαλέστερον μέσον νὰ ἐμποδίζωνται αἱ καταχρήσεις εἶναι γνωστοποιήσις αὐτῶν εἰς τὸ κοινόν, τὸ συνταγματικὸν κόμμα ἔχει ὡς ἀρχὴν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ὁμιλεῖν, τοῦ γράφειν καὶ τοῦ σπύρειν.

Τὸ κόμμα τῶν μοναρχικῶν εἰς ὅλας τὰς χώρας ἀπετελεῖτο ἀπὸ τοὺς αὐλικούς, τοὺς ὑπαλλήλους, τοὺς περισσοτέρους εὐγενεῖς, τὸν κλῆρον καὶ τοὺς χωρικούς. Τὸ κόμμα τῶν φιλελευθέρων ἐπεκράτει ἰδίως εἰς τὰς πόλεις, περιελάμβανε δὲ τοὺς ἀστούς, τοὺς ἐργάτας καὶ τοὺς ἐπιστήμονας. Ὁ ἀγὼν μεταξὺ τῶν δύο κομμάτων ἤρχισεν εὐθύς μετὰ τὴν πολινόρθωσιν. Οἱ μοναρχικοὶ ὡς ἐπικρατοῦντες καταδιώκουν τοὺς συγγραφεῖς καὶ ἀπαγορεύουν τὰ βιβλία καὶ τὰς ἐφημερίδας, ὅταν περιέχουν ἰδέας φιλελευθέρους. Οἱ φιλελεύθεροι ἀναγκάζονται νὰ ὀργανώσουν μυστικὰς ἐταιρείας καὶ προσπαθοῦν διὰ συνωμοσιῶν καὶ ἐπαναστάσεων νὰ ἀνατρέπουν τὰς κυβερνήσεις ἢ νὰ τὰς ὑποχρεώσουν νὰ παραχωροῦν σύνταγμα.

Ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἡ ἀρχὴ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους ἐδημιούργησε παρὰ τὴν συνταγματικὴν θεωρίαν καὶ τὴν τῶν ἐθνικοτήτων. Ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος μόνον τοῦ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κυβερνᾶται, δύναται νὰ ἀπαιτήσῃ νὰ μὴ κυβερνᾶται ὑπὸ ξένων ἢ νὰ μὴ εἶναι διαμελισμένον μεταξὺ πολλῶν κυβερνήσεων. Ἐκαστον ἔθνος δικαιούται νὰ ἀποτελῇ κράτος ἀνεξάρτητον. Ὅλα τὰ μέρη τοῦ αὐτοῦ ἔθνους δικαιοῦνται νὰ εἶναι συνενωμένα εἰς ἓν μόνον κράτος. Εἰς ταῦτα ἔγκειται ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. Ἀλλ' ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς ἐννοίας τοῦ ἔθνους ὑπῆρχον ἐν Εὐρώπῃ δύο ἐκδοχαί. Ἡ μία ἦτο ὅτι τὸ ἔθνος ἀποτελεῖ τὸ σύνολον τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι θέλουν νὰ ἀποτελοῦν μέρος ἑνὸς κράτους. Κατὰ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην ἀπόκειται εἰς τοὺς κατοίκους μιᾶς χώρας νὰ ἀποφασίσουν, εἰς ποῖον ἔθνος ἀνήκουν. Ἡ ἄλλη διεκλήρυττεν, ὅτι τὸ ἔθνος σχηματίζεται διὰ τῆς κοινῆς καταγωγῆς ἀσχέτως πρὸς τὴν θέλησιν τῶν ἀνθρώπων. Ἀνθρώποι τῆς αὐτῆς καταγωγῆς ὀφείλουν νὰ εἶναι συνενωμένοι καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν. Ἡ θεωρία ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς θελήσεως εἶναι ἰδίως γαλλικὴ. Ἡ θεωρία ἡ στηριζομένη ἐπὶ τῆς καταγωγῆς εἶχεν ὀπαδοὺς εἰς Γερμανίαν καὶ Ῥωσίαν. Ὡνομάζοντο παγγερμανισταὶ οἱ θέλοντες νὰ συνενώσουν εἰς ἓν κράτος ὅλους τοὺς γερμανικῆς καταγωγῆς λαούς, πανσλαύισταὶ δὲ οἱ θέλοντες νὰ συνενώσουν ὅλους τοὺς σλαβικούς λαούς.

Μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Τὰ κράτη ἐσχηματίζοντο τυχαίως διὰ διαδοχῆς ἢ διὰ κατακτήσεων, χωρὶς νὰ λαμβάνεται πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες ἐν κράτος λαοὶ δὲν εἶχον οὔτε τὴν αὐτὴν καταγωγὴν, οὔτε τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, οὔτε τὰ αὐτὰ ἔθιμα, ἢ ὅτι εἰς λαὸς

ἦτο διαμελισμένος εἰς τεμάχια παρὰ τὴν θέλησίν του. Οὕτω ἐν Εὐρώπῃ ὑπῆρχον κράτη συγκείμενα ἐκ πολλῶν ἔθνων ξένων καὶ ἰδίως ἐχθρικῶς διακειμένων πρὸς ἄλληλα (ὥς ἡ Τουρκία καὶ ἡ Αὐστρία) καὶ ἔθνη χωρισμένα μεταξὺ πολλῶν κρατῶν (ὥς ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία).

Ὀλίγον μετὰ τὴν παλινόρθωσιν πανταχοῦ οἱ φιλοπάτριδες ἄνδρες ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῶν κυβερνήσεων καὶ ἐσχισμάτισαν τὰ λεγόμενα **ἐθνικὰ κόμματα**. Ἐκεῖ ὅπου μικρὸν ἔθνος ἦτο συνενωμένον μὲ μέγα κράτος ξένον (ὅπως ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐν Αὐστρίᾳ) ἐζήτουν νὰ ἀποσπᾶσιν τὸ μικρὸν ἔθνος ἀπὸ τοῦ ξένου κράτους. Ἐκεῖ ὅπου τοῦναντίον μέγα ἔθνος ἦτο διαμελισμένον εἰς μικρὰ κράτη (ὅπως ἐν Γερμανίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ) εἰργάζοντο νὰ καταλύσουν τὰ μικρὰ κράτη ἵνα συνενώσυν αὐτὰ εἰς ἓν μόνον κράτος. Ἡ κίνησις αὕτη ἔγινεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς χώρας. Πρὸς ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας ἐκινήθησαν οἱ Ἕλληνες, οἱ Σέρβοι, οἱ Ρουμάνοι, οἱ Βούλγαροι, ἀπὸ τῆς Αὐστρίας οἱ Οὐγγροι, οἱ Βοημοί, οἱ Κροάται, οἱ Λομβαρδοί, ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας οἱ Ἰρλανδοί, ἀπὸ τῆς Ὀλλανδίας οἱ Βέλγοι, ἀπὸ τῆς Ῥωσίας οἱ Πολωνοί. Πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐνότητός των ἐκινήθησαν ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία. Σχεδὸν δὲ πανταχοῦ τὰ ἐθνικὰ κόμματα συνηνώθησαν μετὰ τῶν φιλελευθέρων πρὸς καταπολέμησιν τῶν κυβερνήσεων, καὶ κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ἐπικρατήσουν ἐν Σερβίᾳ, ἐν Ἑλλάδι, ἐν Βελγικῇ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ἐν Ῥουμανίᾳ Βουλγαρίᾳ, Λομβαρδίᾳ μὲ ξένην βοήθειαν, ἐν ταῖς αὐστριακαῖς χώραις καὶ ἐσχάτως ἐν τῇ Ἀγγλίᾳ διὰ συμφωνίας μὲ τὴν κυβερνήσιν, ἐν τῇ Ἰταλίᾳ καὶ τῇ Γερμανίᾳ διὰ τῆς συγκεντρώσεως περὶ τὰ βασίλεια τῆς Σαρδηνίας καὶ τῆς Πρωσσίας. Ἡ Πολωνία, ἃν καὶ δις ἐπανεστάτησεν (1830 καὶ 1863), δὲν ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν της, εἰμὴ μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον.

Περὶ τοὺς δύο λοιποὺς τούτους πόλους, τὴν κατάλυσιν τῶν ἀπολύτων μοναρχιῶν καὶ τὴν ἐγκαθίδρυσιν συνταγματικῶν πολιτευμάτων ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδουλωμένων ἢ συνένωσιν τῶν διηρημένων ἐθνικοτήτων ἀφ' ἑτέρου, περιστρέφεται, ὥς θὰ ἴδωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς, ἡ πολιτικὴ ἱστορία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

2. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Ἀγγλίᾳ.

Ἡ Ἀγγλία εἶναι ἡ πατρίς τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ὥς εἶδομεν, ἦτο ἐγκατεστημένον

ἐνταῦθα ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Καὶ τότε, ὅπως μέχρι σήμερον, ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε γραπτὸν σύνταγμα, ἀλλὰ κανόνας καθωρισμένους διὰ τῆς ἑξέως. Ἀπὸ τοῦ 1760 ὅμως καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς ἐναντίον τῆς Γαλλίας πολέμους τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ὑπέστη ἀλλοιώσιν. Οἱ ἐν τῷ κοινοβουλίῳ ἐπικρατήσαντες Τόρυες ἄφινον τὸν βασιλέα νὰ διευθύνῃ τὴν πολιτικὴν. Ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις ἔκαμε τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ ἀποστρέφωνται πᾶσαν μεταβολήν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰρήνευσιν τοῦ 1815 ἤρχισεν ἰσχυρὰ κίνησις πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος διὰ τῆς ἀνυψώσεως τοῦ κύρους τοῦ κοινοβουλίου καὶ ἐλαττώσεως τῆς ἐπιρροῆς τοῦ βασιλέως. Ἐπὶ τέλους ἐπεκράτησαν οἱ Οὐίτγοι καὶ τὸ 1832 ἐψηφίσθη μεταρρυθμίσις τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου, διὰ τῆς ὁποίας ἀντεπροσωπεύετο καλύτερον ὁ λαός. Ἐπὶ τῆς βασιλείας δὲ τῆς Βικτωρίας (1837) ἐπανῆλθεν ἐν ὅλῃ τοῦ τῆ ἰσχύϊ ὁ κοινοβουλευτισμός.

Κατὰ τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα τῆς Ἀγγλίας, ὅπως τοῦτο διεμορφώθη διὰ σειρᾶς ἑξέων καὶ παραδόσεων, ὑπάρχει κληρομικὸς βασιλεὺς, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου κυβερνᾶται ἡ χώρα, ἀλλὰ δὲν ἐξασκεῖ καμμίαν ἐξουσίαν. «**Ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ**» λέγουν οἱ Ἀγγλοὶ. Τὸ κοινοβούλιον (Parliament) σύγκειται ἐκ δύο βουλῶν, ἀλλ' ἡ μὴ ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ βουλὴ (ἄνω βουλὴ), δὲν ἔχει ἄλλην ἐξουσίαν παρὰ νὰ ἐπικυρώνῃ τοὺς νόμους. Μόνῃ ἡ ἐκλεγομένη ὑπὸ τοῦ λαοῦ βουλὴ (βουλὴ τῶν κοινοτήτων) ψηφίζει τὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἐξελέγχει τὰς πράξεις τῶν ὑπουργῶν. Τὸ ὑπουργεῖον ἐκλέγεται ἐκ τοῦ κόμματος, τὸ ὁποῖον ἔχει τὴν πλειοψηφίαν ἐν τῇ βουλῇ τῶν κοινοτήτων. Οἱ ὑπουργοὶ διασκέπτονται ἐν συμβουλίῳ καί, ὅταν ἡ πλειοψηφία τοῦ συμβουλίου λάβῃ ἀπόφασιν, ἕκαστος ὑπουργὸς εἶναι ὑποχρεωμένος ἢ νὰ τὴν ἀποδεχθῇ ἢ νὰ παραιτηθῇ. Οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς, καὶ ὅταν ἡ βουλὴ ψηφίσῃ ἐναντίον μέτρου προταθέντος ὑπὸ τινος τῶν ὑπουργῶν, ὅλοι οἱ ὑπουργοὶ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ παραιτηθῶν. Τὸ ὑπουργεῖον ὅμως τὸ εὗρεθὲν ἐν μειοψηφίᾳ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσῃ παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς. Διὰ τῆς διαλύσεως οἱ ἐκλογεῖς κρίνουν μεταξὺ βουλῆς καὶ κυβερνήσεως. Τὸ ὑπουργεῖον ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει παραμένει ἐν τῇ θέσει του κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἐὰν ἡ νέα βουλὴ δὲν δώσῃ εἰς αὐτὸ πλειοψηφίαν, ὀφείλει νὰ παραιτηθῇ. Θὰ ἐθεωρεῖτο πρᾶξικόπημα ἢ ἐκ νέου διαλύσις αὐτῆς, ἀφ' οὗ τὸ ἔθνος ἀπεφάνθη, καὶ τοῦτο εἶναι ὁ

κυρίαρχος. Ὅλος οὗτος ὁ μηχανισμὸς στηρίζεται ἐπὶ τοῦ σεβασμοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν ἀμφοτέρων τῶν κομμάτων. Ἐκαστον εἶναι ἔτοιμον νὰ παραχωρήσῃ τὴν θέσιν του εἰς τὸ ἄλλο, ὅταν ἡ πλειοψηφία μεταβληθῇ. Κανὲν δὲ ἐκ τῶν κομμάτων δὲν δύναται νὰ κάμῃ κατάχρησιν τῆς ἐξουσίας, διότι αἱ καταχρήσεις δυσαρεστοῦν τοὺς ἐκλέκτορας καὶ τοὺς στρέφουν πρὸς τὸ ἀντίθετον κόμμα.

3. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Γαλλίᾳ.

Αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1830 καὶ 1848.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1814. Οἱ Βουρβῶνοι ἐπανερχόμενοι εἰς τὸν γαλλικὸν θρόνον τοῦ 1814 εἶχον ὑποσχεθῇ νὰ σεβασθοῦν τοὺς θεσμοὺς τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ κοινωνία θὰ ἔμενε δημοκρατική. Οἱ Γάλλοι ἔπρεπε νὰ εἶναι ἴσοι ἐνώπιον τῶν νόμων, καὶ προνομιοῦχοι μεταξὺ αὐτῶν νὰ μὴ ὑπάρχουν. Ἡ διοικήσεις θὰ ἔμενε συγκεντρωτική. Ὅλοι αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι, οἰκονομικά, δικαιοσύνη, διοικήσεις, ἀστυνομία, στρατὸς καὶ ἰδίως ἡ διαίρεσις εἰς νομοὺς θὰ παρέμενον, ὅπως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν. Τὸ δημιούργημα τοῦ Ναπολέοντος, ὁ Κῶδιξ, ἡ λεγὼν τῆς τιμῆς, ἡ τράπεζα τῆς Γαλλίας, τὸ πανεπιστήμιον, θὰ διετηροῦντο.

Ἡ Γαλλία οὕτω τὸ 1814 ἦτο ἐφωδιασμένη μὲ ὁργανισμὸν κοινωνικὸν καὶ διοικητικόν, ὁ ὁποῖος εἶχε ζυμωθῇ πλέον μὲ τὸν γαλλικὸν βίον. Ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη, ὅπως ἡ Ἀγγλία, ὁμοιον μηχανισμὸν κανονίζοντα τὴν κυβέρνησιν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ὁρισθοῦν κανόνες, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους ἡ ἐξουσία θὰ κατενέμετο, ἔπρεπε δηλ. νὰ καθορισθῇ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ ἥθη τῶν Γάλλων. Τοῦτο ἐγένετο εἰς τὸ διάστημα τῶν ἐτῶν 1814—1875.

Μετὰ τὴν διακήρυξιν τῆς παραιτήσεως τοῦ Ναπολέοντος ἡ γερούσια κατήρτισε σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ὁμοῦς ὁ **Λουδοβίκος ΙΗ΄** ἀπέρριψε. Δεχόμενος τοῦτο ὁ Λουδοβίκος θὰ ἀνεγνώριζεν, ὅτι τὸ στέμμα κατέχει ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ ἔθνους, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὁποίου ἡ γερούσια ἰσχυρίζετο ὅτι ἐνεργεῖ. Ἐπομένως θὰ ἐδέχετο τὴν ἐπαναστατικὴν ἀρχὴν τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ἀλλ' οὗτος τοῦναντίον διετείνετο, ὅτι ἦτο βασιλεὺς ὡς ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΣ΄, δηλ. δικαιώματι γεννήσεως, καὶ ἐπομένως ὅτι ἦτο **ἐλέω Θεοῦ βασιλεὺς**. Ἐν τούτοις οἱ σύμμαχοι εἶχον ὑπο-

σχεθῇ εἰς τοὺς Γάλλους σύνταγμα. Ἐπίεσαν λοιπὸν τὸν Λουδοβίκον νὰ ὑποσχεθῇ διὰ προκηρυξέως του τὴν εἰσαγωγὴν συντάγματος φιλελευθέρου. Καὶ πράγματι ἅμα καταλαβὼν τὸν θρόνον παρεχώρησε δῆθεν ἐξ ἐλευθέρως βουλήσεώς του τοιοῦτο, καὶ τὸ ἐχρονολόγησεν ὡς γενόμενον τὸ 19ον ἔτος τῆς βασιλείας του, ἵνα δηλώσῃ ὅτι αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ ἀνεψιοῦ του κατέστη φυσικῶς καὶ νομίμως βασιλεὺς τῆς Γαλλίας, καὶ ὅτι τὸ στέμμα εἶχε δικαιώματι κληρονομικῶ καὶ ὄχι ἐκ τῆς θελήσεως τοῦ λαοῦ. Παρὰ τοὺς μοναρχικοὺς ὅμως τούτους τύπους ὁ «χάρτης» (ὅπως ὠνομάσθη τὸ παραχωρηθὲν σύνταγμα ὑπὸ τοῦ βασιλέως) τοῦ 1814, ἐγκαθίστα σύστημα συνταγματικὸν ἀνάλογον πρὸς τὸ ἀγγλικόν. Παρὰ τὸν βασιλέα ἐγκαθίστατο κοινοβούλιον (Parlement) ἀποτελούμενον ἐκ βουλῆς τῶν ὁμοτίμων ἐκλεγόμενων ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ βουλῆς τῶν ἀντιπροσώπων ἐκλεγόμενων ὑπὸ τοῦ ἔθνους. Ἀλλ' οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἀσχέτως πρὸς τὴν πλειοψηφίαν, ὡς ἐκλογεῖς δὲ ἐθεωροῦντο οἱ πληρώνοντες ἀμέσους φόρους ὑπὲρ τὰ 300 φράγκα κατ' ἔτος, δηλ. οἱ πλούσιοι ἰδιοκτῆται.

Ἐν Γαλλίᾳ τότε ἐσχηματίσθησαν τρία κόμματα: α') Οἱ ὑπερβασιλικοί, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν χάρτην ὡς δυσάρεστον παραχώρησιν εἰς τὴν ἐπανάστασιν, καὶ μυστικὴν ἐπιθυμίαν εἶχον τὴν κατάργησιν αὐτοῦ. β') Οἱ ἀνεξάρτητοι ἢ φιλελευθέροι, οἱ ὅποιοι ὡς ὁπαδοὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ ἐφρόνουν, ὅτι διὰ τοῦ χάρτου παρεγνωρίζοντο τὰ σπουδαιότατα δικαιώματα τοῦ ἔθνους, καὶ μυστικὴν ἐπιθυμίαν εἶχον τὴν ἀνατροπὴν τῶν Βουρβόνων. γ') Οἱ συντηρητικοί, οἱ ὅποιοι ἐφρόνουν, ὅτι ὁ χάρτης πιστῶς ἐφαρμοζόμενος ἔπρεπε πλήρως νὰ ἱκανοποιῇ τοὺς Γάλλους. Οὗτοι ἤθελον τὴν συμφιλίωσιν τῆς Παλαιᾶς Γαλλίας μὲ τὴν Γαλλίαν τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὅλη ἡ περίοδος τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΗ' καὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν ἀδελφοῦ του Καρόλου Ι' εἶναι πλήρης ἐκ τῶν ἀγώνων μεταξὺ τῶν ὑπερβασιλικῶν καὶ τῶν φιλελευθέρων.

Ὁ Λουδοβίκος ἦτο μετριοπαθής, ἀλλὰ παρεσύρετο ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ του κόμητος Artois, ὅστις ἦτο ἀδιάλλακτος. Κατ' ἀρχὰς λοιπὸν ἐπεκράτησαν οἱ ὑπερβασιλικοὶ καὶ ἐνήργησαν πολλὰς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν βοναπαρτιστῶν, κατόπιν ἐπὶ τινα χρόνον οἱ μετριοφρονες, ἐπὶ τέλους ὅμως πάλιν οἱ ὑπερβασιλικοί. Ἰδίως οἱ ὑπερβασιλικοὶ ἔγιναν κύριοι τῆς καταστάσεως, ἀφ' οὔτου ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὁ ἀπολυταρχικὸς ἀδελφὸς τοῦ Λουδοβίκου κόμης

τοῦ Arlois ὑπὸ τὸ ὄνομα **Κάρολος Γ'.** Ἀποζημιώσεις μεγά-
λαι ἐδόθησαν τότε εἰς τοὺς εὐγενεῖς καὶ τὸν κληρὸν, δι' ὅσα
ἔπαθον κατὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὁ περιορισμὸς τοῦ τύπου ἐπεβλήθη
αὐστηρῶς, καὶ ἄλλοι καταθλιπτικοὶ νόμοι ἐξεδόθησαν. Εἶναι
ἀληθές ὅτι ἐξωτερικῶς ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Γ' ὑπῆρξεν ἐκ
τῶν ἐνδοξοτάτων καὶ εὐεργετικωτάτων εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐπὶ
Καρόλου οἱ Γάλλοι κατέλυσαν τὸ πειρατικὸν κράτος τῆς Ἀλ-
γερίας, τὸ ὁποῖον ἐμάστιζε τὴν Μεσόγειον, καὶ ἤρχισαν τὴν κα-
τάκτησιν τῆς Ἀλγερίας. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἐστάλη ὁ ναύαρχος Δερι-
γνὺ εἰς Ναυαρίνον καὶ ὁ στρατάρχης Μαιζὼν εἰς Πελοπόννησον
πρὸς σωτηρίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ὅμως ἡ δυσαρέσκεια τοῦ
λαοῦ κατὰ τοῦ Καρόλου διὰ τὰ ἐσωτερικὰ ὄλονεν ἠΰξανε. Ὅτε
δὲ τέλος ὁ Κάρολος διέλυσεν ἐκλεγεῖσαν βουλήν, διότι τὴν πλειο-
ψηφίαν ἐν αὐτῇ εἶχεν ἡ ἀντιπολίτευσις, ἐξεργάγη **ἡ ἐπανάστασις**
τοῦ Ἰουλίου 1830. Ὁ λαὸς ἐξεγερθεὶς ἤγειρεν εἰς τὰς ὁδοὺς
ὁδοφράγματα καὶ κατέλαβε τὸ Λουβρον, τὸν Κεραμεικὸν καὶ
ἄλλα μέρη τῆς πόλεως. Ὁ στρατὸς διαταχθεὶς νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ
τῶν ἐπαναστατῶν προσεχώρησεν εἰς αὐτούς. Ὁ Κάρολος μετὰ
τρεῖς ἡμέρας ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ νὰ φύγῃ ἐκ τῆς
Γαλλίας.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1830. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῆς βασι-
λικῆς οἰκογενείας ἡ βουλὴ συνελθοῦσα ἐκήρυξε τὸν θρόνον κενὸν
καὶ ἐκάλεσε εἰς αὐτὸν τὸν δοῦκα τῆς Αὐρηλίας ἀνήκοντα εἰς πλά-
γιον κλάδον τοῦ βασιλεύοντος οἴκου καὶ ὑποκρινόμενος ἀπὸ τῆς
ἐποχῆς τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως δημοκρατικὰ φρονήματα.
Συγχρόνως δὲ προέβη εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τοῦ συνταγματικοῦ
χάρτου. Ἡ σπουδαιότερα μεταρρυθμίσεις συνίστατο εἰς τὸ ὅτι
κατηγορεῖτο τὸ προοίμιον τοῦ συντάγματος τοῦ 1814, διὰ τοῦ
ὁποῖου τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς παραχωρηθὲν εἰς τὸν λαὸν ὑπὸ τοῦ
βασιλέως. Ἐπομένως ἤδη ἀνεγνωρίζετο ἡ κυριαρχία τοῦ λαοῦ.
Ὁ τίτλος τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἀντικαθίστατο διὰ τοῦ βα-
σιλέως τῶν Γάλλων. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ μηχανισμὸς τῆς κυβερνήσεως
δὲν μετεβλήθη. Ἡὐξήθη μόνον ὀλίγον ἡ δύναμις τῆς βουλῆς τῶν
ἀντιπροσώπων, ἡ ὁποία ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ τὸν
πρόεδρόν της καὶ νὰ προτείνῃ νόμους. Προσέτι δὲ ὁ τύπος ἐκη-
ρύχθη ἐλεύθερος, καὶ τὸ τίμημα τὸ ἀπαιτούμενον διὰ νὰ εἶναι
τις ἐκλέκτωρ περιορίσθη εἰς φόρον 200 φράγκων. Ἀλλὰ ἀπεμά-
κρυνεν ἀκόμη τὸ πλεῖστον τῶν Γάλλων ἀπὸ τοῦ δικαιώματος

τῆς ψήφου καὶ ἔδιδε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὴν πλουσίαν ἀστικήν τάξιν.

Ὁ δοῦξ τῆς Αὐρηλίας ἐδέχθη τὸ νέον σύνταγμα, ὠρκίσθη πίστιν εἰς αὐτὸ καὶ ὑπέγραψεν ὡς **Λουδοβίκος Φίλιππος Α΄**. Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος ἦτο ἀγαθὸς ἄνθρωπος, ἀλλὰ πνεύματος περιορισμένου. Ἄν καὶ ὥφειλε τὸν θρόνον του εἰς τὴν λαϊκὴν ἐξέγερσιν καὶ ὁ ἴδιος ἐκάλει ἑαυτὸν **βασιλέα πολίτην**, ἐθεώρει κατὰ βάθος ἑαυτόν, ὅπως ὁ Λουδοβίκος ΙΗ΄ καὶ ὁ Κάρολος Ι΄, ὡς ἄνωτερον τοῦ ἔθνους, καὶ ἠσθάνετο ὅτι ἐν τῇ κυβερνήσει ἔπρεπε νὰ ἀσκῇ ἐπιρροὴν σημαντικὴν. Ἐξ ἄλλου ἐνόμιζεν, ὅτι ὁ συνταγματικὸς χάριτης μετὰ τὴν διόρθωσιν τοῦ 1840 ἦτο ἡ τελευταία λέξις τῆς πολιτικῆς σοφίας καὶ ὅτι ἀνταπεκρίνετο εἰς ὅλας τὰς νομίμους ἐπιθυμίας τῶν Γάλλων καὶ ὅτι πᾶσα νέα μεταρρυθμίσις θὰ ἦτο ἀνωφελὴς καὶ ἐπικίνδυνος. Ἐπομένως ὅλη ἡ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου ἔτεινε εἰς δύο τινά, τὴν ἐγκατάστασιν κυβερνήσεως προσωπικῆς καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος. Ἐπειδὴ ὅμως κατενόει, ὅτι ἡ πολιτικὴ αὕτη θὰ ἀπεμάκρυνεν ἀφ' ἑαυτοῦ πολλοὺς ὁπαδοὺς του καὶ θὰ ἐξήγειρε πολὺ τοὺς ἀντιπάλους του, ἀπέκρυπτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας του τὰς βλέψεις του. Ἀπὸ τοῦ 1833 ὅμως ἤρχισεν ἐπιμόνους προσπαθείας πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ διπλοῦ σκοποῦ του. Μετὰ 8 ἔτη ἀγώνων ἀκαταπαύστων, κατὰ τὰ ὁποῖα πολλὰ ὑπουργεῖα διεδέχοντο ἄλληλα, τὸ 1840 τὸ κατώρθωσε. Κατώρθωσε διὰ τῆς παροχῆς ἀξιομάτων νὰ ἔχη πάντοτε τὴν πλειοψηφίαν τῆς βουλῆς καὶ νὰ κυβερνᾷ ὅπως αὐτὸς ἠθέλε χωρὶς νὰ ἀκούῃ καθόλου τὰς θελήσεις τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐξήτει ἰδίως μεταρρυθμίσιν τοῦ ἐκλογικοῦ συστήματος καὶ συμμετοχὴν ὅλων τῶν Γάλλων εἰς τὴν κυβέρνησιν, δηλ. καθολικὴν ψηφοφορίαν.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848. Ἐπὶ τέλους ἡ ἀντιπολίτευσις κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὸν λαὸν εἰς **ἐπανάστασιν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848**, ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1830. Εἰς αὐτὴν συνετέλεσαν πολὺ οἱ ἐργάται τῶν Παρισίων. Ἡ θέσις τῶν ἐργατῶν κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἦτο ἀθλιωτάτη. Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἀτμοῦ ὡς κινητηρίου δυνάμεως εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ ἡ ἐφευρέσεις πολλῶν μηχανῶν, αἱ ὁποῖαι ἐξετέλουν ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν ἐνὸς μόνου προσώπου ἐργασίαν, τὴν ὁποίαν ἄλλοτε ἔπρεπε νὰ ἐκτελέσουν πολλοὶ ἀκμαῖοι καὶ ἔμπειροι ἐργάται, ἔκαμαν νὰ ἐκπέσουν τὰ ἡμερομίσθια. Ἐκ τούτου ἐξ ἐνὸς μὲν ἔδημιουργοῦντο μεγάλοι περιουσίαι ὑπὸ ὀλίγων βιομηχάνων καὶ ἐμ-

πόρων, ἐξ ἄλλου δὲ ἠϋξάνεν ἡ δυστυχία τῶν ἀποζώντων ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου. Τὸ κακὸν ἤδη αἰσθητὸν ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως, ἠϋξήθη ἐπὶ τῆς μοναρχίας τοῦ Ἰουλίου ἰδίως μετὰ τὸ 1834. Τότε ἐξασφαλισθείσης τῆς ἐσωτερικῆς ἡσυχίας αἱ βιομηχανικαὶ ἐπιχειρήσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν οὕτως, ὥστε εἰς διάστημα 10 ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν πόλεων νὰ αὐξηθῇ κατὰ 2 ἑκατομύρια ἀνθρώπων διὰ μόνης τῆς συρροῆς τῶν χωρικῶν εἰς τὰ ἐργοστάσια. Οἱ ἐργάται λοιπὸν ἤθελον ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰ δεινὰ τῶν. Πρὸς τοῦτο ἡσπάσθησαν τὰς ἰδέας τῶν τότε ἀναφανέντων γάλλων σοσιαλιστῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ δημοσιογράφου Louis Blanc, ἀπετέλεσαν ἰδιαίτερον κόμμα, τὸ σοσιαλιστικόν, μὲ πρόγραμμα ὅτι τὸ κράτος ὀφείλει νὰ προμηθεύῃ εἰς τοὺς ἐργάτας χρήματα πρὸς ἴδρυσιν ἐργοστασίων βιομηχανικῶν, εἰς τὰ ὅποια οἱ ἐργαζόμενοι θὰ ἐλάμβανον ἐκτὸς τοῦ ἡμερομισθίου καὶ μέρος τῶν καθαρῶν κερδῶν. Οἱ σοσιαλισταὶ λοιπὸν οὗτοι ἐργάται συνηνώθησαν μὲ τοὺς δημοκρατικούς, οἱ ὅποιοι ἤθελον ἐκλογικὴν μεταρρύθμισιν, καὶ ἤγειραν τὴν ἐπανάστασιν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1848.

Ὁ Λουδοβίκος Φίλιππος παρητήθη καὶ ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν, ἐσχηματίσθη δὲ προσωρινὴ κυβέρνησις. Αὕτη κατήργησε τὴν βασιλείαν καὶ ἀνεκήρυξε τὴν **Δημοκρατίαν**. Συγχρόνως δὲ συνεκάλεσεν ἐθνικὴν συντακτικὴν συνέλευσιν, κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς ὁποίας ἐδόθη τὸ δικαίωμα νὰ ψηφίζουν ὅλοι οἱ Γάλλοι οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 21 ἐτῶν, καὶ ἐκλέξιμοι ἦσαν οἱ ἔχοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 25 ἐτῶν. Οὕτω δ' ἐγκατεστάθη **καθολικὴ ψηφοφορία**. Τέλος πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐργατῶν ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ἴδρυσεν μεγάλα δημόσια ἐργοστάσια, ἵνα εἰς αὐτὰ εὐρίσκη ἐργασίαν ὁ λαός.

Ἡ δευτέρα δημοκρατία. Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις συνῆλθε τὴν 4ην Μαΐου καὶ ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις κατέθεσε τὴν ἀρχήν. Ἡ συνέλευσις κατὰ μέγα μέρος ἀπετελεῖτο ἐκ μετριοφρόνων δημοκρατικῶν. Οἱ σοσιαλισταί, ἔδρας τινὰς μόνον κατορθώσαντες νὰ ἔχουν ἐν τῇ συνελεύσει, ἐπεχείρησαν διὰ διαδηλώσεων νὰ ἀπαλλάχθωσιν τῆς συνελεύσεως. Ἄλλ' οἱ διάδηλωταὶ διελύφθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, αἱ δὲ λέσχαι τῶν σοσιαλιστῶν καὶ τὰ δημόσια ἐργοστάσια, τὰ ὅποια εἶχον ἀποβῇ ἐστία ταραχῶν, ἐκλείσθησαν. Ἡ συνέλευσις ἔγινε κυρία τῆς καταστάσεως. Κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ Νοεμβρίου ἐδημοσίευσεν τὸ νέον σύνταγμα.

Κατὰ τοῦτο ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν,

καὶ ὅλαι αἱ ἐξουσίαι πηγάζουν ἐκ τοῦ λαοῦ. Αἱ ἐξουσίαι εἶναι δύο, ἡ νομοθετικὴ καὶ ἡ ἐκτελεστικὴ. Τὴν νομοθετικὴν ἔχει ἡ βουλὴ ἐκλεγομένη κατὰ τριετίαν διὰ ψηφοφορίας ἀμέσου καὶ καθολικῆς ὅλων τῶν Γάλλων τῶν ἐχόντων ἡλικίαν ὑπὲρ τὰ 31 ἔτη. Αὕτη ψηφίζει τοὺς νόμους, τοὺς φόρους, τὸν προϋπολογισμόν, καὶ δὲν δύναται νὰ διαλυθῇ παρὰ μόνον δι' ἀποφάσεως ἐαυτῆς. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἔχει ὁ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας ἐκλεγόμενος διὰ 4 ἔτη ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Οὗτος ὑπεύθυνος ὢν ἐνώπιον τῆς βουλῆς διορίζει καὶ παύει τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς ὑπαλλήλους, προτείνει τοὺς νόμους, υπογράφει συνθήκας καὶ διευθύνει τὸν στρατόν.

Διὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου ὠρίσθη ἡ 10 Δεκεμβρίου. Οἱ σπουδαιότεροι ὑποψήφιοι ἦσαν ὁ στρατηγὸς Cavaignac, εἰς τὸν ὁποῖον ἡ συνέλευσις εἶχεν ἀναθέσει προσωρινῶς τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ **Λουδοβίκος Ναπολέων Βοναπάρτης**, υἱὸς τοῦ Λουδοβίκου Βοναπάρτου καὶ ἀνεψιὸς τοῦ μεγάλου Ναπολέοντος. Οὗτος μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Λουδοβίκου Φιλίππου εἶχεν ἔλθει εἰς Γαλλίαν. Ἐφημερίδες τινὲς ἰδρυθεῖσαι ὑπὸ τῶν φίλων του εἰργάζοντο δραστηρίως ὑπὲρ αὐτοῦ. Τὸ ὄνομά του τὸν κατέστησε δημοτικόν, καὶ εἶχεν ἐκλεχθῇ ὑπὸ πολλῶν διαμερισμάτων μέλος τῆς ἐθνοσυνελεύσεως. Αἱ ἐκλογαὶ τῆς 10 Δεκεμβρίου ἀνέδειξαν αὐτὸν πρόεδρον τῆς δημοκρατίας.

Ἡ δευτέρα αὐτοκρατορία. Ἡ ἀνάρρησις τοῦ Λουδοβίκου Ναπολέοντος εἰς πρόεδρον τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας προπαρεσκεύασε τὴν ἀνάρρησιν αὐτοῦ εἰς αὐτοκράτορα τῶν Γάλλων. Ἀφορμὴν εἰς τὸ πραξικόπημα ἔδωσεν ἡ διαφωνία μεταξὺ προέδρου καὶ τῆς συνελεύσεως κανονικῆς νομοθετικῆς Βουλῆς. Ὁ Λουδοβίκος Ναπολέων διέλυσεν αὐτὴν διὰ τοῦ στρατοῦ καὶ μετερρύθμισε τὸ πολίτευμα κατὰ τρόπον, ὥστε αὐτὸς ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας ἐπὶ 10ετίαν νὰ συγκεντρώσῃ ὅλην τὴν ἐξουσίαν μετὰ δύο πειθῆνια νομοθετικὰ σώματα, γερουσίαν καὶ βουλήν. Ὁ λαὸς ἐρωτηθεὶς ἀπεφάνθη διὰ δημοψηφίσματος ὑπὲρ τῆς γενομένης μεταβολῆς (1851) Ἐντεῦθεν μέχρι τῆς αὐτοκρατορίας ἐν βῆμα ὑπελείπετο. Καὶ τοῦτο ἔγινε τὸ ἐπόμενον ἔτος. Κατόπιν προκληθέντων ψηφισμάτων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ διαδηλώσεων τοῦ λαοῦ ἐν Παρισίοις ἡ γερουσία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν **αὐτοκράτορα, ὡς Ναπολέοντα Γ'.** Ὁ λαὸς ἐρωτηθεὶς καὶ πάλιν διὰ δημοψηφίσματος ἀπεφάνθη παμψηφεί ὑπὲρ αὐτοῦ.

4. Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν ταῖς Κάτω Χώραις καὶ τῇ Ἰβηρικῇ χερσονήσῳ.

Εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν Κάτω Χωρῶν (Βέλγιον καὶ Ὁλλανδία) εἶχεν ἐγκατασταθῇ κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις πολὺ ἀτελής. Ὁ βασιλεὺς ἐξέλεγε τοὺς ὑπουργοὺς, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι ἀπέναντι τῆς βουλῆς. Ἐπομένως ἐκυβέρνηα τὴν χώραν ὅπως ᾔθελε. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο Ὁλλανδὸς καὶ ἤδρευεν ἐν Ὁλλανδίᾳ ἡνὸς τοὺς Ὁλλανδοὺς. Ἐκ τούτου οἱ Βέλγοι ἦσαν δυσαραεστημένοι. Τὸ 1830 λοιπὸν ἐξηγέρθησαν καὶ ἀπεμάκρυναν τοὺς Ὁλλανδικοὺς στρατοὺς. Ἀπετέλεσε τότε τὸ **Βέλγιον** ἰδιαίτερον βασιλεῖον συνταγματικὸν μὲ βουλὴν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον ἐνώπιον αὐτῆς.

Εἰς τὴν δυτικὴν ἐσχατιὰν τῆς Εὐρώπης, εἰς τὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλλίας, εἶχεν ἐγκατασταθῇ πάλιν τὸ 1814 ἡ ἀπόλυτος μοναρχία καὶ ἡ ἱερὰ ἐξέτασις. Ἐκυβερνῶντο δεσποτικῶς. Τὰ νέα βιβλία ἀπηγορεύοντο καὶ τὰ μέλη τῶν μυστικῶν ἐταιρειῶν ἐδικάζοντο ὡς ἐγκληματίαι. Ἀλλὰ οἱ ἀξιωματικοὶ γενόμενοι μᾶλλον φιλελεύθεροι διὰ τῆς ἐπαφῆς μετὰ τῶν γαλλικῶν καὶ ἀγγλικῶν στρατῶν ἐξήγειραν τοὺς στρατιώτας, καὶ τῷ 1820 εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας ἐξήτησαν σύνταγμα. Τὸ σύνταγμα παρεχωρήθη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐπεκράτησαν πάλιν οἱ ἀπολυταρχικοὶ καὶ ἐγκατέστησαν πάλιν τὴν ἀπολυταρχίαν.

Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα εἰσῆχθη ὀριστικῶς εἰς τὴν **Ἰσπανίαν** καὶ **Πορτογαλίαν** τὸ 1833 κατ' ἀκολουθίαν διαιρέσεων εἰς τὰς βασιλικὰς οἰκογενείας καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν δύο μεγάλων κοινοβουλευτικῶν κρατῶν Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἐπὶ μικρὸν μόνον ἡ μορφή τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος ὑπῆρχεν εἰς αὐτάς, διότι οἱ ὑπουργοὶ δὲν ἦσαν ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς, οἱ δὲ στρατιωτικοὶ γενόμενοι ἰσχυροὶ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους ἐπενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν καὶ ἠνάγκαζον τὸν ἡγεμόνα νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖα ἐξ αὐτῶν. Ἀλλ' ὅπως δῆποτε ἡ ἐξουσία ἐξησκειτο δι' ὑπουργῶν καὶ ὄχι πλέον δι' εὐνοουμένων καὶ πνευματικῶν. Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ κλήρου ἐξηλείφθη. Ἡ ἱερὰ ἐξέτασις κατηργήθη καὶ αἱ περιουσίαι τῶν μονῶν διετέθησαν διὰ τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐθνικοῦ χρέους.

5. Ἡ ἰταλικὴ ἐνότης.

Ἡ Ἰταλία μέχρι τοῦ 1848. Ἡ Ἰταλία τοῦ 1815 εἶχεν ἐπανέλθει εἰς τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὗρίσκετο πρὸ τῆς Γαλλικῆς

ἐπαναστάσεως. Ἦτο διαμελισμένη εἰς 7 μικρὰ κράτη, πρὸς βορρᾶν τὸ βασιλεῖον τῆς **Σαρδηνίας** καὶ τὸ **Λομβαρδοβενετικόν**, εἰς τὸ κέντρον τὰ **δουκάτα Πάρμης, Μοδένης, Τοσκάνης καὶ τὸ κράτος τοῦ πάπα**, πρὸς νότον τὸ βασιλεῖον τῆς **Νεαπόλεως**.

Ὅλα τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη ἦσαν μοναρχίαι ἀπόλυτοι. Ὁ πάπας εἶχεν ἐπαναφέρει τὴν ἱερὰν ἐξέτασιν. Ἀπηγόρευεν ὅλας τὰς ἐταιρείας καὶ τὴν ἀνάγνωσιν ξένων βιβλίων καὶ εἶχε καταργήσει καὶ αὐτὸν τὸν φωτισμὸν τῶν ὁδῶν τῆς Ρώμης, διότι ἦτο ἔργον τῆς Γαλλίας. Ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας εἶχεν ἐπαναφέρει τὴν λογοκρισίαν, ἣ ὁποία κυρίως δὲν ἄφινε νὰ γράφουν τὴν λέξιν σύνταγμα, ἐπέβλεπε τὰ πανεπιστήμια καὶ εἶχε καταστρέψει τὸν βοτανικὸν κήπον τοῦ Τουρίνου, διότι ἰδρύθη ὑπὸ τῶν Γάλλων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως εἶχε καταργήσει τὸ ἀρχαῖον σύνταγμα τῆς Σικελίας καὶ ὑπεσχέθη εἰς τὴν Αὐστρίαν νὰ μὴ ἐγκαταστήσῃ καμμίαν διάταξιν φιλελευθέρων. Τὸ Λομβαρδοβενετικὸν βασιλεῖον ἀποτελούμενον ἐκ τοῦ Μεδιολάνου καὶ τῆς ἀρχαίας χώρας τῆς Ἑνετίας ἀνῆκεν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἐπίσης αὕτη ἐδέσποζεν ἐμμέσως τῶν τριῶν δουκάτων, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες ἦσαν Αὐστριακοὶ πρίγκιπες. Αὕτη ὠσαύτως ἐπροστάτευε τὸν πάπαν καὶ τὸν βασιλέα τῆς Νεαπόλεως ἐναντίον τῶν ἐξεγέρσεων τῶν ὑπηκόων των.

Ἡ Ἰταλία λοιπὸν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ ξένους καὶ ἔζη ὑπὸ σύστημα ἀπολυταρχικόν. Ἄλλ' ὁ δεσποτισμὸς δὲν παρέσχεν εἰς αὐτὴν τοῦλάχιστον τὴν ἡσυχίαν. Αἱ κυβερνήσεις τῆς μεσημβρινῆς καὶ μέσης Ἰταλίας δὲν ἦσαν ἰδίως ἱκαναὶ νὰ περιορίσουν τοὺς ληστές, οἱ ὅποιοι ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν. Ἡ κατάστασις αὕτη διήρκεσε μέχρι τοῦ 1848. Ἄλλ' ἤδη πρότερον ἐνταῦθα κατὰ μίμῃσιν τῶν γειτονικῶν εἶχον γίνεи δύο ἀπόπειραι ἐπαναστάσεως.

Τὸ 1820 οἱ ἀξιοματικοὶ κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Ἰσπανῶν ἠθέλησαν νὰ ἀναγκάσουν τοὺς βασιλεῖς τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας νὰ δώσουν συντάγματα. Τὸ 1831 οἱ φιλελεύθεροι κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν Γάλλων ἠνάγκασαν τὸν πάπαν καὶ τοὺς δοῦκας τῆς Τοσκάνης, Πάρμης καὶ Μοδένης νὰ ἐγκαταστήσουν σύστημα φιλελευθερώτερον. Ἄλλ' οἱ Αὐστριακοὶ στρατοὶ ἐπανεφέρον τὸν ἀπολυταρχισμόν.

Ἡ ἐξέγερσις τοῦ 1848. Μετὰ τὴν καταστολὴν τῶν φιλελευθέρων κινημάτων ὁ Ἰταλὸς *Mazzini* ὠργάνωσεν ἐταιρείαν μυστικὴν, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ συνένωσις ὅλης τῆς Ἰταλίας

εἰς μίαν δημοκρατίαν. Ἡ ἑταιρεία αὕτη εἶχεν ἰδίως ὁπαδοὺς εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ῥώμην, ἔγινε δὲ γνωστὴ διὰ συνωμοσιῶν καὶ στάσεων τὸ 1841 καὶ 1845. Προσέτι περὶ τὸ ἔτος 1843 ἤρχισε μετὰ τῶν συγγραφέων ἄλλη κίνησις. Αὕτη σκοπὸν εἶχε νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Ἰταλίαν ἐκ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἀταξίας διὰ διοικήσεως φιλελευθέρως καὶ νὰ ἀπελευθερώσῃ αὐτὴν τῶν ξένων διὰ τῆς ἐκδιώξεως τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κινήσεως αὐτῆς δὲν ἐσκέπτογτο νὰ ἀνατρέψουν τοὺς Ἰταλοὺς ἡγεμόνας. Τοῦναντίον πρὸς αὐτοὺς ἀπηνυθύνοντο παρακαλοῦντες αὐτοὺς νὰ δώσουν σύνταγμα εἰς τοὺς λαοὺς τῶν καὶ νὰ συνενωθοῦν μετὰ τῶν πρὸς ἴδρυσιν κράτους Ἰταλικῶν. Ἡ Ἰταλία θὰ ἀπετέλει οὕτω ὁμοσπονδίαν μὲ κράτη συνταγματικὰ μοναρχικά. Τρεῖς ἡγεμονίαι ἐπέισθησαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν φιλελευθέραν καὶ ἐθνικὴν αὐτὴν κίνησιν, ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας Κάρολος Ἀλβέρτος, ὁ δούξ τῆς Τοσκάνης καὶ ὁ Πάπας Πῖος Θ'. Οὗτοι παρεχώρησαν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς λαοὺς τῶν καὶ ἠνώθησαν διὰ τελωνειακῆς ἐνώσεως. Εἰς τὰ τρία κράτη προσετέθη ἡ Νεάπολις, εἰς τὴν ὁποίαν δι' ἐπαναστάσεως τῶν φιλελευθέρων τοῦ Παλέρμου ἐγκατεστάθη φιλελεύθερον σύστημα. Οἱ τέσσαρες ἡγεμόνες τώρα συνεμάχισαν, ἵνα ἐκδιώξουν τοὺς Αὐστριακοὺς ἄνευ τῆς συνδρομῆς ἄλλου κράτους.

Ἡ στιγμή ἐφαίνετο κατάλληλος, διότι ἡ Αὐστρία ἦτο ἀπησχολημένη μὲ γενικὴν ἐξέγερσιν ὅλων τῶν ὑπ' αὐτὴν λαῶν. Ἡ **Αὐστρία** μέχρι τοῦδε εἶχε παραμείνει ἀπόλυτος μοναρχία. Ὑπουργοί, ἐκλεγόμενοι ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκυβέρνην ἄνευ ἐλέγχου. Τὸ ἔθνος δὲν ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ βουλῆς. Ὅταν ὅμως ἐφθασεν ἡ εἰδησις τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως (1848), ὁλόκληρος ἡ αὐτοκρατορία ἐξηγέρθη. Πανταχοῦ συγχρόνως ἔγιναν κινήματα φιλελεύθερα καὶ ἐθνικά. Οἱ Μαγιάροι καὶ Τσέχοι ἐξήτησαν αὐτονομίαν τῆς Οὐγγαρίας καὶ Βοημίας καὶ δι' ἕκαστον τῶν δύο βασιλείων ἐθνικὸν ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον ἐνώπιον τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας τῶν. Εἰς τὴν Βιέννην ὁ λαὸς ἐξηγέρθη καὶ ἠνάγκασε τὸν Μέττερνιχ νὰ φύγῃ. Ὁ Φερδινάνδος ἄσπλος ἐκ τῶν αἰφνιδίων γεγονότων ὑπεχώρησε κατ' ἀρχὰς εἰς ὅλα τὰ σημεῖα. Εἰς τὴν Βιέννην ἐδέχθη τὴν σύγκλησιν συντακτικῆς συνελεύσεως, τῆς ὁποίας πρώτη πρᾶξις ὑπῆρξεν ἡ κατάργησις τοῦ φεουδαλικοῦ συστήματος. Εἰς τοὺς Μαγιάρους καὶ Τσέχους παρεχώρησεν ἰδιαιτέρα ὑπουργεῖα. Ὅλοι ὅμως αἱ ἐξεγέρσεις αὗται κατὰ μικρὸν κατεβλήθησαν διὰ τοῦ στρατοῦ πλὴν τῆς Οὐγγρικῆς. Ταύτην κα-

τέβαλεν ὁ διαδεχθεὶς τὸν παραιτηθέντα Φερδινάνδον ἀνεψιὸς του **Φραγκίσκος Ἰωσήφ**.

Ἐν ᾧ λοιπὸν ἡ Αὐστρία εὐρίσκετο εἰς τοιαύτας ἀνωμαλίας, ἐκηρύχθη ὁ ἐθνικὸς πόλεμος τῶν Ἱταλῶν κατ' αὐτῆς. Οἱ Ἱταλοὶ τοῦ Λομβαρδοβενετικοῦ βασιλείου ἐξηγέρθησαν καὶ ὁ σαρδηνικὸς στρατὸς κατέλαβεν ὅλη τὴν Λομβαρδίαν, ἐκκενωθεῖσαν ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν. Οἱ κάτοικοι διὰ δημοψηφίσματος ἐζήτησαν τὴν προσάρτησιν τῆς Λομβαρδίας εἰς τὸ βασίλειον τῆς Σαρδηνίας. Τὸ αὐτὸ ἔκαμαν καὶ οἱ Ἑνετοί. Ἀλλ' οἱ Ἱταλοί, ἠνωμένοι ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς ἐκδιώξεως τῶν ξένων, διεφώνουν ὥς πρὸς τὸν τρόπον τῆς διοργανώσεως τῆς Ἱταλίας. Οἱ φιλελεύθεροι μοναρχικοὶ ἤθελον ὁμοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων, οἱ δημοκρατικοὶ τῆς μερίδος τοῦ Mazzini ἤθελον τὴν σύγκλησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως πρὸς ἴδρυσιν Ἱταλικῆς δημοκρατίας. Οἱ πρῶτοι ἐπεκράτουν πρὸς βορρᾶν, ὅπου ἐκυριάρχει ὁ Σαρδηνικὸς στρατός. Οἱ δημοκρατικοὶ ἐπεκράτουν εἰς τὸ κέντρον. Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Mazzini καὶ τοῦ Caribaldi συνελθοῦσα ἡ συνέλευσις, ἐκλεχθεῖσα ὑπὸ τῶν ὑπηκόων τοῦ Πάπα, ἀνεκήρυξε τὴν Ῥωμαϊκὴν δημοκρατίαν. Ὁ πάπας ἔφυγε. Τὸ δουκᾶτον τῆς Τοσκάνης ὡσαύτως ὠργανώθη εἰς Δημοκρατίαν. Ἀλλ' ἤδη ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως κατήργησε τὰ σύνταγμα καὶ ἔγινε κύριος διὰ τῆς βίας τῆς Σικελίας, ὁ δὲ ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ κράτους τοῦ Πάπα ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν τῶν καθολικῶν ἡγεμόνων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως, ἡ Γαλλία, ἡ Ἰσπανία καὶ ἡ Αὐστρία ἔπεμψαν τοὺς στρατοὺς των καὶ ἀποκατέστησαν αὐτὸν ἐν Ῥώμῃ. Ἐμείνει λοιπὸν μόνος ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας ἀπέναντι τῶν Αὐστριακῶν. Φυσικὰ ἀπωθήθη ἐκ τῆς Λομβαρδίας. Ἐπεχείρησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸν ἀγῶνα τὸ 1849, ἀλλ' ἡττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του. Ἡ Ἑνετία ἀπομονωθείσα κατεβλήθη.

Οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ ἀπολυταρχικοὶ νικηταὶ ἤδη ἀποκατέστησαν τὸ σύστημα τοῦ 1815. Οἱ φιλελεύθεροι ἀπηλίπισθησαν. Ὅμως ἐκ τῆς κινήσεως αὐτῆς τοῦ 1848 ἔμεινε σπουδαῖον ἀποτέλεσμα, τὸ σύνταγμα τὸ δοθὲν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1858 ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Σαρδηνίας Καρόλου Ἀλβέρτου (ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον, γερουσία, βουλή, ἐλευθερία τύπου). Ἡ Αὐστρία προσέφερεν εἰς τὸν νέον βασιλέα Βίκτωρα Ἐμμανουὴλ τοὺς καλυτέρους ὅρους εἰρήνης, ἢν ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὸ σύνταγμα, ἀλλ' οὗτος ἠρνήθη.

Ἡ ἐπίτευξις τῆς ἐνώσεως τῆς Ἱταλίας. Τὸ κίνημα τοῦ

1848 ἔσχε πλὴν τοῦ συντάγματος τῆς Σαρδηνίας καὶ ἄλλο σπουδαῖον ἀποτέλεσμα. Οἱ Ἱταλοὶ ἀπέκτησαν πείραν, ὅτι μόνοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐνεργήσουν ἐπιτυχῶς. Ἐπρεπε νὰ φροντίσουν περὶ βοήθειάς ξένης δυνάμεως. Τοῦτο ὑπῆρξεν ἔργον τοῦ **Καβούρ** (Cavour), ὑπουργοῦ τῆς Σαρδηνίας τὸ 1850. Οἱ Ἱταλοὶ φιλοπάτριδες βλέποντες ὅτι ἡ ἰόρυσις δημοκρατίας ἦτο ἀδύνατος, συνησπίσθησαν ὅλοι μὲ πρόγραμμα τὴν ἔνωσιν τῆς Ἱταλίας ὑπὸ τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Ἀλλ' ὁ Καβούρ, ὅστις ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε διοργανώσει τὸν σαρδηνικὸν στρατὸν κατὰ τὸ πρωσσικὸν σύστημα, κανενόει ὅτι, ἵνα πολεμήσουν τὴν Αὐστροίαν, εἶχον ἀνάγκην τῆς συμμαχίας δυνάμεώς τινος. Ἐγνώριζεν ὅτι ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίζῃ. Ἐστράφη λοιπὸν πρὸς τὸν Ναπολέοντα Γ'. Ἵνα γίνῃ ἀρεστὸς εἰς αὐτὸν παρὰ τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς Γενούης ἔλαβε μέρος, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, εἰς τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον μὲ 15 χιλ. ἄνδρας. Ἐκ τούτου ἔσχε τὸ κέρδος, ὅτι ἡ Σαρδηνία ἠδυνήθη νὰ στείλῃ πληρεξούσιον νὰ παρακαθήσῃ εἰς τὸ συνέδριον τῆς Εἰρήνης παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῶν μεγάλων δυνάμεων καὶ νὰ παραστήσῃ ἕξ ὀνόματος τῶν Ἱταλῶν τὰ παρὰ πονά των κατὰ τῆς Αὐστροίας. Τέλος τὸ 1858 κατώρθωσε νὰ κάμῃ συμμαχίαν μὲ τὸν Ναπολέοντα, δι' ἧς οὗτος ὑπέσχετο εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας τὴν Ἱταλίαν ἐλευθέραν μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς, ἐλάμβανε δὲ ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Σαβοΐαν καὶ τὴν Νίκαιαν. Ἡ ἔνωσις τῆς Ἱταλίας ἦτο πλέον γεγονός.

Τὸ 1859 ὁ Ναπολέων ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Αὐστροίας καὶ ἀπώθησε τὸν αὐστριακὸν στρατὸν ἐκ τῆς Λομβαρδίας. Ἀλλ' ἀντὶ νὰ τὸν καταδιώξῃ μέχρις Ἀδριατικῆς, ἔσταμάτησε. Φοβούμενος μὴ προσβληθῇ ὑπὸ τῆς Πρωσσίας, ἀπεφάσισε νὰ ἀναγκάσῃ τὴν Αὐστροίαν νὰ παραχωρήσῃ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας, κρατοῦσα τὴν Ἑνετίαν. Ὁ Καβούρ ἀπηλπίσθη. Ἦθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον, ἀλλὰ τὸ Πεδεμόντιον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀγωνισθῇ μόνον. Ἐδέχθη τὴν εἰρήνην.

Κατὰ τὸν πόλεμον οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐνώσεως εἶχον ἐξεγείρει τοὺς κατοίκους τῶν τριῶν δουκάτων Τοσκάνης, Πάρμης, Μοδένης καὶ μιᾶς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους τῆς Ῥωμανίας, καὶ εἶχον ὀργανώσει εἰς ἐκάστην προσωρινὴν κυβέρνησιν. Αἱ τέσσαρες χῶραι συνηνώθησαν καὶ ἐζήτησαν τὴν προσάρτησίν των εἰς τὴν Σαρδηνίαν. Ὁ Ναπολέων, ἵνα τὸ ἐγκρίνῃ, ἐζήτησε δημοψήφισμα. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ αἱ

χῶραι προσηγορήθησαν. Ὅμοιον δημοψήφισμα ἐγένετο εἰς τὴν Νίκαιαν καὶ τὴν Σαβοΐαν καὶ σύμφωνα μὲ αὐτὸ αὐταὶ προσηγορήθησαν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Νεαπόλεως καὶ ὁ πάπας διέκειντο δυσμενῶς πρὸς τὴν ἐθνικὴν κίνησιν καὶ δὲν εἶχον πρὸς ὑπεράσπισίν των παρὰ μόνον ἐλβετικά τινα τάγματα ἀνοργάνωτα. Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις τῆς Σαρδηνίας δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιτεθῇ κατ' αὐτῶν. Ἀφίσε τοὺς δημοκρατικοὺς λαοὺς νὰ ἀρχίσουν τὸν πόλεμον, προσποιούμενη ὅτι τοὺς ἀποκηρύττει. Ὁ *Γαριβάλδης* μὲ 1067 ἐθελοντὰς ἀποβιβάζεται εἰς τὴν Σικελίαν καὶ κατακτᾷ αὐτὴν ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἐπειτα διευθύνεται εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως. Ὁ βασιλεὺς δραπετεύει καὶ ὅλον τὸ βασίλειον περιέρχεται εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Γαριβάλδη, ὅστις ἀνεκηρύχθη δικτάτωρ. Τὸ κράτος τοῦ πάπα ἤδη ὑπεστηρίζετο ὑπὸ στρατοῦ καθολικοῦ 20 χιλιάδων ἐλθόντων ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν. Οἱ δημοκρατικοὶ τοῦ Γαριβάλδη προσέβαλον αὐτὸν ἐκ νότου. Ἡ κυβέρνησις τῆς Σαρδηνίας, ἵνα ὑπερασπίσῃ δῆθεν τὴν Ῥώμην ἀπὸ τοῦ Γαριβάλδη, ἐπέρχεται, διασκορπίζει τὸν καθολικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνει δύο ἐπαρχίας τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους. Ὁ πάπας περιορίσθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ῥώμης. Ἐπειτα ὅλαι αἱ κατακτηθεῖσαι χῶραι εἴτε ὑπὸ τοῦ Σαρδηνιακοῦ στρατοῦ εἴτε ὑπὸ τοῦ Γαριβάλδη κατόπιν δημοψηφίσματος προσηγορήθησαν εἰς τὴν Σαρδηνίαν.

Τῷ 1861 ἡνοίχθη εἰς Τουρίνον τὸ πρῶτον ἰταλικὸν κοινοβούλιον καὶ ὁ *Βίκτωρ Ἐμμανουήλ* ἀνεκηρύχθη *βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας ἐλέφ Θεοῦ καὶ τῇ βουλῇ τοῦ λαοῦ*. Ἐπειτα τὸ κοινοβούλιον ἀνεκήρυξεν, ὅτι πρωτεύουσα τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ Ῥώμη.

Πρὸς πλήρη ἔνωσιν τῆς Ἰταλίας ἔπρεπε νὰ προστεθοῦν ἀκόμη ἡ Ἐνετία καὶ ἡ Ῥώμη. Ὁ Καβούρ ἐννόησεν ὅτι παρὰ τῶν Γάλλων δὲν ἔπρεπε νὰ ἐλπίζῃ πλέον τίποτε. Ἐστράφη πρὸς τοὺς Πρώσους Ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς τὴν συνδρομὴν του εἰς τὸν ἐπικείμενον Αὐστροπρωσσικὸν πόλεμον. Πράγματι ἡ Αὐστρία μετὰ τὴν ἀτυχῇ δι' αὐτήν, ὥς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἔκβασιν τοῦ πολέμου τοῦ 1866, ἂν καὶ εἶχε νικήσει τοὺς ἰταλικοὺς στρατοὺς, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ τὴν Ἐνετίαν. Ἐμμεῖν ἀκόμη ἔξω τοῦ Ἰταλικοῦ βασιλείου ἡ Ῥώμη. Οἱ Γαριβαλδινοὶ ἐπεχείρησαν νὰ τὴν κατακτήσουν. Ἄλλ' ἡ Γαλλία ἔστειλε στρατόν, ὅστις ἀπέκρουσε τοὺς Γαριβαλδινούς καὶ ἔμεινεν ὡς φρουρὰ ἐν Ῥώμῃ. Καὶ ταύτην ὁμως ἐπὶ τέλους κατέλαβεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας διὰ τῆς πρωσ-

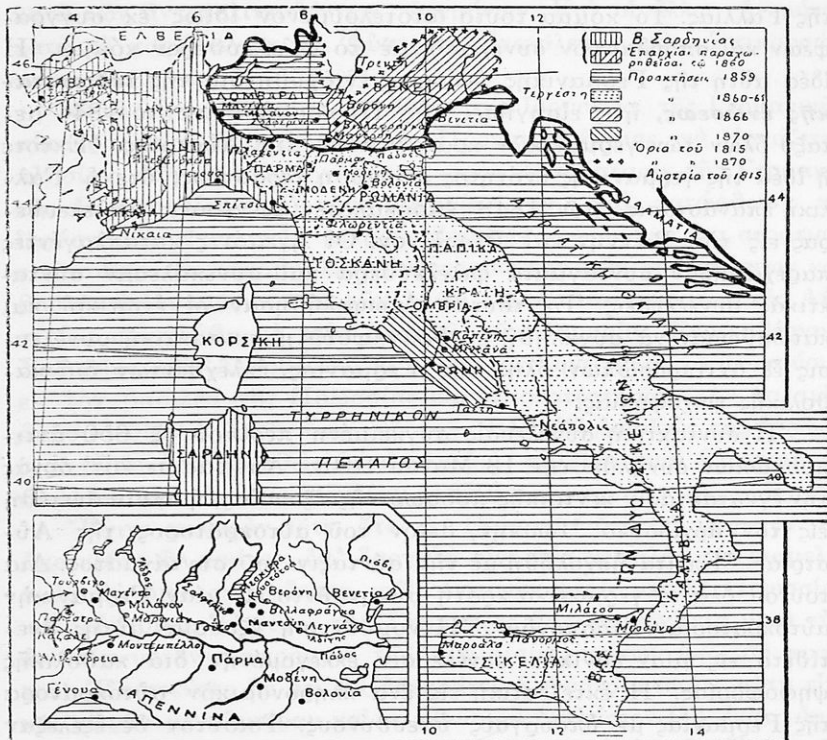
σικῆς βοήθειας. Ἐπωφεληθεὶς ἐκ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, καθ' ὃν ἡ Γαλλία ἀνεκάλεσε τὸν ἐν Ῥώμῃ στρατόν, κατέλαβεν αὐτήν, κατόπιν δὲ διὰ δημοψηφίσματος τῶν κατοίκων προσήρτησε καὶ αὐτὴν εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν ἔκαμε πρωτεύουσαν αὐτοῦ. Ὁ πάπας ἔμεινε εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Βατικανοῦ μὲ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχῃ τιμὰς ἡγεμόνος καὶ σωματοφυλακὴν, νὰ δέχεται πρεσβευτὰς καὶ νὰ λαμβάνῃ παρὰ τοῦ Ἰταλικοῦ κράτους ἀποζημιώσεις ἐτησίαν.

Ἡ ἔνωσις τῆς Ἰταλίας οὕτως ἐπετεύχθη διὰ τοῦ βασιλείου τῆς Σαρδηνίας τῇ βοήθειά κατ' ἀρχὰς τῶν Γάλλων, ἔπειτα τῶν Πρώσων.

6. Ἡ Γερμανικὴ ἐνότης.

Ἡ Γερμανία μέχρι τοῦ 1860. Ἐν Γερμανίᾳ παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ συνεδρίου τῆς Βιέννης νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὰς χώρας τῆς ὁμοσπονδίας ἀντιπροσωπεῖται τῶν λαῶν, ἕκαστος ἡγεμὼν ἔμεινε κύριος νὰ ἐγκαταστήσῃ οἷον δήποτε σύστημα ἡθέλεν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκος Γουλιέλμος Γ', ὁ ὁποῖος τὸ 1815 εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τοὺς ὑπηκόους του γραπτὸν σύνταγμα, ἠρνήθη μέχρι τοῦ θανάτου του (1840) τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς υποσχέσεώς του. Τὸ αὐτὸ ἔπραξε καὶ ὁ διάδοχός του Φρειδερίκος Γουλιέλμος Δ'. Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία διετεθεῖτο, ὅπως ἐν Αὐστρίᾳ. Εἰς τὰ ἄλλα κράτη αἱ γενόμεναι παραχωρήσεις ἦσαν μᾶλλον φαινομενικαὶ παρὰ πραγματικά. Μόνον οἱ ἡγεμόνες τῆς μεσημβρινῆς Γερμανίας καὶ ἰδίως οἱ βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας καὶ Βυρτεμβέργης, εἶχον χορηγήσει συντάγματα. Εἰς ἕκαστον ἐκ τῶν κρατῶν τούτων ἐγκατεστάθη κοινοβούλιον. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰ τοὺς ὑπουργοὺς διώριζεν ὁ ἡγεμὼν ἀσχέτως πρὸς τὴν πλειοψηφίαν. Ἐξ ἄλλου διὰ τὴν πλήρη σχεδὸν ἑλλειψιν ἀστικῆς τάξεως οἱ χωρικοὶ ἐξέλεγον ἀντιπροσώπους τοὺς ὑπαλλήλους, οἱ ὅποιοι ἦσαν πειθίηνοι εἰς τὴν κυβέρνησιν. Οἱ λαοὶ λοιπὸν ὄλων τῶν γερμανικῶν κρατῶν ἦσαν δυσαρεστημένοι καὶ ἐζήτουν θεσμοὺς φιλελευθερωτέρους. Ἦδη τὸ 1830 τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐξηγέρθησαν καὶ ἔφθασαν μέχρι τοῦ νὰ ὑποχρεώσουν τοὺς ἡγεμόνας νὰ δώσουν σύνταγμα. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἐπενέβη καὶ ἀποκατέστησε τὴν ἀπολυταρχίαν. Ἀλλ' ὅσον κατεπιέζοντο αἱ φιλελευθέραι τάσεις, τόσον αὐταὶ ἀπέβαινον ζωηρότεραι. Πανταχοῦ δὲ ἐσχηματίσθησαν **κόμματα φιλελεύθερα**, τὰ ὅποια ἐπεδίωκον εἰς τὰ διάφορα γερμανικὰ κράτη τὴν εἰσαγωγὴν φιλελευθέρων συνταγμάτων.

Παραλλήλως πρὸς τὴν φιλελευθέραν ταύτην κίνησιν ἐγένετο ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἄλλη κίνησις, ἡ *ἐνωτικὴ*, ἀποβλέπουσα εἰς τὴν πολιτικὴν ἑνωσιν ὅλης τῆς Γερμανίας. Ἡ Γερμανία τὸ 1848 ἀκόμη ἦτο, ὅπως ἡ Ἰταλία, ἀπλοῦς γεωγραφικὸς ὅρος. Ἦτο διαμελισμένη εἰς 36 κράτη, συνδεδεμένα μεταξύ των δι' ὁμοσπονδίας

38. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 19ῶν αἰῶνα.

χαλαρᾶς. Ὁ μόνος δεσμὸς αὐτῶν ἦτο ἡ συνέλευσις τῆς Φραγκφούρτης (Diete), ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ διπλωμάτας διορισμένους ὑφ' ἐκάστου κράτους διὰ τὸν κανονισμὸν τῶν κοινῶν ὑποθέσεων. Οὗτοι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ λαμβάνουν ὁδηγίας καὶ νὰ ζητοῦν τὰς εἰδικὰς διαταγὰς τῶν κυβερνήσεων τῶν δι' ἐκάστην ὑπόθεσιν. Εἰς ὅλα τὰ σπουδαῖα ζητήματα καμμία ἀπόφασις δὲν ἠδύνατο νὰ ληφθῇ ἄνευ ὁμοφωνίας, καὶ ἐπειδὴ ἔπρεπε νὰ περιμένουν ὁδηγίας ὅλων τῶν κρατῶν πρὸ τῆς ἀποφάσεως, ἕκαστον εἶχε τὸ μέσον νὰ ἀναβάλλῃ τὸ ζήτημα.

Ἄλλ' οἱ Ναπολεόντιοι πόλεμοι εἶχον δημιουργήσει **κόμμα πατριωτῶν γερμανῶν**, οἱ ὅποιοι ἐπεθύμουν νὰ ἴδουν ὅλας τὰς χώρας τὰς ὁμιλοῦσας τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν συνηνωμένας εἰς ἓν μόνον ἔθνος, πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν συμφερόντων τῆς Γερμανίας ἐναντίον τῶν βιαιοτήτων τῶν γειτονικῶν κρατῶν καὶ ἰδίως τῆς Γαλλίας. Τὸ κόμμα τοῦτο ἀποτελούμενον ἰδίως ἐκ συγγραφῶν καὶ σπουδαστῶν συνεχέτο μὲ τὸ φιλελεύθερον κόμμα. Ἡ ἰδέα αὕτη τῆς Γερμανικῆς ἐνότητος ἐνισχύθη διὰ τῆς **τελωνειακῆς ἐνώσεως**, ἣτις εἰσηγήσει τῆς Πρωσσίας ἔγινε τὸ 1844 μεταξὺ ὅλων τῶν γερμανικῶν κρατῶν πλὴν τῆς Αὐστρίας. Ἐκτοτε ἡ ἰδέα τῆς γερμανικῆς ἐνότητος ἐνισχύθη τεραστίως, ὅτε ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐπροκάλεσεν ἑξεγέρσεις φιλελευθέρων εἰς τὴν Βιέννην καὶ Βερολῖνον. Οἱ ἡγεμόνες καταπλαγέντες παρεχώρησαν συντάγματα φιλελευθέρων καὶ συνεκάλεσαν συντακτικὰς συνελεύσεις. Ἐκ τούτων ἐπωφελήθησαν οἱ ἐνωτικοὶ καὶ κατώρθωσαν νὰ συγκληθῇ ἐν Φραγκφούρτῃ συντακτικὴ συνέλευσις ἐξ ἀντιπροσώπων ὅλης τῆς Γερμανίας, ἐκλεχθέντων διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας.

Ἡ συντακτικὴ συνέλευσις συγκειμένη περίπου ἐξ 650 ἀντιπροσώπων συνῆλθε τὴν 18 Μαΐου 1848. Ἀπεφάσισε κατ' ἀρχὰς τὴν ἐγκατάστασιν κεντρικῆς προσωρινῆς ἐξουσίας, ἡ ὁποία ἀνετίθη εἰς τὸν ἀρχιδούκα Ἰωάννην, θείον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ἐπειτα ἡσχολήθη μὲ τὴν σύνταξιν τοῦ συντάγματος. Διὰ τούτου ὅλα τὰ γερμανικὰ κράτη συνηνοῦντο εἰς μίαν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν ὁμόσπονδον. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία αὐτῆς ἀνετίθετο εἰς μίαν ἐθνικὴν συνέλευσιν ἐκλεγομένην διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ εἰς ἓνα κληρονομικὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας μὲ ὑπουργοὺς ὑπευθύνους. Τοιοῦτον δὲ ἐξέλεξαν μὲ πλειονοψηφίαν 40 ψήφων τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας **Φρειδερίκον Γουλιέλμον Δ'** (28 Μαρτίου 1849). Ἄλλ' ἡ ἀπόπειρα τῆς Φραγκφούρτης ἀπέτυχε. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες δὲν εἶχον τολμήσει τίποτε κατὰ τῆς συντακτικῆς συνελεύσεως ὥς πολὺ δημοτικῆς. Ἡσθάνοντο τὴν ἀδυναμίαν των καὶ δὲν ἤθελον νὰ ἐπέμβουν ἄνευ τῆς βοηθείας τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ καθ' ὅλον τὸ ἔτος 1848 ἦτο ἀπασχολημένος μὲ ἐπαναστάσεις ἐν Αὐστροῖα, Βοημῖα, Οὐγγαρίᾳ, καὶ Ἰταλίᾳ, αἱ ὁποῖαι μόλις κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 1849 κατεστάλησαν. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ, ἐλεύθερος νὰ ἐνεργήσῃ ἐν Γερμανίᾳ, διέταξε τοὺς ἐν τῇ συνελεύσει ἀντιπροσώπους τοῦ κράτους του νὰ ἀποσυρθοῦν.

Οἱ βασιλεῖς τῆς Σαξωνίας, τῆς Βαυαρίας, τοῦ Ἀννοβέρου, τῆς Βυρτεμβέργης ἔλαβον θάρρος καὶ ἠρνήθησαν νὰ δεχθοῦν τὸ σύνταγμα τῆς Φραγκφούρτης. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατόπιν τούτων ἠναγκάσθη νὰ ἀρνηθῇ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τὸ σχέδιον τῆς αὐτοκρατορίας ἐναυάγησε. Μάτην ὁ λαὸς ἐξηγέρθη κατὰ τῶν ἀντιπολιτευθέντων ἡγεμόνων. Καὶ οἱ ἄλλοι ἡγεμόνες κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς Αὐστρίας ἀνεκάλεσαν τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν κρατῶν.

Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ιδέας τῆς ἰδρύσεως τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πλησίον τῶν μικρῶν ἡγεμόνων πρὸς ἀνασύστασιν τῆς Γερμανικῆς ὁμοσπονδίας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν του, καὶ κατώρθωσε νὰ ἰδρῦσῃ μίαν ἔνωσην 17 μικρῶν βορείων κρατῶν μὲ ἓνα στρατιωτικὸν ἀρχηγόν, συμβούλιον ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων καὶ βουλὴν ἐκλεγομένην ὑπὸ τῶν λαῶν. Ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας συνηνώθη μὲ τοὺς βασιλεῖς τῆς Βαυαρίας, Βυρτεμβέργης, Σαξωνίας καὶ Ἀννοβέρου, οἱ ὅποιοι δὲν ἠνείχοντο νὰ ὑπακούουν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας καὶ ἀποκατέστησαν τὴν παλαιὰν ὁμοσπονδίαν ἣ ὁποία ἦτο πρὸ τοῦ 1848. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας οὕτω ἀπομονωθείς ἠπειλήθη διὰ πολέμου καὶ ὑποχωρήσας εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν (1850).

Ἐγινε φανερόν τότε, ὅτι ἡ Γερμανία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ ἓν κράτος, ἐφ' ὅσον θὰ εἶχε δύο κεφαλὰς. Ὁ διαμελισμὸς θὰ διετεθεῖτο ἐνεκα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ μεταξὺ Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ τύχη τῆς Γερμανίας θὰ ἐκανονίζετο μετὰ τὴν ἀναπόφευκτον σύγκρουσιν τῶν δύο διαμαχομένων ὑπὸ τοῦ νικητοῦ. Ἐπιστεύετο δὲ ὅτι θὰ ἐπεκράτει ἡ Αὐστρία, διότι αὕτη εἶχε καὶ χώραν μεγαλυτέραν καὶ πληθυσμὸν διπλάσιον (36 ἑκατ. ἀπέναντι 18) καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ θεωρῆται ὑπὸ τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων ὡς φυσικὸς ἄρχων τῆς ὁμοσπονδίας, διότι ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας ἦτο ὁ κληρονόμος τῶν ἀρχαίων Γερμανῶν αὐτοκρατόρων. Ἀλλ' ὅμως ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶχε δύο πλεονεκτήματα. Ἡ χώρα του πλὴν μιᾶς ἐπαρχίας ἦτο ὅλη γερμανικὴ. Πλὴν δὲ τούτου εἶχε περισσότερα μέσα διὰ τὸν ἀγῶνα, διότι ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς χώρας του εἶχε πρὸς τοῦτο καταλλήλως ὀργανώσει. Εἶχεν ἐγκαταστήσει ἐν αὐτῇ διοικήσιν πολὺ συγκεντρωτικὴν. Διὰ τῆς φορολογίας τῶν εἰδῶν πολυτελείας εἶχεν ἀυξήσει τὰς τελωνειακὰς εἰσπράξεις. Εἶχε καταρτίσει ὀργανισμὸν στρατιωτικὸν τέλειον. Διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τῆς γενικῆς στρατολο-

γίας καὶ τῆς ὑποχρεωτικῆς ἐπὶ τριετίαν θητείας ἡ Πρωσσία εἶχε στρατὸν μόνιμον 115 χιλ. ἀνδρῶν, ὁ ὁποῖος ἐν πολέμῳ διὰ τῆς προσκλήσεως τῶν ἐφεδρεῶν ἠδύνατο νὰ τριπλασιασθῇ. Τέλος αἱ ἐσωτερικαὶ ταραχαὶ ἐν Πρωσσίᾳ εἶχον λείψει διὰ τῆς κατὰ τὸ 1848 παραχωρήσεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως περιορισμένου συντάγματος.

Πόλεμος Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. Ἐν Πρωσσίᾳ ἀποθανόντος (1861) τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου Δ' ἔγινε βασιλεὺς ὁ ἀπὸ τοῦ 1857 ἀντιβασιλεύων ἀδελφός του **Γουλιέλμος**. Οὗτος ἐπέτρεψε τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸν **Βίσμαρκ**, ἐχθρὸν τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν καὶ ὁπαδὸν τῆς ἀπολυταρχίας. Ὁ Βίσμαρκ κατενόησεν, ὅτι ἡ ὁμοσπονδία ἦτο ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν γερμανικὴν ἐνότητα καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ στενωτέρας ἐνώσεως τῶν γερμανικῶν κρατῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Πρωσσίας, νὰ ἀποκλεισθῇ δὲ ἀπ' αὐτῆς ἡ Αὐστρία. Συνεβούλευσε λοιπὸν τὸ 1862 τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γερμανίαν καὶ νὰ μεταφέρῃ τὸν κέντρον τῆς βαρύντητός της ἐν Βουδαπέστη. Ἀλλ' εἶδεν, ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν θὰ ἀπεσύρετο τῆς ὁμοσπονδίας ἄνευ πολέμου, καὶ ἤρχισε νὰ παρασκευάζεται. Πρὸς τοῦτο δύο τινὰ ἐφαίνοντο εἰς αὐτὴν ἀπαραίτητα: 1) νὰ ἐνισχύσῃ τὸν πρωσσικὸν στρατὸν, 2) νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν ἢ τὴν οὐδετερότητα τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Τὸ πρῶτον κατώρθωσε κατόπιν μακρῶν πρὸς τὴν ἀντιπράττουσαν πρωσσικὴν βουλὴν ἀγώνων, οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν ἀπὸ τοῦ 1862 μέχρι τοῦ 1866. Συγχρόνως ὁ Βίσμαρκ εἰργάζετο ἵνα ἀπομονώσῃ τὴν Αὐστροίαν. Προσείλκυσε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας βοηθῶν αὐτὸν νὰ ὑποτάξῃ τοὺς ἐπαναστατήσαντας Πολωνοὺς τὸ 1863. Προσείλκυσε τὸν Ναπολέοντα Γ' ἀφίνων αὐτὸν νὰ πιστεύσῃ, ὅτι θὰ τὸν ἐβοήθει νὰ προσαρτήσῃ εἴτε τὸ Βέλγιον εἴτε τὰς ὄχθας τοῦ Ῥήνου. Προσείλκυσε τὴν Ἰταλίαν ὑποσχεθεὶς εἰς αὐτὴν τὴν Ἑνετίαν. Δὲν ὑπελείπετο πλέον εἰς τὴν Πρωσσίαν παρὰ νὰ δοθῇ ἀφορμὴ πρὸς κήρυξιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας. Καὶ ἡ ἀφορμὴ ἐδόθη ἐκ τῆς Δανίας.

Τὸ 1864 τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Βίσμαρκ ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία ἔκαμαν πόλεμον κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, ἵνα ἀφαιρέσουν ἀπ' αὐτοῦ τὰ γερμανικὰ δουκᾶτα Σλέσβιγ καὶ Ὁλστáιν, τὰ ὁποῖα κατόπιν διεμοίρασαν προσωρινῶς. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε τὸ Σλέσβιγ καὶ ἡ Αὐστρία τὸ Ὁλστáιν. Ἀλλὰ τὸ 1866 ἡ Πρωσσία ὑπὸ τὴν πρόφασιν, ὅτι ἡ Αὐστρία ἠὺνόει τὰς ἐπαναστατι-

κὰς ιδέας εἰς τὸ Ὀλστιάιν κατέλαβε καὶ τοῦτο. Ἡ Αὐστρία ἔφερε τὸ ζήτημα εἰς τὴν συνέλευσιν τῆς ὁμοσπονδίας. Ἀλλ' ἡ πρωσικὴ κυβέρνησις ἐκήρυξε κατ' αὐτῆς τὸν πόλεμον.

Τὰ γερμανικὰ κράτη σχεδὸν ὅλα ἐτάχθησαν μετὰ τὴν Αὐστρίαν κατὰ τῆς Πρωσσίας. Οἱ μὲν ἡγεμόνες, διότι ἡ Αὐστρία δὲν ἐσκόπει νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτῶν τὴν κυριαρχίαν, οἱ δὲ φιλελεύθεροι γερμανοί, διότι ἐγνώριζον τὰς ἀπολυταρχικὰς ιδέας τοῦ Βίσαρκ. Ὁ πόλεμος τοῦ 1866 ἐκρίθη διὰ μιᾶς μάχης, τῆς *μάχης τῆς Σαδόβας*, ὑπὲρ τῆς Πρωσσίας. Μετ' αὐτὴν συνήφθη ἡ εἰρήνη τῆς Πράγας, δι' ἧς ἡ μὲν Αὐστρία παρητήθη ἀπὸ τῆς ὁμοσπονδίας, ἡ δὲ Πρωσσία προσήρτησε τὰ δουκᾶτα Σλέσβιγ καὶ Ὀλστιάιν καὶ προσέτι τὰ βόρεια γερμανικὰ κράτη Ἀννόβερον, Ἑσσην καὶ Φραγκφούρτην, τὰ ὅποια κατὰ τὸν πόλεμον εἶχε καταλάβει, ἡ δὲ μετέχουσα τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Αὐστρίας Ἰταλία καίπερ ἡττηθεῖσα προσήρτησε τὴν Ἑνετίαν.

Ἀποτελέσματα ὅμως τοῦ αὐстроπρωσικοῦ πολέμου ὑπῆρξαν καὶ τὰ ἑξῆς: α') Ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη κατόπιν τῶν συνεχῶν ἐπαναστάσεων νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν Οὐγγαρίαν ὡς ἰδιαίτερον συνταγματικὸν βασίλειον ἀνεξάρτητον μετὰ βασιλέα τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, νὰ παραχωρήσῃ δὲ πραγματικὸν σύνταγμα εἰς τὴν Αὐστρίαν, β') ἡ Πρωσσία ὠργάνωσε μετὰ τῶν βορείων γερμανικῶν κρατῶν, τὰ ὅποια ἔμενον ἀνεξάρτητα, *ὁμοσπονδίαν*. Συνέδριον ἀντιπροσώπων τῶν κρατῶν καὶ βουλὴ ἐκλεχθεῖσα διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας ἐκανόνισε τὸ σύνταγμα ἀπὸ συμφώνου μετὰ τῆς πρωσικῆς κυβερνήσεως. Κατ' αὐτὸ τὰ κράτη τῆς ὁμοσπονδίας, θὰ διετήρουν ἕκαστον τὴν κυβέρνησίν του ἰδιαίτερος, ἀλλὰ ὑπεράνω τῶν κυβερνήσεων αὐτῶν θὰ ἦτο ἡ κοινὴ τῆς ὁμοσπονδίας. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐδίδετο κληρονομικῶς εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας ὡς πρόεδρον τῆς ὁμοσπονδίας καὶ εἰς ἓνα ὑπουργόν, μόνον ὑπεύθυνον, τὸν καγκελλάριον τῆς ὁμοσπονδίας, ἐκλεγόμενον ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας μεταξὺ τῶν Πρώσσω ὑπουργῶν. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἐδίδετο εἰς δύο συνελεύσεις, τὸ ὁμοσπονδιακὸν συμβούλιον σχηματιζόμενον ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν κυβερνήσεων καὶ τὸ Reichstag ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων ἐκλεγόμενων ὑφ' ὅλων τῶν κατοίκων. Μεταξὺ τῆς ὁμοσπονδιακῆς κυβερνήσεως καὶ τῶν τοπικῶν τοιούτων αἱ ἐξουσίαι κατενέμοντο ὡς ἑξῆς: Ἐκαστον κράτος διετῆρει τὴν δικαιοσύνην, τὴν ἀστυνομίαν, τὴν διοίκησιν, τὰ οἰκονομικά, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκπαίδευσίν του. Ἡ ὁμοσπονδιακὴ κυβέρνησις ἔλαβε τὸν στρατὸν καὶ

τὸν στόλον (ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶναι ἀρχηγὸς ὅλου τοῦ στρατοῦ, ὅλα δὲ τὰ κράτη ὀφείλουν νὰ εἰσαγάγουν τὸ πρωσσικὸν στρατιωτικὸν σύστημα), τὰς διεθνεῖς σχέσεις (ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας εἶναι κύριος τῆς εἰρήνης, τοῦ πολέμου καὶ τῶν συνθηκῶν), τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ μέσα συγκοινωνίας (τελωνεῖα, νομίσματα, τράπεζαι, μέτρα καὶ σταθμά, τὰ ταχυδρομεῖα, τηλεγράφοι, σιδηρόδρομοι). Διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς ὁμοσπονδίας ὥρισθη ὁμοσπονδιακὸς προϋπολογισμὸς περιλαμβάνων τὰς τελωνειακὰς εἰσπράξεις καὶ ὥρισμέναις εἰσφορὰς ἐκάστου κράτους.

Τὰ τέσσαρα κράτη τῆς νοτίου Γερμανίας, Βαυαρία, Βυρτεμβέργη, Βάδη, Ἑσση—Δαρμστάτη, δὲν εἰσῆλθον εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν. Ἐκλείσαν μόνον συνθήκας συμμαχίας μετ' αὐτῆς. Ἡ γερμανικὴ ἐνότης συνεπληρώθη διὰ τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου.

Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος. Ἡ ἰδρυσις τῆς ὁμοσπονδίας τῶν βορείων γερμανικῶν κρατῶν ἐπροκάλεσεν εἰς τὴν Γαλλίαν μεγάλην δυσαρέσκειαν. Ἐθεώρουν τὴν ἔνωσιν τῆς Γερμανίας ὡς ἀπειλὴν διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ διὰ τοῦτο ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Γαλλίᾳ διέκειτο εὐνοϊκῶς εἰς τὴν ἰδέαν νὰ ταπεινωθῇ ἡ Πρωσσία δι' ἐνὸς πολέμου. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων Γ' ἀσθενὴς ὢν ἐπεθύμει προσωπικῶς νὰ ἀποφύγῃ τὸν πόλεμον. Ἐν Γερμανίᾳ εἰς τὸν κόσμον τῶν Πανεπιστημίων ἐκάλουν τὴν Γαλλίαν κληρονομικὸν ἐχθρὸν καὶ ὠμίουν περὶ ἐκδικήσεως τῆς εἰσβολῆς τοῦ Ναπολέοντος Α' καὶ περὶ ἀνακτήσεως τῶν ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' κατακτηθέντων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἐπεθύμει τὴν εἰρήνην. Ἐπομένως τὸ ἔαρ τοῦ 1870 ἡ εἰρήνη ἐφαίνετο ἐξησφαλισμένη. Αἴφνης ἐκ μιᾶς διπλωματικῆς περιπλοκῆς ἐξερράγη ὁ πόλεμος.

Ἀπὸ τοῦ 1856 ἡ Ἰσπανία ἐζῆτει βασιλέα, ἐκδιωχθέντων τῶν Βουρβόνων κατόπιν ἐπαναστάσεως, καὶ τὸ 1869 ἀπετάθη πρὸς τὸν πρίγκιπα Λεοπόλδον Χοεϊζόλλερν (Hohenzollern) συγγενῇ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἐξάδελφον τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας. Ὁ Ναπολέων Γ' ἐδήλωσεν εἰς τὸν Γουλιέλμον, ὅτι τοιαύτη ὑποψηφιότης θὰ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Γάλλων ὡς ἐπικίνδυνος. Ἐπενέβησαν φιλικῶς καὶ αἱ κυβερνήσεις Ἀγγλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσίας παρὰ τῷ Γουλιέλμῳ καὶ ἡ ὑποψηφιότης τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου ἀπεσύρθη (Ἰουλ. 1870). Τοῦτο ἦτο μεγάλη ἐπιτυχία διὰ τὴν γαλλικὴν κυβέρνησιν. Πρὸς μεγάλην εὐχαρίστησιν τοῦ αὐτοκρά-

τορος καὶ τοῦ φιλειρηνικοῦ πρωθυπουργοῦ του Olivier ἡ διατήρησης τῆς εἰρήνης ἐφαίνετο ἐξησφαλισμένη. Ἄλλ' ὅμως ὁ Βίσμαρκ προπαρεσκεύασε ψυχραίμως τὸν πόλεμον. Οὗτος εἶχε τὴν γνώμην ὅτι διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ ἔνωσις ὅλης τῆς Γερμανίας ἔπρεπε νὰ ἀντιπάρῃ τῶν νοτίων Γερμανῶν πρὸς τὴν Πρωσσίαν νὰ καταπνιγῇ δι' αἰσθήματος ἰσχυροτέρου, τοῦ μίσους ἐναντίον τῆς Γαλλίας, τοῦ κληρονομικοῦ ἐχθροῦ των. Τοῦτο δὲ ἐφρόνει, ὅτι θὰ ἐπετυγχάνετο δι' ἑνὸς πολέμου κατ' αὐτῆς. Ἐπεθύμει λοιπὸν σφοδρῶς τὸν πόλεμον. Ἡρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ του ἐδημοσίευσε μίαν συνέντευξιν τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ ἐν Βερολίνῳ Γάλλου πρεσβευτοῦ σχετικὴν μὲ τὸ ζήτημα τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ πρίγκιπος Λεοπόλδου οὕτω παραμορφωμένη, ὥστε νὰ φαίνεται ὁ μὲν πρεσβευτής, ὅτι ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τὸν βασιλέα, ὁ δὲ βασιλεὺς ὅτι ὕβρισε τὸν πρεσβευτήν. Ὑπελόγιζεν ὅτι δι' αὐτοῦ θὰ ἐξηγείροντο συγχρόνως καὶ οἱ Γερμανοὶ καὶ οἱ Γάλλοι. Καὶ δὲν ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του. Ἐν Γερμανίᾳ τοῦτο ἐπροκάλασεν ἔκρηξιν μανίας κατὰ τῆς Γαλλίας. Ἐν Παρισίοις ὁ λαὸς ἐθεώρησε τοῦτο ῥάπισμα διὰ τὴν Γαλλίαν, ἐξηγέρθη καὶ παρέσυρε τὴν κυβέρνησιν. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη (19 Ἰουλίου).

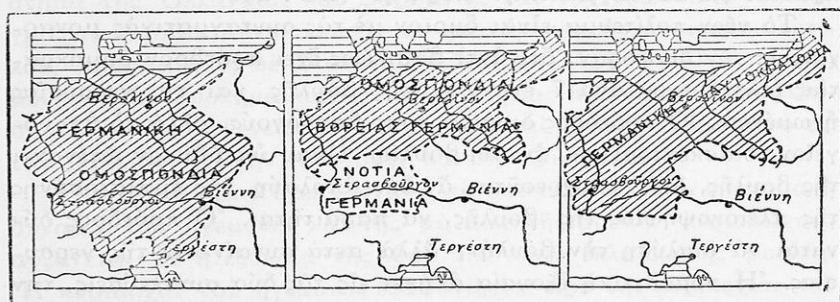
Ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις τότε ἔσπευσε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀρξαμένας διαπραγματεύσεις συμμαχίας μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας. Ἄλλ' ἡ μὲν Αὐστρία δὲν ἦτο ἔτοιμος, ὑπεσχέθη ὅμως νὰ ἐπεμβῇ βραδύτερον. Ἡ δὲ Ἰταλία ἐζήτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐκ Ῥώμης, δηλ. νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας νὰ καταλάβῃ τὴν Ῥώμην. Ὁ Ναπολέων ἔκρινεν ὅτι ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Πάπα θὰ ἀπετέλει προδοσίαν καὶ ἠρνήθη. Ἡ ἄλλη Εὐρώπῃ ἔμεινεν οὐδετέρα. Τὰ νότια γερμανικὰ κράτη ἠνώθησαν μετὰ τῆς Πρωσσίας καὶ οὕτω ὅλοι οἱ Γερμανοὶ ἐκινήθησαν κατὰ τῆς Γαλλίας. Αἱ δυνάμεις τῶν δύο ἀντιπάλων ἦσαν ἄνισοι. Ὁ εἰς τὰ σύνορα συγκεντρωθεὶς γαλλικὸς στρατὸς μόλις ἀνήρχετο εἰς 210 χιλ. ἀνδρῶν. Ὁ γερμανικὸς ὑπερέβαινε τὰς 500 χιλ. Πλὴν τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς ὁ γερμανικὸς στρατὸς εἶχε καὶ τὴν τοῦ ὀπλισμοῦ. Τὸ γαλλικὸν πεζικὸν ἦτο ὀπλισμένον μὲ τυφέκιον (chassepot) εὐστοχώτερον, ταχύτερον καὶ βληνκεέστερον τοῦ γερμανικοῦ, ἀλλ' ἡ κακὴ διοργάνωσις τῆς ἐπιμελητείας ἐγένετο αἰτία εἰς τὴν ἀκμὴν ἐκάστης μάχης νὰ λείπουν τὰ φυσίγγια. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐμπροσθογεμὲς γαλλικὸν κανόνιον ἦτο πολὺ κατώτερον τοῦ ὀπισθογεμοῦς γερμανικοῦ (Krupp) καὶ ὥς πρὸς τὴν ταχύτητα καὶ ὥς πρὸς τὸ

βεληνεκές. Ὁ Ναπολέων τεθεῖς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ δὲν ἐτόλμησε νὰ ἀναλάβῃ ἐπίθεσιν. Ταύτην ἀνέλαβεν ὁ γερμανικὸς στρατός, τὸν ὁποῖον παρηκολούθει ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ Βίσμαρκ καὶ τοῦ στρατάρχου Μόλτικε τοῦ ἔχοντος τὴν πραγματικὴν στρατηγίαν.

Τὴν 4ην Αὐγούστου ἤρchiσεν ἡ προέλασις τῶν Γερμανῶν εἰς τὴν Ἀλσατίαν καὶ εἰς τὴν Λωρραίνην. Ἡ πρώτη περίοδος τοῦ πολέμου διήρκεισεν ἓνα μῆνα. Οἱ Γερμανοὶ ἐνίκησαν ἀλλεπαλλήλως τοὺς Γαλλικοὺς στρατοὺς, καὶ ἐπὶ τέλους εἰς τὸ **Σεδάν** ἠνάγκασαν τὸν ἐκεῖ γαλλικὸν στρατὸν ἔξ 83 χιλ. νὰ παραδοθῇ. Μεταξὺ τοῦ παραδοθέντος στρατοῦ ἦτο καὶ ὁ Ναπολέων (2 Σεπτεμβρίου).

Μετὰ τοῦτο ἀρχίζει ἡ δευτέρα περίοδος τοῦ πολέμου. Οἱ Γερμανοὶ ἀφῆσαντες ὀλίγον στρατὸν πρὸς ἐξακολούθησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Μέτς, τοῦ Στρασβούργου καὶ πλείστων ἄλλων φρουρίων προήλασαν εἰς Παρισίους, τοὺς ὁποῖους καὶ ἐπολιόρκησαν (19 Σεπτεμβρίου). Ὁ βασιλεὺς Γουλιέλμος ἐγκατεστάθη εἰς τὰς Βερσαλλίας. Ἐν τῷ μεταξύ, ὅταν ἐγνώσθη εἰς Παρισίους ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Σεδάν, ἡ αὐτοκρατορία ἀνειτρόπη ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἀνεκηρύχθη ἡ δημοκρατία καὶ ἐσχηματίσθη εἰς τὸ δημορχεῖον προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἔξ ἑνδεκα βουλευτῶν τῶν Παρισίων. Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὑπῆρξεν ἀναίμακτος. Ἡ αὐτοκράτειρα Εὐγενία ἔφυγεν εἰς Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἦτο ὁ **Γαμβέττας**, διεκήρυξεν ὅτι εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ἀμυνθῇ μέχρις ἐσχάτων. Πρὸς τοῦτο ὁ Γαμβέττας τὴν 8ην Ὀκτωβρίου ἐξεληθὼν τῶν Παρισίων δι' ἀεροστάτου ἔφθασεν εἰς Τούρ. Ἐκεῖ κατήρτισεν ἐπιτροπείαν τῆς κυβερνήσεως καὶ εἰργάσθη ἵνα ὀργανώσῃ στρατόν. Ὅλος σχεδὸν ὁ τακτικὸς στρατὸς εἶχεν αἰχμαλωτισθῇ, ἢ ἦτο ἀποκλεισμένος εἰς φρούρια. Τὸ Στρασβούργον καὶ τὸ Μέτς μάλιστα περὶ τὰ τέλη Ὀκτωβρίου ἠναγκάσθησαν ἐκ τῆς πείνης νὰ παραδοθῶν. Ὁ Γαμβέττας ἤλπιζεν, ὅτι ἡ δημοκρατία θὰ ἠδύνατο, ὅπως τὸ 1793, νὰ προμηθεύσῃ στρατοῦς. Ἐκάλεσε λοιπὸν ὑπὸ τὰς σημαίας ὅλην τὴν ἐθνοφυλακὴν μέχρι 40 ἐτῶν καὶ ἐσχημάτισε στρατὸν ἀνερχόμενον εἰς 500 χιλ. ἀνδρῶν. Ἀλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι δὲν εἶχον καμμίαν πείραν τοῦ πολέμου καὶ ἐστεροῦντο ἀξιωματικῶν. Ἐπομένως ἐνικῶντο ὑπὸ τῶν τακτικῶν γερμανικῶν στρατῶν, εἴτε ἐπετίθεντο εἴτε ἡμύνοντο. Οἱ στρατοὶ οὗτοι συνετέλεσαν μόνον νὰ ἐνθαρρύνουν τοὺς Παρισίους νὰ

ἀντέχουν. Ἄλλ' ἤδη οἱ Γερμανοὶ ἀπὸ τοῦ τέλους Δεκεμβρίου δὲν περιορίζοντο μόνον εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Παρισίων. Ἦρχισαν καὶ νὰ βοβαρδίζουν αὐτούς. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ τροφίμα ἤρχισαν νὰ λείπουν. Ἐπομένως ἡ κυβέρνησις ἔστειλε τὴν 23 Ἰανουαρίου 1871 εἰς τὰς Βερσαλλίας τὸν ὑπουργὸν τῶν ἑξωτερικῶν Jules Favre, τὴν 28ην δὲ ὑπεγράφη ἀνακωχὴ τριῶν ἑβδομάδων, ἵνα ἐν τῷ μεταξὺ ἐκλεχθῇ ἐθνικὴ συνέλευσις διὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς εἰρήνης. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνήλθεν εἰς Βορδώ. Ὁ Thiers ἐκλεχθεὶς πρόεδρος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας ὑπέγραψε μετὰ τοῦ Βίσμαρκ ἐν Βερσαλλίαις προκαταρκτικὴν εἰρήνην.

39. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1871.

Ἡ ὁριστικὴ εἰρήνην ἐκλείσθη ἐν Φραγκφούρτῃ τὴν 10ην Μαΐου. Δι' αὐτῆς ἡ Γαλλία παρεχώρησε ὅλην τὴν Ἀλσατίαν καὶ μέρος τῆς Λωρραίνης μετὰ τοῦ Μέις, ἐν ὧν 1 1/2 ἑκατ. κατοίκων, καὶ ὑπεσχέθη νὰ πληρώσῃ πολεμικὴν ἀποζημίωσιν 5 δισεκατομμύρια φράγκων. Στρατὸς δὲ γερμανικὸς θὰ παρέμενεν εἰς τὰ Β. Α. τῆς Γαλλίας, δαπάναις τῆς χώρας μέχρις ἀποπληρωμῆς αὐτῶν.

Ἀνασύστασις τῆς Γερμανικῆς αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ γαλλογερμανικοῦ πολέμου, ὅπως προέβλεπεν ὁ Βίσμαρκ, συνεπληρώθη ἡ ἐνότης τῆς Γερμανίας. Ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου 1870 τὰ νότια γερμανικὰ κράτη εἰσῆλθον εἰς τὴν ὁμοσπονδίαν τῶν βορείων. Ἐπειτα ὁ τίτλος «ὁμοσπονδία» ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ τίτλου «**Γερμανικὴ αὐτοκρατορία**», ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας ἀνηγορεύθη ἐν Βερσαλλίαις **Γερμανὸς αὐτοκράτωρ τὴν 18ην Ἰανουαρίου 1871**. Ὁ ὁργανισμὸς τῆς αὐτοκρατορίας παρέμεινεν ὁ αὐτός, ὁποῖος ἦτο ὁ τῆς ὁμοσπονδίας τῶν βορείων Γερμανικῶν κρατῶν.

7. Ἡ τρίτη Γαλλικὴ δημοκρατία.

Μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τῆς μετὰ τῆς Γερμανίας εἰρήνης τὸ σοσιαλιστικὸν κόμμα ἐν Παρισίοις ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν καὶ ἐσχημάτισεν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν. Ἄλλ' αἱ ἐπαρχίαι ἐτάχθησαν μὲ τὴν ἐθνοσυνέλευσιν, καὶ αὕτῃ διὰ τῆς ἐθνοφυλακῆς ἐπεκράτησεν. Τότε ἤρχισεν ἐν αὐτῇ τῇ ἐθνοσυνελεύσει ἀγὼν μεταξὺ τῶν κομμάτων. Εἰς αὐτὴν ἐπεκράτουν οἱ μοναρχικοί, οἱ ὁποῖοι καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐπαναφέρουν τὴν μοναρχίαν, ἀλλ' ἦσαν διηρημένοι μεταξὺ διαφόρων ὑποψηφίων διὰ τὸν θρόνον. Ἐπὶ τέλους συνεφώνησαν ὅλοι νὰ ἐγκαταστήσουν **δημοκρατίαν μὲ συνταγματικὴν μορφήν (1875).**

Τὸ νέον πολίτευμα εἶναι ὅμοιον μὲ τὰς συνταγματικὰς μοναρχίας μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι ἀντὶ βασιλέως ἔχει πρόεδρον δημοκρατίας ἐκλεγόμενον ἀνὰ 7 ἔτη ὑπὸ τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερουσίας ἠνωμένων. Ὁ πρόεδρος διορίζει τοὺς ὑπουργοὺς, ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον διασκεπτόμενον ἐν συμβουλίῳ εἶναι ὑπεύθυνον ἀπέναντι τῆς βουλῆς, δηλ. ὑποχρεοῦται, ἂν δὲν ἀπολαύῃ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειονοψηφίας τῆς βουλῆς, νὰ παραιτηται. Ὁ πρόεδρος δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν, ἀλλὰ μετὰ συναίνεσιν τῆς γερουσίας. Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὰς δύο συνελεύσεις, τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων καὶ τὴν γερουσίαν. Ἡ βουλὴ ἐκλέγεται διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας. Αὕτῃ κάμνει τοὺς νόμους καὶ ψηφίζει τὸν προϋπολογισμόν. Ἡ γερουσία ἀποτελουμένη ἐκ 300 μελῶν, ἀνανεουμένων κατὰ τὸ τρίτον ἀνὰ πᾶσαν τριετίαν καὶ ἐκλεγομένων ὑπὸ ἰδίων ἐκλεκτόρων καθοριζομένων ὑπὸ τῶν δημοτικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν συμβουλίων καὶ τῶν βουλευτῶν, ἐπικυρώνει τὰ ψηφίσματα τῆς βουλῆς καὶ χρησιμεύει ὥς διαιτητὴς ἐν περιπτώσει διαφωνίας βουλῆς καὶ προέδρου ἐπιτρέπουσα εἰς τὸν πρόεδρον τὴν διάλυσιν τῆς βουλῆς.

8. Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἐν Εὐρώπῃ καὶ αἱ διαφοροὶ μορφαὶ αὐτοῦ.

Ὅπως παρηκολουθήσαμεν τὴν εἰς τὰ διάφορα κράτη τῆς Εὐρώπης ἐφαρμογὴν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος, ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς: Τὸ 1815 εἰς ὅλην σχεδὸν τὴν Εὐρώπην ἐπεκράτει τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα. Ἐκτοτε κατὰ μικρόν, καθ' ὅσον ἡ ἀστικὴ τάξις ἀπέβαινε πολυαριθμοτέρα καὶ πλουσιωτέρα, τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸ

κοινοβουλευτικόν. Τὸ 1848 τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐφηρμόζετο ἐν Ἀγγλίᾳ, Γαλλίᾳ καὶ Βελγίῳ πληρῶς, εἰς τὰ δευτερεύοντα κράτη τῆς Γερμανίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν ἀτελῶς, εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν φαινομενικῶς. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848 ἐκλόνησεν ὅλας τὰς ἀπολυταρχικὰς χώρας πλὴν τῆς Ρωσίας. Αἱ κυβερνήσεις ταραχθεῖσαι ἐκ τῶν ἐξεγέρσεων ὑπεσχέθησαν συντάγματα καὶ ἐκάλεσαν συντακτικὰς συνελεύσεις. Τοιαῦται συνεκλήθησαν εἰς τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστροίαν, τὴν Οὐγγαρίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ εἰς ὅλα τὰ ἰταλικά κράτη. Ἀλλὰ αἱ κυβερνήσεις ἀσφαλισθεῖσαι τὸ 1849 ἀπέσυραν ὅτι παρεχώρησαν. Ἐκ τῆς κινήσεως ταύτης ἔμεινε μόνον τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα τῆς Ὀλλανδίας καὶ Σαρθηνίας καὶ τὸ Πρωσσικὸν σύνταγμα, τὸ ὁποῖον μόνον κατὰ τὸ φαινόμενον ἦτο κοινοβουλευτικόν, πραγματικῶς δὲ ἀπολυταρχικόν. Ἀπὸ τοῦ 1860 τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα κάμνει πάλιν ταχείας προόδους. Ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς ἀσθενείας τῆς Αὐστρίας καὶ ἐγκατέστησαν αὐτὸ εἰς τὴν Ἰταλίαν, εἰς τὴν Αὐστροίαν καὶ τὴν Οὐγγαρίαν.

Πανταχοῦ ὅπου ἐγκαταστάθη τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα, ἡ δύναμις τοῦ ἡγεμόνος καὶ τῆς μὴ ἐκλεκτῆς βουλῆς περιορίζεται, αὐξάνεται δὲ ἡ ἐξουσία τῆς ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἐκλεγομένης βουλῆς. Ἡ κυριαρχία τοῦ ἡγεμόνος ἐξαφανίζεται πρὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ ἔθνους. Πανταχοῦ ἡ ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὴν βουλήν. Ὁ ἡγεμὼν (ἐν Γαλλίᾳ ὁ πρόεδρος τῆς δημοκρατίας) ἔχει μὲν κατ' ὄνομα τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν, πράγματι ὅμως ταύτην ἔχει ὁ ἀρχηγὸς τῆς πλειοψηφίας τῆς βουλῆς. Ὁ ἡγεμὼν εἶναι ὑποχρεωμένος εἰς αὐτὸν νὰ ἀναθέῃ τὸν σχηματισμὸν τοῦ τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦντος ὑπουργείου. Τοῦτο δὲ εἶναι ὑπεύθυνον πολιτικῶς ἐνώπιον τῆς βουλῆς, δηλ. εἶναι ὑποχρεωμένον νὰ ἀκολουθῇ πολιτικὴν ἐπιδοκιμαζομένην ὑπ' αὐτῆς. Ἐὰν ἡ πλειοψηφία τῆς βουλῆς ἀποδοκιμάσῃ ἐπὶ ἐνὸς ζητήματος διὰ ψηφοφορίας τοὺς ὑπουργούς, οὗτοι ὀφείλουν νὰ παραιτηθοῦν. Τὸ σύστημα τοῦτο λέγεται **κοινοβουλευτισμός**. Τὸ κοινοβουλευτικὸν τοῦτο σύστημα ἐπεκράτησε πανταχοῦ. Κόμμα ἀπολυταρχικὸν πλέον δὲν ὑπάρχει. Ὅλοι οἱ πολιτικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ ἡγεμόνες εἶναι σύμφωνοι ὡς πρὸς τὰς συνταγματικὰς ἀρχάς. Μόνον εἰς τὴν Γερμανικὴν αὐτοκρατορίαν, τὸ κοινὸν κοινοβούλιον (Reichstag) δὲν ἦτο κυρίαρχον. Ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας τῆς Πρωσσίας ἐθεωρεῖτο ὡς κυρίαρχος ἀνώτερος αὐτοῦ. Μετὰ τὸν Πανευρωπαϊκὸν ὅμως πόλεμον ἀνεκهرύχθη ἡ Γερμανία

εἰς δημοκρατίαν καὶ τὸ Reichstag ἀνέλαβε τὴν κυριαρχίαν. Ὡσαύτως μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον ἔπесεν ἡ ἀπολυταρχία καὶ εἰς τὴν μόνην χώραν, ἣ ὁποία εἶχεν ἀπομείνει ἐν Εὐρώπῃ μετὰ τὸ ἀπολυταρχικὸν σύστημα, τὴν Ῥωσίαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνταῦθα ἐγκατεστάθη δημοκρατία. Κατόπιν ὁμως ἐπεκράτησαν οἱ κομμουνισταὶ (ἴδε κατωτέρω) καὶ ἐγκατέστησαν κυβερνήσιν ἐργατικὴν (Σοβιέτ). Εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα παρουσιάζει ἄλλην μορφήν. Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία εἶναι τελείως χωρισμένη τῆς νομοθετικῆς. Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἔχει ὁ κατὰ τέσσαρα ἔτη ἐκλεγόμενος πρόεδρος τῆς δημοκρατίας. Οἱ ὑπουργοὶ ἐκλέγονται ὑπ' αὐτοῦ καὶ δὲν εἶναι ὑπεύθυνοι ἐνώπιον τῆς βουλῆς. Τὴν νομοθετικὴν ἔχει τὸ ἐκ δύο βουλῶν συγκείμενον κοινοβούλιον. Αἱ δύο ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι ἀπ' ἀλλήλων. Ὁ πρόεδρος δὲν δύναται νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν.

Πλὴν τῶν μορφῶν τούτων τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος παρουσιάσθη ἐσχάτως καὶ μία νέα μορφή, ἡ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ λαοῦ κυβερνήσις τῆς χώρας. Αὕτη ἐδοκιμάσθη ἐν Ἑλβετίᾳ ὑπὸ τὴν μορφήν ἐκκλησίσεως πρὸς τὸν λαὸν (referendum) πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν ψηφιζομένων ὑπὸ τοῦ κοινοβουλίου νόμων. Εἰς τινα καντόνια τῆς Ἑλβετίας κατ' ἀρχὰς ὡσαύτως ἐδοκιμάσθη καὶ τὸ σύστημα τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῆς μειονοψηφίας. Ἀντὶ δηλ. νὰ καταλαμβάνουν ὅλας τὰς ἑδρας τῶν ἀντιπροσώπων οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν πλειοψηφίαν, καταλαμβάνουν τινὰς ἐξ αὐτῶν καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς μειοψηφίας. Τὸ σύστημα τοῦτο καλούμενον *ἀναλογικὸν* εἰσῆχθη κατόπιν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὰ περισσότερα κράτη τῆς Εὐρώπης.

9. Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέκτασις.

Αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Εἵδομεν πῶς ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ πῶς ὀργανώθησαν αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς. Αὗται κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος περιελάμβανον μόνον τὴν μεταξὺ Ἀτλαντικοῦ καὶ Μισισσιππὶ χώραν μετὰ 4 ἑκατ. κατοίκους. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 19ου αἰῶνος ἐξετάθησαν ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ. Ἡ ἀπέραντος αὕτη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ζοῦν σήμερον 124 ἑκατομ. ἀνθρώπων, ἠὔξησε τὸν πληθυσμὸν τῆς διὰ συρροῆς μεταναστῶν ἐξ Εὐρώπης. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ ζήτημα τῆς καταργήσεως τῆς δουλείας ἔφερεν εἰς κίνδυνον αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν, διότι προεκάλεσε φο-

βερόν ἐμφύλιον πόλεμον (1851—1856). Ἄλλ' ἔκτοτε διὰ τῆς πυκνώσεως τοῦ πληθυσμοῦ, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἀπείρου φυσικοῦ πλούτου τῆς χώρας καὶ τῆς ἀναπτύξεως ἀκμαιοτάτης βιομηχανίας αἱ Ἑνωμέναι πολιτεῖαι κατέστησαν μία ἐκ τῶν μεγαλυτέρων δυνάμεων τοῦ κόσμου.

Αἱ ἰσπανικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς. Ἡ ἰσπανικὴ κυβέρνησις ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐξακολουθεῖ νὰ μεταχειρίζεται τὰς ἀποικίας της ὡς ἰδιοκτησίας καὶ ἐκυβέρνα αὐτὰς δι' Ἰσπανῶν. Ὅταν τὸ 1808 ὁ γαλλικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, οἱ Κρεολοὶ (οὕτω ἐλέγοντο οἱ γεννηθέντες εἰς τὰς ἀποικίας) ἐτάχθησαν, ὅπως οἱ Ἰσπανοὶ τῆς Εὐρώπης, ὑπὲρ τοῦ Φερδινάνδου, καὶ ἠρνήθησαν νὰ ἀναγνωρίσουν ὡς βασιλέα τὸν Ἰωσήφ Βοναπάρτην. Ἐπωφελήθησαν ὅμως τῆς εὐκαιρίας νὰ ζητήσουν μεταρρυθμίσεις. Ἐζήτησαν δηλ. συνέλευσιν ἀντιπροσώπων εἰς ἐκάστην χώραν καὶ ἴσα δικαιώματα μὲ τοὺς Ἰσπανοὺς, ὥστε νὰ ἔχουν καὶ οὗτοι ἐλευθερίαν καλλιιεργείας, βιομηχανίας, εἰσαγωγῆς καὶ ἐξαγωγῆς. Οἱ Ἰσπανοὶ κυβερνῆται ἠρνήθησαν. Αἱ ἀποικίαι ἐξηγέρθησαν καὶ ὠργάνωσαν δημοκρατίας κατὰ μίμησιν τῶν Ἑνωμένων πολιτειῶν. Ὁ πόλεμος ὑπῆρξε μακρὸς. Οἱ ἐπαναστάται ἦσαν κακῶς ὀπλισμένοι καὶ ἀνάσκητοι. Μετὰ τὴν παλινόρθωσιν τοῦ Φερδινάνδου ὑπετάχθησαν (1816).

Ἄλλ' ἡ ἰσπανικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1820 ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς νέον θάρρος καὶ ἐπὶ τέλους ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ ἀποικίαι ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Εἰς τὴν Ἰσπανίαν ἔμεινε μόνον ἡ Κούβα. Αἱ μοναρχικαὶ κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης ἐζήτησαν νὰ ἐπέμβουν ἐν Ἀμερικῇ ὑπὲρ τῆς Ἰσπανίας. Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία διὰ τοῦ τότε πρωθυπουργοῦ της Γεωργίου Κάννινγ ὄχι μόνον ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἰσπανικῶν ἀποικιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδήλωσεν ὅτι θὰ ἀντισταθῇ κατὰ πάσης ἐν Ἀμερικῇ ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Συγχρόνως ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἰσπανικῶν ἀποικιῶν αἱ Ἑνωμέναι Πολιτεῖαι, καὶ ὁ πρόεδρος αὐτῶν **Μονρόε** (Μονροῦ) ἐκήρυξε τὸ περίφημον δόγμα του, καθ' ὃ πᾶσα ἐπέμβασις τῆς Εὐρώπης ἐν Ἀμερικῇ θεωρεῖται προᾶξις ἐχθρική κατὰ τῶν Ἑνωμένων πολιτειῶν.

Αἱ ἀπελευθερωθεῖσαι ἰσπανικαὶ ἀποικίαι ἀπετέλεσαν διάφορα ἀνεξάρτητα κράτη (Μεξικόν, Περού, Κολουβία, Ἀργεντινὴ δημοκρατία, Κεντρικὴ Ἀμερικὴ, Βενεζουέλα, Χιλή, Παραγουάη, Βολιβία, Οὐραγουάη). Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐξήτουν νὰ συνενωθοῦν

εἰς ὁμοσπονδίαν, ὅπως εἶχον κάμει αἱ ἀγγλικάι ἀποικίαι. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι, κατὰ τὸ πλεῖστον ἰθαγενεῖς καὶ μιγάδες, δὲν εἶχον καμμίαν πολιτικὴν πείραν καὶ ἀπεστρέφοντο ἀλλήλους. Διήλθον λοιπὸν μακρὰν περίοδον ἐπαναστάσεων, ἐμφυλίων πολέμων καὶ πολέμων μεταξὺ τῶν κρατῶν, μέχρις οὗ ὀργανωθοῦν. Ἡ περίοδος αὕτη διήρκεσε πλέον τοῦ ἡμίσεος αἰῶνος. Ἐπὶ τέλους ἀπὸ τοῦ 1870 σχεδὸν ὅλα τὰ κράτη ὀργανώθησαν ἕκαστον μὲ συνέδριον δύο βουλῶν καὶ μὲ πρόεδρον ἐκλεγόμενον διὰ τινὰ ἔτη. Ὅλα ἀπηλευθέρωσαν τοὺς μαύρους δούλους. Σχεδὸν εἰς ὅλα ἐγκατεστάθη ἡ καθολικὴ ψηφοφορία καὶ ἡ ἐλευθερία τῆς θρησκείας. Ὅλα ἠνοίχθησαν εἰς ταὺς Εὐρωπαίους πρὸς ἐκμετάλλευσιν τῶν γαιῶν καὶ τῶν μεταλλείων των. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἔκτοτε ἤρχισαν νὰ μεταναστεύουν ἀθρόοι εἰς αὐτά, ἰδίως εἰς τὴν Ἀργεντινὴν δημοκρατίαν λόγῳ τοῦ κλίματος αὐτῆς. Ὁ πληθυσμὸς αὐτῶν ηὔξήθη καὶ ἡ καλλιέργειά των ὥς εὐφορωτάτων ἀποδίδει πλοῦτη ἀπειρα.

Ἡ Βραζιλία. Ἡ μόνη χώρα τῆς νοτίου Ἀμερικῆς ἡ μὴ ἀνήκουσα εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς ἀλλ' εἰς τοὺς Πορτογάλλους, ἡ Βραζιλία, ἀπέβη κράτος ἀνεξάρτητον κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν καὶ αἱ ἰσπανικαὶ ἀποικίαι, ἀλλὰ μὲ ὀλιγώτερον κόπον. Κατὰ τὴν γαλλικὴν εἰσβολὴν τοῦ 1808 ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Πορτογαλλίας εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὴν Βραζιλίαν, ἔμεινε δὲ ἐκεῖ καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Γάλλων. Οἱ Πορτογάλλοι δυσαρεστηθέντες ἐκ τούτου ἐπανεστάτησαν καὶ ὁ βασιλεὺς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Λισσαβῶνα ἀφήσας τὸν υἱὸν του Πέτρον ὡς ἀντιβασιλέα εἰς τὴν Βραζιλίαν. Ἐν Βραζιλίᾳ τότε ἐγένινεν ἐπανάστασις, συνεπεία τῆς ὁποίας αὕτη ἀνεκρηύχθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Πορτογαλλίας καὶ ὁ Πέτρος αὐτοκράτωρ αὐτῆς. Ἡ νέα αὐτοκρατορία ὀργανώθη συνταγματικῶς μὲ βουλὴν καὶ γερουσίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἰσπανικὰς δημοκρατίας, αἱ συχναὶ ἐπαναστάσεις τῶν ἐπαρχιῶν δὲν ἔλειψαν. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους τὰ ἦθη ἐξημερώθησαν καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι ἀπὸ τοῦ 1863 ἔπαυσαν. Ὁ ἀγὼν ὅμως μεταξὺ φιλελευθέρων καὶ συντηρητικῶν ἐξηκολούθησε, μέχρις οὗ ἐπὶ τέλους τὸ 1889 οἱ δημοκρατικοὶ ἐπικρατήσαντες ἀνέτρεψαν τὴν αὐτοκρατορίαν καὶ ἐγκατέστησαν δημοκρατίαν.

Ἡ Βραζιλία εἶναι χώρα ἀπέραντος, ἀλλὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτῆς λόγῳ τοῦ κλίματος εἶναι ἀκατοίκητον διὰ τοὺς Εὐρωπαίους. Μόνον τὸ πρὸς Α καὶ κατὰ μῆκος τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ἰδίως τὸ μεσημβρινὸν μέρος εἶναι καλλιεργημένον καὶ κατάλληλον ὅπως

δεχθῇ Εὐρωπαίους κατοίκους. Καὶ εἰς τοῦτο ἤρχισε νὰ κατευθύνεται ἡ μετανάστευσις.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας. Καὶ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα οἱ Εὐρωπαῖοι ἐξηκολούθησαν τὴν κατάκτησιν τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ 16ου αἰῶνος ὑπὸ τῶν Πορτογάλων καὶ τῶν Ἰσπανῶν, καὶ ἡ ὁποία οὐδέποτε ἔκτοτε διεκόπη. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὅμως εἰς αὐτὴν πρωταγωνιστοῦν οἱ Ἀγγλοὶ καὶ οἱ Γάλλοι.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος τὸ ἀγγλικὸν ἀποικιακὸν κράτος περιελάμβανεν, ὥς εἶδομεν, εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν τὸν ἀρχαῖον γαλλικὸν Καναδᾶν, εἰς τὰς Ἀντίλλας τὴν Ἰαμαϊκάν καὶ τινὰς ἄλλας νήσους, εἰς τὴν Ἰνδικὴν τὴν Βεγγάλην καὶ μέρος τῆς ἀκτῆς τοῦ Δεκάν, εἰς τὴν Ὠκεανίαν μέρος τῆς ἀκτῆς τῆς ἀνατολικῆς Αὐστραλίας μετὰ τοῦ Σύδνεϋ (Sydney). Οἱ πόλεμοι τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς αὐτοκρατορίας ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ἀγγλοὺς νὰ αὐξήσουν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποικίων των δαπάναις τῆς Γαλλίας καὶ τῆς συμμάχου της Ὀλλανδίας. Ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τοῦ 1815 κατέκτησεν εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν μέρος τῆς Guyane, εἰς τὰς Ἀντίλλας τὴν Tabago καὶ τὴν Trinité (Ἀγία Τριάς), ἐν Ἀφρικῇ τὸ Cap (Ἀκρωτήριον), εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν τὰς νήσους Μαυρίκιον καὶ Κεϋλάνην, εἰς τὴν Μεσόγειον τὴν Μάλταν. Κατὰ τὴν αὐτὴν δὲ περίοδον κατέκτησαν καὶ νέας χώρας εἰς τὴν Ἰνδικήν.

Μετὰ τὸ 1815 τὸ ἀγγλικὸν ἀποικιακὸν κράτος ἀνεπτύχθη διὰ δύο μεθόδων, διὰ τῆς κατακτήσεως καὶ δι' εἰρηνικῆς καὶ βαθμιαίας ἐπεκτάσεως ἐπὶ ἐδαφῶν ἐρήμων. Διὰ κατακτήσεως ἡ Ἀγγλία ἀπέκτησεν ἐν Ἀσίᾳ τὴν Ἰνδικήν. Αὕτη κατεκτήθη ὅχι ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν διὰ τῆς ἀναμειξέως της εἰς τὰς ἔριδας τῶν Ἰνδῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς συγκροτήσεως στρατῶν ἐξ ἰθαγενῶν. Ἐκ τῶν ἡγεμόνων τούτων ἄλλοι μὲν ἐδέχθησαν τὴν προστασίαν τῆς ἐταιρείας, ἄλλοι δὲ ὑπήχθησαν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν ἀπ' εὐθείας κυριαρχίαν αὐτῆς. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἰνδικῆς εἶχε συμπληρωθῇ τὸ 1856. Ἀλλὰ τὸ 1857 οἱ Ἰνδοὶ ἐπανεστάτησαν. Ἡ ἐξέγερσις μετὰ 1 1/2 ἔτος κατεστάλη, τὸ ἀγγλικὸν ὅμως κοινοβούλιον κατήργησε τὴν ἐταιρείαν καὶ ἡ Ἰνδικὴ κατέστη ἀποικία τοῦ κράτους. Τὸ 1876 ἡ ἀποικία ἀνεκηρύχθη εἰς αὐτοκρατορίαν, καὶ ἡ βασίλισσα Βικτωρία ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς αὐτοκρατορίδας τῶν Ἰνδιῶν. Ἐκτοτε πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς Ἰνδικῆς οἱ Ἀγγλοὶ κα-

τέλαβον τὸ Ἀφγανιστάν, τὸ Βελουχιστάν, τὴν Βιρμανίαν (1885).

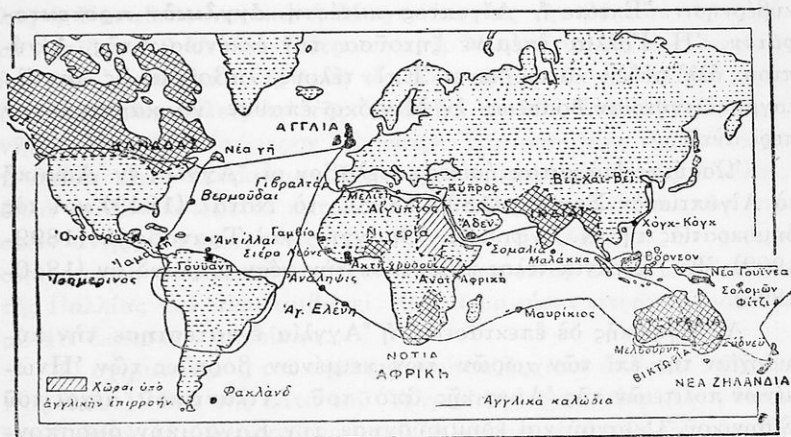
Ἐν Ἀφρικῇ ἡ Ἀγγλία κατέκτησε τὴν Αἴγυπτον. Εἰς τὴν κατὰ τὴν αὐτῆς ἔφερε τοὺς Ἀγγλους ἡ ἀνάγκη τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ. Ὁ Μεχ-

40. Ἡ κεντρικὴ καὶ νότιος Ἀμερική.

μετ' Ἀλῇ πασσᾶς τῆς Αἴγυπτου ἀντὶ τῆς Πελοποννήσου, ἡ ὁποία ἀπετέλεσε μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου, ἀπῆτει παρὰ τοῦ σουλτάνου τὴν Συρίαν διὰ τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας προσέφε-
ρεν εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν. Ὁ σουλτάνος

ἤρνεϊτο καὶ ἐκ τούτου ἐξεργάγη πόλεμος μεταξὺ αὐτῶν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ, τοῦ Ἀβδουλ Μετζίτ, ἔλαβε δὲ διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων διαφόρους φάσεις καὶ μόλις ἐπερατώθη τὸ 1841. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἀνεγνωρίσθη τῆς μὲν Αἰγύπτου κληρονομικὸς ἡγεμὼν, τῆς δὲ Συρίας ἰσόβιος. Τότε καθωρίσθη καὶ ὅτι τὰ στενὰ τοῦ Βοσπόρου καὶ Ἑλλησπόντου θὰ ἔμενον κλει-

41. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἀγγλων.

σμένα εἰς τὰ πολεμικὰ πλοῖα. Ὁ τρίτος διάδοχος τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ ἔγγονός του Ἰσμαήλ, μεγαλοπρεπὴς καὶ πολυδάπανος, εἶχεν ἀγοράσει παρὰ τοῦ σουλτάνου ἀντὶ μεγάλου χρηματικοῦ ποσοῦ τὸν τίτλον τοῦ Κεδίβου (ἀντιβασιλέως) καὶ τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν τῆς Αἰγύπτου μὲ ἐλευθερίαν νὰ συνάπτῃ συνθήκας μὲ ξένους. Εἶχε κατακτήσει τὸ ἀνατολικὸν Σουδάν, εἰς τὸ Κάϊρον δέ, τὴν πρωτεύουσάν του, εἶχεν οἰκοδομήσει πολυτελεῖ ἀνάκτορα. Πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶσων δαπανῶν εἶχε δανεισθῇ σχεδὸν δύο δισεκατομμύρια καὶ εἶχε καταστρέψει τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ὥς μεγαλύτεροι δανεισταὶ ἐπέβαλον εἰς αὐτὸν δύο ἐλεγκτὰς ἐπιφορτισμένους νὰ φέρουν εἰς τάξιν τὰ οἰκονομικὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐξασφαλίσουν τὴν πληρωμὴν τῶν τόκων (1876). Οὗτοι ἐπέβαλον καὶ ἄλλας οἰκονομίας καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν 2 χιλιάδων ἀξιωματικῶν. Ἐκ τούτων ὅμως προεκλήθη στάσις, καὶ ἐφονεύθησαν πολλοὶ Εὐρωπαῖοι (1882). Ἡ Ἀγγλία ἐπρότεινεν εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ ἐπαναφέρουν ἀπὸ κοινού

τὴν τάξιν διὰ τοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἡ γαλλικὴ κυβέρνησις ἡρνήθη. Τότε οἱ Ἕλληνες μόνοι ἀπεβίβασαν στρατὸν κατὰ μῆκος τοῦ ἰσθμοῦ τοῦ Σουέζ, κατέλαβον τὸ Κάϊρον, κατενίκησαν καὶ συνέλαβον τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως Ἀραμπῆν πασσάν καὶ ἀποκατέστησαν τὴν τάξιν. Ἀλλὰ τὸ σῶμα τῆς κατοχῆς παρέμεινεν ἐν Αἰγύπτῳ ὑπὸ τὴν πρόφασιν νὰ καθιστᾷ ἀδύνατον πᾶσαν νέαν ταραχήν. Ἕλληνες δὲ ὑπάλληλοι ἔλαβον εἰς χεῖράς των τὴν κυβέρνησιν. Ἐκτοτε ἡ Αἴγυπτος κατέστη *ἀγγλικὸν προτεκτοράτον*. Ἡ Γαλλία ἐπέμενε ζητοῦσα τὴν ἐκκένωσιν τῆς Αἰγύπτου, ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωνε. Ἐπὶ τέλους λαβοῦσα ὡς ἀντάλλαγμα ἐλευθερίαν δράσεως ἐν Μαρόκῳ ἔπαυσε νὰ κάμνῃ λόγον περὶ αὐτῆς.

Ὡσαύτως διὰ κατακτήσεως κατέλαβον οἱ Ἕλληνες ἐν Ἀφρικῇ τὸ Αἰγυπτιακὸν Σουδάν (1896-1898), τὸ Νατὰλ (1843) καὶ τὰς δημοκρατίας τῆς Ν. Ἀφρικῆς Ὁράγγην καὶ Τρανσβαῦλ (1899-1902). Ἐν Ὁκεανίᾳ τέλος κατέκτησε τὴν νέαν Ζηλανδίαν (1840-1896).

Δι' εἰρηνικῆς δὲ ἐπεκτάσεως ἡ Ἀγγλία ἐγκατέστησε τὴν κυριαρχίαν της ἐπὶ τῶν χωρῶν τῶν κειμένων βορείως τῶν Ἡνωμένων πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ μέχρι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὁκεανοῦ καὶ ἐδημιούργησε τὴν Καναδικὴν δημοσπονδίαν (1867-1871). Ἐν Ὁκεανίᾳ ἵδρυσεν τὰς ἀποικίας τῆς ἡπείρου Αὐστραλίας (1825-1859) καὶ τὴν Αὐστραλιανὴν δημοσπονδίαν (1900).

Ὅλαι σχεδὸν αἱ ἀγγλικαὶ ἀποικίαι εἶναι ὀργανωμέναι οὕτως ὥστε νὰ ἔχουν πλήρη διοικητικὴν αὐτονομίαν, σχεδὸν ἀνεξαρτησίαν. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς γαλλικὰς ἀποικίας, αἱ ὁποῖαι κυβερνῶνται ἐκ Παρισίων καὶ ὑπάγονται εἰς τοὺς νόμους τῆς μητροπόλεως, αἱ ἀγγλικαὶ ἔχουν ἐκάστη τὸ κοινοβούλιον καὶ τοὺς ὑπουργοὺς των, δηλ. αὐτοκυβερνῶνται καὶ αἱ ἴδιαι ὁρίζουν τοὺς νόμους των.

Πρὸς ἐξασφάλισιν δὲ τῶν μετὰ τῶν ἀποικιῶν συγκοινωνιῶν της καὶ τῆς κατὰ θάλασσαν ὑπεροχῆς της ἡ Ἀγγλία συστηματικῶς κατέλαβε τὰ στενὰ ὅλων τῶν μεγάλων θαλασσίων ὁδῶν. Ἐκτὸς τοῦ Γιβραλτᾶρ καὶ τῆς Μάλτας, τὰ ὁποῖα ἤδη πρότερον εἶχε καταλάβει, κατέλαβε λοιπὸν προσέτι τὴν Σιγγαπὸρην (Singapore) καὶ τὴν χερσόνησον Μαλάκαν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἐκ τῆς Ἰνδικῆς εἰς τὴν Κίαν, καὶ τὸ Ἄδεν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ εἰς τὴν Ἰνδικήν. Ἐν συνόλῳ ἡ Ἀγγλία κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20οῦ αἰῶνος ἦτο

κράτος 30 σχεδόν ἑκατομ. τετραγ. χιλιομέτρων μὲ κατοίκους πλέον τῶν 370 ἑκατομ. δηλ. κατεῖχε πλέον τοῦ $\frac{1}{5}$ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς μὲ $\frac{1}{5}$ τοῦ πληθυσμοῦ της. Μετὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν δὲ πόλεμον κατέλαβε προσέτι ὅλας σχεδὸν τὰς γερμανικὰς ἀποικίας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Γαλλίας. Ἡ Γαλλία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα εἶχε χάσει σχεδὸν ὅλας τὰς ἀποικίας. Ὑπελείπετο εἰς αὐτὴν μόνον εἰς τὴν νότιον Ἀμερικὴν ἢ Γουϊάνα, εἰς τὰς Ἀντίλλας ἢ Γουαδελούπη καὶ ἢ Μαρτινίκα, εἰς τὴν βόρειον Ἀμερικὴν αἱ νησίδες τοῦ Ἀγίου Πέτρου καὶ ἢ Μίquelon, εἰς τὴν Ἀφρικὴν ἐπὶ τοῦ Ἀτλαντικοῦ ἢ ἀκτὴ τῆς Σενεγάλης, εἰς τὴν Ἀσίαν πέντε μεμονωμέναι πόλεις ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς, εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν ἢ νῆσος Βουρβὼν (σήμερον Ἑνωσις). Ἐξαιρουμένης τῆς Γουϊάνης, ἢ ὅποια εἶχεν ἐπιφάνειαν ἴσην σχεδὸν πρὸς τὸ $\frac{1}{5}$ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ σχεδὸν ἑσπερεῖτο κατοικῶν, τὸ σύνολον τῶν γαλλικῶν κτήσεων ἀνῆρχετο μόνον εἰς 10 χιλ. τετραγ. χιλιομέτρα. Ἐν τούτοις σήμερον τὸ ἀποικιακὸν γαλλικὸν κράτος εἶναι 20κις μεγαλύτερον τῆς Γαλλίας καὶ περιλαμβάνει 10 ἑκατομῦρια τετραγ. χιλιομέτρα μὲ 48 ἑκατομμ. κατοικῶν.

Ὁ σχηματισμὸς τοῦ κράτους τούτου ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ 1830 ἐπὶ Καρόλου Ι΄ διὰ τῆς κατὰ τοῦ Ἀλγερίου ἐκστρατείας. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ ἀρχὴ τῆς κατακτήσεως τοῦ Ἀλγερίου, ἢ ὅποια ἐξακολουθήσασα ἐπὶ τῆς βασιλείας Λουδοβίκου Φιλίππου συνετελέσθη ἐπὶ Ναπολέοντος Γ΄ τὸ 1857 μετὰ ἀγῶνα 27 ἐτῶν. Ἐπὶ Λουδοβίκου Φιλίππου, κατελήφθησαν ὡσαύτως πολλαὶ νῆσοι τοῦ Εἰρηνικοῦ Ὠκεανοῦ, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἢ Ταϊτή (1842). Ἐπὶ Ναπολέοντος Γ΄ οἱ Γάλλοι κατέλαβον τὴν Νέαν Καληδονίαν (1853) καὶ ἤρχισαν ἐν Ἀσίᾳ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰνδοκίνας διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κογχιγκίνης (1859 - 1867) διὰ τῆς ἐγκραταστάσεως γαλλικοῦ προτεκτοράτου ἐπὶ τῆς Καμβόδης (Cambodge) (1863). Εἰς τὴν Ἀφρικὴν δὲ ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τοῦ Δυτικοῦ Σουδάν διὰ τῆς καταλήψεως τῆς κοιλάδος τῆς Σενεγάλης (1854 - 1865). Ἰδίως ὅμως ἐπὶ τῆς τρίτης δημοκρατίας καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ 19ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 20 αἰῶνος ἔκαμαν συστηματικῶς τὰς μᾶλλον ἐκτεταμένας κατακτήσεις των. Κατέκτησαν ἐν τῇ Ἀφρικῇ τὴν Τύνιδα (1881 - 1882), τὸ δυτικὸν τοῦ Σουδάν (1881 - 1900) τὴν Λαχομένην (1892), τὸ Κόγκον, τὰς χώρας τῆς Τσάδης (Tchad) (1880 - 1900) καὶ τὸ Μαρόκον (1911), εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν τὴν Μαδαγασκάρην (1895), εἰς τὴν Ἀσίαν τὸ Τογκίνον καὶ τὸ Ἀννάμ.

Αἱ Γαλλικαὶ αὐταὶ ἀποικίαι, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς ἀγγλικὰς διοικοῦνται ὡς γαλλικαὶ ἐπαρχίαι, πρέπει νὰ διακριθοῦν εἰς ἀποικίας ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἀποικίας συνοικισμοῦ. Αἱ πρῶται εἶναι τοιαῦται, ὥστε τὸ κλίμα ἐμποδίζει τὸν Γάλλον νὰ ἐγκατασταθῇ μονίμως. Οἱ ἐρχόμενοι εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ διακόπτουν τὴν ἐκεῖ παραμονήν των ἐπὶ τινα χρόνον μεταβαίνοντες εἰς θερμότερας ἢ ψυχρότερας χώρας. Διὰ τῶν προϊόντων ὁμως καὶ τῶν στοιχείων, τὰ ὁποῖα προμηθεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον, τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν ἀγορῶν καταναλώσεως τῆς γαλλικῆς βιομηχανίας ἔχουν μεγάλην σπουδαιότητα. Τοιαῦται ἀποικίαι εἶναι αἱ τῆς τροπικῆς ζώνης Κόγκον, Σουδάν, Μαδαγασκάρη, κατὰ μέγα μέρος καὶ ἡ Ἰνδοκίνα. Ἀποικίαι πρὸς συνοικισμὸν εἶναι ἐκεῖναι, εἰς τὰς ὁποίας

42. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Γάλλων.

αἱ φυσικαὶ συνθήκαι τοῦ βίου προσεγγίζουν τὰς τοῦ ἐν Γαλλίᾳ. Τοιαῦται εἶναι ἡ Ἀλγερία καὶ ἡ Τύνις. Αὗται δὲ εἶναι καὶ τόσον πλησίον τῆς Γαλλίας, ὥστε ἀποτελοῦν προέκτασιν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο δὲ εἶναι καὶ πολυτιμότεραι.

Ἡ μετανάστευσις καὶ τὸ ἐμπόριον ἐν Γερμανίᾳ. Ἀπὸ τοῦ 1871 καὶ τῆς συμπληρώσεως τῆς ἐνότητος τῆς Γερμανίας τὰ δύο ἐξέχοντα σημεῖα τῆς Ἱστορίας τῶν Γερμανῶν εἶναι ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἡ οἰκονομικὴ των ἀνάπτυξις. Εἰς διάστημα 40 ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς των ηὔξηθη περισσότερον τοῦ τρίτου ἀνεληθὼν ἀπὸ 40 ἑκατομμ. εἰς 60. Τὸ δὲ ἐξωτερικὸν των ἐμπόριον ἀπὸ 6 δισεκακ. φράγκων ἀνῆλθεν εἰς πλέον τῶν 25. Ἡ Γερμανία πρὸ

τοῦ πανευρωπαϊκοῦ πολέμου ἦτο ἡ δευτέρα ἐμπορικὴ δύναμις τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν διανομὴν τοῦ κόσμου ἤλθε τελευταία, μετρίας μόνον ἀποικίας κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ.

Ἡ Γερμανία πρὸ τοῦ 1870 ἦτο χώρα ἰδίως γεωργικὴ καὶ ὀλίγον εὐφορὸς. Ὅσον λοιπὸν ἠϋξανε ὁ πληθυσμὸς τῆς, τόσον δὲν ἠδύνατο νὰ θρέψῃ αὐτόν.

Ἐκ τούτου οἱ Γερμανοὶ κατὰ πρῶτον ἐτράπησαν πρὸς τὴν μετανάστευσιν εἰς ἄλλας χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ὑπολογίζουν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1820 μέχρι τοῦ 1900 ὁ ἀριθμὸς τῶν Γερμανῶν μεταναστῶν ἀνῆλθεν εἰς 6 ἑκατομ. Ἀλλ' ἡ γερμανικὴ αὕτη μετανάστευσις εἰς ξένας χώρας ἐφαίνετο εἰς τοὺς Γερμανοὺς πατριώτας ὥς ἐξασθενίζουσα τὴν Γερμανίαν. Ἦθελον λοιπὸν νὰ διευθύνουν τὴν μετανάστευσιν εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσαν γερμανικαί. Ἐντεῦθεν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν ἀπόκτησιν ἀποικιῶν. Κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν εἰς τὴν Ἀφρικὴν τὸ Κόγκον καὶ τὸ Καμερούν, τὴν νοτιοδυτικὴν Ἀφρικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν γερμανικὴν Ἀφρικὴν, εἰς τὴν Ὠκεανίαν τὴν Νέαν Γουινέαν καὶ τινὰς νήσους, ἔπειτα τὰς Καρολίνας καὶ Μαριάννας, εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ τὸ Κιάου—Τσάου. Ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Γερμανικοῦ ἀποικιακοῦ κράτους προσήγγιζε τὰ 3 ἑκατομ. τετραγωνικὰ χιλιόμετρα μὲ πληθυσμὸν 12 1/2 ἑκατομ. κατοίκων. Κατέλαβε λοιπὸν ἡ Γερμανία τὴν τρίτην τάξιν μετὰ τὴν Ἀγγλίαν καὶ Γαλλίαν ὥς πρὸς τὴν ἑκτασιν τῶν κτήσεων. Αἱ ἀποικίαι ὅμως αὗται ἦσαν μὲν ὅπως δῆποτε κατάλληλοι πρὸς ἐκμετάλλευσιν ἀλλ' ὅχι πρὸς μόνιμον συνοικισμὸν.

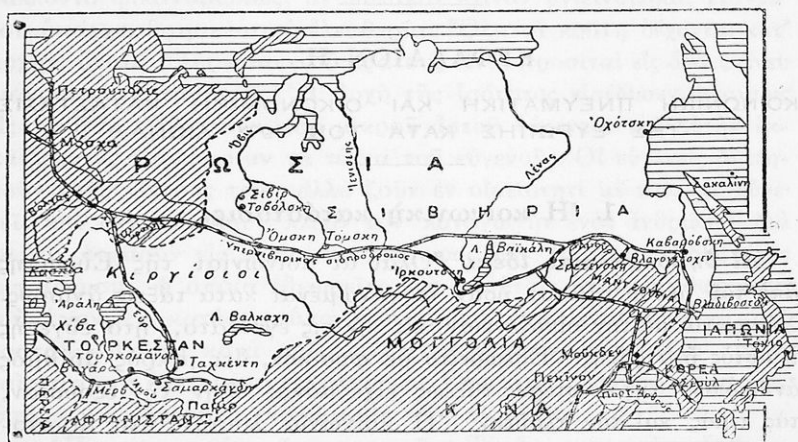
Ἀλλ' ἰδίως οἱ Γερμανοὶ ἐπεδόθησαν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, τὰ ὁποῖα ἠϋξησαν τεραστίως. Ἐνεκα δὲ τούτου, μάλιστα ἀπὸ τῆς ἀνόδου τοῦ Γουλιέλμου Β' εἰς τὸν Θρόνον, ἐσχεδιάζον νὰ ἐπεκτείνουν τὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τῆς βορείου θαλάσσης μέχρι τῆς Μεσογείου, ἀπὸ Ἀμβούργου μέχρι Τεργέστης, διὰ τῆς συνάψεως στενῆς τελωνειακῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας. Βραδύτερον ἡ ἔνωσις αὕτη θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ καὶ πολιτικὴ, καὶ οὕτω ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, θὰ περιελάμβανε ὅλην τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Διὰ τῆς οἰκονομικῆς καὶ πολιτικῆς ἰσχύος τῆς αὕτη θὰ προσείλκυε τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Τουρκίαν, ἴσως καὶ ὅλας τὰς βαλκανικὰς χώρας καὶ θὰ ἐξησφαλίζετο εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ πολιτικὴ ἡγεμονία τῆς Εὐρώπης. Ἡ ἀπληστία τῶν ὁπαδῶν τῆς μεγάλης Γερμανίας ἐξετείνεται καὶ εἰς τὴν Ὁλλανδίαν, τὴν Φλανδρίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὰς Βαλτικὰς

χώρας καὶ τὴν Φινλανδίαν. Ὁνειρεύοντο ἐκτὸς τούτου νὰ ὠθή-
σουν ἐκ νέου τὴν Ρωσίαν εἰς τὴν Ἀσίαν, νὰ ἀποικίσουν τὴν
Πολωνίαν καὶ τὴν Λιθουανίαν, νὰ ἀποκλείσουν τὴν Ἀγγλίαν
ἀπὸ τῶν Ἰνδιῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου, νὰ ἀπορροφήσουν τὴν κεν-
τρικὴν Ἀφρικὴν καὶ ὅλην τὴν μέσην Ἀσίαν. Αἱ ἰδέαι αὗται ἐν-
θαρρυνόμεναι ὑπὸ τῆς αὐτοκρατορικῆς κυβερνήσεως καὶ διαδιδό-
μεναι ὑπὸ τῶν πανεπιστημίων κατέστησαν κοιναὶ εἰς ὅλους τοὺς
Γερμανούς. Αὗται δὲ αἱ παγγερμανιστικαὶ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι ἄλ-
λως δὲν ἠδύναντο νὰ πραγματοποιηθῶν ἢ διὰ πολέμου, προε-
κάλεσαν τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον.

Ἡ ἰταλικὴ ἐπέκτασις. Καὶ ἡ Ἰταλία, ὡς καὶ ἡ Γερμανία
ἠθέλησε νὰ ἔχῃ ἀποικίας. Κατέλαβε λοιπὸν κατ' ἀρχὰς (1884) τὸν
λιμένα τῆς Μασσαυᾶχ ἐπὶ τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης. Ἐντεῦθεν
ἐπεξετείνετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς Δ. εἰς τὸ ἔδαφος τῆς Ἀβησ-
συνίας. Ἀλλ' ἐκ τούτου περιῆλθεν εἰς πόλεμον πρὸς τοὺς Ἀβησ-
συνούς, λαὸν χριστιανικὸν καὶ πολεμικόν. Οἱ Ἰταλοὶ ἠττήθησαν
καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ περιορισθῶν εἰς μικρὰν παραλιακὴν λω-
ρίδα. Κατόπιν ἡ Ἰταλία ἐσκέφθη νὰ προσαρτήσῃ τὴν Τριπολί-
τιδα, ἣτις ἦτο ἡ μόνη χώρα τῆς Ἀφρικῆς ἡ ὑπολειπομένη εἰς τὴν
Τουρκίαν. Αἴφνης δέ, ἐν ᾧ εὗρίσκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ τὴν
Τουρκίαν, ἀπέστειλε στρατὸν πρὸς κατάληψιν αὐτῆς, (Σεπτέμ-
βριος 1911). Ἡ ἀντίστασις τῆς ὀθωμανικῆς φρουρᾶς καὶ ἰδίως
τῶν ἀράβων τοῦ ἐσωτερικοῦ ὑπῆρξε μακροτέρα καὶ ἰσχυροτέρα
ἐκείνης, τὴν ὁποίαν περιέμενον οἱ Ἰταλοί. Ὁ πόλεμος παρατεί-
νεται πέραν τοῦ ἔτους, μὲ ὅλας δὲ τὰς προσπάθειάς των οἱ Ἰτα-
λοὶ οὐδὲν κατώρθωνον, ὅτε κατὰ Σεπτέβριον τοῦ 1912 ἤρchi-
σεν ὁ βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ Τουρκία θέλουσα νὰ συγ-
κεντρώσῃ εἰς αὐτὸν τὰς δυνάμεις της ἐσυνθηκολόγησε (Ὀκτώ-
βριος 1912) μὲ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐγκατέλειπεν εἰς αὐτὴν τὴν
Τριπολίτιδα. Ἡ Ἰταλία ὅμως ἐκράτησε καὶ τὰς Δωδεκανήσους,
τὰς ὁποίας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου κατέλαβε πρὸς ἐκ-
βασμὸν τῆς Τουρκίας εἰς εἰρήνην, καὶ παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυ-
ρίας τῶν Ἑλλήνων κατοίκων αὐτῶν, καὶ παρ' ὅλας τὰς συμφω-
νίας τὰς ὁποίας ἔκαμε κατόπιν μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐξακολουθεῖ νὰ
τὰς κρατῇ. Ἀποβλέπει εἰς τὸ νὰ τὰς μεταχειρισθῇ ὡς βάσιν
πρὸς διείσδυσιν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ἡ ρωσικὴ ἐπέκτασις. Ἐν ᾧ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία
ἔχουν ἐγκαταστήσει τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὴν μεσημβρινὴν
Ἀσίαν, ἡ Ρωσία δεσπόζει τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς βορείου Ἀσίας.

Αὕτη κατέχει ἑνταῦθα 17 ἑκατ. τετραγ. χιλιόμετρα, δηλαδή τὸ ἡμιόλιον τῆς ἐπιφανείας τῆς Εὐρώπης. Δεσπόζει τῆς κεντρικῆς Ἀσίας διὰ τοῦ Τουρκεστάν κατακτηθέντος ἀπὸ τοῦ 1845 μέχρι τοῦ 1894, τῆς βορείου Ἀσίας διὰ τῆς Σιβηρίας καταληφθείσης τὸν 17ον αἰῶνα, ἀλλ' αὐξηθείσης τὸν 19ον μὲ τὰς χώρας τοῦ Ἀμούρ καὶ τῆς ἐπαρχίας Μαριτίμης, τὰς ὁποίας ἀφῆρεσε ἀπὸ τῆς Κίνας (1858—1860). Ἡ Ῥωσία προσπαθεῖ νὰ ἀποικίῃ τὰς ἀπεράντους αὐτὰς χώρας, καὶ πρὸς τοῦτο κατεσκευάσε τὰς δύο μεγάλας σιδηροδρομικὰς γραμμὰς τοῦ ὑπερκασιανοῦ καὶ τοῦ ὑπερσιβηριακοῦ σιδηροδρόμου.

43. Ἡ Ἀσιατικὴ Ῥωσία.

Ἡ Ἀπὸ Ἀνατολῆς. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἀσίαν ἢ Ἀπὸ Ἀνατολὴν ὑπάρχουν δύο κράτη παναρχαίου πολιτισμοῦ, ἡ Κίνα καὶ ἡ Ἰαπωνία. Ταῦτα ἐπὶ αἰῶνας παρέμενον κλεισμένα εἰς τοὺς ξένους, ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατὰ τὸ τελευταῖον ἡμῖς τοῦ 19ου αἰῶνος ἠνοιχθήσαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ἐπιρροὴν τῆς Εὐρώπης. Δύο ναυτικαὶ ἐπιδείξεις (1854—1866) ἤρκεσαν, ἵνα ἀνοίξουν τὴν Ἰαπωνίαν. Ἐκτοτε ἡ Ἰαπωνία μετεμορφώθη καθ' ὁλοκληρίαν καὶ κατέστη διὰ τῶν νέων πολιτικῶν της ἡθῶν καὶ τοῦ νέου στρατιωτικοῦ ὀργανισμοῦ της κράτος εὐρωπαϊκόν. Ἡ Κίνα ἠνοιχθῆ μὲν καὶ αὐτή, ἀλλ' οὐχὶ πλήρως. Καὶ τοῦτο δ' ἐπετεύχθη κατόπιν πολλῶν πολέμων ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰαπωνίας. Ἡ Κίνα ἀντιθέτως πρὸς τὴν Ἰαπωνίαν

καὶ ἡττημένη ἀνθίσταται εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἐπιρροὴν καὶ μετὰ κόπου ἀρχίζει νὰ μεταρρυθμίζεται.

Ἡ ἀνάπτυξις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἰαπωνίας καὶ αἱ φιλοδοξίαι τῶν Ῥώσων, οἵτινες προπαρασκεύασαν τὴν προσάρτησιν τῆς Ματζουρίας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν των ἐπὶ τοῦ κόλπου τοῦ Πιχιλί, προεκάλεσαν μακρὸν πόλεμον μεταξὺ Ῥωσίας καὶ Ἰαπωνίας (1904). Οἱ Ἰάπωνες νικῆσαντες ἐξεδίωξαν τοὺς Ῥώσους ἐκ τῆς Μαντζουρίας καὶ ἐγκατέστησαν προτεκτοράτον ἐπὶ τῆς Κορέας. Ἐκτοτε ἡ Ἰαπωνία κατετάχθη εἰς τὴν τάξιν τῶν μεγάλων δυνάμεων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ 19^{ΟΝ} ΑΙΩΝΑ

1. Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις.

Αἱ δημοκρατικαὶ ιδέαι. Ὅλαι αἱ κοινωνίαι τῆς Εὐρώπης ἀπὸ τοῦ μέσου αἰῶνος ἦσαν ὀργανωμέναι κατὰ τάξεις ἀνίσους. Σύμφωνα μὲ τὴν οἰκογένειαν εἰς ἣν τις ἐγεννᾶτο, ἦτο εὐγένης ἢ ἀστὸς ἢ ἀγρότης. Ἐθεωρεῖτο δὲ φυσικόν, ὅτι μικρὸς ἀριθμὸς ἀνθρώπων τῆς ἀνωτέρας τάξεως εἶχε μόνος ὅλην τὴν ἐξουσίαν, τὰς τιμὰς καὶ τὸν πλοῦτον. Ἡ κοινωνία λοιπὸν ἦτο ἀριστοκρατική.

Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ ὀργανισμὸς αὐτὸς προσεβλήθη ἰσχυρῶς, ὥς εἶδομεν, ὑπὸ τῶν συγγραφέων. Διεκέρχοντο οὗτοι, ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τῆς κοινωνίας εἶναι ἄδικος, διότι καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους ἀνίσους, ἐν ᾧ ἡ φύσις ἐπλασεν αὐτοὺς ἴσους· ἀπάνθρωπος, διότι κρατεῖ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς κατάστασιν ταπεινὴν καὶ ἀθλίαν· παράλογος διότι ἀφίνει εἰς τὴν τύχην τῆς γεννήσεως νὰ ἀποφασίσῃ, ποῖρι ἀνθρώποι θὰ διευθύνουν τὴν κοινωνίαν. Τότε ἐμορφώθη εἰς ὅλας τὰς χώρας, τὸ αἶσθημα τὸ καλούμενον **δημοκρατικόν**, ἀπὸ τῆς Γαλλικῆς δὲ ἐπαναστάσεως κατὰ μικρὸν ὅλαι αἱ κοινωνίαι ἔγιναν **δημοκρατικαί** *.

* Ἡ λέξις δημοκρατία ἀπέκτησεν εὐρυτέραν σημασίαν. Δὲν ἔχει πλέον μόνον τὴν πρώτην τῆς σημασίαν τῆς κυβερνήσεως ὑπὸ τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐφαρμόζεται εἰς πᾶν σύστημα, εἰς τὸ ὁποῖον δὲν ἐπικρατεῖ ἡ καταγωγὴ

δουλοπαροικία ἐξηφανίσθη σχεδὸν ἐξ ὅλης τῆς Εὐρώπης. Ὅπου ἐγκατεστάθη γαλλικὴ διοίκησις, κατηγορήθη ἀμέσως. Εἰς τὰς ἄλλας χώρας, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1848, αἱ κυβερνήσεις ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐξαγοράσουν τὰ δοσίματα καὶ τὰς ἀγγαρείας, τὰς ὁποίας ὤφειλον εἰς τοὺς κυρίους των. Αὕτῃ ἡ Ρωσία δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος κατήργησε τὴν δουλείαν τὸ 1861. Καὶ αὕτῃ ἡ δουλεία τῶν μαύρων ἐν τῇ Ἀμερικῇ κατηργήθη. Ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη ὡσαύτως ἐδέχθησαν τὴν ἰσότητα πρὸ τοῦ νόμου. Πανταχοῦ ἐξησφαλίσθη ἡ προσωπικὴ ἐλευθερία, ἰδρῦθησαν τακτικὰ δικαστήρια, κατηργήθησαν τὰ βασανιστήρια, αἱ ποιναὶ ἐπεβάλλοντο φιλανθρωπῶς, αἱ φυλακαὶ ἔγιναν ὑγιεινότεραι. Πανταχοῦ ὑπάρχει θρησκευτικὴ ἐλευθερία. Ὅλα τὰ κράτη δέχονται κατ' ἀρχήν, ὅτι αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους εἶναι προσιταὶ εἰς ὅλους ἄνευ διακρίσεως καταγωγῆς. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἰσότητος εἰσέδυσεν ὡσαύτως εἰς τὰ ἥθη. Τὰ τέκνα τοῦ μικροῦ ἀστοῦ δέχονται τὴν αὐτὴν ἐκπαίδευσιν, τὴν ὁποίαν τὰ τέκνα τοῦ εὐγενοῦς. Οἱ εὐγενεῖς διατηροῦν τοὺς τίτλους των, ἀλλὰ ζοῦν ἐν οἰκειότητι μὲ τοὺς μὴ εὐγενεῖς καὶ δὲν ἐξετάζουν πλέον τὴν καταγωγὴν ἐνὸς ἀνθρώπου διὰ νὰ τὸν δεχθοῦν εἰς τὰς συναναστροφάς των. Ἡ στοιχειώδης τέλος ἐκπαίδευσις, ἡ ὁποία ἐθεωρεῖτο ὡς ὑπόθεσις ἰδιωτικῆ ἀφορῶσα τοὺς γονεῖς, κατέστη ὑποχρεωτικὴ καὶ παρείχετο δαπάνη τοῦ κράτους. Τοῦτο κατὰ πρῶτον ἔγινεν εἰς τινὰ γερμανικὰ κράτη καὶ κατόπιν ἐπεξετάθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὡστε ἡ μόρφωσις ἔπαινε νὰ θεωρῇται προνόμιον τῶν πλουσίων.

Ἡ χειραφεσία τῶν γυναικῶν. Τὸ δημοκρατικὸν αἶσθημα παρήγαγεν ὡσαύτως σπουδαίαν κίνησιν ὑπὲρ τῶν γυναικῶν. Πανταχοῦ αὐταὶ εὐρίσκονται εἰς κατὰστασιν κατωτέραν τῆς τοῦ ἀνδρός. Δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα μῆτε νὰ λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν κυβερνήσιν τῆς χώρας, μῆτε νὰ ἀσκοῦν τὰ αὐτὰ ἐπαγγέλματα μὲ τοὺς ἀνδρας. Ἐκτὸς τούτου αἱ ἔγγαμοι δὲν εἶναι ἐλεύθεραι μῆτε νὰ διευθύνουν τὴν προσωπικὴν των περιουσίαν, μῆτε νὰ ἐκλέγουν τὴν κατοικίαν των. Ὁ σύζυγος διευθύνει μόνος τὴν περιουσίαν τῆς γυναικὸς καὶ δύναται νὰ τὴν ἀναγκάσῃ νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ ὅπου θέλει.

Ἐσχηματίσθη λοιπὸν μία μερίς, ἡ ὁποία ζητεῖ ἐξ δνόματος τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς δικαιοσύνης τὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πλήρη χειραφεσίαν τῆς γυναικός. Καὶ τινες μὲν ἐξ αὐτῶν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀστικὴν ἰσότητα τῶν γυναικῶν. Ζητοῦν δηλ. δι' αὐτὰς τὸ δικαίωμα νὰ κερδίζουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ὡς οἱ ἄνδρες,

νά φοιτοῦν εἰς τὰ αὐτὰ σχολεῖα, νά ἀσκοῦν τὰ αὐτὰ πλὴν τῶν πολιτικῶν ἐπαγγέλματα, καὶ τέλος ὑπανδρεύμεναι νά ἔχουν τὸ δικαίωμα νά διαθέτουν τὴν περιουσίαν των καὶ τὴν ἐλευθερίαν των ὡς οἱ ἄνδρες. Τινὲς ὁμῶς ζητοῦν ἀπόλυτον ἰσότητα μεταξὺ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Ζητοῦν δηλ. διὰ τὰς γυναῖκας πλὴν τῶν ἀστικῶν καὶ πολιτικῶν δικαιώματα, ἥτοι τὸ δικαίωμα τοῦ ἐκλέγειν καὶ ἐκλέγεσθαι, τοῦ προεδρεύειν εἰς τὰς βουλὰς καὶ τοῦ μετέχειν τῶν πολιτικῶν ὑπηρεσιῶν. Οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν γυναικῶν εἶναι πολυάριθμοι εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας. Ἐπέτυχον δὲ σχεδὸν πανταχοῦ τὴν ἀστικὴν ἰσότητα. Ἡ μερὶς ὑπὲρ τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν γυναικῶν, ἐπικρατεῖ μᾶλλον εἰς τὰ βόρεια κράτη, Σουηδίαν, Νορβηγίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν καὶ ἐν μέρει εἰς τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

Ἡ σοσιαλισμός. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐπροκάλεσε πλήρη ἐπανάστασιν εἰς τὸν ὀργανισμόν τῆς ἐργασίας. Μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ὑπῆρχον οὔτε μεγάλαι πόλεις, οὔτε μεγάλα ἐργοστάσια. Ὁ τρόπος τῆς ἐξασκήσεως τῶν ἐπαγγελμάτων δὲν ἐπέτρεπεν εἰς ἕκαστον πάτρωνα νά μεταχειρίζεται παρὰ τρεῖς ἢ τέσσαρας ἐργάτας. Οὗτοι εἰργάζοντο εἰς τὸ ἐργαστήριον παρὰ τὸν πάτρωνά των καὶ μετὰ πάροδον ἑτῶν τινῶν ἐγένοντο καὶ οἱ ἴδιοι πάτρωνες. Ἀφ' ὅτου ὁμῶς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἰδρῦθη ἡ μεγάλη βιομηχανία, τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Πρὸς χρησιμοποίησιν τῆς δυνάμεως τῶν μηχανῶν συνήνωνον μέγαν ἀριθμὸν ἐργατῶν εἰς τὸ αὐτὸ ἐργοστάσιον. Πρὸς προμήθειαν τῆς διὰ τὰς μηχανὰς καυσίμου ὕλης ηὔξηθησαν τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, τὰ ὁποῖα μετεχειρίζοντο χιλιάδας ἐργατῶν. Οἱ ἐργάται οὗτοι ἐλάμβανον μόνον ἓνα μισθὸν καθ' ἡμέραν, καὶ ὄχι μόνον δὲν ἠλπίζον ποτε νά γίνουν καὶ αὐτοὶ βιομήχανοι, ἀλλ' οὐδὲ μετεῖχον εἰς τὰ ἀπειρα κέρδη, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς ἐργασίας αὐτῶν συνεκόμιζον οἱ βιομήχανοι. Τότε ἤρχισεν ὁ χωρισμὸς μεταξὺ βιομηχάνων καὶ ἐργατῶν.

Οὕτω παρὰ τοὺς ἀγρότας καὶ τοὺς τεχνίτας ἐσχηματίσθη νέα τάξις ἐκ τῶν ἐργατῶν τῶν ἐργοστασίων καὶ τῶν μεταλλείων. Τούτους ὀνομάζουν προλεταρίους (ἐκ τοῦ ρωμαϊκοῦ *proletarii*), διότι δὲν ἔχουν ἄλλον πλοῦτον ἐκτὸς τῶν τέκνων των. Οἱ προλεταριοὶ βεβαίως εὐρίσκονται εἰς καλυτέραν θέσιν καὶ ὥς πρὸς τὴν τροφήν καὶ ὥς πρὸς τὴν κατοικίαν παρὰ οἱ ἀγρόται κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Οὔτε περιφρονοῦνται ὡς ἐκεῖνοι. Ἀλλ' ὁμῶς καὶ οὗτοι ἦσαν δυστυχεῖς. Δὲν εἶχον καμμίαν περιουσίαν καὶ ἀπέζων μό-

νον ἐκ τοῦ ἡμερομισθίου των. Ἐὰν ὁ ἐργάτης δὲν εὗρισκεν ἐργασίαν ἢ ἡσθένει, μὴ λαμβάνων ἡμερομίσθιον δὲν ἡδύνατο πλέον νὰ θρέψῃ τὴν οἰκογένειάν του. Ἀφ' οἷτου λοιπὸν αἱ κοινωνίαι κατέστησαν δημοκρατικάι, καὶ ἐν αὐταῖς ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θεωροῦνται ἴσοι, οἱ προλετάριοι ἔπαυσαν νὰ ἐγκατεροῦν εἰς τὴν τύχην των καὶ ἤρχισαν νὰ ζητοῦν βελτίωσιν αὐτῆς. Εἰς τοῦτο δὲ εὗρον ἱκανοὺς προστάτας. Οἱ οἰκονομολόγοι τοῦ 18ου αἰῶνος ἐδίδασκον, ὅτι ἡ δυστυχία εἶναι ἀποτέλεσμα νόμου φυσικοῦ καὶ ἐπομένως ἀναπόφευκτος. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ὅμως ἐφάνησαν οἰκονομολόγοι, οἱ ὅποιοι ἐπρέσβευον ἀρχὰς ὅλως ἐναντίας. Ἡ δυστυχία, λέγουν προέρχεται ἐκ τῆς κακῆς κατανομῆς τοῦ πλούτου μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Τὸ κράτος ὀφείλει νὰ ἐλαττώσῃ τὴν ἀνισότητά. Ἀνάγκη λοιπὸν ἐπαναστάσεως κοινωνικῆς. Τοὺς ὁπαδοὺς τῶν ἰδεῶν αὐτῶν ὀνομάζουν σοσιαλιστὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν των σοσιαλισμόν. Οἱ σοσιαλισταὶ ὅλοι εἶναι σύμφωνοι εἰς τὴν καταπολέμησιν τοῦ συστήματος τῆς ἰδιοκτησίας, ἀλλὰ διαφωνοῦν ἐπὶ τοῦ ὁργανισμοῦ, ὅστις ἐπεμβάσει τοῦ κράτους θὰ διεδέχετο τὸ ὑπάρχον σύστημα. Ἡ διαφορὰ τῶν γνώμων εἶναι ἰδίως μεγάλη μεταξὺ Γάλλων καὶ Γερμανῶν σοσιαλιστῶν.

Οἱ Γάλλοι σοσιαλισταί. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Διευθυντηρίου ὁ Babeuf ἐπεχείρησε νὰ κάμῃ ἐπανάστασιν πρὸς κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας καὶ ἐγκατάστασιν τῆς κοινοκτημοσύνης. Ἀλλ' οἱ κομμουνισταί, ὡς ὠνομάσθησαν οἱ ὁπαδοὶ τῆς κοινοκτημοσύνης, πολὺ ὀλίγοι ὄντες, ἐξηφανίσθησαν ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Ὁ σοσιαλισμὸς ἐν Γαλλίᾳ μόνον μετὰ τὴν παλινὸρθωσιν ἔλαβε τὴν μορφήν συστήματος. Οἱ κυριώτεροι ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἦσαν ὁ Saint Simon καὶ ὁ Fourier. Οἱ Γάλλοι σοσιαλισταὶ στηρίζουν τὸ σύστημά των ἐπὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν γενικῶν ἀρχῶν. Προσβάλλουν τὴν ἰδιοκτησίαν ὡς ἐναντίαν πρὸς τὴν δικαιοσύνην καὶ τὸν ἀνθρωπισμόν, καὶ προτείνουν νὰ ἰδρυθῇ νέα κοινωνία. Ὁ Saint Simon ἀκολουθῶν τὴν ἀρχὴν «à chacun suivant sa capacité, à chaque capacité suivant ses œuvres» θέλει κοινωνίαν τῆς ὁποίας μόνος ἰδιοκτῆτης θὰ εἶναι τὸ κράτος καὶ τοῦτο θὰ διανέμῃ εἰς ἕκαστον εἰσόδημα ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐργασίαν του. Ὁ Fourier ἀκολουθῶν τὴν ἀρχὴν «à chacun suivant ses besoins» ὀνειρεύεται κοινωνίαν θεμελιωμένην ἐπὶ τῆς ἁρμονίας, δηλ. τῆς ἐκουσίας συμφωνίας ἀνθρώπων ἠνωμένων, ἵνα ἐργάζωνται ἀπὸ κοινοῦ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἐργασίαν. Κατ' αὐτὸν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶναι συνεταῖροι,

θὰ χωρίζονται δὲ εἰς φάλαγγας ἕξ 118 προσώπων ἑκάστην. Ἐκαστὴ φάλαγξ θὰ κατοικῇ ἓνα μέγα ἀνάκτορον μὲ κοινὴν ἀποθήκην καὶ μαγειρεῖον. Οἱ καλλιτέχναι καὶ οἱ σοφοὶ θὰ ἐπληρῶνοντο δι' ἐκουσίας συνεισφορᾶς ὅλων τῶν φαλάγγων. Ἀμφότεροι οὗτοι οἱ Γάλλοι σοσιαλισταί, καὶ ἰδίως ὁ δεύτερος θεωροῦνται ὡς οὐτοπισταὶ σοσιαλισταί.

Μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 48 πολλοὶ ἦσαν σοσιαλισταὶ δεχόμενοι, ὅτι ἡ κοινωνία πρέπει νὰ παρέχῃ ἐργασίαν εἰς πάντα ἄνθρωπον ζητοῦντα τοιαύτην. Διὰ τοῦτο ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις ὠργάνωσεν, ὡς εἶδομεν, νὰ ἐθνικὰ ἐργαστήρια, ἀλλὰ ταῦτα ἀπέβησαν ἐστίαι ταραχῶν. Αὕτη ἡ δοκιμὴ ἐδυσφήμισεν ἐν Γαλλίᾳ τὰς σοσιαλιστικὰς διδασκαλίας.

Ὁ γερμανικὸς σοσιαλισμός. Ἐπὶ βάσεων ἀντικειμενικῶν καὶ περισσότερον ἀνταποκρινομένων πρὸς τὰ πράγματα ἐζητήσαν νὰ στηρίξουν τὴν περὶ σοσιαλισμοῦ θεωρίαν περὶ τὰ μέσα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος οἱ Γερμανοὶ οἰκονομολόγοι Karl Marx καὶ ὁ φίλος καὶ συνεργάτης αὐτοῦ Engels. Τὸ κοινωνιολογικὸν σύστημα αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ μέχρι τινὸς ὡς ἐπέκτασις καὶ συμπλήρωμα τῶν περὶ σοσιαλισμοῦ θεωριῶν τῶν Γάλλων κοινωνιολόγων Saint Simon καὶ Louis Blanc, διαφέρει ὅμως οὐσιωδῶς κατὰ τοῦτο, ὅτι τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Marx ἀνῆλθῃ ἡ θεωρία αὕτη εἰς πλήρες καὶ ἀπληρτισμένον σύστημα. Ἀπὸ τούτου δὲ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα **Μαρξική**. Ὁ Marx κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς γάλλους κοινωνιολόγους ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν σύγχρονον κοινωνικὴν κατάστασιν, τὴν ὁποίαν ὁ ἴδιος ἔζησεν ἐν Ἀγγλίᾳ. Εἶναι ἡ περίοδος κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ τοὺς μακροὺς καὶ ἑξαντητικούς Ναπολεοντείους πολέμους καὶ κατ' ἀκολουθίαν αὐτῶν ἀνεπτύχθη τεραστίως ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ ἡ μεγάλη βιομηχανία. Τὸ κεφάλαιον ἀπέκτησε τὴν ὑπεροχὴν ἀπέναντι τῆς ἐργασίας, ὁ δὲ ἐργάτης γλίσχρος ἀμειβόμενος καθυπεβάρλετο εἰς πολὺν καὶ καταθλιπτικὴν ἐργασίαν, χωρὶς νὰ γίνεται ἐξαίρεσις οὐδὲ εἰς τὰς γυναῖκας καὶ τὰ ἀνήλικα παιδιά. Ἡ βᾶσις τοῦ Μαρξικοῦ κοινωνιολογικοῦ συστήματος λοιπὸν εἶναι ἡ ἑξῆς: Ὁ πλοῦτος εἶναι ἀποκλειστικῶς προῖον τῆς ἐργασίας, ἣτις ἀπαιτεῖται διὰ τὴν παραγωγὴν. Τὸ κεφάλαιον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ οὐδεμίαν ἔχει ἀξίαν, ταύτην δὲ ἀποκτᾷ μόνον διὰ τῆς ἐργασίας τοῦ ἐργάτου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἐργάτης καταβάλλει τὴν ἐργασίαν, εἰς αὐτὸν πρέπει νὰ περιέρχωνται καὶ τὰ ἐκ τῆς παραγωγῆς κέρδη καὶ ὄχι εἰς τὸν κεφαλαιούχον.

Τὸ Μαρξικὸν κοινωνιολογικὸν σύστημα χωρὶς κατ' οὐσίαν νὰ ἀποκοπῇ ὁ πυρὴν αὐτοῦ, ἐτροπολογήθη ἐν πολλοῖς παρὰ τῶν διαδόχων τοῦ Μάρξ καὶ ἰδίως τοῦ Lassal. Οἱ Μαρξισταὶ δὲν περιορίσθησαν ἀπλῶς εἰς τὴν θεωρητικὴν διατύπωσιν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν, ἀλλ' ὥργανωσαν ἐν Γερμανίᾳ ἰσχυρὰν μερίδα τὴν σοσιαλ-δημοκρατικὴν. Αὕτη ἔκαμε συλλόγους καὶ ἐξέδωκεν ἐφημερίδας. Οἱ γερμανοὶ σοσιαλισταὶ δὲν ἐξήτουν πλήρη ἀνατροπὴν τῆς κοινωνίας. Δὲν ἤθελον νὰ καταργήσουν μῆτε τὴν ἰδιοκτησίαν, μῆτε τὴν κληρονομίαν, μῆτε τὴν ἰδιωτικὴν ἐλευθερίαν. Ἐξήτουν μόνον νὰ μεταβάλλῃ τὸ κράτος τὸν ὀργανισμόν τῆς ἰδιοκτησίας, ὥστε τὰ ὄργανα τῆς ἐργασίας (ἐργαστήρια, μεταλλεῖα, σιδηρόδρομοι, μεγάλα καταστήματα) νὰ παύσουν νὰ ἀνήκουν εἰς ἰδιώτας ἢ ἐταιρείας καὶ νὰ καταστοῦν ἰδιοκτησία ἐργατικῶν συλλόγων, τὸ δὲ κράτος νὰ ἐπιφορτισθῇ νὰ δανείζῃ τοὺς συλλόγους αὐτοὺς. Ἐντεῦθεν προέρχεται τὸ ὄνομα τῶν κολλεκτιβιστῶν (collectivistes), κλάδου τοῦ σοσιαλισμοῦ, ὅστις δὲν διαφέρει κατ' οὐδὲν τοῦ κομμουνισμοῦ.

Παραλλήλως πρὸς τὸ νέον κοινωνιολογικὸν σύστημα τοῦ Marx καὶ πρὸς ὑποστήριξιν αὐτοῦ διευτυπώθη καὶ ἡ ὕλιστικὴ ἢ μαρξικὴ λεγομένη ἀντίληψις τῆς ἱστορίας. Σύμφωνα πρὸς τὴν θεωρίαν ταύτην αἱ προόδοι, τὰς ὁποίας παρουσιάζει ἐκάστοτε ἡ κοινωνία, ὀφείλονται εἰς τὰς οἰκονομικὰς ἀνάγκας, καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα προσδιορίζουν πᾶσαν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ γενικῶς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἄλλα ἐλατήρια ὑψηλότερα καὶ εὐγενέστερα οὐδεμίαν ἔχουν θέσιν κατὰ τὴν ἐρμηνείαν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου βίου. Ἡ θεωρία αὕτη, ἂν καὶ πολλαχοῦ ἀποδεικνύεται ὀρθὴ καὶ συνετέλεσεν εἰς τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν τούτοις ὅμως ἀπολύτως ἐν τῇ ἀκρότητι αὐτῆς λαμβανομένη δὲν εἶναι ἀποδεκτὴ, διότι καταλήγει εἰς αὐτόχρομα ὕλισμόν.

Οἱ ἀναρχισταί. Παρὰ τὴν σοσιαλιστικὴν μερίδα τοῦ Καρόλου Μάρξ, ἣτις ἐπεκράτησε σχεδὸν πανταχοῦ, ἐσηματίσθη περὶ τὸ 1879 νέα μερίς, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἀναρχικὴ. Ἀρχηγὸς αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ῥώσος Βακουνῖνος. Οἱ ἀναρχισταὶ δὲν σκέπτονται καμμίαν μεταρρυθμίσιν. Αὐτοὶ θεωροῦντες τὴν μεσολάβησιν τοῦ κράτους ὡς κατὰθλιψιν τῆς ἐλευθερίας θέλουν ἀπλῶς νὰ καταστρέψουν τὰ κράτη καὶ τὰς ἐκκλησίας μὲ ὅλα τὰ ἥθη καὶ τοὺς νόμους, θρησκευτικούς, πολιτικούς, δικαστικούς, οἰκονομικούς, ἀστυνομικούς, κοινωνικούς, ἵνα ὅλοι οἱ ἄνθρωποι ἀναπνέουν μὲ

πλήρη ἐλευθερίαν. Τὶ θὰ θέσουν εἰς τὴν θέσιν τῶν καταστρεφόμενων, νομίζουν ὅτι δὲν πρέπει νὰ σκέπτονται, ἵνα μὴ ἐμποδισθῇ ἡ καταστροφή. Ἀναρχισταὶ ὑπάρχουν εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τινες εἰς τὰς μεγάλας πόλεις τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ κυρίως οὗτοι ἔδρασαν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἰδίως μερὶς πολιτικῇ, ἣτις διεμαρτύρετο κατὰ τοῦ δεσποτισμοῦ τοῦ τσάρου καὶ τῆς ῥωσικῆς ἀριστοκρατίας ζητοῦσα νὰ δολοφονήσῃ τὸν Τσάρον καὶ τοὺς ὑπαλλήλους. Εἰς τοὺς ἐπαναστατικοὺς τούτους ῥώσους, οἵτινες διὰ τὸ μῖσος τῆς τυραννίας ἠθέλον νὰ καταστρέψουν τὰ πάντα χωρὶς νὰ ἔχουν κατὰ νοῦν νὰ δημιουργήσουν τίποτε, ἔδιδον συνήθως τὸ ὄνομα τῶν μηδενιστῶν.

Ὁ σύγχρονος σοσιαλισμός. Οἱ σοσιαλισταὶ σήμερον ἐμπνέονται ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ Μάρξ. Διὰ τὴν ἐπιβολὴν δ' αὐτῶν ἐπιδιώκουν τὴν κατάληψιν τῶν ἐξουσιῶν τοῦ κράτους. Ἐνεκα τούτου δὲ καὶ ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτῶν οἱ ἀναρχισταί, οἱ ὅποιοι δὲν θέλουν νὰ μεταχειρισθοῦν τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου, ἀλλὰ ἐπιθυμοῦν ἄμεσον ἐπανάστασιν. Εἰς ὅλα τὰ κράτη οἱ σοσιαλισταὶ ἐπωφελήθησαν ἐκ τῆς καθολικῆς ψηφοφορίας καὶ κατέλαβον θέσεις εἰς τὰ κοινοβούλια, εἰς τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦν ἴδιον κόμμα. Τὰ κόμματα ταῦτα ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐνεργοῦν διὰ τὴν ψήφισιν φιλεργατικῶν νόμων, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ μικρὸν τείνουν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας. Τοῦτο κατώρθωσαν ἐν Ῥωσίᾳ. Ἐνταῦθα οἱ κομμουνισταὶ ἐπωφεληθέντες ἐκ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ τσαρισμοῦ, τὴν ὁποίαν κατώρθωσεν ἡ δημοκρατικὴ μερὶς ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν συντηρητικῶν σοσιαλιστῶν (σοσιαλδημοκρατικῶν) κατὰ τὸν πανευρωπαϊκὸν πόλεμον, ἐπέτυχον διὰ τῆς καταργήσεως τῆς ἰδιοκτησίας νὰ ἐξεγείρουν τὸν μόλις γευθέντα ἐλευθερίας ῥωσικὸν λαὸν καὶ νὰ ἐγκαταστήσουν κυβέστησιν ἐργατικὴν (Σοβιέτ).

Κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις. Ὁ σοσιαλιστικὴ κίνησις καὶ συζήτησις τῶν κοινωνικῶν ζητημάτων ἐπέσυρε τὴν προσοχὴν ἐπὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἐργατῶν. Ἐνομήσθη ὅτι ἡ κίνησις αὕτη κυρίαν αἰτίαν εἶχε τὴν δυστυχίαν αὐτῶν καὶ ἐζήτησαν νὰ τὴν ἐλαττώσουν καὶ ἐν γένει νὰ βελτιώσουν τὴν τύχην τῶν κατωτέρων τάξεων.

Τὰ κράτη ἀπηγόρευσαν τὴν εἰς τὰ ἐργοστάσια ἐργασίαν τῶν παιδίων καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῶν γυναικῶν εἰς ἔργα πολὺ κοπιαστικά. Ὑπεχρέωσαν ὡσαύτους τοὺς βιομηχάνους νὰ κλείουν τὰ ἐργαστήριά των μίαν ἡμέραν τῆς ἐβδομάδος διὰ νὰ ἀφίνουν

τοὺς ἐργάτας νὰ ἀναπαύωνται. Τὰ κράτη, αἱ κοινότητες καὶ οἱ ἰδιῶται ἴδρυσαν γραφεῖα δημοσίας συνδρομῆς, τὰ ὁποῖα διανέμουν βοθητήματα εἰς τοὺς ἐνδεεῖς, νοσοκομεῖα, ὅπου θεραπεύουν αὐτοὺς δωρεάν, ἄσυλα, ὅπου καταφεύγουν οἱ γέροντες καὶ οἱ ἀδύνατοι, στοιχειώδη σχολεῖα καὶ τεχνικὰς σχολὰς διὰ τοὺς παῖδας τοῦ λαοῦ. Οἱ ἐργοδότες τέλος ἔκαμον μεταρρυθμίσεις πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἐργατῶν τῶν. Ἐκτίσαν προάστεια ἐργατικά, ὅπου δύναται ἕκαστος ἐργάτης νὰ γίνῃ ἰδιοκτήτης ἐνὸς οἴκου πληθύνων αὐτὸν κατὰ μικρόν. Ἰδρυσαν ταμεῖα συντάξεως μὲ κεφάλαια ἐν μέρει ἐκ τῶν ἡμερομισθίων καὶ ἐν μέρει ἐκ τῶν κερδῶν τῶν ἐργοστασίων. Τινὲς δὲ ἐγκατέστησαν καὶ σύστημα, διὰ τοῦ ὁποῖου οἱ ἐργάται μετέχουν ὅπως δῆποτε τῶν κερδῶν τοῦ ἐργοστασίου.

2. Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 19ον οἰῶνα.

Αἱ λογοτεχνικαὶ σχολαί. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος περιορίζεται εἰς μεταφράσεις καὶ μιμήσεις ἔργων γαλλικῶν. Κατὰ τὸ τελευταῖον τρίτον ὅμως τοῦ 18ου αἰῶνος μορφοῦται ἐν Γερμανίᾳ λογοτεχνία πρωτότυπος. Οἱ συγγραφεῖς τῶν χρόνων τούτων Λέσσιγκ (Lessing), Γκαίτε (Goethe), Σίλλερ (Schiller), εἶναι οἱ μεγαλύτεροι γερμανοὶ συγγραφεῖς. Οὗτοι παρOUSίασαν νέον εἶδος λογοτεχνίας ἀντίθετον πρὸς τὸ κλασσικόν, τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἐν Γαλλίᾳ. Ἐζήτουν ὅχι πλέον νὰ ἀρέσουν διὰ τῆς τελειότητος τῆς μορφῆς, ἀλλὰ νὰ κινήσουν βίαια αἰσθήματα. Λαμβάνουν τὰ θέματά των ἐκ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου καὶ ὅταν ἀναβιβάζουν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸ παρελθόν, τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' εἰς τοὺς νέους χρόνους καὶ τὴν γερμανικὴν ἱστορίαν, ἐκ τῆς ὁποίας λαμβάνουν τοὺς ἥρωάς των. Δὲν μεταχειρίζονται πλέον ὅλως ἐξεζητημένην, ἀλλὰ τὴν συνήθη γλῶσσαν. Ἐπιδιώκουν τὸ πάθος καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν. Δὲν γράφουν μόνον δι' ὀλίγους, ἀλλ' ἀπευθύνονται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τοῦ ἔθνους καὶ ἰδίως εἰς τὴν ἀστικὴν. Αὕτη ἡ φιλολογία ἔγινε δεκτὴ ἐν Γερμανίᾳ μετ' ἐνθουσιασμοῦ. Αὕτη δὲν ἦτο τελεία, ὅπως ἡ κλασσικὴ, ἀλλὰ τὴν εὗρισκον ζωντανωτέραν, φυσικωτέραν καὶ συγκινητικωτέραν. Οἱ γερμανοὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀκολουθοῦν τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τὴν ἀρχίσασαν διὰ τοῦ Γκαίτε καὶ Σίλλερ, ὠνομάσθησαν **ῥωμαντικοί**, διότι ἀντὶ νὰ μι-

μοῦνται τὴν ἀρχαιότητα, ἐλάμβανον ὡς πρότυπα τὰ μεσαιωνικά μυθιστορήματα. Διακρίνεται δὲ ἡ ῥωμαντικὴ αὕτη σχολὴ διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν της πρὸς τὸν ἱπποτισμόν καὶ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν, διὰ τὴν καταφρόνησίν της πρὸς τὴν εἰδωλολατρικὴν ἀρχαιότητα καὶ τὴν κλίσιν της πρὸς τὰς λαϊκὰς παραδόσεις καὶ τὸ φανταστικόν.

Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἡ γερμανικὴ φιλολογία ἤρχισε νὰ ἐπηρεάξῃ ὅλην τὴν Εὐρώπην. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατ' ἀρχὰς ποιηταὶ τινες ἐπεχείρησαν νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν ποίησιν τὴν συνήθη γλῶσσαν τῶν συναναστροφῶν τῆς μέσης καὶ κατωτέρας τάξεως καὶ ἐφεῦρον νέας μορφὰς στίχων. Τούτους ἠκολούθησαν ῥωμαντικοὶ τινες φιλόσοφοι καὶ τέλος οἱ δύο μεγάλοι ποιηταὶ Σέλλεϋ (Shelley) καὶ Βύρων (Byron), καὶ ὁ ῥωμαντικὸς Οὐάλτερ Σκώττ (Walter Scott), οἵτινες ἔκαμαν νὰ θριαμβεύσῃ ὁ ῥωμαντισμὸς ἐν Ἀγγλίᾳ.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ ῥωμαντισμὸς ἀρχίζει ἐπὶ τοῦ Ναπολέοντος διὰ τοῦ Chateaubriand καὶ τῆς κυρίας Stael. Κυρίως ὅμως ἡ ῥωμαντικὴ σχολὴ ἰδρύεται ἐπὶ τῆς παλινορθώσεως. Ἐκδήλωσις τῆς σχολῆς ταύτης εἶναι τὸ δράμα «Κρόμβελλ» τοῦ Victor Hugo (1872). Οἱ ῥωμαντικοὶ ἐγκαταλείπουν τὴν τραγωδίαν καὶ τὴν κωμωδίαν ὡς μορφὰς ἀπηρχειωμένας καὶ τὰς ἀντικαθιστοῦν διὰ τοῦ δράματος τοῦ συνενοῦντος ἐν τῷ θεάτρῳ τὸ ὑψηλὸν καὶ τὸ παράδοξον, ὅπως εἶναι ἡνωμένα ἐν τῇ φύσει καὶ προσθέτουν εἰς τὴν καλλονὴν τοῦ στίχου τὴν σκηρικὴν καλλονήν. Δὲν θέλουν πλέον ἥρωας Ἑλλήνας καὶ Ῥωμαίους. Λαμβάνουν τὰ θέματα τῶν καὶ τὰς ἐμπνεύσεις τῶν ἐκ τοῦ Μεσαίωνος καὶ τῆς Ἀναγεννήσεως. Δὲν θέλουν πλέον ὕψος εὐγενές. Εἰσάγουν εἰς τὴν φιλολογικὴν γλῶσσαν ὅλας τὰς οἰκογενειακὰς λέξεις. Καταδικάζουν τὴν κλασσικὴν τέχνην ὡς ψευδῇ, μονότονον καὶ ξηράν. Δημιουργοῦν τέχνην εὐστροφωτέραν, ποικιλωτέραν, φυσικωτέραν.

Κατὰ τῶν ῥωμαντικῶν περὶ τὸ 1848 παρουσιάσθησαν πλὴν τῶν κλασσικῶν καὶ νέοι ἀντίπαλοι ἐν Γαλλίᾳ. Κατηγοροῦν αὐτούς, ὅτι τὰ δράματά των καὶ τὰ ἱστορικὰ μυθιστορήματα δὲν εἶναι φυσικώτερα τῆς κλασσικῆς τραγωδίας, ὅτι οἱ ἱππῶται τοῦ μέσου αἰῶνος καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἀναγεννήσεως δὲν εἶναι ἀληθέστεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων τῶν κλασσικῶν. Εἶναι καὶ αὐτοὶ πρόσωπα ἄσθενικὰ μὲ ἐνδυνασίαν ἀρχαίαν, εἰς τὰ ὅποια ὁ συγγραφεὺς δίδει αἰσθήματα καὶ γλῶσσαν ἀνθρώπου τοῦ 1830. Οἱ ἀντίπαλοι αὐτοὶ τῶν ῥωμαντικῶν ἵδρυσαν ἰδίαν

σχολήν. Ἐκ τῆς ῥωμαντικῆς κινήσεως ἐκράτησαν μόνον τὴν γλῶσσαν. Ἀπέρριψαν τὸ δρᾶμα καὶ τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα, καὶ ἔλαβον θέματα τοῦ συγχρόνου βίου. Ἡ τάσις των ἦτο νὰ ἀναπαραστήσουν τὸ πραγματικόν. Οὗτοι ἐκλήθησαν πραγματισταὶ (réalistes). Ἐπικρατοῦν δὲ ὄχι μόνον ἐν Γαλλίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ῥωσίᾳ, παρουσιάζονται δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Τῆς σχολῆς ταύτης εὐνοούμενον εἶδος εἶναι τὸ ἠθικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον διηγεῖται ἐπεισόδια τοῦ καθ' ἡμέραν βίου.

Τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Οὐδεμία φιλολογία εἶναι τόσον ποικίλη ὅσον ἡ τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὅλα τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας ἐκαλλιεργήθησαν ἐπαρκῶς. Τὰ εἶδη ὅμως, τὰ ὁποῖα παρήγαγον μεγάλα ἔργα, εἶναι τρία, ἡ λυρική ποίησις, τὸ δρᾶμα καὶ τὸ μυθιστόρημα.

Ἡ λυρική ποίησις παραγκωνισθεῖσα κατὰ τὴν κλασσικὴν περίοδον ἀνενεώθη ἐν Γερμανίᾳ ὑπὸ τοῦ Γκαίτε καὶ Σίλλερ καὶ κατέστη τὸ εὐνοούμενον εἶδος τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς. Ἀπὸ τοῦ 1770 μέχρι τοῦ 1830 ὅλοι οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς εἶναι λυρικοὶ ποιηταί. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ Uhland καὶ ὁ Heine, ἐν Ἀγγλίᾳ οἱ Byron καὶ ὁ Shelley, ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Leopardi, ἐν Γαλλίᾳ οἱ Lamartine, Musset καὶ Hugo.

Τὸ δρᾶμα διαίρειται εἰς δύο κλάδους, τὸ ἱστορικὸν καὶ τὸ τῶν συγχρόνων ἡθῶν. Τὸ **ἱστορικὸν** ἀντικαθιστᾷ τὴν ἀρχαίαν τραγωδίαν καὶ ἔχει ὡς πρότυπα τὰ δράματα τοῦ Σαίκσπηρ. Τὰ θέματά του ἐκλέγει ἐκ τῆς ἱστορίας καὶ τῶν παραδόσεων τῆς Εὐρώπης καὶ ἀγαπᾷ νὰ παρουσιάζῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς πράξεις βιαιάς.

Τὸ πλεῖστον τῶν δραμάτων τούτων εἶναι ἔργα τῶν λυρικῶν ποιητῶν Goethe, Schiller, Hugo, καὶ γράφονται μᾶλλον διὰ νὰ ἀναγινώσκωνται παρὰ διὰ νὰ παίζωνται. Τὸ δρᾶμα τοῦτο μετὰ τὸ 1830 ἔπεσε καὶ σήμερον εἶναι περισσότερον ἐγκαταλελειμμένον ἀπὸ τὴν τραγωδίαν, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ συγγέται. Τὸ **δρᾶμα τῶν συγχρόνων ἡθῶν**, τοῦ ὁποίου πατὴρ εἶναι ὁ Lessing, ἀπὸ τοῦ 1843 γίνεται τὸ εὐνοούμενον εἶδος τοῦ κοινοῦ καὶ κυριαρχεῖ τοῦ συγχρόνου θεάτρου. Τὰ δράματα τῶν γάλλων δραματικῶν, ἰδίως τοῦ Dumas, Augier καὶ Sardou παίζονται εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην.

Τὸ **μυθιστόρημα** κατ' ἀρχὰς παρημελήθη ὑπὸ τῆς ῥωμαντικῆς σχολῆς. Ἐπειτα ἐπεκράτησεν ὑπὸ δύο καὶ τοῦτο μορφάς, τὸ **ἱστορικὸν** καὶ τὸ **ἠθικόν**. Τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα δημιουργηθὲν ὑπὸ τοῦ Walter Scott ἐπεκράτει μέχρι τῶν μέσων τοῦ

19ου αιώνας. Ἐκτοτε εἰς ὅλας τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης ἐξαπλοῦνται τὸ ἠθικὸν μυθιστόρημα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὴν ἰσχυροτέραν μορφήν τῆς συγχρόνου λογοτεχνίας. Ἀπὸ τοῦ 1830 σχεδὸν ὅλοι οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς εἶναι μυθιστοριογράφοι. Ἐν Ἀγγλίᾳ Dickens, Thackeray, George Elliot, ἐν Ρωσίᾳ Gogol, Tourgenief, Tolstoi, Dostoievsky, ἐν Ἀμερικῇ Edgar Poë καὶ Bret Harte, ἐν Γερμανίᾳ Freytag, ἐν Γαλλίᾳ Balzac, George Sand καὶ οἱ πραγματισταὶ Zola, Daudet κλπ.

Αἱ καλαὶ τέχναι. Ἡ ζωγραφικὴ, ὅπως καὶ ἡ φιλολογία, διήλθεν ἀλληλοδιαδόχως διὰ τῶν τριῶν σχολῶν. Ὁ 19ος αἰὼν ἀρχίζει μὲ τὴν κλασσικὴν σχολήν. Αὕτη ἔχει τὸ κέντρον τῆς ἐν Παρισίῳ καὶ ἀρχηγός τῆς εἶναι ὁ Δαυῖδ. Λαμβάνει δὲ κατὰ προτίμησιν τὰ θέματά τῆς ἐκ τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἰδίως ἐκ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας. Περὶ τὸ 1820 σχηματίζεται εἰς τὴν Γερμανίαν ὁμιλος ῥωμαντικός. Οἱ γερμανοὶ ῥωμαντικοὶ λαμβάνουν θέματα χριστιανικὰ καὶ ἱπποτικά. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ῥωμαντικὴ κίνησις μὲ ἀρχηγὸν τὸν Delacroix ἀρχίζει μετὰ τὸ 1830. Τέλος ἀρχεται ἡ πραγματικὴ σχολή, ἡ ὁποία θέλει νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ πραγματικόν.

Τὸ προτιμώμενον εἶδος τῆς κλασσικῆς καὶ ῥωμαντικῆς σχολῆς ἦτο ἡ ζωγραφικὴ σκηνῶν ἱστορικῶν εἰλημμένων, τῶν μὲν κλασσικῶν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, τῶν δὲ ῥωμαντικῶν ἐκ τοῦ μεσαίωνος καὶ τῆς ἀναγεννήσεως. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰῶνος τὸ εἶδος τοῦτο ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην μὲ τὸ δράμα καὶ τὸ ἱστορικὸν μυθιστόρημα. Ὅπως ἐκεῖνα, παρεχώρησε τὴν θέσιν του εἰς εἶδη, τὰ ὁποῖα ἐπιτρέπουν εἰς τὸν καλλιτέχνην νὰ ἀναπαριστᾷ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον βλέπει. Τὰ τοιαῦτα εἶναι τρία· ἡ ζωγραφικὴ *ἀντικειμένων* (peinture de genre), ἡ τοῦ *τοπείου* καὶ ἡ *προσωπογραφία*. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπικρατεῖ ἡ ζωγραφικὴ ἀντικειμένων (peinture de genre). Οἱ μεγαλύτεροι ζωγράφοι τοπείων καὶ προσωπογραφιῶν εἶναι οἱ Γάλλοι Corot, Rousseau κλπ.

Ἡ *γλυπτικὴ* ἀνεξωογονήθη κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἐν Ἰταλίᾳ, ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἰδίως ἐν Γαλλίᾳ, ἐργάζεται δὲ κυρίως διὰ τάφους καὶ μνημεῖα ἀναμνηστικά. Ὅλοι λαμβάνουν ὡς πρότυπα τοὺς ἀρχαίους μὲ σκοπὸν νὰ φθάσουν εἰς μορφὰς ἀπλᾶς καὶ αὐστηράς. Ὅμως τινὲς τῶν γλυπτῶν ἀπὸ τοῦ 1848 ἐστράφησαν πρὸς τὸν πραγματισμόν. Προσπαθοῦν νὰ ἀντιγράψουν τὸ πρότυπὸν των, καὶ ἰδίως ζητοῦν νὰ δώσουν εἰς τὰς μορφὰς των

ἐκφρασιν καὶ κίνησιν. Ὡστε παρὰ τὴν κλασσικὴν ἀγαλματοποιΐαν, ἡ ὁποία ἐπιδιώκει τὰς ὥραϊας μορφάς, παρουσιάζεται ἡ γλυπτικὴ τῆς ἐκφράσεως, ἡ ὁποία προσπαθεῖ νὰ ἀποδώσῃ τὴν φυσιογνωμίαν τῶν προσώπων.

Ἡ **Ἀρχιτεκτονικὴ** κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος δὲν ἀρέσκεται πλέον εἰς τὰς ἰταλικὰς μιμήσεις. Δὲν ἀρκεῖται πλέον νὰ μιμῆται ἐμμέσως τοὺς ἀρχαίους διὰ τῶν ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως. Οἱ ἀρχιτέκτονες σπουδάζουν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἑλλάδα. Οὕτω ἐγεννήθη ἡ κλασσικὴ σχολή, ἡ ὁποία εἶναι προσκολλημένη εἰς τὸ νὰ ἀναπαριστᾷ πιστῶς τοὺς τύπους τῶν ἀρχαίων οἰκοδομημάτων. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐμιμήθησαν ἰδίως τὴν ῥωμαϊκὴν τέχνην, εἰς τὴν Γερμανίαν τὴν ἑλληνικὴν. Τότε ἐκτίσθησαν ἐν Γαλλίᾳ ἡ ἐκκλησία τῆς ἀγίας Μαγδαληνῆς καὶ τὸ Χρηματιστήριον, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀντίγραφα ἀρχαίων ναῶν, ἡ θριαμβευτικὴ ἀψὶς τοῦ Carusel, ἀντίγραφον τῆς ἀψίδος τοῦ Τίτου. Βραδύτερον εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας Λουδοβῖκος Α' ἐκδόδησεν εἰς τὸ Μόναχον δολόκληρον πόλιν οἰκοδομημάτων ἑλληνικῶν. Αὕτη ἡ νεοελληνικὴ σχολὴ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1848. Ἡ ῥωμαντικὴ σχολὴ δὲν ζητεῖ νὰ δημιουργήσῃ νέον ρυθμόν. Ἀλλ' ἀντιθέτως πρὸς τοὺς κλασσικούς, οἵτινες μιμοῦνται τὴν ἀρχαιότητα, αὕτη λαμβάνει ὡς πρότυπα τὸν ῥωμανικὸν (ῥωμαιοβυζαντινὸν) καὶ τὸν γοτθικὸν ρυθμόν. Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους οἱ ἀρχιτέκτονες ζητοῦν νὰ κατασκευάσουν οἰκοδομήματα νέου ρυθμοῦ προσαρμοζομένου εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας τοῦ βίου. Τοῦ εἵδους τούτου εἶναι ἡ Opera τῶν Παρισίων. Ἡ παγκόσμιος ἐκθεσις τοῦ 1889 παρήγαγεν νέαν ἀρχιτεκτονικὴν. Αὕτη ἐργάζεται μὲ ὑλικά ἐλαφρά, τὸν σίδηρον καὶ τὸν πλίνθον, καὶ κατασκευάζει οἰκοδομήματα ὑψηλότερα καὶ λεπτότερα. Τὸ ὑψηλότερον μνημεῖον τοῦ κόσμου εἶναι ὁ Πύργος τοῦ Eiffel (300 μέτρα) ἐν Παρισίοις.

Ἡ **μουσικὴ**. Ὁ 19ος αἰὼν παρήγαγε τοὺς μεγαλυτέρους μουσικοὺς καὶ δὴ τὸν μεγαλύτερον ὅλων, τὸν Beethoven. Κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐν τῇ μουσικῇ διακρίνονται δύο σχολαί, ἡ **γερμανικὴ** καὶ ἡ **ιταλικὴ**. Ἡ γερμανικὴ ἀντιπροσωπευμένη ὑπὸ τῶν Beethoven, Mojart, Weber, Schubert, Mendelson, Schuman χρησιμεύει διὰ τὴν ὁρχήστραν, τὸ κλειδοκύμβαλον ἢ τὴν φωνήν. Ἡ ἰταλικὴ μουσικὴ (Bellini, Donizetti, Rossini, Verdi) ἐργάζεται μόνον διὰ τὸ θέατρον. Τὰ ἔργα τῶν προωρισμένα διὰ τὸ γαλλικὸν δημόσιον εἶναι συντεθειμένα

ἐπὶ γαλλικῶν λέξεων. Βραδύτερον ὁ γερμανὸς Richard Wagner ἐδημιούργησε τὸ **μουσικὸν δράμα**. Ἀντὶ δηλ. νὰ γράψῃ τὴν μουσικὴν τοῦ ἐπὶ τῶν λέξεων τοῦ δράματος συνθέτει συγχρόνως καὶ τὸ δράμα καὶ τὴν μουσικὴν, ὥστε ἡ μουσικὴ εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὴν πρᾶξιν. Ἐσχάτως τέλος ἀνεκαλύφθη νέα πηγὴ μουσικῆς εἰς τὴν λαϊκὴν μελωδίαν.

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἡ πρόοδος ὅλων τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἰδίως τῶν φυσικῶν εἶναι καταπληκτικὴ.

Εἰς τὴν **φυσικὴν** ἡ κυριωτέρα ἀνακάλυψις εἶναι ὁ ἠλεκτρομαγνητισμὸς γενομένη συγχρόνως ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ. Ἡ κυριωτέρα ἐφεύρεσις εἶναι τὸ φασματοσκοπίον. Δι' αὐτοῦ σπουδάζομεν τὴν σύνθεσιν σώματος, ἀπομεμακρυσμένου πλανήτου ἢ ἀπλανοῦς, συλλέγοντες τὸ φῶς τὸ ὁποῖον τοῦτο ἐκπέμπει. Ἡ ἀστρονομία συνεπληρώθη διὰ τῆς θεωρίας τοῦ Laplace, ὅστις ἐξηγεῖ τὸν ἀνασχηματισμὸν τοῦ ἡλίου, τῆς γῆς καὶ τῶν πλανητῶν, διὰ τῆς ἀνακάλυψεως τῆς συνθέσεως τῶν νεφελῶν. Ἡ μετεωρολογία, χάριν τῆς ὁποίας ἰδρῦθησαν ἀστεροσκοπεῖα ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὄρεων, συνέλεξε μέγαν ἀριθμὸν γεγονότων, ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἔχει ἀποτελέσει ἐπιστήμην.

Ἡ **χημεία** ἰδρῦθη εἰς τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ Scheele, τοῦ Ἀγγλοῦ Priestley καὶ τοῦ Γάλλου Lavoisier, οἵτινες ἀπεμόνωσαν τὰ σπουδαιότερα χημικὰ σώματα (ὁ Lavoisier πρῶτος ἀνέλυσε τὸ ὕδωρ χωρίσας τὸ ὀξυγόνον ἀπὸ τὸ ὕδρογόνον). Ἡ χημεία ἔκτοτε ἔκαμε συνεχεῖς προόδους συγχρόνως ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, καὶ Γερμανίᾳ. Μετὰ τὴν ἀπομόνωσιν τῶν ἀπλῶν σωμάτων ἐσπούδασαν τὴν σύνθεσιν τῶν ὁργανικῶν σωμάτων (ζώων καὶ φυτῶν). Ἡ σπουδὴ αὕτη ἀποτελεῖ τὴν ὁργανικὴν χημείαν.

Ἡ **ζωολογία** ὥς ἐπιστήμη ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Cuvier, ὅστις ἔκαμε τὴν ἀνατομίαν τῶν ζώων καὶ ἐταξινόμησεν αὐτά. Ἡ φυτολογία συνεπληρώθη διὰ τῆς ἀνατομίας τῶν φυτῶν καὶ τῆς φυσιολογίας, αἱ ὁποῖαι ἐξετάζουν τὰ ὅργανα τῶν φυτῶν καὶ τὰς λειτουργίας αὐτῶν. Ἡ **γεωλογία καὶ ἡ παλαιοντολογία** εἶναι ἐπιστήμαι ὅλως νέαι. Τὰς βάσεις αὐτῶν ἔθεσεν ὁ Cuvier. Αἱ ἀνασκαφαὶ αἱ γενόμεναι ὑπὸ τῶν ἀρχαιολόγων, αἱ ἐργασίαι αἱ γενόμεναι ὑπὸ τῶν μηχανικῶν εἰς λατομεῖα καὶ τὰς χάριν τῶν σιδηροδρόμων γενομένας διατρήσεις ὁρέων ἐπρομήθευσαν ἅπειρα δείγματα εἰδῶν ἑδαφῶν καὶ εἰδῶν ζώων, τὰ ὁποῖα διεδέχονται ἄλληλα εἰς τὴν σφαῖραν τῆς Γῆς. Ἡ **γενικὴ φυλοσοφία** ἰδρῦθη

ἐν Γαλλίᾳ ὑπὸ τοῦ Claude Bernard διὰ παρατηρήσεων ἐπὶ ζώων ζώντων, ἡ δὲ ἱστολογία ἐν Γερμανίᾳ διὰ τῶν σπουδῶν μὲ τὸ μικροσκοπίον. Ὅλοι αὐταὶ αἱ ἐπιστῆμαι ὑπῆλθον εἰς ἐν σύστημα διὰ τῆς θεωρίας τῆς ἐξελιξέως, τὴν ὁποίαν ἐμόρφωσεν ὁ Darwin διὰ τὰ ζῶα καὶ ἡ ὁποία ἐξετάθη εἰς ὅλας τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας. Ἡ θεωρία αὕτη ἐπέτρεψε νὰ συνδεθοῦν γεγονότα μεμονωμένα μέχρι τοῦδε καὶ νὰ δοθῇ νέα κατεύθυνσις εἰς τὰς ἐρεῦνας.

Αἱ πνευματικαὶ ἐπιστῆμαι. Κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πρῶτον ἐν Γαλλίᾳ καὶ ἔπειτα ἐν Γερμανίᾳ ἐπεχείρησαν νὰ σπουδᾶσιν μεθοδικῶς τὰς διαφόρους ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἥτοι γλῶσσαν, βιβλία, νόμους, ἥθη καὶ νὰ ἀναζητήσουν τοὺς διέποντας αὐτὰς νόμους.

Ἠρεῦνησαν τὰς γλώσσας καὶ τὰς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν καὶ Περσῶν καὶ συγκρίνοντες αὐτὰς πρὸς τὰς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Λατίνων ἐδημιούργησαν τὴν **Γλωσσικὴν** καὶ τὴν **Συγκριτικὴν μυθολογίαν**.

Ὡσαύτως ἀνεκαίνισαν τὴν **Ἱστορίαν**. Δὲν ἀρκοῦνται εἰς τὴν ἀπλὴν ἀνάγνωσιν, ἀλλὰ σπουδάζουν μεθοδικῶς τὰς μεταβολὰς τὰς γενομένας εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας. Τοῦτο ἐπεχειρήθη ἰδίως ὑπὸ φιλολόγων καὶ ἐπιστημόνων Γερμανῶν. Ἔθεσαν δὲ τὴν ἀρχήν, ὅτι ἡ ἱστορία δὲν δύναται νὰ εἶναι πραγματικῶς ἱστορία ἄνευ αὐθεντικῶν μαρτυριῶν. Διὰ τῆς κριτικῆς ἐπανόρθωσαν τὰ ἀλλοιωμένα κείμενα καὶ προσδιώρισαν τὴν ἀξίαν των. Ἀνέσκαψαν τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἰταλίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς Ἀσσυρίας πρὸς ἀνεύρεσιν ἐπιγραφῶν καὶ λειψάνων μνημείων. Τέλος ἐζήτησαν εἰς τὰς βιβλιοθήκας καὶ τὰ ἀρχεῖα ἔγγραφα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης.

Ἡ φιλοσοφία κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα παρήγαγε δύο μεγάλας σχολὰς τὴν **γερμανικὴν** καὶ τὴν **ἀγγλικὴν**. Οἱ Γερμανοὶ φιλόσοφοι ἀπὸ τοῦ Καντίου εἶναι πρὸ πάντων **μεταφυσικοί**. Ζητοῦν δὲ νὰ καταστήσουν σύστημα ἐξηγοῦν τὸ σύνολον τοῦ κόσμου καὶ τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῷ σύμπαντι. Ἐκαστος ἐκ τῶν μεγάλων φιλοσόφων (Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer) ἔσχε τὸ σύστημά του. Διὰ τοῦ βάθους τῆς σκέψεως των καὶ τῶν ποιητικῶν καλλονῶν τῆς δημιουργίας των ἐπέδρασαν ἰσχυρῶς εἰς τὴν φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἔθεσαν εἰς κίνησιν τὰ πνεύματα. Τὰ ἴχνη τῶν ιδεῶν των ἀνευρίσκει τις εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς πολιτικούς, καὶ ἰδίως εἰς τοὺς σο-

φους τῆς ἐποχῆς των. Οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι (Stuart Mill, Bain, Herbert Spencer) εἶναι ἰδίως **λογικοὶ καὶ ψυχολόγοι**. Παρατηροῦν τὰ γεγονότα, τὰ ὅποια συμβαίνουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, καὶ ζητοῦν νὰ τὰ τακτοποιήσουν. Ἀσχολοῦνται δὲ καὶ μὲ τὴν πολιτικὴν καὶ μὲ τὴν ἠθικὴν, τὰς ἐποίας ζητοῦν νὰ κάμουν ἐπιστήμας, παρατηροῦντες τοὺς νόμους, οἵτινες διέπουν τὰς ἀνθρωπίνους πράξεις. Εἰς τὰς ἄλλας χώρας οἱ φιλόσοφοι ἀκολουθοῦν ἢ τοὺς Γερμανοὺς ἢ τοὺς Ἀγγλους.

3. Ἡ βιομηχανία, ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον.

Ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημῶν. Αἱ πρόοδοι τῶν ἐπιστημῶν τοῦ 19ου αἰῶνος ἐφαρμοσθεῖσαι εἰς τὴν βιομηχανίαν, τὴν γεωργίαν καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπέφεραν εἰς τὸν ὄργανισμόν τοῦ βίου ἐξέλιξιν ὀρμητικὴν. Εἰς ἐκάστην χώραν καθ' ὅσον οἱ σοφοὶ ἀνεκάλυπτον νέα πράγματα καὶ ἐμόρφωνον νέους νόμους, οἱ βιομήχανοι, οἱ μηχανικοὶ, οἱ χημικοὶ ἐφήρμοζαν αὐτά. Ἐκεῖνοι μὲν εἰργάζοντο διὰ νὰ γνωρίσουν καλύτερά τὴν φύσιν, οὗτοι δὲ νὰ δεσπόσουν αὐτῆς.

Ἡ ἀνακάλυψις ἡ γονιμωτέρα μέχρι τοῦδε εἶναι ἡ τῆς κινή- τηρίου δυνάμεως τοῦ **ἀτμοῦ**. Αὕτη ἔσχε τρεῖς μεγάλας ἐφαρμο- γάς, εἰς τὰς ἀτμομηχανάς, τὰ ἀτμόπλοια καὶ τοὺς σιδηροδρόμους. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὁ Watts εἶχεν ἐφεύρει τὴν ἀτμομηχανήν. Αὕτη ἐτελειοποιήθη κατόπιν πολλῶν ἐπαναλήψεων καὶ σήμερον θέτει εἰς κίνησιν ὅλας τὰς μεγάλας μηχανὰς τῆς βιομηχανίας. Ἡ ἰδέα τοῦ ἀτμοπλοίου ἦτο παλαιά. Ἀλλ' ἡ ἐφεύρεσις μόνον τὸν 19ον αἰῶνα ἐφηρμόσθη πρακτικῶς, ἀφ' ὅτου ὁ ἀμερικανὸς Φούλτων ἔρριψε τὸ πρῶτον ἀτμόπλοιον εἰς τὸν Hudson τὸ 1808. Τὰ ἀτμόπλοια κατ' ἀρχὰς ἦσαν τροχοφόρα. Ἀπὸ τοῦ 1840 ὁ τροχὸς ἀντεκατεστάθη διὰ τοῦ ἔλικος. Τὰ ἀτμόπλοια, ὡς πλέοντα ταχύτερον καὶ μὲ ὅλους τοὺς ἀνέμους, ἀφήρesan ἀπὸ τὰ ἱστιο- φόρα τὴν μεταφορὰν τῶν ταξιδιωτῶν καὶ προσείλκυσαν κατὰ μικρὸν ὅλα σχεδὸν τὰ ἐμπορεύματα. Οἱ σιδηροδρόμοι ἐφευρέθη- σαν βραδύτερον. Ὁ Στέφενσον κατὰ πρῶτον (1821) ἐχρησιμο- ποίησεν αὐτοὺς εἰς τὰ μεταλλεῖα πρὸς μεταφορὰν ἀνθρακος, μετὰ δὲ τὸ 1830 ἐχρησιμοποίησαν καὶ διὰ τὰ ταξίδια.

Ὁ ἠλεκτρισμὸς ἐφηρμόσθη περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος. Ἐξ αὐτοῦ προῆλθεν ὁ τηλέγραφος, τὸ τηλέφωνον, τὸ ἠλεκτρικὸν φῶς, ἡ γαλβανοπλαστική, ὁ φωνόγραφος κλπ. Τέλος χρησιμοποιο- εῖται ὡς κινητήριος δύναμις τείνων νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν ἀτμόν.

Αἱ πρόοδοι τῆς γεωργίας. Ἡ γεωργία ἐτελειοποιήθη ἰδίως διὰ τῆς μηχανικῆς καὶ τῆς χημείας. Ἡ μηχανικὴ κατεσκεύασε τὰς ἀγροτικὰς μηχανὰς (θεριστικάς, ἄλωνιστικάς κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν νὰ γίνωνται αἱ ἐργασίαι τὸ ταχύτερον καὶ μὲ ὀλιγωτέρους βραχίονας. Ἡ χημεία ἐπρομήθευσε τὰ χημικὰ λιπάσματα, ἐνεργητικώτερα καὶ εὐθηνότερα τῆς κόπρου. Ὁφελήθη ὡσαύτως ἡ γεωργία ἐκ τῆς Ζωολογίας καὶ τῆς Βοτανικῆς. Ἐκαλλιεργήθησαν τὰ εἶδη τῶν ζώων καὶ εἰσῆχθησαν καλλιέργειαι τῆς γῆς νέαι. Πανταχοῦ ἰδρῦθησαν ἔταιρεῖαι ἀγροτικαί, αἵτινες δημοσιεύουν μελέτας γεωργικάς, καὶ παρακινοῦν δι' ἀμοιβῶν τοὺς καλλιεργητὰς νὰ τελειοποιήσουν τὰ προϊόντα των.

Περισσότερον τῆς ἐπιστήμης ἐπενήργησεν ἐπὶ τῆς γεωργίας ἡ πρόοδος τοῦ ἐμπορίου. Ὅταν δὲν ὑπῆρχον μέσα μεταφορᾶς οἱ καλλιεργηταὶ δὲν εἶχον συμφέρον νὰ παράγουν περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἐχρειάζοντο διὰ τὴν προσωπικὴν των κατανάλωσιν ἢ διὰ τὴν ἀγορὰν τῶν γειτονικῶν πόλεων. Ἀφ' οὗτου ὅμως ἔγιναν παντοῦ σιδηρόδρομοι καὶ καλαὶ ὁδοί, οἱ καλλιεργηταὶ εἰργάζοντο ἀκαταπαύστως πρὸς αὔξησιν τῶν προϊόντων. Προσεπάθησαν διὰ λιπασμάτων νὰ βοηθήσουν τὴν γῆν. Παρήτησαν σχεδὸν πανταχοῦ τὴν συνήθειαν νὰ ἀφίνουν τὴν γῆν νὰ ἀναπαύεται.

Ἡὔξησαν τὴν ἔκτασιν τῶν καλλιεργουμένων γαιῶν. Ἐν γένει ἡ γεωργία εἰς 50 ἔτη ἔκαμε τόσας προόδους, ὅσας δὲν εἶχε κάμει εἰς 10 αἰῶνας.

Αἱ πρόοδοι τῆς βιομηχανίας. Ἡ βιομηχανία ὠφελήθη πάρα πολὺ ἐκ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐπιστήμης, ἰδίως τῆς μηχανικῆς καὶ χημείας. Ἰδρῦθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα πολλαὶ νέαι βιομηχανίαι καὶ δὲν ὑπάρχει καμμία βιομηχανία παλαιά, τῆς ὁποίας ὅλα τὰ ἐργαλεῖα καὶ αἱ μέθοδοι δὲν ἀνανεώθησαν ἀπὸ 100 ἐτῶν. Συγχρόνως δ' ὅσον αὕτη τελειοποιεῖται, τόσον καὶ ἐκτείνεται. Ἡ αὔξησις τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τοῦ πλούτου καὶ ἡ εὐκολία τῆς μεταφορᾶς ὥθησαν εἰς μεγαλυτέραν παραγωγὴν. Τὰ ἀρχαῖα ἐργαστᾶσια ἠὔξηθησαν, ἐδημιουργήθησαν δὲ βιομηχανίαι εἰς χώρας, αἱ ὁποῖαι μέχρι τοῦδε ἦσαν ἀποκλειστικῶς γεωργικαί, εἰς τὴν Ρωσίαν, Οὐγγαρίαν, τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας.

Αἱ κυριώτεραι βιομηχανίαι εἶναι παλαιαὶ μὲν ἀνανεωθεῖσαι ἢ τοῦ γαιάνθρακος, ἢ τοῦ σιδήρου, ἢ τῶν ὀπλων, τὸ πλυντήριο, ἀνανεωθὲν διὰ τῆς χρήσεως τοῦ χλωρίου, τὸ βυρσοδεψεῖον, τὸ κλωστήριον καὶ ὑφαντήριο τοῦ βάμβακος, τοῦ μαλλίου, τῆς μετάξης, ἢ τυπογραφία, ἢ ἀνανεωθεῖσα διὰ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ

πιστηρίου με ἄτμόν, ἔπειτα με ἠλεκτρισμόν, τῆς στερεοτυπίας καὶ τῆς λινοτυπίας, ἡ βιομηχανία τοῦ χάρτου, ἡ εἰκονογραφία συμπληρωθεῖσα διὰ πολλῶν διαδοχικῶν ἐφευρέσεων, τῆς λιθογραφίας, τῆς χαλκογραφίας, τῆς τσιγκογραφίας, τῆς χρωμολιθογραφίας. Ἐκ τῶν νέων δὲ ἐφευρέσεων αἱ κυριώτεραι ἐκτὸς τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ἁτμοῦ καὶ τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἶναι ἡ ζάχαρις, τὸ ἀεριόφως, τὸ πετρέλαιον, τὸ καουτσούκ καὶ ἡ γουταπέρκα, ἡ φωτογραφία, ἡ γαλβανοπλαστική, αἱ διατηρημέναι τροφαὶ καὶ τὸ ἀπόσταγμα τοῦ κρέατος.

Αἱ πρόοδοι τοῦ ἐμπορίου. Τὸ ἐμπόριον ἔκαμε τεραστίως προόδους διὰ τῆς ἀναπτύξεως τῶν μέσων τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας. Κατὰ θάλασσαν τὸ ἱστιοφόρον ἀντικατεστάθη διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου, ὁλονὲν καθισταμένου ταχύτερου. Κατεσκευάσθησαν λιμένες κατάλληλοι, ἰδρύθησαν εἰς ὅλας τὰς ἁκτὰς φάροι, ἐχαράχθησαν ἄρται ναυτικοὶ δεικνύοντες ἀκριβῶς τὰ βάρη καὶ τὰ ρεύματα τῶν θαλασσῶν. Μεταξὺ τῶν μεγάλων λιμένων ὥργανώθησαν ὑπηρεσίαι τακτικαὶ τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τὰ ταξίδια ἐσυντομεύθησαν καταπληκτικῶς. Ἡ τομὴ τέλος τῶν ἰσθμῶν τοῦ Σουέξ καὶ τοῦ Παναμᾶ ἐσυντόμεισε πολὺ τὰ ταξίδια. Κατὰ ξηρὰν αἱ ὁδοὶ ἐκαλυτέρευσαν, αἱ δὲ ἀποστάσεις ἐξεμηδενίσθησαν διὰ τῶν σιδηροδρόμων καὶ ἐσχάτως διὰ τῶν αὐτοκινήτων καὶ ἀεροπλάνων.

Τὰ μέσα τῆς ἐπικοινωνίας ὡσαύτως ηὐξήθησαν. Τὰ ταχυδρομεῖα ἦσαν ἤδη ὥργανωμένα κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἀλλ' ἡ μεταφορὰ τῶν ἐπιστολῶν ἦτο βραδεῖα καὶ δαπανηρά. Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἔδωκε τὸ παρὰδειγμα νέου ὁργανισμοῦ τοῦ ταχυδρομείου καὶ ἐκανόνισε ὁμοιόμορφον τιμὴν γραμματοσήμου ὅση δὴποτε καὶ ἂν εἶναι ἡ ἀπόστασις. Τὴν Ἀγγλίαν δὲ κατόπιν ἐμιμήθησαν καὶ τὰ ἄλλα κράτη. Οἱ τηλέγραφοι ὥργανώθησαν ἀπὸ τοῦ 1850, τελευταίως δὲ τὰ τηλέφωνα καὶ ὁ ἀσύρματος.

Τὰ νέα μέσα τῆς μεταφορᾶς καὶ τῆς ἐπικοινωνίας ηὐξήσαν τεραστίως τὸ ἐμπόριον. Εἰς τοῦτο ὅμως σπουδαίως συνετέλεσαν προσέτι ἡ ἵδρυσις τραπεζῶν καὶ ἐταιρειῶν, ἡ ἐκδοσις χαρτονομίσματος καὶ ἡ ὁργάνωσις τῆς πιστώσεως. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς αὐξήσεως ταύτης τοῦ ἐμπορίου εἶναι, ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς ἑκάστην χώραν νὰ ἐξάγῃ τὰ προϊόντα της καὶ νὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγοραστῶν ὅλων τῶν ἄλλων χωρῶν. Ἐπομένως ἀκριβαίνουν τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ παράγουν καὶ εὐθιναίνουν εἰς τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι τὰ ἀγοράζουν.

Οὕτω τὸ ἐμπόριον τείνει νὰ καταστήσῃ τοὺς ὄρους τοῦ βίου σχεδὸν τοὺς αὐτοὺς εἰς ὅλας τὰς πολιτισμένας χώρας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

Η ΕΛΛΑΣ ΚΑΙ ΤΑ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ
ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ 19ΟΥ ΑΙΩΝΟΣ

1. Ἡ ἐπὶ Ὀθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι.

Ὅταν τὴν 25ην Ἰανουαρίου 1883 ὁ Ὀθων ἐπεβιάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, γενικὴ χαρὰ κατεῖχεν ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὁ νεαρὸς μονάρχης οὐδένα εἶχε σύνδεσμον πρὸς τὰς πολιτικὰς καὶ στρατιωτικὰς φατρίας, ὑπεστηρίζετο δὲ ἰσχυρῶς καὶ ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων δυνάμεων. Ὅλοι λοιπὸν ἠλπίζον, ὅτι ὑπ' αὐτὸν ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν μακροχρόνιον ἀπελευθερωτικὸν πόλεμον, μετὰ τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς ἔμελλεν ἐπὶ τέλους νὰ εὕρῃ τὴν ἀπαραίτητον ἡσυχίαν πρὸς διοργάνωσιν καὶ ἐπιτέλεισιν τοῦ ἱστορικοῦ προορισμοῦ της.

Ἀτυχῶς ἡ ὑπὸ τοῦ πατρὸς τοῦ Ὀθωνος ἐκλογὴ τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλεσαν τὴν μέχρι ἐνηλικιώσεως αὐτοῦ ἀντιβασιλείαν, δὲν ὑπῆρξεν ἐπιτυχής. Ἐκ τούτου δὲ προέκυψαν εἰς τὴν χώραν καὶ τὸν βασιλέα συμφοραὶ μεγάλαι. Οἱ ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου διορισθέντες ἀντιβασιλεῖς ἦσαν ὁ κόμης *Ἀρμανσπεργ*, πρῶην Βαυαρὸς ὑπουργός, ὁ διδάκτωρ *Μάουρερ*, καθηγητὴς τῆς Νομικῆς, καὶ ὁ στρατηγὸς *Εὐδεκ*, ὁ ὅποιος εἶχε δράσει ὥς στρατηγὸς ἐν Ἑλλάδι. Ἄλλ' οἱ ἄνδρες οὗτοι, πλὴν τοῦ ὅτι διεφώνουν πρὸς ἀλλήλους λόγῳ τοῦ ἀσυμβιβάστου χαρακτῆρός των, οὐδεμίαν εἶχον πρακτικὴν γνῶσιν τῶν κατὰ τὴν χώραν, τὴν ὁποίαν εἶχον ἔλθει νὰ κυβερνήσουν.

Πρῶτον σφάλμα διέπραξεν ἡ ἀντιβασιλεία εἰς τὸ ζήτημα *τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν*. Οἱ ἄνδρες οὗτοι ἐπὶ δεκαετίαν ἠγωνίσθησαν καὶ ἔπαθον χάριν τῆς πατρίδος. Ἡ στοιχειώδης λοιπὸν φιλανθρωπία καὶ αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον ἀπῆλθει νὰ διατηρήσῃ καὶ μισθοδοτήσῃ αὐτοὺς ἢ πολιτεία, κατὰ μικρὸν δὲ ἀσκοῦσα αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσῃ στρατὸν χρησιμώτατον εἰς τὸ κράτος. Ἀντὶ τούτου κατήρτισε τάγματα καὶ συντάγματα ἐκ Βαυαρῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθησαν μισθοὶ μεγάλοι καὶ ἀξιώματα.

Τοὺς παλαιμάχους Ἑλλήνας ἀγωνιστὰς προσεκάλεσε νὰ καταταχθοῦν εἰς ἓν ἐκ τῶν τότε ἰδρυθέντων δέκα ταγμάτων ἀκροβολιστῶν, ὅτε ὥφειλον νὰ ἀποβάλουν τὸ πατροπαράδοτον ἔνδυμά των καὶ νὰ περιβληθοῦν βαυαρικὴν στολήν, ὅπερ οὗτοι ἐθεώρουν πολὺ προσβλητικόν. Οἱ μὴ θέλοντες ἐξ αὐτῶν ὥφειλον νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς ἐστίαις των. Καὶ οἱ μὲν Πελοποννήσιοι ἦτο εὐκόλον νὰ ἐπανέλθουν εἰς αὐτάς, διότι εἶχον καὶ ἐστίαις καὶ γαίας.

Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο δυνατόν εἰς τοὺς Σουλῶτας, τοὺς Μακεδόνας, τοὺς Κρητάς καὶ τοὺς Θεσσαλοὺς, τῶν ὁποίων αἱ πατρίδες δὲν περιελήφθησαν εἰς τὸ ἐλεύθερον βασίλειον, οὔτε εἰς Στερεολλαδίτας, οἱ ὅποιοι λόγῳ τῆς μακρᾶς συνηθείας ἀπηχθάνοντο πᾶν ἄλλο στάδιον πλὴν τοῦ τῶν ὀπλων. Οἱ πλείστοι λοιπὸν τούτων ἠναγκάσθησαν νὰ τραποῦν εἰς τὸν ληστρικὸν βίον.

Ὡσαύτως δεινότατον σφάλμα διεπράχθη εἰς τὸ ζήτημα τῆς **πολιτειακῆς συντάξεως τῆς χώρας**. Χωρὶς νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὸν ἐθνικὸν καὶ κοινωνικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, χωρὶς νὰ ἀποβλέψουν εἰς τὴν πολιτειακὴν ἱστορίαν τῆς ἐπαναστάσεως, καθιέρωσαν εἰς τὴν χώραν πολίτευμα ἀπολύτου μοναρχίας συγκεντρούσης εἰς ἑαυτὴν ὅλην τὴν νομοθετικὴν καὶ ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Καὶ δὲν ἤρκει τοῦτο, ἀλλὰ καθιέρωσαν ὡσαύτως καὶ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τὴν εἰσπραξίν των φόρων, ὡς εἶχε γίνεαι καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου, σύστημα πολὺ συγκεντρωτικόν. Αἱ ἀρχαὶ κοινотικαὶ ἐλευθερίαι, τὰς ὁποίας εἶχον σεβασθῇ καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, κατηργήθησαν. Τὸ βασίλειον ἤδη διηρέθη εἰς 10 νομοὺς ὑποδιαιεθέντας εἰς ἐπαρχίας. Αὗται δὲ πάλιν ὑποδιηρέθησαν εἰς δήμους, τῶν ὁποίων ὁ δήμαρχος διωρίζετο ἢ ἐπαύετο ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου. Διωρίσθησαν τέλος εἰσπρακτορες τῶν φόρων ἀνεξάρτητοι τῶν κατὰ τόπους ἀρχῶν.

Καὶ ὡς πρὸς τὰ **δικαστικά** καὶ **ἐκπαιδευτικά** διεπράχθησαν δεινότατα σφάλματα. Αἱ σχετικαὶ νομοθεσίαι δὲν ἀπέβλεψαν εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλ' εἰς τὸ νὰ καταρτίσουν τέλεια συστήματα κατὰ τὰ βαυαρικὰ πρότυπα σχολείων καὶ δικαστηρίων. Ἐκ τούτων δ' ἐλάχιστα ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν. Τέλος δὲ ἡ ἀνακήρυξις τῆς ἑλληνικῆς **Ἐκκλησίας ἀνεξαρτήτου** ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου ἄνευ τῆς συγκαταθέσεώς του καὶ ἡ **διάλυσις πολλῶν μοναστηρίων** δυσηρέστησαν τὸν ἑλληνικὸν λαόν, διότι προήρχοντο παρ' ἀνθρώπων ἑτεροδόξων.

Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ ἄστοχα μέτρα τῆς ἀντιβασιλείας, τὸ πλεῖστον τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐπειδὴ εἶχεν ἀηδιάσει πλέον τὰς ἀδια-

κόπους ταραχὰς καὶ ἐπεθύμει μόνον ἡσυχίαν, ἐδείκνυε παθητικὴν ὑποταγὴν καίπερ ἀπεχθανόμενον αὐτά. Τὸ δεινότερον ὅμως σφάλμα τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξεν, ὅτι ἀντὶ νὰ μείνῃ ἀνωτέρα τῶν φατριῶν κατῆλθε μέχρις αὐτῶν καὶ ἀντὶ νὰ καταπνίξῃ τὸ κομματικὸν πνεῦμα ἀνεροίπισε καὶ ἀνεξωογόνησεν αὐτὸ διὰ τῆς διαστάσεως, ἡ ὁποία ἐγεννήθη εἰς τοὺς ἰδίους τῆς κόλπους. Ὁ Ἀρμανσπεργ εἶχε περιέλθει εἰς διάστασιν μὲ τοὺς συναδέλφους του καὶ παρίστατο ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀγγλικοῦ κόμματος. Ὁ Μάουρερ ἀντεπροσώπευσε τὴν γαλλικὴν ἐπιρροήν. Ὁ Ἐϋδεκ ἠσθάνετο μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ ῥωσικὸν κόμμα. Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης συμπεριφορᾶς τῆς ἀντιβασιλείας ὑπῆρξε κατὰ πρῶτον ἡ δημιουργία δεινῆς ἀντιπολιτεύσεως κατ' αὐτῆς.

Τῆς ἀντιπολιτεύσεως ταύτης ἀρχηγὸς ἔγινεν ὁ **Κολοκοτρώνης**, διότι ἡ ἀντιβασιλεία περιστοιχισθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του ἀπέκλεισεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς βασιλικῆς εὐνοίας. Συνεκροτήθη τότε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ ἑταιρεία μυστικὴ, καὶ ὑπεγράφη αἵτησις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωσίας περὶ ἀνακλήσεως τῶν τριῶν ἀντιβασιλέων. Ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας συνελήφθησαν καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχουν ἀρκετὰ ἐνοχοποιητικὰ στοιχεῖα κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον. Καὶ ἡ μὲν ποινὴ δὲν ἐξετελέσθη. Βραδύτερον δὲ ἐπὶ τῇ ἐνηλικίωσει τοῦ Ὁθωνος οἱ δεσμῶται ἀπλευθερώθησαν. Συγχρόνως οἱ Μανιάται μὴ δεχόμενοι νὰ καταφίσουν τοὺς πύργους τῶν ἐπανεστάτησαν. Πρὸς καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς μάτην ἐστάλησαν Βαυαροὶ στρατιῶται. Τοῦτο μόλις κατωρθώθη βραδύτερον διὰ χρηματικῶν μέσων. Ὡσαύτως ἄλλη στάσις ἐξερράγη εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν Μεσσηνίαν πρὸς ἀποφυλάκισιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Πλαπούτα μετὰ δυσκολίας κατασταλεῖσα.

Ἐν τῷ μεταξὺ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1834 ὥρίσθη ὡς πρωτεύουσα τοῦ βασιλείου δι' ἱστορικοὺς λόγους ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο τότε παρὰ σωρὸς ἐρειπίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἠγείροντο μεγαλοπρεπῆ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα. Τέλος τὴν 20ὴν Μαΐου τοῦ 1835 ὁ Ὁθων ἐκηρύχθη ἐνήλικος, τὸ ἐπόμενον δ' ἔτος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα τοῦ μεγάλου δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου Ἀμαλίαν.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐνηλικίωσιν τοῦ Ὁθωνος οὔτε ἡ ἀπολυταρχία οὔτε ἡ βαυαρικὴ διοίκησις ἔληξεν. Ὁ Ὁθων εἶχε μὲν ὑπουργοὺς Ἑλλήνας, ἀλλ' ἐκράτησε καὶ τὸν Ἀρμανσπεργ ὡς ἀρχιγραμματέα. Ὅταν δὲ οὗτος κατέστη λίαν ἀντιδημοτικός,

ἀντικατέστησεν αὐτὸν δι' ἄλλου Γερμανοῦ, τοῦ 'Ρούδχαρτ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου συνδέεται ἡ ἔναρξις τῆς λειτουργίας τοῦ πανεπιστημίου εἰς τι οἶκημα παρὰ τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως. Συγχρόνως ὅλα τὰ ἀνώτερα στρατιωτικὰ καὶ πολιτικὰ ἀξιώματα κατεῖχοντο ὑπὸ Βαυαρῶν. Ἡ κατὰ τῶν Βαυαρῶν λοιπὸν δυσαρέσκεια ἐξηκολούθει.

Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ 'Ρούδχαρτ ὁ βασιλεὺς δὲν παρεχώρησεν εἰς τὸν λαὸν κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του τὸ σύνταγμα, ἀλλὰ αὐτὸς προήδρυνε τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ ἐκυβέρνη αὐταρχικῶς. Ἐπομένως ἡ κατὰ τῶν ξένων δυσαρέσκεια ἐστράφη τώρα καὶ κατὰ τοῦ βασιλέως, στάσεις δὲ συχναὶ καὶ πάλιν ἐγίνοντο εἰς διάφορα μέρη τῆς χώρας. Τὴν κατὰ τοῦ βασιλέως δυσαρέσκειαν ἐπέτεινον προσέτι καὶ αἱ ἀποτυχίαι αὐτοῦ εἰς τὰ ἔξωτερικὰ ζητήματα. Κατὰ τὸν πόλεμον μεταξὺ Σουλτάνου καὶ Μεχμέτ οὗτος ἀφῆκεν ἀχρησιμοποιοῦτους δύο λαμπρὰς εὐκαιρίας, καθ' ἃς τὸ ἔθνος ἠδύνατο νὰ ἐπεκτείνει τὰ ὅριά του. Καὶ τὸ 1831 μὲ τὴν πρώτην ἦταν τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ Μεχμέτ καὶ τὸ 1839 μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μαχμούτ, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐδημιούργησεν, ὥς ὄφειλε, τετελεσμένον γεγονός καταλαμβάνουσα τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν. Τοῦναντίον ἰδιωτικῇ ἐπίσκεψις τοῦ Ὁθωνος εἰς Σμύρνην προεκάλεσε μὲν ἄμετρον ἐκεῖ ἐνθουσιασμόν, ἀλλὰ καὶ ἀντεκδικήσεις κατόπιν τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Σάμιοι ἐζήτησαν τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον. Ὡσαύτως ἀπέτυχε καὶ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐκραγεῖσα τὸ 1841. Τέλος ἐναντίον τοῦ Ὁθωνος ἐξηρέθιζον τὰ πνεύματα καὶ ἐκ τῶν ἀντιζηλιῶν τῶν προστατίδων δυνάμεων, ῥαδιουργίαι, ἔνεκα τῶν ὁποίων εἶχον σχηματισθῇ καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλλάδα τρία κόμματα, ῥωσικόν, γαλλικὸν καὶ ἀγγλικόν. Ἐνεκα ὅλων τούτων, πρὸ πάντων ὅμως ἔνεκα τῆς ἐπιμονῆς αὐτοῦ νὰ μὴ θέλῃ παρ' ὅλας τὰς προτροπὰς τῆς Ἀγγλίας νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαὸν σύνταγμα, ὁ Ὁθων κατέστη πολὺ ἀντιδημοτικὸς. Ἐκ τούτου προεκλήθη ἡ ἐπανάστασις τῆς **3ης Σεπτεμβρίου 1843**.

Ἡ ἐπανάστασις αὕτη ὑπῆρξεν ὅλως ἀναίμακτος, προπαρεσκευάσθη δὲ ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ ἀγγλικοῦ καὶ ῥωσικοῦ κόμματος. Τοῦ ἀγγλικοῦ ἡγεῖτο ἀπόντος τοῦ Μαυροκορδάτου ὡς πρεσβευτοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὁ Ἄνδρ. Λόντος, τοῦ δὲ ῥωσικοῦ ὁ Ἄνδρ. Μεταξᾶς. Οὗτοι ἐμύησαν εἰς τοὺς σκοποὺς τῶν τοὺς ἐπιφανεστέρους πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς ἀνδρας.

(Κανάρης, Μπότσαρης, Δ. Καλλέργης, Ἰω. Μακρυγιάννης κ. ἄ.). Τὴν δὲ νύκτα τῆς 2 πρὸς τὴν 3 Σεπτεμβρίου οἱ συνταγματάρχαι **Δ. Καλλέργης** καὶ **Ἰω. Μακρυγιάννης** προσελκύσαντες ὑπὲρ τοῦ σκοποῦ των τὸν στρατὸν ὠδήγησαν αὐτὸν εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνακτόρων πλατεῖαν καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτά. Τότε συγκεντρωθέντων καὶ ἀρκετῶν πολιτῶν ἀπήτησαν παρὰ τοῦ βασιλέως τὴν σύγκλησιν ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς ψήφισιν συντάγματος καὶ τὴν ἐκδίωξιν ὅλων τῶν ξένων πλὴν τῶν ἀρχαίων φιλελλήνων. Ὁ βασιλεὺς ὑπεχώρησε καὶ ὑπέγραψε τὰ πρὸς τοῦτο διατάγματα.

Ἡ βαυαρικὴ αὐταρχία ἔληξεν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνεθροῦσα τὴν 8ην Νοεμβρίου ἐψήφισε συνταγματικὸν πολίτευμα μὲ μορφήν συνταγματικῆς μοναρχίας, δηλ. μοναρχίας περιοριζομένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Κατ' αὐτὸ ἡ μὲν νομοθετικὴ ἐξουσία ἔμελλε νὰ ἐνεργῇται ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ δύο κοινοβουλευτικῶν σωμάτων, τῆς βουλῆς καὶ τῆς γερούσιας, ἡ δὲ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ὑπὸ τοῦ βασιλέως δι' ὑπουργεῖου διοριζομένου ὑπ' αὐτοῦ.

2. Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος.

Τὸ πρῶτον ὑπουργεῖον τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας συνεκρότησεν ὁ Μαυροκορδάτος ἐπανελθὼν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Ταχέως ὅμως ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ἔνεκα τῆς ἀγρίας ἀντιπολιτεύσεως τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γαλλικοῦ κόμματος Ἰωάννου Κωλέττη, ὅστις καὶ ἐσχημάτισε κυβέρνησιν. Οὗτος ἀπολαύων τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ βασιλέως καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τῆς Γαλλίας διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχῇ μέχρι τοῦ ἐν ἔτει 1848 θανάτου του διὰ παραβιάσεως τῶν ἐκλογῶν καὶ δι' ἀποκλεισμοῦ τῶν ἀντιπάλων του ἀπὸ τῆς βουλῆς. Καὶ μετὰ τὸν θάνατον ὅμως αὐτοῦ διὰ τῶν αὐτῶν μέσων ὅλα τὰ μέχρι τοῦ 1853 σχηματισθέντα ὑπουργεῖα ἦσαν αὐλόφιλα.

Ὅλα ταῦτα συνετέλουν εἰς τὴν ἐξέγερσιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοῦ Ὀθωνος ὡς παραβιάζοντος τὸ σύνταγμα. Εἰς τοῦτο δὲ πολὺ συνετέλεσε καὶ ἡ τότε ἐκτραγέῖσα γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1848 καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην φιλελευθέρᾳ κίνησις. Ὡσαύτως ἡ Ἀγγλία δυσηρεστημένη κατὰ τοῦ Ὀθωνος διὰ τὸν ἀπολυταρχισμόν του δὲν ἔπαυσεν ἐνοχλοῦσα αὐτὸν διὰ παραπόνων περὶ ληστείας καὶ δι' ἀξιώσεως περὶ πληρωμῆς τῶν τόκων τοῦ δανείου καὶ περὶ ἀποζημιώσεως Ἀγγλῶν

καὶ Ἰονίων ὑπηκόων. Τὸ 1850 μάλιστα καὶ προέβη εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ Πειραιῶς ἐπὶ τρίμηνον πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν ἀξιω-
σεῶν της.

Ἡ Ἑλλάς μετ' ὀλίγον (1853) ἐταράχθη ἐκ τῆς ἐκρήξεως τοῦ **Κριμαϊκοῦ πολέμου**. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔκρηξιν τοῦ πολέμου τούτου ἔδωκεν ἡ κατοχὴ τῶν ἐν Παλαιστίνῃ προσκυνημάτων τῶν Ἀγίων τόπων, καὶ ἰδίως τοῦ ναοῦ τοῦ Παναγίου τάφου, τὴν ὁποίαν ἔκπαλαι ἡμφισβήτουν Ἕλληνες καὶ Λατῖνοι. Ταύτην ἐσχάτως (1851) εἶχεν ἐπιτύχει ὑπὲρ τῶν Λατίνων ἡ ἀνέκαθεν προστάτις αὐτῶν Γαλλία. Τότε ὁ τσάρος ἐν ὀνόματι τῆς ὕβρισθείσης ὀρθοδοξίας διέταξε σῶμα στρατοῦ νὰ προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα τῶν παριστρίων ἡγεμονιῶν, καὶ ἠξίωσε δι' ἐκτάκτου ἀπεσταλμένου, τοῦ Μεντσικώφ, ὅχι μόνον ἐπανόρθωσιν τῶν γενομένων, ἀλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς προστασίας ἐπὶ τοῦ συνόλου τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει. Ὁ Ναπολέων Γ' ἔχων προσωπικὰς ἀφορμὰς κατὰ τοῦ τσάρου, ὅστις δὲν ἀνεγνώριζεν αὐτὸν ἰσοτίμον, καὶ ἡ Ἀγγλία ἐχομένη πάντοτε τοῦ δόγματος τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἐνεθάρρουναν τὴν Πύλιν ν' ἀρνηθῇ. Ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἐπομένως εἰσῆλθεν εἰς τὰς ἡγεμονίας, ὁ δὲ ρωσικὸς στόλος τῆς Μαύρης θαλάσσης προσέβαλε 12 τουρκικὰ πλοῖα πρὸ τῆς Σινώπης καὶ κατέστρεψεν αὐτά.

Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία τότε ἔστειλαν τοὺς στόλους των εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐζήτησαν παρὰ τοῦ τσάρου τὴν ἐκκένωσιν τῶν ἡγεμονιῶν. Ἡ Ρωσία ἡρνήθη. Γαλλία καὶ Ἀγγλία κατόπιν τούτου συνῆψαν μετὰ τοῦ σουλτάνου τὴν συνθήκην τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διὰ τῆς ὁποίας ἐγγυῶντο τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας καὶ κηρύξασαι τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσίας ἀπέστειλαν στρατοὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Πρωσσία κατ' ἀρχὰς ἔμειναν οὐδέτεραι. Μετὰ τὰς πρώτας ὁμως συμπλοκάς Ρώσων καὶ Τούρκων παρὰ τὸν ΑἼμον ἠπειλήσαν, ὅτι θὰ ἐπετίθεντο κατὰ τῆς Ρωσίας, ἂν δὲν ἐξεκένου τὰς ἡγεμονίας. Ἡ Ρωσία ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, καὶ ἡ Αὐστρία τῇ συγκαταθέσει τῆς Πύλης κατέλαβε προσωρινῶς αὐτάς. Οὕτω ἐκστρατεία ρωσικὴ εἰς τὸν ΑἼμον δὲν ἦτο πλέον δυνατή.

Ἀλλ' ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἐπεθύμουν νὰ ταπεινώσουν τὴν Ρωσίαν περισσότερον. Ἀπεφάσισαν λοιπὸν νὰ κάμουν ἐκστρατείαν εἰς τὴν Κριμαίαν, ἵνα καταστρέψουν τὴν Σεβαστούπολιν καὶ τὸν ἐνταῦθα ρωσικὸν στόλον. 30 χιλ. Γάλλοι, 20 χιλ.

Ἄγγλοι καὶ 6 χιλ. Τοῦρκοι ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Κριμαϊκὴν χερσόνησον τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1854. Οἱ δὲ Ρῶσοι δὲν ἐπερίμενόν ποτε τοιαύτην προσβολὴν καὶ δὲν εἶχον εἰς τὴν Κριμαϊάν παρὰ μόνον 30 χιλ. ἄνδρας. Ἡ Σεβαστούπολις ἦτο μὲν καλῶς ὠχυρωμένη ἀπὸ τοῦ μέρους τῆς θαλάσσης ὅχι ὁμως καὶ ἀπὸ τοῦ τῆς ξηρᾶς. Οἱ Ρῶσοι κατ' ἀρχὰς ἐνίκηθησαν, ἀλλ' ἔλαβον ἀρκετὰ ἀμυντικὰ μέτρα εἰς τὴν Σεβαστούπολιν, τὴν ὁποίαν κατόπιν οἱ σύμμαχοι ἐπολιορκήσαν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε σχεδὸν ἓν ἔτος. Ἐξ ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων ἐπεδείχθη δραστηριότης καὶ ἐπιμονή. Ῥωσικὸς στρατὸς κατήλθεν εἰς τὴν χερσόνησον πρὸς βοήθειαν τῶν πολιορκουμένων. Ἀλλὰ καὶ τοὺς συμμάχους ἐνίσχυσεν ἡ Σαρδηνία ἀποστείλασα βοήθειαν. Ἐπὶ τέλους ἡ Σεβαστούπολις ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν συμμάχων. Οἱ δὲ Ἄγγλοι κατέστρεψαν τοὺς λιμένας, τοὺς ναυστάθμους καὶ τοὺς στρατώνας αὐτῆς. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Νικόλαος, καὶ οἱ δύο ἀντίπαλοι δὲ ἦσαν καταπεπονθήμενοι, συνωμολογήθη εἰρήνη, τῆς ὁποίας τοὺς ὅρους ἐκανόνισε συνέδριον συνελθὸν ἐν Παρισίοις καὶ ἀποτελούμενον ἐξ ἀντιπροσώπων Ῥωσίας, Γαλλίας, Ἀγγλίας, Σαρδηνίας, Τουρκίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας.

Ἡ συνθήκη τῶν Παρισίων (1856) ἐκανόνισε τὰ ἀνατολικά ζητήματα ὡς ἑξῆς: 1) Ἐτίθετο ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων. Συνάμα ὁμως ὑπεχρεοῦτο αὕτη νὰ προνοήσῃ περὶ τῆς εὐημερίας τῶν ὑπηκόων τῆς Χριστιανῶν. 2) Ἐκηρύχθη οὐδέτερος ὁ Εὐξείνιος Πόντος. Οὐδὲν κράτος ἠδύνατο νὰ ἔξῃ εἰς αὐτὸν μήτε πολεμικὰ πλοῖα, μήτε ναύσταθμον. 3) Ἡ ναυσιπλοῖα τοῦ Δουνάβεως ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐλευθέρη ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν διεθνoῦς ἐπιτροπῆς. 4) Ἡ Ρωσία ὥφειλε νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν τὸ Δέλτα τοῦ Δουνάβεως, 5) Αἱ ῥουμανικαὶ αὐτονομίαι καθίσταντο αὐτόνομοι.

Κατὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον οἱ Ἕλληνες ἐτάχθησαν μὲ τὴν δμοδόξον Ῥωσίαν, ἐνόμισαν δὲ ὅτι ἡ περίστασις ἦτο κατάλληλος πρὸς ἐπέκτασιν τῶν ὁρίων τοῦ κράτους διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας. Ἀλλὰ δυστυχῶς οὔτε ἐγκαίρως οὔτε ὡς ἔδει ἐνήργησαν. Ἀντὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου Τουρκίας καὶ Ῥωσίας νὰ εἰσβάλλῃ ὁ ἑλλ. στρατὸς εἰς Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, κατηναλώθη ἀσκόπως πολὺς χρόνος. Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1853 συνελέχθησαν χρήματα, ἐστρατολογήθησαν ἐν Ἀθήναις συμμαογαί. Τὴν ἄνοιξιν δὲ ἱκανοὶ Ἕλλη-

ἄξιωματικοὶ παραιτηθέντες συνηνώθησαν μὲ τὰς συμμορίας εἰς τὰ σύνορα. Αἱ συμμορίαὶ εἰσβαλοῦσαι εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος ἔσχον ἐπιτυχίας τινάς. Ἐπειδὴ δὲ συνεπεῖα τούτων ἡ Τουρκία διέκοψε τὰς μετὰ τῆς Ἑλλάδος διπλωματικὰς σχέσεις, μόλις τότε ὁ Ὅθων διέταξε νὰ ἐτοιμασθῇ ὁ στρατὸς ἵνα προχωρήσῃ εἰς τὰ σύνορα, αὐτὸς δὲ ὁ ἴδιος ἀπεφάσισε νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸν ἐσταμάτησε ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία. Ἐπειδὴ αἱ προτροπαὶ αὐτῶν δὲν ἔπεισαν τὸν βασιλέα νὰ παραιτηθῇ τῶν φιλοπολέμων σχεδίων του, κατέλαβον διὰ συμμαχικοῦ στρατοῦ τὸν Πειραιᾶ. Ὁ Ὅθων τότε ἠναγκάσθη νὰ δηλώσῃ, ὅτι θὰ τηρήσῃ αὐστηρὰν οὐδετερότητα καὶ ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον φιλειρηνικὸν ὑπὸ τὸν Μαυροκορδατὸν, ὅστις ἀπέλαυσε τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δύο δυτικῶν δυνάμεων. Ἐν τούτοις ἡ ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ τοῦ Πειραιῶς ἐξηκολούθησε καὶ πέραν τῆς λήξεως τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ἥτοι μέχρι τοῦ 1857. Ἐκ τῆς κατοχῆς δὲ ταύτης ἐπῆλθον εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλα δεινά. Ἡ χολέρα ἐμπεσοῦσα εἰς τὸ στρατιώτεδον τῶν συμμάχων τὸ θέρος τοῦ 1854 μετεδόθη εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἐπὶ πέντε μῆνας ἠρῆμωσεν αὐτάς.

3. Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὁθωνος.

Ἡ τὸ 1859 ἔκρηξις τοῦ αὐστροῦταλικοῦ πολέμου ἐδυσχέρανε τὴν θέσιν τοῦ Ὁθωνος. Ὁ λαὸς ἐνεθουσία ὑπὲρ τοῦ ἰταλικοῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ὡς Βαυαρὸς συνεπάθει ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας. Ἐκ τούτου ἡ δημοτικότης αὐτοῦ ἐμειώθη. Συγχρόνως καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία ἐπώπτευν αὐτόν, ἡ μὲν Ἀγγλία ὡς τρέφοντα σχέδια ἐναντιούμενα εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐπὶ τῶν Ἰονίων νήσων προστασίαν καὶ εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκίας, ἡ δὲ Γαλλία διὰ τὰ ὑπὲρ τῆς Αὐστρίας αἰσθημάτά του. Ἦρchiσε λοιπὸν ζωηρὰ ἀντιπολίτευσις κατὰ τοῦ Ὁθωνος. Καὶ αἱ μὲν ἐκλογαὶ ἀπέβησαν ὑπὲρ τοῦ ὑπουργείου, τοῦ ὁποῦ προΐστατο ὁ Ἀθανάσιος Μιαούλης, υἱὸς τοῦ Ναυάρχου, καὶ ἀφωσιωμένος εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ τὸ ἱστορικὸν Μεσολόγγιον ἀνέδειξε βουλευτὴν τὸν νεαρὸν **Ἐπαμεινώνδαν Δεληγιώργην**, λίαν ἀγαπητὸν εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν νεότητα τὴν ἐμπνευσμένην ἀπὸ τὰς ἀντιδυναστικὰς ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Οὗτος μετὰ τῶν ἄλλων νέων ἀνδρῶν τῶν εἰσελθόντων εἰς τὴν βουλὴν ἀπετέλεσαν τὴν ἀντιπολίτευσιν καὶ ἔκαμαν ἀρχηγὸν τὸν ἀναμφισβητήτου ἐντιμότητος καὶ πατριωτισμοῦ γηραιὸν **Κανάρην**. Ὁ Ὅθων πρὸς πε-

ριστολήν τῆς ἀντιπολιτεύσεως μετεχειρίσθη βίαια καὶ ἀντισυνταγματικά μέτρα. Ἄλλὰ ταῦτα ἔτι μᾶλλον ἐξηρέθιζον αὐτὴν καὶ τὴν κατέστησαν βιαιοτέραν. Τέλος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1862 ὁ Μιαούλης ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Καὶ προσεκλήθη μὲν ὁ Κανάρης νὰ σχηματίσῃ ὑπουργεῖον, ἀλλ' οὗτος, ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς δὲν ἐνέκρινε τὰ ὑπ' αὐτοῦ προταθέντα μέτρα, ἀπεσύρθη, ἀνέλαβε δὲ καὶ πάλιν τὴν ἀρχὴν ὁ Μιαούλης. Τότε ἐξεργάγησαν στάσεις εἰς τὸ Ναύπλιον, τὴν Τρίπολιν καὶ τὴν Σῦρον, ἀπαιτοῦσαι τήρησιν τοῦ συντάγματος ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἐλευθερίαν τῶν ἐκλογῶν καὶ ὁρθόδοξον διάδοχον. Καὶ αἱ στάσεις μὲν κατεσβέσθησαν, ἠναγκάσθη ὅμως ὁ βασιλεὺς ν' ἀντικαταστήσῃ τὸ ὑπουργεῖον τοῦ Μιαούλη δι' ἄλλου ὑπὸ τὸν αὐλάρχην Γενναῖον Κολοκοτρώνην.

Μετὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς ἀπεφάσισε νὰ ἐπιχειρήσῃ μακρὰν περιοδείαν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1862 ἐπεβίβάσθη μετὰ τῆς βασιλίσσης τῆς θαλαμηγοῦ του. Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ὅμως ὁ Θεόδωρος Γρίβας ἀναπέτασεν εἰς τὴν Βόνιτσαν τὴν σημαίαν τῆς ἀποστασίας. Τὸ Μεσολόγγιον, αἱ Πάτραι καὶ ἄλλαι πόλεις ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα ἐκείνου. Ὁ Ὄθων ἔμαθεν εἰς Καλάμας τὴν ἀποστασίαν τῆς Βονίτσης καὶ ἀμέσως ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἀλλ' ἤδη αἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐπαναστατήσει.

Τὴν νύκτα τῆς **10ης Ὀκτωβρίου 1862 ἀπεστάτησεν** ἡ φρουρά. Τὴν πρωΐαν οἱ πολιτικοὶ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ Παραπήγματα, ἐκεῖ δὲ ὁ Δεληγιώργης μεταχειρισθεὶς ἀντὶ γραφείου τηλεβόλον ἔγραψε προκήρυξιν ἀγγέλλουσαν τὴν κατάλυσιν τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ τὸν σχηματισμὸν προσωρινῆς κυβερνήσεως ἐκ τοῦ Ὑδραίου **Βούλγαρη**, τοῦ **Κανάρη** καὶ τοῦ **Ρούφου**, ἧτις ἔμελλε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν μέχρι τῆς ἐκλογῆς νέου βασιλέως ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως. Κατόπιν κατελήφθησαν τὰ ἀνάκτορα ἄνευ ἀντιστάσεως, καὶ ὁ Βούλγαρης, ὁ πρόεδρος τῆς τριανδρίας, ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον, τοῦ ὁποίου συμμετέσχον ὁ Δεληγιώργης, ὁ Κουμουνοῦρος καὶ ὁ Θρασύβουλος Ζαΐμης. Ἐπὶ δύο ἡμέρας ἔνοπλοι ἄνδρες ἐπυροβόλουν εἰς τὰς ὁδοὺς εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς, ἀρκετοὶ ἄθωοι πολῖται ἐφονεύθησαν, καταστήματα ἐληλατήθησαν καὶ ἠνοίχθησαν αἱ φυλακαί.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 11ης Ὀκτωβρίου κατέπλευσεν ἡ βασιλικὴ θαλαμηγὸς καὶ ἠγκυροβόλησεν ἐκτὸς τοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς. Στίφη ἐπαναστατῶν συνεκεντρώθησαν τότε εἰς τὴν παραλίαν,

ἵνα ἐμποδίσουν τὴν ἀποβίβασιν τῶν βασιλέων. Ἡ βασίλισσα ἐπρότεινε νὰ ἐπαναπλεύσουν εἰς Καλάμας, ὅπου εἶχον τύχει ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Ἀλλ' ὁ Ὅθων μετὰ τινὰς ἀμφιταλαντεύσεις πεισθεὶς καὶ ὑπὸ τοῦ καταφθάσαντος διπλωματικοῦ σώματος ἀπεφάσισε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἐγγραψε προκήρυξιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναμίνησκε τὴν ἀγάπην του καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος μόχθους του καὶ ἐδήλου, ὅτι ἐγκατέλειπεν αὐτὴν πρὸς ἀποφυγὴν αἱματοχυσίας. Μετὰ τοῦτο δὲ ἐπιβὰς ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου ἀπέπλευσεν εἰς Βενετίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Βαυαρίαν.

Ὁ Ὅθων δὲν ὑπῆρξε μέγας ἡγεμὼν. Τοῦναντίον εἶχε χαρακτῆρα ἀσθενῆ καὶ σχολαστικὸν καὶ ἦτο ἀνίκανος νὰ προβῇ εἰς ἀποφάσεις ταχείας. Ἦτο ὅμως ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ ἠγάπησε τὴν Ἑλλάδα θερμῶς.

4. Ἡ β' ἐν Ἀθήναις ἐθνικὴ συνέλευσις.

Ἀναγόρευσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου.

Μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Ὁθωνος ἡ τάξις ὅπως δῆποτε ἀποκατεστάθη ἐν Ἀθήναις. Ἡ πόλις ἐφυλάσσετο ἐπιμελῶς ὑπὸ ἐθνοφυλακῆς συγκειμένης ἐκ φοιτητῶν καὶ ἀνεπτυγμένων πολιτῶν. Κατόπιν ἔγιναν ἐκλογαὶ ἐθνικῆς συνελεύσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπετράπη νὰ λάβουν μέρος καὶ πληρεξούσιοι τῶν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ ἑλληνικῶν παροικιῶν. Ἡ ἐθνοσυνέλευσις συνῆλθε τὴν 10ην Δεκεμβρίου 1862. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ διὰ δημοψηφίσματος ἐξελέχθη σχεδὸν παμψηφεὶ βασιλεὺς ὁ δημοφιλέστατος ἐν Ἑλλάδι πρίγκιψ Ἀλφρέδος, δευτερότοκος υἱὸς τῆς βασιλίσσης τῆς Ἀγγλίας Βικτωρίας. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις συμφώνως πρὸς τὸ πρωτόκολλον τοῦ 1830, τὸ ἀποκλείον ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου μέλη τῶν βασιλευόντων οἰκῶν τῶν τριῶν δυνάμεων, δὲν ἀπεδέχθη μὲν τὴν ἐκλογὴν, ὑπεσχέθη ὅμως εἰς τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν ὅτι, ἂν οἱ Ἕλληνες ἐξέλεγον συνταγματικὸν βασιλέα εὐάρεστον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ δὲν ἀντεστρατεύοντο εἰς τὴν ἀκεραϊότητα τῆς Τουρκίας, θὰ ἀντήμειβεν αὐτοὺς διὰ τῆς παραχωρήσεως τῶν Ἰονίων νήσων. Ὁ λαὸς τῶν νήσων τούτων μὲ ὅλα τὰ πιεστικά τῆς ἀγγλικῆς προστασίας μέτρα δὲν ἔπαυεν ἐν πάσῃ διδομένῃ εὐκαιρίᾳ νὰ ἐκφράζῃ τὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος πόθον του. Ἐπομένως ἡ Ἀγγλία ἀπεφάσισε νὰ συνδυάσῃ τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ πόθου τούτου τῶν Ἰονίων μὲ τὴν ἐκλογὴν ἀρεστοῦ εἰς αὐτὴν ἐν Ἑλλάδι βασιλέως.

Ὦντως μετὰ τρίμηνον αἱ τρεῖς προστάτιδες δυνάμεις ἐπρότειναν εἰς τοὺς Ἑλληνας ὡς βασιλέα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ διαδόχου καὶ κατόπιν βασιλέως τῆς Δανίας Χριστιανοῦ Θ', τὸν 17ετῇ πρίγκιπα **Γεώργιον**. Τοῦτον δ' ἡ συνέλευσις ἀπεδέχθη ὁμοφώνως ὡς βασιλέα τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν ὄρον, ἵνα οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἀνήκουν εἰς τὴν ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐκλογὴ ἔγινε δεκτὴ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Δανίας, καὶ ὑπεγράφη ἡ ἀναγκαία συνθήκη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν τριῶν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων. Κατὰ ταύτην ὁ νέος ἡγεμὼν ἔμελλε νὰ φέρῃ τὴν προσωνυμίαν «**Γεώργιος Α' Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων**», οἱ διάδοχοι τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἔμελλον νὰ ἀνήκουν εἰς τὸ ὁρθόδοξον δόγμα, καὶ τέλος τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος ἔμελλε νὰ αὐξηθῇ διὰ τῆς ἐνώσεως τῶν Ἰονίων νήσων ὑπὸ τὸν ὄρον, ὁ νέος βασιλεὺς νὰ ἀπέχη ἀπὸ τῆς προκλήσεως ἐπαναστατικῶν κινήματων ἐναντίον τῆς Τουρκίας. Τέλος τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1863 ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ νεαρὸς βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ του συμβούλου Σπόνεκ. Καὶ ἦτο καιρὸς, διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Ἑλλάς, ὡς πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὁθωνος, εἶχε περιέλθει εἰς πλήρη ἀναρχίαν.

Εἰς τὴν ἐθνοσυνέλευσιν εἶχον σχηματισθῇ διάφορα κόμματα προσωπικά. Αἱ κυβερνήσεις διεδέχοντο ἀλλήλας, ὁ στρατὸς μετεἶχε τῶν πολιτικῶν διενέξεων. Τὰς δὲ ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει ἔριδας μετέφερον εἰς τὰς ὁδοὺς. Ἡ ἄφιξις τοῦ νεαροῦ βασιλέως κατέπαυσε μὲν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ὅχι ὅμως καὶ τὰς ἐν τῇ ἐθνοσυνελεύσει φατριαστικὰς ἔριδας. Εἰς διάστημα 9 μηνῶν ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ βασιλέως ἡ συνέλευσις εἶχε ῥίψει τρία ὑπουργεῖα. Τέλος ἡ εἰς τὴν συνέλευσιν εἴσοδος (22 Ἰουλίου) τῶν πληρεξουσίων τῶν Ἰονίων νήσων, αἱ ὁποῖαι ἐν τῷ μεταξὺ προσηγορήθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατέστησε δυνατὴν τὴν ἐν αὐτῇ ἔναρξιν τῶν συζητήσεων περὶ τοῦ νέου συντάγματος. Οἱ Ἰόνιοι ἀντιπρόσωποι ἐκ φιλοπατρίας ὑπεστήριξαν τὴν κρατοῦσαν κυβερνήσιν καὶ τὴν 17ην Ὀκτωβρίου εἶχε περατωθῇ ἡ ψήφισις τοῦ συντάγματος. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1864 καθιέρωσε τὴν κυριαρχίαν τοῦ λαοῦ καὶ τὸν κοινοβουλευτισμόν, ὡς ἐξετέθη ἐν σελίδι 278.

5. Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1866.

Ἡ Κρήτη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν μὴ συμπεριληφθεῖσα εἰς τὰ ὅρια τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου παρεχωρήθη ὑπὸ τοῦ σουλτάνου εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλὴν πρὸς ἀμοιβὴν τῶν ὑπηρεσιῶν του. Ἐπετράπη

ὁμως εἰς τοὺς Κοῤῥητας νὰ ἔχουν ἰδίαν σημαίαν καὶ ἐλευθεροπλοῖαν, νὰ εἰσπράττωνται δὲ οἱ φόροι διὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀρχηγῶν του. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἐξεργάγη ὁ ἐπικείμενος πόλεμος μεταξὺ Μεχμέτ καὶ σουλτάνου, ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου ὑπῆρξεν ἡ ἀναγνώρισις τοῦ Μεχμέτ ὡς κληρονομικοῦ ἡγεμόνος τῆς Αἰγύπτου καὶ ἡ ὑποταγὴ καὶ πάλιν τῆς Κοῤῥήτης (1840) ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου. Τότε οἱ Κοῤῥητες ἠξίωσαν τὴν ἔνωσιν αὐτῶν μετὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ οἱ φιλοπόλεμοι Σφακιανοὶ (1841) ἤρχισαν τὴν ἐπανάστασιν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι κατέστειλαν ταχέως τὴν ἐξέγερσιν ἐκείνην. Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1841 μέχρι τοῦ 1858 ἡ Κοῤῥήτῃ ἡσύχασε. Τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Κοῤῥητες ἠπειλήσαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν βίαν, ἂν δὲν ἐκτελεσθοῦν αἱ ὑποσχέσεις, τὰς ὁποίας ἡ Πύλῃ ἔδωκε μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἂν δὲν παραχωρηθοῦν δηλ. εἰς αὐτοὺς ἐλευθερία λατρείας καὶ ἀστικῇ ἰσότητι ὅλων τῶν Ὀθωμανῶν ὑπηκόων. Καὶ τότε μὲν ἡ Πύλῃ κατώρθωσε νὰ παρακάμψῃ τὸν σκόπελον δώσασα ἀρκετὰ προνόμια. Ἡ κατόπιν ὁμως ἀθέτησις τῶν προνομίων ἔφερε διαρκῇ παράπονα τῶν Κοῤῥητῶν, τὰ ὁποῖα τὸ 1866 κατέληξαν εἰς ἐπανάστασιν. Τὴν 21ην Αὐγούστου γενικὴ συνέλευσις τῶν Κοῤῥητῶν εἰς τὰ Σφακιά ἐψήφισε τὴν κατάλυσιν τῆς ὀθωμανικῆς κυριαρχίας καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσιν τῆς Κοῤῥήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις συνεκίνησε τοὺς ἐλευθέρους Ἑλλήνας καὶ ἐπέδρασε σπουδαίως εἰς τὰ πολιτικὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ πρῶται βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ μετὰ τὴν ψήφισιν τοῦ συντάγματος ἔγιναν μὲ πρωθυπουργὸν τὸν Ἀλέξανδρον Κουμουνδοῦρον. Αἱ ἐκλογαὶ ἔγιναν γνήσιαι. Οὐδαμοῦ διεταράχθη ἡ τάξις. Ἡ μὴ παρουσία στρατοῦ ἐνέπνευσε θάρρος εἰς τὸν λαὸν καὶ ἐψήφισεν οὗτος κατὰ συνείδησιν. Κατεψήφισε λοιπὸν τοὺς παλαιοὺς καὶ ἐξέλεξε νέους βουλευτάς. Ἐνεκα τούτου ὁμως ἐπῆλθε σύγχυσις φατριῶν, καταστήσασα ἀδύνατον τὴν συγκρότησιν κυβερνήσεως μονίμου. Εἰς ἓν περίπτου ἔτος ἔγιναν 9 μεταβολαὶ ὑπουργείων. Εὐνόητον λοιπὸν ὅτι ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας οὐδεμία πρόνοια ἐλαμβάνετο περὶ βελτιώσεως τῶν τῆς πολιτείας καὶ ἰδίως τῶν οἰκονομικῶν αὐτῆς.

Εἰς τοιαύτην κατάστασιν εὐρίσκετο τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον, ὅτε ἀνγγέλλθη εἰς τὰς Ἀθήνας ὅτι ἡ ἐλληνικὴ μεγαλόνησος εἶχεν ἐπαναστατήσῃ. Ὁ Δεληγιώργης, ὅστις ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε ὄχι μόνον νὰ βοηθήσῃ ἀνεπίσημως τοὺς ἐπαναστάτας, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑποκινήσῃ ἄλλην ἐπανά-

στασιν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Ἡπειρον. Ἄλλ' ὁ βασιλεὺς καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Βούλγαρης ὑπολογίζοντες, ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν ἦτο ἀκόμη παρασκευασμένη διὰ πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, ἀπεφάσισαν νὰ περιορισθοῦν μόνον εἰς παθητικὴν στάσιν ἀπέναντι τῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὅποιοι συνέρρεον παμπληθεῖς εἰς τὴν Κρήτην. Ἐν τῷ μεταξὺ τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐπαναστάσεως εἶχε λάβει ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐθνοφυλακῆς **Κορωναῖος** καὶ ὁ Κρῆς ἀξιοματικὸς τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ **Ἰωάννης Ζυμβρακάκης**. Συγχρόνως δὲ τὸ μικρὸν ἀτμόπλοιον «**Πανελλήγιον**» μὲ Ἀγγλοὺς μηχανικοὺς διέσπα ἀφόβως τὸν τουρκικὸν τῆς νήσου ἀποκλεισμόν. Ἡ ἐπανάστασις ἦναψε καθ' ὅλην τὴν νῆσον. Οἱ Κρητῆς, ἂν καὶ εἶχον συγκεντρωθῇ ὑπὲρ τὰς εἴκοσι χιλιάδας τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀνθίσταντο γενναίως εἰς τὰς τουρκικὰς ἐπιθέσεις. Καὶ ἡττήθησαν μὲν εἰς τὸ **Βαφὲ** τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, ἀλλ' ἡ θυσία τοῦ **Ἀρκαδίου** ἀνεξωπύρωσε τὴν ἐπανάστασιν.

Εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου, κτίριον ὄχυρόν πλησίον τῆς Ρεθύμνης, εἶχον καταφύγει ὥς εἰς ἄσυλον πολλαὶ γυναῖκες καὶ παῖδια. Οἱ Τοῦρκοι ἐπετέθησαν λυσσαλέοι κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' οἱ ἐν αὐτῇ ὀλίγοι στρατιῶται καὶ οἱ μοναχοὶ υπερῆσπισαν γενναίως τὴν μονὴν ἐπὶ δύο ἡμέρας. Ὅταν δὲ τέλος οἱ Τοῦρκοι διέορξαν τὴν σιδηρὰν πύλην καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν αὐλήν, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν μὲ τοὺς εἰσορμήσαντας Τοῦρκους εἰς τὸν αἶρα.

Ἡ θυσία τοῦ Ἀρκαδίου συνεκίνησε βαθέως τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Κατάλογος εἰσφορῶν ἠνοιχθῇ εἰς τὸ Λονδῖνον ὑπὲρ τῶν Κρητῶν. Ἀπειροὶ δὲ ἐθελονταὶ ἔξ Ἑλλάδος ἔσπευδον εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀνεξωγόνησαν τὴν ἐπανάστασιν. Εἰς μάτην ὁ σουλτάνος ἀπέστειλε νέον στρατὸν πρὸς κατάσβεσιν αὐτῆς. Εἰς μάτην οἱ Τοῦρκοι ἐπανέλαβον τὰς φρικαλεότητας τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1823 καταστρέψαντες 600 χωρία. Οἱ ἐπαναστάται ἀντεῖχον γενναίως. Ἄλλο δὲ καταδρομικόν, τὸ «**Ἀρκαδίον**», ἀγορασθὲν ὑπὸ τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ ἑλληνικῆς παροικίας καὶ ὀνομασθὲν οὕτω ἀπὸ τῆς πολυθρυλῆτου μονῆς, ἐπεχείρει ἀλλεπάλληλα ταξίδια μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Κρήτης φέρον πολεμοφόδια καὶ ἐθελοντάς. Καὶ ὅτε τοῦτο καταδιωκόμενον ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐπυρπολήθη ὑπὸ τοῦ πληρώματός του, ἵνα μὴ συλληφθῇ, ἀντικατεστάθη ὑπ' ἄλλου, τῆς «**Ἐνώσεως**».

Ὁ σουλτάνος ἀπελπισθεὶς νὰ καταβάλῃ τὴν ἐπανάστασιν, ἔνεκα τῆς διαρκοῦς ἔξ Ἀθηνῶν ἐνισχύσεως αὐτῆς, προέτεινεν εἰς

τοὺς ἐπαναστάτας ἀμνηστείαν καὶ πολλὰ προνόμια. Ὅτε δὲ οἱ ἐπαναστάται ἠρνήθησαν, ἔστειλεν εἰς τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν τελεσίγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἠπείλει τὴν ἐκ Τουρκίας ἐξῆλθόντων Ἑλλήνων ὑπηκόων, ἂν μὴ παύσῃ ὑποστηρίζουσα τὴν ἐπανάστασιν. Ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Ἀθήναις ἦτο ὑπὲρ τοῦ πολέμου. Ὁ πρωθυπουργὸς λοιπὸν Κουμουνδοῦρος ἤρχισε παρασκευὰς πολεμικὰς, ὃ δὲ ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν Χαρίλαος Τρικούπης ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον, διὰ τῆς ὁποίας ἡξίου τὴν Κρήτην, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Ἡπειρον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὅστις τῇ 13ῃ Ὀκτωβρίου εἶχε νυμφευθῇ τὴν ρωσίδα μεγάλην δούκισσαν Ὀλγαν, ἔχων ὑποδείξεις ἐκ Ρωσίας ἐσχημάτισε νέον ὑπουργεῖον ὑπὸ τὸν Βούλγαρην. Καὶ τοῦτο ὅμως πιεζόμενον ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης, ἀπέληξε κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν Πέτρου Δεληγιάννη εἰς τὴν ἀπόρριψιν τῶν τουρκικῶν ἀξιώσεων. Ὁ ἐν Ἀθήναις λοιπὸν πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐγκατέλειπε τὴν πόλιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως συνήλθεν ἐν Βερολίνῳ συνέδριον τῶν Δυνάμεων, τὸ ὁποῖον ἀπήτησε παρὰ τῆς Ἑλλάδος νὰ παύσῃ ἀνεχομένη τὴν ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδάφους συγκρότησιν ἐνόπλων ὁμῶν καὶ τὴν ἐξάρτυσιν πλοίων πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Τουρκίας, παρὰ δὲ τῆς Τουρκίας νὰ ἀναστείλῃ τὰ περὶ ἐξώσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπηκόων μέτρα. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Θρασύβουλος Ζαΐμης ἀπεδέχθη τὰς ἀποφάσεις τοῦ συνεδρίου, καὶ αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῆς Τουρκίας ἐπανελήφθησαν. Ὑπὲρ τῆς Κρήτης οὐδὲν ἐγένετο. Ἡ κρητικὴ ἐπανάστασις ἐκλιπούσης τῆς ἐλπίδος ἀναμίξεως τῆς Ἑλλάδος ἐξέπνευσε κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς ἐξαντλήσεως. Εἰς τοὺς Κρητάς δὲ ἐδόθη ὑπὸ τῆς Πύλης ἀμνηστεία ὀνομαστικὴ.

6. Τὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877.

Μετὰ τὴν κρητικὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 δεινῶς συνετάραξαν τὸ ἐλληνικὸν κράτος τὰ βαλκανικὰ ζητήματα. Ἀνάγκη λοιπὸν νὰ ἴδωμεν, ὁποία ἡ κατάστασις τῶν ἄλλων λαῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου.

Οἱ Σέρβοι. Ὁ Σερβικὸς λαὸς ἀπετελεῖτο ἐκ χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ἐκαλλιέργουν ἰδίως τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὸν σῖτον καὶ κατεγίνοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Τινὲς μετέβαινον καὶ κατετάσσοντο εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατόν. Αὐτοὶ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν

χώραν των, ὥς καὶ οἱ ἔμποροι, εἶχον τὴν μεγαλυτέραν ἐπιρροὴν μεταξὺ τῶν Σέρβων.

Τὸ 1804 οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν ἕνεκα τῶν πιέσεων, τὰς ὁποίας ὑφίσταντο ὑπὸ τῶν Γενιτσάρων τῶν ἐγκατεστημένων εἰς τὰς πόλεις.

Ἀνεκέρυξαν ἀρχηγὸν των ἓνα πρῶην αὐστριακὸν ὑπαξιωματικόν, τὸν **Καραγιώργην**, ἄνδρα ρωμαλέον, ἀλλὰ βίαιον καὶ ἀγρόαμματον. Κατ' ἀρχὰς ἐκήρυξαν ὅτι ἐπανεστάτησαν μόνον κατὰ τῶν γενιτσάρων. Ὅτε ὁμως οἱ γενίτσαροι ἔφυγον, ἐζήτησαν μεταρρυθμίσεις καὶ ἐπεκαλέσθησαν τὴν βοήθειαν τοῦ τσάρου. Τότε τουρκικὸς στρατὸς εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν. Οἱ Σέρβοι ἀπέκρουσαν αὐτὸν δις, καὶ ὁ Καραγιώργης ἔγινε κύριος τῆς Σερβίας. Ἡ Ῥωσία εὕρισκομένη τότε εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν ἔστειλεν εἰς τοὺς Σέρβους κανόνια καὶ χρήματα. Ἀλλ' ὅταν ἔκαμεν εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους (1812), ἐγκατέλειπεν αὐτοὺς, καὶ ὁ Καραγιώργης κατέφυγεν εἰς τὴν Αὐστροίαν.

Ἀλλὰ τὸ 1815 εἷς ἔμπορος, ὁ **Μίλος Ὁβρένοβιτς**, ἔφυγεν εἰς τὰ δάση, καὶ κατέστη ἀρχηγὸς πολλῶν Σέρβων φυγάδων. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τινα χρόνον ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν ἀνεγνώρισαν ὥς ὑποτελῆ ἀρχηγὸν τῶν Σέρβων τοῦ πασαλικίου Βελιγραδίου. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ὁ Καραγιώργης ἐπανελθὼν ἐδολοφονήθη ὑπὸ τοῦ Μίλος, ὅλοι οἱ Σέρβοι ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὥς κληρονομικὸν ἀρχηγόν. Τέλος τῷ 1830 τῇ βοηθείᾳ τῶν Ῥώσων ἡ Σερβία κατέστη **αὐτόνομος ὑποτελῆς εἰς τὸν σουλτάνον ἡγεμονία** διατηρουμένης τουρκικῆς φρουρᾶς εἰς τὰ φρούρια καὶ εἰς τὸ Βελιγραδίον. Ὁ δὲ Μίλος ἀνεγνώρισθη ὥς κληρονομικὸς ἡγεμὼν τῆς χώρας.

Ὁ Μίλος ὁμως ἐφάρετο ὥς ἀπόλυτος κύριος. Ὑπέβαλλε τοὺς ὑπηκόους του εἰς ἀναγκαστικὰς ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐργασίας καὶ ἤρπαζε τὰς γαίας, τοὺς οἴκους των καὶ τὰ ποίμνιά των. Μετὰ 9 ἔτη οἱ Σέρβοι ἐπανεστάτησαν καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ (1839). Ὁ υἱὸς του, ὁ ὁποῖος τὸν διεδέχθη, ἐπειδὴ ἦτο πολὺ νέος ἐβασίλευεν ὑπὸ ἀντιβασιλείαν. Ἀλλ' οἱ δυσαρεστημένοι βοηθοῦμενοι ὑπὸ τῆς Αὐστροίας τὸν καθήρεσαν καὶ συνεκάλεσαν ἔθνοςνέλευσιν, ἡ ὁποία ἐξέλεξε βασιλέα τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ **Καραγιώργην, Ἀλέξανδρον**. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ καὶ ἀνεκέρυχθη καὶ πάλιν ἡγεμὼν ὁ γηραιὸς Μίλος (1858). Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ (1860) τὸν διεδέχθη ὥς κληρονομικὸς ἡγεμὼν τὸ δεύτερον ὁ υἱὸς του **Μιχαήλ Ὁβρένοβιτς**.

Οὗτος κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἐπωφελοῦμενος τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως ἐπέτυχε παρὰ τῶν Τούρκων νὰ ἀποσύρουν τὰς τουρκικὰς φρουρὰς ἐκ τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατεῖχον οὗτοι ἀκόμῃ ἐν Σερβίᾳ. Ἐκτοτε ἡ Σερβία, διῆλθε περίοδον κρίσεων καὶ πραξικοπημάτων.

Ὁ ἡγεμὼν Μιχαήλ, ἔνεκα τῆς αὐταρχικῆς κυβερνήσεώς του καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῆς ἐκπτώτου δυναστείας τοῦ Καραγιώργη ἐδολοφονήθη τὸ 1868. Τὸν διεδέχθη δὲ ὁ ἐξάδελφός του **Μιλᾶνος**. Εἰς τὴν Σερβίαν τότε ὑπῆρχον δύο κόμματα. Τὸ ριζοσπαστικόν, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ἀφεθοῦν μόνοι οἱ χωρικοὶ Σέρβοι νὰ διευθύνουν τὰς ὑποθέσεις τῶν κοινοτήτων των καὶ νὰ μὴ γίνωνται ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως δαπάναι καὶ ἔργα δημόσια, καὶ τὸ προοδευτικόν, τὸ ὁποῖον ἤθελε νὰ ὠθήσῃ τὴν Σερβίαν πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ νὰ κάμῃ αὐτὴν κράτος πολιτισμένον ὥς τὰ εὐρωπαϊκά, συγκεντρῶνον εἰς τὴν κυβέρνησιν μεγάλην δύναμιν. Ὁ Μιλᾶνος ἐτάχθη μὲ τοὺς προοδευτικούς. Ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Αὐστρίαν, κατεσκεύασε σιδηροδρόμους καὶ ἔκαμε τόσον μεγάλας δαπάνας, ὥστε τὸ δημόσιον χρέος ἀνῆλθεν ἀπὸ 30 εἰς 312 ἑκατομμύρια. Οἱ Σέρβοι ἔνεκα τούτου διετέθησαν ἐχθρικῶς πρὸς τὸν Μιλᾶνον καὶ ἐξέλεγον βουλευτὰς σχεδὸν ὅλους ριζοσπαστικούς. Ἐν τῷ μεταξὺ (1878) ἡ Σερβία κατέστη τελείως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Μιλᾶνος (1882) ἀνεκηρύχθη **βασιλεὺς**. Ἀλλ' ὅμως δὲν ἔγινε δημοφιλέστερος. Τοῦναντίον κατέστη περισσότερον ἀντιδημοτικὸς μετὰ τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων πόλεμον τοῦ 1885, καὶ ἰδίως ὅταν παρὰ τοὺς κανόνας τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας διεζεύχθη τὴν σύζυγόν του, θυγατέρα Ῥώσου ἀξιωματικοῦ. Εἰς μάτην τὸ 1888 παρεχώρησε φιλελεύθερον σύνταγμα εἰς τὸν λαόν. Ἐπὶ τέλους ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ του **Ἀλεξάνδρου** ἄγοντος ἡλικίαν 12 ἐτῶν. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπανῆλθε καὶ ἐκυβέρνησεν ἐπ' ὀνόματι τοῦ υἱοῦ τοῦ αὐταρχικῶς τὴν χώραν. Ἐπὶ μίαν δὲ δεκαετίαν τὰ πραξικοπήματα εἰς τὴν Σερβίαν ἦσαν ἀλλεπάλληλα. Ἐπὶ τέλους τὸ 1900 ὁ Ἀλέξανδρος ἦλθεν εἰς ρῆξιν μὲ τὸν πατέρα του καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησιν. Ἀλλ' ἐκυβέρνησε καὶ αὐτὸς ὁμοίως, διηυθύνετο δὲ ὑπὸ τῆς συζύγου του **Δράγας**, κόρης τοῦ λαοῦ. Διὰ τοῦτο τὸ 1903 ἀξιωματικοὶ συνώμοσαν καὶ ἐδολοφόνησαν αὐτὸν καὶ τὴν σύζυγόν του. Μετὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐξέλιπε καὶ ἡ δυναστεία τοῦ Ὁβρένοβιτς, ἀνεκηρύχθη δὲ βασιλεὺς εἰς ἀνεψιὸς τοῦ Καραγεώργη, **ὁ Πέτρος ὁ Α΄**.

Τὸ Μαυροβούνιον. Τοῦτο ἦτο μικρὰ χώρα ἐπὶ τῶν ἀπορσίτων ὄρεων, τὰ ὁποῖα δεσπόζουν τῆς Ἀδριατικῆς, κατωκεῖτο ὑπὸ λαοῦ χριστιανικοῦ ὁμιλοῦντος τὴν σερβικὴν γλῶσσαν, καὶ διετελεῖ ἀνεξάρτητον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Αἱ γυναῖκες εἰς τὸ Μαυροβούνιον ἐκαλλιέργουν τὴν γῆν, οἱ δὲ ἄνδρες ἐμάχοντο ἢ συνήθως κατερχόμενοι εἰς τὰς πεδιάδας ἐλήστευον τὰς ὀθωμανικὰς χώρας. Τοῦ Μαυροβουνίου ἦρχε μία οἰκογένεια, τῆς ὁποίας ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ἐπίσκοπος. Εἷς ἐκ τούτων ὁ **Δανῆλος**, τὸ 1849 ἀφήσας τὸν τίτλον τοῦ ἐπισκόπου ἵδρυσε δυναστείαν κληρονομικὴν. Καὶ ὁ ἡγεμὼν οὗτος καὶ ὁ διάδοχος αὐτοῦ ἀνεψιὸς του διετελεῖ πάντοτε προστατευόμενος τοῦ τσάρου καὶ σύμμαχος τῶν Σέρβων τῆς Ἑρζεγοβίνης. Τὸ 1878 ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου ἀπέβη ἀνεξάρτητος καὶ ἡὔρυνε τὸ κράτος του. Τέλος τὸ 1903 παρεχώρησεν εἰς τὸν λαόν του σύνταγμα, τὸ δὲ 1910 ἀνεκηρύχθη βασιλεύς.

Οἱ Ρουμάνοι. Ἡ πρὸς Β. τοῦ Δουνάβεως χώρα, ἡ ἀποτελούμενη ἀπὸ εὐρείας πεδιάδας καὶ τὰ δυτικῶς τῶν Καρπαθίων ὄρη, ἦτο ὑποτεταγμένη ἐπισήμως εἰς τὸν σουλτάνον, ἀλλὰ διετελεῖ ὑπὸ συνθήκας ἐξαίρετικάς. Τοῦρκοι ἐνταῦθα δὲν εἶχον ἐγκατασταθῆ. Ὁ χριστιανικὸς λαὸς δὲν εὕρισκετο εἰς τὴν κατάστασιν τοῦ ραγιαῖ, ὅπως οἱ ἄλλοι ὑποτεταγμένοι λαοί. Οἱ γαιοκτήμονες τῆς χώρας ὀνομαζόμενοι **βογιάροι** ἦσαν χριστιανοί. Οὗτοι διέμενον εἰς τὰς πόλεις. Οἱ χωρικοὶ δὲν εἶχον ἰδιοκτησίας. Ἐκαλλιέργουν ὡς δουλοπάροικοι τεμάχιον γῆς, τὸ ὁποῖον ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς ὁ κύριος καὶ ἔζων οἰκτρῶς.

Ἡ χώρα ἦτο διηρημένη εἰς δύο ἡγεμονίας κυβερνωμένας χωριστὰ ὑπὸ ἡγεμόνος χριστιανοῦ ὀνομαζομένου **δοσποδάρου**, τὴν Βλαχίαν ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως μὲ πρωτεύουσιν τὸ **Βουκουρέστιον**, καὶ τὴν Μολδαυίαν ἐπὶ τοῦ Προύθου μὲ πρωτεύουσιν τὸ **Ἰάσιον**. Οἱ ἡγεμόνες οὗτοι διωρίζοντο ὑπὸ τοῦ σουλτάνου, ἀπὸ δὲ τοῦ 18ου αἰῶνος ὡς τοιοῦτοι ἐστέλλοντο χριστιανοὶ Ἑλληνες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Εἶδομεν δέ, πόσον ὑπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν Φαναριωτῶν τούτων διεδόθη ὁ ἑλληνισμὸς εἰς τὰς δύο ταύτας ἡγεμονίας. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα κατέστη ἡ γλῶσσα τῶν πόλεων καὶ τῆς ἀριστοκρατίας. Δυστυχῶς ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς δὲν κατώρθωσε νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὰς τάξεις τῶν χωρικῶν δουλοπαροίκων, οἱ ὁποῖοι ἐμίσουν καὶ τοὺς Ἑλλήνας ὡς ξένους κατακτητὰς, ὅπως ἐμίσουν καὶ τοὺς ἐγχωρίους βογιάρους, διότι ἀμφοτέρωτεροι ἀπεμύζων αὐτούς. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ βογιάροι ἦσαν εὐχα-

ριστημένοι ἐκ τῆς διοικήσεως τῶν Φαναριωτῶν, διότι οὗτοι πιστοὶ κατὰ τὰ ἄλλα εἰς τὸν σουλτᾶνον δὲν ἀπέβλεπον εἰς ἄλλο τι, εἰ μὴ εἰς τὸ νὰ ἐξυπηρετοῦν τὴν ἑλληνικὴν ιδέαν καὶ νὰ πλουτοῦν. Ἔνεκα τούτου οἱ βογιάροι μετὰ τὴν καταστολὴν τοῦ ἐν ταῖς ἡγεμονίαις κινήματος τοῦ Ὑψηλάντου ἐξήτησαν παρὰ τῆς τουρκικῆς κυβερνήσεως ὅπως οἱ δύο ὀσποδάροι ἐκλέγωνται ἐκ τῶν ἰδίων των τάξεων. Ἡ αἴτησις των ἐγίνε δεκτὴ, καὶ τοιοῦτοι διωρίσθησαν ὁ **Γεώργιος Γκίκας** καὶ ὁ **Ἰωάννης Στουρτζας**. Πρῶτον δ' ἔργον αὐτῶν ἦτο τὸ κλείσιμον τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἡ κατάργησις πανταχοῦ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Καὶ οἱ μὲν βογιάροι υἱοθέτησαν τὰ γαλλικὰ ἥθη, τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ τὴν γαλλικὴν παιδείαν. Ἦρχισαν ὁμως νὰ καλλιεργοῦν καὶ τὴν ἐθνικὴν των γλῶσσαν. Αὕτη προήρχετο ἐκ τῆς λατινικῆς, ἡ ὁποία εἰσῆχθη εἰς τὰς χώρας ταύτας ὑπὸ τῶν ἐγκατασταθέντων ἐνταῦθα Ῥωμαίων ἀποίκων.

Κατὰ τὸν ρωσοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1828 αἱ ἡγεμονίαι κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Ῥώσων, οἱ ὁποῖοι ὠργάνωσαν εἰς αὐτὰς διοικήσιν διατηρηθεῖσαν καὶ μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1834 ἀποχώρησιν των. Κατὰ τὸν ὀργανισμὸν τοῦτον ἐσχηματίσθη εἰς ἑκάστην τῶν δύο ἡγεμονιῶν μία συνέλευσις ἐκλεγομένη ὑπὸ τῶν βογιάρων, ἔργον ἔχουσα νὰ νομοθετῇ καὶ νὰ ἐλέγξη τὴν κυβέρνησιν τοῦ Ὄσποδάρου. Ἐκ τούτου ἀνεπτύχθη τὸ φρόνημα καὶ μετ' ὀλίγα ἔτη μεταξὺ τῶν νέων Ῥουμάνων ἐσχηματίσθη μερίς, ἡ ὁποία ἐπεθύμει τὴν συνένωσιν τῶν δύο ἡγεμονιῶν εἰς ἓν ἔθνος ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς Τουρκίας, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν χωρικῶν καὶ τὴν καθίδρυσιν συνταγματικοῦ πολιτεύματος ἐλευθερίου. Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1848, ἡ ὁποία διέδραμε τὴν Εὐρώπην δὲν ἐσταμάτησεν εἰς τὰ Καρπάθια. Οἱ ἐλευθερόφρονες τῶν ἡγεμονιῶν ἐξηγέρθησαν καὶ ἐγκατέστησαν συνταγματικὰ πολιτεύματα. Ἀλλ' ὁ τσάρος Νικόλαος πέμψας ρωσικὸν στρατὸν ἀπέδωκεν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τὴν ἀπόλυτον κυριαρχίαν.

Κατὰ δὲ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον διὰ τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων αἱ δύο ἡγεμονίαι ἀνεγνωρίσθησαν ἀνεξάρτητοι ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνουν μικρὸν φόρον εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐμελλε δ' ἐκάστη νὰ ἔχῃ ἰδίαν βουλὴν καὶ ἴδιον ἡγεμόνα ὑπ' αὐτῆς ἐκλεγόμενον. Αἱ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς ἐκλογῆς ἐνὸς ξένου ἡγεμόνος εὐχαὶ τῶν Ῥουμάνων δὲν εἰσηκούσθησαν. Ἐν τούτοις οἱ Ῥουμάνοι κατώρθωσαν διὰ τεχνάσματος νὰ ἐπιτύχουν τὴν ἔνωσιν. Τὸ 1859 ἀμφότεραι αἱ βουλαὶ ἐξέλεξαν τὸν αὐτὸν ἡγε-

μόνα, τὸν συνταγματάρχην **Ἀλέξανδρον Κούζαν**. Μετὰ τοῦτο αἱ δύο βουλαὶ καὶ αἱ δύο κυβερνήσεις συνεχωνεύθησαν καὶ ὥρισθη πρωτεύουσα τὸ Βουκουρέστιον. Αἱ δυνάμεις ἠναγκάσθησαν νὰ δεχθοῦν τὸ τετελεσμένον γεγονός.

Ὁ Κούζας κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τῆς ἀρχῆς του προέβη εἰς πράξεις μεγίστης σπουδαιότητος. Πρῶτον διέλυσε τὰ μοναστήρια. Ἡ χώρα ἦτο πλήρης θρησκευτικῶν καθιδρυμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ιδρύσει οἱ Ἕλληνες ἡγεμόνες αὐτῆς καὶ χάριν ἐξασφαλίσεως τῶν εἶχον ἀφιερῶσει εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων, εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἀγίου Ὄρους καὶ εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον. Ὑπελογίζετο ὅτι τὸ $\frac{1}{5}$ τοῦ ρουμανικοῦ ἐδάφους ἦτο ἰδιοκτησία τῶν μοναστηρίων τούτων. Ὁ Κούζας ἐξεδίωξε τοὺς μοναχοὺς καὶ μετέβαλεν αὐτὰ εἰς νοσοκομεῖα ἢ φυλακάς, τὰ δὲ κτήματα αὐτῶν διεμοίρασεν εἰς τοὺς καλλιεργοῦντας αὐτὰ χωρικούς, τοὺς ὁποίους οὕτω ἀπηλευθέρωσεν. Τοῦτ' αὐτὸ ἔπραξεν ἐπίσης ὁ Κούζας διὰ τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας. Διεμοίρασεν αὐτὰ εἰς τοὺς ἀγρότας ὑποχρεωθέντας νὰ τὰ ἐξαγοράσουν ἐντὸς ὥρισμένης προθεσμίας παρὰ τῶν προτέρων ἰδιοκτητῶν. Τέλος εἰσήγαγε τὴν ἐλευθέραν ἐκπαίδευσιν καὶ ἥνοιξεν εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν χωρικῶν τὴν εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ἀξιώματα ὁδόν.

Εἰς τὰς ἐνεργείας του ταύτας ὅμως ὁ Κούζας εὗρισκεν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους τῆς βουλῆς. Οὗτος βίαιος καὶ αὐταρχικὸς ὢν προέβη εἰς πραξικόπημα. Διέλυσε διὰ τοῦ στρατοῦ τὴν βουλὴν καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν διὰ δημοψηφίσματος νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ ἑαυτοῦ καὶ τῆς φατριαστικῆς ὀλιγαρχίας. Τὸ δημοψήφισμα ἀπέβη ὑπὲρ αὐτοῦ. Κατόπιν τούτου ἔδωκεν εἰς τὴν χώραν νέον σύνταγμα μὲ βουλὴν καὶ γερουσίαν ἐξηρημέναν ἐξ ἑαυτοῦ. Τὸ πραξικόπημα τοῦ Κούζα δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ διεγείρῃ τὸ μῖσος τῶν ρουμάνων πολιτευτῶν. Συνυφάνθη συνωμοσία καὶ νύκτα τινὰ ἀξιωματικοὶ εἰσελθόντες εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ ἡγεμόνος ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ παραιτηθῇ. Οἱ συνωμόται ἐσχημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία συνεκάλεσε τὰς δύο βουλὰς διὰ νὰ ἐκλέξουν νέον ἡγεμόνα. Ὡς τοιοῦτον δ' ἐξέλεξαν πρίγκιπα γερμανὸν συγγενὴ τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας καὶ τοῦ Ναπολέοντος Γ', τὸν **Κάρολον** ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Χοεντσόλλερν. Ὁ σουλτᾶνος ὑπεχώρησε καὶ ὁ Κάρολος ἀνεκηρύχθη κληρονομικὸς ἡγεμὼν τῆς Ρουμανίας (1866). Αἱ βουλαὶ τότε ἐψήφισαν νέον σύνταγμα κατὰ μίμησιν τοῦ βελγικοῦ μὲ ὑπουργεῖον ὑπεύθυνον, γερουσίαν καὶ βουλὴν. Τὸ 1878 δὲ ἡ Ρουμανία ἔγινε

καὶ τυπικῶς ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Κάρολος ἀνεκρύχθη βασιλεὺς.

Οἱ Βούλγαροι. Μέχρι τῶν χρόνων τούτων ἡ ἱστορία τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα περιλαμβάνει τὴν ἰδρυσιν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας, Μαυροβουνίου καὶ τῆς Ρουμανίας. Ἦδη ἔθνος λησμονημένον καὶ ὑφ' ἑαυτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἄλλων, διὰ τῆς ἐπιδράσεως τῆς Ῥωσίας κατορθώνει νὰ ἀποκτήσῃ πρῶτον αὐτόνομον ἐκκλησιαστικὴν ὑπαρξιν καὶ κατόπιν πολιτικὴν. Τὸ ἔθνος τοῦτο εἶναι τὸ **βουλγαρικόν**.

Οἱ Βούλγαροι εἶχον μείνει ἀσυγκίνητοι πρὸ τῶν πέριξ τῶν συντελουμένων μεγάλων γεγονότων. Ἦσαν ἀπόλεμοι ἀγρόται καὶ ἐστεροῦντο ἐγχαρῶν ἡγετῶν, οὓς εἶχον αἱ ἄλλαι ἔθνοτες τῆς χερσονήσου. Ἡ πρώτη βουλγαρικὴ σχολὴ ἰδρύθη τὸ 1835 ἐν Γριμπόβφ, τοῦ ὁποίου οἱ ἔμποροι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι βούλγαροι οἱ ἐλθόντες εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ῥωσίας. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς σχολῆς ταύτης ἰδρύθησαν κατόπιν καὶ ἄλλαι καὶ μετὰ 10 ἔτη ἐλειτούργουν 54 τοιαῦται. Τὰ σχολεῖα ταῦτα παρῆσαν τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸ νὰ γίνουν ἐκκλησιαστικῶς ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου. Κατὰ πρῶτον οἱ Βούλγαροι ἐξήτησαν τὴν ἐγκατάστασιν ἰθαγενῶν ἐπισκόπων. Τὸ πατριαρχεῖον ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐδέχθη νὰ διορίσῃ βουλγαροφώνους ἐπισκόπους εἰς καθαρῶς βουλγαρικὰς ἐπαρχίας. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ βούλγαροι ἐπαφεληθέντες ἐκ τῆς κρητικῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1866 καὶ τοῦ ἐντεῦθεν μίσους τῶν Τούρκων κατὰ τῆς Ἑλλάδος, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ῥωσίας Ἰγνάτιεφ, κατώρθωσαν νὰ ἀποσχισθῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου. Ἐπέτυχον δηλ. (1870) παρὰ τῆς Τουρκίας φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἰδρύετο **βουλγαρικὴ ἐξαρχία** περιλαμβάνουσα ὅλον τὸ βιλαέτιον τοῦ Δουνάβεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῶν καὶ ἄλλαι πόλεις καὶ χωρία, ἂν ἐπεθύμουν τοῦτο τὰ $\frac{2}{3}$ τῶν κατοίκων. Τὸ πατριαρχεῖον τότε ἀφώρισε τὸν ἑξαρχον καὶ τὸν κληρον αὐτοῦ ὡς σχισματικούς. Ἐκτοτε ἐκηρύχθη ἀμείλικτος πόλεμος μετὰ τὸ πατριαρχικὸν καὶ ἐξαρχικὸν, καὶ ἡ Μακεδονία ἀπέβη τὸ πεδῖον ἀγρίας δράσεως τῶν Βουλγάρων, ἀγωνιζομένων δι' ἀπειλῶν καὶ φόνων νὰ προσηλυτίσουν τοὺς ἀγρότας αὐτῆς εἰς τὴν ἐξαρχίαν. Ὁ ἑξαρχος δὲν ἤδρευεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν, ἀλλ' ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπιδει-

κνύων τὴν ἀξίωσίν του περὶ ἐκκλησιαστικῆς δικαιοδοσίας του ἐπὶ ὅλων τῶν Βουλγάρων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Ἐπανειλημμένοι ἀπόπειραι καὶ ἀποτυχίαι εἰσαγωγῆς μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ. Αἱ ἐπανειλημμένοι ἐξεγέρσεις τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν λαῶν καὶ αἱ ἐπανειλημμένοι ἀποτυχίαι τῶν Τούρκων πρὸς καταστολὴν αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰῶνος, εἶχον, ὥς εἶδομεν, καταστήσει ἀναπόφευκτον τὴν ἀνάγκην μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ Τουρκικῇ αὐτοκρατορίᾳ. Τοιαύτας ἐπεχείρησαν καὶ ὁ τὸ 1808 ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον **Μαχμουτ Β΄** καὶ ὁ τοῦτον διαδεχθεὶς υἱὸς του **Ἀβδουλ Μετζίτ**. Ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν κακὴν θέλησιν τοῦ πλείστου τῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὅποιοι ὠφελοῦντο ἐκ τῆς ἐπικρατοῦσης ἀναρχίας, καὶ εἰς τὴν ἀδράνειαν καὶ τὸν φανατισμὸν τοῦ μεγίστου μέρους τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν ὥς ἱερὸν τὸν ἀρχαῖον ὄργανισμὸν τῆς Τουρκίας καὶ ὥς ἱεροσυλίαν πᾶσαν ἀπόπειραν μεταρρυθμίσεως αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ὁ Μαχμουτ ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ σπουδαίαν μεταρρύθμισιν τοῦ στρατοῦ. Πρώτη δὲ προᾶξις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἡ καταστροφή τῶν Γενιτσάρων. Εἶχον ἐξεγερθῇ πληροφορηθέντες ὅτι ὁ Μαχμουτ ἀπεφάσισε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ σώματός των. Ὁ σουλτᾶνος ὥπλισεν ἐναντίον των τὸν λαὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοὺς ἐπολιόρχησεν εἰς τοὺς στρατῶνάς των καὶ ἐφονεύθησαν 20 χιλιάδες ἐξ αὐτῶν (1826).

Ὑπὸ τὸν Ἀβδουλ Μετζίτ συνεπληρώθη ἡ ἀνασυγκρότησις τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸν εὐρωπαϊκὸν τρόπον. Ἐξ ἄλλου ὁ ὑπουργὸς Ῥεσίτ πασσᾶς ἐμποτισμένος εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἰδέας διὰ μικρᾶς διαμονῆς ἐν Γαλλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ ἐπρότετε σχέδιον γενικῆς μεταρρυθμίσεως πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς (1839). Διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης κατηγορεῖτο πᾶσα διάκρισις μεταξὺ μουσουλμάνων καὶ χριστιανῶν καὶ ἐξισοῦντο ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τοῦ σουλτάνου. Ἀλλὰ οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἀρχαίου ὄργανισμοῦ, οἱ παλαιότουρκοι, ἠναντιώθησαν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Ἡ κατάστασις λοιπὸν τῶν χριστιανῶν παρέμεινεν ἀθλιωτάτη. Ἐντεῦθεν νέαι ἐπαναστάσεις, νέαι ἐπεμβάσεις τῆς Εὐρώπης καὶ νέοι διαμελισμοὶ τῆς Τουρκίας ἐπηκολούθησαν.

Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ἐν ᾧ ἐγίνετο τὸ συνέδριον τῶν Παρισίων, ὁ σουλτᾶνος διὰ νὰ ἀποφύγῃ νὰ περιληφθῇ ἐν τῇ συνθήκῃ ὅροι ὑποχρεοῦντες αὐτὸν εἰς μεταρρυθμίσεις ἐξέδωκε φιρμάνιον μεταρρυθμίσεων, τὸ ὅποιον ἀνεκοίνωσεν εἰς τὰς δυνάμεις. Διὰ τούτου ἐκηρύττετο ἰσότης ὅλων τῶν ὑπηκόων

Ὁθωμανῶν ἄνευ διακρίσεως θρησκείας. Οἱ χριστιανοὶ θὰ ἡδύ-
ναντο νὰ μετέχουν ὅλων τῶν ὑπουργημάτων καὶ τῶν στρατιωτι-
κῶν βαθμῶν καὶ δὲν θὰ ἐπλήρωνον πλέον κεφαλικὸν φόρον.
Προσέτι δὲ θὰ εἶχον ἀντιπροσώπους εἰς ἐπαρχιακὰ συμβούλια.
Ἄλλὰ τὸ φερμάνιον τοῦτο δὲν ἐτέθη εἰς ἐνέργειαν. Καὶ ὁ τὸ
1861 διαδεχθεὶς τὸν ἀποθανόντα Ἀβδοῦλ Μετζίτ **Ἀβδοῦλ Ἀζιζ**
οὐδὲν ἔπραξε πρὸς ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων. Ὡς ἐκ
τούτου οἱ ἐν Ἑρζεγοβίῃ Σλαῦοι χριστιανοὶ ἐξηγέρθησαν (1861-
1862), κατόπιν δὲ οἱ Ἕλληνες τῆς Κρήτης (1866).

Ὁ γαλλογερμανικὸς πόλεμος κατέστησεν ἄκυρον τὴν συνθή-
κην τῶν Παρισίων. Ἡ Ῥωσία διεκήρυξεν, ὅτι δὲν ἐδεσμεύετο
πλέον ὑπ' αὐτῆς. Συνῆλθε λοιπὸν συνδιάσκεψις ἐν Λονδίῳ, ἣ
ὁποία ἀπέδωκεν εἰς τὴν Ῥωσίαν τὸ δικαίωμα νὰ ἔχη πολεμικὰ
πλοῖα εἰς τὸν Εὐξείνιον. Μετὰ τοῦτο ἡ Ῥωσία ἤρρισε νὰ ἐξερε-
θίζῃ μυστικῶς διὰ τῶν προξένων της τοὺς χριστιανοὺς Σέρβους
καὶ Βουλγάρους κατὰ τῶν Τούρκων. Οἱ χριστιανοὶ Σέρβοι λοιπὸν
τῆς Ἑρζεγοβίνης (1875) βοηθούμενοι ὑπὸ τῶν γειτόνων τῶν
τοῦ Μαυροβουνίου ἐξηγέρθησαν κατὰ τῶν Τούρκων τιμαριού-
χων, οἱ ὅποιοι τοὺς κατεπίεζον. Οἱ Σέρβοι ἐκήρυξαν, ὅτι θὰ
βοηθήσουν τοὺς ἀδελφούς των τῆς Ἑρζεγοβίνης. Ἡ Αὐστρία,
ἡ Ῥωσία καὶ ἡ Γερμανία διὰ νὰ προλάβουν τὸν πόλεμον ἠθέ-
λησαν νὰ ἐπιβάλουν εἰς τοὺς Τούρκους τὰ αἰτήματα τῶν ἐπανα-
στατῶν. Ὁ σουλτᾶνος ἀπήντησεν, ὅτι προετοιμάζει γενικὴν μεταρ-
ρύθμισιν. Ἄλλ' αἱ δυνάμεις εἶχον παύσει πλέον νὰ πιστεύουν
εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπήτησαν παρ' αὐτοῦ ἔργα.
Ἐκ τούτου οἱ μουσουλμᾶνοι ἐξηγριώθησαν κατὰ τῶν χριστιανῶν.
Εἰς δὲ τὴν Θεσσαλονίκην ὁ ὄχλος ἔσφαξεν ἐν πλήρει ἡμέρᾳ τοὺς
προξένους Γαλλίας καὶ Γερμανίας (1876). Συγχρόνως χωρία τινὰ
βουλγαρικά εἶχον λάβει τὰ ὅπλα καὶ οἱ ἀποσταλέντες πρὸς κατα-
στολὴν τῆς ἐξεγέρσεως βασιβουζοῦχοι κατέστρεψαν τελείως αὐτὰ
φονεύσαντες μετὰ πολλῆς ἀγριότητος ὅλους τοὺς κατοίκους αὐτῶν
ἀνερχομένους εἰς 25 χιλ. Αἱ σφαγαὶ αὗται εἶναι γνωσταὶ ἐν τῇ
ἱστορίᾳ ὑπὸ τὸ ὄνομα σφαγαὶ τοῦ Βατάκ. Αἱ δυνάμεις ἀνήγ-
γειλαν εἰς τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν, ὅτι θὰ λάβουν μέτρα. Ἀλλὰ
τότε οἱ νεότουρκοι ἐπανεστάτησαν, καθήρεσαν τὸν Ἀβδοῦλ Ἀζιζ
καὶ ἀνηγόρευσαν τὸν ἀνεψιὸν του **Μουράτ**. Ἐπειδὴ δὲ καὶ αὐτὸς
ἦτο ἀνίκανος, καθηρέθη καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ
του **Ἀβδοῦλ Χαμίτ** (1876). Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Σερβία ἐκήρυξε
τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ στρατός της εἰσέβαλεν

εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀπώθησε τοὺς Σέρβους καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν. Ἡ Σερβία ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τῆς Εὐρώπης καὶ ἡ Ῥωσία ἠνάγκασε τὴν Τουρκίαν νὰ συνθηκολογήσῃ. Οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε πρεσβευταὶ τῶν δυνάμεων ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιβάλουν μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ὁ σουλτᾶνος προλαβὼν εἰσάγει εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν σύνταγμα μὲ βουλὴν καὶ γερούσιαν καὶ ἀπορρίπτει τὰς προτάσεις τῶν δυνάμεων ὥς ἀντικειμένους εἰς τὸ σύνταγμα. Αἱ δυνάμεις τότε ἀπέσυραν τὴν ἐπὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους προστασίαν τῶν.

Ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἡ Ῥωσία ἐλευθερωθεῖσα πρὸς ἐνέργειαν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ σουλτάνου (1877). Στρατὸς 60 χιλ. ἀνδρῶν εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρμενίαν. Ἄλλος δὲ στρατὸς ἐκ 250 χιλ. ἀνδρῶν διῆλθε τὴν Ῥουμανίαν ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Ῥουμάνων, διεπέρασε τὸν Δούναβιν, κατέλαβε τὴν Βουλγαρίαν καὶ ἔφθασεν εἰς τὸν Αἷμον. Ἀλλὰ μετὰ τὰς ραγδαίας ταύτας ἐπιτυχίας οὗτος ἐσταμάτησε πρὸ τοῦ ὀχυροῦ φρουρίου τῆς Πλεύνας. Οἱ Ῥῶσοι προσέβαλον τὴν Πλεύναν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν χάσαντες 6 χιλ. ἀνδρας. Ὁ τσάρος τότε ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ ρουμανικοῦ στρατοῦ καὶ ἐπολιορκήσεν ἐν χειμῶνι τὴν Πλεύναν. Ἡ πολιορκία διήρκεσε 5 μῆνας καὶ κατὰ ταύτην πολλὸς ρωσικὸς στρατὸς ἐχάθη ἔνεκα τῆς γενναιότητος τῶν ἀμυνομένων Τούρκων. Ἄλλ' ἐπὶ τέλους τὰ τρόφιμα τοῦ φρουρίου ἐξέλιπον. Ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Ὀσμὰν πασσάς ἐπεχείρησε νὰ διαφύγῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ του, ἀλλ' ἀπέτυχε καὶ ἐπομένως ἐσυνθηκολόγησε (Δεκέμβριος 1877).

Μετὰ τοῦτο ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἐν πλήρει χειμῶνι δι' ὁδῶν πλήρων χιόνων, ὅπου ἔπρεπε νὰ σύρουν τὰ κανόνια διὰ τῶν χειρῶν, διῆλθε τὸν Αἷμον καὶ προχωρήσας κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν. Συγχρόνως ἐξηγέρθησαν καὶ προήλασαν οἱ Μαυροβούνιοι πρὸς τὴν Σκόδραν καὶ οἱ Σέρβοι πρὸς τὴν βόρειον Μακεδονίαν. Οἱ Ῥῶσοι ἤδη ἐβάδιζον πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Ῥώσων εἰρήνην. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῷ μεταξύ ἀγγλικὸς στόλος εἰσέπλευσεν εἰς τὴν Προποντίδα πρὸς προστασίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνωμολογήθη συνθήκη μεταξὺ Ῥώσων καὶ Τούρκων ὑπογραφείσα κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1878 εἰς τὸν **Ἅγιον Στεφάνον** παρὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ὁ σουλτᾶνος παρε-

χώρησεν εἰς τὴν Ῥωσίαν ἐν Ἀσίᾳ μέρος τῆς Ἀρμενίας, ἡ Ῥουμανία, Σερβία καὶ Μαυροβούνιον ἀπέβησαν κράτη ἀνεξάρτητα, ἐσχηματίσθη δὲ μία μεγάλη βουλγαρική ἡγεμονία ὑποτελής εἰς τὴν Τουρκίαν, περιλαμβάνουσα πλὴν τῆς κυρίως Βουλγαρίας τὸ ἥμισυ τῆς Θράκης καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας.

Οἱ Ἕλληνες, ἅμα ὥς ἤρχισεν ὁ Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος, ἐταράχθησαν. Ἀντὶ ὅμως νὰ σπεύσουν νὰ καταλάβουν τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, κατήρτισαν ὑπουργεῖον ἐξ ὄλων τῶν κομμάτων ὀνομασθὲν οἰκουμενικόν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ γηραιοῦ Κανάρη, καὶ ἤρχισαν τὰς συζητήσεις. Ἀλλ' ὅταν ἔφθασε τὸ ἄγγελμα τῆς προχωρήσεως τῶν Ῥώσων εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ λαοῦ ἀπέβη σφοδρὸς. Ἡ οἰκουμενικὴ κυβέρνησις, τῆς ὁποίας ὁ πρόεδρος Κανάρης εἶχεν ἀποθάνει ἐν τῷ μεταξύ, παρητήθη. Τὰ πλήθη ἐζήτουν πόλεμον. Ὁ δὲ Κουμουνδοῦρος, ὅστις ἐσχημάτισε τὸ νέον ὑπουργεῖον, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὴν κοινὴν γνώμην, ὑπεστήριξεν ἐπαναστάσεις ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ καὶ Κρήτῃ. Ὁ δὲ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Δεληγιάννης ἀνήγγειλεν, ὅτι ἡ κυβέρνησις εἶχεν ἀποφασίσει νὰ καταλάβῃ προσωρινῶς διὰ στρατοῦ αὐτάς. Ἀλλ' ἡ εἰδησις τῆς ὀσσοτουρκικῆς εἰρήνης ἐματαίωσε τὴν εἰσβολήν. Ἡ Ἑλλὰς προσβάλλουσα τὴν Τουρκίαν μετὰ τὴν ἀνακωχὴν θὰ ἦτο ἡναγκασμένη νὰ ἀγωνισθῇ μόνη. Ἀνεκάλεσε λοιπὸν τὸν στρατόν της μὲ τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Ἀγγλίας, ὅτι θὰ συζητηθῇ τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα εἰς τὸ μέλλον νὰ συγκληθῇ συνέδριον. Ἐν τούτοις αἱ ἐπαναστάσεις ἐπροχώρουν καὶ ἐθελονταὶ διήρχοντο τὰ σύνορα. Ἀλλ' αὗται καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην κατεστάλησαν τῇ ἐπεμβάσει τῶν Ἀγγλῶν προξένων.

7. Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσάρτησις τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἀποτελεῖ σλαβικὴν λύσιν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ἡ Βουλγαρία ἐμεγεθύνετο ἐπὶ ζημίᾳ τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ἐθνικὰς βλέψεις ἐτίθετο τέρμα, παραβιάζομένων φανερά τῶν ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ. Τὴν λύσιν ταύτην δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ ἡ Ἀγγλία, διὰ τὴν ὁποίαν ἡ Βουλγαρία τοῦ Ἀγίου Στεφάνου ἦτο ἀπλῇ ὥσικὴ ἐπαρχία καὶ ἐπομένως διαρκὴς ἀπειλὴ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διὰ τὴν ἀνατροπὴν μάλιστα τῆς συνθήκης

αὐτῆς ἔλαβε διὰ μυστικῆς συνθήκης μετὰ τῆς Τουρκίας τὴν ἄδειαν νὰ καταλάβῃ τὴν Κύπρον. Καὶ ἡ Γαλλία ἦτο σύμφωνος πρὸς τὰς ἀγγλικὰς ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὴν δημιουργηθεῖσαν μεγάλην Βουλγαρίαν. Καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν αὕτη θὰ ἦτο κώλυμα διὰ τὰς πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν βλέψεις της. Καὶ αἱ τρεῖς λοιπὸν δυνάμεις ἐζήτησαν νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις, διὰ νὰ κανονίσῃ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα. Ὁ Βίσμαρκ, ἀρχικαγκελάριος τῆς Γερμανίας, προσεφέρθη νὰ κάμῃ τὸν ἀφιλοκερδῆ μεσίτην διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης τῆς Ἀνατολῆς. Ἡ Ῥωσία εἶχε δαπανήσῃ ὑπὲρ τὰ 4 δισεκατομμύρια καὶ ἐστερεῖτο πλέον χρημάτων. Ὑπεχώρησε καὶ ἐθυσίασε τὴν Βουλγαρίαν. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ κανονισθῇ τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα εἰς συνέδριον συνερχόμενον ἐν Βερολίνῳ.

Τὸ συνέδριον τοῦτο συνελθὸν κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1878 ἠκύρωσε μέρος τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Ἡ Ῥουμανία, ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀνεγνωρίσθησαν ἀνεξάρτητα κράτη. Ἡ Ῥωσία ἀνέλαβε παρὰ τῆς Ῥουμανίας τὴν Βεσσαραβίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀναγκασθῇ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὴν τὸ 1856, καὶ ἄφησεν εἰς αὐτὴν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν ἐλώδη ἔρημον χώραν τῆς Δοβρουτσᾶς. Ἀντὶ δὲ τῆς εὐρείας Βουλγαρίας τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, ἡ ὁποία ἐξετείνεται ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι κάτωθεν τῶν λιμνῶν τῆς Μακεδονίας, ἰδρῦθη μικρὰ αὐτόνομος καὶ φόρου ὑποτελὴς ἡγεμονία ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ σουλτάνου περιλαμβάνουσα τὴν κυρίως Βουλγαρίαν μετὰ τὸν Δουνάβεως καὶ Αἶμου. Ὁ ἡγεμὼν αὐτῆς ἔμελλε νὰ ἐκλέγεται ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ λαοῦ, νὰ ἐπικυρώνεται δὲ ἡ ἐκλογή του ὑπὸ τῆς Πύλης καὶ τῶν Δυνάμεων. Ἡ δὲ βόρειος Θράκη ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας ἀπετέλεσεν αὐτόνομον ἐπαρχίαν ὑπὸ τὴν ἄμεσον πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ἀρχὴν τοῦ σουλτάνου καὶ ἔμελλε νὰ διοικῆται ὑπὸ χριστιανοῦ γενικοῦ διοικητοῦ διοριζομένου ἐπὶ πενταετίαν ὑπὸ τοῦ σουλτάνου τῇ συναινέσει τῶν Δυνάμεων. Ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη θὰ ἐξηκολούθουν τὰ ἀποτελοῦν μέρος τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, ἀλλ' ἐπεφορτίσθη ἡ Αὐстроουγγαρία νὰ καταλάβῃ καὶ διοικήσῃ αὐτάς. Διὰ τὴν Ἑλλάδα οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτῆς Θεόδωρος Δεληγιάννης καὶ Ἀλέξανδρος Παγκαβῆς ἠξίωσαν τὴν προσάρτησιν τῆς Κρήτης, τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου. Τὸ συνέδριον ὁμῶς ἀνεγνώρισε μὲν κατόπιν ὑποστήριξιν τῆς Γαλλίας ὡς δικαίαν τὴν ἀξίωσιν τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου, ἀφῆκεν ὁμῶς νὰ κανονισθῇ τὸ

πρᾶγμα δι' αὐτὴν εὐθείας συμφωνίας μεταξύ Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος καὶ ἐπεφύλαξεν εἰς τὰς δυνάμεις τὸ δικαίωμα τῆς μεσολαβήσεως. Ὡς πρὸς τὴν Κρήτην δὲ ἀπεφάσισε νὰ παραμείνη τουρκικὴ ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐφαρμύσῃ ἡ Τουρκία τὰ προνόμια τὰ δοθέντα τὸ 1868. Τέλος ὑπεχρέωσε τὴν Πύλην νὰ ὑποσχεθῇ τὴν λήψιν μέτρων πρὸς βελτίωσιν τῆς τύχης τῶν χριστιανῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἀρμενίᾳ.

Ἡ διαρρῦθιμις τῶν ἑλληνικῶν συνόρων ἡ προταθεῖσα εἰς τὸ Βερολίνειον συνέδριον μόλις μετὰ τρία ἔτη ἔγινε. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἔσπευσαν ἀμέσως νὰ καταλάβουν στρατιωτικῶς τὰ ἐπιδικασθέντα. Συνεστήθησαν λοιπὸν πρὸς καθορισμὸν τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἐπιτροπεῖαι καὶ τῶν δύο κρατῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσαν νὰ συμφωνήσουν. Κατόπιν τούτου ἔγιναν συνδιασκέψεις τῶν δυνάμεων ἐν Βερολίνῳ καὶ Κωνσταντινουπόλει καὶ μόλις κατὰ τὸν Μάϊον 1881 κατέληξαν εἰς τὸ νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν Θεσσαλίαν πλὴν τῆς Ἐλασσόνης καὶ ἐκ τῆς Ἡπείρου μόνον τὸ διαμέρισμα τῆς Ἀρτης.

Ὅττω ἔληξε τὸ ἐπὶ μακρὸν παραταθὲν ζήτημα τῶν βορείων συνόρων τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον ἠνάγκασε τὴν Ἑλλάδα νὰ ἐπιστρατευθῇ καὶ νὰ ἐπιβαρυνθῇ μὲ δύο δάνεια 180 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Διὰ τοῦτο ὁ **Τρικούπης** κατὰ τὴν κατόπιν τριετὴ πρωθυπουργίαν του ἀφιέρωσε τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ οἰκονομικὰ ζητήματα καὶ ἐπέβαλε βαρεῖς φόρους. Τοῦτο ὅμως ἐπροκάλεσεν ἀντίδρασιν. Κατὰ τὸ 1885 ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ Κουμουνδούρου ἀντίπαλος τοῦ Τρικούπη Θεόδωρος Δεληγιάννης. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ κατὰ τὸ 1895 θανάτου τοῦ Τρικούπη ἡ διεύθυνσις τῶν κοινῶν ὑπῆρξε μονομαχία μεταξύ Τρικούπη καὶ Δεληγιάννη. Τὸ 1885 ὅμως ἡ Ἑλλὰς συνεταράχθη πάλιν δεινῶς ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ πραξικοπήματος.

8. Τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885.

Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου εἶχεν, ὥς εἵπομεν, δημιουργήσει βουλγαρικὴν ἡγεμονίαν ὑποτελῇ εἰς τὸν σουλτᾶνον μὲ ἡγεμόνα ἐκλεγόμενον ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ὁ ῥωσικὸς στρατὸς κατεῖχεν ἀκόμη τὴν χώραν. Ὁ ῥώσος στρατηγὸς συνεκάλεσε συνέλευσιν, ἣτις ἐψήφισε σύνταγμα καὶ ἐξέλεξεν ἡγεμόνα τὸν ὑπὸ τοῦ τσάρου ὑποδειχθέντα ἀνεψιόν του **Ἀλέξανδρον Βάντεμβεργ**, Πρώσων ἀξιοματικόν.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τοῦτο οἱ Ῥῶσοι ἀξιωματικοὶ οἱ ὑπολειφθέντες εἰς τὴν χώραν ἤθελον νὰ διευθύνουν τὸ νέον κράτος, ὅπως ἤθελον. Ἐπειδὴ δὲ ἡ συνέλευσις ἀντέστη, ὁ ἡγεμὼν τῇ συναινέσει τοῦ τσάρου προέβη εἰς πραξικόπημα. Ἀνέστειλε τὴν λειτουργίαν τοῦ συντάγματος καὶ ἐκυβέρνησα τὴν χώραν μὲ Ῥώσους στρατηγοὺς ὥς ὑπουργοὺς (1881). Ἄλλ' οἱ Βούλγαροι ὅλων τῶν κομμάτων ἐδυσφόρουν κυβερνῶμενοι ὑπὸ ξένων. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἡγεμὼν βαρέως ἤδη ἔφερε τὴν δεσποτικὴν συμπεριφορὰν τῶν Ῥώσων. Συνεννοήθησαν λοιπὸν μυστικῶς μεταξὺ τῶν καὶ μετὰ τοῦ ἡγεμόνος πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Ῥώσων. Ὁ ἡγεμὼν ἀποκατέστησε τὸ σύνταγμα, καὶ οἱ Ῥῶσοι δυσηρεστημένοι ἀπεσύρθησαν.

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἡ Ἀνατολικὴ Ῥωμυλία εἶχεν ὀργανωθῇ. Εἶχε κυβερνήτην χριστιανόν, συνέλευσιν καὶ στρατὸν ἐκ χριστιανῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν ἀνωτέρων Εὐρωπαϊῶν ἀξιωματικῶν. Οἱ ὑπάλληλοι, οἱ ἀξιωματικοί, οἱ βουλευταί, ἦσαν σχεδὸν ὅλοι Βούλγαροι καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἐνώσεως. Ἀφ' οὗ προπαρασκευάσθησαν τὰ πάντα, νύκτα τινὰ (Σεπτέμβριος 1885) διὰ τάγματος στρατοῦ συνελήφθη ὁ διοικητής, ἐγκατεστάθη δὲ κυβέρνησις προσωρινή, ἥτις ἐκήρυξε τὴν μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἔνωσιν καὶ ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Ἀλεξάνδρου. Ὁ ἡγεμὼν τότε ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ ἡγεμόνος τῶν δύο Βουλγαριῶν καὶ σπεύσας μετὰ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὴν Ῥωμυλίαν.

Ὁ τσάρος ὀργισμένος κατὰ τῶν Βουλγάρων, διότι δὲν ὑπήκουον πλέον εἰς τοὺς Ῥώσους, ἠρνήθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἔνωσιν καὶ ἀνεκάλεσε τοὺς ὑπολειπομένους Ῥώσους ἀξιωματικοὺς ἐκ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Μιλᾶνος διεκήρυξεν, ὅτι τὸ βουλγαρικὸν πραξικόπημα ἀνέτρεπε τὴν ἰσορροπίαν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ἄλλ' ὁ βουλγαρικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἐθεωρεῖτο ἀνοργάνωτος, διότι ἔνεκα τῆς ἀναχωρήσεως τῶν Ῥώσων ἀξιωματικῶν διωκεῖτο ὑπὸ νεαρῶν Βουλγάρων ἀξιωματικῶν, ἀπέκρουσε τοὺς Σέρβους καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σερβίαν (1885). Ἡ Αὐστρία τότε ἐσταμάτησε τοὺς Βουλγάρους καὶ ἐπέβαλεν εἰς τοὺς διαμαχομένους εἰρήνην. Ἡ Βουλγαρία δὲν ἐκέρδισε τίποτε ἐκ τῆς Σερβίας, ἐξησφάλισεν ὅμως τὴν κτῆσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας. Ἡ Ἀγγλία πιστεύσασα, ὅτι ἡ Βουλγαρία ἠδύνατο νὰ χρησιμεύσῃ ὥς φραγμὸς εἰς τὴν καθόδον τῶν Ῥώσων, συνηγό-

ρησεν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως. Ὁ δὲ σουλτάνος παρὰ τὴν ἀντίστασιν τοῦ τσάρου ὠνόμασε τὸν Ἀλέξανδρον κυβερνήτην τῆς Ῥωμυλίας. Ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν Ἀλέξανδρος δὲν ἀπέλαυσε τοῦ θριαμβοῦ του ἐπὶ μακρόν. Ἡ Ῥωσία δὲν ἐλησμόνησε τὴν θρασυτήτά του. Διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τῆς συνυφάνθη συνωμοσίας ὑπὸ δυσηρεστημένων ἀξιωματικῶν. Νύκτα δέ τινα κατ' Αὐγούστον τοῦ 1886 τινὲς ἐξ αὐτῶν συνέλαβον τὸν ἡγεμόνα ἐν τῷ ἀνακτόρῳ του, τὸν ἠνάγκασαν νὰ ὑπογράψῃ τὴν παραίτησίν του καὶ τὸν ἀπεμάκρυναν ἐκ τῆς Βουλγαρίας. Ἀλλ' ὁ λαὸς ἐτάχθη ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος. Ἡ πλειονότης τῶν φιλελευθέρων ἐσχημάτισε κόμμα ἐθνικὸν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ προέδρου τῆς συνελεύσεως Σταμπούλωφ. Πρόγραμμα εἶχον «ἡ Βουλγαρία διὰ τοὺς Βουλγάρους» καὶ ἠθέλον αὐτὴν ἐλευθέραν καὶ ἀπὸ τοῦ σουλτάνου καὶ ἀπὸ τοῦ τσάρου. Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἐβάδισε κατὰ τῆς Σόφιας καὶ ἀνεκάλεσε τὸν Ἀλέξανδρον. Ἀλλ' οὗτος δὲν ἐδέχθη νὰ ἐπανέλθῃ, εἰμὴ μετὰ τὴν συναίνεσιν τοῦ τσάρου, ὁ δὲ τσάρος ἠρνήθη. Τέλος ἐξελέχθη ἡγεμὼν γερμανὸς πρίγκιψ, ὁ **Φερδινάνδος τοῦ Κοβούργου**, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας. Κατ' ἀρχὰς καμμία δύναμις δὲν ἀνεγνώρισεν αὐτὸν ἐπισήμως. Ἀλλ' ὁ Φερδινάνδος ἐγκατεστάθη καὶ ἄφησε τὸν Σταμπούλωφ νὰ κυβερνᾷ. Ὁ **Σταμπούλωφ** ἐκυβέρνησε τὴν Βουλγαρίαν σχεδὸν 9 ἔτη. Οἱ ἀντίπαλοί του ἔκαμαν πολλὰς συνωμοσίας. Ἀλλ' ὁ Σταμπούλωφ ἀπεκάλυπτε καὶ ἐτυφέκιζε ἢ ἐφυλάκιζε τοὺς συνωμώτας. Ὁ Σταμπούλωφ ὠργάνωσε τὸ κράτος, ἐγκατέστησε τὴν ὑποχρεωτικὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ ἀνοικοδόμησε τὴν Σόφιαν. Ὅταν ὅμως ὁ Φερδινάνδος ἠσφάλισε τὴν θέσιν του, ἀπηλλάχθη τοῦ Σταμπούλωφ (1894), ὅστις μετὰ ἐν ἔτος ἐδολοφονήθη. Ἡ ἀπὸ συντηρητικὸς σχηματισθεῖσα τότε βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἐπλησίασε τὴν Ῥωσίαν. Ὁ Φερδινάνδος συνήνεσε νὰ βαπτισθῇ ὁ υἱὸς του ὁρθόδοξος, ὁ δὲ τσάρος ἔγινεν ἀνάδοχός του. Ὅλαι αἱ δυνάμεις κατόπιν ἀνεγνώρισαν τὸν Φερδινάνδον.

Ὁ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Ἀνατολικῆς Ῥωμυλίας θριαμβος τῶν Βουλγάρων ἠρέθισε καὶ πάλιν τὰ πνεύματα ἐν Ἑλλάδι. Ὁ τότε πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης, ἄφ' οὗ ἄφησε νὰ παρέλθῃ ἐπὶ ματαίῳ πολῦτιμος χρόνος, ἐκήρυξεν ἐπιστράτευσιν καὶ ἐζήτησε τὴν παραχώρησιν τῶν συνόρων, τὰ ὅποια εἶχεν ὑποσχεθῇ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ συνδιασκέψις τοῦ Βερολίνου, χάριν ἀποκαταστάσεως τῆς ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Ἀλλ' αἱ δυνάμεις, ἐξαιρέσει τῆς Γαλλίας, ἡ ὁποία περιορίσθη εἰς φι-

λικὰς συμβουλὰς, ἐκάλεσαν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποστρατευθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπάντησις τοῦ Δεληγιάννη δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν γενομένην ἀπαίτησιν, αἱ πέντε δυνάμεις διέταξαν τοὺς ἐν Ἀθήναις πρέσβεις νὰ ἀπέλθουν καὶ ἐκήρυξαν τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἑλληνικῶν παραλίων. Ὁ Δεληγιάννης, ὅταν ἤρχισεν ὁ ἀποκλεισμός, παρητήθη καὶ μετὰ μικρὰν πρωθυπουργίαν τοῦ Δημητρίου Βάλβη, ὁ ὁποῖος ἐσχημάτισεν ὑπηρεσιακὸν ὑπουργεῖον, ἀνῆλθε καὶ πάλιν εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ Τρικούπης. Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὰ σύννορα μετὰ τινος ἀψιμαχίας εἶχε γίνει ἀνακωχή. Τὸ νέον ὑπουργεῖον ἐξέδωκε διάταγμα ἀφοπλισμοῦ καὶ ὁ ἀποκλεισμός ἤρθη τὴν 26ην Μαΐου.

Αἱ στρατιωτικαὶ παρασκευαὶ ἐστοίχισαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἑλλειμμα 25 ἑκατομ. δραχμῶν. Ἐν τούτοις ὁ ὄντως πολιτικὸς ἀνὴρ **Τρικούπης** κατὰ τὰ ἐπόμενα τέσσαρα ἔτη, καθ' ἃ διετηρήθη ἐν τῇ ἀρχῇ, ἐνίσχυσε τὸ πολεμικὸν ναυτικόν, ἐπεξέτεινε τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων καὶ ἐδαπάνησεν ἀφθόνως διὰ δημόσια ἔργα.

9. Νέα κρητικὴ ἐπανάστασις

καὶ ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1897.

Εἰς τὸ προάστειον τῶν Χανίων Χαλέπαν, ὅπου διέμενον οἱ ἐν Κρῆτῃ πρόξενοι τῶν δυνάμεων, ὑπεγράφη τὸ 1878 κατὰ τὰ ἐν τῷ συνεδρίῳ τοῦ Βερολίνου αποφασισθέντα ὁ νέος καταστατικὸς χάρτης τῆς νήσου, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα σύμβασις τῆς Χαλέπας. Κατὰ τοῦτον ὁ γενικὸς διοικητὴς τῆς νήσου ἔπρεπε νὰ ἄρχῃ ἐπὶ πενταετίαν καὶ νὰ ἔχῃ σύμβουλον τοῦ ἐτέρου θρησκευματος. Καθιδρώετο γενικὴ συνέλευσις συνεδριάζουσα ἐπὶ 40—50 ἡμέρας τὸ ἔτος καὶ συγκειμένη ἐκ 49 χριστιανῶν καὶ 41 μουσουλμανῶν. Τῆς συνελεύσεως καὶ τῶν δικαστηρίων γλῶσσα ὠρίζετο ἡ ἑλληνικὴ. Εἰς τὰς δημοσίας θέσεις θὰ ἐπροτιμῶντο οἱ ἰθαγενεῖς. Ἐκ τῶν εἰσοδημάτων τέλος τῆς νήσου μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν δαπανῶν τῆς διοικήσεως τὸ $\frac{1}{2}$ θὰ διετίθετο ὑπὲρ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ ταμείου, τὸ δὲ ἕτερον $\frac{1}{2}$ ὑπὲρ τῶν δημοσίων ἀναγκῶν τῆς νήσου.

Ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν νέον ὄργανισμόν τὰ παράπονα τῶν Κρητῶν δὲν ἔλειπον, οὐδεμίαν δὲ ἄφινον εὐκαιρίαν πρὸς ἐκδήλωσιν τοῦ πόθου τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔπαυον ἀπὸ τοῦ νὰ παραβιάζουν τὰ προνόμια τῶν Κρητῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐξηκολούθησε μέχρι τοῦ 1895, ὅτε ἐπι-

τέλους ἡ Πύλη, ὑπείκουσα εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν Κρητῶν, διώρισε διοικητὴν χριστιανὸν τὸν Ἀλέξ. Καραθεοδωρῆν, ὁ ὅποιος εἶχε χρηματίσει ἡγεμὼν τῆς Σάμου. Ἀλλ' οἱ Τουρκοκορητες δυσαρεστηθέντες προέβησαν εἰς σφαγὰς. Ἐντεῦθεν ἡ Πύλη τὸ ἐπόμενον ἔτος διώρισε πάλιν Τοῦρκον διοικητὴν. Ἀλλ' ἤδη ἐξεροράγη ἡ ἐπανάστασις δι' αἱματηρῶν συγκρούσεων εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Χανίων. Ὁ σουλτᾶνος ἔσπευσε νὰ διορίσῃ νέον διοικητὴν χριστιανόν, τὸν Γεώργιον Βέροβιτς, καὶ τοῦτον πρῶην ἡγεμόνα τῆς Σάμου, καὶ νὰ ὑποσχεθῇ ἐπαναφορὰν τῆς ἰσχύος τῆς συμβάσεως τῆς Χαλέπας. Ἀλλ' ἦτο πλέον ἄργά. Οἱ Χριστιανοὶ κατέλαβον τὸ Ἀκρωτήριον καὶ ἐκήρυξαν τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν (1897).

Ἐν Ἀθήναις ἡ εἰδησις τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῶν σφαγῶν τῶν χριστιανῶν ἐν Χανίοις προεκάλεσε μέγιστον ἔρεθισμόν. Δυστυχῶς ὁ Τρικούπης, ὁ ὅποιος θὰ ἦτο δυνατόν ἴσως νὰ συγκρατήσῃ τοὺς Ἕλληνας, εἶχεν ἀποθάνει ἐν Κάνναις τῆς Γαλλίας τὸ 1895. Τὴν ἀρχὴν κατεῖχε καὶ πάλιν ὁ Δεληγιάννης. Οὗτος παρεσύρθη ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἡ ἐπέμβασις ἀπεφασίσθη. Ὁ συνταγματάρχης Τιμολέων Βάσσος διετάχθη νὰ καταλάβῃ μεστρατὸν τὴν Κρήτην καὶ πλεύσας ἀπεβιβάσθῃ εἰς μικρὰν ἀποστασιν ἀπὸ τῶν Χανίων. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ δημιουργήσῃ τετελεσμένον γεγονός. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (3 Φεβρουαρίου 1897) στόλος τῶν πέντε εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων κατέλαβε τὰ Χανιά. Οἱ ἐν Ἀκρωτηρίῳ ἐπαναστάται προσέβαλον τὸν τουρκικὸν στρατόν, ἀλλ' οἱ ναύαρχοι ἠνάγκασαν αὐτοὺς διὰ κανονιοβολισμοῦ νὰ ὑποχωρήσουν, συγχρόνως δὲ ἀπέκλεισαν τὴν νῆσον καὶ ἐβομβάρδισαν τοὺς εἰς Μαλάξαν ὑπεράνω τῆς Σούδας ἐπαναστάτας.

Ὁ ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος πλέον δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποτραπῇ καὶ ἐκηρύχθη τὴν 2ην Ἀπριλίου. Ἀλλ' ἡ πάλῃ ἦτο ἄνισος. Ἡ Ἑλλὰς ἦτο τελείως ἀπαρασκευάστος στρατιωτικῶς. Τοῦναντίον ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο θαυμασίως ὀργανωμένος ὑπὸ Γερμανῶν ἀξιωματικῶν. Ἡ μόνη βοήθεια, τὴν ὁποῖαν ἔλαβεν ἡ Ἑλλὰς, ἦτο σῶμα Γαριβαλδινῶν, ὑπὸ τὸν υἱὸν τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ Ριτσιώτην. Τὰ ἄλλα βαλκανικὰ κράτη δὲν ἐκινήθησαν. Ὁ σουλτᾶνος ἐξησφάλισε τὴν οὐδετερότητα αὐτῶν διὰ τῆς παραχωρήσεως ἰδίως εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν, ἐμπορικῶνπρακτορειῶν καὶ σχολῶν ἐν Μακεδονίᾳ. Οὕτω ὁ πόλεμος περιορίσθη μόνον μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Τουρκίαν καὶ δὲν ὑπῆρξε παρὰ σειρὰ ἑλληνικῶν ἡττῶν.

Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, εἰς τὸν ὅποιον ὡς ὑπέρτερον τοῦ τουρ-

κικοῦ ἐστηρίζοντο μεγάλοι ἐλπίδες, οὐδὲν κατώρθωσε πλὴν τοῦ ἀνωφελοῦς βομβαρδισμοῦ τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἀγίων Σαράντα. Αἱ δυνάμεις δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτὸν νὰ δράσῃ καταλαμβάνων τοῦλάχιστον τὰς τουρκικὰς νήσους. Κατὰ ξηρὰν ἢ ἐκστρατεία ἐγίνε δια δὺο σωμάτων, ἐνὸς ἐν Θεσσαλίᾳ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ ἐνὸς ἐν Ἡπείρῳ. Καὶ εἰς μὲν τὴν Θεσσαλίαν ὁ Τοῦρκος στρατηγὸς Ἐτέμ Πασσᾶς μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα εἰς τὰ στενὰ τῆς Μελούνας καὶ εἰς τὸ Ρεβένι κατέλαβε τὴν Λάρισαν. Εἰς δὲ τὴν Ἡπειρον οἱ Ἕλληνες ἠττήθησαν εἰς Πέντε Πηγάδια καὶ κατόπιν εἰς Γροίμπορον.

Ἡ διὰ τῆς Θεσσαλίας προέλασις τῶν Τούρκων προεκάλεσεν ἀντίδρασιν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἔσωσε τὸν θρόνον του διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ δημοφιλοῦς πολιτευτοῦ Ἀττικῆς Δημητρίου Ράλλη, ὅστις ἀμέσως ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν (17 Ἀπριλίου). Τὴν ἐπομένην ὁ Συνταγματάρχης Σμολένσκης, ὅστις εἶχεν ἀγωνισθῇ ἀνδρείως καὶ εἰς Ῥεβένιον, ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους εἰς Βελεστῖνον. Ἀλλ' ἠναγκάσθη κατόπιν νὰ ὑποχωρήσῃ, διότι ὁ ἐν Φαρσάλοις στρατὸς ἠττηθεὶς ὑπεχώρησεν εἰς Δομοκόν. Καὶ ἐκεῖ ὅμως ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπέστη ἄλλην ἥτταν καὶ τὸ στενὸν τῆς Φούρκας τὸ ἄγον εἰς Λαμίαν ἔμεινεν ἀνοικτόν. Τότε ἐπενέβησαν αἱ δυνάμεις. Ὑπεγράφη ἀνακωχὴ (7—8 Μαΐου) καὶ ὁ ἑλλ. στρατὸς ἀνεχώρησεν ἐκ Κρήτης. Τῇ 22α δὲ Νοεμβρίου συνωμολογήθη ἐν Κωνσταντινουπόλει συνθήκη εἰρήνης, δι' ἧς ὑπεχεώθη ἡ Τουρκία νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς καταληφθεῖσας χώρας ἀντὶ πληρωμῆς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πολεμικῆς ἀποζημιώσεως 100 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Ἐπεβλήθη ὅμως εἰς τὴν Ἑλλάδα ξενικὸς ἐλεγχος διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ δανείου τῆς πολεμικῆς ἀποζημιώσεως καὶ τῶν ἄλλων χρεῶν.

Τὸ χρητικὸν ζήτημα ἐλύθη βραδύτερον κατόπιν μακρῶν διαπραγματεύσεων, αἱ ὁποῖαι διήρκεσαν $1\frac{1}{2}$ ἔτος. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μὲν Γερμανία καὶ ἡ Αὐστρία ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας ὥς πρὸς αὐτό. Ἀγῆματα δὲ τῶν 4 ἄλλων δυνάμεων ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τῶν στόλων τῶν εἶχον καταλάβει τὰς παραλίους πόλεις. Οἱ Ἀγγλοὶ κατεῖχον τὸ Ἡράκλειον, οἱ Ρῶσοι τὸ Ῥέθυμνον, οἱ Γάλλοι τὴν Σητείαν, οἱ Ἰταλοὶ τὴν Ἱεράπετραν. Ὅλοι δὲ ἀπὸ κοινοῦ τὰ Χανιά. Εἰς τὰς πόλεις ταύτας καὶ ἰδίως εἰς τὰ Χανιά, συνεκλείσθησαν οἱ Τουρκοκρηῖτες. Οἱ χριστιανοὶ κατεῖχον ὅλην τὴν ὑπαιθρον χώραν, συνέλευσις δὲ μὴ ἔχουσα

μόνιμον ἔδραν μὲ πρόεδρον τὸν Ἰωάννην Σφακιανάκη διώκε αὐτήν. Ἐπὶ τέλους τὴν 14ην Νοεμβρίου 1898 αἱ δυνάμεις διώρισαν τὸν βασιλόπαιδα τῆς Ἑλλάδος **Γεώργιον** ὡς ὑπάτον ἀρμοστήν αὐτῶν ἐν Κρήτῃ τῇ ἐπιδράσει τοῦ Τσάρου Νικολάου Β', τοῦ ὁποίου ὁ Γεώργιος ἐτύγχανε παιδικὸς φίλος. Τὴν 9ην Δεκεμβρίου ὁ Ἕλλην βασιλόπαις ἀπεβιβάσθη εἰς Σοῦδαν, μετὰ πέντε δὲ ἡμέρας οἱ ναύαρχοι ἀνεχώρησαν. Παρέμειναν ὅμως τὰ ἀγήματα τῶν πέντε δυνάμεων. Ἐπιτροπεία μικτὴ ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ **Σφακιανάκη** συνέταξε σχέδιον καταστατικοῦ χάρτου καὶ τὸ 1899 ἡ πρώτη συνέλευσις τῆς αὐτονόμου Κρήτης, ἐξ 138 χριστιανῶν καὶ 50 μωαμεθανῶν, ἐψήφισεν αὐτόν. Συμφώνως πρὸς τὸ σύνταγμα αὐτὸ ὁ ἀρμοστής διώριζε πέντε συμβούλους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ εἷς ἦτο μωαμεθανός, ἡ δὲ βουλὴ ἐξελέγετο κατὰ διετίαν. Χωροφυλακὴ τέλος Κρητῶν ὀργανωθείσα καὶ διοικουμένη ὑπὸ Ἰταλῶν караβινιέρων ἐφύλαττε τὴν τάξιν. Ὁ Σφακιανάκης μετὰ τοῦτο θεωρήσας τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος του περατωθὲν ἀπεσύρθη εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον.

Ἡ ἀρχὴ τοῦ βασιλόπαιδος Γεωργίου, ὅστις κατὰ πρῶτον διωρίσθη διὰ μίαν τριετίαν, διήρκεσεν ὀκτὼ ἔτη. Μετὰ ταῦτα συγκρονηθεὶς μετὰ τοῦ συμβούλου Ἐλευθερίου Βενιζέλου, διότι ἀναιμιγνύετο καὶ εἰς τὰς δημοκρατικὰς καὶ εἰς τὰς βουλευτικὰς ἐκλογάς, ἠναγκάσθη νὰ παραιτηθῇ. Αἱ δυνάμεις τότε ἀνέθηκαν εἰς τὸν βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐκλογὴν νέου ἀρμοστοῦ, οὗτος δὲ ἐξέλεξε τὴν 1ην Αὐγούστου τοῦ 1906 τὸν **Ἀλέξανδρον Ζαῖμην**. Κατὰ μικρὸν Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀντικατέστησαν τοὺς Ἰταλοὺς караβινιέρους ἐν τῇ διοικήσει τῆς χωροφυλακῆς καὶ ὠργάνωσαν τὴν πολιτοφυλακὴν τῆς νήσου, ἡ δὲ τάξις ἐν αὐτῇ ἐπαγιώθη. Κατόπιν τούτου (1908) αἱ δυνάμεις διεκοίνωσαν εἰς σχετικὴν αἴτησιν τοῦ Ζαῖμη, ὅτι τὰ διεθνῆ ἀγήματα ἔμελλον νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν νῆσον ἐντὸς ἔτους. Ἀλλὰ τῇ 25ῃ Σεπτεμβρίου 1908 ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς κηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλγαρίας, τὰ ὁποῖα ἔγιναν ἐξ ἀφορμῆς τῆς Τουρκικῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκηρύχθη εἰς τὴν νῆσον ἡ ἔνωσις αὐτῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὶν πραγματοποιῶμεν τὰ γεγονότα ταῦτα, ἀνάγκη νὰ ρίψωμεν ἐν βλέμμα εἰς τὰς ἡμιελευθέρους ἑλληνικὰς νήσους Κύπρον καὶ Σάμιον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.

10. Κύπρος, Σάμος, Μακεδονία.

Ἡ Κύπρος ἀπὸ τοῦ 1878 εὐρίσκετο ὑπὸ τὸ κράτος τῆς Ἀγγλίας. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις παρεχώρησεν εἰς τὴν νῆσον σύνταγμα. Κατὰ τοῦτο ὁ Ἄγγλος διοικητὴς κυβερνᾷ τὴν νῆσον βοηθούμενος ὑπὸ νομοθετικοῦ σώματος ἀποτελουμένου ἐξ 9 χριστιανῶν καὶ 3 μουσουλμάνων ἐκλεγομένων ὑπὸ τοῦ λαοῦ καὶ 6 διοριζομένων ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ δικαιοσύνη ὑπὸ τοὺς Ἄγγλους ἀπονέμεται καλῶς καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀπολαύουν ἐλευθερίας καὶ ἀσφαλείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας, τῶν ὁποίων ἐστεροῦντο ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἀλλ' ὅμως ἡ τουρκικὴ ἐκείνη κακοδιοίκησις ἐλησμονήθη καὶ οἱ κάτοικοι ἤδη θεωροῦσι τὴν ἀγγλικὴν κατοχὴν ὡς μεταβατικὴν κατάστασιν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ δὲν ἀφίνουν εὐκαιρίαν νὰ μὴ ἐκφράσουν τὸν πόθον τῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἐνώσεώς των.

Ἡ Σάμος εἶχεν ἀποδεχθῇ χωρὶς νὰ θέλῃ τὸ 1832 τὴν ἐξάρτησίν της ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ἀπετέλεσεν ἡγεμονίαν αὐτόνομον ὑπὸ ἡγεμόνα χριστιανὸν διοριζόμενον ὑπὸ τοῦ σουλτάνου. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς, ὅτι ἡ νῆσος προώδευσε μὲ τὸ αὐτόνομον πολίτευμά της. Ἀλλ' ἡ Τουρκία δὲν ἔπαυσε προσπαθοῦσα νὰ καταλύσῃ τὰ προνόμια τῆς νήσου καὶ διὰ τοῦτο συχναὶ ἦσαν αἱ ταραχαὶ εἰς τὴν νῆσον. Τὸ κακὸν ἐκορυφώθη, ὅταν τὸ 1907 ἐστάλῃ εἰς τὴν Σάμον ὡς ἡγεμὼν ὁ μισέλλην Κρηὶς Κοπάσης. Οὗτος τὸ 1908 ἠρνήθη νὰ συγκαλέσῃ τὴν συνέλευσιν καὶ ἠπέλυσεν νὰ κάμῃ χρῆσιν τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς διάλυσιν αὐτῆς, ἂν ἤθελε συνέλθῃ αὐτοβούλως. Ὁ λαὸς τότε ἐπολιορκήσεν τὸν ἡγεμόνα εἰς τὸ μέγαρόν του καὶ ἐπυροβόλησεν κατὰ τοῦ στρατοῦ. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὴν πόλιν. Ὁ Θεμιστοκλῆς Σοφούλης, ὁ λόγιος ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ἠναγκάσθη νὰ φύγῃ εἰς τὴν Σύρον.

Τέλος ἡ κατὰ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1908 κρίσις ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐξηρέθισε τοὺς Σαμίους, ὅπως καὶ τοὺς Κρητίας ὑπὲρ τῆς μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐνώσεως. Τὸ 1912 ὁ Κοπάσης ἐδολοφονήθη. Ὁ δὲ Σοφούλης ἐπιστρέψας μετὰ σώματος ἐθελοντῶν ἐξεδίωξε τὸν διάδοχον αὐτοῦ Βεγλερῆν καὶ ἐκήρυξε τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἔνωσιν.

Ἡ Μακεδονία ἀπὸ αἰώνων ἦτο τελείως ἑλληνικὴ. Κατὰ τοὺς τελευταίους ὅμως αἰῶνας τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας διάφοροι σλαυικαὶ φυλαὶ εἶχον ἐγκατασταθῇ εἰς αὐτήν, ἰδίως δὲ εἰς

τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Μακεδονίαν. Αἱ φυλαὶ αὗται ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κατάστασιν διετήρουν μὲν τὴν γλῶσσάν των, ἀλλὰ δὲν εἶχον συνείδησιν ἰδίου ἐθνισμοῦ, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ ἔκαυχῶντο νὰ θεωροῦνται ἑλληνικαὶ καὶ ἐπροστατεύοντο ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου. Τὸ φερμάνιον ὅμως, δι' οὗ εἶχεν ἰδρυθῇ ἡ βουλγαρικὴ ἑξαρχία τὸ 1870, ὥριζεν, ὅτι πλὴν τῶν μεταξὺ Αἰμου καὶ Δουνάβεως βουλγαρικῶν χωρῶν ἠδύνατο νὰ ὑπαχθῇ ὑπὸ τὸν ἑξαρχον πᾶν διαμέρισμα, τοῦ ὁποῦ τοῦ δύο τρίτα τῶν κατοίκων ἦθελον ζητήσῃ τοῦτο. Ἐκτοτε ἤρχισεν ὁ ἀγὼν πρὸς προσηλυτισμὸν εἰς τὴν ἑξαρχίαν τῶν σλαυφῶνων πληθυσμῶν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Συγχρόνως ὅμως καὶ οἱ Σέρβοι ἤρχισαν ἐκκλησιαστικὸν προσηλυτισμὸν ὑπὲρ τῆς παλινορθώσεως τοῦ σερβικοῦ πατριαρχείου τοῦ Ἰπέκ. Καὶ οἱ Ρουμᾶνοι μεταβαπτίσαντες εἰς Μακεδονορρουμάνους τοὺς Κουτσοβλάχους, οἱ ὅποιοι ἕως τότε ἐθεωροῦντο Ἕλληνες, εἰργάζοντο ὑπὲρ ἰδρύσεως χωριστῆς ῥουμανικῆς ἐκκλησίας. Σχολεῖα καὶ Ἐκκλησίαι ἦσαν τὰ ὄπλα τῶν ἀντιπάλων ἐθνοτήτων. Καὶ ἡ μὲν Σερβία, ἀφ' οὗ διὰ τῆς συνθήκης τοῦ 1878 ἀπεκόπη ἡ ἐπέκτασις αὐτῆς εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην διὰ τῆς Αὐστριακῆς κατοχῆς τῶν χωρῶν τούτων, ἀπέβλεπεν ἤδη πρὸς ἀποζημίωσιν εἰς τὰ Σκόπια καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Βουλγαρία ἐνεθυμεῖτο τὰ σύνορα τῆς συνθήκης τοῦ Ἀγίου Στεφάνου. Ἡ δὲ Ῥουμανία ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ ἐξεγείρῃ ῥουμανικὴν συνείδησιν εἰς τοὺς Κουτσοβλάχους, ἵνα κατόπιν θυσιάσῃ αὐτοὺς λαμβάνουσα ἀνταλλάγματα πλησίον τῆς ἰδίας χώρας.

Ἡ Ἑλλάς, ὥς ἦτο φυσικόν, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ ἀμυνθῇ ἐναντίον τῶν παρεισάκτων τούτων ξένων, οἱ ὅποιοι οὐδὲν δικαίωμα εἶχον εἰς τὴν χώραν. Ἡ Αὐстроουγγαρία δὲ ἔχαιρε βλέπουσα τὴν προσοχὴν τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ῥουμάνων ἐστραμμένην πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀποσπωμένην ἀπὸ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Ῥουμάνων τῶν εὐρισκομένων ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν της. Συγχρόνως ὅμως καὶ ἔκριτε τὰ βλέμματά της πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀλλὰ καὶ ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὑπέθαλπε τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων φυλῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἔριδας, διότι ἐνόει, ὅτι τοῦτο ἦτο ἄριστον μέσον, ὅπως διατηρήσῃ χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ γνήσιοι Τοῦρκοι ἦσαν τόσον ὀλίγοι. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἠνθόει ἄλλοτε τοὺς μὲν καὶ ἄλλοτε τοὺς δέ. Ἰδίως ἀπῆλυσαν τῆς εὐνοίας τῶν Τούρκων οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι, ὁσάκις ἡ Ἑλλάς ἀνησύχει τὴν Πύλην, ἐπωφελοῦντο, ἵνα ἀποσπάσουν παρὰ τῆς

Πύλης νέα βεράτια διορισμοῦ βουλγάρων ἐπισκόπων εἰς μακεδονικὰς πόλεις.

Ἀλλὰ μετὰ τὸν αἰτυχῇ πόλεμον τοῦ 1897 ἡ θρασύτης τῶν Βουλγάρων ὑπερέβη πᾶν ὄριον. Ἰδρῦθη ἐν Σόφια Μακεδονικὸν κομιτάτον. Τοῦτο κατ' ἀρχὰς προσεπάθησε νὰ πείσῃ τὰς δυνάμεις ὑπὲρ τῆς ιδρύσεως αὐτονομίου ἐπαρχίας Μακεδονίας μὲ πρωτεύουσαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ γενικὸν διοικητὴν Βούλγαρον, διότι δῆθεν οἱ Βούλγαροι ἦσαν τὸ πλειονοψηφοῦν ἐν Μακεδονίᾳ στοιχεῖον. Ἦλπιζεν, ὅτι οὕτω θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπορροφήσῃ αὐτὴν βραδύτερον, ὅπως τὴν Ἀνατολικὴν Ῥωμυλίαν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τοῦ κομιτάτου ἀπέτυχε. Τότε τοῦτο ἐτράπη ἄλλην ὁδόν. Ἦρχισε νὰ ἐξοπλίζῃ ἐν Βουλγαρίᾳ σώματα (κομιτατζήδες), τὰ ὁποῖα ἔστελλεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐνταῦθα ταῦτα συνεπλέκοντο μὲ τοὺς Τούρκους, ἀνεδίνασσαν σιδηροδρομικὰς γραμμὰς καὶ ἐλυμαίνοντο τὴν χώραν, ἠνάγκαζον δὲ διὰ τῆς βίας καὶ τοῦ τρόμου τοὺς σλαυοφώνους Ἕλληνας νὰ προσέρχωνται εἰς τὴν ἐξαρχίαν.

Οἱ Ἕλληνες ἀδυνατοῦντες νὰ τύχουν προστασίας ὑπὲρ τῶν ὁμοφυλῶν των ἀπεφάσισαν νὰ κατέλθουν εἰς ἔνοπλον ἀμυντικὸν ἀγῶνα. Ἰδρῦθη λοιπὸν ἐν Ἀθήναις τὸ 1904, τῇ ἐγκρίσει τῆς κυβερνήσεως, μυστικὸν μακεδονικὸν κομιτάτον, τὸ ὁποῖον μετὰ ζήλου καὶ ἀόκνου ἐργατικότητος ἐπεδόθη εἰς τὴν συγκρότησιν καλῶς ὀργανωμένων καὶ πειθαρχούντων ἀνταρτικῶν σωμάτων ὑπὸ παραιτουμένους ἀξιωματικούς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Συγχρόνως ἡ Κυβέρνησις ἀπέσπασεν εἰς τὰ ἑλληνικὰ προξενεῖα τῆς Μακεδονίας ἀξιωματικούς τοῦ στρατοῦ, οἵτινες ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τῶν ἐγκριτωτέρων ἐντοπίων Ἑλλήνων προέβησαν εἰς ὁργάνωσιν ἀπάσης τῆς Μακεδονίας πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἑλληνικῶν σωμάτων. Τὸ πρῶτον πεμφθὲν εἰς Μακεδονίαν ἀνταρτικὸν σῶμα ἦτο τὸ ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Παῦλον Μελαῦν. Ὁ ἡρωϊκὸς αὐτοῦ ἐν Μακεδονίᾳ θάνατος ἐξύψωσε ἔτι μᾶλλον τὸ φρόνημα ὑπὲρ τοῦ ἀναληφθέντος ἀγῶνος, ἐπηκολούθησε δὲ ἡ ταχεῖα ἀποστολὴ καὶ ἄλλων σωμάτων, ὥστε ἐντὸς ὀλίγου ἅπανα ἡ Μακεδονία διηρέθη εἰς ἀρχηγεία, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἔδρων ὠρισμένα ἑλληνικὰ σώματα, ἐνισχυθέντα καὶ ἀπὸ ἐπιλέκτους ἐντοπίους ὁλοφόρους.

Αἱ ἀντίζηλοι φατρίαι λαβοῦσαι τὴν προσωνυμίαν αἱ μὲν πατριαρχικαὶ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνος Πατριαρχοῦ, αἱ δὲ ἐξαρχικαὶ ἀπὸ τοῦ βουλγάρου Ἐξάρχου, ἐνθαρρυνόμεναι κρυφίως ὑπὸ τῶν οἰ-

κείων προξένων καὶ ἀρχιερέων ἀντεπεξήρχοντο κατ' ἀλλήλων διὰ φόνων. Ἐν τῷ μεταξύ ἠδρύνθη καὶ τὸ μεταξύ Ῥουμανίας καὶ Ἑλλάδος χάσμα, διότι οἱ Ρουμᾶνοι κατώρθωσαν νὰ ἀναγνωρισθοῦν οἱ Κουτσόβλαχοι ὡς ἴδιον ἔθνος μὲ τὸ δικαίωμα νὰ κάμουν χρῆσιν τῆς γλώσσης των καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ σχολεῖά των. Αἱ ἑλληνικαὶ ὁμάδες ἠγωνίσθησαν τελεσφόρως ἐν Μακεδονίᾳ καὶ κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων καὶ κατὰ τῆς ρουμανικῆς προπαγάνδας. Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες αἱ βιαίως ἀποσπασθεῖσαι ἀπὸ τὴν ὀρθοδοξίαν πρὸς τὴν ἑξαρχίαν ἐπανῆλθον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐθνότητα, ἀθροοὶ δ' ἐπίσης οἱ Κουτσόβλαχοι παρέμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Ἑλληνισμόν. Ἐνεκα τούτου οἱ Βούλγαροι ἐκδικούμενοι κατέστρεψαν τὰς ἑλληνικὰς κοινότητας τῆς Ἀγχιάλου καὶ Φιλιππουπόλεως, οἱ δὲ Ῥουμᾶνοι προέβησαν εἰς διαδηλώσεις καὶ κακοποιήσεις ἐναντίον τῶν ἐν Ῥουμανίᾳ Ἑλλήνων.

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβουν ἐν Μακεδονίᾳ. Καὶ ἐπέφεραν μὲν δι' ἀντιπροσώπων των διοικητικὰς μεταρρυθμίσεις, ἀλλ' ὁ ἀνταγωνισμὸς Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Κουτσοβλάχων ἐξηκολούθει. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Μακεδονίας, ὅτε ἐξεργάγη (1908) ἡ τουρκικὴ ἐπανάστασις.

Ἡ τουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908.

Οἱ νεωτερίζοντες Τοῦρκοι, οἱ ὑπὲρ τῆς μεταβολῆς τοῦ Τουρκικοῦ κράτους εἰς εὐρωπαϊκόν, οἱ ὅποιοι ὠνομάζοντο Νεότουρκοι, εἶχον προβῇ ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς μυστικὸν προσηλυτισμὸν εἰς τὸν στρατόν. Τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ 1891 συσταθὲν ἐν Γενεύῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κομιτᾶτον «Ἐνωσις καὶ Πρόοδος» μετέφερε τὸ 1906 τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἐνταῦθα τὸ κομιτᾶτον ἤρχισε δραστηρίαν προπαγάνδαν μεταξύ τοῦ στρατοῦ. Τὴν 10ην δὲ Ἰουλίου 1908 ὁ ταγματάρχης Ἐμβερ βέης καὶ τὸ κομιτᾶτον ἐκήρυξε τὸ σύνταγμα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Μακεδονίας καὶ δύο σώματα στρατοῦ ἠπειλήσαν, ὅτι θὰ βαδίσουν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ σουλτᾶνος μὴ δυνάμενος νὰ στηριχθῇ εἰς τὸν στρατόν του ἠναγκάσθη νὰ ἐκδώσῃ τὴν 11 Ἰουλίου φιρμάνιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνηγγέλλετο ἡ παλιγόρθωσις τοῦ συντάγματος. Ἡ λογοκρισία τοῦ τύπου καὶ ἡ κατασκοπία κατηγοροῦντο. Συνεκλήθη βουλὴ ἐκ 280 βουλευτῶν καὶ κατηργήσθη ὑπουργεῖον περιλαμ-

βάνον ἓνα Ἑλληνα καὶ ἓνα Ἀρμένιον. Ἐκ τῆς ἀνωμαλίας ταύτης ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία ἐνόμισαν, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθοῦν. Ἡ μὲν Αὐστρία προσήρτησεν ὀριστικῶς εἰς τὸ κράτος τῆς τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην, ἡ δὲ Βουλγαρία ἐκηρύχθη ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς Τουρκίας καὶ ὁ Φερδινάνδος ἐστέρφη τσάρος τῶν Βουλγάρων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίναν ἐκλογαὶ τῆς τουρκικῆς βουλῆς, κατὰ τὰς ὁποίας πᾶσα κατεβλήθη προσπάθεια, ὅπως αὐταὶ ἀποβοῦν ὑπὲρ τοῦ μωαμεθανικοῦ στοιχείου. Ὅθεν ἡ πλειονοψηφία τῶν ἐκλεχθέντων βουλευτῶν ἀπετελέσθη ἐκ μωαμεθανῶν. Ἐξελέχθησαν ὁμῶς καὶ 18 Ἕλληνες, 4 Βούλγαροι, 2 Σέρβοι, 2 Ἰουδαῖοι καὶ 2 Ἀρμένιοι. Τὴν 28ην δὲ Νοεμβρίου ὁ σουλτάνος ἐκήρυξε τὴν ἔναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς βουλῆς διὰ λόγου, διὰ τοῦ ὁποίου ἀνήγγειλεν, ὅτι ἡ πρόθεσίς του ἦτο νὰ κυβερνήσῃ συνταγματικῶς. Ἀλλ' ὁμῶς τὴν πραγματικὴν δύναμιν εἶχε τὸ κομιτάτον, πρὸς τὸ ὁποῖον τῶρα ἀντετάχθη καὶ ἄλλη ὁργάνωσις, ἡ «Ἐλευθέρα ἔνωσις», ἡ ὁποία ἦτο ὑπὲρ τῆς ἀποκεντρώσεως.

Αἰφνης τὴν 31ην Μαρτίου 1909 ἐξεργράγη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντεπανάστασις ἐνεργηθεῖσα διὰ τῶν ἀντιδραστικῶν ὑπὸ τοῦ Χαμίτ, τῆς ὁποίας σκοπὸς ἦτο ἡ ἐπαναφορὰ τῆς ἀπολυταρχίας. Στρατὸς κατέλαβε τὸ βουλευτήριον. Συγχρόνως δὲ διεπράχθησαν σφαγαὶ Ἀρμενίων εἰς τὰ Ἀδανα, τὴν Ταρσὸν καὶ ἄλλαχοῦ. Ὅταν τὸ ἄγγελμα τῆς ἀντεπαναστάσεως ἔφθασεν εἰς Θεσσαλονίκην, κατενοήθη πλέον, ὅτι πᾶσα συνδιαλλαγή μεταξὺ τοῦ κομιτάτου καὶ τοῦ σουλτάνου ἦτο ἀδύνατος. Ὁ Μαχμουτ Σεφικὲτ ὠδήγησε τὰ στρατεύματα τῆς Μακεδονίας εἰς τὴν πρωτεύουσαν πρὸς ἄμυναν τοῦ συντάγματος. Γερουσιασταὶ καὶ Βουλευταὶ ἤλθον εἰς προϋπάντησιν αὐτοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον. Ὁ στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐντὸς δὲ 5 ὥρῶν κατέβαλε τοὺς στασιαστάς. Οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἐτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς, 40 δὲ ἐκ τῶν πρωταιτίων ἀπηγχονίσθησαν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις συνελθοῦσα κεκλεισμένων τῶν θυρῶν ἐψήφισε τὴν καθάραισιν τοῦ Ἀβδουλ Χαμίτ καὶ ἀνεκήρυξε σουλτάνον τὸν νεώτερον ἀδελφόν του Μωάμεθ τὸν Ε'. Ὁ νέος σουλτάνος ἤδη ἦτο ἄπλοῦν νευρόσπαστον εἰς χεῖρας τῶν νεοτούρκων.

12. Τὸ κρητικὸν ζήτημα καὶ αἱ ἐκ τούτου δυσχέρειαι τῆς Ἑλλάδος.

Ὅταν μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης

ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βασιλεῖον, ἐκηρύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἡ ἔνωσις, ὃ Ζαΐμης ἀπουσίαζεν ἐκ τῆς νήσου, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ δὲν ἐπέστρεψε πλέον. Ἡ κρητικὴ βουλὴ συνελθοῦσα διώρισε πενταμελῆ προσωρινὴν ἐκτελεστικὴν ἐπιτροπείαν ὑπὸ τὸν **Ἀντώνιον Μιχελιδάκην** μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κυβερνᾷ τὴν νήσον, μέχρις οὗ ἐγκατασταθῶν ἐν τῇ νήσῳ ὑπάλληλοι τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

Ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς εὗρίσκετο τότε ἐν ἀδυναμίᾳ νὰ ἀποδεχθῇ τὰ ἐν Κρήτῃ γενόμενα. Μετὰ τὸν αὐτῇ πόλεμον τοῦ 1897 ἀνέλαβε τὸ 1899 τὴν ἀρχὴν ὁ Γεώργιος Θεοτόκης, εἷς ἐκ τῶν κυριωτέρων συνεργατῶν τοῦ Τρικούπη, μὲ πρόγραμμα περισυλλογῆς τῶν οἰκονομικῶν καὶ βελτιώσεως ὅλων τῶν ὑπηρεσιακῶν κλάδων τῆς διοικήσεως. Οὗτος δὲ μετὰ τινων διαλειμμάτων ἐκυβέρνησε τὴν χώραν μέχρι τοῦ 1909. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀπομακρυνθῇ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ὁ Θεόδωρος Δεληγιάννης δολοφονηθεὶς τὸ 1905 ὑπὸ τινος χαρτοπαίκτη διὰ τὸ κλείσιμον τῶν χαρτοπαικτείων. Τὸ δὲ κόμμα αὐτοῦ διεσπάρθη καὶ ἄλλο μὲν μέρος αὐτοῦ ἠκολούθησε τὸν Ῥάλλην, ἄλλο δὲ τὸν Κυριακούλην Μαυρομιχάλην. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἤρχισεν ἡ εἰς τὴν Ἀμερικὴν μετανάστευσις, ἡ ὁποία ἠλάττωσε μὲν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ πολλῶν ἐπαρχιῶν, ἰδίως τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ μὲ τὰ ἐμβάσματα τῶν μεταναστῶν ἔφερε τὴν ἰσοτιμίαν τῆς δραχμῆς πρὸς τὸ γαλλικὸν φράγκον, τὸ ὁποῖον πρότερον εἶχε φθάσει εἰς τὰ 1,88. Ἀλλ' ὅμως οὐδεμία σοβαρὰ στρατιωτικὴ διοργάνωσις τῆς χώρας εἶχε γίνῃ.

Ἐπομένως, ὅταν τὸ 1908 οἱ Κρητὲς ἐκήρυξαν τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ κυβέρνησις Θεοτόκη ἀπεφάσισε νὰ τηρήσῃ τὴν περίφημον **ἄψογον στάσιν** καὶ νὰ ἀφήσῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος εἰς τὰς τέσσαρας προστάτιδας τῆς νήσου δυνάμεις.

Αἱ δυνάμεις εἰς τὴν περὶ ἐνώσεως διακοίνωσιν τῶν Κρητῶν ἀπήντησαν, ὅτι θὰ ἐξετάσουν εὐμενῶς τὸ ζήτημα αὐτῶν μετὰ τῆς Τουρκίας, ἂν διετηρεῖτο ἡ τάξις ἐν τῇ νήσῳ, καὶ ἂν ἐβεβαιούτο ἡ ἀσφάλεια τοῦ μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ, διὰ τῶν προξένων των δὲ ἦλθον εἰς σχέσεις διοικητικὰς μὲ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν. Ἀλλ' ἡ ἀναβολὴ αὕτη μετὰ πάροδον μηνῶν τινων ἤρχισε νὰ φέρῃ εἰς στενοχωρίαν καὶ τὴν προσωρινὴν κυβέρνησιν τῆς Κρήτης καὶ τὴν κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν. Ἡ δὲ κατάστασις ἐχειροτέρευεν, ὅταν οἱ Νεότουρκοι μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἀντεπαναστάσεως ἤθελον νὰ ἀποτρέψουν τὴν κοινὴν

προσοχήν ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν διὰ συρράξεως μὲ τὴν Ἑλλάδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἤλπιζον εὐκολον θρόνμβον. Καὶ ἀπέρριψαν μὲν αἱ δυνάμεις τὰς ἀξιώσεις τῶν περὶ ἐπαναφορᾶς περιορισμένης τινὸς αὐτονομίας εἰς τὴν Κρήτην. Ὁ Θεοτόκης ὁμῶς τὴν 4ην Ἰουλίου ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ παραιτηθῇ, ἵνα προλάβῃ ἀπειλουμένην διαδήλωσιν ἐναντίον τῆς στάσεως αὐτοῦ ἐν τῷ κρητικῷ ζήτηματι. Ὁ διάδοχος αὐτοῦ Ῥάλλης εὗρεθῇ πρὸ μεγίστων δυσχερειῶν. Ἦθελε μὲν νὰ διαλύσῃ τὴν βουλὴν, ἀλλ' ἐγνώριζεν, ὅτι ἡ ἀξίωσις τῶν Κρητῶν νὰ κάμουν καὶ αὐτοὶ ἐκλογὰς καὶ νὰ στείλουν βουλευτὰς εἰς τὴν νέαν βουλὴν ἔμελλε νὰ θεωρηθῇ ὑπὸ τῆς Τουρκίας ὡς αἰτία πολέμου. Θὰ εὗρίσκετο λοιπὸν εἰς τὴν ἀνάγκην ἢ νὰ ἀποκλείσῃ τοὺς Κρητὰς βουλευτὰς, ὅπερ ἀντετίθετο εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἢ νὰ διακινδυνεύσῃ πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ἐπομένως ὁ Ῥάλλης ἀπεφάσισε νὰ ἀναβάλῃ τὰς ἐκλογὰς καὶ ἐβεβαίωσε τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς Τουρκίας, ὅτι ὡς πρὸς τὴν Κρήτην θὰ ἀποδεχθῇ τὰς ἀποφάσεις τῶν δυνάμεων.

Ἀλλὰ νέα ἐν Κρήτῃ συμβάντα παρέσχον ἀφορμὴν εἰς νέας ταπεινώσεις τῆς Ἑλλάδος ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Κατὰ τὸν Ἰούλιον αἱ δυνάμεις σύμφωνα μὲ προηγουμένην ὑπόσχεσιν τῶν ἀπεσυρῶν ἐκ Κρήτης τὸ ὑπόλοιπον τῶν ἐκεῖ ἀγχημάτων τῶν. Οἱ Κρητὲς τότε ἀνεπέτασαν ἐπὶ τοῦ φρουρίου Φιρκὰ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος τῶν Χανίων τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν. Ἐκ τούτου ἐπωφεληθέντες οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ κάμνουν φιλοπολέμους διαδηλώσεις καὶ ἐμπορικὸν ἀποκλεισμὸν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος εἰς τοὺς τουρκικοὺς λιμένας. Ὁ τουρκικὸς στόλος ἤρχισε προπαρασκευαζόμενος. Ὁ δ' ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἠξίωσε παρὰ τοῦ Ῥάλλης γραπτὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ κρητικοῦ τολμήματος. Εἰς μάτην δ' ὁ Ῥάλλης ἀπήντησε καὶ πάλιν, ὅτι, ἀφοῦ ἡ Κρήτη εἶναι παρακαταθήκη εἰς χεῖρας τῶν δυνάμεων, ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀναμιγνύεται εἰς τὸ κρητικὸν ζήτημα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ προσωρινὴ κρητικὴ κυβέρνησις παρητήθη, ἐσχηματίσθη δὲ νέα ἐξ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἡ ὁποία ὑπεχώρησεν εἰς τὸ ζήτημα τῆς σημαίας. Ἐπειδὴ Κρῆς χριστιανὸς δὲν ἠδύνατο νὰ εὗρεθῇ διὰ νὰ καταβιάσῃ τὴν σημαίαν, ἀπεβιβάσθησαν ἀγῆματα καὶ τῶν 4 δυνάμεων καὶ ἀπέκοψαν τὸν ἰστὸν αὐτῆς. Αὐθημερὸν αἱ δυνάμεις ἀνεκοίνωσαν εἰς τὴν Πύλιν, ὅτι τὸ κρητικὸν ζήτημα ἐνδιέφερε τὴν Εὐρώπην. Ἡ Πύλις ἐδήλωσε τέλος τότε, ὅτι δὲν ἔχει φιλοπολέμους διαθέσεις ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'

ΑΙ ΠΡΟΟΔΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 1909

1. *Αἱ διαδοχικαὶ ἐπανξήσεις τῆς Ἑλλάδος.* Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τὸν μέγαν ἀπελευθερωτικὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 ὄχι μόνον περιωρίσθη εἰς πολὺ μικρὰν ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ ἦτο ἔρημος κατοίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῆς ἀνήρχετο εἰς 758 χιλ. κατοίκων, ἡ δ' ἔκτασίς τῆς εἰς 50 περίπου χιλιάδας τετραγωνικὰ χιλιόμετρα. Ἐν τούτοις τὸ ἔθνος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν ἔπαυσεν, ὥς εἶδομεν, νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸν μέγαν αὐτοῦ προορισμόν, δηλ. τὴν ἀπελευθέρωσιν ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν.

Κατὰ πρῶτον τὸ κράτος ἐξετάθη διὰ τῆς προσαρτήσεως τῶν Ἰονίων νήσων καὶ κατόπιν τῆς Θεσσαλίας, καὶ μέρους τῆς Ἡπείρου. Ἡ ἔκτασίς του οὕτω ὑπερέβη τὰς 65 χιλιάδας τετραγων. χιλιόμετρα. Συγχρόνως καὶ λόγῳ τῆς ἐπεκτάσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς αὐξήσεως τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐκ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν χωρῶν συρροῆς πολλῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀπελευθερωθεῖσαν χώραν ὁ πληθυσμὸς του ἀνῆλθε περίπου εἰς 2 ἑκατομύρια κατοίκων.

2. *Ἐμπορίον, βιομηχανία, γεωργία, ναυτιλία.* Τὸ ἔθνος ὅμως κατὰ τὴν διαρρεύσαν ἑκατονταετηρίδα δὲν ἐπεδόθη μόνον εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἔργου του. Ἐρρίφθη συγχρόνως μὲ ὅλον τὸ σφρῖγος καὶ τὴν ζέσιν τοῦ νεανίου εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν δυνάμεών του. Ὅταν ἀπελευθερώθη ἡ Ἑλλὰς, αἱ γαῖαι τῆς ὕλαι ἦσαν κατεστραμμέναι, τὰ δάση κατακομμένα, αἱ δὲ πόλεις τῆς καὶ τὰ χωρία τῆς σωροὶ ἔρειπών. Ἐν τούτοις διὰ τῆς φιλοπονίας τῶν κατοίκων, τοῦ ἐμπορικοῦ πνεύματός των καὶ τῆς ναυτικῆς ιδιοφυΐας των ἡ χώρα ἀμέσως ἠλλαξε μορφήν.

Ἡ γῆ ἐκαλλιεργήθη, δένδρα ἐφυτεύθησαν, χωρία ἐκτίσθησαν, πόλεις ἐμπορικαὶ ὅπως δῆποτε μεγάλαι ἰδρυθῆσαν, ἡ δὲ πρωτεύουσά τῆς Ἀθῆναι ἀπέβη μία τῶν ὠραιότερων καὶ πλουσιωτέρων πόλεων τῆς Ἀνατολῆς. Τέλος ἐνεκολλώθη τὰς προόδους, τὰς ὁποίας ὁ πολιτισμὸς εἶχε κάμει εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρηκολούθησε τὴν τεραστίαν ἐξέλιξιν αὐτοῦ κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.

Πρώτη ἡ Ἑλλὰς, ὥς εἶδομεν, ἔκαμε χρῆσιν τοῦ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἐφευρεθέντος ἀτμοπλοίου προμηθευθεῖσα ἐν τοιοῦτον διὰ τὸν πολεμικόν της στόλον. Μετὰ τὴν

ἀπελευθέρωσιν της δὲ τόσον ἐπεδόθη εἰς τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ ἀτμοῦ εἰς τὴν ναυτιλίαν, ὥστε ἀπέκτησεν ἐμπορικὸν στόλον ἀξιοθαύμαστον ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς χώρας, κατέλαβε δὲ ἐν τῇ ἐμπορικῇ ναυτιλίᾳ τὴν 12ην θέσιν μεταξὺ τῶν κρατῶν ὅλου τοῦ κόσμου.

Τέλος φάροι καὶ φανοὶ καθ' ὅλας τὰς ἀκτὰς τῆς Ἑλλάδος εὐκολύνουν τὰ ταξίδια τῶν πλοίων. Ἐμπορικοὶ δὲ λιμένες μεγάλοι παρέχουν πᾶσαν εὐκολίαν εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν.

Ὡσαύτως χάριν τῆς συγκοινωνίας καὶ τοῦ ἐμπορίου ὁδοὶ ἁμαξίτοι καὶ ὅλην τὴν χώραν ἐστρωθήσαν, σιδηρόδρομοι δὲ κινούμενοι δι' ἀτμοῦ (ὁ τοῦ Πειραιῶς—Ἀθηνῶν δι' ἡλεκτρισμοῦ) διασχίζουσιν αὐτήν. Τηλέγραφοι δέ, τηλέφωνα καὶ ταχυδρομεῖα ὑπάρχουσιν καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα μέρη τῆς χώρας.

Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος ἔκαμε μεγίστας προόδους. Κυριώτερα δὲ ἐξαγόμενα προϊόντα εἶναι σταφίς, καπνός, μεταλλευτικὰ προϊόντα, ἔλαιον, δέρματα, μαλλία, σῦκα κτλ.

Ἡ γεωργία ὡσαύτως ἀνεπτύχθη ἀρκετά, μολονότι τὰ νέα ἐπιστημονικὰ μέσα τῆς καλλιεργείας δὲν ἔχουν εὐρέως εἰσαχθῇ ἐν τῇ χώρᾳ. Τὰ πολλαχοῦ ὅμως ἰδρυθέντα ἀγροκήπια καὶ γεωργικαὶ σχολαὶ ὅλον ἐν διαδίδουν αὐτήν.

Ἡ βιομηχανία ἐν Ἑλλάδι δὲν ἀνεπτύχθη παρὰ ἐν μικρῷ κλίμακι. Τὰ παραγόμενα προϊόντα αὐτῆς εἶναι ὀλίγα, πολλῶν δὲ ἡ παραγωγή δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὴν χώραν. Οἱ λόγοι τῆς καθυστερήσεως ταύτης εἶναι δύο α') ἡ μέχρι τοῦδε ἀποκλειστικὴ σχεδὸν χρῆσις ὡς καυσίμου ὕλης τοῦ λιθάνθρακος, εἰσαγομένου ἔξωθεν, ἐν ᾧ ἐν Ἑλλάδι, ἰδίως δ' ἐν Ἀττικῇ καὶ Εὐβοίᾳ, ὑπάρχει ἀφθονος λιγνίτης, δύναται δὲ συγχρόνως νὰ γίνῃ χρῆσις ὡς κινητηρίου δυνάμεως τῶν ὑδραυλικῶν δυνάμεων τῆς χώρας καὶ β') ἡ μὴ χρησιμοποίησις ἢ ἀνεπαρκὴς ἐκμετάλλευσις τῶν ἐν τῇ χώρᾳ πρώτων ὑλῶν, μὲ τὰς ὁποίας ἔχει προικισθῇ ἀφθόνως ἡ χώρα ὑπὸ τῆς φύσεως.

Ἡ πνευματικὴ πρόοδος τοῦ ἔθνους. Μεγάλας προόδους ὡσαύτως τὸ ἔθνος ἔχει κάμει εἰς τὰς καλὰς τέχνας, ἀρχιτεκτονικὴν, γλυπτικὴν καὶ ζωγραφικὴν, καὶ ἰδίως εἰς τὰ γράμματα.

Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχουσιν εἰς τὸν λαὸν τὰ δημοτικὰ σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, ἰδρυθέντα καὶ εἰς τὰ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένα χωρία. Δυστυχῶς, ἐκ τῆς μὴ αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ νόμου περὶ ὑποχρεωτικῆς φοιτήσεως εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα, μέρος τῶν κατοίκων εἶναι ἀγράμ-

ματοι. Εἰς ὅλα δὲ τὰ ὁπωσδήποτε μεγάλα κέντρα ἔγιναν ἀνώτερα σχολεῖα παρέχοντα ἀνωτέραν μόρφωσιν.

Αἱ ἐπιστῆμαι ὅλαι, ἡ Θεολογία, ἡ Φιλολογία, αἱ Φυσικαὶ καὶ Μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, ἡ Νομικὴ καὶ ἡ Ἱατρικὴ θεραπεύονται εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον παρέχει ἱκανὰ μέσα τῆς καλλιέργειας τῶν ἐπιστημῶν.

Πολλὰ τέλος εἰδικαὶ σχολαί, Πολυτεχνεῖον, στρατιωτικὴ σχολὴ Εὐελπίδων, ναυτικὴ σχολὴ Δοκίμων, Διδασκαλεῖα, ἱερατικά, ἐμπορικά, γεωργικά, δασονομικά κλπ. σχολαὶ παρέχουν εἰδικὴν μόρφωσιν εἰς τοὺς θέλοντας ν' ἀκολουθήσουν εἰδικὰς σπουδὰς.

Καὶ ἡ λογοτεχνία δέ, ἰδίως ἡ λυρική-ποίησις καὶ τὸ διήγημα, ἐθεραπεύθη ἀρκετὰ ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι σήμερον.

Ὁ γλωσσικὸς ἀγὼν μετὰ τῶν λογίων ἐξηκολούθησε ζωηρότερος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ἰδίως δὲ ταραχωδέστερος ἀπέβη οὗτος ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὁ λόγος τούτου εἶναι, ὅτι οἱ λόγιοι, ἀντὶ νὰ συνενωθοῦν καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς συζητήσεως νὰ κανονίσουν τὴν πρὸς διαρρυθμίσειν τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐνέργειαν συμφώνως πρὸς τὰ διδάγματα τῆς Ἐπιστήμης, τοῦναντίον διεσπάρσθησαν, ἡ δὲ συζητήσις παρὰ τὴν πρόοδον τῆς γλωσσολογικῆς ἐπιστήμης κατέστη ἐριστική, ἀναμειχθέντων δὲ εἰς αὐτὴν καὶ συζητητῶν, οἱ ὁποῖοι οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουν πρὸς τὴν ἐπιστήμην, ἐξέφυγε τὰ ἐπιστημονικὰ ὅρια. Καὶ ἐπισήμως μὲν γλῶσσα τοῦ κράτους ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἡ καθαρῆς, εἰς αὐτὴν δὲ γράφονται πάντα τὰ ἐπιστημονικὰ συγγράμματα. Ἐν τούτοις καὶ ἡ δημοτικὴ ἔχει κάμει ἀλματικὰς προόδους, κατακτήσασα μέχρι τοῦδε τὰ κυριώτερα εἶδη τῆς κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα ἀναπτυχθείσης παρ' ἡμῖν λογοτεχνίας, τὴν ποίησιν, τὸ θέατρον καὶ τὸ διήγημα.

Ὅντως μαζί μὲ τὴν πολιτικὴν τοῦ ἐλευθερίου τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος εἰσέρχεται εἰς περίοδον φιλολογικῆς ἀναγεννήσεως. Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἡ ὁμαδικὴ αὐτὴ δημιουργία τοῦ λαοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, παραχωροῦν τὴν θέσιν τῶν εἰς τὴν ἔντεχον προσωπικὴν ποίησιν. Καὶ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἤδη παρουσιάσθησαν ὡς πρόδρομοι αὐτῆς, ὡς εἶδομεν, ὁ Βηλαρᾶς καὶ ὁ Χριστόπουλος. Ἰδίως ὅμως αὕτη ἀκμάζει μετὰ τὴν ἐπανάστασιν. Οἱ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ 19ου αἰῶνος ποιηταὶ διαιροῦνται εἰς τρεῖς σχολάς, ὀνομαζομένας ἐκ τοῦ τόπου, ὅπου ἐκάστη ἤκμασε, καὶ διακρινόμε-

νας ἐκ τοῦ εἵδους τῶν ἰδανικῶν ἐκάστης, τὴν Ἰόνιον σχολήν, τὴν Ἑπειρωτικὴν καὶ τὴν Ἀθηναϊκὴν.

Πρώτη καὶ κατὰ τὸν χρόνον καὶ κατ' ἀξίαν εἶναι ἡ Ἰόνιος σχολή. Ὁ σχετικὸς ἐλεύθερος πολιτικὸς βίος, ὅστις ὑπῆρχεν ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ κατὰ τὴν Ἀγγλικὴν κατοχὴν, καὶ ἡ γειτνίασις αὐτῆς πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἐπέδρασε πολὺ ἐπὶ τῆς πνευματικῆς ἐξυψώσεως τῶν νησιωτῶν. Ἡ δὲ ὑφ' ὧν σχεδὸν τῶν νησιωτῶν γνῶσις τῆς ἰταλικῆς γλώσσης συνετέλεσεν, ὥστε τὰ ἀνώτερα κοινωνικὰ στρώματα νὰ γνωρίσουν τὴν ἰταλικὴν λογοτεχνίαν. Τὰ ἰδανικά τῆς τότε Εὐρώπης πατριωτισμός, ἰδεαλισμός, πνευματικὴ ἐλευθερία καὶ λατρεία πρὸς τὸ παρελθὸν εὗρον εἰς τὸν *Διονύσιον Σολωμόν* τὸν μεγαλύτερον ψάλτην τῶν. Οὗτος ἔγραψε τὸν ὕμνον εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ᾧδὴν εἰς τὸν θάνατον τοῦ λόρδου Βύρωνος, τὸν Λάμπρον, τοὺς Ἑλευθέρους πολιορκημένους κ. ἄ. Ἀλλὰ τὰ καλύτερά του ἔργα ἀφῆκεν ἡμιτελῆ καὶ εἰς ἀποσπάσματα. Ὁ Σολωμὸς ὑπῆρξεν ὁπαδὸς τῆς ὁμιλουμένης, τὴν ὁποίαν εἶχε μελετήσει πολὺ καὶ τὴν ὁποίαν κατῳρῶθαι νὰ ἀνυψώσῃ εἰς γλῶσσαν λογοτεχνικὴν. Ἡ τεχνικὴ τοῦ στίχου καὶ ὁ νοῦς τῶν σολωμικῶν ποιημάτων ἔφθασεν εἰς τὴν τελειότητα, τὴν ὁποίαν οὐδεὶς τῶν συγχρόνων του ἢ τῶν μεταγενεστέρων του ὑπερέβη. Μαθηταὶ τοῦ Σολωμοῦ ὑπῆρξαν ὁ Μαρκοράς, ὁ Λασκαράτος, ὁ Τυπάλδος, ὁ Πολυλάς, ὁ Καλοσγοῦρος καὶ ὁ Λορέντζος Μαβίλης. Ὁ σύγχρονος τοῦ Σολωμοῦ Ζακύνθιος Ἀνδρέας Κάλβος γράψας ᾧδὰς εἰς ἰδιόρρυθμον γλῶσσαν καὶ μέτρον ἐντελῶς προσωπικόν, ποιητὴς μὲ μέγα τάλαντον, δὲν δύναται νὰ καταταχθῇ εἰς καμμίαν σχολήν.

Ἡ σχολὴ τῆς Ἑπείρου ἔσχεν ὡς βάσιν εἰς τὰ ποιήματά της τὴν γλῶσσαν τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ τὴν ἄρματωλικὴν παράδοσιν, τὴν ὁποίαν μετεποίησεν ἐπὶ τὸ ῥωμαντικώτερον. Τὴν διακρίνει ὁητορικὸς πατριωτισμὸς καὶ αἰσθηματικὴ ὑπερβολή. Ὁ μεγαλύτερος ἐκπρόσωπος αὐτῆς ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα αὐτοῦ εἶναι τὰ Μνημόσυνα, ἡ Κυρὰ Φροσύνη, ὁ Διάκος καὶ ὁ Φωτεινός. Ἐκ τούτων τὰ τρία τελευταῖα εἶναι ἔπη μακρὰ εἰς διαλογικὴν μορφήν καὶ δεκαπεντασύλλαβον στίχον, ἔμπλεα πατριωτικῆς θέσεως, ἀλλὰ καὶ πολυλογίας. Ὁ παλαιότερος τοῦ Βαλαωρίτου Γ. Ζαλοκώστας καὶ ὁ νεώτερος Κ. Κρυστάλλης ἀνήκουν εἰς τὴν σχολὴν αὐτήν.

Ἡ σχολὴ τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ Σχολὴ τῆς ποιήσεως τῆς καθαρουργούσης. Ἰδρυταὶ αὐτῆς ὑπῆρξαν εὐγενεῖς Φαναριῶται, οἱ ὁποῖοι

μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν κατήλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὗτοι ὑπῆρξαν ὅλοι κατὰ κανόνα πατριωτικοὶ ἐν ταῖς, τοὺς χαρακτηρίζει δὲ ἑλλειψὶς ψυχολογικῆς καὶ ἀμέσου παρατηρήσεως τῆς φύσεως, ἠθτορικὸς αἰσθηματισμὸς καὶ στίχος πεζολογικὸς εἰς γλῶσσαν ψυχρὰν καὶ συμβατικὴν. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι εἶχον ἀναμειχθῆ καὶ εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνας τῆς ἐποχῆς τοῦ Καποδιστρίου καὶ τοῦ Ὁθωνος ὑπῆρξαν ἐν πολλοῖς δημοσιογράφοι καὶ σατυρικοί. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἀδελφοὶ Ἀλέξανδρος καὶ Παναγ. Σοῦτσος, ὁ πολυγραφώτατος Ἀλέξανδρος Ῥαγκαβῆς, οἱ ἀδελφοὶ Ἀχιλ. καὶ Γεώργ. Παράσχοι κ. ἄ. Εἰς αὐτοὺς δὲ πρέπει νὰ καταλεχθῶν καὶ ὁ Σπυρ. Βασιλειάδης καὶ Δημ. Παπαρηγόπουλος, τοὺς ὁποίους χαρακτηρίζει νοσηρὰ ἀπαισιοδοξία, ἥτις τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐθεωρεῖτο κατ' ἐξοχὴν αἰσθηματικὴ.

Ἀπὸ τοῦ τελευταίου τετάτου τοῦ 19ου αἰῶνος ἀρχίζει νέα περίοδος τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Οἱ ποιηταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης ἐγκαταλείπουν τὸν ἀχαλίνωτον ῥωμαντισμόν, ὅστις ἤδη ἔχει παρακμάσει καὶ ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἀκολουθοῦν τὰς νέας φιλολογικὰς τάσεις, τὸν παρνασσισμόν (ἀπάθειαν καὶ τελειότητα τῆς μορφῆς), τὸν συμβολισμόν (ἐκφρασιν τῶν μυχαιτέρων καὶ ἀνεκφράστων ψυχικῶν πτυχῶν διὰ τῆς μουσικότητος τοῦ στίχου), τὸν νεορωμαντισμόν (ῥωμαντισμόν ἀπηλλαγμένον τῶν ὑπερβολῶν), τὸν νεοκλασσικισμόν (κλασσικισμόν ἀνάμεικτον μὲ ῥωμαντισμόν). Οἱ νέοι ποιηταὶ εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτεροι τῶν ποιητῶν τῆς Ἑλπειρωτικῆς καὶ Ἀθηναϊκῆς σχολῆς κατὰ τὴν στιχουργικὴν ἱκανότητα, τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης καὶ τὴν εἰλικρίνειαν τοῦ συναισθήματος, ὕστεροῦν ὅμως τῆς Ἰονίου σχολῆς κατὰ τὸν ἰδεαλισμόν καὶ τὸ διανοητικὸν στοιχεῖον.

Πρόδρομοι ποιηται τῆς σχολῆς ταύτης καὶ οὕτως εἰπεῖν με-
 σαζοντες μεταξὺ τῆς Ἀθηναϊκῆς σχολῆς καὶ τῆς νέας ὑπῆρξαν ὁ
 Βιζυηνὸς καὶ ὁ Προβελέγγιος. Οἱ κυριώτεροι δὲ ἀντιπρόσωποι
 τῆς νέας ποιήσεως εἶναι ὁ Δροσίνης, ὁ Πολέμης, ὁ Γρυπάρης, ὁ
 Κ. Χατζόπουλος, ὁ Μαλακάσης, ὁ Πορφύρας, ὁ Βάρναλης. Εἰς
 τούτους πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ὁ σατυρικός Σουρῆς. Ἄλλ' ὁ
 κυριώτερος τῶν ποιητῶν τῆς νέας ταύτης περιόδου εἶναι ὁ **Κω-
 στῆς Παλαμᾶς**. Οὗτος ἔγραψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, λυ-
 ρικὴν ποίησιν, ἔπος, δρᾶμα, διήγημα, κριτικὴν. Σπουδαιότερα
 ἔργα του εἶναι ὁ Τάφος, ἡ Ἀσάλευτη ζωὴ, ὁ Δωδεκάλογος τοῦ

Γύφτου, ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ, ἡ Πολιτεία, ἡ Μοναξιά καὶ δύο τόμοι τῶν Βωμῶν.

Ἡ πεζὴ ἑλληνικὴ λογοτεχνία μέχρι τοῦ τελευταίου τρίτου τοῦ 19ου αἰῶνος ἦτο πολὺ πτωχή. Ἡ φιλολογία τοῦ μυθιστορήματος καὶ διηγήματος περιορίζεται εἰς τὰ ρητορικορομμαντικά δοκίμια τῶν Σούτσων, εἰς τὰ πνευματώδη, ἀλλὰ ξενικῆς καταγωγῆς διηγήματα τοῦ Ἀλεξάνδρου Ραγκαβῆ, εἰς τοὺς πολυδαίδαλους κολοσσοὺς τοῦ Στεφάνου Ξένου καὶ εἰς τινὰ ἄλλα ὄχι πολὺ σημαντικά. Μεταξὺ τῶν ἔργων τούτων ὅμως ὑπέροχον θέσιν κατέχουν ὁ Θᾶνος Βλέκας τοῦ Καλλιγᾶ καὶ τὰ ἱστορικομυθικά ἔργα τοῦ Σπυριδῶνος Ζαμπελίου διὰ τὴν σφοδρότητα τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὴν πρωτοτυπίαν τοῦ ὕφους (Ἱστορικά σκηνογραφήματα, Κρητικοὶ γάμοι). Μόνον περὶ τὸ τέλος τῆς ἐποχῆς ἐμφανίζεται σπουδαῖον ὄντως λογοτεχνικὸν ἔργον ἡ Πάπισσα Ἰωάννα τοῦ Ἑμμ. Ροῦδου, ὅστις ἐσημείωσε σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Κατὰ τὸ τελευταῖον ὅμως τέταρτον τοῦ 19ου αἰῶνος συγχρόνως μὲ τὴν ἀκμὴν τῆς ποιήσεως σημειοῦται καὶ μεγάλη καλλιέργεια καὶ ἀκμὴ τοῦ πεζοῦ λόγου. Τὸ μυθιστόρημα, τὸ δρᾶμα καὶ ἰδίως τὸ διήγημα εὐρίσκουν ἀξιολόγους δημιουργοὺς. Τὸ πραγματικὸν διήγημα μὲ τὰ ἀπαραίτητα γνωρίσματά του τῆς ἀνελίξεως χαρακτήρων, τῆς ἀναπαραστάσεως ἡθῶν, ἀπεικονίσεως τόπων καὶ παραστατικότητος γλώσσης, ἐμφανίζεται κατὰ πρῶτον μὲ τὸν Λουκῆν Λάραν τοῦ Βικέλα. Μετὰ τοῦτον ὁ Δροσίνης, ὁ Κουρτίδης καὶ μάλιστα ὁ Βιζυηνὸς ἀναζητοῦν τὴν ἐμπνευσίν των εἰς τὴν ἀλήθειαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀναπαράστασιν τῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ χωριοῦ καὶ δίδουν εἰς τὸ διήγημα τὴν κανονικὴν του κατεύθυνσιν. Οἱ κυριώτεροι Ἕλληνες διηγηματογράφοι ἐκτὸς τῶν ἤδη μνημονευθέντων Βικέλα, Δροσίνης, Κουρτίδη καὶ Βιζυηνοῦ εἶναι ὁ ὑπεροχώτερος ὅλων Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, ὁ Καρκαβίτσας, ὁ Ψυχᾶρης, ὁ Μητσάκης, ὁ Μωραΐτιδης, ὁ Κονδυλάκης, ὁ Ἀργύρης Ἑφταλιώτης, ὁ Ἰωάννης Βλαχογιάννης, οἱ Κ. καὶ Δ. Χατζόπουλοι, ὁ Α. Τραυλαντώνης, ὁ Βουτυρᾶς, ὁ Π. Νιρβάνας, ὁ Κ. Παρορίτης καὶ τέλος ὁ Γρηγόριος Ξενόπουλος. Οὗτος δὲ καὶ ὁ Μελάς εἶναι οἱ μετὰ τὸν Δημ. Βερναρδάκην μόνον ἀξίως λόγου ἀσχοληθέντες καὶ εἰς θεατρικά ἔργα.

ΣΥΓΧΡΟΝΙΣΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

I. Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΥΡΩΠΗΣ 1453—1648

ΕΥΡΩΠΗ.—15ος αἰών. Μόνημοι στρατοὶ ἐν Γαλλίᾳ. Ἀκμή Πεζικοῦ μετὰ δογμάτων καὶ λογγῶν. Ἐφευρέσεις πυρίτιδος, πυροβολικόν. Ἀνακάλυψις ἀκρωτηρίου καλῆς ἐλπίδος (1486) καὶ τῆς πρὸς τὰς Ἰνδίας ὁδοῦ (1498) ὑπὸ Πορτογάλων. Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς ὑπὸ Ἰσπανῶν (1492).

1517 Ἀρχὴ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως.

1519 Κάρολος Ε' αὐτοκράτωρ Γερμανίας καὶ 1515 Φραγκίσκος Α' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας.

1556 Φίλιππος Β' βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ 1558 Ἐλισάβετ βασίλισσα τῆς Ἀγγλίας.

1589 Ἑρρίκος Α' βασιλεὺς τῆς Γαλλίας.

1618—1648 Τριακονταετὴς πόλεμος.

ΤΟΥΡΚΙΑ. — 1453 Ἀλωση Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ Μωάμεθ Β'.

1484—1512 Βαγιαζήτ Β'.

1512—1520 Σελήμ Α'. Κατάκτησις ὑπὸ Τούρκων Ἀρμενίας, Συρίας, Παλαιστίνης, Αἰγύπτου.

1520—1565 Σουλεϊμάν Β' ὁ μεγαλοπρεπής. Ἀλωση Βελιγραδίου (1524), Ρόδου (1522), Βούδας καὶ Α' πολιορκία Βιέννης (1529). Ἐκδίωξις Ἑνετῶν ἐκ Πελοποννήσου καὶ κατάληψις Κυκλάδων καὶ νήσων Μ. Ἀσίας (1540).

1566—1574 Σελήμ Β'. Ἀλωση Κύπρου. Ναυμαχία Ναυπάκτου (1571).

1574 καὶ ἔξης Παρακμὴ Τούρκων.

II. Η ΝΕΑ ΕΥΡΩΠΗ ΑΠΟ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΚΗΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ 1648—1789

ΓΑΛΛΙΑ. — 1643—1715 Λουδοβίκος ΙΔ'.

ΑΓΓΛΙΑ. — 1640 Α' ἐπανάστασις.

1649 Ἀποκεφάλισις Καρόλου. Δικτατορία Κρόμβελ.

1660 Ἀποκατάστασις τῶν Στουάρτ.

1688 Β' ἐπανάστασις. Γουλιέλμος Ὁράγγης.

1714 Δυναστεία Ἀννοβέρου. Ἐδραίωσις κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

- ΡΩΣΙΑ. — 1682 Πέτρος ὁ Μέγας.
1762 Αἰκατερίνη ἡ Μεγάλη.
- ΠΡΩΣΣΙΑ. — 1688—1713 Φρειδερίκος Α' βασιλεύς.
1713—1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α'.
1740—1786 Φρειδερίκος Β' | Ἐπταετὴς πόλεμος
ΑΥΣΤΡΙΑ. — 1740—1780 Μαρία Θηρεσία | 1756—1763
1780—1790 Ἰωσήφ Β'.
- ΠΩΔΩΝΙΑ. — 1772 Α' διαμελισμός.
1793 Β' διαμελισμός.
1795 Γ' διαμελισμός.
- ΑΠΟΙΚΙΑΙ. — 1599 Α' Ἀγγλικὴ Ἑταιρεία Ἰνδιῶν.
1604 Α' Γαλλικὴ »
1584 Α' Ἀγγλικὴ ἀποικία ἐν Ἀμερικῇ.
1604 Ἐγκατάστασις Γάλλων εἰς Ἀρκαδίαν.
1756—1763 Σύγκρουσις Γάλλων, Ἀγγλων καὶ ἐν Ἰνδίας
καὶ ἐν Ἀμερικῇ. Ἦττα τῶν Γάλλων.
1776 Ἀνεξαρτησία Ἡνωμένων Πολιτειῶν Ἀμερικῆς.
- ΤΟΥΡΚΙΑ. — 1669 Ἀλωσις μεγάλου Κάστρου Κρήτης ὑπὸ Τούρκων.
1683 Β' Πολιορκία Βιέννης.
1685 Κατάληψις Πελοποννήσου ὑπὸ Ἑνετῶν.
1687 Καταστροφὴ Παρθενῶνος.
1716 Ἀνάκτησις Πελοποννήσου ὑπὸ Τούρκων.
1768 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Ἐπανάστασις Ἑλλήνων.
1788 Ῥωσοτουρκικὸς πόλεμος. Λάμπρος Κατσώνης.

III. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1789—1815

- 1789 Ἐκρηξις. Ἀλωσις Βασιλῆως. Συνταγματικὴ μοναρχία.
1792 Δημοκρατία Ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον (1798).
1799 Ὑπατεία (Μάχη Μαρέγγου 1800).
1804 Αὐτοκρατορία. Μάχη Ἀούστερλιτς (1805). Ταπεινώσις Πρωσίας
(1806 καὶ 7). Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ταπεινώσις Αὐστρίας (1809).
Ἐκστρατεία κατὰ Ῥωσίας (1812) Μάχη Λευσίας (1813).
1814 Παραίτησις Ναπολέοντος.
1815 Αὐτοκρατορία 100 ἡμερῶν. Μάχη Βατερλώ. Παλινόρθωσις Βουρ-
βόνων.

IV. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ 1821—1830

- 1816 Ἰδρυσις Φιλικῆς Ἑταιρείας.
1821 Ἐκρηξις τῆς Ἐπαναστάσεως ἐν Μολδοβλαχίᾳ, (Φεβρ.), ἐν Πελο-
ποννήσῳ (Μαρτ.), ἐν Ἀνατολικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι καὶ ταῖς νή-
σοις (Ἀπρίλιος), ἐν Δυτικῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι, Θεσσαλίᾳ, Μα-
κεδονίᾳ καὶ Κρήτῃ (Μάϊος). Πρώτῃ Ἑθνικῇ συνέλευσις

- (Δεκέμβρ.), Ἀπαγχονισμός Πατριάρχου (10 Ἀπριλ.), Θάνατος Διάκου (23 Ἀπριλ.), Μάχη Γραβιάς (8 Μαΐου), Μάχη Βαλτερισίου (13—14 Μαΐου). Πυρπόλησις τουρκικῆς φρεγάτας (20 Μαΐου), Μάχη Δραγατσανίου (7 Ἰουν.), Μάχη Βασιλικῶν (26 Αὐγ.).
- 1822—1824 Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων. Καταστροφὴ Χίου (30 Μαρτ. 22), Πυρπόλησις ναυαρχίδος ὑπὸ Κανάρη (7 Ἰουν. 22), Μάχη Πέτα (4 Ἰουλ. 22), Καταστροφὴ Δράμαλη (26 Ἰουλ. 22), Α΄ πολιορκία Μεσολογγίου (Νοεμβρ. 22), Β΄ ἐθνικὴ συνέλευσις ἐν Ἀστρεῖ (Μαρτ. 23), Θάνατος Μάρκου Μπότσαρη (11 Αὐγούστου 23), Ἀφίξις Βύρωνος εἰς Ἑλλάδα (24 Δεκ. 23).
- 1824—1827 Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ Τούρκων καὶ Αἰγυπτίων. Καταστολὴ Ἐπαναστάσεως Κρήτης (Ἀπριλ. 24), Καταστροφὴ Κάσσου (6 Ἰουν. 24), Ψαρῶν (20 Ἰουν. 24) Ναυμαχία Γέροντα (28 Αὐγ. 24), Ἀποβίβασις Ἱμβραῖμ εἰς Πελοπόννησον (12 Φεβρ. 25), Μάχη Κρεμμυδίου (7 Ἀπρ. 25), Β΄ πολιορκία Μεσολογγίου (15 Ἀπριλ. 25—10 Ἀπριλ. 26), Μάχη Μανιακίου (20 Μαΐου 26). Γ΄ Ἐθνικὴ συνέλευσις (Ἰαν. 26), Κατάληψις Ἀθηνῶν ὑπὸ Κιουταχῇ (13 Αὐγ. 26), θάνατος Καραϊσκάκη (23 Ἀπρ. 27).
- 1827—1832 Ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων. Πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, Ναυμαχία Ναυαρίνου (8 Ὀκτωβρ. 27), Κάθοδος Καποδιστρίου εἰς Ἑλλάδα (6 Ἰαν. 28), Δ΄ ἐθνικὴ συνέλευσις (Ἰουλ. 29), Μάχη Πέτρᾶς (12 Σεπτεμβρ. 29), Δολοφονία Καποδιστρίου (27 Σεπτεμβρ. 29), Κάθοδος Ὁθωνος εἰς Ἑλλάδα (25 Ἰαν. 33).

Η ΕΥΡΩΠΗ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΘ' ΑΙΩΝΑ

- 1814 Ἀποκατάστασις Βουρβῶνων.
- 1821 Ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.
- 1830 Ἐπανάστασις Ἰουλίου. Λουδοβίκος Φίλιππος Α΄. Ἐκστρατεία Γάλλων εἰς Ἀλγέριον. Χωρισμός Βελγίου ἀπὸ Ὁλλανδίας.
- 1833—1843 Ἡ ἐπὶ Ὁθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι.
- 1843 Συνταγματικὴ βασιλεία ἐν Ἑλλάδι.
- 1848 Ἐπανάστασις Φεβρουαρίου ἐν Γαλλίᾳ. Δευτέρα δημοκρατία. Ἐξέγερσις Ἰταλῶν ἀποτυχοῦσα. Ἐπανάστασις ἐν Βιέννῃ καὶ Βερολίῳ.
- 1852 Δευτέρα αὐτοκρατορία ὑπὸ Ναπολέοντος Γ΄.
- 1853 Κριμαϊκὸς πόλεμος.
- 1854—1857 Ἀγγλογαλλικὴ κατοχὴ Πειραιῶς.
- 1859 Ἰταλικὸς πόλεμος, ἐνότης τῆς Ἰταλίας.
- 1862 Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος.
- 1863 Βασιλεία Γεωργίου Α΄.
- 1866 Κρητικὴ Ἐπανάστασις. Γερμανοαυστριακὸς πόλεμος.

- 1870 Γαλλογερμανικός πόλεμος.
 1871 Γερμανική αυτοκρατορία.
 1877 Ῥωσοτουρκικός Πόλεμος.
 1878 Συνέδριον Βερολίνου.
 1881 Προσάρτησις Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου.
 1882 Κατάληψις Αἰγύπτου ὑπὸ Ἀγγλων.
 1885 Βουλγαρικὸν πραξικόπημα.
 1897 Κρητικὴ Ἐπανάστασις, Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος.
 1908 Ἐπανάστασις Νεοτούρκων.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Ὁ Σαβαώθ, εἰκὼν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει.	Εἰκ.	1	Σελ	25
2. Ὁ Εὐαγγελισμὸς, εἰκὼν ἐν Ἀγίῳ Ὁρει.	»	2	»	26
3. Τζαγκαρόλα, ἡ Παναγία	»	3	»	27
4. Ὁ Ἅγιος Πέτρος τῆς Ῥώμης	»	5	»	40
5. Μιχαὴλ Ἀγγέλου, la pietà	»	6	»	41
6. » » ὁ Μωϋσῆς.	»	7	»	42
7. Λεονάρδος da Vinci, ὁ Μυστικὸς δειπνός.	»	8	»	43
8. » » ἡ Ζοκόντα	»	9	»	44
9. Ῥαφαήλ, ἡ θεία εὐχαριστία	»	10	»	45
10. » ἡ Παρθένος τοῦ Ἀγίου Σίξτου	»	11	»	46
11. Τὸ Λοῦβρον	»	12	»	47
12. Δύρερ, ἡ προσκύνησις τῶν μάγων	»	13	»	48
13. Ἀνάκτορα τοῦ μεγάλου Μογγόλου	»	22	»	107
14. Poussin, οἱ ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας	»	25	»	116
15. Lebrun ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐν Ὁλλανδίᾳ	»	26	»	117
16. Mignard, ὁ Μολλιέρος	»	27	»	118
17. Τὰ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν	»	28	»	119
18. Puget, Μίλων ὁ Κροτωνιάτης	»	29	»	120

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

1. Αἱ ἀνακαλύψεις κατὰ τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα . Εἰκ.	4 Σελ.	35
2. Ἡ δυτικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 15ου αἰῶνος »	14	» 55
3. Αἱ Ἀψβουργικαὶ χῶραι ἐπὶ Καρόλου Ε' »	15	» 57
4. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 30ετοῦς πολέμου »	16	» 65
5. Ἡ Γαλλία μετὰ τὰς κατακτήσεις Λουδοβίκου ΙΔ' »	17	» 73
6. Ἡ Ρωσία καὶ αἱ κατακτήσεις της κατὰ τὸν 10ον αἰῶνα »	18	» 89
7. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ Πρωσικοῦ κράτους »	19	» 93
8. Ἡ Αὐστριακὴ Μοναρχία κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα »	20	» 96
9. Ἡ Πολωνία καὶ ὁ διαμελισμὸς αὐτῆς »	21	» 101
10. Ἀγγλικαὶ καὶ Γαλλικαὶ κτήσεις ἐν Ἰνδικῇ περὶ τὸ 1750 »	23	» 108
11. Γαλλικαὶ καὶ Ἀγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς βορείου Ἀμερικῆς »	24	» 110
12. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1789 »	30	» 152
13. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1810 »	31	» 153
14. Ἡ Γαλλία ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1815 »	32	» 161
15. Ἡ κεντρικὴ Εὐρώπη τὸ 1815 »	33	» 163
16. Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδαυίᾳ καὶ Βλαχίᾳ »	34	» 197
17. Ἡ Πελοπόννησος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν »	35	» 203
18. Ἡ ἡπειρωτικὴ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν »	36	» 210
19. Τὸ Αἰγαῖον μετὰ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν »	37	» 218
20. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 19' αἰῶνα »	38	» 293
21. Ἡ Γερμανία ἀπὸ τοῦ 1815 μέχρι τοῦ 1871 »	39	» 301
22. Ἡ κεντρικὴ καὶ νότιος Ἀμερικὴ »	40	» 308
23. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἀγγλων »	41	» 309
24. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Γάλλων »	42	» 312
25. Ἡ ἀσιατικὴ Ρωσία »	43	» 315

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Κεφ. Α'. 'Οργάνωσις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ. 1) Σχέσις κατακτη-
τῶν Τούρκων καὶ κατακτηθέντος Ἑλληνισμοῦ. 2) Μείωσις τοῦ ἑλλην.
πληθυσμοῦ. 3) Ἑκκλησιαστικὴ ὀργάνωσις τοῦ ἑλλην. ἔθνους κατὰ τοὺς
χρόνους τῆς δουλείας. 4) Οἱ Φαναριῶται. 5) Αἱ κοινότητες. 6) Αἱ πολε-
μικαὶ δυνάμεις τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τουρκοκρατίας. 7) Ὁ πνευματικὸς
βίος τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ τουρκοκρατίας. 8) Τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ Σελ. 3-28

Κεφ. Β'. Ἡ διαμόρφωσις τῆς νέας Εὐρώπης. 1) Χαρακτηριστικά
καὶ αἷτια τῆς μεταμορφώσεως τῆς Εὐρώπης κατὰ τοὺς νέους χρόνους.
2) Ἡ πτώσις τοῦ ἱπποτισμοῦ καὶ νέα τακτικὴ πολέμου. 3) Αἱ ἀνακα-
λύψεις. 4) Ἡ ἀναγέννησις. 5) Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις. 6) Ἡ Εὐ-
ρώπη κατὰ τὰ τέλη τοῦ 15ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 16ου αἰῶνος. 7) Ἡ με-
ταρρυθμίσις καὶ οἱ ἐμφύλιοι θρησκευτικοὶ πόλεμοι ἐν Γερμανίᾳ, Ἑλβε-
τίᾳ καὶ Γαλλίᾳ. 8) Ἡ μεταρρυθμίσις ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Σκωτίᾳ. Σύγκρου-
σις Ἀγγλίας καὶ Ἰσπανίας Ὁ τριαντακονταετής πόλεμος. Σελ. 28-69.

**Κεφ. Γ'. Ἡ νέα Εὐρώπη ἀπὸ τῆς Βεσφαλικῆς εἰρήνης μέχρι
τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως.** 1) Ἰσορροπία τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων
καὶ ἀπόλυτος μοναρχία ἐν Εὐρώπῃ. 2) Ἀπόπειρα τῆς Γαλλίας πρὸς ἀνα-
τροπὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ἀκμὴ τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν
αὐτῇ. 3) Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ ἀνάπτυξις ἐν αὐτῇ τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πο-
λιτεύματος. 4) Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ῥωσίας. 5) Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσ-
σίας. 6) Ἀγῶνες μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας. 7) Ὁ διαμελισμὸς τῆς
Πολωνίας. 8) Ἀποικιακὸς ἀγὼν μεταξὺ Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. 9) Ἡ ἀνε-
ξαρτησία τῶν ἠνωμένων πολιτειῶν τῆς βορείου Ἀμερικῆς. 10) Ἡ πνευ-
ματικὴ κίνησις ἐν Εὐρώπῃ μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ 18ου αἰῶνος. Σελ. 70-121

Κεφ. Δ'. Ἡ Γαλλικὴ Ἐπαναστάσις. 1) Τὰ αἷτια τῆς Γαλλικῆς
Ἐπαναστάσεως. 2) Ἡ κατὰλυσις τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. 3) Ἡ κατὰ-
λυσις τῆς βασιλείας. 4) Ἡ δημοκρατία. 5) Ἡ Ὑπατεία. 6) Ἡ αὐτοκρα-
τορία. 7) Ἡ αὐτοκρατορία τῶν 100 ἡμερῶν καὶ ἡ ὀριστικὴ πτῶσις τοῦ
Ναπολέοντος. 8) Ἡ παλινὸρθωσις τῆς Εὐρώπης. 9) Ἡ σπουδαιότης τῆς
Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως Σελ. 121-168

**Κεφ. Ε'. Ἡ Τουρκία καὶ τὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλή-
νων ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῆς μεγάλης
Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.** 1) Συμπλήρωσις τῆς κατακτήσεως τῆς Ἑλ-
ληνικῆς Αὐτοκρατορίας. Τὰ πρῶτα ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλή-
νων. 2) Βαγιαζήτ Β' (1484-1512). Τρίτον ἐπαναστατικὸν κίνημα τῶν
Ἑλλήνων. Πόλεμος Τούρκων καὶ Ἑνετῶν. 3) Ὑψίστη ἀκμὴ τῶν Τούρκων.
4) Παρακμὴ τῶν Τούρκων. 5) Πόλεμος τῶν Τούρκων καὶ Ἑνετῶν. 6) Οἱ
μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας πόλεμοι τῶν Τούρκων. 7) Οἱ μετὰ τῶν

Ρώσων πόλεμοι τῶν Τούρκων. 8) Ἡ Τουρκία καὶ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς ἐλληνικῆς Σελ. 169—192.

Κεφ. ΣΤ'. Ἡ μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις. 1) Τὰ προοίμια τῆς Ἐπαναστάσεως. 2) Ἡ ἔκρηξις τῆς Ἐπαναστάσεως εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα (1821). 3) Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων (1822—1824). 4) Ἀμυντικοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Αἰγυπτίων (1824—1827). 5) Ἡ ἐπέμβασις τῶν δυνάμεων καὶ ἡ πολιτικὴ ἀποκατάστασις τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ (1827—1832) Σελ. 192—275

Κεφ. Ζ'. Ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 1) Τὸ συνταγματικὸν πολίτευμα ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν ἐθνικοτήτων. 2) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Ἀγγλίᾳ. 3) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα ἐν Γαλλίᾳ καὶ αἱ ἐπαναστάσεις τοῦ 1830 καὶ 1848. Ἡ Αὐτοκρατορία. 4) Τὸ κοινοβουλευτικὸν σύστημα εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον. 5) Ἡ Ἱταλικὴ ἐνότης. 6) Ἡ Γερμανικὴ ἐνότης. 7) Τρίτῃ Γαλλικὴ Δημοκρατία. 8) Ἡ ἐξέλιξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος ἐν Εὐρώπῃ καὶ αἱ διάφοροι μορφαὶ αὐτοῦ. 9) Ἡ εὐρωπαϊκὴ ἐπέκτασις Σελ. 275—316.

Κεφ. Η'. Κοινωνικὴ, πνευματικὴ καὶ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 1) Ἡ κοινωνικὴ κατάστασις. 2) Τὰ γράμματα, αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα. 3) Ἡ βιομηχανία, ἡ γεωργία καὶ τὸ ἐμπόριον Σελ. 316—333.

Κεφ. Θ'. Ἡ Ἑλλάς καὶ τὰ ἀνατολικὰ ζητήματα ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι τοῦ 19ου αἰῶνος. 1) Ἡ ἐπὶ Ὀθωνος ἀπολυταρχία ἐν Ἑλλάδι. 2) Ἡ συνταγματικὴ βασιλεία τοῦ Ὀθωνος καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος. 3) Ἡ ἔξωσις τοῦ Ὀθωνος. 4) Ἡ β'. ἐν Ἀθήναις Ἐθνικὴ συνέλευσις. Ἡ ἀναγόρευσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου. 5) Ἡ Κρητικὴ ἐπανάστασις τοῦ (1866). 6) Τὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877. 7) Τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου καὶ ἡ προσορθησις τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα. 8) Τὸ Βουλγαρικὸν πραξικόπημα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ἐπιστράτευσις τοῦ 1885. 9) Νέα Κρητικὴ ἐπανάστασις καὶ ὁ πόλεμος τοῦ 1897. 10) Ἡ Κύπρος, ἡ Σάμος καὶ ἡ Μακεδονία. 11) Ἡ Τουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908. 12) Τὸ Κρητικὸν ζήτημα καὶ αἱ ἐκ τούτου δυσχέρειαι τῆς Ἑλλάδος Σελ. 333—371

Κεφ. Ι'. Αἱ πρόοδοι τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως μέχρι τοῦ 1909 Σελ. 372—377

Συγχρονιστικὸς πίναξ τῶν κυριωτέρων γεγονότων	>	378
Πίναξ εἰκόνων	>	381
Πίναξ χαρτῶν	>	382
Πίναξ Περιεχομένων	>	383

024000020124

Εν Αθήναις τῇ 17/6/1930

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ
ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

Πρὸς
τοὺς κ. κ. Ἰωάννην Δ. Κολλάρον καὶ Σίαν
Βιβλιοεκδότας

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι δι' ἡμετέρας ταῦταρίθμου καὶ ἀπὸ 6 Ἰουνίου 1930 πράξεως καταχωρισθείσης ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 65 τῆς 7ης τοῦ αὐτοῦ μηνὸς φύλλῳ τῆς Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως (Τεύχος Β'), ἐνεκρίθη συμφώνως τῷ νόμῳ 3438 τὸ ὑφ' ὑμῶν ὑποβληθὲν πρὸς κρίσιν διδακτικῶν βιβλίων Ἀντωνίου Χωραφᾶ «Ἱστορία τῆς Νέας Ἑλλάδος» ἑκτῆς Γυμνασίου διὰ πέντε σχολικὰ ἔτη, ἥτοι ἀπὸ τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1930—1931, ἕως τέλους τοῦ 1934—1935 ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν αὐτοῦ συνταχθῶσιν αἱ ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ὑποδεχθεῖσαι τροποποιήσεις.

Ὁ Ὑπουργὸς
Γ. ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ

ΑΡΘΡΟΝ 6^{ON} ΤΟΥ Π. ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΟΣ
«Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκυκλιζομένων
διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15% τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἀνεῦ βιβλιοσήμου τιμῆς πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξαφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.